

E-ISSN: 2149-2786

**KAHRAMANMARAŞ SÜTÇÜ İMAM ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER DERGİSİ**

**Kahramanmaraş Sütçü İmam University
Journal of Social Sciences**

CİLT/Volume
14

SAYI/No
2

YIL/Year
2017

**KAHRAMANMARAŞ SÜTÇÜ İMAM ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER DERGİSİ**

**Kahramanmaraş Sütçü İmam University
Journal of Social Sciences**

Sahibi / Publisher

(K.Maraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Adına)
(On Behalf of K.Maraş S. İmam University Social Sciences Institute)

Prof. Dr. Durmuş DEVECİ (Rektör / Rector)

Baş Editör / Editor

Prof. Dr. Abdullah
SOYSAL

Editörler Kurulu / Editorial Board

Prof. Dr. Abdullah SOYSAL

Doç. Dr. Emin TOROĞLU
Doç. Dr. Hüseyin AĞIR

Yrd. Doç. Dr. Alimcan BUĞDA
Yrd. Doç. Dr. Sadi GEDİK
Yrd. Doç. Dr. Cengiz ŞAVKILI

Sekreteryaya / Secretary

Arş. Gör. Yakup Cihat
GÜNEŞ

Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, sosyal bilimlerin farklı disiplinlerinin ilgi alanlarına giren, çok yönlü olarak tartışma, araştırma ya da uygulamalar sonucunda üretilen bilimsel çalışmaları ve çözümleri içeren “**hakemli**” bir dergidir. Dergimizin ULAKBİM TR DİZİN, SOBIAD ve Akademia Sosyal Bilimler İndeksi (ASOS Index) tarafından taranmaktadır. Dergimizde yayımlanan makalelerdeki her türlü sorumluluk yazarlara aittir. Dergi yılda iki kez yayımlanır.

İngilizce Düzeltmen / English Redactor
Okt. Şerife KALAYCI

Şekil ve Dizgi Sorumlusu
Okt. Arif GÜRLER

Teknik Koordinatör
Zafer TABAK

Dergi Yazışma Adresi / Correspondence Adress :

Sosyal Bilimler Dergisi
Yayın Kurulu Başkanlığı
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü
Avşar Yerleşkesi-Kahramanmaraş

	0 344 280 18 46
Tel	0 344 280 18 45
	0 344 280 18 48
Faks	0 344 280 18 40
E-mail	ksusbd@ksu.edu.tr

**KAHRAMANMARAŞ SÜTÇÜ İMAM ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER DERGİSİ**

**Kahramanmaraş Sütçü İmam University
Journal of Social Sciences**

DANIŞMA KURULU* / Advisory Board*

Prof. Dr. Abdullah KAHRAMAN – Marmara Üniversitesi
Prof. Dr. Alev KATRİNLİ – Dokuz Eylül Üniversitesi
Prof. Dr. Ali AKTAN – Erciyes Üniversitesi
Prof. Dr. Ali KAFKASYALI – Atatürk Üniversitesi
Prof. Dr. Beril DEDEOĞLU – Galatasaray Üniversitesi
Prof. Dr. Bilgin Ünal İBRET – Kastamonu Üniversitesi
Prof. Dr. Cihan OKUYUCU – Yıldız Teknik Üniversitesi
Prof. Dr. Dilaver TENGİLİMOĞLU – Atılım Üniversitesi
Prof. Dr. Fatmagül BERKTAY – İstanbul Üniversitesi
Prof. Dr. Feride ACAR – Ortadoğu Teknik Üniversitesi
Prof. Dr. Feyzullah EROĞLU – Pamukkale Üniversitesi
Prof. Dr. H.Ezber BODUR – K.Maraş S. İmam Üni.
Prof. Dr. Haluk ALKAN – İstanbul Üniversitesi
Prof. Dr. Harun ARIKAN – Çukurova Üniversitesi
Prof. Dr. İlker H. ÇARIKÇI – Isparta S.Demirel Üni.
Prof. Dr. İlyas GÖKHAN – Nevşehir Üniversitesi
Prof. Dr. Kudret ERSOY – Başkent Üniversitesi
Prof. Dr. Mehmet İPÇİOĞLU – N.Erbakan Üniversitesi
Prof. Dr. Mehmet KARAKAŞ – A.Kocatepe Üniversitesi
Prof. Dr. Mehmet NARLI – Balıkesir Üniversitesi
Prof. Dr. Mehmet ÖZKARCI – K.Maraş S. İmam Üni.

Prof. Dr. Muhsin KAR – Yıldırım Beyazıt Üniversitesi
Prof. Dr. Musa Kazım ARICAN – Y. Beyazıt Üniversitesi
Prof. Dr. Mustafa ARGUNŞAH – Erciyes Üniversitesi
Prof. Dr. Mustafa ORÇAN – Y. Beyazıt Üniversitesi
Prof. Dr. Mustafa PAKSOY – Kilis 7 Aralık Üniversitesi
Prof. Dr. Necmettin TOZLU – Bayburt Üniversitesi
Prof. Dr. Nihat ÖZTOPRAK – Marmara Üniversitesi
Prof. Dr. Nurettin DEMİR – Hacettepe Üniversitesi
Prof. Dr. Ömer TORLAK – Anadolu Üniversitesi
Prof. Dr. Osman OKKA - KTO Karatay Üniversitesi
Prof. Dr. Saadettin TONBUL – Fırat Üniversitesi
Prof. Dr. Sıdıka KAYA – Hacettepe Üniversitesi
Prof. Dr. Şahin KAVUNCUBAŞI – Başkent Üniversitesi
Prof. Dr. Şevki ÖZGENER – Nevşehir Üniversitesi
Prof. Dr. Tahir AKGEMCİ – Selçuk Üniversitesi
Prof. Dr. Tayyar ARI – Uludağ Üniversitesi
Prof. Dr. Yakup CİVELEK – Y. Beyazıt Üniversitesi
Prof. Dr. Yılmaz ARI – Balıkesir Üniversitesi
Prof. Dr. Yılmaz KURT – Ankara Üniversitesi
Prof. Dr. Yücel ACER – Çanakkale 18 Mart Üniversitesi
Prof. Dr. Zekeriya PAK - K.Maraş S. İmam Üni.

**: İsimler unvan ve alfabetik sıraya göre dizilmiştir.*

KSÜ SBD 2017 yılı 14. cilt 2. sayısının hakemleri *

- Prof. Dr. Ahmet EYİCİL**, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi
- Prof. Dr. Ahmet Hamdi AYDIN**, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi
- Prof. Dr. Güngör KARAUĞUZ**, Necmettin Erbakan Üniversitesi
- Prof. Dr. Mustafa TAŞLIYAN**, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi
- Prof. Dr. Nezihe Figen ERSOY**, Anadolu Üniversitesi
- Prof. Dr. Niyazi CAN**, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi
- Prof. Dr. Nuri KAHVECİ**, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi
- Prof. Dr. Talha USTASÜLEYMAN**, Karadeniz Teknik Üniversitesi
- Prof. Dr. Yakup BULUT**, Mustafa Kemal Üniversitesi
- Doç. Dr. Ahmet NALÇACI**, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi
- Doç. Dr. Efkan UZUN**, Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi
- Doç. Dr. Halil İbrahim YAKAR**, Gaziantep Üniversitesi
- Doç. Dr. Hasan Basri MEMDUHOĞLU**, Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi
- Doç. Dr. Hünkar KORKMAZ**, Hacettepe Üniversitesi
- Doç. Dr. İbrahim Halil EKŞİ**, Gazi Üniversitesi
- Doç. Dr. İrfan ERTUĞRUL**, Pamukkale Üniversitesi
- Doç. Dr. Mahmut YARDIMCIOĞLU**, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi
- Doç. Dr. Mehmet BAŞ**, Gazi Üniversitesi
- Doç. Dr. Murat TUNCER**, Fırat Üniversitesi
- Doç. Dr. Mustafa SOBA**, Uşak Üniversitesi
- Doç. Dr. Necdet KONAN**, İnönü Üniversitesi
- Doç. Dr. Ömer Okan FETTAHLIOĞLU**, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi
- Doç. Dr. Ramazan AKBULUT**, Harran Üniversitesi
- Doç. Dr. Süleyman Serdar KARACA**, Gaziosmanpaşa Üniversitesi
- Doç. Dr. Uğur KESKİN**, Anadolu Üniversitesi
- Doç. Dr. Yücel AYRIÇAY**, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi
- Doç. Dr. Zülfü DEMİRTAŞ**, Fırat Üniversitesi
- Yrd. Doç. Dr. Alimcan BUĞDA**, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi
- Yrd. Doç. Dr. Alpaslan ALKIŞ**, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi
- Yrd. Doç. Dr. Ayberk Nuri BERKMAN**, Ömer Halisdemir Üniversitesi
- Yrd. Doç. Dr. Bengü HIRLAK**, Kilis 7 Aralık Üniversitesi

Yrd. Doç. Dr. Embiya ÇELİK, Atatürk Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. Esra DİK, Mersin Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. Fatmanur ÖZEN, Giresun Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. Hasan TAŞKIRAN, Bitlis Eren Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. Hicabi ARSLAN, Adnan Menderes Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. İlhan İLTER, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. İlknur BİLGİN, Hakkari Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. Melis ATTAR, Selçuk Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. Mustafa BAYLAN, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. Mustafa KELEBEK, Dumlupınar Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. Remziye OKKAR, Trakya Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. Selcen KÖK, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. Umut UYAR, Pamukkale Üniversitesi
Yrd. Doç. Dr. Yüksel KÜÇÜKER, Karadeniz Teknik Üniversitesi
Dr. Cihad ŞENTÜRK, Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi

**İsimler unvan ve alfabetik sıraya göre dizilmiştir.*

İÇİNDEKİLER / CONTENTS	
Eğitim / Education	
Hasan Güner BERKANT, Ahmet TÜZER Sekizinci Sınıf Öğrencilerinin Okuma Alışkanlıkları ve Sayısal Ders Başarılarının Çeşitli Değişkenlere Göre İncelenmesi <i>Investigation of Eight Grade Students' Reading Habits and Quantitative Courses Achievements in terms of Various Variables</i>	171
Ebru TURAN GÜNTEPE, Necla DÖNMEZ USTA Öğretmen Adaylarının Geliştirdikleri İnfografiklerin Değerlendirilmesi <i>Evaluation of Infographic Developed by Prospective Teachers</i>	191
Süleyman GÖKSOY Maarif Müfettişleri Başkanlarının Takdir Yetkisi <i>Power of Discretion Utilized by the Head of Education Inspectors</i>	207
İktisat / Economics	
Seyhan TAŞ, Ferhat İSPIROĞLU Yükselen Piyasa Ekonomileri Üzerine Bir Değerlendirme <i>An Assessment on Emerging Market Economies</i>	225
İlahiyat / Theology	
Alimcan BUĞDA, Fatih KUŞ Maslahat Ve Makasidu's-Şeria Kapsamında Trafik Kuralları <i>Traffic Rules in the Scope of Maslahat and Makasidu's-Seria</i>	243

İşletme / Business	
Cuma ERCAN Denetçi Bağımsızlığına Yönelik Tehditler ve Koruma Önlemleri: Yeminli Mali Müşavirler Üzerine Bir Araştırma <i>Threats to Auditor Independence and Safeguards Against Those Threats: A Research on Sworn Financial Consultants</i>	261
Şule Yüksel YİĞİTER, Bilal AKKAYNAK Modern Portföy Teorisi: Alternatif Yatırım Araçları İle Bir Uygulama <i>Modern Portfolio Theory: An Application with Alternative Financial Instruments</i>	285
Durdu Mehmet BİÇKES, Celal YILMAZ Çalışanların Örgütsel Güven Algılamalarının Özdeşleşme Düzeyleri Üzerindeki Etkisi: Ampirik Bir Çalışma <i>The Effect of Employees' Organizational Trust Perception on Their Identification: An Empirical Study</i>	301
İsmail BAKAN, Buket SEZER Örgütsel Ustalıkın Performans Yönetimi Üzerindeki Etkisi: Bir Alan Çalışması <i>The Effects of Organizational Ambidexterity on Performance Management: An Empirical Study</i>	323
Şerife ŞEN, Elif BOYRAZ Annelik Rolü Ve Çocuk İçin Tüketime Yansımaları: Kadınların Ebeveynlik Tutumları Ve Hedonik Tüketim Eğilimi Üzerine Bir Araştırma <i>Motherhood Role And Its Reflection To Shopping For Children: A Research On Parenting Attitudes Of Women And Hedonic Consumption Tendency</i>	347

<p>Sevda METİN, Serdar YAMAN, Turhan KORKMAZ</p> <p>Finansal Performansın TOPSIS ve MOORA Yöntemleri İle Belirlenmesi: BİST Enerji Firmaları Üzerine Karşılaştırmalı Bir Uygulama</p> <p><i>Determination of the Financial Performance by TOPSIS and MOORA Methods: A Comparative Application on BIST Energy Companies</i></p>	<p>371</p>
<p>Gülsüm VEZİR OĞUZ</p> <p>Satış Faaliyetlerinde Hizmet İçi Eğitim Ve Müşteri Odaklı Satış İlişkisi</p> <p><i>In Service Training And Customer Focused Sales Relations Over Sales-Related Activities</i></p>	<p>395</p>
<p>Kamu Yönetimi / Public Administration</p>	
<p>Sabahat ÖZKAN</p> <p>Küresel Neoliberalizmin Kentsel Tasvirinde Kapalı Yerleşmeler ve Sosyo-Mekânsal Ayrışma: Latin Amerika - Türkiye</p> <p><i>Gated Communities in the Urban Context of Global Neoliberalism and Socio-Spatial Segregation: Latin America and Turkey</i></p>	<p>411</p>
<p>İbrahim Ethem TAŞ, Yeter ÇİÇEK, Melike KAYIRAL</p> <p>Değişen ve Dönüşen Dünyada Politika Transferi ve İdari Reform: Türkiye ve Yeni Zelanda Karşılaştırması</p> <p><i>Administrative Reform And Policy Transfer In The Changing And Evolving World: Comparison Of Between Turkey And New Zealand</i></p>	<p>429</p>
<p>Tarih / History</p>	
<p>Betül ÇİFTÇİ</p> <p>Osmanlı'da Ev ve Ev Eşyaları (17. Yüzyılda 'Ayntâb Örneği)</p> <p><i>House And Household Goods in Ottoman (Example of Ayntab in the 17th Century)</i></p>	<p>461</p>
<p>Cengiz ŞAVKILI</p> <p>Maraş Yerel Basınında 1957 Seçimleri Ve Siyasi Partiler</p> <p><i>1957 Elections And Political Parties In Maras Local Press</i></p>	<p>477</p>

Çetin EKİN

Yazılı Kaynaklara Göre Ege Göçleri'ne Katılan Kavimler

*The Tribes Who Participated In Sea People Migration According To
Cuneiforms*

501

Sekizinci Sınıf Öğrencilerinin Okuma Alışkanlıkları ve Sayısal Ders Başarılarının Çeşitli Değişkenlere Göre İncelenmesi*[†]**Hasan Güner BERKANT**

Doç. Dr., Sütçü İmam Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Kahramanmaraş

Ahmet TÜZER

Öğretmen, Sümer Ortaokulu, Kahramanmaraş

Özet

Bu araştırmanın genel amacı, sekizinci sınıf öğrencilerinin okuma alışkanlıklarını ve sayısal ders başarılarını çeşitli değişkenler açısından incelemektir. Araştırmanın örneklemini Kahramanmaraş ilindeki ortaokullarda öğrenim gören 322 sekizinci sınıf öğrencisi oluşturmaktadır. Öğrencilere veri toplama aracı olarak Okuma Alışkanlığı Anketi uygulanmıştır. Öğrencilerin sayısal ders başarılarının belirlenmesinde, 2014-2015 eğitim-öğretim yılı birinci Merkezi Ortak Sınav (MOS) sonuçlarından elde edilen matematik ve fen bilimleri derslerinin puanları kullanılmıştır. Araştırmadan elde edilen bazı sonuçlara göre; öğrencilerin okul öncesi eğitim alması bazı okuma alışkanlıkları ve sayısal ders başarıları üzerinde anlamlı etkiye sahiptir; cinsiyet değişkeni sayısal ders başarısını anlamlı düzeyde etkilemezken, genelde kız öğrencilerin bazı okuma alışkanlıkları erkek öğrencilere göre daha yüksek bulunmuştur. Ayrıca, bazı okuma alışkanlıkları ile sayısal ders başarısı arasında pozitif yönlü anlamlı bir ilişki vardır.

Anahtar Kelimeler: Ortaokul öğrencileri, sekizinci sınıf, okuma alışkanlığı, sayısal ders başarısı.

Investigation of Eight Grade Students' Reading Habits and Quantitative Courses Achievements in terms of Various Variables**Abstract**

The main purpose of this research is to investigate eight grade students' reading habits and mathematical courses in terms of various variables. The sample of the study consists of 323 eight grade students attending to secondary schools in Kahramanmaraş city. Reading Habit Survey was used as data collection tool.

[†]Bu çalışma, Ahmet TÜZER'in (2016) KSÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü'nde tamamladığı yüksek lisans tezinden üretilmiş olup, 4. Uluslararası Eğitim Programları ve Öğretim Kongresi'nde (2016) sözlü bildiri olarak sunulmuştur.

[†] Gönderi/Kabul Tarihi: 30.03.17 / 01.06.17

Students' scores of mathematics and science lesson gathered from Central Common Examination were used as their quantitative courses achievements in 2014-2015 educational years. Some of the findings indicate that students' preschool education availability has significant effect on some of their teaching habits and quantitative course achievements; gender variable doesn't significantly affect quantitative course achievement, but generally female students' some reading habits are significantly higher than male students'; there are positive correlations between some reading habits and quantitative course achievements.

Keywords: Secondary school students, eighth grade, reading habit, quantitative course achievement.

GİRİŞ

Eğitim sürecinde bireyin en çok gereksinim duyduğu becerilerden biri okumadır. Okuma, ön bilgilerin kullanıldığı, yazar ve okuyucu arasındaki etkili iletişime dayalı, uygun bir yöntem ve amaç doğrultusunda, düzenli bir ortamda gerçekleştirilen anlam kurma sürecidir (Akyol, 2005). Okumanın amacı bireye salt bir okuryazarlık kazandırmak değildir. Okuma yaşam boyu devam eden bir beceridir ve alışkanlık haline getirilmelidir. Alışkanlık, Güney'e (1998) göre bireyin tekrarlanan bir etkiyle edindiği tutum veya öğrenme sonucu otomatik olarak yapılan davranışlardır. Alışkanlığın yerleşebilmesi için çeşitli aşamalar vardır. Alışkanlığı kazanacak birey ilk önce alışacağı davranışa karşı bir ilgi duymalıdır. Daha sonra bu davranış tekrarlanmalıdır ve insana zevk verebilmelidir. Okumanın alışkanlık haline gelmesi için de, uzun yıllar düzenli bir şekilde gerçekleştirilmesi gerekir (Palamut, 2008).

Okumayı alışkanlık haline getirmiş bireylerin gerek eğitim sürecinde gerekse de yaşamlarında beklenen başarıyı yakalama olasılıklarının artması beklenir. Başarı, bilgi ve beceri edinmeyi gerektiren konularda kişinin istenilen düzeyde bir yeterlilik göstermesidir (Oğuzkan, 1981). Okul başarısı ise akademik açıdan gösterilen üstünlüğe göre saptanan bir göstergedir. Akademik başarıyı somutlaştıran en belirgin göstergeler öğretmenler tarafından verilen notlardır. Bu notlar doğrultusunda öğrenci "başarılı" veya "başarısız" olarak nitelendirilir (Keskin ve Yapıcı, 2008). Yapılan bir araştırmada, Türkiye'de ilköğretim birinci kademe öğrencilerinin okudukları 100 kelimelik bir metnin 70 kelimesini, lise öğrencilerinin 50 kelimesini, üniversite öğrencilerinin ise 35 kelimesini anlayamayıp ikinci kez okudukları belirlenmiştir (Akyol, 2005). Bu bulgular okul başarısında okuma alışkanlığının rolüne ilişkin ipuçları taşımaktadır. Çünkü okuma becerisi düşük olan ya da okuduğunu tam olarak anlayamayan bir öğrencinin derslerinde de başarı gösteremeyeceği varsayıldığında, öğrencilerin okuma alışkanlıklarını ve akademik başarılarını etkileyen faktörlerin ve okuma

alışkanlığı ile sayısal ders başarıları arasındaki ilişkinin belirlenmesinin önemi ortaya çıkmaktadır.

Konu ile ilgili alanyazın incelendiğinde; Yaman ve Süğümlü (2010) ilköğretim ikinci kademe öğrencilerinin ders dışı kitap okuma alışkanlıklarını, Yalınkılıç ve Ülper (2011) ilköğretim altı, yedi ve sekizinci sınıf öğrencilerinin okuma alışkanlık düzeylerini, Mete (2012) ilköğretim sekizinci sınıf öğrencilerinin okuma alışkanlığını, Balcı, Uyar ve Büyükkiz (2012) ilköğretim altıncı sınıf öğrencilerinin okuma alışkanlıklarını, kütüphane kullanma sıklıklarını ve okumaya yönelik tutumlarını, Karadağ (2007) ilköğretim beşinci sınıf öğrencilerinin akademik başarılarının sosyal destek kaynaklarını, Köse (2003) ilköğretim düzeyinde ders dışı etkinliklerin akademik başarıya ve okul kültürünü algılamaya etkisini, Özabacı (2001) demografik özellikler ile okul başarısızlığına neden olan faktörler arasındaki ilişkiyi, Savaşçı (2010) sosyo-ekonomik değişkenlerin ve okulun eğitim kaynaklarının ilköğretim yedinci sınıf öğrencilerinin akademik başarısına etki düzeylerini, Eren (2011) ortaokul öğrencilerinin ders çalışma alışkanlıkları ile fen bilimleri akademik başarıları arasındaki ilişkiyi, Keskin ve Sezgin (2009) ergenlerde akademik başarı durumuna etki eden etmenleri, Çitil, İspir, Söğüt ve Büyükkasap (2006) fen-edebiyat fakültesi öğrencilerinin başarılarını etkilediğine inandıkları faktörleri, Acıyan (2008) ortaöğretim öğrencilerinin okuma alışkanlıkları ile akademik başarıları arasındaki ilişkiyi, Güngör (2009) ilköğretim beşinci sınıf öğrencilerinin kitap okuma alışkanlığı ile Türkçe dersi akademik başarıları arasındaki ilişkiyi, Kasımoğlu (2014) ortaokul yedinci sınıf öğrencilerinin okuma alışkanlıkları ile akademik başarıları arasındaki ilişkiyi incelemiştir.

Ulaşılabilen alanyazında, okuma alışkanlığının sayısal derslerle olan ilişkisine yönelik bir çalışmaya rastlanmamıştır. Bu çalışmada ise bu çalışmalardan farklı olarak, genelde sözel derslerle ilişkili olduğu düşünülebilecek olan okuma alışkanlığının, sayısal ders başarısıyla olan ilişkisinin yanı sıra, çeşitli değişkenlere göre incelenmesine yer verilmiştir. Bu bağlamda çalışmanın problem cümlesi “Ortaokul sekizinci sınıf öğrencilerinin okuma alışkanlıkları ve sayısal ders başarılarının aralarındaki ve çeşitli değişkenlerle olan ilişkileri nasıldır?” şeklinde ifade edilebilir.

Araştırmanın Amacı

Bu çalışmanın genel amacı, ortaokul sekizinci sınıf öğrencilerinin okuma alışkanlıkları ile sayısal ders başarılarının çeşitli değişkenler açısından incelenmesidir. Bu genel amaç kapsamında aşağıdaki sorulara yanıt aranmıştır:

1. Öğrencilerin okuma alışkanlıkları arasında,
 - a. Cinsiyetlerine göre,
 - b. Okul öncesi eğitim alma durumlarına göre anlamlı fark var mıdır?

2. Öğrencilerin sayısal ders başarıları arasında,
 - a. Cinsiyetlerine göre,
 - b. Okul öncesi eğitim alma durumlarına göre anlamlı fark var mıdır?
3. Öğrencilerin sayısal ders başarıları ile okuma alışkanlıkları arasında anlamlı ilişki var mıdır?

YÖNTEM

Ortaokul sekizinci sınıf öğrencilerinin okuma alışkanlıkları ve sayısal ders başarıları arasındaki ilişkiyi ve çeşitli değişkenlerle olan ilişkilerini ölçmeyi amaçlayan bu çalışma ilişkisel tarama modelinde betimsel bir çalışmadır. İlişkisel tarama modelleri, geçmişte ve halen var olan bir durumu, çeşitli bağımlı ve bağımsız değişkenler arasındaki ilişkilere dayalı olarak betimlemeyi amaçlayan araştırma yaklaşımlarıdır (Karasar, 2009).

Evren ve Örneklem

Araştırmanın evrenini 2014–2015 eğitim-öğretim yılında Kahramanmaraş ilindeki ortaokullarda öğrenim gören sekizinci sınıf öğrencileri oluşturmaktadır. Çalışmanın örneklemini ise bu evrenden kolay ulaşılabilir örnekleme yöntemi ile belirlenmiş 322 sekizinci sınıf öğrencisi oluşturmaktadır. Örneklem belirlenmesi sırasında araştırmacıların yakın çevresindeki okullardan ve öğrencilerden toplanmış olması örneklemin kolay ulaşılabilir olmasını sağlamıştır. Örneklem özelliklerine yönelik betimsel istatistikler Tablo 1’de yer almaktadır.

Tablo 1. Örneklem Özelliklerine Yönelik Betimsel İstatistikler

Cinsiyet	N	%
Erkek	135	41.9
Kız	187	58.1
Toplam	322	100.0
Okul öncesi eğitim	N	%
Evet	127	39.1
Hayır	195	60.9
Toplam	322	100.0

Tablo 1 incelendiğinde, araştırmanın örnekleminde kız öğrenci sayısının daha fazla olduğu, okul öncesi eğitim almayanların alanlardan daha fazla olduğu görülmektedir.

Veri Toplama Araçları

Araştırmada veri toplama araçları olarak kişisel bilgiler formu, öğrencilerin okuma alışkanlıklarına yönelik öğrenci anketi ve sayısal ders başarılarının belirlenmesine yönelik 2014–2015 öğretim yılı birinci Merkezi Ortak Sınav (MOS) sonuçlarından elde edilen matematik ve fen bilimleri derslerinin puanları kullanılmıştır.

Kişisel Bilgiler Formu: Bu form öğrencilerin kişisel bilgilerini belirlemek amacıyla hazırlanmış 25 sorudan oluşmaktadır. Çalışmada kullanılan kişisel bilgiler formunda öğrenciler ile ilgili olarak; cinsiyeti, okul öncesi eğitim alma durumu, anne ve babanın eğitim durumları, öğrencinin yaşadığı eve ait bazı özellikler ile ilgili açık ve kapalı uçlu sorular yer almaktadır.

Okuma Alışkanlığına Yönelik Öğrenci Anketi: Anket, Demirdöğen (2010) tarafından hazırlanan çoktan seçmeli 30 sorudan oluşmaktadır. Anketteki 28 sorunun seçenekleri “hiç, nadiren, çok sık ve her zaman” olarak sınıflandırılmıştır. Anketteki sekizinci madde olan “Haftada kaç gün kitap okuyorsunuz?” sorusunda ise “hiç” ile “yedi gün” arasında sekiz seçenek yer almaktadır. Anketteki son soru ise “evet” ve “hayır” olarak iki seçenekten oluşmaktadır. Demirdöğen (2010) anketin Cronbach’s alpha güvenilirlik katsayısını .93 olarak belirlemiştir. Bu çalışmadan elde edilen verilerle yeniden hesaplanan Cronbach’s alpha değeri .86 bulunmuştur. Bu nedenle ölçme aracının yeterli düzeyde güvenilir olduğuna karar verilmiştir. Okuma alışkanlığına yönelik öğrenci anketi Ek-1’de verilmiştir.

Verilerin Toplanması ve Analizi

Araştırmada uygulanan anketler yoluyla öğrencilerin okuma alışkanlıkları puanları ve kişisel bilgileri belirlenmiş, ayrıca öğrencilerin 2014–2015 öğretim yılı birinci MOS sonuçlarından elde edilen matematik ve fen bilimleri derslerinin puanlarına ulaşılmıştır. Toplanan veriler üzerinde frekans ve yüzde, bağımsız gruplar t-testi, Mann Whitney-U testi ve korelasyon analizleri yapılmıştır. İstatistiksel analizlerde anlamlılık düzeyi .05 olarak kabul edilmiştir. Ayrıca bu testlerden elde edilen anlamlı farklılıkların etki büyüklükleri hesaplanmıştır. Etki büyüklüğü bağımsız değişkenin ya da faktörün bağımlı değişkendeki toplam varyansın ne kadarını açıkladığını gösterir ve 0 ila 1.00 arasında değişir. .01, .06 ve .14 düzeyindeki eta kare değerleri, aynı sırayla “küçük”, “orta” ve “geniş” etki büyüklüğü olarak yorumlanır (Büyüköztürk, 2010).

BULGULAR

Öğrencilerin cinsiyete göre okuma alışkanlığı puanlarına ilişkin bulgular Tablo 2’de verilmiştir.

Tablo 2. Öğrencilerin Okuma Alışkanlığı Puanlarının Cinsiyete Göre T-Testi Sonuçları

Madde No	Cinsiyet	N	\bar{X}	S	sd	t	p	η^2
M8 Haftalık kitap okuma	Kız	187	3.98	1.88	320	2.34	.020*	.01
	Erkek	135	3.49	1.83				
M9 Kitapçıya gitme	Kız	187	2.02	0.63	320	2.15	.032*	.01
	Erkek	135	1.86	0.64				
M10 Boş zamanda kitap okuma	Kız	187	2.43	0.74	320	3.00	.003*	.02
	Erkek	135	2.17	0.76				
M11 Yaz tatilinde kitap okuma	Kız	187	2.53	0.73	320	4.59	.000*	.06
	Erkek	135	2.14	0.79				
M14 Okumada öğretmen rolü	Kız	187	3.34	0.79	320	2.65	.008*	.02
	Erkek	135	3.09	0.89				
M17 Arkadaşlara ödünç kitap verme	Kız	187	2.28	0.74	320	2.62	.009*	.02
	Erkek	135	2.05	0.77				
M24 Arkadaşlarla kitap konuşmaları	Kız	187	2.31	0.80	320	5.43	.000*	.08
	Erkek	135	1.83	0.74				

*p< .05

Tablo 2’deki bulgulara göre, okuma alışkanlığı testindeki haftalık kitap okuma [t(320)=2.34], kitapçıya gitme [t(320)=2.15], boş zamanda kitap okuma [t(320)=3.00], yaz tatilinde kitap okuma [t(320)=4.59], okuma alışkanlığı kazanmada öğretmen rolü [t(320)=2.65], arkadaşlara ödünç kitap verme [t(320)=2.62] ve arkadaşlarla kitaplar hakkında konuşma [t(320)=5.43] maddelerinde kız öğrenciler lehine anlamlı fark bulunmaktadır (p< .05). Etki büyüklükleri dikkate alındığında, bu yedi maddenin puanlarında gözlenen varyansın %1 ila %8 arasında cinsiyete bağlı olduğu ifade edilebilir. Cinsiyet değişkeni 8, 9, 10, 14 ve 17. maddeleri düşük düzeyde, 11. ve 24. maddeleri ise orta düzeyde etkilemektedir. Okuma alışkanlığı testindeki 1, 2, 3, 4, 5, 6, 12, 13, 15, 18, 19, 20, 21, 22, 25, 26, 27 ve 29 nolu maddelerde cinsiyet değişkenine göre anlamlı bir fark bulunmamıştır (p> .05).

Okuma alışkanlığı testinin 7, 16, 23, 28 ve 30 nolu maddelerinin cinsiyet değişkenine göre analizinde Levene testi sonucunda grupların varyanslarının eşit olmadığı (p< .05) belirlendiğinden bu maddeler Mann Whitney-U testi ile analiz edilmiştir. Analiz sonuçları Tablo 3’te verilmiştir.

Tablo 3’e göre, okuma alışkanlığı testindeki kitap okuma [U(320)=9973.5], arkadaşlarla kitap alışverişi yapma [U(320)=9690.0], aileyle kitaplar hakkında konuşma [U(320)=10049.0] durumlarında kız öğrenciler lehine anlamlı fark bulunurken (p< .05), gazete alma [U(320)=9973.5] ve okulda kütüphane yapımı için katkıda bulunma [U(320)=10829.0] maddelerinde erkek öğrenciler lehine anlamlı fark bulunmuştur (p< .05).

Tablo 3. Öğrencilerin Okuma Alışkanlığı Puanlarının Cinsiyete Göre U-Testi Sonuçları

Madde No	Cinsiyet	N	Sıra Ort.	Sıra Top.	U	p
M7 Kitap okuma	Kız	187	175.67	32849.5	9973.5	.000*
	Erkek	135	141.88	19153.5		
M16 Arkadaşlarla kitap alışverişi yapma	Kız	187	177.18	33133.0	9690.0	.000*
	Erkek	135	139.78	18870.0		
M23 Gazete alma	Kız	187	150.41	28127.5	9973.5	.000*
	Erkek	135	176.86	23875.5		
M28 Aileyle kitap konuşmaları	Kız	187	175.26	32774.0	10049.0	.001*
	Erkek	135	142.44	19229.0		
M30 Okulda kütüphane yapımına katkı	Kız	187	151.91	28407.0	10829.0	.010*
	Erkek	135	174.79	23596.0		

*p< .05

Öğrencilerin okul öncesi eğitim alma durumuna göre okuma alışkanlığı puanlarına ilişkin bulgular Tablo 4'te verilmiştir.

Tablo 4. Öğrencilerin Okuma Alışkanlığı Puanlarının Okul Öncesi Eğitim Alma Durumlarına Göre T-Testi Sonuçları

Madde No	Okul Öncesi Eğitim	N	\bar{X}	S	sd	t	p	η^2
M4 Dergi alma	Evet	125	1.73	0.78	319	2.63	.009*	.02
	Hayır	196	1.51	0.72				
M5 Dergi okuma	Evet	125	1.90	0.77	319	3.38	.001*	.03
	Hayır	196	1.63	0.64				
M8 Haftalık kitap okuma	Evet	125	4.04	1.98	319	2.03	.042*	.01
	Hayır	196	3.61	1.79				
M28 Aileyle kitap konuşmaları	Evet	125	2.12	0.86	319	3.82	.000*	.04
	Hayır	196	1.79	0.70				

*p< .05

Tablo 4'e göre, okuma alışkanlığı testindeki dergi alma [$t(319)=2.63$], dergi okuma [$t(319)=3.38$], haftalık kitap okuma [$t(319)=2.03$] ve aileyle kitaplar hakkında konuşma [$t(319)=3.82$] maddelerinde okul öncesi eğitim alan öğrenciler lehine anlamlı fark vardır ($p< .05$). Etki büyüklükleri dikkate alındığında, bu dört maddenin puanlarında gözlenen varyansın %1 ila %4 arasında okul öncesi eğitim alma durumuna bağlı olduğu düşünülebilir. Okul öncesi eğitim alma durumu 4, 5, 8 ve 28. maddeleri düşük düzeyde etkilemektedir. Okuma alışkanlığı testindeki 1, 2, 6, 7, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 18, 19, 20, 21, 22, 23, 24, 25, 26, 27, 29 ve 30 nolu maddelerde okul öncesi eğitim alma durumuna göre anlamlı bir fark bulunmamıştır ($p> .05$).

Okuma alışkanlığı testinin 3, 9 ve 17 nolu maddelerinin okul öncesi eğitim alma değişkenine göre analizinde Levene testi sonucunda grupların

varyanslarının eşit olmadığı ($p < .05$) belirlendiğinden bu maddeler Mann Whitney-U testi ile analiz edilmiştir. Analiz sonuçları Tablo 5’de verilmiştir.

Tablo 5. Öğrencilerin Okuma Alışkanlığı Puanlarının Okul Öncesi Eğitim Alma Durumuna Göre U-Testi Sonuçları

Madde No	Okul Öncesi Eğitim	N	Sıra Ort.	Sıra Top.	U	p
M3 İnternette gazete okuma	Evet	125	177.09	22136.50	10238.5	.003*
	Hayır	196	150.74	29544.50		
M9 Kitapçıya gitme	Evet	125	179.99	22498.50	9876.5	.001*
	Hayır	196	148.89	29182.50		
M17 Arkadaşlarla kitap alışverişi	Evet	125	173.09	21636.00	10739.0	.035*
	Hayır	196	153.29	30045.00		

* $p < .05$

Tablo 5’e göre, okuma alışkanlığı testinin internette gazete okuma [$U(319)=10238.5$], kitapçıya gitme [$U(319)=9876.5$] ve arkadaşlarla kitap alışverişi yapma [$U(319)=10739.0$] maddelerinde okul öncesi eğitim alan öğrenciler lehine anlamlı fark bulunmuştur ($p < .05$).

Öğrencilerin cinsiyet değişkenine göre sayısal ders başarılarına ilişkin bulgular Tablo 6’da verilmiştir.

Tablo 6. Öğrencilerin Sayısal Ders Başarısının Cinsiyete Göre T-Testi Sonuçları

Sayısal Başarı	Cinsiyet	N	\bar{X}	S	sd	t	p
Fen Bilimleri	Kız	187	57.43	19.79	320	1.37	.170
	Erkek	135	54.30	20.65			
Matematik	Kız	187	38.47	22.99	320	0.09	.927
	Erkek	135	38.24	20.60			

Tablo 6’ya göre, fen bilimleri başarısı cinsiyet değişkenine göre anlamlı bir farklılık göstermemektedir, $t(320)=1.37$, $p > .05$. Aynı şekilde matematik başarısında da cinsiyet değişkenine göre anlamlı bir farklılık bulunmamaktadır, $t(320)=0.09$, $p > .05$. Buna göre, öğrencilerin cinsiyetlerinin sayısal ders başarıları üzerinde anlamlı düzeyde etkisinin olmadığı ifade edilebilir.

Öğrencilerin okul öncesi eğitim alma durumuna göre sayısal ders başarılarına ilişkin bulgular Tablo 7’de verilmiştir.

Tablo 7. Öğrencilerin Sayısal Ders Başarısının Okul Öncesi Eğitim Alma Durumuna Göre T-Testi Sonuçları

Sayısal Başarı	Okul Öncesi Eğitim	N	\bar{X}	S	sd	t	p	η^2
Fen Bilimleri	Evet	125	60.40	21.34	319	3.06	.002*	.02
	Hayır	196	53.39	19.02				

* $p < .05$

Tablo 7'ye göre, fen bilimleri dersi başarısı okul öncesi eğitim alan öğrenciler lehine anlamlı bir farklılık göstermektedir, $t(319)=3.06$, $p<.05$. Etki büyüklükleri dikkate alındığında, fen bilimleri başarısı puanlarında gözlenen varyansın %2 oranında okul öncesi eğitim olma durumuna bağlı olduğu düşünülebilir. Okul öncesi eğitim alma durumu fen bilimleri başarısını düşük düzeyde etkilemektedir.

Öğrencilerin matematik başarısının okul öncesi eğitim alma durumuna göre analizinde Levene testi sonucunda grupların varyanslarının eşit olmadığı ($p<.05$) belirlendiğinden matematik başarısı Mann Whitney-U testi ile analiz edilmiştir. Analiz sonuçları Tablo 8'de verilmiştir.

Tablo 8. Öğrencilerin Sayısal Ders Başarısının Okul Öncesi Eğitim Alma Durumuna Göre U-Testi Sonuçları

Sayısal Başarı	Okul Öncesi Eğitim	N	Sıra Ort.	Sıra Top.	U	p
Matematik	Evet	125	182.74	22843.0	9532.0	.001*
	Hayır	196	147.13	28838.0		

* $p<.05$

Tablo 8'e göre, matematik dersi başarısı okul öncesi eğitim alma durumuna göre anlamlı bir farklılık göstermektedir, $U(319)=9532.0$, $p<.05$. Bu farklılığın okul öncesi eğitim alan öğrenciler lehine olduğu görülmektedir.

Öğrencilerin matematik başarı düzeyleri ile okuma alışkanlıkları arasındaki ilişkiye yönelik bulgular Tablo 9'da verilmiştir.

Tablo 9. Matematik Başarı Düzeyi ve Okuma Alışkanlığı Maddeleri Arasındaki Pearson Korelasyon Katsayıları

Madde No	N	r	p
M1 Gazete alma	320	0.14	.008*
M2 Gazete okuma	320	0.12	.028*
M3 İnternette gazete okuma	320	0.15	.005*
M4 Dergi alma	320	0.19	.000*
M5 Dergi okuma	320	0.17	.002*
M6 Kitap alma	320	0.17	.002*
M8 Haftalık kitap okuma	320	0.28	.000*
M9 Kitapçıya gitme	320	0.28	.000*
M15 Kitap seçme	320	0.20	.000*
M28 Aileyle kitap konuşmaları	320	0.13	.020*

* $p<.05$

Tablo 9'a göre, öğrencilerin matematik başarı düzeyi ile gazete alma ($r=0.14$, $p<.05$), gazete okuma ($r=0.12$, $p<.05$), internette gazete okuma ($r=0.15$, $p<.05$), dergi alma ($r=0.19$, $p<.05$), dergi okuma ($r=0.17$, $p<.05$), kitap alma ($r=0.17$, $p<.05$), haftalık kitap okuma ($r=0.28$, $p<.05$), kitapçıya gitme ($r=0.28$, $p<.05$), kitap seçme ($r=0.20$, $p<.05$) ve kitaplar hakkında konuşma ($r=0.13$, $p<.05$) durumları arasında düşük düzeyde pozitif yönlü anlamlı ilişkiler vardır.

Okuma testindeki 7, 10, 11, 12, 13, 14, 16, 17, 18, 19, 20, 21, 22, 23, 24, 25, 26, 27, 29 ve 30 nolu maddeler ile öğrencilerin matematik başarı düzeyleri arasında anlamlı bir ilişki olmadığı görülmektedir ($p > .05$).

Öğrencilerin fen bilimleri başarı düzeyleri ile okuma alışkanlıkları arasındaki ilişkiye ait bulgular Tablo 10’da verilmiştir.

Tablo 10. Fen Bilimleri Başarı Düzeyi ile Okuma Alışkanlığı Maddeleri Arasındaki Pearson Korelasyon Katsayıları

Madde No	N	r	p
M1 Gazete alma	320	0.14	.009*
M2 Gazete okuma	320	0.16	.002*
M3 İnternette gazete okuma	320	0.16	.004*
M4 Dergi alma	320	0.13	.017*
M5 Dergi okuma	320	0.12	.023*
M7 Kitap okuma	320	0.11	.035*
M8 Haftalık kitap okuma	320	0.37	.000*
M9 Kitapçıya gitme	320	0.25	.000*
M15 Kitap seçme	320	0.24	.000*
M24 Arkadaşlarla kitap konuşmaları	320	0.16	.002*
M27 Köşe yazılarını konuşma	320	0.13	.018*

* $p < .05$

Tablo 10’daki bulgulara göre, öğrencilerin fen bilimleri başarı düzeyi ile gazete alma ($r=0.14$, $p < .05$), gazete okuma ($r=0.16$, $p < .05$), internette gazete okuma ($r=0.16$, $p < .05$), dergi alma ($r=0.13$, $p < .05$), dergi okuma ($r=0.12$, $p < .05$), kitap okuma ($r=0.11$, $p < .05$), kitapçıya gitme ($r=0.25$, $p < .05$), kitap seçme ($r=0.24$, $p < .05$), kitap konuşmaları yapma ($r=0.16$, $p < .05$) ve köşe yazılarını konuşma ($r=0.13$, $p < .05$) durumları arasında düşük düzeyde pozitif yönlü anlamlı bir ilişki vardır. Öğrencilerin fen bilimleri başarı düzeyi ile haftalık kitap okuma ($r=0.37$, $p < .05$) durumları arasında ise orta düzeyde pozitif yönde anlamlı bir ilişki vardır. Okuma testindeki 6, 10, 11, 12, 13, 14, 16, 17, 18, 19, 20, 21, 22, 23, 25, 26, 28, 29 ve 30 nolu maddeler ile öğrencilerin fen bilimleri başarı düzeyleri arasında anlamlı bir ilişki olmadığı görülmektedir ($p > .05$).

SONUÇ, TARTIŞMA ve ÖNERİLER

Çalışmanın bulgularından elde edilen sonuçlar aşağıdaki gibidir:

- Kız öğrencilerin erkek öğrencilere kıyasla daha çok kitap okudukları, kitapçıya daha sık gittikleri, arkadaşları ile daha çok kitap alış-verişi yaptıkları, aileleri ve arkadaşları ile kitaplar hakkında daha sık konuştukları sonucuna varılırken, erkek öğrencilerin kızlara kıyasla daha çok gazete aldıkları ve okullarında kütüphane oluşturulması için daha çok çaba gösterdikleri sonucuna varılmıştır.

- Okul öncesi eğitim alan öğrencilerin okul öncesi eğitim almayan öğrencilere kıyasla daha çok gazete ve dergi okudukları, kitapçılara daha çok gittikleri, arkadaşları ile daha çok kitap alış-verişi yaptıkları ve aileleri ile kitaplar hakkında daha çok konuştukları sonucuna varılmıştır.
- Cinsiyet değişkeninin fen ve matematik ders başarısını etkilemediği sonucuna ulaşılmıştır.
- Okul öncesi eğitim alan öğrencilerin matematik ve fen bilimleri derslerinde daha başarılı oldukları sonucuna ulaşılmıştır.
- Matematik dersi başarısı ile eve gazete, dergi ve kitap alınması, internetten gazete okunması, kitapçılara sıklıkla gidilmesi, alacakları kitapları kendisinin seçmesi ve ailelerle okunan kitaplar ve dergiler hakkında konuşulması arasında ilişki bulunmaktadır.
- Fen bilimleri dersi başarısı ile kitap okuma, eve gazete ve dergi alınması, internetten gazete okunması, kitapçılara daha sık gidilmesi, alınacak kitapları kendilerinin seçmesi ve arkadaşları ve öğretmenleri ile okudukları hakkında konuşmaları arasında ilişki olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Yukarıdaki sonuçlardan da anlaşılacağı gibi, kız öğrencilerin genel anlamda okuma alışkanlıklarını gösteren çeşitli davranışlarının erkek öğrencilere kıyasla daha fazla olduğu sonucuna varılmıştır. Bayram (1990), Keleş (2006), Güngör (2009), Batur, Gülveren ve Bek (2010), Yaman ve Süğümlü (2010), Balcı ve diğerleri (2012) ve Kasımoğlu da (2014) kız öğrencilerin kitap okuma alışkanlıklarının ve tutumlarının erkek öğrencilere göre daha yüksek olduğuna yönelik araştırma bulgularına ulaşmışlardır. Gömleksiz'in (2005) yaptığı araştırmanın sonucuna göre de kız öğrenciler, erkek öğrencilere göre kitap okumayı daha fazla sevmektedir. Aynı çalışmada, kitap okuma alışkanlığının ve kitap okumaya karşı isteğin kız öğrencilerde daha fazla olduğu belirlenmiş, hem erkek hem de kız öğrenciler kitap okumanın gerekliliğini kabul ederken, kitap okumanın etkisi ve yararının kız öğrenciler tarafından daha fazla benimsendiği ortaya konmuştur. Demir'in (2009) araştırmasının sonucunda ise, kitap okumayı sevme, kitap okuma alışkanlığına sahip olma, gereklilik, istekli olma, etki ve yarar alt boyutlarında kızların lehine anlamlı farklılıklar tespit edilmiştir. Topçu (2005) yaptığı çalışmada öğrencilerin kitap okumayı sevme, ilgi duyma ve alışkanlık haline getirme alt boyutlarında kızların lehine anlamlı fark bulmuştur. Bu anlamda bu çalışmanın sonuçlarının, ilgili alanyazındaki bazı çalışmalarla örtüştüğü belirtilebilir. Türkiye'de, özellikle son yıllarda, bazı sivil toplum örgütlerinin de desteği ile kızların okullaşma oranının yükseltilmesini amaçlayan ve kızlara pozitif ayrımcılık olanakları sunan girişimlerde bulunmaktadır. Çalışmada okuma alışkanlıklarını gösteren bazı davranışların kız öğrencilerde daha sık olduğunu gösteren sonuçlar, uzun yıllardır süren bu girişimlere, ayrıca

toplumda kız öğrencilerin okuması önündeki bazı sosyo-ekonomik ve kültürel engellerin azaldığı olasılığına dayandırılabilir.

Çalışmada okul öncesi eğitim alan öğrencilerin okuma alışkanlıklarının ve sayısal ders başarılarının, okul öncesi eğitim almayanlara göre daha yüksek olduğu görülmektedir. Okul öncesi eğitim alan öğrenciler daha erken yaşlarda kitaplarla tanışma fırsatını yakalıyor olabilirler. Resimli hikâye kitapları, masal kitapları, boyama kitapları gibi kitaplarla tanışan çocuğun, kitapları küçük yaşlardan itibaren içselleştirdiği için, ilerleyen yaşlarda kitap okuma alışkanlığını kazanması daha kolay olabilir. Bu durum okul öncesi eğitimin okuma alışkanlığı ile beraber akademik başarıyı da eğitimin ilerleyen kademelerinde artırdığı düşüncesini oluşturmaktadır. Sabak (2007), üçüncü sınıf öğrencileri üzerinde yaptığı çalışmada okul öncesi eğitim alan öğrencilerin okuduğunu anlama puanlarının okul öncesi eğitim almayan öğrencilerden daha yüksek olduğunu ortaya koymuştur. Okul öncesi eğitimin öğrencilerin okuma becerisi ve sosyal becerilerine olan etkileri (Gürkan ve Koran, 2014; Oktay, 1982) ile okul öncesi öğretmenlerinin okumaya yönelik tutumlarının öğrencilerin okuma alışkanlığını etkileyebileceği (İlgar, İlgar ve Topaç, 2015) dikkate alındığında, çalışmada okul öncesi eğitim alan öğrencilerin okuma alışkanlıklarının daha yüksek çıkmasının bu duruma dayalı olabileceği ileri sürülebilir.

Araştırmada öğrencilerin sayısal ders başarıları arasında cinsiyet değişkenine göre anlamlı bir farklılık bulunmamıştır. Yani öğrencilerin cinsiyetleri ders başarılarını anlamlı şekilde etkilememektedir. Benzer biçimde Akay (2004) yaptığı çalışmada öğrencilerin matematik problemi çözmeye gösterdikleri başarılarının cinsiyete göre farklılaşmadığı sonucuna ulaşmıştır. Arı'nın (2007) yaptığı çalışmada kız ve erkek öğrencilerin matematik dersinde benzer başarıyı gösterdikleri bulunmuştur. Keskin ve Sezgin'in (2009) ergenlik dönemindeki öğrenciler ile yaptığı çalışmada da benzer sonuçlara ulaşılmıştır. Acıyan'ın (2008) çalışmasında lise öğrencilerinin matematik ve Türk dili ve edebiyatı derslerinde cinsiyetin başarıyı etkilediği, kız öğrencilerin bu derslerde daha başarılı olduğu; fakat kimya, biyoloji, fizik, coğrafya, geometri derslerinde cinsiyetin başarıyı etkilemediği sonucuna ulaşılmıştır. Ekmekyermezoglu (2010), sekizinci sınıf öğrencilerinin İngilizce dersindeki akademik başarılarının cinsiyet değişkenine göre anlamlı şekilde farklılaşmadığı sonucuna ulaşmıştır. Eren'in (2011) yaptığı çalışmada da öğrencilerin fen ve teknoloji dersi başarıları cinsiyete göre anlamlı şekilde farklılaşmamaktadır. Bu çalışmada da, yukarıda verilen bazı çalışmalarda olduğu gibi, öğrencilerin cinsiyetinin matematik ve fen bilimleri dersindeki başarıyı etkilememesiyle ilgili olarak, cinsiyete bağlı bazı biyolojik ve sosyo-kültürel özellikler, düşünme biçimleri gibi faktörlerin başarıda cinsiyet farkı yaratmada etkili olmadığı öne sürülebilir.

Araştırma sonuçlarına göre öğrencilerin okuma alışkanlığı düzeyleri ile sayısal ders başarıları arasında pozitif yönlü bir ilişki vardır. Akay (2004), araştırmasında okuduğunu anlama davranışı ile kitap okuma alışkanlığı kazanmış olan öğrencilerin matematik problemlerini çözme başarılarını, bu alışkanlıkları yeterince kazanamamış olan öğrencilere oranla daha yüksek bulmuştur. Güngör (2009) çalışmasında, öğrencilerin okudukları kitap sayısı arttıkça akademik başarılarının da arttığı sonucuna ulaşmıştır. Acıyan da (2008) öğrencilerin %57.2'sinin, okuma etkinliklerinin akademik başarılarını arttırdığı görüşünde oldukları sonucuna ulaşmıştır. Hem sayısal hem de sözel derslerdeki akademik başarılar için gerekli olan öğrenilecek bilginin dikkatle incelenmesi, anlaşılması, irdelenmesi, eleştirilmesi gibi becerilerin temelinde okuma ve okuduğunu anlama becerilerinin bulunması, çalışmada ulaşılan sayısal ders başarısı ve okuma alışkanlığı arasındaki ilişkiyi açıklayabilir.

Çalışmadan elde edilen sonuçlara göre, uygulayıcılara ve ileride yapılacak araştırmalara yönelik olarak aşağıdaki öneriler ileri sürülebilir:

- Çalışmada kız öğrencilerin erkek öğrencilere kıyasla genel anlamda okuma alışkanlıklarının daha yüksek olduğu sonucuna varılmıştır. Buna göre erkek öğrencilerin cinsiyet özelliklerini dikkate alarak onların okuma alışkanlığına yönelmesini sağlayacak okuma çalışmaları yaptırılabilir.
- Araştırmada ulaşılan sonuçlardan biri, okul öncesi eğitim almanın öğrencilerin okuma alışkanlığını ve sayısal ders başarısını pozitif yönde etkilediğidir. Bu sonuca göre eğitim politikaları okul öncesi eğitimi destekleyen ve okullaşma oranını yükselten nitelikte olmalı ve çocuklarına okul öncesi eğitim aldirmaları konusunda aileler teşvik edilmelidir.
- Araştırmada sayısal ders başarıları ile okuma alışkanlığı arasında pozitif yönlü bir ilişkiye ulaşılmıştır. Bu nedenle, okuma alışkanlığı düşük olan öğrencilerin bu alışkanlığı kazanmaları için gerekli okuma etkinlikleri düzenlenebilir.
- Bu çalışmada öğrencilerin okuma alışkanlığına yönelik veriler öğrencilerden toplanmıştır. Başka bir çalışmada öğretmenlerin okuma alışkanlıkları incelenerek, bunun öğrencilerin okuma alışkanlığına yansımalarına yönelik durumlar incelenebilir.
- Bu araştırma, ortaokul sekizinci sınıf öğrencilerinin okuma alışkanlıkları ile sınırlıdır. Farklı sınıf seviyelerindeki öğrencilerin okuma alışkanlıkları karşılaştırılabilir.
- Araştırmada okuma alışkanlığı ile sayısal ders başarıları arasındaki ilişki incelenmiştir. Farklı çalışmalarda okuma alışkanlığı ile farklı ders başarıları arasındaki ilişkiler incelenebilir.

- Araştırmada cinsiyet değişkeninin anlamlı farka neden olduğu belirlendiğinden, cinsiyet değişkeninin öğrencilerin okuma alışkanlığına etkisiyle ilgili biyolojik ve sosyo-kültürel bağlamlı çalışmalar yapılabilir.

KAYNAKÇA

- Acıyan, A. A. (2008). **Ortaöğretim öğrencilerinin okuma alışkanlıkları ile akademik başarısı arasındaki ilişki düzeyi**. Yüksek lisans tezi, Yeditepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Akay, A. A. (2004). **İlköğretim 2. sınıf öğrencilerinin okuduğunu anlama becerilerinin matematik problemlerini çözme başarısına etkisi**. Yüksek lisans tezi, Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Akyol, H. (2005). **Türkçe ilkokuma yazma öğretimi**. Ankara: Pegem Akademi Yayınları.
- Arı, A. (2007). **Öğrencilerin okul başarılarını etkileyen çeşitli faktörlerin incelenmesi**. Milli Eğitim Dergisi, 4(176), 169-179.
- Balcı, A., Uyar, Y. ve Büyükikiz, K. K. (2012). **İlköğretim 6. sınıf öğrencilerinin okuma alışkanlıkları, kütüphane kullanma sıklıkları ve okumaya yönelik tutumlarının incelenmesi**. Turkish Studies, 7(4), 965-985.
- Batur, Z., Gülveren, H. ve Bek, H., 2010. **Öğretmen adaylarının okuma alışkanlıkları üzerine bir araştırma: Uşak eğitim fakültesi örneği**. Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 3(1), 32-49.
- Bayram, O. (1990). **İlkokul çağı çocuklarının okuma alışkanlığı ve Yenimahalle ilçe halk kütüphanesi gezici kütüphane hizmeti**. Yüksek lisans tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Büyüköztürk, Ş. (2010). **Sosyal bilimler için veri analizi el kitabı**. Ankara: Pegem Akademi.
- Çitil, M., İspir, E., Söğüt, Ö. ve Büyükkasap, E. (2006). **Fen-edebiyat fakültesi öğrencilerinin profilleri ve başarılarını etkilediğine inandıkları faktörler: KSÜ örneği**. Erzincan Eğitim Fakültesi Dergisi, 8(2), 69-81.
- Demir, T. (2009). **İlköğretim II. kademe öğretmen adaylarının okuma alışkanlıkları üzerine bir araştırma** (Gazi Üniversitesi örneği). Turkish Studies, 4(3), 717-745.
- Demirdöğen, S. (2010). **İlköğretim ikinci kademe öğrencilerinin boş zamanlarında okuma alışkanlıklarının ve okuduğunu anlama becerilerinin değerlendirilmesi**. Yüksek lisans projesi, Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kahramanmaraş.

- Ekmekyermezoğlu, N. (2010). **İlköğretim sekizinci sınıf öğrencilerinin İngilizce dersindeki akademik başarı durumlarına etki eden sosyo-kültürel faktörler**. Yüksek Lisans Tezi, İnönü Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Malatya.
- Eren, O. (2011). **İlköğretim 6, 7 ve 8. sınıf öğrencilerinin ders çalışma alışkanlıkları ile fen ve teknoloji dersi akademik başarıları arasındaki ilişki**. Yüksek lisans tezi, Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Gömlüksiz, M. N. (2005). **Geleceğin öğretmenlerinin kitap okumaya ilişkin görüşlerinin değerlendirilmesi (Fırat Üniversitesi Eğitim Fakültesi Örneği)**. Yüzüncü Yıl Üniversitesi Elektronik Eğitim Fakültesi Dergisi, 1(1), 1-21.
- Güney, S. (1998). **Davranış bilimleri ve yönetim psikolojisi terimler sözlüğü**. Ankara: Ocak Yayınları.
- Güngör, E. (2009). **İlköğretim 5. sınıf öğrencilerinin kitap okuma alışkanlığı ile Türkçe dersi akademik başarıları arasındaki ilişkinin incelenmesi**. Yüksek lisans tezi, Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adana.
- Gürkan, T. ve Koran, N. (2014). **36-72 aylık çocuklar için okul öncesi eğitim programının çocuğun katılım hakkına yer verme durumu açısından incelenmesi**. Journal of Teacher Education and Educators, 3(2), 203-226.
- İlgar, Ş., İlgar, F. ve Topaç, N. (2015). **Okul öncesi öğretmen adaylarının kitap okuma alışkanlığına ilişkin tutumlarının çeşitli değişkenler açısından incelenmesi**. Eğitim Bilimleri Dergisi, 41, 99-116.
- Karadağ, İ. (2007). **İlköğretim beşinci sınıf öğrencilerinin akademik başarılarının sosyal destek kaynakları açısından incelenmesi**. Yüksek lisans tezi, Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adana.
- Karasar, N. (2009). **Bilimsel araştırma yöntemi**. İstanbul: Nobel Yayın Dağıtım.
- Kasımoğlu, M. (2014). **Ortaokul 7. sınıf öğrencilerinin okuma alışkanlıkları ile akademik başarıları ilişkisi**. Yüksek lisans tezi, Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kahramanmaraş.
- Keleş, Ö. (2006). **İlköğretim 4. ve 5. sınıf öğrencilerinde kitap okuma alışkanlığının incelenmesi**. Yüksek lisans tezi, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

- Keskin, G. ve Sezgin, B. (2009). **Bir grup ergende akademik başarı durumuna etki eden etmenlerin belirlenmesi**. Fırat Sağlık Hizmetleri Dergisi, 4(10), 3-18.
- Keskin, H. K. ve Yapıcı, Ş. (2008). **Başarılı ve başarısız öğrencilerin kişilik özellikleri ile ilgili öğretmen ve öğrenci görüşleri**. Kuramsal Eğitim Bilim, 1(1), 20-32.
- Köse, E. (2003). **İlköğretim düzeyinde ders dışı etkinliklerin akademik başarıya ve okul kültürü algılamaya etkisi**. Yüksek lisans tezi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum.
- Mete, G. (2012). **İlköğretim 8. sınıf öğrencilerinin okuma alışkanlığı üzerine bir araştırma (Malatya ili örneği)**. Dil ve Edebiyat Eğitimi Dergisi, 1(1), 43-66.
- Oğuzkan, T. (1981). **Türkiye'de ortaöğretim ve sorunları**. Ankara: Dünya Tıp Kitabevi.
- Oktay, A. (1982). **Okul öncesi dönemde öğrenme ve okumaya hazırlıklı olmak**. Eğitim ve Bilim Dergisi, 7(39), 11-18.
- Özabacı, N. (2001). **Demografik özellikler ile okul başarısızlığına neden olan faktörler arasındaki ilişkinin incelenmesi**. M.Ü. Atatürk Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Dergisi, 13, 135-150.
- Palamut, İ. (2008). **Hikâye okumanın ilköğretim öğrencilerinin yaratıcılık düzeylerine ve akademik başarılarına etkisi**. Yüksek lisans tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İzmir.
- Sabak, E. (2007). **İlköğretim 3. sınıf öğrencilerinin Türkçe dersinde okuduğunu anlama becerilerini etkileyen ekonomik ve demografik faktörler**. Yüksek lisans tezi, Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Gaziantep.
- Savaşçı, H. S. (2010). **Sosyoekonomik değişkenlerin ve okulun eğitim kaynaklarının ilköğretim 7. sınıf öğrencilerinin akademik başarı düzeyleri ile ilişki durumu**. Yüksek lisans tezi, Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Sosyal Bilimleri Enstitüsü, Burdur.
- Topçu, Y. E. (2005). **İlköğretim 6, 7 ve 8. sınıf öğrencilerinin okuma alışkanlıkları (Kayseri örneği)**. Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Ankara.
- Yalınkılıç, K. ve Ülper, H. (2011). **İlköğretim 6-7-8. sınıf öğrencilerinin okuma**

alışkanlık düzeyleri. Samsun Sempozyumu Kitapçığı, (s. 1-7).

Yaman, H. ve Süğümlü, Ü. (2010). **İlköğretim ikinci kademe öğrencilerinin ders dışı kitap okuma alışkanlıkları.** Kastamonu Eğitim Dergisi, 18(1), 291-306.

EK-1. OKUMA ALIŞKANLIĞINA YÖNELİK ÖĞRENCİ ANKETİ

1. Evinize haftada ne sıklıkla gazete / gazeteler almıyor?
()Hiç ()Haftada 1-3 gün ()Haftada 4-6 günü ()Haftanın her günü
2. Ne sıklıkla gazete okuyorsunuz?
()Hiç ()Nadiren ()Çok sık ()Her gün
3. İnternet ortamında ne sıklıkla gazete okuyorsunuz?
()Hiç ()Nadiren ()Çok sık ()Her gün
4. Evinize ne sıklıkla dergi / dergiler almıyor?
()Hiç ()Nadiren ()Çok sık ()Düzenli dergi aboneliği var
5. Ne sıklıkla dergi okuyorsunuz?
()Hiç ()Nadiren ()Çok sık ()Her gün
6. Evinize ne sıklıkla kitap / kitaplar almıyor?
()Hiç ()Haftada bir ()İki-üç haftada bir ()Ayda bir ya da daha seyrek
7. Günlük ne kadar süreyle kitap okuyorsunuz?
()Hiç ()Günde 1 saatten az ()Günde 1-3 saat ()Günde 3 saatten fazla
8. Haftada kaç gün kitap okuyorsunuz?
()Hiç ()1 gün ()2 gün ()3 gün ()4 gün ()5 gün ()6 gün ()7 gün
9. Kitapçılara ne sıklıkla gidersiniz?
()Hiç ()Nadiren ()Çok sık ()Her zaman
10. Hafta sonlarında boş zamanınızı değerlendirmede okumaya ne sıklıkla zaman ayırıyorsunuz?
()Hiç ()Nadiren ()Çok sık ()Her zaman
11. Yaz tatilinizde boş zamanınızı değerlendirmede okumaya ne sıklıkla zaman ayırıyorsunuz?
()Hiç ()Nadiren ()Çok sık ()Her zaman
12. Anneniz okuma alışkanlığı kazanmanızda sizi ne sıklıkla yönlendirmektedir?
()Hiç ()Nadiren ()Çok sık ()Her zaman
13. Babanız okuma alışkanlığı kazanmanızda sizi ne sıklıkla yönlendirmektedir?
()Hiç ()Nadiren ()Çok sık ()Her zaman
14. Öğretmeniniz okuma alışkanlığı kazanmanızda sizi ne sıklıkla yönlendirmektedir?
()Hiç ()Nadiren ()Çok sık ()Her zaman
15. Satın aldığımız kitapları ne sıklıkta kendiniz seçersiniz?
()Hiç ()Nadiren ()Çok sık ()Her zaman
16. Arkadaşlarımızdan ne sıklıkla ödünç kitap, dergi vb. alırsınız?
()Hiç ()Nadiren ()Çok sık ()Her zaman
17. Arkadaşlarınıza ne sıklıkla ödünç kitap, dergi vb. verirsiniz?
()Hiç ()Nadiren ()Çok sık ()Her zaman
18. Öğretmenlerinizden ne sıklıkla ödünç kitap, dergi vb. alırsınız?
()Hiç ()Nadiren ()Çok sık ()Her zaman

19. Öğretmenlerinize ne sıklıkla ödünç kitap, dergi vb. verirsiniz?
()Hiç ()Nadiren ()Çok sık ()Her zaman
20. Çeşitli nedenlerle arkadaşlarınıza ne sıklıkla kitap, dergi vb. hediye edersiniz?
()Hiç ()Nadiren ()Çok sık ()Her zaman
21. Harçlıklarınızla ne sıklıkla kitap alırsınız?
()Hiç ()Nadiren ()Çok sık ()Her zaman
22. Harçlıklarınızla ne sıklıkla dergi alırsınız?
()Hiç ()Nadiren ()Çok sık ()Her zaman
23. Harçlıklarınızla ne sıklıkla gazete alırsınız?
()Hiç ()Nadiren ()Çok sık ()Her gün
24. Arkadaşlarınızla okuduğunuz kitaplar, dergiler hakkında ne sıklıkla konuşursunuz?
()Hiç ()Nadiren ()Çok sık ()Her zaman
25. Arkadaşlarınızla okuduğunuz köşe yazarları/köşe yazıları hakkında ne sıklıkla konuşursunuz?
()Hiç ()Nadiren ()Çok sık ()Her zaman
26. Öğretmenlerinle okuduğunuz kitaplar, dergiler hakkında ne sıklıkla konuşursunuz?
()Hiç ()Nadiren ()Çok sık ()Her zaman
27. Öğretmenlerinle okuduğunuz köşe yazarları/köşe yazıları hakkında ne sıklıkla konuşursunuz?
()Hiç ()Nadiren ()Çok sık ()Her zaman
28. Ailenizdeki bireylerle okuduğunuz kitaplar, dergiler hakkında ne sıklıkla konuşursunuz?
()Hiç ()Nadiren ()Çok sık ()Her zaman
29. Ailenizdeki bireylerle okuduğunuz köşe yazarları/köşe yazıları hakkında ne sıklıkla konuşursunuz?
()Hiç ()Nadiren ()Çok sık ()Her zaman
30. Okulunuzda ya da sınıfınızda bir kütüphane ya da kütüphanenin kurulması için bir girişiminiz oldu mu?
()Evet ()Hayır

Öğretmen Adaylarının Geliştirdikleri İnfografiklerin Değerlendirilmesi*†

Ebru TURAN GÜNTEPE

Arş.Gör., Giresun Üniversitesi, Eğitim Fakültesi Bilgisayar ve Öğretim Teknolojileri Eğitimi; ebru.turan.guntepe@giresun.edu.tr

Necla DÖNMEZ USTA

Yrd. Doç.Dr., Giresun Üniversitesi, Eğitim Fakültesi Bilgisayar ve Öğretim Teknolojileri Eğitimi; necladonmezusta@gmail.com

Özet

Bu çalışmanın amacı Bilgisayar ve Öğretim Teknolojileri Eğitimi öğretmen adaylarının geliştirdikleri infografiklerin tasarım özelliklerine göre değerlendirilmesidir. Çalışmanın örneklemi 2016-2017 eğitim-öğretim yılının güz yarıyılında Eğitim Bilimine Giriş dersini alan 87 öğretmen adayından oluşmaktadır. Öğretmen adayları gönüllülük esasına göre 29 grup oluşturmuşlardır. Çalışma 4 haftada gerçekleştirilmiştir. İlk iki haftada infografik hakkında bilgi verilerek nasıl geliştirileceği ile ilgili örnek uygulamalar yaptırılmıştır. Son iki haftada da öğretmen adayları geri dönütler alarak infografiklerini tamamlamışlardır. Öğretmen adayları Eğitimin Felsefi Temelleri konusunda infografik hazırlamışlardır. Öğretmen adaylarının hazırladıkları infografikler Davidson (2014) ile Lamb ve Jhonson (2014)'nın belirlediği tasarım özelliklerine göre araştırmacılar tarafından geliştirilen rubrik aracılığıyla analiz edilmiştir. Belirlenen öğelere göre öğretmen adaylarının geliştirdikleri infografikler yeterli, kısmen yeterli ve yetersiz kategorilerinde değerlendirilmiştir. Analiz sonuçlarına göre öğretmen adaylarının yeterli düzeyde infografiklerini tasarlayamadıkları görülmüştür. Bu bağlamda öğretmen adaylarının farklı konularda da infografik hazırlamalarına ve deneyim kazanımlarına fırsat sunan öğrenme ortamları oluşturulması önerilmektedir.

Anahtar kelimeler: İnfografik, öğretmen adayları, eğitimin felsefi temelleri.

*Bu çalışma 11-13 Mayıs 2017 tarihinde Ordu'da düzenlenen IX. Uluslararası Eğitim Araştırmaları Kongresi'nde sözlü bildiri olarak sunulmuştur.

† Gönderi/Kabul Tarihi: 19.06.2017/08.10.17

Evaluation of Infographic Developed by Prospective Teachers

Abstract:

The aim of the study is to evaluate the infographics developed by computer and instructional technology education prospective teacher. The sample of the study is composed of 87 computer and instructional technology education prospective teacher who were taking the Introduction to Educational Science course of in the fall semester during the 2016-2017 academic year. Prospective teachers are divided into 29 groups on the basis of volunteerism. The study was conducted in 4 weeks. In the first two weeks, infographic information was provided and sample applications were made about how to improve it. In the last two weeks, the prospective teachers have taken their feedback and finalized their infographics. It was designed infographics on the Philosophical Foundations of Education by prospective teachers. The infographics designed by the prospective teachers were analyzed by the researchers rubric developed according to the design specifications of Davidson (2014) and Lamb and Jhonson (2014). According to the items determined, infographics were evaluated in sufficient, partially adequate and insufficient categories. At the end of this study results of the analysis, it was seen that the prospective teachers could not design infographics at sufficient level. In this context, it is proposed to create learning environments that offer opportunities for prospective teachers to prepare their infographics and experience in different subjects.

Keywords: Infographic, prospective teachers, philosophical foundations of education

GİRİŞ

Teknolojik gelişmeler toplumun her alanında değişime neden olduğu gibi eğitim alanında da yapı ve işlevleri etkilemiştir. Bu gelişmeler ışığında eğitimin kalitesini arttırmak amacıyla öğrenme ortamında bilginin sunumu değişmiş, görsel materyaller ve betimlemeler öğrenmelerin gerçekleşmesinde önemli paya sahip olmuştur (Baki, Yalçınkaya, Özpinar, ve Uzun, 2009; Uyangör ve Ece, 2010). Bu doğrultuda bilginin sunumunda çoklu ortam öğelerini içinde barındıran öğretim materyalleri öğrenme ortamlarında yerini almıştır. Böylece öğrenme sürecinde kullanılan metinler görsellerle desteklenip zenginleştirilerek, bilgi sunumunda alternatif yöntemler tercih edilmiştir (Yıldırım, Yıldırım, Celik, & Aydın, 2014).

Bilgiyi sunmanın çeşitli yolları vardır ve bu yollardan biri de infografiklerdir. Bilginin mantıksal bir sıra içinde sunulmasına imkan tanıyan ve resimler, grafikler, çizelgeler, akış şemaları gibi birçok bileşeni içinde

bulunduran infografikler sayesinde bilgi çok az açıklama ile sunulabilmektedir (Dick, 2014). Beynimiz resimlerden oluşan bilgilerin hepsini tek seferde işlemesine rağmen metinleri tek tek işler. Bu bakımdan infografikler sayesinde bilgilerin görselleştirilmesine imkan tanınarak karmaşık bilgiler kolayca ve hızlıca işlenebilir (Smiciklas, 2012). Bu doğrultuda yoğun ve okuması sıkıcı bilgilerin grafiklerle, tablolarla ve akış şemaları gibi görsel öğelerle dikkat çekici ve kalıcı bir şekilde sunulması için infografiklerden yararlanmak mümkündür (Gülrenk, 2015).

İnfografikler, bilginin organize bir şekilde sunulması, görselleştirmeyi sağlaması, esnek olması ve farklı formlarda hazırlanabilmesi gibi olumlu özellikleri sayesinde öğrenme ortamlarında tercih edilebilir (Schroeder, 2004). Bunun yanı sıra mevcut bilgilerin hatırlatılması, kavramlar arası ilişkilerin gösterilmesi, özetlenmesi ve hatta bireyleri ikna etme, yönlendirme ve harekete getirmek için de kullanılabilir (Meeusah ve Tangkijviwat, 2013). Öğretim amaçlı hazırlanan infografiklerde verilmek istenen mesajın doğru iletilmesi için, çalışmanın hedefi, hedef kitlesi, hangi iletişim ortamının daha etkili olacağını kavramak gerekir (Gülrenk, 2015). Bu değişkenler dikkate alınarak hazırlanan infografikler bilginin organize bir şekilde sunulmasını sağlamakta ve bireylerin zihinlerinde doğru şemaların oluşumlarına fırsat tanımaktadır (Yıldırım, Yıldırım, Celik, & Aydın, 2014).

İnfografik öğelerini doğru kullanmak için görsel tasarım ilkelerini göz önünde bulundurmak gerekir. Bunun yanı sıra Davidson (2014) ile Lamb ve Jhonson (2014) çalışmalarında belirttikleri gibi iyi bir infografik hazırlamak için dikkat edilmesi gereken temel kriterler şu şekilde sıralanmaktadır:

- Bilgi grafikleri basit olmalıdır.
- İnfografikler karmaşık bilgileri hızlı ve net bir şekilde sunabilmelidir.
- İnfografikler bilginin sunumunda görseller ve metinlerle bütünleşmelidir.
- Bilgi grafikleri sınırlı sayıda kelime ve metin içermelidir.
- Metinler açıklayıcı olmalıdır.
- İnfografikler bilginin gösteriminde çeşitlilik gösteren bir yapıya sahip olmalıdır.
- İnfografikler okuyucular için güzel ve cazip olmalıdır.
- Tasarım ilkeleri uygulanmalıdır.

İnfografik hazırlamak için gerekli olan tüm bu kriterler göz önünde bulundurulmalıdır. Bu kriterler göz önünde bulundurulduğunda hazırlanan

infografikler öğrenme ortamları için basit, anlaşılır, açıklayıcı ve görsel destekli olan materyaller haline gelebilir. Böylece infografikler öğrenme ortamlarında alternatif bir öğretim materyali olarak kullanılabilir. Bu bağlamda çalışmanın amacı Bilgisayar ve Öğretim Teknolojileri Eğitimi öğretmen adaylarının geliştirdikleri infografiklerin Davidson (2014) ile Lamb ve Jhonson (2014)'nın infografik hazırlamak için belirlediği kriterler doğrultusunda değerlendirilmesidir.

YÖNTEM

Bu bölümde çalışmada kullanılan araştırma modeli, araştırma grubu, araştırmanın uygulama süreci, veri toplama teknikleri ve araçları, veri analizi alt bölümleri yer almaktadır.

Araştırma Modeli

Araştırma nitel araştırma desenlerinden biri olan durum çalışması kapsamında yürütülmüştür. Durum çalışması olayların, ortamın, programın, sosyal grupların, birbirine bağlı sistemlerin derinlemesine incelenmesidir (McMillan ve Schumacher, 2010). Bunun yanı sıra durum çalışması bir olaya ilişkin açıklamaları görmek, değerlendirmek ve ayrıntıları tanımlamak amacıyla kullanılır (Gall, Borg ve Gall, 1996).

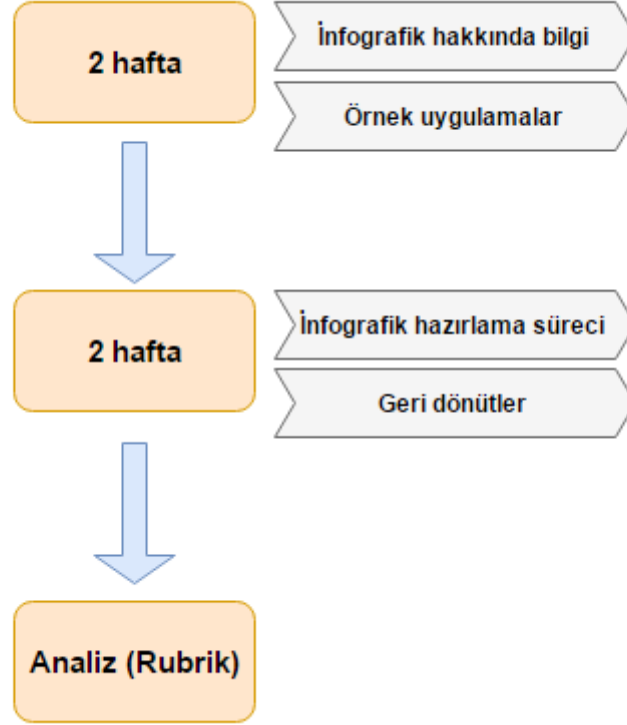
Araştırma Grubu

Araştırma 2016-2017 eğitim-öğretim yılının güz yarısında Bilgisayar ve Öğretim Teknolojileri Eğitimi Öğretmenliği Eğitim Bilimine Giriş dersini alan 87 öğretmen adayı ile 4 haftada yürütülmüştür. Öğretmen adaylarından 87 kişiden oluşan toplam 29 grup oluşturulmuş ve bu süreçte gönüllük esas alınmıştır. Araştırmada nitel veriler sunulurken öğretmen adaylarının grupları G₁,G₂...G₂₉ şeklinde kodlanmıştır.

Araştırmanın Uygulama Süreci

Araştırma kapsamında gerçekleşen 4 haftalık sürecin ilk iki haftası infografik hakkında bilgi verilerek nasıl geliştirileceği, geliştirilirken nelere dikkat edileceği le ilgili öğretmen adaylarına örnek uygulamalar yaptırılmıştır. Son iki haftada da öğretmen adayları geri dönütler olarak infografiklerine son şeklini vermişlerdir. Süreçte öğretmen adaylarından Eğitimin Felsefi Temelleri kapsamında yer alan “Felsefenin İlgilendiği Alanlar, Felsefi Akımlar ve Eğitim Felsefesi Akımları” hakkında infografikler hazırlamaları istenmiştir. Öğretmen adaylarından bu konular hakkında infografik tasarımları istenmesinin nedeni ilgili konuların sözel, ezbere dayalı ve karmaşık konular olmasıdır. Öğretmen adaylarının hazırladıkları infografikler Davidson (2014) ile Lamb ve Jhonson

(2014)'nın belirlediği tasarım özelliklerine göre araştırmacılar tarafından geliştirilen rubrik aracılığıyla analiz edilmiştir. Rubrik geliştirilirken ilk olarak ilgili literatür taranmış ve sonrasında öğretmen adaylarının geliştirdikleri infografikte olması gereken öğeler belirlenmiştir. Çalışmanın uygulama süreci Şekil 1'de şematize edilmiştir.

Şekil 1. Çalışmanın Uygulama Süreci

Çalışmanın sonunda öğretmen adaylarının oluşturdukları grupların geliştirdikleri infografiklere ait örnek ekran görüntüleri Şekil 2'de sunulmuştur.

Şekil 2. Grupların geliştirdikleri infografiklere ait örnek ekran görüntüleri

Veri Toplama Araçları

Veri toplama aracı olarak öğretmen adaylarından oluşan grupların geliştirdikleri infografikler kullanılmış ve bu grupların yaptıkları çalışmalarını değerlendirmeye yönelik bir rubrik kullanılmıştır. Rubrik geliştirilirken ilk olarak ilgili literatür taranmış ve sonrasında öğretmen adaylarının geliştirdikleri infografikte olması gereken öğeler belirlenmiştir. Öğretmen adaylarının sergilemeleri istenen durumlar listelenmiştir. Bu durumlara yönelik açıklayıcı tanımlar oluşturulmuştur. Açıklayıcı tanımlardan sonra rubrik yeniden incelenerek son hali verilmiştir. Literatürde bazı çalışmalarda (Mertler, 2001;

Lund, 2006; Eppink, 2002; Ültay ve Dönmez Usta, 2016) rubriklerin bu şekilde hazırlandığı görülmektedir. Hazırlanan rubriğin uzman görüşü ile de geçerliliği ve güvenilirliği sağlanılmaya çalışılmıştır.

Belirlenen kriterlere göre öğretmen adaylarının geliştirdikleri infografikler yeterli, kısmen yeterli ve yetersiz kategorilerinde değerlendirilmiştir. Hazırlanan rubrik Tablo 1’de sunulmuştur.

Tablo 1. İnfografik Rubriği

Kriterler	Kategoriler		
	Yeterli	Kısmen Yeterli	Yetersiz
Basit bilgi grafikleri oluşturma	Basit bilgi grafikleri oluşturma	Basit bilgi grafiklerini kısmen oluşturma	Basit bilgi grafikleri oluşturmama
Karmaşık bilgileri hızlı ve net bir şekilde sunma	Karmaşık bilgileri hızlı ve net bir şekilde sunma	Karmaşık bilgileri kısmen hızlı ve net bir şekilde sunma	Karmaşık bilgileri hızlı ve net bir şekilde sunmama
Bilginin sunumunu görseller ve metinlerle gerçekleştirme	Bilginin sunumunu görseller ve metinlerle gerçekleştirme	Bilginin sunumunu kısmen görseller ve metinlerle gerçekleştirme	Bilginin sunumunu görseller ve metinlerle gerçekleştirilmeme
Bilgi grafiklerinde sınırlı sayıda kelime ve metin kullanma	Bilgi grafiklerinde sınırlı sayıda kelime ve metin kullanma	Bilgi grafiklerinde kısmen sınırlı sayıda kelime ve metin kullanma	Bilgi grafiklerinde sınırlı sayıda kelime ve metin kullanmama
Açıklayıcı metinlere yer verme	Açıklayıcı metinlere yer verme	Açıklayıcı metinlere kısmen yer verme	Açıklayıcı metinlere yer vermeme
Bilginin gösteriminde çeşitlilik gösteren bir yapıya sahip olma	Bilginin gösteriminde çeşitlilik gösteren bir yapıya sahip olma	Bilginin gösteriminde kısmen çeşitlilik gösteren bir yapıya sahip olma	Bilginin gösteriminde çeşitlilik gösteren bir yapıya sahip olmama

Okuyucuya yönelik güzel ve cazip tasarım yapma	Okuyucuya yönelik güzel ve cazip tasarım yapma	Okuyucuya yönelik kısmen güzel ve cazip tasarım yapma	Okuyucuya yönelik güzel ve cazip tasarım yapmama
Tasarım ilkelerine uygun hazırlama	Tasarım ilkelerine uygun hazırlama	Tasarım ilkelerine kısmen uygun hazırlama	Tasarım ilkelerine uygun hazırlamama

Verilerin Analizi

Öğretmen adaylarından oluşan grupların geliştirdikleri infografikleri değerlendirme rubriklerinden elde edilen veriler araştırmacılar tarafından toplanmış ve analiz edilmiştir. Araştırmacılar birbirinden bağımsız olarak infografiklerden elde ettikleri verileri ayrı ayrı kategorilendirilerek matrislere yerleştirmiş ve sonrasında matrislerdeki veriler karşılaştırarak ana matrisler oluşturmuşlardır. Bu sınavmadaki uyum yüzdesi Miles & Huberman (1994)'ın uyum yüzdesi formülü ile (Uyum yüzdesi= [Görüş birliği/görüş ayrılığı+Görüş birliği]*100) hesaplanarak uyum yüzdesi .865 olarak belirlenmiştir.

BULGULAR ve TARTIŞMA

Araştırma kapsamında grupların Eğitimin Felsefi Temelleri kapsamında yer alan “Felsefenin İlgilendiği Alanlar, Felsefi Akımlar ve Eğitim Felsefesi Akımları” konusunda geliştirmiş oldukları infografiklerin analizinden elde edilen bulgular Tablo 2’de sunulmuştur.

Tablo 2. İnfografiklerin analizinden elde edilen bulgular

Kriterler	Kategoriler		
	Yeterli	Kısmen Yeterli	Yetersiz
Basit bilgi grafikleri oluşturma	G ₈ , G ₁₂ ,G ₂₆ (f=3)	G ₁ , G ₂ , G ₃ , G ₄ , G ₅ , G ₆ , G ₉ , G ₁₀ , G ₁₃ , G ₁₅ ,G ₁₇ ,G ₁₈ ,G ₂₁ ,G ₂₅ ,G ₂₉ (f=15)	G ₇ , G ₁₁ , G ₁₄ , G ₁₆ ,G ₁₉ ,G ₂₀ ,G ₂₂ ,G ₂₃ ,G ₂₄ ,G ₂₇ , G ₂₈ (f=11)
Karmaşık bilgileri hızlı ve net bir şekilde sunma	G ₈ (f=1)	G ₁ , G ₂ , G ₁₀ , G ₁₂ ,G ₁₇ (f=5)	G ₃ , G ₄ , G ₅ , G ₆ , G ₇ , G ₉ , G ₁₁ , G ₁₃ , G ₁₄ , G ₁₅ ,G ₁₆ ,G ₁₈ ,G ₁₉ ,G ₂₀ ,G ₂₁ ,G ₂₂ , G ₂₃ ,G ₂₄ ,G ₂₅ ,G ₂₆ ,G ₂₇ ,G ₂₈ ,G ₂₉

			(f=23)
Bilginin sunumunu görseller ve metinlerle gerçekleştirme	G1, G2, G3, G4, G6, G8, G9, G10, G11, G12, G14, G15, G17, G18, G19, G20, G21, G22, G24, G25, G26, G27, G28, G29		G5, G7, G13, G16, G23 (f=5)
	(f=24)		
Bilgi grafiklerinde sınırlı sayıda kelime ve metin kullanma	G1, G8, G18 (f=3)	G2, G3, G5, G7, G11, G12, G13, G15, G17, G21, G22, G25, G26, G28 (f=14)	G4, G6, G9, G10, G14, G16, G19, G20, G23, G24, G27, G29 (f=12)
Açıklayıcı metinlere yer verme	G14, G17 (f=2)	G1, G2, G3, G4, G6, G7, G8, G9, G10, G11, G12, G13, G15, G16, G18, G19, G20, G22, G24, G25, G26, G27, G28, G29 (f=24)	G5, G21, G23 (f=3)
Bilginin gösteriminde çeşitlilik gösteren bir yapıya sahip olma		G2, G3, G4, G5, G6, G8, G9, G10, G11, G12, G13, G14, G15, G16, G17, G18, G19, G20, G21, G23, G24, G26, G27, G28, G29 (f=25)	G1, G7, G22, G25 (f=4)
Okuyucuya yönelik güzel ve cazip tasarım yapma	G26 (f=1)	G2, G3, G4, G5, G6, G8, G10, G12, G14, G17, G22, G23, G27, G29 (f=14)	G1, G7, G9, G11, G13, G15, G16, G18, G19, G20, G21, G24, G25, G28 (f=14)
Tasarım ilkelerine uygun hazırlama	G8, G10, G26 (f=3)	G1, G3, G4, G5, G6, G12, G14, G17, G18, G22, G23, G27, G28, G29 (f=14)	G2, G7, G9, G11, G13, G15, G16, G19, G20, G21, G24, G25 (f=12)
Grupların	% 5,60	% 58,19	% 36,21

Tablo 2’den görüldüğü gibi basit bilgi grafikleri oluşturma kriteri altında grupların oluşturduğu infografiklerden 3’ü yeterli, 15’i kısmen yeterli ve 11’i yetersiz kategorisinde yer almaktadır. Öğrenme ortamlarında basit görsellerin kullanılması öğrencilerin kavramları öğrenmelerine katkı sağlamaktadır (Begoray, 2001). Bu bağlamda grupların hazırladıkları infografiklerin 15’inin kısmen yeterli kategoride yer alması öğrenmeye olumlu katkı sağlaması adına önemlidir. Bu durum Stokes (2002)’un çalışmasında belirttiği gibi öğrenme ortamlarında basit görsel araç kullanımının başarıya olumlu katkı sağlaması ile uyumaktadır. Ancak grupların 11’inin yetersiz kategoride infografik hazırlamış olmaları basit bilgi grafikleri oluşturma da yeterince deneyim kazanmamış olmaları ile ilişkilendirilebilir.

Karmaşık bilgileri hızlı ve net bir şekilde sunma kriteri altında grupların oluşturduğu infografiklerden 1’i yeterli, 5’i kısmen yeterli ve 23’ü yetersiz kategorisinde yer almaktadır. Yetersiz kategorisinde yer alan infografiklerin öğrenme ortamlarında kullanılması bilginin karmaşık bir yapıda sunulmasına sebebiyet verdiği için bilgi işleme sürecinde öğrenmeyi olumsuz etkileyecektir (Çakmak, 2007). Bu bağlamda öğrenme ortamlarında bilişsel yüke sebep olan durumlar azaltılmalı (Paas, Renkl, ve Sweller, 2004) ve karmaşık bilgiler organize bir şekilde sunulmalıdır. Ayrıca öğrencilerine kendi öğrenmelerini kontrol edebilmeleri için fırsatlar tanınmalıdır. Bu durum Schwier ve Misanchuk (1993) ve Ramsey (1996) çalışmalarında belirttiği gibi öğrencilerin öğrenme stillerine, hızlarına ve ihtiyaçlarına göre düzenlenen öğrenme ortamları ile sağlanabilir.

Bilginin sunumunu görseller ve metinlerle gerçekleştirme kriteri altında grupların oluşturduğu infografiklerden 24’ü kısmen yeterli ve 5’i yetersiz kategorisinde yer almaktadır. Mayer (2001) çoklu ortam tasarım ilkelerinde bireylerin görsel ve metinlerin beraber kullanıldığı öğrenme ortamlarında sadece görsellerin ya da sadece metinlerin kullanıldığı öğrenme ortamlarına göre daha iyi öğrenmenin gerçekleştiğini belirtmektedir. Zeldman (2001) çalışmasında öğrenme ortamlarının kullanılan materyallerin birden fazla duyuya hitap etmesi, etkin katılımı sağlaması, soyut kavramları somutlaştırması, eğlenceli ve ilgi çekici hale getirmesinin gerekliliğinden bahsetmektedir. Bu nedenle grupların hazırladıkları infografiklerin büyük çoğunluğunun kısmen yeterli kategorisinde yer alması literatürde bahsedilen tasarım ilkelerinin gruplar tarafından kısmen de olsa dikkate alındığını göstermektedir.

Bilgi grafiklerinde sınırlı sayıda kelime ve metin kullanma kriteri altında grupların oluşturduğu infografiklerden 3’ü yeterli, 14’ü kısmen yeterli ve 12’si yetersiz kategorisinde yer almaktadır. Yeni bilgileri yapılandırmada sınırlı kapasiteye sahip olan kısa süreli belleğin sınırlılığını dikkate almayan öğretim materyallerinin öğrenmenin gerçekleşmesinde etkili olması beklenemez

(Akbulut, 2014). Bu bakımdan infografiklerin kısa süreli bellekteki işlem yükünün kısmen de olsa göz önüne alınarak hazırlandığından bahsedilebilir.

Açıklayıcı metinlere yer verme kriteri altında grupların oluşturduğu infografiklerden 2'si yeterli, 24'ü kısmen yeterli ve 3'ü yetersiz kategorisinde yer almaktadır. Deveci Topal ve Alkan (2010) çalışmalarında anlamlı öğrenmenin gerçekleşebilmesi için öğrenme ortamlarında kullanılan materyallerin açıklayıcı metin ile örnekleri içermesi ve bağlantıları doğru yapılandırmak için de mesaj tasarım ilkelerinin kullanılmasının gerekliliğinden bahsetmektedirler. Bu durumda hazırlanan materyallerde dolayısıyla infografiklerde açıklayıcı metinlerin bulunması verilmek istenen mesajın net sunulması ile ilişkilidir. Grupların hazırladıkları infografiklerin büyük çoğunluğunun kısmen yeterli ve yeterli kategorisinde yer alması Eğitimin Felsefi Temelleri konusunda verilmek istenen mesajın net verildiğinin bir göstergesidir.

Bilginin gösteriminde çeşitlilik gösteren bir yapıya sahip olma kriteri altında grupların oluşturduğu infografiklerden 25'i kısmen yeterli ve 4'ü yetersiz kategorisinde yer almaktadır. Öğretim materyallerinde grafik, şema, şekil, tablo gibi görsel materyallerin kullanılması birden fazla duyu organına hitap etmek, hatırlamayı kolaylaştırmak ve bilgiyi somutlaştırmak açılarından önemlidir (Schwier ve Misanchuk 1993; Dönmez Usta, 2016). Grupların hazırladıkları infografiklerin kısmen yeterli kategorisinde yer alması bu bakımdan önem arz etmektedir.

Okuyucuya yönelik güzel ve cazip tasarım yapma kriteri altında grupların oluşturduğu infografiklerden 1'i yeterli, 14'ü kısmen yeterli ve 14'ü yetersiz düzeyde yer almaktadır. Meeusah ve Tangkijviwat (2013) çalışmalarında öğrenme ortamlarında kullanılan materyallerin öğrencilerin yaşı, kültürü, görsel algısı gibi bireysel özellikleri göz önünde bulundurularak tasarımlar yapılmalıdır. Bu şekilde tasarlanan materyaller öğrenci merkezli öğrenmeyi temel alarak infografiklerin hedef kitle tarafından cazip hale gelmesini sağlayabilir. Grupların geliştirdikleri infografiklerin güzel ve cazip olarak hazırlandığı söylenemez.

Tasarım ilkelerine uygun hazırlama kriteri altında ise grupların oluşturduğu infografiklerden 3'ü yeterli, 14'ü kısmen yeterli ve 12'si yetersiz düzeyde yer almaktadır. Denli (2016) çalışmasında, tasarım ilkelerine ve tasarım öğeleri uygun olarak hazırlanan infografiklerin görsel iletişimi açık, anlaşılır, dikkat çekici ve estetik şekilde sunulmasına imkan tanıdığından bahsetmektedir. Bu açıdan bakıldığında hazırlanan infografiklerde tasarım ilkeleri ve öğeleri kısmen de olsa dikkate alınmıştır.

Öğretmen adaylarının hazırladıkları infografiklerin Davidson (2014) ile Lamb ve Jhonson (2014)'nın belirlediği tüm tasarım özelliklerine göre bakıldığında ise % 5,60' ı yeterli düzeyde, % 58,19' u kısmen yeterli ve % 36,21 ise yetersiz kategorisinde yer almaktadır. Bu bakımdan infografiklerin belirlenen kriterlere göre kısmen yeterli düzeyde hazırlandığı görülmektedir. Öğretmen adaylarının kısmen de olsa infografik hazırlama kriterlerini göz önünde bulundurarak infografiklerini hazırladıkları söylenebilir. Bu sürecin Eğitimin Felsefi Temelleri konusunun öğretimi için olumlu olduğu düşünülmektedir.

SONUÇ ve ÖNERİLER

Çalışmada grupların oluşturdukları infografikler ile ilgili aşağıdaki sonuçlara ulaşılmış ve sonuçlara dayalı olarak da önerilerde bulunulmuştur.

Sözel bilginin metinden ziyade basit görselle ifade edilmeye çalışıldığı saptanmıştır. Ayrıca karmaşık bilgilerin hızlı ve net şekilde sunulmadığı görülmüştür. Öğretmen adaylarının hazırladıkları infografiklerde bilişsel yük kuramında ifade edilen sınırlı kapasiteyi göz ardı ettikleri ortaya çıkmıştır. Bu doğrultuda karşılaşılan yeni kavramların öncelikle kısa süreli bellekte işlendiği ve bu belleğinde sınırlı kapasitede olduğu göz önünde alınarak materyaller hazırlanmalıdır.

Öğretmen adaylarının hazırladıkları infografiklerde görsellere ve metinlere yer verilmiştir. Ancak bu süreçte görsel ya da metinlerden birine daha fazla yer verildiği için bir kanala daha fazla yüklenildiği görülmüştür. Sınırlı sayıda kelime ve metin kullanma kriteri altında ise kelime ve metin kullanımından daha çok görsele ağırlık verildiği görülmektedir. Bu nedenle iki kanal varsayımdan yola çıkarak görsel ve metin arasındaki dengenin korunması önerilmektedir.

Açıklayıcı metinlere kısmen de olsa yer verilmesi mesajın net sunulmaya çalışıldığını göstermektedir. Bu durum öğretmen adaylarının içeriği anlaması ve mesajı net sunmasının göstergesidir. Bunun yanı sıra görsel kanal ile tasarım ilkelerine ve öğelerine ağırlık verilmesine rağmen okuyucuya yönelik güzel ve cazip tasarım yapılmadığı belirlenmiştir. Öğrenme ortamları için hazırlanan materyallerin hedef kitlenin özellikleri dikkate alınarak tasarlanması sürecin güzel ve cazip olması adına önerilebilir.

KAYNAKÇA

- Akbulut, Y. (2014). **Çoklu Ortam Tasarımı**, Dursun, Ö.Ö ve Odabaşı, H.F.(Ed.). Bilişsel Yük Kuramı ve Çoklu Ortam Tasarımı, (s. 37-55), Pegem Akademi, Ankara.
- Baki, A., Yalçınkaya, H.A., Özpınar, İ. ve Uzun, S.Ç. (2009). İlköğretim Matematik Öğretmenleri ve Öğretmen Adaylarının Öğretim Teknolojilerine Bakışlarının Karşılaştırılması, **TÜRKBİLMAT**, 1(1), 67-85
- Begoray, D.,(2001), “Through a Class Darkly: Visual Literacy in The Classroom”, **Canadian Journal of Education**, 26(2) 201-217
- Çakmak, E. K. (2007). Çoklu Ortamlarda Dar Boğaz: Aşırı Bilişsel Yüklenme, **Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi**, 27 (2), 1-24.
- Davidson, R. (2014). Using Infographics in the Science Classroom, **Science Teacher**. 81(3), 34-39.
- Denli, S. (2016). Görsel İletişimde İnfografik, **Journal of International Social Research**, 9(42), 1475-1479.
- Deveci Topal, A., ve Alkan, A. (2010). Mayer’in Bilimsel ve Matematiksel Mesaj Tasarım İlkelerine Göre Tasarlanmış Öğrenme Ortamının Öğrenci Başarısı Üzerine Etkisi. **Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, 20(2), 93-106.
- Dick, M. (2014). Interactive Infographics and News Values, **Digital Journalism**, 2(4), 490-506.
- Dönmez Usta, N. (2016). **Okul Öncesi Eğitimi İçin Öğretim Teknikleri ve Materyal Geliştirme**, Ültay, E. ve Ültay, N. (Ed.). Öğretim Materyalinin Seçimi, Hazırlanması ve Tasarımı, (s. 61-80), Pegem Akademi, Ankara.
- Gall, M. D., Borg, W. R., ve Gall, J. P. (1996). **Educational research: An introduction**. Longman Publishing.
- Gülrenk, K. (2015). **Görsel İletişimde Bilgi Mimarlığı ve İnfografik Tasarımlar**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Kemerburgaz Üniversitesi, İstanbul.
- Lamb, A. ve Jhonson, L. (2014). Infographics part 1: invitations to inquiry, **Teacher Librarian**, 41(4), 54-58.

- Mayer, R. E. (2001). **Multimedia learning**. Cambridge: Cambridge University Press.
- McMillan, J.H. ve Schumacher, S. (2010). **Research in Education: Evidence-Based Inquiry**, 7. Baskı, London: Pearson.
- Meeusah, N. ve Tangkijviwat, U. (2013). Effect of data set and hue on a content understanding of infographic. <http://www.repository.rmutt.ac.th/xmlui/handle/123456789/1263> (19.06.2017)
- Mertler, C. A. (2001). Designing Scoring Rubrics For Your Classroom Practical Assessment, **Research & Evaluation**, 7(25).
- Paas, F., Renkl, A. ve Sweller, J. (2004). Cognitive Load Theory: Instructional Implications of the Interaction between Information Structures and Cognitive Architecture, **Instructional Science** , 32, 1–8.
- Schroeder, R. (2004). Interactive Info Graphics in Europe--added value to online mass media: a preliminary survey, **Journalism Studies**, 5(4), 563-570.
- Schwier, R. A. ve Misanchuk, E.R. (1993). **Interactive Multimedia Instruction**. New Jersey: Educational Technology Publications.
- Uyangör, S.M. ve Ece, D.K. (2010). The Attitudes of The Prospective Mathematics Teachers Towards Instructional Technologies and Material Development Course, **TOJET**, 9(1), 213-220.
- Ültay, N. ve Dönmez Usta, N. (2016). Investigating Prospective Teachers' Ability to Write Context-Based Problems, **Journal of Theory and Practice in Education**, 12, 2, 447-463.
- Schwier, R. A. ve Misanchuk, E. R. (1993). **Interactive multimedia instruction. Educational Technology Publications**: Englewood Cliffs , New Jersey
- Smiciklas, M. (2012), **The Power of Infographics**, Indianapolis, IN: Que Publishing. (16 Aralık 2014)
- Stokes, S. (2002), "Visual Literacy in Teaching and Learning:A Literature Perspective", **Electronic Journal Fort the Integration of Tecnology in Education**, 1(1)10-19

- Yıldırım, S., Yıldırım, G., Celik, E. Ve Aydın, M. (2014). Bilgi grafiği (infografik) oluşturma sürecine yönelik öğrenci görüşleri, **Journal of Research in Education and Teaching**, 3(24), 247-255.
- Zeldman, J.(2001). **Taking Your Talent to The Web: Making The Transition From Graphic Design to Web Design**. Indianapolis: New Riders.

Maarif Müfettişleri Başkanlarının Takdir Yetkisi†****Süleyman GÖKSOY**

Doç. Dr., Düzce Üniversitesi Eğitim Fakültesi, Eğitim Bilimleri Bölümü,
suleymangoksoy@duzce.edu.tr

Özet

Milli Eğitim yapısı içerisinde her türlü eğitim kurum ve kuruluşun faaliyet ve işlemlerinin süreç ve sonuçlarının değerlendirilmesi ile idari, mali ve hukuki işlemleri hakkında rehberlik, denetim, inceleme, soruşturma görevlerini yürüten maarif müfettişleri başkanlarının takdir yetkilerinin neler olduğu ve nelerin olması gerektiğinin belirlemesi amaçlanan araştırma, nitel araştırma deseni ile yürütülmüştür. Araştırmanın çalışma grubunun belirlenmesinde amaçlı örnekleme yöntemlerinden ölçüt örnekleme ve maksimum çeşitlilik örnekleme yöntemi kullanılmıştır. Bu kapsamda 2014-2015 eğitim-öğretim yılında Bolu, Kırıkkale, Tekirdağ, Ardahan, Çanakkale, Mardin, Kırklareli, Afyon, Kahramanmaraş ve İstanbul illerinde görev yapan on maarif müfettişleri başkanı araştırmaya dahil edilmiştir. Araştırma bulgularına dayalı olarak şu sonuçlara ulaşılmıştır: Maarif müfettişleri başkanları kendilerinde olduğunu ve kullandıklarını düşündükleri takdir yetkilerinin; öncelikle ve yoğunlukla inceleme, soruşturma alanında, daha sonra ise yönetim, rehberlik ve denetim alanlarındadır. Maarif müfettişleri başkanlarının eğitim, öğretim alanında takdir yetkilerinin olmadığını, kendilerinin uzman oldukları pedagoji alanında eğitimcilerle yeterince liderlik yapamadıklarını düşünmektedirler. Bu nedenle maarif müfettişleri başkanlarının kendilerinde olmasını istedikleri takdir yetkileri ile ilgili istekleri dikkate alınmalı, inisiyatif kullanabilecekleri alanların genişletilmesi yoluna gidilmelidir.

Anahtar kelimeler: Maarif müfettişleri başkanı, takdir yetkisi, eğitim.

* Mevcut araştırma 7-9 Mayıs 2015 tarihlerinde Gaziantep'te düzenlenen Onuncu Ulusal Eğitim Yönetimi Kongresinde bildiri olarak sunulmuş ve yazar tarafından makaleye dönüştürülmüştür.

† Gönderi/Kabul Tarihi: 05.07.2015/01.06.2016

Power of Discretion Utilized by the Head of Education Inspectors**Abstract**

This qualitative study aimed to identify the existing power of discretion utilized by Head of Education Inspectors responsible from the assessment of the processes and products related to activities and procedures implemented by all types of educational organizations and institutions included in the structure of the National Education as well as providing guidance, supervision, investigation and inquiries regarding administrative, financial and legal matters and also examined the power of discretion desired by Heads of Education Inspectors. Criterion sampling and maximum variation sampling methods were selected from among purposive sampling methods to determine the study group. In this context, ten Heads of Education Inspectors employed in Bolu, Kırıkkale, Tekirdağ, Ardahan, Çanakkale, Mardin, Kırklareli, Afyon, Kahramanmaraş and Istanbul Provinces during 2014-2015 academic year were included in the study. Based on findings, following results were obtained: The power of discretion believed to be owned and utilized by the Heads of Education Inspectors primarily and extensively centered on investigation and inquiries followed by management, guidance and supervision. They believed that they did not have power of discretion in the field of education and training and that they could not provide sufficient leadership to educators in pedagogical areas in their expertise. Suggestions include that the requests of Heads of Education Inspectors regarding the power of discretion that they would like to exercise should be taken into account and the areas that they can take initiative should be expanded.

Keywords: Head of education inspectors, power of discretion, education.

PROBLEM DURUMU

Kamu idaresi, devletin yasama ve yargılama uğraşları dışında kalan kamu hizmetlerini yerine getirmekle görevli olan organdır. İdare, faaliyetlerini yerine getirirken mutlaka hukuk kuralları içerisinde kalmalıdır. Genel anlamda hukuk, toplum hayatında kişilerin birbirleriyle ve toplumla olan ilişkilerini düzenleyen ve uyulması kamu gücü ile desteklenmiş olan sosyal kurallar bütünüdür (Bilge, 2007). Bu yönü ile takdir yetkisi kamu yönetiminin faaliyetlerinin çerçevesini, dayanağını ve sınırlarını oluşturur ve kamu yönetiminin hareket edebileceği alanı belirler (Örnek, 1992).

Vatandaşların devlete karşı güven duymasını sağlayan devlet olarak tanımlanan hukuk devleti (Çağlayan,2003) ile idare, hukukla o kadar iç içedir ki hukuk dışı hiçbir şey yapamaz. Hukuk devleti, keyfiliğe karşı, yönetenlerin

önceden var olan hukuk kurallarına uyduğu devlettir (Örnek, 1992). Hukuk devleti ilkeleri çerçevesinde hareket etmesi gereken idarenin elindebağlı yetki ve takdir yetkisi vardır. İdare, hukuk kurallarına göre belli bir davranışta bulunurken ya da belli bir görevi yerine getirirken az ya da çok bir hareket serbestisine sahip ise takdir yetkisine, değilse bağıli yetkiye sahiptir. Bağıli yetkide, idareden belli bir görevi yapması ya da belli bir davranışta bulunması kesin bir biçimde istenmiştir. Ancak idareye, belli bir davranışta bulunurken ya da belli bir görevi yerine getirirken az ya da çok bir hareket serbestisi tanınmamış ise bu durumda da takdir yetkisi söz konusudur (Azrak, 1985; Gözübüyük, 2012).

Takdir yetkisi, bürokratik iş ve işlemlerde belli koşullarda hareket etme serbestliği, özgürce karar verme olanağı olup, hukuk kurallarının belli bir yönde hareket etmesi konusunda emir vermemesi, nasıl davranacağı konusunda bir şey söylememesidir (Giritli ve Akgüner, 1993). yönetimin, idari faaliyetini yerine getirirken bir serbestiye sahip olması ve bu serbest alan içerisinde çeşitli davranış şekillerinden birini seçme serbestisi takdir yetkisinin varlığının göstergesidir (Günday, 1982). Takdir yetkisi, yönetime belli bir konuda karar alıp almama ya da birden fazla karar arasında seçim yapma imkânı sağlar (Gözler, 2009). Özetle takdir yetkisi aracılığıyla yönetime, görevini yerine getirirken az ya da çok hareket serbestliği tanımaktadır (Gözübüyük, 2012). Bu sayede örgütler özellikle belirsizlik durumlarıyla başa çıkabilmeleri için örgütlerdeki bireyler o kadar fazla takdir yetkisi kullanmaları gerekir. Ancak, daha fazla takdir yetkisi kullanmak kontrol ve onun kullanımıyla ilgili sorunlar ortaya çıkarır. Paradoksal olarak, yönetsel süreç belirsizliği azaltmalı ama aynı zamanda da esnekliği sağlamalıdır (Bolman ve Deal, 2013, Thompson, 1967).

Takdir yetkisinin olması durumunda idari yargı mercileri “yerindelik denetimi” hukuk kurallarıyla belirlenmiştir. Yerindelik denetimi, bağıli yetkiyi gerektirir. Bağıli yetki ise karar verilecek konu ile ilgili mevcut olan hukuk kurallarına aynen uyulması ve uygulanmasıdır. Bağıli yetkide hukuk kuralları, belirli koşulların gerçekleşmesi durumunda idarenin yapması gerekeni önceden düşünmüş, kayıt altına almıştır, yani işlemin yerindeliğini, bu kuralları koyanlar belirlemiştir. İdare, hareket biçimini gösteren hukuk kurallarını yerinde bulursa ya da bulmasın, bu kurallara aynen uymak zorundadır (Giritli ve Akgüner, 1993).

Takdir yetkisinin olması durumunda ise idari yargı mercileri sadece “amaç” (amaç; yapılan işlemlerin kamu yararına uyması, üçüncü kişi yararına işlem yapılmaması, kişisel çıkar doğrultusunda hareket edilmemesi, tarafsızlık ilkesinin zedelememesidir) unsuru açısından yargısal denetim yapmaktadırlar (Giritli ve Akgüner, 1993). Dolayısıyla takdir yetkisi kanunlarla beraber onun ötesinde bir yetkidir (Anna, 1999’den Akt., Aydoğan ve Yaylacı, 2006). Hukuk devleti ilkesi gereğince idarenin eylem ve işlemleri yargı denetimine tabidir. Ancak idare

takdir yetkisine sahip olduğunda yargısal denetim farklı bir özellik taşımaktadır. Bu durumda yargısal denetim hukukilik denetimi ile sınırlı, yerindelik denetimi yapılması ise yasaktır (Ersan, 2008). Takdir yetkisinin oluş amacı, kanun koyucunun idarenin karşılaştacağı bütün durumları önceden tayin edemediği için, onun davranışını ayrıntılı olarak tespit etmeyerek, genel kurallar koymakla yetinmesinden ve idareye karşılaştığı soruna en uygun çözümü bulma imkanı vermesinden ileri gelmektedir (Onar, 1966).

İdarenin takdir yetkisi “idarenin yetkili olduğu alanlarda önceden bir hukuk kuralı ile belirli yönde karar verme veya davranışta bulunma konusunda sınırlandırma getirilmediğinden, idarenin; kanuni olarak kabul edilebilir birden çok karar veya davranış arasından uygun gördüğü birini tercih etme ve uygulama serbestisi vardır (Karahanoğulları, 1996’dan Akt. Gerçek, 2010). Böylece takdir yetkisinin iki önemli özelliğini saptamak mümkündür. Birincisi; takdir yetkisi ancak bir kanunun düzenlediği herhangi bir konunun boş ve eksik bıraktığı, yani teferruat addettiği veya idareye bırakmakta isabet gördüğü noktalarında söz konusu olur. İkincisi; takdir yetkisinde idare, hukuk kurallarının belirlemiş olduğu sınırlar içinde ve işin icaplarına göre, çeşitli çözüm yollarından birini seçme veya tercih etme yetkisine sahiptir. Ancak, idareye tanınan bu yetki, idarenin hukuka bağlılığına bir istisna teşkil etmez ve idareye hukuk dışı veya hukuk üstü istisnai ve fevkalade bir yetki vermez (Tuncay, 1972: 134’dan Akt. Gerçek, 2010).

Yönetimin tüm kamu hizmetlerini nasıl yerine getireceğini, alacağı tüm kararların içeriğini yasalarla önceden saptama olanağı yoktur. Yönetime belli konularda takdir yetkisi tanımak, görevlerinin niteliği yönünden zorunludur. Ancak yönetime belli konularda takdir yetkisinin tanınması, yönetimin “keyfi” olarak hareket edebileceği anlamına gelmez. Yönetimin takdir yetkisini kullanırken bazı ilkelere uyması gerekir. Bunlar aşağıdaki gibi sıralanabilir (Giritli ve Akgüner, 1993; Gözübüyük, 2012):

- Yönetim takdir yetkisini kullanırken, her şeyden önce, yasanın koyduğu sınırlar içinde kalmalıdır.
- Yönetim takdir yetkisini kullanırken eşitlik ilkesine önem vermelidir.
- Yönetim takdir yetkisini kamu yararı için kullanılmalıdır. Yönetime tanınmış olan yetki, yasanın öngördüğü amaçtan başka, ya da kamu yararı dışında bir amaç için kullanılmamalıdır.
- Yönetim takdir yetkisini gerekçeli olarak kullanılmalıdır. Yönetim tüm kararlarında olduğu gibi takdir yetkisini kullandığı kararlarında da gerekçe göstermek zorundadır.
- Takdir yetkisinin kullanılabilmesi için, yasalar özel koşullar ön görmüş ise yönetim bunlara uymalıdır.

İdareye takdir yetkisi tanımak çağdaş hukuk devletinin bir gereği olarak da düşünülebilir. Hatta idare etme işlevinin zorunlu bir unsuru olarak da kabul edilebilir. İdareye, yürüttüğü hizmetleri yerine getirmesini sağlamak amacıyla takdir yetkisi tanınması gerekliliği genel olarak kabul gören bir durumdur. Takdir yetkisi, kanunların düzenleme yapmayarak idareye serbest bir hareket sahası bırakması ve idarenin bu alan içerisinde, olayın özelliklerini göz önüne alarak hareket edebilmesini ifade eder. Bununla birlikte takdir yetkisinin sınırları ve nasıl kullanılacağı hususu tartışmalara neden olmaktadır.

Türkiye’de Maarif Müfettişleri Başkanlıkları; 652 sayılı Milli Eğitim Bakanlığının Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun Hükmünde Kararname, 6528 Sayılı Kanun ile Rehberlik ve Denetim Başkanlığı ve Maarif Müfettişleri Başkanlıkları Yönetmeliği ile kurulmuş olup, Bakanlığın denetimi altındaki her türlü kurum ve kuruluşun faaliyet ve işlemlerinin süreç ve sonuçlarının değerlendirilmesi ile idari, mali ve hukuki işlemleri hakkındarehberlik, denetim, inceleme soruşturma görevlerimaarif müfettişleri başkanlıklarınca yürütülmektedir (MEB, 2014).

Mevcut çalışma ile eğitim örgütü içerisinde hem yönetim hem de denetim kademesinde yer alan ve yetki,görev sorumlulukları, atanmalarını, görevlendirilmeleri, çalışma usul ve esasları 652 sayılı Milli eğitim Bakanlığının Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun Hükmünde Kararnamesi ile 24 Mayıs 2014 tarihli Resmi Gazetede yayınlanan “Maarif Müfettişleri Başkanlıkları Yönetmeliği” doğrultusunda belirlenenMaarif Müfettişleri Başkanlarının takdir yetkilerinin neler olduğu ve nelerin olması gerektiği incelenmiştir. Nitekim takdir yetkisi, idarenin faaliyetlerini yürüttüğü her alanda bulunmamaktadır.AraştırmaMaarif Müfettişleri Başkanlarının takdir yetkilerinin neler olduğu ve nelerin olması gerektiği araştırılmıştır.

YÖNTEM

Araştırmanın Modeli

Araştırmada, nitel araştırma yöntemlerinden durum çalışması modeli kullanılmıştır. Durum çalışması ağırlıklı olarak nitel araştırma yöntemlerinin özelliklerini taşıyan bir model olup araştırılan konunun derinlemesine incelenmesine imkan tanır (YıldırımveŞimşek, 2005; Yılmaz, 2015). Dolayısıyla durum çalışması araştırmacının “ne” “neden” ve “nasıl” sorularına odaklanarak “hedeflenen durumu” derinlemesine ve ayrıntılı olarak irdelemek istediğinde kullanılmaktadır (Ekiz, 2013; Yin, 2003). Yapılan araştırmada ele alınan durum, Marif Müfettişleri Başkanlarının takdir yetkisi kullanma düzeyleridir.

Çalışma Grubu

Araştırmanın çalışma grubunun belirlenmesinde amaçlı örnekleme yöntemlerinden ölçüt örnekleme ve maksimum çeşitlilik (yedi bölgedeki en az bir ilin maarif müfettişleri başkanı alınarak) örnekleme yöntemi kullanılmıştır. Araştırmada maarif müfettişleri başkanı olarak ve en az bire eğitim-öğretim dönemi görev yapıyor olmak (başkanlık görev ve sorumluluk bilincinin oluşabilmesi için) ölçütleri esas alınmıştır. Bu ölçütlerin nedeni araştırmaya katılan maarif müfettişleri başkanlarının yönetim ve denetim ile ilgili farkındalık düzeylerinin daha yüksek olacağı düşüncesinden kaynaklanmaktadır. Araştırmada maksimum çeşitliliği sağlayabilmek için her ilin bulunduğu bölgeden bir maarif müfettişleri başkanı alınmasına dikkat edilmiştir. Bu doğrultuda araştırmanın çalışma grubunu 2014-2015 eğitim-öğretim yılında Bolu, Kırkkale, Tekirdağ, Ardahan, Çanakkale, Mardin, Kırklareli, Afyon, Kahramanmaraş ve İstanbul illerinde görev yapan on maarif müfettişleri başkanı oluşturmaktadır. Araştırmaya katılan tüm maarif müfettişleri başkanları erkektir ve tamamı kırk yaş ve üstündedir.

Veri Toplama Aracı

Çalışmada araştırmacı tarafından geliştirilen yarı yapılandırılmış görüşme formu kullanılmıştır. Bu amaçla ilgili literatür taranmış, iki Düzce bir Bolu maarif müfettişi olmak üzere üç maarif müfettişi ile görüşmeler yapılmış ve bu görüşmelerden elde edilen bilgilere dayalı sorular oluşturulmuştur. Yarı yapılandırılmış görüşme formu hakkında, çalışma grubuna girmeyen bir maarif müfettişleri başkanı ve iki de maarif müfettişleri başkan yardımcısının görüşü alınarak kapsam açısından yeterliliğinin kontrolü sağlanmış ve bazı kavramsal düzenlemelerden sonra görüşme formuna son hali verilmiştir. Yarı yapılandırılmış görüşme formunda maarif müfettişleri başkanlarına, kendilerinin kullandıkları takdir yetkileri ile olmasını istedikleri takdir yetkilerinin neler olduğu veya olması gerektiği sorulmakta ve nedenini yazmaları istenmektedir. Yarı yapılandırılmış sorular şu şekildedir:

1.Mevcut denetim sistemini ve başkanlık deneyiminizi göz önünde bulundurduğunuzda maarif müfettişleri başkanı olarak hangi görev alanlarınızda takdir yetkiniz vardır?

2.Mevcut denetim sistemini ve başkanlık deneyiminizi göz önünde bulundurduğunuzda maarif müfettişleri başkanı olarak hangi görev alanlarınızda takdir yetkiniz olmalıdır?

Verilerin Çözümlemesi

Veriler betimsel analiz teknikleri ile çözümlenmiştir. Betimsel analizinde toplanan veriler, daha önceden belirlenen temalara göre özetlenir ve yorumlanır. Veriler araştırma sorularının ortaya koyduğu temalara göre düzenlenebileceği gibi, görüşme ve gözlem süreçlerinde kullanılan sorular ya da boyutlar dikkate alınarak da sunulabilir (Yıldırım ve Şimşek, 2008). Bu doğrultuda birbirine benzeyen veriler belirli kavramlar ve temalar çerçevesinde bir araya getirilmiş MEB'nin 24.04.2014 tarihli Maarif Müfettişleri Başkanlığı Yıllık Faaliyet Planı çerçevesinde belirlenen faaliyet alanlarından yararlanılarak okuyucunun anlayabileceği bir biçimde organize edilerek yorumlanmıştır. Yorumların benzerlik, farklılık ve ilişkileri dikkate alınarak görüşler temalara yerleştirilmiştir. Bir kişi birden fazla farklı görüş belirttiği için tablolarda toplam görüş sayıları alınmamıştır, katılımcıların ilgili görüşleri değiştirilmeden aktarılmıştır. Katılımcıların gönüllüğüne özen gösterilmiştir. Katılımcıların kimliklerinin gizli tutulması etik açıdan uygun bulunduğundan, bulguların sunumunda Maarif Müfettişleri Başkanları *MMB1*, *MMB2*, ...*MMB10* şeklinde kodlanmıştır. Araştırmanın güvenilirlik hesaplamasında Miles ve Huberman'ın (1994) güvenilirlik formülü [$\text{Güvenirlik} = \frac{\text{Görüş Birliği}}{\text{Görüş Birliği} + \text{Görüş Ayrılığı}} \times 100$] kullanılmıştır. Güvenirliği sağlamak için araştırmacıyla nitel araştırmada deneyimli bir eğitim bilimleri uzmanı ve araştırmacılar tarafından veriler ayrı ayrı kodlanmış ve yapılan kodlamalar karşılaştırılmıştır. Hesaplama araştırmacının güvenilirliği %90 olarak hesaplanmıştır. %70'in üzerinde çıktığından güvenilir kabul edilmiştir. Uyuşum yüzdesinin %70 ve daha üstü olması veri analizi açısından güvenilirliğin sağlanması için yeterli görülmektedir (Miles ve Huberman, 1994).

BULGULAR VE YORUMLAR

Araştırmada maarif müfettişleri başkanlarından elde edilen bulgular tablolar halinde sunulmuş ve yorumlanmıştır.

Maarif Müfettişleri Başkanlarının Takdir Yetkilerinin Olduğu Alanlar

Araştırmaya katılan maarif müfettişleri başkanlarının kendilerinde olan/kullandıkları takdir yetkilerinin neler olduğu bu konudaki görüşleri Tablo 1'de sunulmuştur.

Tablo 1. *Maarif Müfettişleri Başkanlarının Kullandıkları Takdir Yetkileri İle İlgili Görüşler*

Tema	Tanım	Katılımcı görüşü
------	-------	------------------

İnceleme Soruşturma	İnceleme, ön inceleme ve soruşturma işlemlerinin yürütülmesi	<p><i>-İnceleme, soruşturma, ön inceleme, araştırma çalışmalarını yürütecek müfettişlerin görevlendirmesinde (MMB1).</i></p> <p><i>-Araştırma, inceleme, soruşturma ve ön incelemelerde müfettiş belirleme yetkisi, inceleme komisyonu üyelerini belirleme yetkisi(MMB2).</i></p> <p><i>-İnceleme-soruşturma görevlerinin, planlanmasında ve verilmesinde(MMB3, MMB7).</i></p> <p><i>-İnceleme, soruşturma ve ön incelemelerde müfettiş belirleme yetkisi, inceleme komisyonlarının belirlenmesi (MMB4, MMB7, MMB8, MMB9).</i></p>
Yönetim (Bürokratik)	Bürokratik iş ve işlemlerin yürütülmesinde görev dağılımının yapılması	<p><i>-Çeşitli sınavlarda görev yapacak müfettişlerin görevlendirmesinde takdir yetkimiz vardır (MMB1).</i></p> <p><i>-Büro personeli ile başkan yardımcılarının görev dağılımını belirleme yetkisi, başkan yardımcısını belirleme yetkisi MTSK ve AÖL sınavları gibi çeşitli sınavlarda görev yapacak müfettişleri belirleme yetkisi (MMB2).</i></p> <p><i>Grup sorumlularının belirlenmesinde ve komisyonların oluşturulmasında, grup çalışmalarının planlanmasında ve grupların oluşturulmasında (MMB3, MMB6).</i></p> <p><i>-Grup başkanlarının görevlendirmesinde, grup başkanlarının ve müfettişlerin çalışma bölgeleri ve yerlerinin belirlenmesinde (MMB5, MMB7, MMB9).</i></p> <p><i>-Büro personeli görev dağılımı, müfettiş grupları dağılımı, Şef dahil çalışanların yer değiştirme yetkisi, grup sorumluları belirleme yetkisi(MMB4, MMB8),</i></p> <p><i>-Eğitim öğretim sürecini geliştirici önerilerde bulunabilme(MMB).</i></p>

Rehberlik ve Denetim	Milli Eğitim Bakanlığına bağlı resmi, özel okul ve kurumlarda rehberlik ve denetimde bulunulması ve raporlanması	<i>-Denetim Alanlarının belirleme yetkisi, müfettiş gruplarının dağılımı, ve grup sorumlularını (Başkanlarını) belirleme yetkisi, müfettişlerce düzenlenen raporları inceleme ve gerek gördüğünde iade etme yetkisi (MMB2,MMB6, MMB7, MMB8, MMB9).</i>
-----------------------------	--	--

Tablo 1'e göre Maarif Müfettişleri Başkanları, rehberlik denetim, inceleme ve soruşturma görevlerini yürütürken takdir yetkilerinin; inceleme- soruşturma, idari, rehberlik ve denetim alanlarında olduğunu düşünmektedirler. Belirtilen temalar analiz edildiğinde;

- 1) *İnceleme Soruşturma*;maarif müfettişleri başkanları; araştırma, inceleme, soruşturma, ön inceleme, araştırma çalışmalarını yürütecek müfettişlerin görevlendirmesinde, inceleme komisyonu üyelerinin belirlenmesinde kendilerinin takdir yetkisi olduğunu,
- 2) *Yönetim*;çalışmaları kapsamında maarif müfettişleri başkanları; çeşitli sınavlarda görev yapacak müfettişlerin görevlendirmesinde, büro personeli ile başkan yardımcılarının görev dağılımının belirlenmesinde, grup başkanlarının sorumlularının belirlenmesinde ve komisyonların oluşturulmasında, grup çalışmalarının planlanmasında, grup başkanlarının ve müfettişlerin çalışma bölgeleri ve yerlerinin belirlenmesinde kendilerinin takdir yetkisi olduğunu,
- 3) *Rehberlik ve Denetim*;maarif müfettişleri başkanları; denetim alanlarının belirlenmesinde, müfettişlerce düzenlenen raporları inceleme ve gerek gördüğünde iade etme alanlarında takdir yetkisi yetkilerinin olduğu görüşündedirler.

Maarif Müfettişleri Başkanlarının Olmasını İstedikleri Takdir Yetkisi Alanları

Araştırmaya katılan maarif müfettişleri başkanlarının kendilerinde olmasını istedikleri takdir yetkisi alanları ve bu konudaki görüşleri Tablo 2'de sunulmuştur.

Tablo 2. Maarif Müfettişleri Başkanlarına Verilmesi Gereken Takdir Yetkisi Alanları İle İlgili Görüşler

Tema	Tanım	Katılımcı görüşü
------	-------	------------------

İnceleme Soruşturma	İnceleme, ön inceleme ve soruşturma işlemlerinin yürütülmesi	<p>-İnceleme ve soruşturma konularının belirlenmesinde,gelen şikayet ve başvurular ile ilgili yapılacak işlemlerin belirlenmesinde, disiplin cezalarının uygulanıp uygulanmamasında, tevhit yapılacak cezaların belirlenmesinde(MMB1,MMB6).</p> <p>-Şikayet dilekçelerinin incelenerek hangi konuların inceleme soruşturmaya tabi olacağıının belirlenmesinde, müfettişlerce getirilen cezai işlemlerin sonuçlandırılmasının takip ve kontrol yetkisi (MMB2).</p> <p>-İnceleme konularının belirlenmesinde (MMB3).</p> <p>-Mesleğin gereği olarak takdir yetkisi verilmesinin zor olacağı kanaatindeyim. Örnek olarak disiplin soruşturmalarında ve incelemelerinde meri mevzuat disiplin amirlerine soruşturma/inceleme işlemlerinde soruşturma/inceleme yapma/yapmama yetkisi vermişken buna benzer bir yetkinin Maarif Müfettişleri Başkanlarına verilmesi ihtimal dahilinde değildir. Maarif Müfettişleri Başkanlığına intikal eden daha çok ihbar/şikayet veya tutanak yolu ile gelen disiplin soruşturması/incelemesi konularında mevzuat hükümlerine açıkça aykırı olan hususların işleme koymama yetkisi tanınmalıdır (MMB5).</p> <p>-Maarif müfettişleri Başkanlığına bölge içinde farklı illerde istinabe vb. çalışması müfettiş görevlendirme yetkisi verilmesi, İnceleme soruşturması yapılan kişileri Lüzumu halinde en az 1 ay süreyle açığa alma yetkisi verilmesi (MMB4).</p>
----------------------------	--	---

Yönetim	Bürokratik iş ve işlemlerin yürütülmesi	<p>-İllere (görev yapılan ile) müfettiş ataması yapılıp yapılmamasına karar vermede, ilimiz genelinde yapılan merkezi sınavlar ve MTSK sınavlarının yapılmasında/uygulanmasında görev yapacak kişilerin belirlenmesinde,görev yapılan ile müfettiş ataması yapılıp yapılmamasına karar vermede, (MMB1, MMB2).</p> <p>-Maarif Müfettişleri Başkanlığı bakanlıktan direk ödeme kalemleri (Temsil, Demirbaş, kırtasiye onarım vb.) istemede, şehir içi ulaşımlarının sağlanması için başkanlığa araç tahsisinin yapılması(MMB4).</p> <p>-Kurum yönetmeliklerinin belirlenmesinde maarif müfettişleri ile ilgili yapılan/yapılacak yapısal düzenlemelerde, aday öğretmenlerin adaylığının kaldırılması süreci ile ilgili iş ve işlemlerde (MMB1, MMB2).</p> <p>- İl milli eğitim müdürünün disiplin amiri statüsünden çıkartılması, teftişin bağımsız hale getirilmesi(MMB7).</p>
Rehberlik ve Denetim	Milli Eğitim Bakanlığına bağlı resmi, özel okul ve kurumlarda rehberlik ve denetimde bulunulması ve raporlanması	<p>-Rehberlik ve denetim yapılacak okulların belirlenmesinde ve bunların yerlerinin/zamanlarının değiştirilmesinde (MMB1),</p> <p>-Denetlenecek kurumların denetim sıklığının belirlenmesinde(MMB1,MMB2).</p> <p>-Denetime alınacak kurumların belirlenmesinde, denetim sonucunda düzeltme yapılmayan kurumlar hakkında doğrudan işlem başlatabilme (MMB3).</p>

Eğitim- Öğretim	Yeterliliklerin artırılması kapsamında eğitim-öğretim çalışmaları	<p>-Müfettişlerin yetiştirilmesi için yapılacak seminer konularının belirlenmesinde, ilkokul 1.sınıfı okutacak öğretmenlerin belirlenmesinde, eğitim bölgesinde zümre başkanlarının belirlenmesinde, destekleme ve yetiştirme kursu açılacak okulların belirlenmesinde, okul ihtiyacı ya da derslik ihtiyacı olan okulların tespit edilip bu ihtiyaçlarının giderilmesinde (MMB1,MMB6).</p> <p>-Eğitim bölgesi koordinatör müdürleri ile il zümre başkanlarının belirlenmesinde, destekleme ve yetiştirme kursu açılacak okulların belirlenmesinde, özel eğitim sınıfı açılacak okulların belirlenmesinde, aday müfettişlerin ve öğretmenlerin yetiştirilmesi için yapılacak seminer konularının belirlenmesinde (MMB2).</p> <p>-Eğitim kurumlarına atanacak yöneticilerinin seçiminde (MMB7).</p>
Ödüllendirme	Motive edici faaliyetler	<p>-Ödüllendirilecek personelin tespiti ve takdirinde (MMB2).</p> <p>-Maarif müfettişlerinin performans (Yaptıkları dosya, denetlenen kurum vb.) çalışmalarına göre ödüllendirme çalışmaları yapmasının sağlanması (MMB4).</p>

Tablo 2'ye göre maarif müfettişleri başkanları; inceleme, soruşturma, yönetim, rehberlik ve denetim, mali, ulaşım, eğitim-öğretim ve ödüllendirme alanlarında kendilerine takdir yetkisi verilmesi gerektiğini istemektedirler. Belirtilen temalar analiz edildiğinde;

- 1) *İnceleme Soruşturma*; maarif müfettişleri başkanları inceleme ve soruşturma konularının belirlenmesinde, gelen şikayet ve başvurular ile ilgili yapılacak işlemlerin belirlenmesinde, disiplin cezalarının uygulanıp uygulanmamasında, tevhit yapılacak cezaların belirlenmesinde, şikayet dilekçelerinin incelenerek hangi konuların inceleme soruşturmaya tabi olup-olamayacağını belirlenmesinde, müfettişlerce getirilen cezai işlemlerin sonuçlandırılmasının takip ve kontrolünde, bölge içinde farklı illerde istinabe çalışması için müfettiş görevlendirmede, inceleme

soruşturması yapılan kişileri lüzumu halinde en az 1 ay süreyle açığa almada kendilerine takdir yetkisi verilmesi gerektiği görüşündedirler.

- 2) Yönetim;maarif müfettişleri başkanları,görev yapılan ile müfettiş ataması yapılıp yapılmaması kararlarının verilmesinde, il genelinde yapılan merkezi ve yerel görev yapacak kişilerin belirlenmesinde, il genelinde yapılan merkezi sınavlar ve yerel sınavlarının yapılmasında/uygulanmasında görev yapacak diğer kişilerin belirlenmesinde, görev yapılan ile müfettiş ataması yapılıp yapılmamasına karar vermede, kurum yönetmeliklerinin belirlenmesinde, maarif müfettişleri ile ilgili yapılan/yapılacak yapısal düzenlemelerde, aday öğretmenlerin adaylığının kaldırılması süreci ile ilgili iş ve işlemlerde, Bakanlıktan temsil, demirbaş, kırtasiye onarım vs. alanlardadirekt ödeme kalemleri istemede, şehir içi ulaşımının sağlanması için araç tahsisinde takdir yetkisi verilmesi gerektiği kanısındadırlar.
- 3) Rehberlik ve Denetim; görevleri ile ilgili olarak maarif müfettişleri başkanları; rehberlik ve denetim yapılacak okulların belirlenmesinde ve bunların yerlerinin/zamanlarının değiştirilmesinde, denetlenecek kurumların denetim sıklığının belirlenmesinde, denetim sonucunda düzeltme yapılmayan kurumlar hakkında doğrudan işlem başlatabilmede kendilerine takdir yetkisi verilmesi gerektiğini belirtmektedirler.
- 4) Eğitim-Öğretim; iş ve işlemlerinin yürütülmesinde maarif müfettişleri başkanları,müfettişlerin yetiştirilmesi için yapılacak seminer konularının belirlenmesinde, ilkokul birinci sınıfı okutacak öğretmenlerin belirlenmesinde, eğitim bölgesinde zümre başkanlarının belirlenmesinde, destekleme ve yetiştirme kursu açılacak okulların belirlenmesinde, okul ihtiyacı ya da derslik ihtiyacı olan okulların tespit edilip bu ihtiyaçlarının giderilmesinde, eğitim bölgesi koordinatör müdürleri ile il zümre başkanlarının belirlenmesinde, destekleme ve yetiştirme kursu açılacak okulların belirlenmesinde, özel eğitim sınıfı açılacak okulların belirlenmesinde, aday müfettişlerin ve öğretmenlerin yetiştirilmesi için yapılacak seminer konularının belirlenmesinde takdir yetkisi verilmesi gerektiğini düşünmektedirler.
- 5) Ödüllendirme;Maarif müfettişleri başkanlarıÖdüllendirilecek personelin tespiti ve takdirinde, maarif müfettişlerini performanslarına göre ödüllendirmede yetkisi verilmesi gerektiği görüşündedirler.

SONUÇ VE TARTIŞMA

Milli Eğitim Bakanlığının Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun Hükmünde Kararname (652 sayılı) ve Rehberlik ve Denetim Başkanlığı ile Maarif Müfettişleri Başkanlıkları Yönetmeliği (24 Mayıs 2014 tarihli Resmi Gazete)

mevzuatı kapsamında görev yapan maarif müfettişleri başkanlarının mevcut olan ve olmasını istedikleri takdir yetkileri ile ilgili görüşlerini belirlemesi amaçlanan araştırmada aşağıdaki sonuçlara ulaşılmıştır:

Maarif müfettişleri başkanları kendilerinde olduğunu ve kullandıklarını düşündükleri takdir yetkilerinin; öncelikle ve yoğunlukla inceleme, soruşturma alanında daha sonra ise yönetim ve rehberlik ve denetim alanlarındadır. Maarif Müfettişleri Başkanları görevlerini yürütürken; araştırma, inceleme, soruşturma, ön inceleme, araştırma çalışmalarını yürütecek müfettişlerin görevlendirmesinde, inceleme komisyonu üyelerinin belirlenmesinde, çeşitli sınavlarda görev yapacak müfettişlerin görevlendirmesinde, büro personeli ile başkan yardımcılarının görev dağılımının belirlenmesinde, grup başkanlarının belirlenmesinde ve komisyonların oluşturulmasında, grup çalışmalarının planlanmasında, denetim alanlarının belirlenmesinde, müfettişlerce düzenlenen raporları inceleme ve gerek gördüğünde iade etme alanlarındadır yetkilerine sahiptirler.

Maarif müfettişleri başkanları; inceleme, soruşturma, yönetim, rehberlik ve denetim, mali, ulaşım, eğitim-öğretim ve ödüllendirme alanlarında kendilerine daha fazla takdir yetkisi verilmesi gerektiğini düşünmektedirler. Bu kapsamda; inceleme ve soruşturma konularının belirlenmesinde, il genelinde yapılan merkezi sınavlar ve yerel sınavlarının yapılmasında/uygulanmasında görev yapacak diğer kişilerin belirlenmesinde, görev yapılan ile müfettiş ataması yapılıp yapılmamasına karar vermede, kurum yönetmeliklerinin belirlenmesinde, maarif müfettişleri ile ilgili yapılan/yapılacak yapısal düzenlemelerde, rehberlik ve denetim yapılacak okulların belirlenmesinde ve bunların yerlerinin/zamanlarının değiştirilmesinde, denetlenecek kurumların denetim sıklığının belirlenmesinde, denetim sonucunda düzeltme yapılmayan kurumlar hakkında doğrudan işlem başlatılabilmeye, destekleme ve yetiştirme kursu açılacak okulların belirlenmesinde, okul ihtiyacı ya da derslik ihtiyacı olan okulların tespit edilip bu ihtiyaçlarının giderilmesinde, kendilerine daha da takdir yetkisi verilmesi gerekmektedir.

Yukarıda da açıklandığı üzere maarif müfettişleri başkanları yönetim ve denetim sürecinde daha da etkili ve verimli olabilmek için; planlamadan uygulamaya, ödüllendirmeye kadar her aşamada görev alanlarını içeren konularda takdir yetkilerinin artırılması gerektiğini düşünmekte ve istemektedirler. Özellikle maarif müfettişleri başkanlarının eğitim-öğretim alanında takdir yetkilerinin olmadığını belirtmeleri kendilerinin uzman oldukları pedagoji alanında yeterince liderlik yapamadıkları, inisiyatif kullanamadıkları şeklinde de yorumlanabilir. Mevcut sonuç Aydoğan ve Yaylacı'nın (2006) okul yöneticilerine hareket serbestisi veren takdir yetkisi konulu araştırması ile de kısmen paralellik arz etmektedir. Aydoğan ve Yaylacı (2006) araştırmasında da

okul yöneticilerinin iletişim ve etkileme boyutlarında çok az takdir yetkisine sahip oldukları görülmüştür. Özdevecioğlu, (2002) araştırmasında elde edilen sonuçlara göre, kamu sektörü yöneticilerinin daha az inisiyatif sahibi olduğu belirlenmiştir.

Mevcut araştırma sonuçlarına dayalı olarak aşağıdaki öneriler getirilebilir;

Maarif müfettişleri başkanlarının kendilerinde olmasını istedikleri takdir yetkileri ile ilgili istekleri dikkate alınmalı,maarif müfettişleri başkanlarının olmasını istedikleri takdir yetkileri ile ilgili ilerde örnek uygulamalar (pilot çalışmalar) yaptırılmalı ve sonuçların etkililiği oranında ülke genelinde uygulanmalı, maarif müfettişleri başkanlarının özellikle eğitimsel alanlarında liderlik yapabilmeleri ve inisiyatif kullanabilmeleri için görev ve yetki alanlarının genişletilmesi yoluna gidilmelidir.

KAYNAKÇA

- Aydoğan, İsmail. ve Yaylacı, Faruk (2006). “**Eğitim Yöneticisinin Takdir Yetkisi**”, Millî Eğitim Dergisi, Sayı 171 Yaz.
- Azrak, Ali Ülkü (1985). “**İdari Yargı Denetiminin Sınırı Olarak İdarenin Takdir Yetkisi**”, İdare Hukuku ve İlimleri Dergisi, Yıl 6, Sayı: 1-3.
- Bolman, Lee G., ve Deal, Terrence, E. (2013). **Organizasyonları Yeniden Yapılandırmak**, (Çevirenler; Ahmet Aypay, AbdurrahmenTanrıoğen). (4. Baskı), Seçkin Yayınları, Ankara.
- Bilge, Necip (2007). **Hukuk Başlangıcı**, (22.Baskı), Turhan Kitapevi, Ankara.
- Çağlayan, Ramazan (2003). “**Anayasa Mahkemesi Kararlarında Hukuk Devleti**”, Atatürk Üniversitesi Erzincan Hukuk Fakültesi Dergisi, C: II, No: 1,
- Ekiz, Durmuş (2013). **Bilimsel Araştırma Yöntemleri**, Anı Yayıncılık, Ankara.
- Ersan, G. (2008). “**İdarenin Takdir Yetkisi Ve Takdir Yetkisinin Yargısal Denetimi**” Karadeniz Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Trabzon.
- Gerçek, Adnan (2010). “**Vergi Hukuku Alanındaki Takdir Yetkisinin Kullanılmasında İdarenin Ve Memurun Sorumluluğu**”, Uludağ Üniversitesi İktisadi Ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi Cilt xxix, Sayı 2, S. 23-50.
- Giritli, İsmet ve Akgüner, Tayfun (1993). “**İdare Hukuku**”, Der Yayınları. İstanbul.
- Gözler, Kemal (2009). “**İdare Hukuku**”, 2 c. , 2.b.s. , , Ekin Yayınevi, C: I, Bursa.
- Gözübüyük, Şeref (2012). “**Yönetim Hukuku**”, Turhan Kitapevi, 31.Baskı. Ankara.
- Günday, Metin (1982). “**İdarenin Takdir Yetkisi**”, Basılmamış Doçentlik Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü,
- MEB, Rehberlik ve Denetim Başkanlığı (2014). 2014-2017 Rehberlik ve Denetim Çalışma Programı ve Yıllık Faaliyet Planı Hazırlama Rehberi

- Miles, M.B. and Huberman, A.M. (1994). “**Qualitative Data Analysis**”. Thousand Oaks: Sage.
- Onar, Sıdık Sami (1966). “**İdare Hukuku**”, Arkadaş Matbaası, İstanbul Üniversitesi Yayınları.
- Örnek, Acar (1992). “**Kamu Yönetimi**”, Meram Yayın Dağıtım. İstanbul.
- Özdevecioğlu, Mahmut (2002). “**Kamu Ve Özel Sektör Yöneticileri Arasındaki Davranışsal Çalışma Koşulları Ve Kişilik Farklılıklarının Belirlenmesine Yönelik Bir Araştırma**”. Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, Sayı: 19. 115-134.
- Thompson, James, D. (1967). “**Örgütler Hareket Halinde; Yönetmel Teorinin Sosyal Temelleri**”, McGraw-Hill. New York.
- Yıldırım, Ali ve Şimşek, Hasan (2008). “**Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri**”, (6. bs.), Seçkin Yayınları. Ankara.
- Yılmaz, Gül Kaleli (2015). “**Durum Çalışması**”, (Ed. M. Metin), Eğitimde Bilimsel Araştırma Yöntemleri. (s.261-285), Pegem A Akademi. Ankara.
- Yin, Robert K. (2003). “**Case Study Research: Design and Methods**” (3rd ed.). Thousand Oaks, CA:Sage.

Yükselen Piyasa Ekonomileri Üzerine Bir Değerlendirme***Seyhan TAŞ**

Prof. Dr., Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, İİBF Fakültesi, İktisat Bölümü

Ferhat İSPIROĞLU

Doktora Öğrencisi, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, İİBF Fakültesi, İktisat Bölümü

Özet

Gelişmekte olan ülkeler içerisinde ayrı bir konuma sahip olan ve yükselen piyasa ekonomisi olarak isimlendirilen ülkeleri diğer ülkelerden ayıran bazı ekonomik ve sosyal farklılıklar bulunmaktadır. Uluslararası bazı kuruluşlar yükselen piyasa ekonomisi ülkelerini kendi kriterlerine göre sınıflandırmaktadır. Bu kurumlar farklı sayılarda ve farklı ülkeleri bu sınıflandırmada göstermekle birlikte toplamda 36 ülke yükselen piyasa ekonomisi olarak nitelendirilmektedir. Çalışmada dünya ekonomisinde yaşanan değişimle birlikte yükselen piyasa ekonomilerini ön plana çıkartan olaylar ve bu ülkelerin sahip olduğu özellikler ele alınmaktadır. Değerlendirmeler ise IMF tarafından yükselen piyasa ekonomisi olarak nitelendirilen 23 ülke üzerinden 1995-2015 yılları arasındaki veriler kullanılarak yapılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Yükselen Piyasa Ekonomileri, Yükselen Piyasa Kavramı, Ekonomik Büyüme

An Assessment on Emerging Market Economies**Abstract:**

There are some economic and social differences that separate countries from developing countries that have a separate position and are called emerging market economies. Some international organizations classify emerging market economy countries according to their own criteria. These institutions are represented in different numbers and different countries in this classification, 36 countries in total are described as emerging market economies. The study focuses on the events leading up to emerging market economies with the changes in the world economy and the characteristics of those countries. The evaluations were made

* Gönderi/Kabul Tarihi: 30.03.17/22.05.17

using data from 1995 to 2015 over 23 countries, which are regarded as emerging market economies by the IMF.

Keywords: Emerging Market Economies, Emerging Market Concept, Economic Growth

GİRİŞ

Ülkeler gelişmişlik düzeylerine ve dünya ekonomisi içerisinde yer buldukları derecede kendi aralarında ayrıma tabi tutulmaktadır. Bu sınıflama genel olarak gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler şeklindedir. Bu sınıflandırmaların dışında kalan ülkeler ise geri kalmış ya da 3. dünya ülkeleri olarak nitelendirilmektedirler. Gelişmekte olan ülkeler arasında yüksek performans ve büyüme oranı gösteren ülkeler ise bu sınıf içerisinde yükselen ekonomiler veya yükselen pazar ekonomileri gibi farklı bir grup olarak gösterilmektedirler.

1960 ve 1970'li yıllarda ekonomik anlamda zayıf olarak nitelendirilen, kendini aşamamış, dışa kapalı ve içyapısında oluşabilecek gelişmelere geçit vermeyen az gelişmiş-gelişmekte olan ülkeler dünyada son zamanlarda yaşanan hızlı değişimden fazlaca etkilenmişlerdir. Yoğun bir rekabetin bulunduğu küresel piyasalarda günden güne rekabet gücünü artırmaya başlayan yükselen piyasa ekonomileri gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelere daha farklı yapılarıyla uluslararası arenada dikkat çekmeyi başarmışlardır. Rekabet etmeye her ne kadar geriden başlamış olsalar da yükselen piyasa ekonomilerini günümüz seviyesine taşıyan en belirgin özelliklerin başında kendilerine has olan sosyal ve ekonomik yapıları, yüksek büyüme oranları ile esnek karar alma mekanizmaları gelmektedir. Yükselen piyasa ekonomileri önceleri dışa kapalı bir ekonomiye sahip iken bu politikaların hedeflenen ekonomik refahı getirmemesinden dolayı dışa açılmaya başlamışlardır. Bu şekilde ortaya çıkan üretim maliyetlerinin düşmesi gibi imkânlarla birlikte daha hızlı ilerleme göstererek gelişmekte olan ülkeler arasında ön plana çıkmışlardır. Ayrıca serbest ticaret bölgeleri, sağlanan vergi ayrıcalıkları ve esnek yatırım anlaşmaları sayesinde yükselen piyasa ekonomisi ülkeleri yabancı sermayenin bu ülkelere gelmesi açısından çekici birer pazar konumundadır.

YÜKSELEN PİYASA KAVRAMI

Yükselen Piyasa Ekonomisi (emerging market economy) kavramı iktisadi anlamda ilk kez 1981 yılında Dünya Bankası'na bağlı bir kuruluş olan Uluslararası Finans Kurumu'ndan (International Finance Corporation-IFC) Antoine W. Vvan AGTMAEL tarafından kazandırılmıştır. Yeni bir performans ortaya koyan veya gelişmekte olan ülke piyasalarına ithafen kullanılmaya başlanan bu kavram esasen düşük-orta düzey kişi başı gelire sahip olan ülkeleri ifade etmektedir (economywatch.com, 2016).

Yükselen piyasa ekonomisi kavramı, 1980'li yılların sonlarına doğru finansal serbestleşme ve kambiyo rejimi üzerinde deregülasyona gidilerek ulusal mali piyasalarını uluslararası sermayeye karşı açan ekonomileri ifade etmektedir.

Garten (1997) yükselen piyasaları diğer gelişmekte olan ülkelerden ayıran anahtar hususları ise şu şekilde sıralamaktadır (Garten 1997: 13-15);

- Yüksek nüfus oranı, geniş kaynakları, büyük Pazar özelliği ve kendi bölgesinde güç sahibi olması
- Dünya sahnesindeki statüsünde büyük ilerleme kaydetmesi
- Dünya arenasında yer alarak siyasi, ekonomik ve sosyal alanda öneme sahip olmaya başlaması
- Hızlı büyüme oranları yakalamaları ve bu şekilde küresel büyümenin lokomotifini olma görevini üstlenmeleri
- Özelleştirmelere ve dış yatırımlara açık bir politika sergilemeleri

Yükselen Piyasa ekonomilerinde ekonomik büyüme göreceli olarak diğer ülkelerden daha hızlı gelişim göstermektedir. Piyasa sistemi olarak bakıldığında ise bu ülkelerde serbest piyasa politikası uygulanmaktadır. Bu anlamda ekonomik liberalleşme sürecinde bulunan bu ülkelere geçiş ekonomisi denmesi de mümkündür (Arnold ve Quelch 1998:9).

Bununla birlikte bu ülkelerdeki ilerlemeler gelişmiş ülkelerin istekleri doğrultusunda yön alabilmektedirler. Büyük ekonomiye sahip alıcı ülkeler kendi şart ve koşullarını kabul ettirme neticesinde bu ülkelerin pazarı olmayı ve oraya yatırım yapmayı kabul etmektedirler. Yükselen piyasa ekonomileri ile söylenebilecek olumsuz diğer bir nokta ise bu ülkelerin büyüme göstermesine rağmen milli gelirin dengesiz dağılımından dolayı çoğu ülkede nüfusun çoğunun yoksulluk içerisinde yaşıyor olmasıdır. Bu duruma önde gelen yükselen piyasa ekonomilerinden Çin ve Hindistan'ın verilmesi mümkündür (wharton.upenn.edu, 2016).

Yükselen Piyasa Ekonomileri İle İlgili Sınıflandırmalar

Yükselen piyasa ekonomileri için genel kabul görmüş bir fikir birliği olmadığı gibi hangi ülkelerin bu sınıflandırma içerisinde yer aldığı konusunda da tam bir fikir birliği bulunmamaktadır. Bu nedenle yükselen piyasa ekonomilerini sınıflandıran ve gruplandıran farklı kuruluşlar bulunmaktadır.

Bu kurumlar yükselen piyasa ekonomileri olarak nitelendirdikleri ülkeleri çerçevesini kendilerinin oluşturduğu indekslere göre gelişmiş, gelişmekte olan ve yükselen olarak sınıflandırmaktadırlar. Bu sınıflandırmaları yapan ve IMF dışında en çok bilinen kurumların başında FTSE, MSCI, Dow Jones, EM ve EMGP gelmektedir.

IMF tarafından 2015 tarihli dünya ekonomik görünüm raporunda 23 ülke yükselen piyasa ekonomisi sınıflandırması içerisinde gösterilmektedir. Bunlar; Arjantin, Bangladeş, Brezilya, Bulgaristan, Şili, Çin, Kolombiya, Macaristan, Hindistan, Endonezya, Malezya, Meksika, Pakistan, Peru, Filipinler, Polonya, Romanya, Rusya, Güney Afrika, Tayland, Türkiye, Ukrayna ve Venezuela'dır (WEO, 2015: 124).

Financial Times ve Londra borsasının ortak bir kuruluşu olan FTSE (Financial Times Stock Exchange) temel olarak yatırımcılara karar verme aşamasında fikir vermekte ve yapılan yatırımların getirilerini izlemektedir. Şirket ülkeleri gelişmiş, yükselen ve sınırda olan (takipçi) ülkeler olarak üç grupta sınıflandırma yapmaktadır. Yükselen piyasa ekonomileri ise kendi içerisinde ileri yükselen piyasa ekonomileri ve ikincil yükselen piyasa ekonomileri olarak ikiye ayırmaktadır. Brezilya, Çekya, Macaristan, Malezya, Meksika, Polonya, Güney Afrika, Tayvan, Tayland ve Türkiye ileri seviye yükselen piyasa ekonomileri olarak gösterilmektedir. İkincil yükselen piyasa ekonomileri olarak sınıflandırılan ülkeler ise; Bangladeş, Şili, Çin, Kolombiya, Hindistan, Endonezya, Pakistan, Peru, Filipinler, Rusya, Mısır ve Birleşik Arap Emirlikleri'dir (FTSE, 2015: 2).

Ülke piyasalarını sektör bazında değer ve boyutlarını küresel-bölgesel karşılaştırmalara olanak sağlayacak şekilde raporlar hazırlayan MSCI (Morgan Stanley Capital International) tarafından hazırlanan Gelişmekte Olan Piyasalar Endeksi (MSCI Emerging Market Index)'inde ise ismi geçen yükselen piyasa ekonomisi ülke sayısı 23'tür (www.msci.com, 2016).

Yatırımcılar için finansal piyasa verileri yayınlayan S&P Dow Jones Endeksleri raporunda 22 ülke yükselen piyasa ekonomisi olarak sınıflandırırken ülke piyasalarının bono fiyatları üzerinden sınıflandırma yapan diğer bir finans değerlendirme kuruluşu olan EMBI (Emerging Markets Bond Index) tarafından yayınlanan 2016 tarihli raporda ise toplamda 31 ülke yükselen piyasa ekonomileri arasında gösterilmektedir (J.P. Morgan, 2016).

Columbia Üniversitesi tarafından yürütülen ve projeye ortak olan farklı ülkelerdeki kurumlar tarafından yayınlanan ülke durum raporlarının toplandığı EMGP (Emerging Market Global Players) projesi kapsamında ülkeler hakkında yatırımcı ve araştırmacılara çeşitli bilgiler sağlanmaktadır. EMGP projesinde toplam 19 ülke bulunmakta ve oluşturulan raporlar hem Columbia Üniversitesi EMGP hem de üye ülkede bulunan ortak kuruluşlar tarafından yayınlanmaktadır (ccsi.columbia.edu, 2016).

Yükselen Piyasa Ekonomilerinin Özellikleri

Gelişmiş ülkeler ile yükselen piyasa ekonomisine sahip ülke pazarlarını birbirinden ayıran bazı yapısal, ekonomik ve sosyo-kültürel anlamda farklılıklar bulunmaktadır. Yükselen ekonomiler kavramı hızlı büyüme ile sanayileşme içerisinde olan ülkelere verilen bir isim olmasının yanında bu kavram sadece yüksek büyüme gösteren ülke anlamına gelmemektedir. Yüksek ekonomik büyüme gösterdiği halde yükselen pazar ekonomisi olarak gösterilmeyen ülkelerde bulunmaktadır. Ülkeleri yükselen ekonomi yapan faktörlerin bazıları şu şekilde sıralanabilir (Arslan, 2009).

- Yüksek nüfusa sahip olmaları
- Hammadde bolluğu
- Büyük iç pazarları ile ekonomik güç olmaları
- Ekonomik ve politik anlamda reformcu yapıya sahip olmaları
- Yüksek büyüme oranlarına sahip olmaları
- Dünya politikasında da söz sahibi olmaya başlamaları ve bu yöndeki çalışmaları

Yükselen piyasa ekonomilerinin özelliklerinin ise; sosyal ve ekonomik yapıları, büyüme ve kişi başına gelir durumları, bu ülkelerin bünyesinde barındırdığı riskler ile son olarak ülkelerin politik yapıları olmak üzere dört ayrı başlık altında ele alınması mümkündür.

Sosyal ve Ekonomik Yapı

Hangi ülkelerin yükselen piyasa ekonomileri olduğu konusunda sınıflandırmaları yapan IMF, FTSE, MSCI, Dow Jones, EM ve EMGP gibi kuruluşlar tarafından yayınlanan raporlarda toplam 36 ülke yükselen piyasa ekonomisi olarak nitelendirilmektedir. Dünya nüfusunun yaklaşık olarak %66'sı yükselen piyasalar olarak nitelendirilen bu ülkelerde yaşamaktadır. En kalabalık nüfusa sahip ilk 20 ülke arasında 12 yükselen piyasa ekonomisi yer almaktadır. Yaklaşık 7.5 Milyar olan dünya nüfusunun 2,7 milyarı sadece Çin ve Hindistan'da bulunmaktadır. 36 ülke açısından bakılacak olduğunda toplam nüfus rakamı 4.934 milyara ulaşmaktadır. 7,5 milyar olan dünya nüfusunun yaklaşık 5 milyarı bu ülkeler tarafından oluşturulmaktadır.

Dünya nüfusunun çoğunluğunu oluşturan ve gelişmiş ülkelere kıyasla daha çok doğum oranına sahip olan yükselen piyasa ekonomileri ülkeleri aynı zamanda pazar potansiyeli açısından bu ülkelerin önemini de artırmaktadır. Sadece Çin ve Hindistan bile toplam nüfus olarak gelişmiş ülke işletmeleri için önemli birer pazar durumundadır. Bununla birlikte bu ülkelerde nüfusun alım gücünün ekonomideki iyileşmelere paralel olarak artması ve genç nüfusun fazla olmasının

da etkisiyle elde edilen refahın eşit şekilde dağıtılmaması gibi bir durumla karşı karşıya kalınması üst ve alt gelir gurubu arasında uçurum oluşması riski de bulunmaktadır (Çavuşgil ve Çivi, 2001: 119-120).

Çoğu yükselen piyasa ekonomisi ülkesi pazarı gelişmiş ülkeler ile kıyaslandığında bir dizi farklı özelliklere sahip olduğu görülmektedir. Bu ayırt edici özellikler ise şu şekilde sıralanabilir (samonis.com, 2016):

- Düşük siyasi istikrar, hızlı siyasi değişimler ve buna bağlı olarak artan risk ortamı.
- Ekonomik istikrarsızlık, ekonomide hızlı değişimler ve artan risk ortamı.
- Gelişmemiş ya da tamamlanamamış altyapı hizmetleri
- Gelişmesini tamamlamamış hukuki altyapı
- Yüksek büyüme oranları

Yükselen piyasa ekonomilerinin bu gibi özellikleri bakımından risklerle dolu görünmelerine rağmen son zamanlarda yaşadıkları ilerlemeler bu ülkelerin gündeme uygun ve rekabetçi bir yapıya sahip olma adına yaptıkları değişimlerle dünya piyasalarına adapte olmaya başlamışlar ve rakip ülkeler arasından sıyrılarak yükselen piyasa ekonomisi kavramı içerisine dahil olmuşlardır.

Büyüme

Ekonomik açıdan yeniliklere açık bir kimliğe sahip olabilmek için gösterdikleri çabalar ve bu yönde yapılan yatırımlara verilen destekler sonucu yüksek büyüme oranlarını yakalayan yükselen piyasa ekonomileri yatırımcılar tarafından daha cazip hale gelmişlerdir. İlk zamanlar riskten uzak durmayı tercih eden işletmeler bu pazarlardan uzak dururken bu ülkelerin yakaladıkları istikrarlı büyüme oranları işletmelerin fikirlerini değiştirmeye ve hatta bu sermaye guruplarının gelecek stratejilerini de bu ülkeler lehine değiştirmelerine neden olmuştur (Dawar ve Frost, 1999: 119-121).

Yükselen piyasa ekonomilerinin ekonomik açıdan daha yenilikçi uygulamalarda göstermiş olduğu performansları sonucu elde ettikleri yüksek sürdürülebilir büyüme hızları bu ülkeleri gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelere ayıran en büyük fark olarak ortaya çıkmaktadır (Melemen, 2007: 8-9).

Aralarında ülke anlamında bireysel farklar olsa da tüm yükselen piyasalarda benzer olan büyüme potansiyelleridir. Ekonomiyi uyarıcı formlar olarak niteleyebileceğimiz, yeni teknolojilerin kullanımı, yabancı yatırımların ülkeye gelmesi ya da yabancı yatırımcıların ülkeye çekilebilmesi gibi durumlar neticesinde yaşanan ekonomik büyüme ileten politikalara sahip olan ülkelere meydana gelmektedir (Miller, 1998: 17-18).

Bu gelişmelere bağlı olarak yüksek büyüme oranlarını yakalayan ülkelerde gelişmiş ülkelere kıyasla daha büyük bir hareket ve genişleme ortamının bulunması ve birçok uluslararası organizasyonunda bu ülkelere gelmesiyle birlikte büyüme ortamının desteklenmesi bu ülkelerin küresel çapta değişimin ve gelişimin hızlanmasında da öncü olmalarını sağlamıştır (IMF, 1998: 10-15).

Riskler

Hızlı gelişim ve yoğun değişim içerisinde bulunan yükselen piyasa ekonomilerinde karşılaşılan en büyük sorunlardan biri risk ortamının varlığıdır. Politik ve ekonomik belirsizliğin beraberinde getirmiş olduğu geleceğin öngörülmesinde yaşanan zorluklar, uzun dönemden çok sadece kısa süreli planların yapılmasından dolayı bazı olumsuzluklarla karşı karşıya kalılabilmektedir. Bu durum özellikle yabancı sermaye yatırımcılarının yatırım kararı verme süreçlerinde de önemli bir faktör durumundadır (Çavuşgil ve Çivi, 2001: 121).

Liberal bir ekonomiye sahip olamaya çalışarak dünya ile bütünleşme çabası içinde bulunurken diğer yandan da özgürlüklerin kısıtlılığı, demokratik işleyişin işlevsel hale gelmesine engel olan eğitimsiz ve dar vizyona sahip politika yapıcılarının ve yöneticilerin varlığı yükselen piyasa ekonomilerini risk ortamına itebilmektedir. Politik risklerin varlığı ise yabancı işletme yatırımcılarının yatırım kararları açısından da önemli bir faktör olması bu konuya önemli bir boyut kazandırmaktadır (Khanna ve K. Palepu, 1999: 125-131).

Politik Yapı

Hızlı gelişim trendi yakalamış olan yükselen piyasa ekonomilerinin çoğunun demokratik anlamda deneyimleri yeterli düzeyde bulunmamaktadır. Modern dünyaya kıyasla daha farklı bir işleyişe sahip olan bu ülkelerdeki devlet mekanizmaları ve kendine özgü kurumların birçoğu rekabetçi bir görüntüye sahip değildir. Yapılan reformların politik yapı ve kurumlarla desteklendiği ifade edilse de bürokratik sistemin kısa sürelerde değişikliklere açık olması ve 21. yüzyılın modern yapısına uyum sağlanması kolay olmadığı için bazı problemlerde büyümekte ve ülkelerin başarılı olma yolundaki mesafesi uzayabilmektedir (Çavuşgil ve Çivi, 2001: 121).

Ülkenin gelişim durumu ile örtüşmeyen yönetim anlayışının değiştirilememesinin önündeki en büyük neden ise hem politik hem de ekonomik gücü elinde bulunduran kesimlerin bunları kaybetme korkusu içerisinde olmalarıdır. Gerçekleştirilen reformlarda bu kesimlerin etkisi var gibi görünse de aslında var olan potansiyel güç bu kesimin elinde tuttuğu imtiyazların kaybolabileceği korkusuyla ülkenin gelişimine katkısı olacak radikal kararların uygulanmasına engel olmaktadır. Bunun neticesinde ise politik yapıda bozulma

ve yozlaşma ile karşı karşıya kalınmaktadır. Bu yozlaşmada tüm ülkelerde olabileceği gibi yükselen piyasa ekonomilerinde de bazı değerlerin kaybolmasına ve yozlaşmanın alt kademelere kadar topluma yayılmasına neden olabilmektedir (Khanna ve K. Palepu, 1999: 125-129).

Yükselen Piyasa Ekonomilerinin Dünya Ekonomisindeki Yeri

Dünyada ekonomiye yön veren ülkeler ve bu ülkelerin bağlı olduğu birçok ekonomik birlik ve teşkilatlar bulunmaktadır. Avrupa Birliği (AB), İktisadi İşbirliği ve Gelişme Teşkilatı (OECD), BRIC Ülkeleri (Brezilya, Rusya, Hindistan, Çin ve G. Afrika Cumhuriyeti), G8 (ABD, Japonya, Almanya, Birleşik Krallık, Fransa, İtalya, Kanada, Rusya) ve G20 ülkeleri bunların başında gelmektedir. Dünya ekonomisine en fazla yön veren grup ise gelişmiş ülkelerin yer aldığı G8 ülkeleridir.

OECD Dünya genelinde ekonomik büyümenin, istikrarın ve kalkınmanın gerçekleşmesini sağlamak amacıyla ekonomik, sosyal ve yönetim sorunlarını çözmeye yönelik olarak çalışan bir örgüttür. Genellikle gelişmiş ülkelerin yer aldığı OECD ülkelerinin arasında Meksika, Polonya, Şili ve Türkiye olmak üzere 4 yükselen piyasa ekonomisi de bulunmaktadır (oecd.org, 2016).

Yine ekonomik büyüme ve istikrarı güden G-20 ülkelerinin içerisinde Arjantin, Brezilya, Çin, Endonezya, Hindistan, Meksika, Rusya, Güney Afrika ve Türkiye'de dahil olmak üzere 9 yükselen piyasa ekonomisi bulunmaktadır (g20.org, 2016).

Gerek OECD gerekse G-20 içerisinde gelişmiş ülkeler yanında görüldüğü üzere yükselen piyasa ekonomileri de yer almaktadır. Örneğin G-20 en büyük 20 ekonominin yer aldığı bir teşkilatmış gibi bir algı oluştursa da aslında G-20 ekonomik büyüklüğün yanında global sistemde etkinlik ve bölgesel güç olma gibi konularda göz önüne alınarak kurulmuş bir oluşumdur. Büyük ekonomiler arasında yer alan İspanya ve Hollanda'nın bu grup içinde yokken G. Afrika ve Suudi Arabistan'ın bu grupta yer alıyor olması buna en somut örnektir (Bradford ve Linn, 2010: 61).

Bu anlamda dünya ekonomisinde söz sahibi olmaya başlayan ve buldukları coğrafyada bölgesel güç haline gelecek açısından dünya ekonomisinin ipini göğüsleyecek olan yükselen piyasa ekonomilerinin önemi ortaya çıkmaktadır.

Yükselen Piyasa Ekonomilerinde Büyüme ve Kişi Başı GSYİH

Yükselen piyasa ekonomileri bu alanda gelişmiş ülkelere nazaran daha yüksek büyüme performansı göstermekte ve göstermeye devam etmektedir. Bu ülkelerin

çekmekte olduğu dış yatırımlarla birlikte dünya ekonomik büyümesinde bir motor görevi görmektedirler.

Yükselen piyasa ekonomileri 1980'lerden itibaren gösterdikleri performanslarla küresel pazara entegre olmaya başlamışlardır. 1980 ve 1990'lar boyunca çeşitli krizlerle karşı karşıya kalmışlar, potansiyel bazı sorunlar devam etse de enflasyonu büyük ölçüde kontrol altına aldıktan sonra 2000'li yıllarda dikkat çekici büyüme oranları yakalamaya başlamışlardır. Politika yapıcılar ve yatırımcılar arasındaki ilişkinin karşılıklı anlayış içerisinde oluşu, gelişmiş ülke menşeli dış şoklara karşı daha yükselen piyasa ekonomilerinin daha dirençli olmasında önemli rol oynadığının söylenmesi mümkündür. Yükselen piyasa ekonomilerinin sahip olduğu göreceli esnekliğin altında ise birçok faktör yatmaktadır. Bu faktörlerin şu şekilde sıralanması mümkündür (Köse ve Prasad, 2010: 7-9);

- Daha iyi makroekonomik politikaların izlenmesi
- Dış finansmana ve borçlanmaya daha az bağımlılık
- Yüksek döviz rezervlerine sahip olmaları
- Üretimde farklı bölgelerdeki ülkelerden tedarikçilere sahip olmaları
- Yükselen piyasa ekonomilerinin kendi aralarında ticari ve finansal bağların bulunması
- Kişi başına gelir düzeyinin artması ve orta kesimin güçlenmesi

Bununla birlikte tüm yükselen piyasa ekonomilerinin her an olumlu gelişmeler içerisinde oldukları söylenemez. Örneğin 2009 küresel krizinden önce Asya ve diğer kıtalardaki yükselen piyasa ekonomilerinde ortalama büyüme rakamları krizinde etkisi ile negatif değerler almıştır. Bunun istisnası ise Asya ülkelerinde yaşanmıştır. Bu dönemde Hindistan %8,5, Çin ise 9,2 büyürken Bulgaristan %-4.2, Macaristan %-6,6, Romanya %-7,1 ve Türkiye %-4,8 küçülmüştür. Yabancı finansman konusundaki sınırlı bağımlılığı, yüksek tasarruf oranları ile daha yüksek yatırımlarının olması Çin ve Hindistan'ın göreceli olarak krizden sınırlı etkilenmelerine yardımcı olmuştur.

Yükselen piyasa ekonomilerinin 1995 ve 2015 yılları arasında elde ettikleri büyüme oranları ise tablo 1'de yer almaktadır.

1995-2015 yılları arasında en büyük büyüme oranı %9,45 ile Çin'de gerçekleşmiştir. İkinci en yüksek büyüme oranı ise %6,94 ile Hindistan'dadır. Türkiye ise bu zaman diliminde ortalama olarak her yıl %4,33 oranında büyüme kaydetmiştir. 23 yükselen piyasa ekonomisi arasında en düşük büyüme oranı ise

%0,62 ile Ukrayna'da gerçekleşmiştir. 2014 yılında yaşanan Kırım Krizi nedeniyle Rusya ile siyasi gerginlik yaşayan Ukrayna krizin patlak verdiği 2014 yılında %6,60, 2015 yılında ise %9,90 daha küçülmüştür. Kırım politikası yüzünden Batı ülkelerinin devreye sokmuş olduğu yaptırımlar ve ülkenin can damarı olarak nitelendirilebilecek olan enerji gelirlerinin petrol fiyatlarında yaşanan düşüşünde etkisiyle Rusya'da 2015 yılında %3,85 düzeyinde bir ekonomik küçülme gerçekleşmiştir.

Tablo 1. Yükselen Piyasa Ekonomisi Ülkelerin 1995-2015 Yılları Arasındaki Ortalama Ekonomik Büyüme Oranları (www.worldbank.org)

<i>Ülkeler</i>	<i>Büyüme Oranı (%)</i>	<i>Ülkeler</i>	<i>Büyüme Oranı (%)</i>
Arjantin	3,14	Meksika	2,48
Bangladeş	5,56	Pakistan	4,02
Brezilya	2,74	Peru	4,80
Bulgaristan	2,81	Polonya	4,16
Çin	9,45	Romanya	2,98
Endonezya	4,43	Rusya	2,87
Filipinler	4,75	Şili	4,27
G. Afrika	2,97	Tayland	3,47
Hindistan	6,94	Türkiye	4,33
Kolombiya	3,59	Ukrayna	0,62
Macaristan	2,17	Venezuela	2,11
Malezya	5,12	Dünya Ort.	2,94

Gelirlerinin yaklaşık %45'ini petrol ihracatından karşılayan Rusya 2016 bütçesinde varili 50 dolar üzerinden hesaplanan ham petrol fiyatlarının 2016 Ocak itibariyle Brent Petrol'de yaklaşık 35 dolardan işlem görmeye başlaması ülke bütçesini olumsuz etkilemiştir. Uluslararası yaptırım kararı bulunan İran'ın bu yaptırımların yakın zamanda kaldırılmasıyla bu ülkenin petrolünün de dünya piyasasına çıkması, Çin ekonomisinin 2010 yılında kaydettiği %10,63'lük büyümeden sonra her yıl bir öncekine göre küçük oranda büyümesinin etkisiyle petrole olan talebin düşeceği beklentisini de artırmıştır. Bunlara ek olarak ABD'nin 40 yıllık petrol ihraç yasağını kaldırması, Suudi Arabistan ve diğer Arap ülkelerinin üretimde kısımaya gitmemesi, bunun tersine pazar kaybetme korkusu yüzünden fiyatları düşürmeleri Rusya ekonomisini fazlasıyla zorlamıştır (tradingeconomics.com, 2016).

Küçülme yaşayan diğer bir ülke ise Brezilya olarak karşımıza çıkmaktadır. Brezilya 2015 yılında %3,85 oranında küçülme yaşamıştır. Çin sanayisinin ihtiyaç duyduğu demir madeninin en çok bulunduğu ülkelerin başında gelen Brezilya, Çin'de yaşanan ekonomik yavaşlamadan dolayı etkilenmiş ve ülkenin

Çin'e olan ihracatı önemli şekilde azalış göstermiştir. Bu azalışa ek olarak düşen emtia fiyatları ve ülkedeki rüşvet odaklı siyasi krizin de bu olumsuz havaya eklenmesi Brezilya'da yatırımların ve var olan güvenin sekteye uğramasına neden olarak ülke ekonomisinin küçülmesine neden olmuştur. 1995 yılından 2009 yılındaki %-0,13'lük küçülmenin dışında hiç negatif büyüme göstermeyen Brezilya 2014 yılıyla birlikte ekonomik düşüşe girmiştir. 2014 yılında ülke sadece %0,10 büyüme kaydedebilmiştir. 2015 yılında %3,85 küçülmüştür (tradingeconomics.com, 2016).

Petrol İhraç Eden Ülkeler Örgütü'nün (OPEC) önemli bir üyesi durumunda ve bir yükselen piyasa ekonomisi olan Venezuela ekonomik küçülmeye yaşayan diğer bir ülkedir. Ülke ekonomisi 2014 ve 2015 yıllarında sırasıyla %3,89 ve %5,70 oranında daralma yaşamıştır. Son yıllarda ekonomik anlamda oldukça büyük zorluklar çeken Venezuela'da Rusya'ya benzer şekilde petrol fiyatlarının düşmesinden kaynaklı olarak azalan gelirler yüzünden ekonomik kriz içerisine girmiştir. Buna ek olarak ülkedeki kuraklığa bağlı olarak yaşanan elektrik enerjisi ve hiperenflasyona bağlı olarak temel ihtiyaçları karşılamada yaşanan sorunlarda ülkeyi çökme durumuna getirmiştir. IMF öngörülerine göre Venezuela'da 2016 yılı sonunda %10 küçülme ve %700 oranında enflasyon oranının yaşanacağı belirtilmektedir (imf.org, 2016).

23 Yükselen Piyasa Ekonomisinin sahip oldukları GSYİH değerleri ise Tablo 2'de yer almaktadır. Tabloda 1995 yılından 2015 yılına kadar en büyük GSYİH büyümesini gösteren ülke olarak Çin karşımıza çıkmaktadır. Çin bu dönem aralığında 732 milyar dolar olan GSYİH'sını yaklaşık 11 Trilyon dolara yükselterek %1484 büyüme kaydetmiştir. İkinci en büyük atılımı yapan ülke ise Hindistan olmuştur. Ülke 1995'deki GSYH değerine kıyasla 2015 yılında %566 büyüme sağlamıştır. Üçüncü büyük atılımı gösteren ülke olarak ise 20 yıllık süreçte GSYİH'sını %514 büyüten Bangladeş'tir.

Çin 1995 yılında Brezilya'nın ardından 2. en büyük GSYİH'sine sahip iken 2015 yılı itibariyle 11 Trilyon dolar sınırına yaklaşan GSYİH'sı ile 23 ülke arasında büyüklük olarak ilk sırada yer almaktadır. Çin bu durumuyla dünya GSYİH'sının yaklaşık olarak 1/7 sini temsil etmektedir. Ayrıca tabloda yer alan diğer 22 ülkenin sahip olduğu GSYH toplamına neredeyse tek başına sahip bulunmaktadır.

2015 yılı itibariyle Çin'den sonra en büyük ve 1 trilyon dolar duvarını aşmış olan ülkeler ise sırasıyla Hindistan, Brezilya, Rusya ve Meksika'dır. 861 milyar dolar ile Endonezya 6. ve 718 milyar dolar GSYH ile Türkiye ise yükselen piyasa ekonomileri arasında 7. en büyük ekonomi konumundadırlar. Türkiye 1995 yılından 2015 yılına kadar GSYİH'sını %424 artırmayı başarmıştır. En az

büyüme sağlayan ülke ise 20 yıllık süreçte GSYİH'sını sadece %188 artırabilen Ukrayna olmuştur.

Bu dönem aralığında dünya GSYİH'sı ise ortalama olarak yaklaşık %240 büyüme göstermiştir. Arjantin, Brezilya, Güney Afrika, Tayland ve Ukrayna ise bu ortalamanın altında kalan ülkelerdir. Çin dünya ortalamasına kıyasla ele alınacak olduğunda ise 6 kat daha fazla ekonomik büyüme performansı göstermiş olduğu görülmektedir.

Tablo 2. Yükselen Piyasa Ekonomilerinde GSYİH Değerleri (1995-2015)
(Milyar \$)

<i>Ülkeler</i>	<i>1995</i>	<i>2015</i>	<i>1995-2015 Değişim (%)</i>	<i>Dünya GSYİH'sından Alınan Pay(%)</i>
Arjantin	258.031	540.000	209	0.74
Bangladeş	37.939	195.079	514	0.27
Brezilya	785.643	1.774.725	226	2,42
Bulgaristan	13.063	48.953	375	0.07
Çin	732.032	10.886.444	1.484	14.80
Endonezya	202.132	861.934	426	1.17
Filipinler	74.119	291.965	394	0.40
G. Afrika	155.460	312.798	201	0.43
Hindistan	366.600	2.073.543	566	2.82
Kolombiya	92.507	292.080	316	0.40
Macaristan	46.199	120.687	261	0.16
Malezya	88.704	296.218	334	0.40
Meksika	343.792	1.144.331	333	1.56
Pakistan	60.636	269.971	445	0.37
Peru	51.990	192.084	369	0.26
Polonya	139.411	474.783	341	0.65
Romanya	37.662	177.954	473	0.24
Rusya	395.531	1.326.015	335	1.81
Şili	71.349	240.216	337	0.33
Tayland	169.278	395.282	234	0.54
Türkiye	169.485	718.221	424	0.98
Ukrayna	48.214	90.615	188	0.12
Venezuela	74.888	371.337	496	0.51
Dünya Ort.	30.658.944	73.433.644	240	-

Yükselen piyasa ekonomilerinin dünya GSYİH'sinden aldığı paylar incelendiğinde ise en büyük payın %14,80 ile Çin'e ait olduğu görülmektedir. Çin'i %2,82 ile Hindistan, %2.42 ile ise Brezilya izlemektedir. Rusya, Meksika ve Endonezya ise %1'in üzerinde pay alan diğer ülkelerdir. Türkiye ise dünya GSYİH'sinden almış olduğu %0,98'lik payı ile 7. sırada bulunmaktadır. Yükselen piyasa ekonomileri arasında Dünya GSYİH'sinden en az paya sahip olan ülke ise %0.07 oranıyla Bulgaristan'dır.

23 Yükselen Piyasa Ekonomisinde kişi başına düşen GSYİH rakamları ise tablo 3'den incelenebilir. Tabloda 1995-2005 ve 2015 yıllarına ait kişi başına GSYİH rakamları yer almaktadır.

Tablo 3. Yükselen Piyasa Ekonomilerinde Kişi Başı GSYİH (\$) (1995-2015)

<i>Ülkeler</i>	<i>1995</i>	<i>2005</i>	<i>2015</i>	<i>Gelir Grubu (2015)</i>
Arjantin	7,373	5,640	12,724	Yüksek
Bangladeş	320	485	1,211	Alt Orta
Brezilya	4,827	4,730	8,538	Üst Orta
Bulgaristan	1,554	3,853	6,819	Üst Orta
Çin	607	1,740	7,924	Üst Orta
Endonezya	1,026	1,263	3,346	Alt Orta
Filipinler	1,061	1,196	2,899	Alt Orta
G. Afrika	3,973	5,453	5,691	Üst Orta
Hindistan	381	729	1,581	Alt Orta
Kolombiya	2,470	3,386	6,056	Üst Orta
Macaristan	4,472	11,156	12,259	Üst Orta
Malezya	4,280	5,564	9,766	Üst Orta
Meksika	3,640	7,894	9,009	Üst Orta
Pakistan	494	714	1,429	Alt Orta
Peru	2,162	2,714	6,121	Üst Orta
Polonya	3,612	7,976	12,494	Yüksek
Romanya	1,660	4,676	8,972	Üst Orta
Rusya	2,665	5,323	9,057	Üst Orta
Şili	5,026	7,728	13,383	Yüksek
Tayland	2,856	2,874	5,816	Üst Orta
Türkiye	2,896	7,117	9,130	Üst Orta
Ukrayna	936	1,828	2,115	Alt Orta
Venezuela	3,375	5,435	13,750	Yüksek

2015 yılı verilerine göre 23 yükselen piyasa ekonomisinin kişi başına gelirin en fazla olduğu ülke 13.750 \$ ile Venezuela'dır. Tabloda 2. en yüksek kişi başı gelire sahip olan ülke Şili'dir. 13.383 \$ kişi başına gelire sahip olan ülke 2005 yılına kıyasla kişi başına gelirini neredeyse iki katına çıkarmayı başarmıştır.

Tabloda 2015 yılı rakamlarıyla 10bin \$ seviyesini aşan diğer 3 ülke ise ortalama 12bin \$ kişi başına gelir ile sırasıyla Arjantin, Polonya ve Macaristan'dır. 7-9bin\$ gelir aralığında ise 7 ülke yer almaktadır. Bu ülkeler, Brezilya, Çin, Malezya, Meksika, Romanya, Rusya ve Türkiye'dir. Bu gelir gurubundaki en büyük sıçramayı yapan ülke ise Çin olmuştur. 2005 yılında 1.740 \$ olan kişi başına gelir 2015 yılında ise 7.924\$ olmuştur. Çin hakkında yapılacak diğer bir yorum ise her ne kadar 10bin \$ seviyesinin altında gibi görünse de 1.382 milyar nüfus ile dünyanın en kalabalık ülkesi olduğudur. Bu anlamda kişi başına gelir seviyesi aslında hiçte azımsanacak seviyede değildir. 1.326 milyar nüfus ve kişi başına 1.581 \$ ile Hindistan ile karşılaştırıldığında bu fark daha iyi gözlemlenebilmektedir. Tabloda en düşük kişi başına gelire sahip olan ülkeler Bangladeş (1.211\$), Hindistan (1.581\$), ve Pakistan (1.429\$), olarak karşımıza çıkmaktadır.

Yükselen piyasa ekonomileri her türden gelir guruplarına sahip ülkelerden oluşmaktadır. Bazı ülkeler yüksek gelirli grup içerisinde yer alırken bazıları da düşük gelirli ülke grubu içerisinde yer almaktadır. Gelir guruplarına göre ayırım ilk kez 1970'li yıllarda dile getirilmiş ve ülkeler sahip oldukları kişi başına gelirlerine göre gruplandırılmaya başlamıştır. 1987 yılından itibaren ise ilk kez gelir eşikleri belirlenerek ülkeler, yüksek gelirli, üst orta gelirli, alt orta gelirli ve düşük gelirli olmak üzere sınıflandırmaya tabi tutulmaya başlanmışlardır. 1987 yılında kişi başına 6000 \$ olarak belirlenen yüksek gelir eşiği dünya ekonomisinin gelişimine paralel olarak güncellenerek 2015 yılında ise 12.475\$'a kadar yükselmiştir (worldbank.org, 2016).

23 Ülke arasında toplam 4 ülke yüksek gelirli, 13 ülke üst orta gelirli ve geriye kalan 6 ülke ise alt orta gelir grubunda yer almaktadır. Tablodaki en düşük kişi başına gelire sahip olan ülke olan Bangladeş 1.211\$ ile 1.025\$ olan düşük gelirli ülke sınırına en yakın ülke konumundadır. Bununla birlikte 23 ülkeden hiçbiri düşük gelir grubunda yer almamaktadır.

Dış ticaret alanında yaşana gelişmeler bir ülke açısından gerek iç gerekse dış ekonomik dengeler açısından önem taşımaktadır. Bu amaç doğrultusunda kullanılan göstergelerden biride ihracatın ithalatı karşılama oranıdır. Bu oran bir ülkenin hem kendi içinde hem de diğer ülkeler arasında ticari performans durumunun değerlendirilmesinde bir ölçüt olarak kullanılmaktadır. Tablo 4'de yükselen piyasa ekonomilerinde tasarruf oranı, enflasyon oranı ve ekonomik

özgürlük sırası olmak üzere 2015 yılı verilerine ait bazı göstergeler yer almaktadır.

Tablo 4. Yükselen Piyasa Ekonomilerine Ait Bazı Göstergeler (2015 Yılı)

<i>Ülkeler</i>	<i>Tasarruf Oranı (GSYİH %)</i>	<i>Enflasyon Oranı</i>	<i>Ekonomik Özgürlük Sırası</i>
Arjantin	15,63	15,30	169
Bangladeş	28,37	6,43	137
Brezilya	16,35	9,03	122
Bulgaristan	23,46	-1,06	60
Çin	46,00	1,44	144
Endonezya	32,49	6,36	99
Filipinler	23,72	1,40	70
G. Afrika	15,14	4,58	80
Hindistan	32	4,93	123
Kolombiya	17,97	4,99	33
Macaristan	27,07	-0,10	58
Malezya	28,03	2,10	29
Meksika	19,89	2,72	62
Pakistan	14,14	4,52	126
Peru	21,61	3,52	49
Polonya	19,91	-0,93	39
Romanya	24,36	-0,59	61
Rusya	23,35	15,53	153
Şili	20,38	4,29	7
Tayland	32,94	-0,90	67
Türkiye	15,63	7,67	79
Ukrayna	15,03	48,68	162
Venezuela	12,22	121,73	176

Yükselen piyasa ekonomileri 2015 yılı verilerine göre tasarruf oranları açısından incelendiğinde 23 yükselen piyasa ekonomisi içerisinde tasarruf oranı en yüksek ülke %46 ile Çin olarak karşımıza çıkmaktadır. En düşük tasarruf oranına sahip olan ülke ise %12,22 ile Venezuela'dır. Türkiye'de ise bu oran 2015 yılında %15,63 olarak gerçekleşmiştir.

Pozitif enflasyon oranları açısından ele alındığında en yüksek enflasyon oranı %121,73 ile Venezuela da gerçekleşirken en düşük oran ise %1,40 ile Filipinler'e aittir. Ekonomik özgürlük sıralamasında tabloda en özgür ülke olarak 7. Sırada yer alan Şili görülürken 186 ülke arasında bu konuda en kötü sıralamaya sahip ülke ise 169. sıra ile Arjantin'dir. Bir yükselen piyasa ekonomisi olan Türkiye ise tasarruf oranında %15,63, yatırım oranında %24,13 ve enflasyon oranında %7,67 gibi değerlere sahiptir. Türkiye ekonomik özgürlük sıralamasında ise 79. sırada yer almaktadır.

SONUÇ

1960 ve 1970'li yıllarda zayıf birer ülke durumunda görülen ve bir türlü kendini aşamayan gelişmekte olan ülkeler geride bıraktığımız 20-25 yılda yaşanan global değişimlerden daha fazla etkilenmişler ve dünya pazarında daha çok nüfus etmeye başlamışlardır. Küresel rekabetin yoğun olduğu bir ortamda güçlerini artıran ve söz sahibi olmaya başlayarak dikkat çeken ülkeler ise yükselen piyasa ülkeleri kavramı ile anılmaya başlamışlardır.

Bu ülkeler kendilerine has sosyal ve ekonomik yapılarıyla da küresel arenada ön plana çıkmayı başarmışlardır. Bu süreçte yerlerini giderek kuvvetlendiren yükselen piyasa ekonomileri yaşadıkları ekonomik ve sosyal krizlere rağmen dış ticarete gösterdikleri aktiflik neticesinde ekonomik performanslarını başarılı bir şekilde devam ettirmektedirler.

Yükselen piyasa ekonomileri ve dünya ekonomisi büyüme oranları incelendiğinde yükselen piyasa ekonomilerinin büyüme oranlarının dünya ortalamasına göre daha yüksek olduğu görülmektedir. Dikkat edilecek diğer bir husus ise büyümenin aslında paralel olarak hareket etmesidir. Dünyada yaşanan kriz ve olumsuz tablolardan etkilenen büyüme oranları hem yükselen piyasaları hem de dünya genelini etkilemekte fakat buna rağmen yükselen piyasa ekonomileri dünya ortalamasından daha üst düzeyde büyüme rakamlarına ulaşmaktadır. Genel olarak da bakıldığında yükselen piyasa ekonomileri dünya büyüme ortalamasından daha çok büyümüş, dünya ortalama büyüme oranının eksi değerlere indiği dönemlerde ise daha az küçülme göstermişlerdir.

Dünya nüfusunun yarısından fazlasını oluşturmakta olan yükselen piyasa ekonomilerinin önümüzdeki dönemlerde de hem politik hem de ekonomik anlamda daha çok söz sahibi olacak potansiyele ve dünya ekonomisinin büyüme motoru olmaya devam edeceklerinin söylenmesi yanlış olmayacaktır.

Bu özelliklerine karşın enflasyon, yüksek ekonomik ve finansal risk ve yaşanan değişime ayak uyduramayan politik yapı gibi engellerde yükselen piyasa ekonomilerinin karşılaştığı sorunlar olarak karşılına çıkmaktadır.

KAYNAKÇA

- Arnold, David J ve Quelch, John A. (1998), “**New Strategies in Emerging Markets. Sloan Management, Review**”, 40(1), October, ss. 7-20.
- Bradford, Colin I ve Linn, Johannes F. (2010), “**The G20 Summit-Its Significance for World and for Turkey,**” Uluslararası Ekonomik Sorunlar Dergisi Krize Özel Sayısı, ss. 54-68.
- Çavuşgil, S Tamer ve Ghauri, Pervez N. (1990), **Doing Business in Developing Countries: Entry and Negotiation Strategies**, New York.
- Dawar, Niraj ve Frost, Tony (1999), **Competing With Giants. Survival Strategies For Local Companies in Emerging Markets**, Harvard Business Review, March-April,
- Garten, Jeffrey E. (1997), **The Big Ten: The Big Emerging Markets and how They Will Change Our Lives**, BasicBooks
- IMF, (1998), **Main Developments in the World Economy Annual Report**, Chapter 1.
- J.P. Morgan, (2016), **Emerging Markets Bond Index Monitor**, Retrieved April.
- Khanna, Tarun ve Palepu, Krishna (1999), “**The Right Way to Restructure Conglomerates in Emerging Markets**” Harvard Business Review 77 (4), July-August, ss. 125-134.
- Köse, Ayhan M. ve Prasad, Eswar S. (2010), “**Emerging Markets Come of Age**”, Finance and Development, Vol. 47, No:4, December, ss. 7-10.
- Melemen, Mehmet (2007), **Çin Uluslararası Ticarete Yükselen Pazar Ekonomisi**, Türkmen Kitabevi, İstanbul.
- Miller, R. Russell (1998), **Selling to Newly Emerging Markets**, Greenwood Publishing Group.
- <https://www.ccsi.columbia.edu/publications/emgp/> (10.03.2017).
- <https://www.databank.worldbank.org/data/download/site-content/OGHIST.xls> (13.03.2017).
- <https://www.t24.com.tr/yazarlar/h-bader-arслан/yukselen-pazar-ekonomileri1,339> (18.03.2017).
- <https://www.tr.tradingeconomics.com/russia/gdp-growth-annual> (10.03.2017).

<https://www.economywatch.com/market-economy/emerging-market-economy.html> (11.03.2017).

<https://www.ftse.com/analytics/factsheets/home/constituentsweights> (14.03.2017).

https://www.g20.org/English/aboutg20/AboutG20/201511/t20151127_1609.html (15.03.2017).

<https://www.imf.org/external/np/exr/glossary/showTerm.asp#97> (15.03.2017).

<https://www.oecd.org/about/membersandpartners/#d.en.194378> (15.03.2017).

<https://www.samonis.com/business.htm#chapt1> (18.03.2017).

<https://www.worldometers.info/world-population/> (14.02.2017).

<https://www.global.wharton.upenn.edu/topic/emerging-markets/> (15.03.2017).

<https://www.imf.org/external/pubs/ft/weo/2015/02/pdf/text.pdf> (25.03.2017).

<https://www.msci.com/market-cap-weighted-indexes> (11.03.2017).

Maslahat Ve Makasidu'ş-Şeria Kapsamında Trafik Kuralları¹**Alimcan BUĞDA**Yrd. Doç. Dr. Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi
Öğretim Üyesi**Fatih KUŞ**Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Temel
İslam Bilimleri Bölümü Yüksek Lisans Öğrencisi**Özet**

Maslahat, şer'i bir delil olarak kabul edilmesi hasebiyle karşılaşılan meselelerde İslam âlimlerinin başvurduğu özel hüküm çıkarma yöntemlerinden bir tanesidir. İslam hukuku tarihinde kapsamı ve hukuk içerisindeki yeri açısından uzun uzun tartışılan maslahat kavramı hakkında birçok çalışma yapılmıştır. Biz bu çalışmamızda maslahat ve makasidu'ş-şeria kavramlarının tanımı, çeşitleri ve İslam hukuku açısından önemine temas ettikten sonra asıl üzerinde durmak istediğimiz konuya yönelmek istiyoruz. Modern dönemde bilimin hızlı bir şekilde gelişmesi ve yeni ulaşım araçlarının üretilmesiyle birlikte, insanların can ve mal güvenliğini sağlamak için bir takım tedbirlerin alınması zorunluluk haline gelmiştir. Biz de bu çalışmamızda maslahat ve makasidu'ş-şeria kapsamında trafik kurallarının önemine değineceğiz.

Anahtar Kelimeler: İslam Hukuku, Maslahat, Makasidu'ş-şeria, Trafik, Kural**Traffic Rules in the Scope of Maslahat and Makasidu's-Seria****Abstract**

Maslahat is one of the concluding methods which islamic scholars prefer due to its being accepted as a sharia testimony. In the literature, many studies are done on the Notion of maslahat, which has been argued in terms of scope and place in Islamic Law. This study firstly aims to clarify the definition and varieties of maslahat and makasidu's-seria the significance is Islamic Law, the mention about the main subject. It has become an obligation to take cautions to protect the safety of life and property as a consequence of the developments in science and transportation. Overall, this study seeks to reveal significance of traffic rules in the scope of maslahat and makasidu's-seria.

¹ Gönderi/Kabul Tarihi: 06.06.17/03.07.17

Keywords: Islamic Law, Maslahat, Makasidu's-Seria, Traffic, Rule

GİRİŞ

İnsan, toplum içerisinde hayatını devam ettiren bir varlıktır. İnsanın yaşadığı bu toplum içerisinde hak ve sorumluluklarını bilmesi ve buna göre yaşamını devam ettirmesi gereklidir. Bu bağlamda naslar, bireysel ve toplumsal bilincin oluşturulmasını gaye edinmiştir. İnsanların sosyal hayat içerisinde ilişkileri yalın olmayıp tam aksine girintili çıkıntılı, karmaşık ve çok boyutlu biçimde tezahür etmektedir. Toplum içerisinde bir düzen sağlanmadığı takdirde insanın kendi istek ve arzuları peşinde her şeyi meşrulaştırması kaçınılmaz bir son olabilir. Sonuçta adil olmayan, kaba kuvvetin hüküm sürdüğü ve düzenin sağlanmadığı bir toplumsal yapı ortaya çıkar. Bundan dolayı ideal bir toplum oluşturabilmek için bir hukuk sistemine ihtiyaç vardır.

Tam bu nokta da konumuz İslam hukukunun bireysel ve toplumsal düzeni sağlayabilme adına maksadının ne olduğuna gelmektedir. İslam hukukunda buna makasidu's-şeria da denmektedir. makasidu's-şeria, genel manada Şâri'in, şer'i hükümlerin bütününe veya genelinde göz önüne aldığı mana ve hikmettir. Özeldir ise Şâri'in, insanların tasarruflarında onların yararını ve menfaatini korumayı amaçladığı niteliklerdir (Sââtî, 1419: II, 631).

Necmeddin et-Tûfi'ye göre hiçbir akıl sahibi Allah'ın yarattıklarının genel ve de özel olarak maslahatlarını gözettiğinden şüphe etmez. Allah, yaratılıştan ve yaşamlarında onların maslahatlarını gözetmiştir (Tûfi, 1993: 31). Tûfi bu görüşünü Kur'an'dan şu ayetlerle desteklemiştir: "Ey insan! Seni yaratan, şekillendirip ölçülü yapan, dilediği bir şekilde seni biçimlendiren cömert rabbine karşı seni aldatan nedir?" (İnfitar, 82, 6-8). "Gerçekten biz yağmuru bol bol indirdik. Sonra toprağı iyiden iyiye yardım. Böylece sizin ve hayvanlarınızın yararlanması için orada taneler, üzümler, yoncalar, zeytinler, hurmalıklar, sık ağaçlı bahçeler, meyveler ve otlaklar ortaya çıkardık." (Abese, 80, 25-32). "Biz yeryüzünü bir döşek, dağları da birer kazık yapmadık mı? Sizi erkekli dişili eşler halinde yarattık. Uykunuzu bir dinlenme kıldık. Geceyi sizi örten bir elbise yaptık. Gündüzü de geçimi temin zamanı kıldık. Üstünüze yedi sağlam gök bina ettik. Alev alev yanan aydınlatıcı ve ısıtıcı bir kandil yarattık. Taneler, bitkiler, sarmaş dolaş bahçeler çıkaralım diye yağmur yüklü yoğun bulutlardan şarıl şarıl yağmur yağdırdık." (Nebe, 78, 6-16). Ayetlerden açıkça anlaşılıyor ki Allah'ın yaratmış olduğu hiçbir şey amaçsız ve hikmetsiz değildir.

İbnü'l-Kayyim el-Cevziyye'ye göre ise şeriat, kulların maslahatlarına binaen oluşmuştur. Bu konunun çok önemli olduğunu söyleyen Cevziyye, maslahatı bilmemek sebebiyle şeriatte onarılması mümkün olmayacak büyük

yanlılıkların olabileceğini söylemiştir. Çünkü şeriat maslahatın en üst derecesini getirmiştir. Şeriatın temel kuruluşu yaşam ve diriliş konusunda insanların maslahatı hükmüne dayanır. Ona göre maslahat tamamıyla rahmet ve adalettir. Bir mesele adaletten zulme, rahmetten rahmetin tersi olana, maslahattan mefsedete, hikmetten abese dönüşürse o şeriat değildir (Cevziyye, 1955: III, 14).

Yine Kur'an-ı Kerim'de "Allah bozguncuları sevmez" (Bakara, 2: 205). "Muhakkak ki Allah adaleti, iyiliği ve akrabaya yardım etmeyi emreder, fenalığı, azgınlığı ve çirkin işleri ise yasaklar." (Nahl, 16: 90). Buyrulurak İslam'ın getirdiği hükümlerin gayesinin insanların maslahatlarını gerçekleştirmek, yani insanların menfaatlerine olan şeylerin elde edilmesi, zararlarına olacak şeylerin ise giderilmesini sağlamak olduğu açıkça görülmektedir.

Peygamber (sav) "Zarar vermek ve zararlar karşılık vermek yoktur." (İbn. Mace, Ahkâm: 17). Buyuruyor. Hadisten anlaşıldığı gibi şeriatın ana gayesi insanların faydasını gözetmek ve onları her türlü zarardan muhafaza etmektir. Bu açıdan insanların maslahatları ve makasid arasında doğrudan bir ilişki bulunduğu gibi bu kavramlar birbirlerinin yerinde kullanılmıştır.

Dinin maksatlarının ne olduğunu belirttikten sonra trafik kurallarının maksatları hakkında da bir şeyler söylemek gereklidir. Trafik sorunu çağımızda insanların en önemli problemlerinden bir tanesidir. İnsanların yaşamlarında bu denli önemli olan trafik ve trafik kurallarının dinin ilgi alanına girmemesi imkânsızdır. Öyle ki trafik kurallarıyla, dinin maksatları arasında bir amaç birliği bulunmaktadır. Trafik kurallarının amacı insanların can ve mal güvenliğini korumaktır. Trafik kurallarının ihlal edilmesi sonucu binlerce insan yaşamını kaybetmiş, binlercesi yaralanmış ve maddi açıdan da büyük kayıplar yaşanmıştır. Trafik kurallarının ihlal edilmesinin acı sonucunu makalemizin ilgili başlığı altında vereceğimiz istatistik verilerde daha net bir şekilde göreceğiz.

Böylesine insanların hayatını etkileyen trafik kuralları hakkında dinin sessiz kalması imkânsızdır. Çünkü dinin birincil amacı insanların yaşam haklarını ve geçimlerinin teminatı olan mallarını koruma altına almaktır. Böylesine bir amaç birliğinden sonra trafik kurallarına uymanın aynı zamanda dini bir sorumluluk olduğunu söylememizde herhangi bir sakınca bulunmamaktadır.

MASLAHAT

İslam hukukunda önemli bir yer tutan "maslahat" Arapça bir sözcük olup iyileşme, düzelme, elverişli bulunma v.b. anlamlara gelen "ص-ل-ح" kökünden türetilmiş ve sözlük bakımından yarar, menfaat ve iyiliğe götüren şey

anlamlarına gelmektedir (Bilmen, 2016: 133; Koca, 1996: 93). Maslahatın zıddı olarak ise mefsedet; kötü, bozuk, zararlı gibi anlamlara gelmekte olup, bu kelime de bir uyumsuzluk ve uygunsuzluk anlamı bulunmaktadır (Erdoğan, 2015: 355; Şener, 1970: 105).

Bir usul terimi olarak “maslahat” sözlük anlamından tamamıyla bağımsız olmayıp içerisinde bir “uygunluk ve elverişlilik” anlamı barındırmaktadır. Bu uygunluğun biri Şâri olan Allah’a, diğeri ise mükelleflere bakan iki yönü bulunmaktadır. Şâri’e bakan yönüyle maslahat “bir şeyin Şâri’in maksatlarına uygun olması”; mükelleflere bakan yönüyle ise “bir şeyin mükelleflerin maksatlarına uygun olması” anlamı taşır. Maslahat konusunu ele alan usulcü ve fakihlerin açıklamalarından bu ikisinin “mükelleflerin dünya ve ahiret mutluluğunun sağlanması” ortak noktasında birleştiği görülmektedir (Duman, 2012: 414-415).

İmam Gazâlî’ye göre maslahat, Şer’in amacını korumaktır. Şer’in insanlar için amacı ise, onların dinini, canını, aklını, neslini ve malını korumak olmak üzere beş noktada birleşir. İşte bu beş temel korunmasını amaçlayan her şey maslahat; bu beş temel şeyi de ortadan kaldırmayı amaçlayan her şey de mefsedet olup, bu mefsedetin izale edilmesi ise maslahattır (Gazâlî, 1994: I, 333).

Maslahat kavramının, menfaat-yarar anlamında olmasından yola çıkarak, yararın insana sağladığı hazzı esas alan bazı İslam hukukçuları maslahatı, lezzet ve sebebi, sevinç ve sebebi olarak tanımlamışlardır. Bu tanımdan sonra hem lezzetin hem de sevincin maddi, manevi, dünyevi ve uhrevi olduğu vurgulanmakta, lezzet ve sevincin dar bir anlam içerisine sıkıştırılmadığına dikkat çekilmektedir. Maslahat kavramına haz esas alınarak tanım yapılması, yarar anlamı içerisinde değerlendirilmesinden kaynaklanmaktadır. Bu tanımlı yapan İslam hukukçuları, hazlar arasında, maddi-manevi olanlar ve dünyevi-uhrevi olanlar olmak üzere ayırım yapmış ve nitelik farkını ortaya koymuşlardır (Haçkalı, 2000: 50). Maslahat kavramının ‘haz’ kavramı ekseninde tanımlanması bazı İslam hukukçuları tarafından eleştirilmiş, dinen elde edilmek istenen maslahatlar ve def edilmek istenen mefsedetlerin sırf nefsi istekler için değil, ahiret saadetine yönelik bir dünya hayatının gereklerini temin için olduğunu söylemişlerdir (Şâtıbî, 2010:II, 37).

Maslahatın tanımını yaptıktan sonra burada üzerinde durulması gereken nokta İslam’ın insanların ihtiyaçlarını göz önünde bulunduran maslahat eksenli amaçlarıdır. İster dini bir temele dayalı olsun isterse beşeri bir yapıya dayalı olsun her hukukun gerçekleştirmek istediği bir amaç vardır. Hukukun amacı, ferdi veya ictimai olarak insanların hayatlarını bir düzene sokmak ve onları gelebilecek her türlü tehlikeden korumaktır.

Din insan içindir, insan din için değildir. Dinin insanlar için ortaya koymuş olduğu bütün kurallarda, insanların maddi-manevi hazları ve menfaatleri içindir. Allah hakkı olarak bildiğimiz ve dillendirdiğimiz olgular dahi ya toplum içindir ya kamu hakkıdır ya da insanların kişiliklerinin gelişmesi içindir. Çünkü Allah her şeyden beridir. Ona muhtaç olan insanlardır. Din, insanların ihtiyaçlarının karşılanması için vardır. Durum böyle olunca din bizatihi insan ve insanlık için bir rahmettir. Ama bu rahmetin insanlar için birer zahmete dönüştürülmesi de mümkündür. Buda o şeyin yanlış yere konulmasıyla mümkündür (Erdoğan, 2003: 396).

Önem Derecesine Göre Maslahatın Kısımları

Şâri'in koymuş olduğu bütün hükümlerde mutlaka birtakım genel maksatların olduğu ve bu maksatların bütün insanların ortak maslahatları olduğu bir gerçektir. Bu genel maksatların bilinmesi ve derecelendirilmesi, Şâri'in haklarında hüküm koymadığı meselelerde uyulması gereken prensipleri de bize gösterecektir. Önem derecesine göre maslahatın kısımları şunlardır:

Zarûriyyât

Şâtıbî'ye göre zarûriyyât, onsuz olamayan, din ve dünya işlerinin en iyi şekilde olması kendilerine bağlı olan hususlardır. Eğer bu hususlar olmayacak olursa, dünya işleri yolundan çıkar, düzen bozulur ve hayatın varlığı tehlike altına girer. Aynı şekilde bu hususların zarar görmesi durumunda ahiret hayatı da tehlikeye girer; kurtuluşa erme ve cennet nimetlerine kavuşma imkânı ortadan kalkar ve hüsrana maruz kalınır (Şâtıbî, 2010: II, 7).

Zarûriyyât, beş asıl olan dinin, canın, malın, aklın, neslin korunmasıdır. Maslahat mertebeleri içinde en güçlü olanı da budur. Örnek verecek olursak dinin korunması için saptırıcı kâfirin öldürülmesi, bidatine çağıran bidatçinin cezalandırılması; Canın korunması için kısas cezasının uygulanması; aklın korunması için şarap ve türevlerinin yasaklanması; neslin ve nesebin korunması için zina haddinin uygulanması; insanların yaşam dayanağı olan mallarının korunması için gaspçıların ve hırsızların cezalandırılması zarûriyyâttır. Bu beş asılın kaldırılmasının yasaklanması ve bu yönde önleyici cezaların konulması her din ve şeraitte vardır. İnsanların maslahatını gözeten din ve şeriatlarda bunların yokluğu düşünülemez (Gazali, 1994: I, 333). Bunun içindir ki dünyanın neresine giderseniz gidin adam öldürmenin, hırsızlığın, zinanın ve sarhoş edici madde kullanımının kötü birer fiil olduğunda insanlar hemfikirdir.

Hâciyyât

Haci olan maslahatlar, zaruret olmamakla birlikte bir genişlik ve kolaylık sağladığı için ihtiyaç duyulan, bulunmadığı takdirde sıkıntı ve güçlükler neden

olan şeylerdir. Bunlara riayet etmediği zaman insanlar, genellikle sıkıntı ve meşakkatlerle karşı karşıya kalırlar (Bûtî, 1982, 120).

Zaruri bir durum olmadığı halde, maslahatların sağlanmasına duyulan ihtiyaçtan dolayı Küçük kız ve erkek çocukları evlendirme yetkisinin veliye bırakılması bu kapsamdadır (Sââtî, 1419: II, 631; Yılmaz, 2010: 160). Beşeri davranışlarda helal olması kaydıyla yiyecek, içecek, giyecek, barınak ve binek gibi şeylerin iyi ve kaliteliğini kullanmanın helalliğini de hâciyyâta örnek olarak gösterebiliriz (Şâtîbî, 2010: II, 10).

Tahsîniyyât

Tahsîniyyât, Üstün ahlak anlayışına uygun bir davranış göstermek ve sağduyu sahiplerinin hoş karşılamayacağı şeylerden uzak durmaktır. Bunlar üstün ahlak anlayışının gerektirdiği şeylerdir. Tahsîniyyât, zarûriyyât ve hâciyyâtın geçerli olduğu yerlerde söz konusu olmaktadır. İbadetlerde necasetin giderilmesi, avret yerlerinin örtülmesi, güzel elbiselerin giyilmesi, nafile ibadetlerle, gönüllü yapılan sadaka ve benzeri şeylerle Allah'a yaklaşılmaya çalışılması gibi şeyleri tahsîniyyâta örnek olarak verebiliriz (Şâtîbî, 2010: II, 10-11; Bûtî, 1982, 120).

Muamelatta, necis olan şeylerin ve kamuya ait malların satımının yasaklanmasını, kölelerin imamet ve şahadetinin kabul edilmemesini ve kadınların imamet makamından uzak durdurulmalarını tahsîniyyâta örnek olarak verebiliriz (İzmirli, 2004: 105).

Dayandığı Delil Açısından Maslahatın Kısımları

Şer'i bir delil olarak maslahat, fıkıh usulü eserlerinde ayrıntılı bir şekilde incelenmiş ve üç başlık altında ele alınmıştır.

Maslahat-ı Mu'teber

Muteber maslahatın delil olacağına herhangi bir ihtilaf yoktur. Çünkü şeriat, muteber maslahatın itibara alınmasını emretmiştir. Bunlar makasidu's-şeria denilen dinin, canın, aklın, neslin ve malın korunması gibi hususlara hizmet etmektedir (İzmirli, 2004: 113; Duman, 2014: 150). Canın muhafazası için kisasın vacip olması, malın ve neslin korunması için nasla bazı cezaların belirlenmesi ve aklın korunması için şarabın haram kılınması muteber maslahata birer örnektir.

Maslahat-ı Mülga

Mülga maslahatlar, şer'i bir delille desteklenmeyen, başka bir ifadeyle, Sâri'in geçersizliğini belirttiği, kıymetleri olmadığını ifade ettiği, tercih

olunamayacak, hakikatleri bulunmayan, vehim ve kuruntu mahsulleri olan maslahatlardır (Bağdâdî, 1988: 91; Hasanova, 2007, 119). Bu tür maslahatlar üzerine ta'lil yapılamayacağı ve hüküm kurulamayacağı üzerine âlimler ittifak etmişlerdir (Şa'ban, 2010: 169).

Mesalih-i Mürsele

Mesalih-i mürsele hükmün kendisine bağlanması ve üzerine hüküm bina edilmesi insanlara bir fayda sağlayan veya onlardan bir zararı gideren, ancak muteber ve geçersiz sayıldığına dair belirli bir delil bulunmayan şeylerdir (Âmidî, 2003: IV, 195; Şa'ban, 2010: 170). Mesalih-i mürselenin delil olup olmayacağı konusunda İslam âlimleri ihtilaf etmişlerdir. Mesalih-i mürseleyi delil olarak kullananların başında İmam Malik ve Maliki âlimler gelmektedir. Hanbelî âlimlerde mesalih-i mürseleyi delil olarak kabul etmişler hatta Hanbelî âlimlerden Tûfî maslahat risalesi yazmış, maslahatı nassın bile önüne almış ve bu tutumundan dolayı da eleştirilmiştir (Tûfî, 1993: 23-24). Şafî âlimler mesalih-i mürseleyi insanların kendi heva ve hevesleri üzerine hüküm koyması olarak tarif etmişler ve delil olarak kabul etmemişlerdir. Hanefiler ise istihsanı delil olarak kullanmış, mesalih-i mürseleyi delil olarak kullanmamışlardır.

Kapsayıcılığı Açısından Maslahatın Kısımları

Şeriat hem ferdi hem de toplumsal olarak insanların dini ve dünyevi maslahatlarını sağlamak amacıyla vaz olunmuştur. Naslarda verilen hükümlerin, yapılması istenilen emirlerin ve uzaklaştırılması istenilen yasakların hedefi maslahatı gerçekleştirmektir. Bu durum bizim maslahatı ferdi ve toplumsal açıdan ele alarak değerlendirmemizi gerekli kılmaktadır.

Maslahat-ı Hassa

Fertlerin menfaatlerini gözetilen maslahatlardır. Fertlerin maslahatlarının meydana gelmesiyle toplumların maslahatları da gerçekleşmiş olur. Bu tür maslahatlarda öncelikle fertlerin maslahatları göz önüne alınır (Aşur, 1988: 134).

Kadının talebi üzerine kaybolan koca ile karısı arasındaki nikâh akdinin sona ermesi hakkındaki hüküm Maslahat-ı Hassa gözetilerek verilmiştir. Bu süre, kocanın barış halinde kaybolmasının üzerinden dört yıl geçmesidir. Eğer harpte kaybolmuşsa bir yıldır. Bu takdirde kaybolan kocanın karısı, hâkim evliliğin sona erdiğine karar verdikten ve şer'i iddet müddetini bitirdikten sonra başkası ile evlenebilir. Bu hüküm kaybolan kocasının, nafakasına yetecek kadar malı bulursa dahi, muallâk bir durumdan dolayı kadına gelebilecek zararı gidermek için verilmiştir (Zerka, 2007: 175-176).

Maslahat-ı Amme

Toplumun menfaatlerini düzenleyen kamu idaresinin işlerine ait hükümlerdir. Bazı zaruri durumlar meydana geldiğinde zenginlere ek vergiler koymak, ordu donatmak, köprü yapmak, arazi planlaması yapmak, nüfus sayımı yapmak, yol yapmak, hastaneler yapmak, fakirliği ve yoksulluğu giderici sosyal yardımlaşma kurumları gibi (Zerka, 2007: 173).

Müslüman olan bir kişi, kendi gayretleri neticesinde kazanmış olduğu maldan, şartlar yerine gelmesi halinde, zekâtını vermekle yükümlü tutulmuştur. (Bakara, 2: 43) Bu vazifeyi fert açısından düşündüğümüzde kendi kazandığı malın bir kısmını diğer insanlarla paylaşması maslahatının çiğnenmesi anlamına gelmektedir. Çünkü mal kazanmak ve zengin olmak, kazandığı malı korumak ve üzerinde dilediği gibi tasarruf etmek insanın en zaruri haklarından biridir. Ancak, her durumda toplumun da maslahatını düşünen Şâri, dinen zengin sayılan kimselere şartlar oluştuğunda malının bir kısmını zekât olarak vermesini emretmiştir (Bakara, 2: 110). Burada maslahat-ı amme vardır. Çünkü herhangi bir sebeple helal yoldan rızkını temin etmeye gücü yetmeyenlerin dilenir vaziyette bırakılmaması, zenginler ve fakirler arasındaki kıskançlıkların ve buna bağlı olarak olumsuz tabloların oluşmaması toplumun maslahatına olan bir durumdur.

Modern dönemde bilimin gelişmesi sonucu arabanın icat edilmesiyle, kazaları önlemek ve insan neslini korumak için iç ve dış hatlardaki trafiği düzenleyici tedbirler almak toplumun maslahatına olan bir durumdur. Şunu da belirtmek gerekir ki trafik bir kamu hizmetidir ve devletin ilgili kurumları ülkede ulaşımın sağlıklı bir şekilde sağlanabilmesi için gerekli tedbirleri almak zorundadır. Aksi takdirde ulaşımında huzur ve sükûnet yerini kargaşa ve kaosa bırakacaktır. Modern dönemde ulaşım hatları ülkelerin gelişmişlik düzeylerini de ortaya koymaktadır. Eğer bir ülkede ulaşım sağlıklı bir şekilde işliyorsa, can ve mal kaybı alınan tedbirler sonucu en düşük seviyede ise bu durum ülkenin ekonomik gücüne de olumlu bir katkı sağlayacaktır.

TRAFİK VE TRAFİK KURALARI

Trafik, ulaşım yollarının yayalar ve her türlü taşıt tarafından kullanılması, gidiş-geliş, seyrüsefer ve ulaşım yollarında bulunan taşıt ve yayaların tümü şeklinde tanımlanır (Birsin, 2016: I, 479). Bu hareketlerin çevreye en az zarar verecek şekilde düzenlenmesine, hazırlanan planların uygulanmasına, gerekli denetim ve kontrollerin yapılmasına dair konulan prensiplere de trafik kuralları denir (Karaman, 2017: 18).

Ulaşım araçları tekerleğin icadından beri insanoğlunun günlük hayatında önemli bir yere sahiptir. Son birkaç asırda kara, deniz ve son olarak da hava

araçlarında hızlı bir gelişim yaşanmaktadır. İnsanoğlu ulaşım araçlarındaki bu gelişime duyarsız kalmamakta, merak duymakta ve ilgi göstermektedir (Arslan, 2016, II, 40). Ulaşım araçlarındaki bu gelişme beraberinde trafik kurallarını, insan hayatı için vazgeçilmez bir unsur haline getirmiştir.

Ulaşım için kullanılan yol, otopan ve park gibi alanlar insanların ortak kullanım alanlarıdır. Bütün insanların ulaşım için bu alanlar üzerinde kullanım hakkı vardır. Bunun tabii sonucu olarak da ulaşımın sağlıklı bir şekilde yürüyebilmesi için bir takım kuralların olması gereklidir. Söz konusu kurallara uymama, hakları ihlal etme ve istismar etme yetkisi kimselere verilmemiştir. Trafik kurallarının iyi bir şekilde uygulanması, ulaşımın da bir o kadar rahat, sağlıklı, zararsız ve hızlı bir şekilde sağlanması demektir.

Ülkemizdeki Trafik Kazalarıyla İlgili Bazı İstatistikler

Makasidu's-şeria (Dinin Maksatları) ve trafik kuralları arasındaki amaç birliğine geçmeden önce ülkemizdeki trafik kazalarıyla ilgili bazı istatistik verileri paylaşmamızın çalışmamız açısından önemli olduğunu düşünüyoruz. Bu tablolarda ülkemizde ulaşım esnasında yıllara göre yaşanmış can kayıpları, hasar oranları, yaralı sayıları vb. veriler bulunmaktadır. Bu verileri incelediğimiz zaman trafik kurallarının ihlal edilmesinin acı sonucunu hep birlikte idrak etmiş olacağız.

Tablo-1: (2004-2013)

Yıl	Toplam kaza sayısı	Yaralanmalı kaza sayısı	Hasarlı kaza sayısı	Ölü sayısı	Yaralı sayısı
2004	537352	77008	460344	4427	136437
2005	620789	87273	533516	4505	154086
2006	728755	96128	632626	4633	169080
2007	825561	106994	718567	5007	189057
2008	950120	104212	845908	4236	184468
2009	1053346	111121	942225	4324	201380
2010	1106201	116804	989397	4045	211496
2011	1228928	131845	1097083	3835	238074

2012	1296634	153552	1143082	3750	268079
2013	1207354	161306	1046048	3685	274829

Rakamların incelenmesinden anlaşıldığı üzere ülkemizde on yıl içerisinde trafik kazalarında 42447 kişi hayatını kaybetmiş, binlerce kişi yaralanmış ve ülke ekonomisi de büyük bir zarara uğramıştır (Karaman, 2017: 142).

2014 yılında yaşanan trafik kazalarının nedenleri incelendiğinde, ilk sırada sürücülerin olduğu görülmektedir. Buna göre toplam 193215 kusurun %88,6'sı sürücü kusurları, %9,4'ü yaya kusurları, %1'i yol kusurları, %0,6'sı taşıt kusurları, %0,5'i yolcu kusurları olarak kayda geçmiştir (Karaman, 2017: 140). Bu verilerden de açık bir şekilde anlaşılmaktadır ki trafik kazalarının büyük bir kısmı kural ihlalden kaynaklanmaktadır.

Ülkemizde 2015 Yılı'nın ilk on ayının istatistik verilerine göre karayolları trafik kazalarında 3234 kişi yaşamını kaybetmiştir. Yine istatistikler her gün 600 her bir saatte 27 trafik kazasının olduğunu belirtmektedir (Sinanoğlu, 2016, II, 73).

Bu trafik ihlallerinin neler olduğu noktasında da bazı tespitler yapılmıştır: Araç hızını yol, hava ve trafiğin akışına göre ayarlamamak, Kavşak geçiş önceliğine uymamak, takip mesafesine dikkat etmemek, manevraları düzenleyen genel şartlara uymamak, dönüş kurallarına uymamak, aşırı hız yapmak, kemer takmamak, yolcuların kemer takmalarına dikkat etmemek, canlı veya cansız varlıklara çarpmak, kırmızı ışıkta durmamak, görevlilerin ikazlarına uymamak, taşıt girmesinin yasak olduğu bölgelere girmek, şerit ihlali yaparak makas atmaya çalışmak, bayan sürücülerini trafikte sıkıştırmaya çalışmak, araçlarda müziğin sesini çok açmak, geçme yasağı olan yerlerden geçmek, yolcu indirme ve bindirme kurallarını ihlal etmek, alkol veya bazı uyuşturucu maddeler alarak trafiğe çıkmak gibi birçok madde sıralayabiliriz (Arslan, 2016, II, 40-41). Bu maddelerden de anlaşıldığı üzere trafik kazalarının büyük çoğunluğunun sürücü kusurları üzerine yoğunlaştığı görülmektedir.

MAKASİDU'Ş-ŞERİA BAĞLAMINDA TRAFİK KURALLARI

Yukarıdaki istatistikleri incelediğimiz zaman görüyoruz ki trafik, sonuçları itibarıyla insan hayatını büyük ölçüde etkilemektedir. Dinin maksatları ve trafik kurallarının maksatları arasında büyük bir amaç birliği bulunmaktadır. Dinin, canın, malın, neslin ve aklın korunması İslam âlimleri tarafından dinin maksatları olarak zikredilmiştir. Trafik kurallarının maksatlarına da baktığımız

zaman görüyoruz ki amaç insanların her türlü can ve mal emniyetini güvence altına almaktır.

Trafik kuralları, can ve mal güvenliğini korumayı amaçlayan ve uyulduğunda da büyük ölçüde bunu sağlayan tabii-fitri kurallardan oluşmaktadır. Kur'an-ı Kerim'deki medeniyetin temelini işaret eden şu ayet bu tür tabii kurallara uymayı emretmektedir. "İyilik, evlere arkalarından girmeniz değildir. İyi davranış Allah'a karşı gelmekten sakınan insanın davranışidir. Evlere kapılarından girin. Allah'a karşı gelmekten sakının ki kurtuluşa eresiniz." (Bakara, 2: 189). Birçok âlime göre bu ayet, her işi kendi kuralları içerisinde layık-ı vechiyle yapmayı, kural dışılıktan sakınmayı emretmektedir (Köse, 2016: I, 21).

Hz. Peygamber, "Yollarda oturmaktan uzak durun buyurduğunda sahabe, Ya Rasulallah! Bizim yollarda oturmamız kaçınılmaz bir şeydir. Çünkü biz yollarda buluşup konuşuruz dediğinde Hz. Peygamber: Mademki yolu bu şekilde kullanıyorsunuz o zaman hakkını verin buyurunca ashabın, yolun hakkı nedir? Sorusuna, Peygamber (sav) şu cevabı vermiştir: Yolda seyredenlere karşı gözü indirmek, bakışlarla onları rahatsız etmemek, eziyet verecek şeylerden uzak durmak, selama mukabelede bulunmak, iyiliği hâkim kılmak, kötülüğü engelleme çabası içerisinde olmak." buyurdu (Buhari, "Mezalim": 22). Bu hadisin farklı rivayetlerinde bazı ilaveler bulunmaktadır. Bu ilaveler: "Güzel sözlü olmak" (Müslim, "Selam": 2). "Yolunu şaşırınlara yol göstermek, aksırıp da hamd edene yerhamukellah demek, yardıma muhtaç olanlara yardım etmek" (Ebu Davud, "Edeb": 12). "Haksızlığa uğrayanlara yardımcı olmak, selamı yaymak" (Tirmizi, "İsti'zan": 30). Başka bir hadisinde "İman yetmiş yahut altmış küsur şubedir. Bunların en üstünü La ilahe illallah demektir. En alt seviyesi de yoldan eziyet veren şeyleri kaldırmaktır." (Müslim, "İman": 58) buyuruyor. Peygamber (sav) döneminde bu günkü gibi bir trafik ağı söz konusu olmasa da yol ve yolculuk adabının olduğu hadislerden açıkça anlaşılmaktadır. Günümüzde özellikle toplu taşıma araçlarında insanların birbirlerinin haklarına riayet etmesi, birbirlerine rahatsızlık vermemesi, eziyet etmemesi, yaşlı insanlara ve hamile kadınlara oturma önceliğinin verilmesi, uzun süreli göz temaslarından kaçınılması vb. davranışlar yol ve yolculuk adabına birer örnektir. Aynı şekilde trafik esnasında gereksiz yere korna kullanılmaması, trafiğin tıkağında yerlerde insanların sabırlı olması, aceleci olunmaması, trafik kurallarına uyulması ve tartışma esnasında yapıcı bir tutum içerisinde olunması gibi davranışlarda hadisten çıkarılacak sonuçlardan bazılarıdır.

Dinin Korunması

Şeriatın maksatlarından olan dinin korunması, trafik ve trafik kurallarıyla doğrudan ilgili değildir. Buradan maksat insanların, din ve vicdan hürriyetini

koruma altına almaktır. Dinden saptıracak her türlü sapkınlık ve fesattan insanların inançlarını muhafaza etmektir.

Ancak dinin korunması maksadı ile trafik kuralları arasında kesişen noktalar bulmak mümkündür. Bu anlamda trafiği insanların inanç ve ibadet hürriyetlerini rahatça kullanabilecekleri şekilde düzenlemek, hac ve umre için kutsal mekânlara ulaşımı kolaylaştırmak trafik kurallarıyla dinin maksatları arasında kesişen noktalardan biridir. Örnek olarak hac mevsiminde trafiğin doğru bir şekilde düzenlenmemesi hem hac ibadetinin var olan meşakkatinin daha da zor hale gelmesine hem de onlarca kişinin ölümüne sebep olmaktadır (Arslan, 2016: I, 46).

Canın Korunması

Şeriatın maksatlarından olan canın korunması, trafik ve trafik kurallarıyla doğrudan ilişkilidir. Çünkü din, canı korumak için gerekli bütün tedbirlerin alınmasını emretmiştir. Trafik kurallarındaki en büyük amaç ise insanların can ve mal güvenliğini olabildiğince korumaya çalışmaktır. Bu amaç birliğini dikkate alarak diyebiliriz ki: Birincil amacı insan hayatını korumak olan trafik kurallarına uymak dinen vacip; trafik kurallarını ihlal ederek insan hayatını tehlikeye atmak da dinen yasaktır.

Trafik kurallarına uymanın yanı sıra trafiğe çıkmadan önce sürücülerin de gerekli bütün tedbirleri almaları gerekir. Araç bakımlarını yaptırmaları, tekerlekleri kontrol ettirmeleri, yolculuk esnasında uyulması gereken kurullarla ilgili yolculara gerekli bilgilerin verilmesi, seyir esnasında telefonla ilgilenilmemesi ve trafikte sigara içmemek gibi önlemler de trafikte can ve mal kaybını en aza indirgeyecektir.

Kur'an-ı Kerim'de "Kim bir kimseyi öldürürse bütün insanları öldürmüş gibi olur. Kim de bir can kurtarırsa bütün insanların hayatını kurtarmış gibi olur." (Maide, 5: 32). Buyrulmaktadır. Bu ayetten de açıkça anlaşılıyor ki İslam, insan hayatını kutsal saymış, bir kişiyi öldürmeyi bütün insanlığı öldürmek kadar büyük bir suç; bir can kurtarmayı da bütün insanlığı kurtarmak kadar güzel bir davranış olarak kabul etmiştir. O halde insan hayatına ve onuruna duyulan saygıdan dolayı trafik kurallarına uymanın sevap; ihlal etmenin de günah olduğunu söylemek mümkündür.

İslam, insan hayatına kasteden her türlü fiili yasaklamış ve müeyyide koymuştur. Kur'an-ı Kerim'de "Kısasta sizin için hayat vardır. Ey akıl sahipleri umulur ki sakınırsınız" (Bakara, 2: 179). Buyrulmaktadır. Trafik kazası yoluyla meydana gelen suçların kasıtlı olarak ölüme sebebiyet veya yaralama suçları kapsamında değerlendirileceğinden kuşku yoktur. Bundan dolayı modern dönemde trafik

esnasında işlenen suçları kısas ayeti kapsamında değerlendiren birçok akademik çalışma yapılmıştır.

Aklın Korunması

Hiç şüphesiz akıl, Allah'ın insanoğluna verdiği en büyük nimetlerden bir tanesidir. Akıl olmadan insanların sorumluluklarını yerine getirebilmeleri mümkün değildir. Kişiyi toplum için yük, sıkıntı ve kötülük vasıtası haline getiren felaketlerden akıllı muhafaza etmek dinin maksatlarından biri olarak görülmüştür. Akıl sadece dini görevlerini yerine getirmek için değil, aynı zamanda hayatın içerisinde icra ettiğimiz her türlü faaliyetin düzgün bir şekilde işlemesi için de gereklidir. Bu sebepten İslam aklın muhafazası için her türlü tedbiri almıştır (Gazâlî, 1994: I, 333).

Bu sebeptendir ki İslam, akıllı devre dışı bırakan her türlü içki ve uyuşturucu maddelerini yasaklamıştır. Kur'an-ı Kerim'de "Ey iman edenler! İçki, kumar, dikili taşlar, fal okları şeytan işi iğrenç şeylerden ibarettir. Bunlardan kaçınınız ki kurtuluşa eresiniz. Şüphesiz şeytan içki ve kumar yoluyla aranıza düşmanlık ve kin sokmak, sizi Allah'ı anmaktan ve namazdan alıkoymak ister. Artık vazgeçtiniz değil mi?" (Maide, 5: 90-91). Diye buyrulurak akla zarar veren maddelerin yasaklanma sebepleri de açıkça belirtilmiştir.

Trafığın en iyi şekilde yürümesi için de sürücülerin akıl sağlıklarının yerinde olması gerekir. Aklın muhafazası konusunda da dinin maksatları ile trafik ve trafik kuralları arasında bir amaç birliği bulunmaktadır. Trafik esnasında insanların can ve mal güvenliğini sağlamak için sürücülerin alkol ve uyuşturucu madde kullanmaları yasaklanmış ve kullananlar hakkında da yasal sorumluluk getirilmiştir. Çünkü trafik esnasında insanın canını ve malını koruması için aklını ve dikkatini en yüksek düzeyde kullanması gerekir.

Neslin Korunması

Dinin maksatlarından olan neslin korunması, insan neslinin devamlılığına mani olan ve bozulmasına sebep olan her türlü şeyden korunması demektir. Bundan dolayı İslam, zinayı yasaklamış ve zina yapanlar hakkında had cezası uygulanmasını emretmiştir. Aynı şekilde İslam, insan neslinin devamı için evliliği emretmiş, üremeyi engelleyen durumları yasaklamış ve çocukların her türlü zararlı alışkanlıklardan muhafaza edilmesini emretmiştir.

Trafik kuralları da insan hayatını korumayı amaç edindiğinden dolayı neslin korunmasına da hizmet etmektedir. Yolculuk esnasında çocuklar için oto güvenlik koltukları kullanılmasının zorunlu hale getirilmesi geleceğimizin teminatı olan çocukları korumak için trafik kurallarının aldığı tedbirlerden bir tanesidir. Yapılan araştırmalara göre oto güvenlik koltukları kullanılmasının

zorunlu olduğu ülkelerde çocuk ölümü %3 civarındayken, zorunlu olmayan ülkelerde bu oran %46 civarındadır (Arslan, 2016: I, 57). Ülkemizde insanlar düğün merasimleri ve asker uğurlamaları gibi törenlerde konvoylar oluşturmaktadır. Bu konvoylar esnasında da trafik kurallarının ihlal edilmesi veya alkol kullandıktan sonra bu tür konvoylara iştirak edilmesi sonucu yaşanan trafik kazalarında aynı aileden birçok kişi hayatını kaybetmektedir. Buda İslam'ın maksatlarından olan neslin devamlılığına mani olan bir durumdur.

Malın Korunması

Arap dilinde mal kelimesi “malik olunan her türlü şey” anlamında kullanılır. Mal, insanın doğası gereği kendisine bir ihtiyaç ve istek duyduğu; gerekli olduğunda kullanılmak üzere doğrudan saklanıp korunması mümkün olan şey demektir. İslam, mal ve mülkiyet edinme hakkını korumak, gereksiz yere bu hakkın zayi olmasını engellemek için çeşitli tedbirler almıştır. İsrif, faiz, kumar, yol kesme, çalma, gasp, yağmalama, hile, aldatma, rüşvet, karaborsa ve dolandırıcılık gibi şeyleri yasaklayarak haksız kazancın önüne geçmeye çalışmıştır (Arslan, 2016: I, 57-58).

Trafik kuralları insanların can ve mal güvenliğini sağlamak için vardır. Bundan dolayı İslam'ın maksatlarından olan malın korunması ile trafik kuralları bir amaç birliği içindedir. Yukarıdaki istatistik verileri incelediğimiz zaman görüyoruz ki binlerce cana mâl olan trafik kazalarının getirdiği diğer bir olumsuz sonuç ise milli servetin heba olmasıdır. Günümüzde insanlar çeşitli yollarla borç altına girerek otomobil sahibi olmaktadır. Ancak trafik kurallarının ihlalden kaynaklı kazalar sonucu oluşan maddi kayıpları karşılayamayan aileler büyük sıkıntılar çekmektedirler. İslam ise insanların bu tür sıkıntılar çekmesini istemeyen, hem dünyevi hem de uhrevi saadeti amaçlayan bir dindir. Bu açıdan da trafik kurallarının büyük bir öneme sahip olduğunu söylemek mümkündür.

SONUÇ

İslam, esas itibarıyla insan maslahatlarına, fert ve toplum menfaatlerine çok büyük önem vermiştir. Fert ve toplum maslahatının sağlanabilmesi için de her türlü tedbiri almıştır. İslam âlimleri insanların hem dünyevi hem de uhrevi saadeti için gerekli olan bu maslahatları makasidu'ş-şeria başlığı altında dinin korunması, canın korunması, aklın korunması, neslin korunması ve malın korunması olmak üzere beş esas üzerine kurmuşlardır. Trafik kurallarının koyulmasındaki amaçta insanların can ve mal güvenliğini sağlamaktır. Bu durumda dinin maksatları açısından trafik kurallarını değerlendirdiğimiz zaman trafik kuralları rahatlıkla dinin kuralları olarak görülebilir.

Trafik kurallarına uymanın aynı zamanda dini bir görev olduğu bilincinin insanlara verilmesi gereklidir. Camilerde vaaz ve hutbelerde bu konu sık sık işlenmeli, Milli Eğitim Bakanlığı tarafından her kademedede din ve trafik başlığı altında Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi ders kitaplarına konulmalı, sempozyumlar ve konferanslar düzenleyerek bir farkındalık oluşturulmalıdır.

Trafik kurallarının ihlal edilmesiyle oluşan sonuçların insanlığa getirdiği külfet, terör ve savaşıardan daha fazladır. Buna rağmen her gün çevremizde meydana gelen trafik kazalarına karşı toplumda bir duyarsızlık bulunmaktadır. Müslümanların birçoğu meydana gelen trafik kazalarını kader inancına bağlamaktadır. Oysaki doğru bir tevekkül inancıyla basit önlemler alınarak birçok trafik kazası önlenir.

Trafik kurallarına uymakla elde edilen fayda, İslam'ın hedeflediği sonuçlardan olduğu gibi tam tersi trafik kurallarının ihlal edilmesiyle ortaya çıkan zararda İslam'ın insan hayatından uzaklaştırmayı amaçladığı zararlarıdır. Dinin maksatlarıyla trafik kuralları arasındaki bu amaç birliğinden sonra bu kurallara uymanın Allah'ın emri veya tavsiyesi, bu kurallara uymamanın da Allah'ın yasağı veya hoşlanmadığı bir iş olduğu rahatlıkla söylenebilir.

KAYNAKÇA

- Âmidî, Ebu'l-Hasan Seyfeddin Ali b. Muhammed b. Salim (2003), **el-İhkam fi Usulî'l-Ahkâm**, Darü's-Sumeyi, Riyad.
- Arslan, Hasan (2016), “**Trafikte Dini Tutum Ve Davranışın Rolü**”, İnönü Üniversitesi Din Ve Trafik Sempozyumu, Türkiye Diyanet Vakfı, Ankara, ss. 39-57.
- Arslan, Hulusi (2016), “**Dinin Amaçları Açısından Trafik Kuralları**”, İnönü Üniversitesi Din Ve Trafik Sempozyumu, Türkiye Diyanet Vakfı, Ankara, ss. 47-60.
- Aşur, Muhammed Tahir (1988), **İslam hukuku Felsefesi**, (Çeviren: Mehmet Erdoğan-Vecdi Akyüz), İklim Yayınları, İstanbul.
- Bağdâdî, Abdü'l-Mü'min ibn. Abdülhak (1988), **Kavâidü'l-Usûl ve Meâkidü'l-Fusul**, Camiatü Ümmi'l-kura, Mekke.
- Bilmen, Ömer Nasuhi (20016), **İslam Hukuku Terimleri Sözlüğü**, (Hazırlayan: Abdullah Kahraman), Nizâmiye Akademi, İstanbul.
- Birsin, Mehmet (2016), “**İslam Ceza Hukukuna Göre Alkollü Araç Kullanarak Ölüme Sebebiyet Verme Suçu Ve Cezası**”, İnönü Üniversitesi Din Ve Trafik Sempozyumu, Türkiye Diyanet Vakfı, Ankara, ss. 479-504.
- Bûtî, Muhammed Said Ramazan (1982), **Zavâbitü'l-Maslaha fi'ş-Şerîati'l-İslâmiyye**, Müesseseti'r-Risale, Beyrut.
- Cevziyye (1955), **İbn. Kayyim, İlamu'l-Muvakkîn an Rabbi'l-Âlemin**, Thk: Muhammed Muhyiddin Abdülhamid, Matbaatü's-Saade, Kahire.
- Duman, Ali, **İslam Hukuk Usulü Dersleri** (2014), Öncü Kitap, Malatya.
- Duman, Soner (2012), “**İslam Hukuk Metodolojisinde İmam Gazzali'nin Maslahat Düşüncesine Katkıları**”, 900. Vefat Yılında İmam Gazzali; Milletler Arası Tartışmalı İlimi Toplantı, 07-09 Ekim 2011 İstanbul, ss. 414-441.
- Erdoğan, Mehmet (2003), “**Makasid-ı Şeri'a Bağlamında Sünnet Ve Hadisin Anlaşılması**”, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara, ss. 391-406.
- Erdoğan, Mehmet (2015), **Fıkıh ve Hukuk Terimleri Sözlüğü**, Ensar Neşriyat, İstanbul.

- Gazali, Ebu Hamid Muhammed b. Muhammed, el-Mustasfa (1994), **KİTAP ADI YOK** (Çeviren: Yunus Apaydın), Rey Yayıncılık, Kayseri.
- Haçkalı, Abdurrahman (2000), “**İslam Hukuk Metodolojisinde Maslahat Tanımları ve Bunların Analizi**”, İslami Araştırmalar Dergisi, İstanbul, sayı: 1, cilt: 13, ss. 47-62.
- Hasanova, Samire (2007), **Modernleşme Sürecinde İslam hukukunda Maslahat Tartışmaları**, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- İzmirli, İsmail Hakkı (2004), **İlm-i Hilaf**, (Hazırlayan: Ali Duman), Malatya.
- Karaman, Fikret (2017), **Trafik Kazalarının Önlenmesinde Yeni Bir Umud**, Türkiye Diyanet Vakfı, Ankara.
- Koca, Ferhat (1996), “**İslam hukukunda Maslahat-ı Mürsele Ve Necmeddin et-Tûffî'nin Bu Konudaki Görüşlerinin Değerlendirilmesi**”, İLAM Araştırma Dergisi, cilt: I, sy. I, ss. 93-122.
- Köse, Saffet (2016), “**Trafik Kuralları**”, İnönü Üniversitesi Din Ve Trafik Sempozyumu, Türkiye Diyanet Vakfı, Ankara, ss. 18-45.
- Sââfî, Muzafferuddin Ahmed b. Ali el-Bağdâdî İbnü's (1419), **Nihâyetü'l Vusûl ilâ İlmi'l-Usûl**, Camiatu Ümmi'l-Kura, Mekke.
- Sinanoğlu, A. Faruk (2016), “**Normların Sürücüler Tarafından Belirlendiği Toplumda Trafik Kazaları Ve Din**”, İnönü Üniversitesi Din Ve Trafik Sempozyumu, Türkiye Diyanet Vakfı, Ankara, ss. 73-79.
- Şa'ban, Zekiyyüddin (2010), **İslam Hukuk İlminin Esasları**, (Çeviren: İbrahim Kâfi Dönmez), Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara.
- Şâtıbî, Ebu İshak (2010), **el-Muvafakat**, (Çeviren: Mehmet Erdoğan), İz Yayıncılık, İstanbul.
- Şener, Abdülkadir (1970), “**İslam hukukunda Maslahat Ve Mefsedet Anlayışı**”, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, cilt: XVIII, ss. 105-108.
- Tûffî, Necmeddin (1993), **Risale Fi Riayeti'l-Maslaha**, Lübnan.
- Yılmaz, Ömer (2010), **Makasid Düşüncesinin Ortaya Çıkışı Ve İlk Kaynakları**, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Zerka, Mustafa Ahmed (2007), **İslam Hukuk Ekolleri ve Maslahat Prensibi**, (Çeviren: Ali Pekcan), Rağbet Yayınları, İstanbul.

**Denetçi Bağımsızlığına Yönelik Tehditler ve Koruma Önlemleri:
Yeminli Mali Müşavirler Üzerine Bir Araştırma *****Cuma ERCAN**

Yrd. Doç. Dr., Kilis 7 Aralık Üniversitesi, İİBF, İşletme Bölümü

Özet

Finansal tablolar aracılığıyla sunulan bilgilere güven duyulmasını sağlayan temel mekanizma bağımsız denetimdir. Ancak 2000'li yılların başında yaşanan muhasebe skandalları denetime olan güveni sarsmış ve denetçi bağımsızlığını sorgulanır hale getirmiştir. Bunun üzerine ABD ve bazı Avrupa ülkelerinde bağımsız denetime yönelik çeşitli yasal düzenlemeler yapılmıştır. Bu düzenlemelerde, denetçi bağımsızlığına yönelik tehditler ve bu tehditlere yönelik koruma önlemleri ayrıntılı olarak açıklanmıştır. Bu gelişmelere paralel olarak ülkemizde de bazı kurumlar tarafından çeşitli düzenlemeler yapılmıştır. Bu noktada denetçi bağımsızlığını zedeleyen faktörlerin ve alınacak koruma önlemlerinin denetçiler tarafından bilinmesi önem arz etmektedir. Onun için bu çalışmada, Yeminli Mali Müşavirlerin (YMM) denetçi bağımsızlığı ile ilgili görüşleri araştırılmıştır. Araştırma sonunda, denetim ücretinin müşteri tarafından ödenmesi, denetim firmaları arasındaki rekabet, denetim firmalarının düşük ücretle müşteri kabul etmesi, denetim firmasının işletme yönetimi tarafından seçilmesi gibi faktörlerin denetçi bağımsızlığını zedeleyebileceği tespit edilmiştir. Ancak, denetçinin müşteriye denetim dışı hizmetler sunmasının bağımsızlığı zedeleyeceği konusunda YMM'lerin nötr oldukları görülmüştür. Diğer taraftan, YMM'lerin neredeyse tamamına yakını denetçi raporlarına olan güvenin sağlanmasında en önemli faktörün bağımsızlık olduğu, bağımsızlığın sağlanmasında ise en büyük sorumluluğun denetçilere ait olduğu görüşündedirler. Ayrıca, YMM'lerin bazı kişisel özellikleri ile denetçi bağımsızlığına yönelik algı düzeyleri arasında anlamlı farklılık çıkmıştır.

Anahtar Kelimeler: Denetçi bağımsızlığı, tehditler, önlemler.**Threats to Auditor Independence and Safeguards Against
Those Threats: A Research on Sworn Financial Consultants****Abstract**

The primary mechanism for securing information presented through financial statements is independent auditing. However, the accounting scandals that lived

* Gönderi/Kabul Tarihi: 27.07.17/20.09.17

at the beginning of the 2000 years have shaken confidence in the audit and have made the auditor's independence questionable. Thereupon, various legal regulations were made in the USA and some European countries for independent audit. In these arrangements, the threats to the auditor's independence and the safeguards against these threats are explained in detail. Parallel to these developments, various regulations were made by some institutions in our country. At this point it is important for the auditors to know the factors that damage the independence of the auditor and the protection measures to be taken. Therefore, in this study, the opinions of the Sworn Financial Consultants about auditor independence were searched. As a result of the research, it has been determined that the factors such as the payment of the auditor's fee by the client, the competition between the audit firms, the acceptance by the low fee of the audit firms, and being chosen by the business management of the audit firm may damage the auditor independence. But the Sworn Financial Consultants also neutralize that non-audit services will affect independence. On the other hand, Almost all of them believe that independence is the most important factor in providing confidence in the reports of the auditors. They are of the view that auditors belong to the greatest responsibility in ensuring independence. In addition, there was a significant difference between the personal characteristics of the respondents and the level of perception on auditor independence.

Keywords: Auditor independence, threats, safeguards.

GİRİŞ

Bilindiği gibi muhasebe bilgi sistemi tarafından üretilen bilgiler finansal tablolar aracılığıyla bilgi kullanıcılarına sunulmaktadır. Finansal tablolarda sunulan bu bilgilerin doğru, güvenilir ve tam olmasını son derece önemlidir. Çünkü bilgi kullanıcıları tarafından verilen kararların etkinliği, söz konusu bilgilerin doğru ve güvenilir olmasına bağlıdır. Ancak bu bilgiler bazen hazırlayanlar tarafından kasıtlı ya da kasıtsız olarak yanlış sunulmaktadır. Bu bilgilerin doğruluğunun bilgi kullanıcıları tarafından araştırmaları ve ortaya çıkarmaları çok zordur. Bu noktada bilgi kullanıcıları adına bu işlemi yapacak bir mekanizmaya ihtiyaç duyulmaktadır. Başka bir ifadeyle, işletme yöneticilerinden ve bilgi kullanıcılarından bağımsız uzman bir kişi veya kurum tarafından finansal bilgilerin incelenerek doğrulanması gereği ortaya çıkmaktadır. Günümüzde bunu sağlamanın yolu ise bağımsız denetimden geçmektedir. Bağımsız denetim, finansal tablolardaki bilgilerin doğruluğu konusunda bilgi kullanıcılarına güven vermektedir.

Bir ülkede denetim sistemi yoksa ve bu sistem bağımsız bir statüye kavuşmamışsa işletmeler tarafından kamuya sunulan bilgilerin doğruluğu şüphe taşımaktadır. Bağımsızlık, tarafların çıkarlarını korumak için denetim mesleğinin

olmazsa olmazdır. Bağımsızlık, denetim mesleğinin temelini oluşturur. Denetçi bağımsızlığını sağlanmadan bilgi kullanıcılarının denetim raporlarına güven duymasını beklemek çok zordur. Denetçinin bağımsızlık ve tarafsızlık gibi bazı özelliklere sahip olmadığına dair bilgi kullanıcılarında oluşacak en küçük bir şüphe denetçi raporuna olan güveni zedeler. Bundan dolayı bağımsızlık, Genel Kabul Görmüş Denetim Standartlarında ayrı bir standart olarak yer almıştır.

Enron, Worldcom, Parmalat gibi dünya çapındaki işletmelerde ortaya çıkan finansal raporlama skandalları denetime olan güveni sarsmış ve denetçi bağımsızlığını zedelenmiştir. Bu olayların ardından ABD ve bazı Avrupa ülkeleri, denetçi bağımsızlığına yönelik tehditleri tespit ederek, bu tehditleri ortadan kaldırmak ya da minimize etmek için çeşitli önlemler almışlar. Bu gelişmelere paralel olarak ülkemizde de başta Kamu Gözetimi, Muhasebe ve Denetim Standartları Kurumu (KGK) ve Sermaye Piyasası Kurulu (SPK) olmak üzere farklı kurumlar tarafından çeşitli düzenlemeler yapılmıştır.

Bu çalışmada, yukardaki gelişmeler çerçevesinde denetçi bağımsızlığına yönelik tehditler ve bu tehditlere yönelik önlemler genel hatlarıyla incelenmiştir. Bu çerçevede sırasıyla, literatür, denetçi bağımsızlığı kavramı, denetçi bağımsızlığına yönelik tehditler ve bu tehditleri kaldırmak veya minimize etmek için denetçiler, işletmeler ve kanun koyucular tarafından alınması gereken koruma önlemleri açıklanmıştır. Daha sonra ise, Gaziantep'te faaliyette bulunan YMM'ler üzerine yapılan bir araştırmaya yer verilmiştir.

LİTERATÜR

Bu bölümde konuyla ilgili literatür taramasına yer verilmiştir. Yapılan tarama sonucunda ulaşılan, denetçi bağımsızlığı ile ilgili bazı çalışmalar aşağıda sıralanmıştır. Bunlar:

Allen ve Siegel (2002), denetçi bağımsızlığına yönelik tehditleri ve önlemleri incelemiştir. Çalışmalarında, Bağımsızlık Standartları Kurulu tarafından hazırlanan "Denetçinin Bağımsızlığı için Kavramsal Çerçeve" yaklaşımının bazı unsurlarını özetlemişlerdir. Yazarlara göre aslında bu çerçeve, bir dizi karmaşık problemler ile başa çıkmak için acele ile hazırlanmış pragmatik bir çabadır. Bundan dolayı denetçilere ve diğer kişilere rehberlik yapacak tutarlı bir kavramsal çerçeveden yoksundur.

Uzay (2004), Türkiye'de denetçi bağımsızlığını incelemiştir. Bu bağlamda denetim firmaları üzerine bir araştırma yapmıştır. Araştırmada denetçi bağımsızlığına etki eden en önemli faktörler olarak; denetlenen işletmenin iyi bir muhasebe ve iç denetim sistemine sahip olması ve cezaların caydırıcı olması tespit edilmiştir.

Fearnley, Beattie ve Brandt, (2005) yaptıkları çalışmada, İngiltere'de denetçi bağımsızlığına yönelik tehditleri ve önlemleri analiz etmiştir. Araştırma sonucuna göre, bir denetçi üzerindeki baskının ana itici gücünün yönetim motivasyonu olduğu ve en sık görülen tehdidin yıldırma tehdidi olduğu tespit edilmiştir.

Yıldırım (2005), uluslararası son gelişmeler ışığı altında denetçi bağımsızlığının 3568 sayılı Kanun bakımından ifade ettiği anlamı incelemiştir. Araştırmada sonucunda, 3568 sayılı Kanunun bağımsızlık açısından son derece zayıf olduğu, bağımsızlık kavramının sadece birkaç yerde geçmiş olduğu ve temenniden öteye gitmediği tespit edilmiştir.

Alleyn, Devonish ve Alleyn (2006) yaptıkları çalışmada, Barbados'taki denetçilerin denetçi bağımsızlığına ilişkin algılarını incelemiştir. Araştırma sonucuna göre, denetçinin müşteriye ekonomik bağımlılığı, denetim dışı hizmetlerin sağlanması, yüksek rekabet, küçük firmaların çokluğu, tek uygulayıcı olma, uzun süreli çalışma, Barbadian toplumunun büyüklüğü ve yakınlığı gibi faktörlerin denetçi bağımsızlığını olumsuz olarak etkilediği ortaya çıkmıştır.

Salehi, Mansoury ve Azary (2009) yaptıkları çalışmada, İran'daki denetçi bağımsızlığını incelemiştir. Çalışmada, denetçi bağımsızlığını azaltan sebepler olarak, denetçinin denetlediği işletmeye ekonomik bağımlılığı, denetim piyasasındaki rekabet, denetim dışı hizmetlerin verilmesi ve yasal çerçeve ön plana çıkmaktadır.

Barbadillo, Nieves ve Nieves (2009) yaptıkları çalışmada, İspanya'da denetim firması rotasyonun denetçi bağımsızlığı üzerindeki etkilerini incelemiştir. Çalışmada 1991-1994 yılları arasında rotasyon uygulayan firmalar ile uygulamayan firmalar karşılaştırılmıştır. Araştırma sonucuna göre, denetçi bağımsızlığı açısından zorunlu denetim rotasyonu uygulamasının finansal raporlar üzerinde hiçbir etkisinin olmadığı ortaya çıkmıştır.

Erken (2009), denetimde bağımsızlık kavramını incelemiştir. Çalışmada, denetimde bağımsızlık ile ilgili çeşitli tanımlar irdelenmiş ve sadeleştirilmiş bir tanımın ortaya konulması amaçlanmıştır.

Dandago ve Zamro (2013), Malezya'daki banka sektöründe denetçi bağımsızlığı ve denetim kalitesi üzerinde rotasyonun etkilerini incelemiştir. Malezya'da rotasyon zorunlu olmamakla birlikte, rotasyon uygulayan firmalarda denetçi bağımsızlığının ve denetim kalitesinin arttığı görülmüştür.

Demir ve Çiftçi (2016), denetçi bağımsızlığını etik ilkeler çerçevesinde incelemiştir. Araştırmada, denetlenen işletmelerin kalifiye personel eksikliği sebebiyle finansal tabloların çoğu zaman denetçi tarafından düzenlendiği,

denetim ekibinin bilişim teknolojilerindeki gelişmelere uyum sağlamakta zorlandığı sonucuna ulaşılmıştır. Bu durumun denetçi bağımsızlığı konusunda önemli riskleri beraberinde getirdiği tespit edilmiştir.

Wu ve Ying (2016), Çin’de denetçi bağımsızlığını incelemiştir. Araştırma sonucunda, Çinli denetçilerin finansal raporlamayla ilgili konularda ek tavsiye ve yardım sağlamak, denetim ücretlerini düşürmek, olumlu görüş bildiren raporlar yazmak gibi konularda baskı altında oldukları tespit edilmiştir. Ayrıca denetçi bağımsızlığı ile ilgili yapının batıdan ithal edilmiş olduğunu ve bu yüzden Çin geleneği için yabancı olarak yorumlandığını vurgulamışlar.

DENETÇİ BAĞIMSIZLIĞI

Denetçi bağımsızlığına geçmeden önce, bağımsız denetim ve bağımsız denetçi kavramlarını tanımlamakta fayda vardır. Türkiye’de bağımsız denetim konusunda yetkili kuruluş, KGK’dır. KGK tarafından yayımlanan Bağımsız Denetim Yönetmeliği’nin 1. Bölümünün 4. Maddesinde bu kavramlar açıklanmıştır. Buna göre bağımsız denetim; işletmeler tarafından sunulan finansal bilgilerin, finansal raporlama standartlarına uygunluğu ve doğruluğu hakkında, makul güvence sağlayacak yeterli ve uygun bağımsız denetim kanıtlarının elde edilmesi amacıyla, denetim standartlarında öngörülen gerekli bağımsız denetim tekniklerinin uygulanarak defter, kayıt ve belgeler üzerinden denetlenmesi ve değerlendirilerek rapora bağlanması olarak tanımlanmıştır. Bağımsız denetçi ise; YMM ya da SMMM ruhsatını almış ve KGK tarafından yetkilendirilmiş kişiler olarak tanımlanmıştır. (KGK, 2012: 1).

Bağımsızlık, kelime olarak bağımsız olma durumunu ifade etmektedir. Bağımsız kelimesi ise; davranışlarını, tutumunu, girişimlerini herhangi bir gücün etkisinde altında kalmadan düzenleyebilen, özgür ve müstakil olmak anlamına gelmektedir (Erken, 2009: 18). Uluslararası İç Denetim Standartlarına göre bağımsızlık ise; objektifliği veya objektiflik görüntüsünü bozabilecek şartların dışında olma hali olarak tanımlanmıştır (IIA, 2011: 22). Başka bir tanıma göre bağımsızlık "bulunduğu şartlara bakmaksızın, icra ettiği mesleğinin kendisine yüklediği sorumluluklarının bilincinde, vicdani değerleri ve kamuya karşı sorumluluğu her zaman için şahsi menfaatlerinin önünde tutarak çalışmak" demektir. (Erdikler,2003:1)

Denetçi bağımsızlığını tam olarak tanımlamak zordur. Bununla birlikte, birçok kişi ve kurum tarafından farklı tanımlar yapılmıştır. Bir tanımda denetçi bağımsızlığı, denetçinin müşteri baskısına direnme gücü olarak tanımlanmıştır. Başka bir tanımda, denetçinin çeşitli baskıların ve faktörlerin etkisi altında kalmaksızın tarafsız ve önyargısız olarak denetim kararını verme yeteneği olarak açıklanmıştır. Diğer bir tanımda ise, denetçinin görevini objektif bir şekilde

yerine getirebileceğini gösteren temel bir araç olarak açıklanmıştır (Salehi vd., 2009 : 166).

KGK tarafından yayımlanan Bağımsız Denetim Yönetmeliği'nin 5. Bölümünün 22. Maddesi denetçi bağımsızlığını tanımlamıştır. Buna göre bağımsızlık; denetim kuruluşlarının ve denetçilerin, denetlenen işletmeden bağımsız ve tarafsız olmasını, denetlenen işletmelerin hiçbir şekilde karar alma mekanizmalarına katılmamalarını ve denetim kuruluşlarının ve denetçilerin bağımsızlıklarını ortadan kaldıracabilecek özel durumlarının da bulunmamasını kapsamaktadır (KGK, 2012: 12-13).

SPK, Sermaye Piyasasında Bağımsız Denetim Standartları Hakkında Tebliği'nde bağımsızlığı, mesleki faaliyetin dürüst ve tarafsız yürütülmesini sağlayacak bir davranış ve anlayış bütünü olarak tanımlamıştır. Bununla birlikte denetçilerin, bağımsızlıklarını ortadan kaldıracabilecek özel durumlarının da bulunmaması gerektiğini vurgulamıştır (SPK, 2006 : 8).

Diğer taraftan IFAC, denetçi bağımsızlığını daha kapsamlı olarak tanımlamıştır. IFAC Etik Kuralları, denetçinin bağımsızlığını zihinde bağımsızlık ve görünürde bağımsızlık olmak üzere ikiye ayırmıştır. Zihinde bağımsızlığı, denetçinin dürüstlük, tarafsızlık ve mesleki şüphecilik içinde hareket etmesine olanak tanıyan, mesleki yargısına gölge düşürecek olumsuzluklardan etkilenmeden bir görüş açıklamasına izin veren zihinsel durum olarak tanımlamıştır. Görünürde bağımsızlığı ise, uygulanan önlemler de dahil olmak üzere, konuyla ilgili her türlü bilgiye sahip, makul ve bilgi sahibi üçüncü kişilerde, bir denetim firmasının veya bir denetim ekibi üyesinin, dürüstlük, tarafsızlık ve mesleki şüphecilikten ödün verdiği kanısına neden olabilecek her türlü davranışlardan kaçınması olarak tanımlanmıştır (IFAC, 2006 : 1137).

Zihinde bağımsızlık, denetçinin denetim süreci boyunca bağımsızlığını tehlikeye atacak ilişkilerden kaçınmasıdır ve bu gerçekten bağımsız olup olmadığı hakkında denetim elemanının kendi durumu ile ilgilidir. Görünürde bağımsızlık ise, üçüncü kişilerin denetçinin bağımsız olup olmadığı hakkındaki görüşüdür. Denetçi bağımsızlığının hem zihinde hem de görünürde sağlanması gerekmektedir. Denetçi gerçekte bağımsız olsa bile, üçüncü kişilerin kendisinin bağımsız olmadığını düşündürecek ilişkilerden de kaçınmalıdır. Bağımsızlık kuralları denetim biriminde görev yapan kişiler ve denetlenenler arasındaki ilişki üzerinde odaklanmaktadır. Denetçi bağımsızlığı denilince genellikle denetim biriminin yasal bağımsızlığı aklı gelmektedir. Hâlbuki önemli olan yasal bağımsızlığın yanı sıra bireysel olarak her bir denetçinin denetlenen işletmelerden ekonomik ve sosyal anlamda bağımsız olması gerekir (Arslan, 2010 : 1).

Denetçi bağımsızlığını üç seviyeli yaklaşımla açıklamak mümkündür. Bunlar; programlama seviyesindeki bağımsızlık, inceleme seviyesindeki bağımsızlık ve raporlama seviyesindeki bağımsızlıktır (Erken, 2009: 19). Bu bağlamda bağımsızlık denetim sürecinin bütün aşamalarını kapsar. Denetim kuruluşları ve denetçilerin programla ve inceleme aşamalarında bağımsız davranıp, raporlarını yazarken aksi davranışta bulunmaları aldatıcı bir durum olur. Bu nedenle denetçilerin, denetim faaliyetlerinin her aşamasında bağımsızlığa riayet etmeleri gerekmektedir.

Başlangıçta bağımsızlık kavramı denetçilerin kurum dışından sözleşme yapılmak suretiyle görevlendirildiğini belirtmek ve kurum içerisindeki denetçilerden ayırmak amacıyla kullanılmıştır. Bugün gelinen nokta itibarıyla bağımsızlığın anlamının ne denli genişlediği daha iyi anlaşılmaktadır (Erken, 2009: 19). Yukardaki tanımların hepsinde, denetçi bağımsızlığının iki önemli yönü olan doğruluğun ve tarafsızlığın öne çıktığı görülmektedir (Salehi vd., 2009: 166).

DENETÇİ BAĞIMSIZLIĞINA YÖNELİK TEHDİTLER

Denetçi bağımsızlığı birçok faktör tarafından tehdit edilmektedir. UK, EC ve IFAC denetçi bağımsızlığını tehdit eden faktörlerle ilgili benzer yaklaşımları benimsemişler. UK, EC ve IFAC denetçi bağımsızlığına yönelik tehditleri beş ana gruba ayırmıştır. Bunlar (Allen ve Siegen, 2002: 528-529) ; (Fearnley vd., 2005: 10):

1-Kişisel menfaat tehditleri (Self-interest threats): Bu tehditler, genellikle denetçilerin kendi çıkarları doğrultusunda hareket etmesinden kaynaklanır. Kişisel menfaat tehditleri, denetçilerin duygusal, finansal veya diğer kişisel çıkarlarını içerir. Bunlara örnek olarak, denetçinin ücretini denetlenen işletmeden alması, denetçinin denetlenen işletmenin hisse senetlerine sahip olması, denetçinin denetlenen işletme ile istihdam ilişkisi, denetçinin denetlenen işletmeyi kaybetme korkusu gösterilebilir.

2-Kendi kendini denetleme tehditleri (Self-review threats): Bu tehditler, denetim firmasının bir üyesinin denetlenen işletmenin daha önceden bir yöneticisi ya da çalışanı olması durumunda ortaya çıkar. Bu durumda birinin kedi yaptığı işi önyargısız olarak değerlendirmesi çok zordur.

3-Savunma tehditleri (Advocacy threats): Bu tehditler, denetçinin herhangi bir davada veya durumda denetlenen işletmenin savunucusu olması durumunda ortaya çıkar. Buna örnek olarak denetlenen firma adına bir dava açmada veya üçüncü kişilerle olan anlaşmazlıkların çözümünde denetçinin savunuculuk yapması gösterilebilir. Bu durum denetçi bağımsızlığını tehdit eder.

4-Yakınlık veya güven tehditleri (Familiarity or trust threats): Bu tehditler, müşteri işletmenin yakın ilişkilerden etkilenmiş olan denetçilerden kaynaklanır. Bir denetçinin denetlenen işletme ile uzun süreli ve yakın ilişkiler içinde olması, o işletmeye aşırı güven duymasına sebep olabilir. Bu da denetlenen işletme hakkında yeterince şüphe uyandırmadığı için denetim testlerinin objektif olarak yapılmasını engelleyebilir.

5-Yıldırma tehditleri (Intimidation threats): Bu tehditler, denetlenen işletmeden kaynaklanır. Bir denetçi, müşteri işletme tarafından gerçekten veya korkutmak için çeşitli tehdit ve baskılarla yıldırılabilir. Bu da denetçi bağımsızlığını zedeler.

Yukarda açıklanan tehditler çerçevesinde denetçi bağımsızlığını zedeleyen faktörlerle ilgili örnekler şu şekilde açıklanabilmektedir: (Commission, 2002:37) ; (Salehi vd., 2009: 166-167) ; (KGK, 2012: 13) :

- ✓ Denetçinin geçimini sağlamak için müşteriye bağımlılığı,
- ✓ Denetçinin müşteriye denetim dışı hizmetler sunması,
- ✓ Denetçinin müşteri ile yakınlığı,
- ✓ Denetçinin müşteri işletmenin yöneticileri ile yakın ilişkileri,
- ✓ Denetçinin müşterileri ile akraba veya evlilik ilişkisinin olması,
- ✓ Denetçinin yeniden atanmasının yönetim kuruluna bağlı olması,
- ✓ Denetçinin muhasebe müdürüne güvenmesi,
- ✓ Denetçinin müşteri işletmeden doğrudan veya personelleri aracılığıyla ücreti dışında mal ve hizmet kabul etmesi,
- ✓ Denetlenen işletmenin bir müdürünün veya yöneticisinin işletmeden ayrıldıktan sonra denetim firmasında çalışması,
- ✓ Denetçinin aile üyelerinden birisinin denetlenen işletmede üst düzey yönetici pozisyonunda olması,
- ✓ Denetim sonuçları üzerinde etkili olan bir kişinin denetlenen bir işletmenin yönetim kadrosunda ya da denetim komitesinde yer alması,
- ✓ Denetçinin işletme hesaplarıyla ilgili olarak dışardan yapılan doğrulamalara (bankalar, satıcılar, alıcılar vs.) güvenmesi,
- ✓ Denetçinin varlıkların değerlendirilmesinde ve doğrulanmasında yönetime güvenmesi,
- ✓ Denetim piyasasındaki rekabet,
- ✓ Düzenleyici çerçeve,
- ✓ Denetçinin müşteri ile borç veya alacak ilişkilerine girmiş olması,
- ✓ Geçmiş yıllara ilişkin denetim ücretinin ödenmemiş olması,

- ✓ Denetim ücretinin, denetim sonuçları ile ilişkilendirilmesi,

Bir tehdidin önem derecesi; tehdidin gücü, tehdide karışan kişilerin konumu, tehdiye yol açan durumun özelliği ve denetim ortamı gibi birçok faktöre bağlıdır. Bundan dolayı bir denetçi, tehdidin önemini değerlendirirken, farklı tehdit türlerinin bir arada ortaya çıkabileceğini de unutmamalıdır. Denetçi bağımsızlığını tehlikeye sokan risk düzeyini, bu tehditlerin tek tek veya birlikte önemi ve denetim üzerindeki etkisi belirleyecektir (Uzay, 2004: 4).

DENETÇİ BAĞIMSIZLIĞININ SAĞLANMASI

Denetim firmaları ve denetçiler bağımsız kalma sorumluluğuna sahiptir. Denetçi, tehditleri ortadan kaldırmak veya minimize etmek için gerekli önlemleri almalıdır. Uygulanacak önlemlerin niteliği koşullara bağlı olarak değişmektedir. Denetçi bağımsızlığının sağlanmasına yönelik önlemler genel olarak üç kategoriye ayrılır. Bunlar (ICAEW, 2003: 7-8):

1. Mesleki ve yasal düzenlemelerle sağlanan önlemler: Mesleki ve yasal düzenlemeler ile sağlanan koruyucu önlemlere örnekler aşağıda verilmiştir;

- ✓ Mesleğe girmek için eğitim, öğretim ve deneyim şartları,
- ✓ Sürekli eğitim gereksinimleri,
- ✓ Mesleki standartlar, gözetim ve disiplin süreçleri,
- ✓ Bir denetim firmasının kalite kontrol sisteminin dış kontrolden geçirilmesi.
- ✓ Denetim firmasının bağımsızlık şartlarını düzenleyen mevzuat.

2. Denetçi kuruluş tarafından sağlanan önlemler: Denetim firmasının kendi sistemleri ve prosedürleri dahilindeki önlemleri ile ilgili örnekler aşağıda verilmiştir;

- ✓ Bağımsızlığa yönelik tehditlerin tanımlanması ve bu tehditleri ortadan kaldırmak veya azaltmak için önlemlerin alınmasına ilişkin yazılı bağımsızlık politikaları,
- ✓ Bağımsızlığın önemini vurgulayan sağlam liderlik ve denetim ekibi üyelerinin kamu yararına hareket etmesi,
- ✓ Denetim kalitesini artırmak için politika ve prosedürler,
- ✓ Yapılan çalışmayı gözden geçirmek veya gerektiğinde başka tavsiyede bulunmak için başka bir muhasebecinin eklenmesi,
- ✓ Denetim firmasına ait politikaların ve bunlardaki değişikliğinin tüm ortaklara ve personele zamanında iletilmesi,

- ✓ Denetim ekibi üyelerinin, denetlenen işletmenin yönetim kararlarında bulunmayacağına veya sorumluluk üstlenmeyeceğine dair politikalar ve prosedürler,
- ✓ Üst düzey personelin rotasyonu, denetim komiteleri ile görüşmeler,
- ✓ Denetçinin finansal çıkarları veya ilişkileri bağımsızlığa tehdit oluşturduğunda denetim ekibinden çıkarılması,
- ✓ Politikalara ve usullere uygunluğu teşvik etmek için disiplin mekanizması.

3. *Denetlenen işletme tarafından sağlanan önlemler:* Denetlenen işletme içinde sağlanan koruma önlemlerine örnekler aşağıda verilmiştir;

- ✓ İşletme yönetimi denetçi firmayı tayin ettiğinde, yönetim dışındaki diğer personelin atamayı onaylaması,
- ✓ Denetlenen işletmenin yönetsel kararları verecek yetkin personele sahip olması,
- ✓ Denetlenen işletmenin doğru finansal raporlama taahhüdünü vurgulayan politikalar ve prosedürler,
- ✓ Etkin bir muhasebe ve iç kontrol sisteminin olması,
- ✓ Denetim firmasının hizmetleriyle ilgili iletişimleri ve gözetimi sağlayan denetim komitesinin olması.

Diğer taraftan denetçi bağımsızlığını sağlamak için standart koyucunun kullanabileceği koruma önlemlerini dört seviyede açıklamak mümkündür. Bunlar (Allen ve Siegel, 2002: 529-530):

1. Mutlak yasaklama: Örneğin, denetçinin denetlenen bir işletmeye doğrudan herhangi bir finansal yatırım yapmasının yasaklanması.

2. Herhangi bir faaliyete izin vermek, ancak kapsamını kısıtlamak: Örneğin, denetim dışı hizmetlerden elde edilen gelirin, müşteri işletmenin ödediği toplam miktarın %5'inden fazla olmaması.

3. Herhangi bir faaliyete izin vermek, ancak tehdidi ortadan kaldıran veya hafifleten başka politikalar veya prosedürler belirlemek: Örneğin, bir yakınlık tehdidini hafifletmek için belli bir süre geçtikten sonra sorumlu denetçinin zorunlu olarak değiştirilmesi.

4. Herhangi bir faaliyete izin vermek, ancak denetçinin denetlenen müşterinin yönetimine, denetim komitesine, yönetim kuruluna veya diğer kişilere bilgileri sunmasını gerekli kılmak: Örneğin, denetlenen işletmeye denetçi tarafından sağlanan tüm hizmetlerin niteliği ve bu hizmetler için alınan ücretlerin işletmenin denetim komitesine açıklanması.

Bağımsızlık denetim mesleğinin temel taşıdır. Bağımsızlık olmaksızın denetçinin görüşleri 3. kişiler için şüphelidir. Ayrıca üçüncü taraflar, bağımsızlık olmadan dış denetçilere ihtiyaç duyulmayacağına inanmaktadır. Bu nedenle bir denetçi, bağımsızlığını korumak için denetim planlamasında, denetim faaliyetlerinin yürütülmesinde ve denetim raporunun yazılmasında olumsuz etkilere karşı dikkatli olmalıdır (Salehi vd., 2009: 166).

Bağımsızlığı tehdit eden faktörlerin ortaya çıkması halinde, bağımsızlığı korumak için gerekli önlemler alınmalıdır. Alınan önlemlerin tehditleri ortadan kaldırmadığı anlaşıldığında, bağımsızlığın zedelendiği ve ortadan kalktığı kabul edilir. Denetim firmaları veya denetçiler denetim faaliyetlerini yürütürken karşılaştıkları bağımsızlığa yönelik tehditleri, bunlara yönelik alınan önlemleri ve bu konuda yapılan tüm değerlendirmeleri yazılı olarak kayda almak ve saklamak zorundadırlar. Bağımsızlığın zedelendiği veya ortadan kalktığı haller KGK'ye bildirilir ve Kurumdan onay alınmak suretiyle ilgili denetim sözleşmesi sonlandırılır (KGK, 2012 : 13).

ALAN ARAŞTIRMASI

Araştırmanın Amacı ve Yöntemi

Bu çalışmada amaç, YMM'lerin denetçi bağımsızlığına yönelik tehditler ve koruma önlemleriyle ilgili görüşlerini ortaya koymaktır. Ayrıca çeşitli değişkenlere göre YMM'lerin denetçi bağımsızlığı ile ilgili görüşleri arasında anlamlı farklılık olup olmadığını araştırmaktır.

Araştırmanın evrenini Gaziantep'te faaliyette bulunan YMM'ler oluşturmaktadır. Gaziantep YMM Odasına kayıtlı toplam 133 YMM bulunmaktadır. Bunların 52 tanesi komşu illerde faaliyet göstermektedir. İş adresi Gaziantep olan toplam 81 YMM bulunmaktadır (<http://www.gaziantepymm.org>). Bu kapsamda, Gaziantep'te faaliyette bulunan 81 YMM'den 75'ine ulaşılabilmektedir.

Veri toplama aracı olarak, anket yöntemi kullanılmıştır. Anket, YMM'ler ile yüz yüze gerçekleştirilmiştir. Anket iki bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde; ankete katılan YMM'lerin genel özellikleri, ikinci bölümde ise; YMM'lerin denetçi bağımsızlığı ile ilgili görüşlerini ölçmeye yönelik ifadeler yer almaktadır. YMM'lerin denetçi bağımsızlığı ile ilgili görüşlerinin ölçülmesinde 5'li likert ölçeği kullanılmıştır. Araştırmada, elde edilen verilerin analizi sürecinde SPSS 18 istatistik paket programından yararlanılmıştır. Toplanan veriler; yüzde, frekans, aritmetik ortalama, ANOVA testlerine tabi tutularak analiz edilmiştir.

Araştırmanın Sonuçları**Genel Bilgiler**

Bu bölümde araştırmaya katılan YMM'lerin; cinsiyeti, eğitim durumu, yaşı, unvanı, iş deneyimi gibi bilgiler yer almaktadır. Elde edilen bulgular ve bunlara ilişkin yorumlar aşağıda verilmiştir.

Tablo 1: YMM'ler İle İlgili Genel Bilgiler

Cinsiyet	Frekans	Yüzde
Bayan	2	2,7
Erkek	73	97,3
Yaş		
35-45	41	54,6
46-55	12	16
56-65	11	14,7
65 üstü	11	14,7
Öğrenim Durumu		
Lisans	59	78,6
Yüksek Lisans	14	18,7
Doktora	2	2,7
İş Deneyim		
0-5	12	16
6-10	7	9,4
11- 15	19	25,3
15 ve üzeri	37	49,3
Unvan		
Denetçi Yardımcısı	5	6,7
Denetçi	33	44
Kıdemli Denetçi	11	14,7
Baş Denetçi	7	9,3

Sorumlu Ortak Baş Denetçi	19	25,3
Toplam	75	100,0

Tablo 1’de de görüldüğü gibi, araştırma kapsamında ankete katılan YMM’lerin %2,7’si bayan iken, %97,3’ü erkektir. YMM’lerin çoğunluğu (%54,6) 35-45 yaş, %16’sı 46-55 yaş, %14,7’si 56-65 yaş, %14,7’si 65 üstü yaş aralığında bulunmaktadır. Ankete katılanların büyük bir çoğunluğu (%78,6) lisans mezunu iken, %18,7’si yüksek lisans ve %2,7’si doktora derecesine sahiptir. YMM’lerin %16’sı 0-5 yıl, %9,4’ü 6-10 yıl, %25,3’ü 11- 15 yıl, %49,3’ü ise 15 yıl ve üzeri deneyime sahiptir. Ankete katılanların çoğunluğu (%44) denetçi unvanına sahip iken, %25,3’ü sorumlu ortak baş denetçi, %14,7’si kıdemli denetçi, %9,3’ü baş denetçi ve %6,7’si denetçi yardımcısı unvanına sahiptir.

YMM’lerin Denetçi Bağımsızlığına İlişkin Görüşleri

Bu bölümde, denetçi bağımsızlığını tehdit eden faktörler ve bunlara ilişkin koruma önlemleri ile ilgili 14 ifadeye YMM’lerin ne derece katıldıkları sorulmuştur. Bu ifadeler, çalışmanın teorik kısmının yazılması sırasında oluşturulmuştur.

Uygulanan anketin güvenilirliği Cornbach’s Alpha (α) katsayısı kullanılarak ölçülmüştür. Ölçekte yer alan tüm ifadelerin dâhil edilmesi suretiyle hesaplanan Alpha katsayısının 0,70 ve daha yüksek olması kabul edilebilir güvenilirlik düzeyini ifade eder (Büyüköztürk, 2011:171). Araştırmada Cronbach’s Alpha değeri 0,786 olarak bulunmuştur. Bu sonuçlar, ölçekteki maddelerin güvenilirliklerinin yüksek olduğunu gösterir. YMM’lerin bu ifadelere katılma dereceleri frekans ve yüzde olarak Tablo 2’de gösterilmiştir.

Tablo 2: YMM’lerin Denetçi Bağımsızlığına İlişkin Görüşleri

İfadeler		5	4	3	2	1	Toplam
Denetim mesleğini diğer mesleklerden ayıran en önemli özellik bağımsızlıktır.	Frekans	53	19	2	-	1	75
	Yüzde	70,7	25,3	2,7	-	1,3	100
Bağımsızlığın sağlanmasında denetçinin sahip olduğu etik değerlerin büyük önemi vardır.	Frekans	42	27	3	3	-	75
	Yüzde	56	36	4	4	-	100
Denetim ücretinin müşteri tarafından ödenmesi bağımsızlığı zedeler.	Frekans	30	19	9	12	5	75
	Yüzde	40	25,3	12	16	6,7	100

Denetim firmasının düşük ücretle müşteri kabul etmesi bağımsızlığı zedeler.	Frekans	35	26	5	5	4	75
	Yüzde	46,7	34,7	6,7	6,7	5,2	100
Denetim firmasının daha fazla müşteri ile çalışma arzusu bağımsızlığı zedeler.	Frekans	20	30	8	13	4	75
	Yüzde	26,7	40	10,7	17,3	5,3	100
Denetçinin müşteriye denetim dışı hizmetler sunması bağımsızlığı zedeler.	Frekans	15	20	6	23	11	75
	Yüzde	20	26,7	8	30,7	14,6	100
Denetim firmasının işletme yönetimi tarafından seçilmesi bağımsızlığı zedeler.	Frekans	26	18	12	13	6	75
	Yüzde	34,7	24	16	17,3	8	100
Müşterilerini uzun süre elinde tutmak isteyen denetim firmaları bağımsızlığı zedeleyecek davranışlar sergileyebilirler.	Frekans	21	34	8	9	3	75
	Yüzde	28	45,3	10,7	12	4	100
Sorumlu ortak denetçinin rotasyonu, bağımsızlığı zedeleyecek davranışların oluşmasını engeller	Frekans	27	30	7	10	1	75
	Yüzde	36	40	9,4	13,3	1,3	100
Denetim firmasının bir işletmeyi uzun süre denetlemesi, denetçinin sektörü daha iyi tanınmasına ve denetimin kalitesinin artmasına yol açar.	Frekans	25	27	5	12	6	75
	Yüzde	33,3	36	6,7	16	8	100
Denetim firmalarının birbiri ile rekabete girmesi bağımsızlığa gölge düşürür.	Frekans	29	28	3	12	3	45
	Yüzde	38,7	37,3	4	16	4	100
Denetçinin, bağımsız, tarafsız ve dürüst olması denetim raporunun güvenilirliğini artırır.	Frekans	64	10	-	-	1	75
	Yüzde	85,3	13,4	-	-	1,3	100
Bağımsızlığın sağlanmasında en büyük sorumluluk denetçilere düşmektedir.	Frekans	58	15	-	1	1	75
	Yüzde	77,4	20	-	1,3	1,3	100
Denetçinin özel yaşamında denetlediği işletme sahipleri/yöneticileri ile ilişkisinin olması bağımsızlığa gölge düşürür.	Frekans	25	29	4	16	1	75
	Yüzde	33,3	38,7	5,3	21,4	1,3	100

(1) Kesinlikle Katılmıyorum, (2) Katılmıyorum, (3) Kararsızım, (4) Katılıyorum ve (5) Kesinlikle Katılıyorum

Tablo 2’de de yer alan YMM’lerin denetçi bağımsızlığına ilişkin görüşlerini aşağıdaki başlıklar altında yorumlamak mümkündür. Bunlar:

- ✓ “Denetim mesleğini diğer mesleklerden ayıran en önemli özellik bağımsızlıktır” görüşüne YMM’lerin neredeyse tamamına yakını (%96) katılmaktadır.
- ✓ “Bağımsızlığın sağlanmasında denetçinin sahip olduğu etik değerlerin

büyük önemi vardır” görüşüne YMM’lerin büyük bir çoğunluğu (%92) katılmaktadır. Bağımsızlığın sağlanması için ne kadar önlem alınırsa alınsın, bu işin temeli denetçinin sahip olduğu etik değerlere ve vicdani sorumluluğuna dayanmaktadır.

- ✓ “Denetim ücretinin müşteri tarafından ödenmesi bağımsızlığı zedeler” görüşüne YMM’lerin %65,3’ü katılırken, %22,7’si katılmamakta, %12’si ise kararsız kalmaktadır. Bu sonuç, denetçinin ekonomik anlamda denetlenen işletmeye bağımlı olmaması gerektiğini göstermektedir.
- ✓ “Denetim firmasının düşük ücretle müşteri kabul etmesi bağımsızlığı zedeler” görüşüne YMM’lerin büyük bir çoğunluğu (%81,4) katılmaktadır. Düşük ücretle müşteri kabul etmek hem rekabete yol açabilir, hem de denetim kalitesini düşürebilir. Bunlar da denetçi bağımsızlığının zedelenmesine neden olabilir.
- ✓ “Denetim firmasının daha fazla müşteri ile çalışma arzusu bağımsızlığı zedeler” görüşüne YMM’lerin %66,7’si katılırken, %22,6’sı katılmamakta, %10,7’si ise kararsız kalmaktadır. Denetçinin kapasitesinin üzerinde müşteri ile çalışması denetimin kalitesini düşürecektir.
- ✓ “Denetçinin müşteriye denetim dışı hizmetler sunması bağımsızlığı zedeler” görüşüne YMM’lerin %46,7’si katılırken, %45,3’ü katılmamakta, %8’i ise kararsız kalmıştır. Bu konuda net bir sonucun ortaya çıkmadığını söylemek mümkündür.
- ✓ “Denetim firmasının işletme yönetimi tarafından seçilmesi bağımsızlığı zedeler” görüşüne YMM’lerin %58,7’si katılırken, %25,3’ü katılmamakta, %16’sı ise kararsız kalmıştır. Ayrıca denetçinin yeniden atanması da yönetim kurulunun onayına bağlıdır. Denetçi bu durumu düşünerek, işletme yönetimini memnun etmeye çalışacaktır. Bu da denetçinin bağımsızlığı zedeleyecek davranışlar içine girmesine sebep olabilir.
- ✓ “Müşterilerini uzun süre elinde tutmak isteyen denetim firmaları bağımsızlığı zedeleyecek davranışlar sergileyebilirler” görüşüne YMM’lerin çoğunluğu (%73,3) katılmaktadır. Buradan denetçinin müşteriyi kaybetmemek için bağımsızlığı zedeleyecek davranışlar içine girebileceği sonucunu çıkarabiliriz.
- ✓ “Sorumlu ortak denetçilerin rotasyonu, bağımsızlığı zedeleyecek davranışların oluşmasını engeller” görüşüne YMM’lerin çoğunluğu (%76) katılmaktadır. Çünkü bir denetçinin bir işletmeyi uzun süre denetlemesi

yakınlık ve güven tehdidini oluşturabilir. Eğer denetçi rotasyona tabi tutulursa, bu tehditler ortadan kalkabilir ya da minimum seviyeye çekilebilir.

- ✓ “Denetim firmasının bir işletmeyi uzun süre denetlemesi denetçinin sektörü daha iyi tanmasına ve denetimin kalitesinin artmasına yol açar” görüşüne YMM’lerin çoğunluğu (%69,3) katılmaktadır. Denetçinin uzun süre bir işletmeyi denetlemesi o işletmenin muhasebe süreçlerini iyice tanmasına ve denetim kalitesinin artmasına yol açabilir. Ancak yakınlık ve güven tehditleri gibi bağımsızlığı zedeleyebilecek olumsuzlukları önlemek için belirli bir süreden sonra rotasyon uygulamasında fayda vardır.
- ✓ “Denetim firmalarının birbiri ile rekabete girmesi bağımsızlığa gölge düşürür” görüşüne YMM’lerin çoğunluğu (%76) katılmaktadır. Bu da denetim firmaları arasındaki rekabetin güven unsurunu zedeleyeceğini göstermektedir.
- ✓ “Denetçinin, bağımsız, tarafsız ve dürüst olması denetim raporunun güvenilirliğini artırır” görüşüne YMM’lerin neredeyse tamamı (%98,7) katılmaktadır. Bu da denetçi raporlarına güvenin sağlanmasında bağımsızlık faktörünün çok önemli olduğunu göstermektedir.
- ✓ Bağımsızlığın sağlanmasında en büyük sorumluluk denetçilere düşmektedir” görüşüne YMM’lerin neredeyse tamamına yakını (%97,4) katılmaktadır. Bağımsızlığın sağlanmasında kanun koyuculara ve denetlenen işletmelere de görev düşmekle birlikte en büyük sorumluluk denetçilere aittir. Bu nedenle denetçiler her zaman bağımsız kalma sorumluluğuna sahiptirler.
- ✓ “Denetçinin özel yaşamında denetlediği işletme sahipleri ya da yöneticileri ile ilişkisinin olması bağımsızlığa gölge düşürür” görüşüne YMM’lerin çoğunluğu (%72) denetçi bağımsızlığı ile ilgili ortalamaları ve standart sapmaları Tablo 3’te verilmiştir. Araştırmada ortalamalar 3’ün altında ise negatif, 3,5 ve üzeri ise pozitif, 3 ise nötr olarak algılanmıştır.

Tablo 3: Denetçi Bağımsızlığına İlişkin Ortalamalar ve Standart Sapmalar

İfadeler	X	SS
Denetim mesleğini diğer mesleklerden ayıran en önemli özellik bağımsızlıktır	4,64	,671
Bağımsızlığın sağlanmasında denetçinin sahip olduğu etik değerlerin büyük önemi vardır	4,44	,758
Denetim ücretinin müşteri tarafından ödenmesi bağımsızlığı zedeler	3,76	1,314

Denetim firmasının düşük ücretle müşteri kabul etmesi bağımsızlığı zedeler	4,11	1,134
Denetim firmasının daha fazla müşteri ile çalışma arzusu bağımsızlığı zedeler	3,65	1,202
Denetçinin müşteriye denetim dışı hizmetler sunması bağımsızlığı zedeler	3,07	1,408
Denetim firmasının işletme yönetimi tarafından seçilmesi bağımsızlığı zedeler	3,60	1,336
Müşterilerini uzun süre elinde tutmak isteyen denetim firmaları bağımsızlığı zedeleyecek davranışlar sergileyebilirler.	3,81	1,099
Sorumlu ortak denetçinin rotasyonu, bağımsızlığı zedeleyecek davranışların oluşmasını engeller	3,96	1,058
Denetim firmasının bir işletmeyi uzun süre denetlemesi denetçinin sektörü daha iyi tanınmasına ve denetimin kalitesinin artmasına yol açar	3,71	1,303
Denetim firmalarının birbiri ile rekabete girmesi bağımsızlığa gölge düşürür	3,91	1,199
Denetçinin, bağımsız, tarafsız ve dürüst olması denetim raporunun güvenilirliğini artırır	4,81	,562
Bağımsızlığın sağlanmasında en büyük sorumluluk denetçilere düşmektedir	4,71	,673
Denetçinin özel yaşamında denetlediği işletme sahipleri/yöneticileri ile ilişkisinin olması bağımsızlığa gölge düşürür	3,81	1,159

Tablo 3'te görüldüğü gibi YMM'ler, denetçi bağımsızlığı ile ilgili genel olarak pozitif bir algıya sahiptirler. YMM'lerin denetçi bağımsızlığına ilişkin 13 ifade için pozitif algıya, 1 ifade için de nötr algıya sahip olduklarını söyleyebiliriz. En yüksek ortalama "Denetçinin, bağımsız, tarafsız ve dürüst olması denetim raporunun güvenilirliğini artırır" ifadesine aittir ($\bar{x}=4,81$). Bu da göstermektedir ki, denetçiye olan güvenin sağlanmasında bağımsızlığın çok önemli bir yeri vardır. Diğer taraftan, en düşük ortalama ise, "denetçinin müşteriye denetim dışı hizmetler sunması bağımsızlığı zedeler" ifadesine aittir ($\bar{x}=3,07$). Bu da, denetçilerin denetledikleri işletmelere denetim dışında hizmetler vermesi konusunda katılımcıların nötr olduklarını göstermektedir.

Yukarıda verilen ortalamalar ve standart sapmalar sonra, YMM'lerin denetçi bağımsızlığına ilişkin görüşlerinin yaş, cinsiyet, unvan, eğitim durumu ve deneyim değişkenlere göre farklılık gösterip göstermediği ANOVA testi kullanılarak analiz edilmiştir. ANOVA testi sonucunda anlamlı farklılık bulunan değişkenler Tablo 4'te verilmiştir.

Tablo 4: ANOVA Tablosu

	Varyans	KT	S.d.	KO	F	P
Yaşa Göre						

Denetim ücretinin müşteri tarafından ödenmesi bağımsızlığı zedeler.	Guruplar arası	11,653	3	3,884	2,377	,077
	Gurup içi	116,027	71	1,634		
	Toplam	127,680	74			
Denetim firmasının bir işletmeyi uzun süre denetlemesi denetçinin sektörü daha iyi tanınmasına ve denetimin kalitesinin artmasına yol açar.	Guruplar arası	34,051	3	11,350	8,808	,000
	Gurup içi	91,496	71	1,289		
	Toplam	125,547	74			
Denetim firmasının işletme yönetimi tarafından seçilmesi bağımsızlığı zedeler.	Guruplar arası	14,036	3	4,679	2,816	,045
	Gurup içi	117,964	71	1,661		
	Toplam	132,000	74			
Eğitime Göre						
Bağımsızlığın sağlanmasında denetçinin sahip olduğu etik değerlerin büyük önemi vardır .	Guruplar arası	7,716	2	3,858	7,990	,001
	Gurup içi	34,764	72	,483		
	Toplam	42,480	74			
Sorumlu ortak denetçinin rotasyonu, bağımsızlığı zedeleyecek davranışların oluşmasını engeller.	Guruplar arası	23,845	2	11,922	14,541	,000
	Gurup içi	59,035	72	,820		
	Toplam	82,880	74			
Denetim firmasının işletme yönetimi tarafından seçilmesi bağımsızlığı zedeler	Guruplar arası	12,465	2	6,232	3,754	,028
	Gurup içi	119,535	72	1,660		
	Toplam	132,000	74			
Ünvana Göre						
Denetim ücretinin müşteri tarafından ödenmesi bağımsızlığı zedeler.	Guruplar arası	16,177	4	4,044	2,539	,047
	Gurup içi	111,503	70	1,593		
	Toplam	127,680	74			
Deneyime Göre						
	Guruplar arası	14,065	3	4,688	2,822	,045

Denetim firmasının işletme yönetimi tarafından seçilmesi bağımsızlığı zedeler.	Gurup içi	117,935	71	1,661		
	Toplam	132,000	74			
* Bütün değişkenler için ANOVA testi uygulanmış, ancak sadece anlamlı farklılık bulunan değişkenler raporlanmıştır.						

Tablo 4'te görüldüğü gibi yaş değişkenine göre, YMM'lerin "denetim ücretinin müşteri tarafından ödenmesi bağımsızlığı zedeler" ($p=0,077<0,05$), "denetim firmasının bir işletmeyi uzun süre denetlemesi denetçinin sektörü daha iyi tanmasına ve denetimin kalitesinin artmasına yol açar" ($p=0,000<0,05$) ve "denetim firmasının işletme yönetimi tarafından seçilmesi bağımsızlığı zedeler" ($p=0,045<0,05$) görüşleri 0,05 anlamlılık düzeyinde farklılık göstermektedir. Eğitim değişkenine göre, "bağımsızlığın sağlanmasında denetçinin sahip olduğu etik değerlerin büyük önemi vardır" ($p=0,001<0,05$), "sorumlu ortak denetçinin rotasyonu bağımsızlığı zedeleyecek davranışların oluşmasını engeller" ($p=0,000<0,05$) ve "denetim firmasının işletme yönetimi tarafından seçilmesi bağımsızlığı zedeler" ($p=0,028<0,05$) görüşleri 0,05 anlamlılık düzeyinde farklılık göstermektedir. Ünvana göre, YMM'lerin "denetim ücretinin müşteri tarafından ödenmesi bağımsızlığı zedeler" ($p=0,047<0,05$) görüşü ve deneyim değişkenine göre, "denetim firmasının işletme yönetimi tarafından seçilmesi bağımsızlığı zedeler" ($p=0,045<0,05$) görüşü 0,05 anlamlılık düzeyinde farklılık göstermektedir.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Son yıllarda başta ABD ve bazı Avrupa ülkeleri olmak üzere birçok ülkede yaşanan muhasebe skandalları denetçiye olan güveni sarsmış ve denetçilerin yeterince bağımsız olup olmadıkları kamu tarafından sorgulanır hale gelmiştir. Bunun üzerine denetçi bağımsızlığı ile ilgili düzenlemelerin revize edilmesi gündeme gelmiştir. Bu bağlamda, başta AICPA, SEC, AB Komisyonu ve IFAC olmak üzere çeşitli kuruluşlar tarafından denetçi bağımsızlığına ilişkin tehditler ve bu tehditlerle ilgili önlemler ayrıntılı olarak açıklanmıştır.

Bu çalışmada, Gaziantep'te faaliyette bulunan YMM'lerin denetçi bağımsızlığı ile ilgili görüşlerini belirlemek amacıyla bir araştırma yapılmıştır. Yapılan araştırmada elde edilen sonuçlar aşağıda özetlenmiştir:

-YMM'ler, denetim mesleğini diğer mesleklerden ayıran en önemli özelliğin bağımsızlık olduğu, bağımsızlığın sağlanmasında ise denetçinin sahip olduğu etik değerlerin önemli olduğu görüşündedirler.

-YMM'ler, denetim ücretinin müşteri tarafından ödenmesinin, denetim firmasının düşük ücretle müşteri kabul etmesinin, denetim firmasının işletme

yönetimi tarafından seçilmesinin, denetim firmaları arasındaki rekabetin bağımsızlığı zedeleyebileceği görüşündedirler.

-YMM'ler, sorumlu ortak denetçilerin rotasyona tabi tutulmasının bağımsızlığı zedeleyecek davranışların oluşmasını engelleyeceği görüşündedirler.

-YMM'ler, denetçilerin bağımsız, tarafsız ve dürüst olmasının denetim raporlarına olan güveni arttıracığını, bu yüzden denetçilerin özel yaşamlarında bile bağımsızlığı zedeleyecek olumsuzluklardan sakınmaları gerektiğini düşünmektedirler.

-Denetim firmalarının denetlediği işletmelere, denetim dışı hizmetler sunmasının bağımsızlığı zedeleyeceği konusunda ise YMM'lerin nötr oldukları tespit edilmiştir.

Yapılan araştırma sonuçlarını da dikkate alarak denetçi bağımsızlığın sağlanmasıyla ilgili olarak aşağıdaki konuların dikkate alınmasında fayda vardır. Bunlar:

-Denetim firmasının seçimi işletme yönetimine bırakılmamalıdır. Çünkü bu durumda denetçiler müşteriyi kaybetmemek için bağımsızlığı zedeleyecek davranışlar sergileyebilmektedir. Bu noktada iş dağıtımını KGK veya KGK'nin belirleyeceği bağımsız bir birim tarafından adilce yapılabilir. Bu durumda denetçi müşteriyi memnun etme çabasına girmeyecektir.

-Denetim firmaları denetim ücretini doğrudan denetlenen işletmelerden almamalıdır. Bunun yerine bağımsız bir kurum tarafından denetçi firmaya ödenebilir.

-Denetim firmaları bağımsızlığa yönelik tehditleri ve bu tehditleri ortadan kaldırmak veya azaltmak için alınacak önlemlerle ilgili yazılı bağımsızlık politikaları belirlemelidirler.

-Denetim firmaları, politikalara ve usullere uygunluğu teşvik etmek için disiplin mekanizmasını işletmelidirler.

-Denetim firmaları, denetim elemanlarına meslek etiğini kazandırmak için hizmet içi eğitimlere önem vermelidirler.

-Denetim firmaları üst düzey personeli belirli sürelerle rotasyona tabi tutmalıdır.

-Denetçinin finansal çıkarları veya ilişkileri bağımsızlığa tehdit oluşturduğunda denetim ekibinden çıkarılmalıdır.

-Kamu Gözetimi Kurumu tarafından denetim firmaları sıkı bir şekilde kontrol edilmeli ve kurallara uymayanlar cezalandırılmalıdır.

-İşletmelerdeki denetim komiteleri aktif olarak görev almalı ve denetçilere yardımcı olmalıdır.

-KGK denetçi bağımsızlığını ortadan kaldıran durumları net olarak belirlemeli, özellikle ilgili yönetmelikte bahsedilen doğrudan ve dolaylı menfaatlerinin neler olduğunu detaylandırmalıdır.

Denetime olan güvenin sağlanmasında denetçi bağımsızlığının önemli bir yeri vardır. Bağımsızlığın sağlanmasında ise birinci derecede sorumluluk denetçiye ait olmakla birlikte, müşteri işletmelere ve düzenleme yetkisine sahip kurumlara büyük görevler düşmektedir.

KAYNAKÇA

- Allen, William, T. ve Siegel, Arthur (2002), “**Threats and Safeguards in the Determination of Auditor Independence**”, Washington University Law Review, Vol. 80, Issue 2, pp.518-543.
- Alleyne, Philmore, Alvin - Devonish, Dwayne - Alleyne, Peter (2006), “**Perceptions of Auditor Independence in Barbados**”, Managerial Auditing Journal, Vol. 21, Issue: 6, pp.621-635.
- Arslan, Ahmet (2010), “Bağımsızlık ve Tarafsızlık Noktasından Denetim Mesleğinde Etik Kurallar Üzerine”,
<https://www.dunya.com/gundem/bagimsizlik-ve-tarafsizlik-noktasindan-denetim-mesleğinde-etik-kurallar-haberi-106335> (20.06.2017).
- Barbadillo, Emiliano Ruiz - Nieves Gomez Aguilar - Nieves Carrera (2009), “**Audit Firm Rotation Enhance Auditor Independence Evidence From Spain**”, Auditing: A Journal of Practice and Theory, 28(1), pp. 113-135.
- Büyüköztürk, Şener (2011), **Sosyal Bilimler İçin Veri Analizi El Kitabı**, Pegem Akademi, Ankara.
- Comission (2002), “Comission Recommendation, Statutory Auditors’ Independence in the EU; A Set Fundamental Principles”, <http://www.justice.gov.md/file/Centrul%20de%20armonizare%20a%20le%20gislativei/Baza%20de%20date/Materiale%202010/Legislatie/32002H0590-En.PDF> (10.05.2017)
- Dandago, Isa Kabiru (2013), “**Effects of Rotation on Auditor Independence and Quality of Audit Service in Malaysian Banking Industry**”, Issue in Social and Environmental and Accounting, (4), 95-110.
- Demir, Esra ve Çiftçi, Yavuz (2016), “**Denetçi Bağımsızlığının Etik İlkeler Çerçevesinde İncelenmesi: Bir Denetim Firması Uygulaması**”, KMÜ Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi, 18 (31): ss. 88-97.
- Erdikler, Şaban (2003), “**Bağımsız Denetimin Sahibi Kim?**”, Dünya, 22.01.2003, Çarşamba.
- Erken, Hasan (2009), “Denetimde Bağımsızlık Kavramı”, Denetişim Dergisi, <http://kidder.org.tr/wp-content/uploads/denetisim/1.%20SAYI.pdf> (01.05.2017).

- Fearnley, Stella - Beattie, Vivien - Brandt, Richard (2005), “**Auditor independence and audit risk: a reconceptualisation**”, Journal of International Accounting Research 4(1): pp. 39-71.
- ICAEW, (2003), “Reviewing auditor independence”, http://www.icaew.com/-/media/corporate/files/technical/audit-and_assurance/audit/guidance-for-audit-committees/reviewing-auditor-independence.ashx (15.05.2017).
- IIA (2011), Uluslararası İç Denetim Standartları, https://global.theiia.org/translations/PublicDocuments/Standards_2011_Turkish.pdf (01.05.2017).
- IFAC (2006), “**Code of Ethics for Professional Accountants**”, <https://www.ifac.org/system/files/publications/files/ifac-code-of-ethics-for.pdf> (20.05.2017).
- KGK. (2012), **Bağımsız Denetim Yönetmeliği**, T.C. Resmi Gazete, 28509, 26 Aralık 2012.
- Sabbir, Ahmed (2008), “**Auditor Independence: Threats and Safeguards**”, http://www.icab.org.bd/images/stories/download/download/CPE%20Seminar%20paper_Sabbir%20Ahmed_09Mar08.pdf (10.05.2017).
- Salehi, Mahdi - Mansoury, Ali - Azary Zhila (2009), “**Audit Independence and Expectation Gap: Empirical Evidences from Iran**”, International Journal of Economics and Finance, Vol. 1, No. 1, pp. 165-174.
- SPK (2006), **Sermaye Piyasasında Bağımsız Denetim Standartları Hakkında Tebliğ**, T. C. Resmi Gazete, 26196, 12 Haziran 2006.
- Uzay, Şaban (2004), “**Türkiye’de Denetçi Bağımsızlığı**”, www.iibf.erciyes.edu.tr/akademik/suzay/suzay_d1e.pdf (16.05.2017).
- Yıldırım, Murat (2005), “Uluslararası Son Gelişmeler Işığında Denetçinin Bağımsızlığı, 3568 Sayılı Yasa ve Türkiye'deki Durum”, [http://www.muhasabetr.com/ozelbolum/006/\(11.06.2017\)](http://www.muhasabetr.com/ozelbolum/006/(11.06.2017)).
- Wu, Huiying - Ying, Sammy, Xiaoyan (2016), “**Realizing Auditor Independence in China: Insights from the Local Context**”, Contemporary Management Research, Vol. 12, No. 2, pp. 245-272, http://www.gaziantepymmo.org/index.php?p=uye_bilgileri (01.04.2017)

Modern Portföy Teorisi: Alternatif Yatırım Araçları İle Bir Uygulama¹

Şule Yüksel YİĞİTER

Yrd. Doç. Dr., Erzincan Üniversitesi, İİBF, İşletme Bölümü

Bilal AKKAYNAK

Arş. Gör., Erzincan Üniversitesi, İİBF, İşletme Bölümü

Özet

Tasarruf sahipleri tasarruflarını en makul şekilde değerlendirmek isterler ve yatırımlarında minimum risk maksimum getiri beklentisi içerisinde olurlar. Markowitz tasarruf sahiplerinin bu beklentisini optimal portföy teorisi ile açıklamıştır. Bu çalışmada Markowitz'in çalışması temel alınmıştır. Çalışmanın amacı portföye dahil edilebilecek yatırım araçlarının menkul kıymet havuzundan değil de alternatif yatırım araçlarından da tercih edilebileceği göstermeye çalışmaktır. Bu amaçla tarihi verilerine ulaşılabilen yatırım araçları tercih edilmiştir. Yatırım araçları ile olası tüm portföyler oluşturulmuştur. Risk, getiri ve kovaryans hesaplamaları yapılarak etkin sınır elde edilmiş ve optimal portföye ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Modern Portföy Teorisi, Portföy Yönetimi, Alternatif Yatırım Araçları.

Modern Portfolio Theory: An Application with Alternative Financial Instruments

Abstract

The desire of the saver is to use their savings in the most reasonable way and expect from their investment maximum return and minimum risk. Markowitz has explained this situation with portfolio theory. This study is based on the work of Markowitz. The aim of this study is to Show that financial instruments to be included in the portfolio may be preferred from not only stocks but also from alternative investment instruments. For this purpose financial instruments with available historical data are preferred. All possible portfolios are created with financial instruments. Covariance, risk and expected return calculations are made and optimal portfolio is reached.

¹ Gönderi/Kabul Tarihi: 19.04.17/25.07.17

Keywords: Modern Portfolio Theory, Portfolio Management, Alternative Financial Instruments.

GİRİŞ

Menkul kıymet yatırımında risk ve getiri arasında ilişki kurulması en temel başlangıç noktasıdır. Modern finans ve yatırım tarihindeki en önemli dönüm noktası bu ilişkinin keşfi ile olmuştur. Journal of Finance dergisinde yayınlanan ve Harry Markowitz tarafından Mart 1952 tarihinde kaleme alınan “Portföy Seçimi” başlıklı yazı bu dönüm noktasının ta kendisidir. Kendisine önce Dr. Markowitz unvanını, yıllar sonra ise, 1990 yılında Nobel ödülü kazandıran “Modern Portföy Teorisi” ile, finans literatürüne o dönemler için çok yeni bir bakış açısı kazandırmış ve geleneksel portföy yaklaşımını temellerinden sarsmıştır.

Harry Max Markowitz modern portföy teorisinin temellerini 1952-1959 yılları arasında geliştirmiş olduğu optimum portföy kuramı ile atmıştır. Markowitz aynı risk seviyesinde yüksek getirili, aynı getiri seviyesinde düşük riskli menkul kıymetlerin portföye dahil edilmesiyle mümkün olan en yüksek getirili ve en az riskli menkul kıymetlerin seçilerek belirli risk seviyelerinde yatırımcının nasıl getirisini maksimize edebileceği konularını araştırmıştır (İskenderoğlu ve Karadeniz, 2011: 237).

Portföy teorisinde yatırımcının riski kontrol altına alabilmesi ya da sınırlandırabilmesi olanağının olup olmamasına göre risk, sistematik risk ve sistematik olmayan risk şeklinde farklılaşmaktadır (Demirtaş ve Güngör, 2004: 104). Sistematik risk sistemin kendisinden kaynaklı risklerdir. Sosyal, ekonomik ve politik çevredeki muhtemel değişiklikler gibi yatırımcının oluşumunu veya değişimini etkileyemeyeceği riskler sistematik riskin kaynağını oluşturmaktadır. Sistematik olmayan riskler ise şirket veya sektöre bağlı risklerdir ve çok iyi çeşitlendirme ile bertaraf edilebilir (Byers, Groth ve Sakao, 2013: 4). Pazar riski olarak da adlandırılabilen sistematik risklere; faiz oranındaki değişimler, enflasyon oranındaki değişimler, devalüasyon, savaş hali, ekonomik durgunluk ve politik olaylar, firma riski olarak da adlandırılabilen sistematik olmayan risklere ise firma ile ilgili yasal problemler, başarılı ya da başarısız pazarlama kampanyaları ve yönetim değişiklikleri örnek verilebilir (Karan, 2001: 153).

Bu çalışmanın amacı Markowitz’in optimum portföy kuramını temel alarak, eşit ağırlık varsayımı altında, etkin sınırın alternatif yatırım araçları ile de oluşturulabileceğini gösterebilmektir. Burada bahsi geçen alternatif yatırım araçlarını BİST endekslerine dayalı fonlar, alım satıma konu kıymetli madenler ve yabancı para birimleri oluşturmaktadır.

Çalışmanın ilerleyen bölümlerinde öncelikle modern portföy teorisi genel hatları ile ifade edilmeye çalışılacak, sonrasında literatürde yer alan başlıca çalışmalara değinilecek ve nihayetinde ise uygulama kısmına yer verilecektir.

MODERN PORTFÖY TEORİSİ

Markowitz 1952 tarihli portföy seçimi başlıklı yazısında portföyün iki bakış açısıyla oluşturulabileceğini, ilkinin gözlem ve deneyim ile başlayıp gelecek performansına inanılan menkul kıymetlerin seçimi ile sonlandığını ikincisinin ise aynı inançlar ile başlayıp portföyün oluşturulması ile sonlandığını ifade etmiş ve çalışmasının ikinci bakış açısına odaklandığını ifade etmiştir (Markowitz, 1952: 77).

Markowitz ilk yazısı için tercih ettiği başlık, kişisel hisse senetleri ve tahviller yerine portföy olmuş ve portföy sözcüğünü; “bana her zaman, babamın yatırım danışmanlığı şirketini kurduğu 1934 yılından sonra bunu, müşterilerinin hesaplarıyla ilişkili olarak nasıl kullandığını anımsatmıştır. O zamanlar benim için portföy, içinde bir deste kağıt bulunan şık bir deri dosyaydı. Oysa yatırım dünyasında portföyün fiziksel bir varlığı yoktur. Daha çok bir yatırımcının toplam sermayesini temsil eder.” cümleleri ile ifade etmiştir (Bernstein, 1997: 43). Bugün için oldukça sıradan olabilen bu ifadeler, söz konusu dönemde oldukça yeni ve cesurca görülmüştür.

Markowitz’e göre, sermaye piyasalarının etkin ve yatırımcıların rasyonel olduğu varsayımıyla yatırımcılar yatırım kararlarını sadece beklenen getiri ve riske göre vermelidirler ve geçmişteki getirilerin standart sapması riskin tek matematiksel göstergesidir.

Markowitz her ne kadar menkul kıymetlerin seçiminde beklenen getirilerine ve standart sapmalarına bakılarak tercih edilmesi gerektiğini ifade etmiş olsa da 1959 yılındaki çalışmasının ana fikri menkul kıymet seçiminden ziyade portföy seçimidir. Portföy problemini varlıklardan oluşan portföyün ortalama ve varyansının seçim problemi olarak ifade etmiş ve teorisinin temellerini sabit riskli menkul kıymetlerin içerisinden yüksek beklenen getirili ve sabit beklenen getirili menkul kıymetlerin içerisinden düşük riskli olanların tercih edilmesi gerektiğini savunmuştur. Böylece Markowitz portföy seçimi problemini menkul kıymetlerin tercihi ile başlatıp portföyün bütünüyle sonlandırmaktadır (Elton ve Gruber, 1997: 1744).

Menkul kıymet seçiminden ziyade portföy seçimine odaklanan Markowitz iyi bir portföyün uzunca bir menkul kıymet listesi içeren portföyden ziyade yeterli sayıda ve iyi seçilmiş menkul kıymetlerden oluşması gerektiğini savunmuştur. Bu sayede yatırımcının çıkarları maksimize edilebilecek ve yatırımcının amacına en uygun portföy oluşturulabilecektir. Portföy oluşturulmasında bireysel menkul

kıymetlerin geçmiş performansları yatırımcının birincil olarak yararlanabileceği verilerdir. Geçmiş getirilerin ortalaması gelecekteki muhtemel getiri için iyi bir tahmindir ve getirilerin geçmişteki değişkenlikleri gelecekteki belirsizlikleri hakkında iyi bir ölçüttür. Ancak portföy seçimi geçmiş performanslara ek olarak gelecek ile ilgili makul beklentilere de dayanmalı ve geçmiş performansların analiz edilmesinin yanı sıra gelecek ile ilgili de makul beklentilerinde göz önünde bulundurulması gerekmektedir (Kardiyen, 2008: 338).

Bireysel menkul kıymetlerin getirileri ve risklerine ilişkin gelecek ile ilgili makul beklentilerine ilişkin Markowitz'in ele aldığı bir diğer önemli nokta, menkul kıymetlerin getirilerinin birbirileri ile olan ilişkileridir. Teorinin bu noktasında Markowitz, yatırımcıların portföye menkul kıymetleri seçerken menkul kıymetlerin geçmiş performanslarını analiz etmelerinin yanı sıra menkul kıymetlerin birbirileri ile karşılıklı etkileşimlerinin de incelenmesi gerektiğini ifade etmiştir. Zira menkul kıymetler de birçok ekonomik nicelik gibi durağan değildirler. Ekonomik, politik veya farklı birçok değişkenlik karşısında etkileşim gösterebilmektedirler. Menkul kıymetlerin birbirileri ile olan ilişkilerini ifade eden bu korelasyon kusursuz değildir (Markowitz, 1959: 4).

Markowitz menkul kıymetlerin korelasyon katsayılarına göre tercih edilmeleri gerektiğini savunmuştur. Onlarca yatırım yapılabilecek menkul kıymetlerden yüzlerce farklı kombinasyonda portföy oluşturulabilir. Portföy seçimi problemi menkul kıymetlerin tercihi ile başlatıp portföyün bütünüyle sonlandıran Markowitz birbirine alternatif portföylerin içerisinde en düşük riskli ve en yüksek getirili kombinasyonun rasyonel bir yatırımcının tercihi olacağını düşünmüştür.

Markowitz alternatif portföyler içerisinde en makul portföy alternatifinin yatırımcının kayıtsızlık eğrisi ile alternatif tüm portföylerin oluşturduğu kümenin birbirine teğet olduğu noktadaki portföyün olabileceğini savunmuştur. Kayıtsızlık eğrileri eş fayda düzeyi sağlayan risk ve getiri bileşimlerinin geometrik yeridir. Her yatırımcının kayıtsızlık eğrisi farklılık arz edebilir (Cohen ve Natoli, 2003: 85).

LİTERATÜR TARAMASI

Markowitz (1952) modern portföy teorisini finans literatürüne kazandırmıştır. Markowitzden sonra Sharpe'ın (1964) risk koşulu altında sermaye varlıklarının fiyatlanması çalışması ve Lintner'ın (1965) riskli varlıkların fiyatlanması ve portföye dahil edilmesi çalışması ile modern portföy teorisi bir adım öteye taşınmış ve portföye risksiz varlığında dahil edilebileceği ifade edilmiştir.

Evans ve Archer (1968) portföye dahil edilecek menkul kıymet sayısı üzerine çalışmışlar ve en iyi çeşitlendirmenin 8 ile 15 arası menkul kıymet arasında elde edilebileceğini ifade etmişlerdir.

Fisher ve Lorie (1970) yapmış oldukları çalışma ile 8 menkul kıymetin yeterli olduğunu ifade etmişlerdir.

Solnik (1974) Ulusal ve uluslararası çeşitlendirme alternatiflerini kıyaslamış ve Amerikan piyasalarında Avrupa piyasalarına nazaran daha iyi çeşitlendirme imkânının söz konusu olduğunu ifade etmiştir.

Jensen vd (2000) risksiz faiz oranı seviyesinde gelir elde edebilmek için %90 Devlet tahvili-%10 Hisse senedi kombinasyonunda yatırım yapılması gerektiğini belirtmiştir.

Champell (2001) 10 dan fazla sayıda menkul kıymet ile optimum çeşitlendirmenin yapılabileceğini saptamışlardır.

Cohen ve Natoli (2003) risk ve fayda kriterlerini modern portföy teorisi temellerine dahil eden bir çalışma yapmışlardır ve risk fayda ilişkisini New York menkul kıymetler borsasına kota hisse senetlerinin 1977-1996 yılları arasındaki verileri üzerinden yaptıkları analizler vasıtasıyla göstermişlerdir.

Joro ve Na (2006) geleneksel ortalama varyans modeline çarpıklığı da ekleyerek grafiksel gösterime üçüncü bir boyut eklemişlerdir. 58 yatırım aracının 1995-2000 yılları arasını kapsayan verileri üzerine yapmış oldukları uygulama neticesinde etkin bir portföyde beklenen getirinin ve çarpıklığın benzer olduğunu ve yüksek pozitif çarpıklığa sahip portföylerin negatiflere nispeten portföy içindeki performanslarını artırma eğiliminde olduklarını ifade etmişlerdir.

Aouni vd (2014) hedef programlama vasıtası ile portföy yönetimi üzerine çalışma yapmışlardır ve hedef programlamanın simülasyon alternatifleri sunması ile finansal karar alıcılara yardımcı olabileceğini ifade etmişlerdir.

Ülkemizde yapılmış çalışmaları incelediğimizde başlıca eserler aşağıdaki gibidir;

Kardiyen (2008) portföy optimizasyonunda ortalama mutlak sapma modeli ve Markowitz modelinin kullanımı üzerine bir çalışma yapmış ve her iki model ile İMKB 30'da işlem gören hisse senetleri üzerinde uygulama yaparak sonuçları karşılaştırmıştır.

Sayılgan ve Mut (2010) portföy optimizasyonunda alt kısmi moment ve yarı varyans ölçütlerini kullanarak çalışma yapmışlardır. Pareto etkin portföyün elde edilmesi için genetik algoritmaların kullanımı tercih ettikleri çalışmada uygulama olarak İMKB 100 endeksine kayıtlı hisse senetlerinin geçmiş verilerini test etmişlerdir. Elde ettikleri etkin sınırların beklenen sonuçlarla uyum içerisinde olduğunu gözlemlemişlerdir.

İskenderoğlu ve Karadeniz (2011) optimum portföyün seçimi üzerine İMKB 30 endeksinde işlem hisse senetleri ile bir uygulama yapmışlardır. Değişim katsayısı açısından İMKB 30 endeksinde işlem gören hisse senetlerinden seçilecek 2 ile 6 arasında menkul kıymete sahip bir portföyün İMKB 30 ve İMKB 100 den daha başarılı olabileceğini tespit etmişlerdir.

Kaya ve Kocadağlı (2012) etkin sınır ve beta katsayısını kısıt olarak ele alıp portföy seçimi üzerine bir uygulama çalışması yapmışlardır. İMKB 30'da işlem gören hisse senetleri verileri kullanılarak yaptıkları çalışmada geleneksel modele göre etkin sınır oluşturulmuştur. Oluşturdukları etkin sınıra beta katsayılarını kısıt olarak ekleyerek Markowitz, Sharpe ve Konno-Yamazaki modellerini performansları bakımından incelemişlerdir.

Uyar ve Kangallı (2012) Markowitz modeline dayalı optimal portföy seçiminde işlem hacmi kısıtı üzerine çalışma yapmışlar ve optimal portföyün seçiminde işlem hacmini bir kısıt olarak ele almışlardır. İMKB 30 da işlem gören hisse senetleri üzerine yapmış oldukları çalışma neticesinde işlem hacmi yüksek olan hisse senetleri ile işlem hacmi düşük olan hisse senetleri arasında farklılık gözlemlemişlerdir.

ARAŞTIRMA, YÖNTEM VE BULGULAR

Bu çalışmada yatırım amacıyla portföye dâhil edilebilecek hisse senedine alternatif yatırım araçları üzerine uygulama yapılması tercih edilmiştir. Bu sebeple BİST-100 endeksi, BİST-50 endeksi, BİST-30 endeksi², Altın, Gümüş, Dolar, Euro ve Sterlin gibi yatırım yapılabilecek alternatif yatırım araçlarının 02.01.2009 ile 08.04.2015 tarihleri arasında 1580 günlük kapanış değerleri ele alınarak hisse senedi haricinde alternatif yatırım araçları ile çeşitlendirmenin yapılabilirliği ve etkin sınırın oluşturulabilerek optimum portföyün tercih edilip edilemeyeceği araştırılmıştır. Bu bağlamda öncelikle her bir yatırım aracı için günlük yüzdesel değişim eşitlik 1'deki, ortalama getiri eşitlik 2'deki ve standart sapma (risk) değerleri eşitlik 3'deki formüller yardımı ile hesaplanmıştır.

$$\text{Günlük yüzdesel değişim} = \frac{p_{n+1} - p_n}{p_n} \quad (1)$$

$$\text{Ortalama getiri} = \frac{\sum_{i=1}^n p_n}{n} \quad (2)$$

² Yatırımcılar endekslere yatırım yaparken endekslere dayalı fonlara yatırım yapmak ya da yatırım tutarlarını eşit ağırlıklı olarak endeksteki tüm hisse senetlerine dağıtmak tercihlerinden birini tercih edebilirler.

$$\text{Standart Sapma (Risk)}^3 = \sqrt{\frac{\sum_1^n (r_i - E(r_i))^2}{n}} \quad (3)$$

Çalışma kapsamında yatırım aracı olarak çalışılması düşünülen BİST-100 endeksi, BİST-50 endeksi, BİST-30 endeksi, Altın, Gümüş, Dolar, Euro ve Sterline ilişkin ortalama getiri ile Standart Sapma (risk) değerleri tablo 1'deki gibidir.

Tablo 1: Ortalama Getiri ve Standart Sapmalar

Yatırım Aracı	Ortalama Getiri	Standart Sapma
Dolar	0,000355533	0,006773959
Sterlin	0,000369649	0,006463113
Euro	0,000191429	0,006269815
BİST 100	0,000830335	0,015448667
BİST 50	0,000805432	0,0158555
BİST 30	0,000808923	0,016571843
Altın	0,000614067	0,011150288
Gümüş	0,000861389	0,021120602

Tablo 1 incelendiğinde en düşük riskin sırasıyla Euro, Sterlin, Dolar olarak sıralandığı gözlemlenebilmektedir. Ortalama getiri açısından ise en yüksek getiri Gümüş, BİST 100, BİST 30 şeklinde sıralanmaktadır. Tablo 1'deki yatırım araçları ile oluşturulabilecek olası tüm portföy kombinasyonlarında portföye dahil edilecek her bir yatırım aracı ile portföyün riski ve getirisinin ne şekilde değişeceği incelenmiştir. Eklenen her bir yatırım aracının risk ve getiriye ne şekilde değiştireceğinin incelenebilmesi amacıyla portföydeki yatırım araçlarının ağırlıkları eşit varsayılmıştır.

Çalışma kapsamında tablo 1'deki 8 yatırım aracının birbirleri ile kovaryansları ve oluşturulabilecek $\binom{8}{2}$ kombinasyonundan $\binom{8}{8}$ kombinasyonuna kadar toplam 247 farklı portföy için risk ve getiri hesaplaması eşitlik 4 ve 5'deki formüller yardımı ile yapılmıştır.

$$\text{Portföyün Getirisi} \quad R_p = \sum_{i=1}^N r_i w_i \quad (4)$$

$$\text{Portföyün Riski} \quad \sigma = \sqrt{\sum_{i=1}^n \sum_{j=1}^n w_i w_j \text{Cov}_{ij}} \quad (5)$$

³ Pi olasılıklar eşit varsayılmıştır.

$$\begin{aligned}
&\text{Kısıtlar} && ; w_1 = w_2 = \dots = w_n \\
&\text{Ağırlıklar} && = 0 \leq w_i \leq 1 \\
&\text{Kovaryans} && \sigma_{i,j} = \frac{\sum_{i,j=1}^n [(r_i - E(r_i)) * (r_j - E(r_j))]}{n} \quad (6)
\end{aligned}$$

8 yatırım aracının $\binom{8}{2}$ kombinasyonu ile toplamda 28 farklı kovaryans değeri eşitlik 6'daki formül yardımı ile hesaplanmıştır. Kovaryans değerleri Portföyün riskini hesaplanmasında kullanılacaktır. Aynı zamanda bu değerler iki yatırım aracının ilişkisinin yönü ve derecesi hakkında bilgi vermektedir. Hesaplanan bu değerler tablo 2'deki gibidir.

Tablo 2: Kovaryans Matrisi

	Dolar	Sterlin	Euro	BİST 100	BİST 50	BİST 30	Altın	Gümüş
Dola	1	0,0000272 94328	0,0000244 04567	- 0,0000014 22367	- 0,0000015 28735	- 0,0000012 95430	0,000019 669276	- 0,0000020 89949
Sterlin	0,0000272 94328	1	0,0000280 91020	- 0,0000028 20816	- 0,0000030 16921	- 0,0000027 83679	0,000017 401076	0,0000102 53524
Euro	0,0000244 04567	0,0000280 91020	1	- 0,0000031 50629	- 0,0000034 345576	- 0,0000033 795801	0,000017 3125460	0,0000093 098321
BİST	- 0,0000014 22367	- 0,0000028 20816	- 0,0000031 50629	1	0,0002445 436637	0,0002548 385163	- 0,0000055 39027	- 0,0000064 82728
BİST	- 0,0000015 28735	- 0,0000030 16921	- 0,0000034 345576	0,000244 5436637	1	0,000262 0493355	- 0,0000056 301188	- 0,0000066 188951
BİST	- 0,0000012 95430	- 0,0000027 83679	- 0,0000033 795801	0,000254 8385163	0,0002620 493355	1	- 0,0000055 998783	- 0,0000078 046132
Altın	0,000019 669276	0,000017 401076	0,000017 3125460	- 0,0000055 39027	- 0,0000056 301188	- 0,0000055 998783	1	0,0001069 585914
Gümüş	- 0,0000020 89949	0,0000102 53524	0,0000093 098321	- 0,0000064 82728	- 0,0000066 188951	- 0,0000078 046132	0,000106 9585914	1

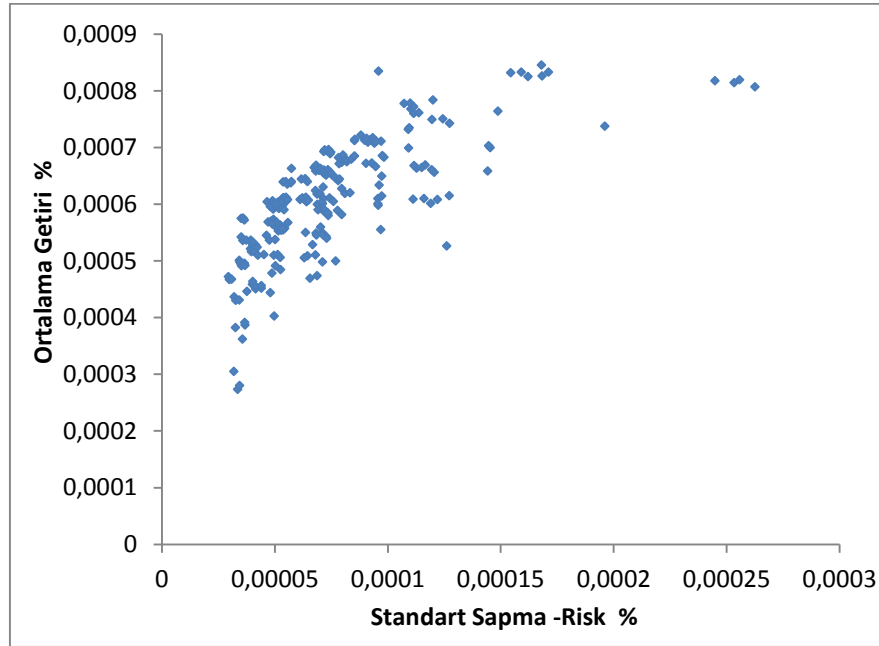
Tablo 2 incelendiğinde maksimum kovaryansın BİST 50 ile BİST 30 arasında olduğu gözlemlenmektedir ve pozitiftir. Bu bize BİST 50 ile BİST 30'un aynı

yönde olan ilişkisini ve kuvvetini vermektedir. Yani birisinin getirisi yükselirken diğerinin de yükselme ve birinin riski düşerken diğerinin de düşme olasılıkları benzerdir. Aynı şekilde minimum kovaryans ise BİST 30 ile Gümüş arasındadır ve negatiftir. Yani BİST 30 ile Gümüş zıt yönde hareket etmektedir. Birisinin getirisi artarken diğerinin getirisi azalmakta aynı şekilde birisinin riski düşerken diğerinin riski yükselmektedir.

Yatırım araçlarının $\binom{8}{2}$ kombinasyonundan $\binom{8}{8}$ kombinasyonuna kadarki toplam 247 farklı portföy için hesaplanan risk ve ortalama getiri değerleri; Dolar: A, Sterlin: B, Euro: C, BİST 100: D, BİST 50: E, BİST 30: F, Altın: G, Gümüş: H harfleri ile simgelenmiş olmak üzere ek-1'deki gibidir.

Ek-1'de olası 247 portföyün risk ve ortalama getiri hesaplamaları görünmektedir. Hesaplamalar Microsoft Excel programından faydalanılarak yapılmıştır. Ek-'deki tüm risk ve getiri noktalarının grafik üzerinde gösterimi, yatay eksende standart sapma (%), dikey eksende ortalama getiri (%) olmak üzere şekil 1'deki gibidir.

Şekil 1: Etkin sınır

Şekil 1'de olası 247 portföyün ortalama getirileri ve standart sapmalarının eksen üzerindeki aldığı görünüm etkin sınırın ta kendisidir. Bu eksen üzerindeki minimum riskli portföy optimum portföyü vermektedir.

Ek-1 ve şekil 1 incelendiğinde en riskli portföyün BİST 50 ve BİST 30 yatırım araçları ile oluşturulmuş portföy olduğu (EF), en yüksek getirili portföyün BİST 100 ve Gümüş yatırım araçları ile oluşturulmuş portföy olduğu (DH) ve en düşük getirili portföyün ise Dolar ve Euro yatırım araçları ile oluşturulmuş portföy olduğu (AC) gözlemlenebilmektedir. Optimum portföyün ise 0,002929756 risk ve 0,04722026 ortalama getiri ile Dolar, Sterlin, Euro BİST 100 ve Altın yatırım araçlarından eşit ağırlık ile oluşturulmuş portföye ait olduğu görülmektedir. Bu bileşim noktası Ek-1’de ABCDG olarak kodlanmış noktanın ta kendisidir.

SONUÇ

Portföy yatırımı finans literatüründe araştırmacılar tarafından çokça çalışılmış başlıca konuların başında yer almaktadır. Konunun bu denli çok çalışılmış olması ne kadar önemli olduğunun en temel göstergelerinden birisidir. Zira ister küçük olsun ister büyük, tasarruf sahipleri her zaman tasarruflarını değerlendirebilecekleri makul yatırım araçları arayışında olmuşlardır.

Teorinin ilk çıkış noktasında yalnızca riskli yatırım araçlarına yatırım yapılması varsayımı ile inşa edilen yaklaşım daha sonraları portföye risksiz varlıkların da dahil edilebileceği bir şekilde genişletilmiştir. Bu çalışma ile de portföye dahil edilebilecek riskli yatırım araçlarının menkul kıymet havuzundan değil alternatif yatırım araçlarından da tercih edilebileceği gösterilmeye çalışılmıştır.

Ülkemizde aktif bir piyasası ve geçmişe dönük tarihi verileri olan yatırım araçlarından 8 tanesi seçilmiştir. Daha fazla yatırım aracı olmasına rağmen geçmişe dönük tarihi veri yetersizliği nedeni ile çalışmaya dahil edilememiştir. Çalışmaya dahil edilen 8 yatırım aracı ile alternatif 247 portföy oluşturulabileceği hesaplanmıştır. Her bir portföy için hesaplanan risk ve getiri bileşimleri ile şekil 1 deki gibi etkin sınır elde edilmiştir.

Tablo 3 ve şekil 1 detaylı incelendiğinde en riskli portföyün iki yatırım aracından oluştuğu, optimal portföyün ise 5 yatırım aracı ile oluştuğu gözlemlenebilmektedir. En yüksek ve en düşük getirili portföylerde de iki yatırım aracı bulunurken optimal portföyde ise belirtildiği gibi beş yatırım aracı bulunmaktadır. Tablo 3 incelendiğinde üç yatırım aracı bulunan portföylerin ortalama risklerinin dört yatırım aracı bulunan portföylere, dört yatırım aracı bulunan portföylerin ortalama risklerinin ise beş yatırım aracı bulunan portföylere kıyasla daha az ortalama riske sahip oldukları gözlemlenebilmektedir. Bu, portföydeki yatırım aracı sayısı optimal portföydeki yatırım aracı sayısına kadar artırıldıkça ortalama riskin azaldığı sonucunu vermektedir. Bu sonuç ise çeşitlendirmenin portföy riski üzerindeki olumlu etkisini ortaya koymaktadır.

Çalışmamızda elde edilen bulguların literatürdeki hisse senedi havuzundan oluşturulmuş benzer çalışmalarla uygunluk gösterdiği gözlemlenmiştir. Bu çalışma ile optimum portföyün alternatif yatırım araçları ile de oluşturulabileceği gösterilmiştir.

KAYNAKÇA

Aouni, Belaid - Colapinto, Cinzia - Torre Davide L. (2014), **“Financial Portfolio Management Through the Goal Programming Model: Current State of the Art”**, European Journal of Operational Research, Vol. 234, No:2, ss. 536-545.

Bernstein, Peter L. (1997), **Sermaye Üzerine Büyük Düşünceler**, (Çev. Sinan Gürtuna), Sermaye Piyasası Kurulu, Yayın No:66, Ankara.

Byers, Steven S. - Groth, John C. - Sakao, Tomohiko (2013), **“Using Portfolio Theory to Improve Resource Efficiency of Invested Capital”**, Journal of Cleaner Production, Vol. 98, July, ss. 1-10.

Campell, John Y. – Lettau, Martin – Malkiel, Burton G. – Xu, Yexiao (2001), **“Have Individual Stocks Become More Volatile? An Empirical Exploration of Idiosyncratic Risk”**, Journal of Finance, Vol. 56, No:1, ss. 1-43.

Cohen, Morrel H. - Natoli, Vincent D. (2003), **“Risk and Utility in Portfolio Optimization”**, Physica A, Vol. 324, No:1, ss. 81-88.

Demirtaş, Özgür - Güngör, Zülal (2004), **“Portföy Yönetimi ve Portföy Seçimine Yönelik Uygulama”**, Havacılık ve Uzay Teknolojileri Dergisi, Cilt 1, No:4, ss. 103-109.

Elton, Edwin J. - Gruber, Martin J. (1997), **“Modern Portfolio Theory, 1950 to Date”**, Journal of Banking & Finance, Vol. 2, No:11, ss. 1743-1759.

Evans, John L. - Archer, Stephen H. (1968). **“Diversification and the Reduction of Dispersion: An Empirical Analysis”**, Journal of Finance, Vol. 23, No:5, ss. 761-767.

Fisher, Lawrence - James H. Lorie (1970), **“Some Studies of Variability of Returns on Investments in Common Stocks”**, Journal of Business, Vol. 43, No:2, ss. 99-134.

İskenderoğlu, Ömer ve Karadeniz, Erdinç (2011), **“Optimum Portföyün Seçimi: İMKB 30 Üzerinde Bir Uygulama”**, Çukurova Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, Cilt 12, No:2, ss. 235-257.

Jansen, Dennis W. - Koedijk, Kees G. - Vries, Casper G. (2000), “**Portfolio selection with Limited Downside Risk**”, Journal of Empirical Finance, Vol. 7, No:3, ss. 247-269.

Joro, Tarja - Na, Paul (2006), “**Portfolio Performance Evaluation in a Meanvariance Skewness Framework**”, Journal of Operational Research, Vol. 175, No:1, ss. 446-461.

Karan, Mehmet B. (2001), **Yatırım Analizi ve Portföy Yönetimi**, Gazi Kitabevi, Ankara.

Kardiyen, Filiz (2008), “**Portföy Optimizasyonunda Ortalama Mutlak Aapma Modeli ve Markowitz Modelinin Kullanımı ve İMKB Verilerine Uygulanması**”, Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, Cilt 13, No: 2, ss: 335-350.

Kaya, Cansın - Kocadağlı, Ozan (2012), “**Etkin Sınır ve Beta Katsayı Kısıtlı Portföy Seçim Modeli Üzerine Bir Uygulama**”, İstanbul Ticaret Üniversitesi Fen Bilimleri Dergisi, Cilt 11, No: 22, ss. 19-35.

Lintner, John (1965), “**The Valuation of Risk Assets and the Selection of Risky Investments in Stock Portfolios and Capital Budgets**”, The Review of Economics and Statistics, Vol.47, No:1 ss13-37.

Markowitz, Hanry (1952), “**Portfolio Selection**”. Journal of Finance, Vol. 7, No: 1, ss. 77-91.

Sayılgan, Güven - Mut, Arma, D. (2010), “**Portföy Optimizasyonunda Alt Kısmi Moment ve Yarı-varyans Ölçütlerinin Kullanılması**”, BDDK Bankacılık ve Finansal Piyasalar, Cilt 4, No:1, ss. 47-54.

Sharpe, William F. (1964), “**A Theory of Market Equilibrium under Conditions of Risk**”, The Journal of Finance, Vol.19, No:3, ss.425-442.

SOLNIK, Bruno, H. (1974), “**Why Not Diversify Internationally Rather than Domestically?** Financial Analysts Journal, Vol. 30, No:4, ss. 48-53.

Uyar, Umut - Kangallı, Sinem, G. (2012), “**Markowitz Modeline Dayalı Optimal Portföy Seçiminde İşlem Hacmi Kısıtı**”, Ege Akademik Bakış, Cilt 12, No:2, ss. 183-192.

EK-1 Portföylerin Risk ve Ortalama Getirileri

Portföy	Risk	Ort. Getiri	Portföy	Risk	Ort. Getiri
AB	0,003556174	0,0362591	BCF	0,004400075	0,045666696
AC	0,003350157	0,027348103	BCG	0,003655182	0,039171511
AD	0,007042577	0,059293397	BCH	0,006857769	0,047415567
AE	0,007355648	0,05804823	BDE	0,011154714	0,066847178
AF	0,007948041	0,0582228	BDF	0,011644194	0,066963559
AG	0,005238851	0,048480022	BDG	0,004653299	0,060468374
AH	0,012194661	0,060846107	BDH	0,008012753	0,06871243
BC	0,00343161	0,028053897	BEF	0,01194015	0,066133447
BD	0,006869787	0,059999191	BEG	0,004787009	0,059638262
BE	0,007178372	0,058754023	BEH	0,00814546	0,067882318
BF	0,007770761	0,058928594	BFG	0,005048384	0,059754642
BG	0,005022573	0,049185816	BFH	0,008379814	0,067998699
BH	0,012708966	0,061551901	BGH	0,009725399	0,061503514
CD	0,006791765	0,051088194	CDE	0,011111103	0,060906513
CE	0,007095959	0,049843026	CDF	0,011596549	0,061022894
CF	0,007679434	0,050017596	CDG	0,004616927	0,054527709
CG	0,004956612	0,040274819	CDH	0,007957379	0,062771765
CH	0,012600251	0,052640904	CEF	0,011890554	0,060192782
DE	0,024478655	0,08178832	CEG	0,004748685	0,053697597
DF	0,025574132	0,081962891	CEH	0,008088135	0,061941653
DG	0,008797804	0,072220113	CFG	0,005006099	0,053813977
DH	0,016794392	0,084586198	CFH	0,008318527	0,062058034
EF	0,026253021	0,080717723	CGH	0,009675386	0,055562849
EG	0,009111639	0,070974946	DEF	0,025332237	0,081489645
EH	0,017105973	0,08334103	DEG	0,011944366	0,07499446
FG	0,009693878	0,071149516	DEH	0,015440682	0,083238516
FH	0,009583641	0,083515601	DFG	0,012429336	0,07511084
GH	0,019608168	0,073772823	DFH	0,01589863	0,083354896
ABC	0,003169767	0,0305537	DGH	0,011009487	0,076859712
ABD	0,004101763	0,051850563	EFG	0,012727625	0,074280728
ABE	0,004235133	0,051020451	EFH	0,016195918	0,082524785
ABF	0,004501021	0,051136831	EGH	0,011144528	0,0760296
ABG	0,003762187	0,044641646	FGH	0,01137437	0,07614598
ABH	0,006659072	0,052885703	ABCD	0,00319014	0,043673647
ACD	0,004003145	0,045909898	ABCE	0,003262407	0,043051063

ACE	0,004134563	0,045079786	ABCF	0,003414108	0,043138348
ACF	0,004396489	0,045196166	ABCG	0,003247771	0,03826696
ACG	0,003668928	0,038700981	ABCH	0,004797346	0,044450002
ACH	0,006546812	0,046945038	ABDE	0,006898847	0,05902371
ADE	0,011264123	0,066376649	ABDF	0,007178548	0,059110996
ADF	0,011498085	0,066493029	ABDG	0,003498835	0,054239607
ADG	0,004780042	0,059997844	ABDH	0,005136646	0,060422649
ADH	0,007814792	0,068241901	ABEF	0,007344489	0,058488412
AEF	0,012051555	0,065662918	ABEG	0,003573512	0,053617023
AEG	0,004915745	0,059167733	ABEH	0,00521076	0,059800065
AEH	0,007949494	0,067411789	ABFG	0,003724904	0,053704308
AFG	0,005177122	0,059284113	ABFH	0,005346952	0,059887351
AFH	0,008183849	0,067528169	ABGH	0,00635651	0,055015962
AGH	0,009546767	0,061032984	BCDE	0,00682228	0,054921109
BCD	0,004008726	0,046380427	BCDF	0,007099752	0,055008394
BCE	0,00413815	0,045550315	BCDG	0,00341663	0,050137005
BCDH	0,005226399	0,056320047	DFGH	0,010977747	0,077867857
BCEF	0,007263474	0,05438581	ABCDE	0,004939787	0,051047548
BCEG	0,003489089	0,049514421	ABCDF	0,005119236	0,051117376
BCEH	0,005298294	0,055697464	ABCDG	0,002929756	0,047220265
BCFG	0,003638251	0,049601706	ABCDH	0,003913934	0,052166699
BCFH	0,005432257	0,055784749	ABCEF	0,005223167	0,050619309
BCGH	0,006438406	0,05091336	ABCEG	0,002975279	0,046722198
CDEF	0,014418307	0,065902958	ABCEH	0,003959096	0,051668632
CDEG	0,007136888	0,06103157	ABCFG	0,003072609	0,046792026
CDEH	0,009023641	0,067214612	ABCFH	0,004046699	0,05173846
CDFG	0,007411822	0,061118855	ABCGH	0,004858352	0,047841349
CDFH	0,009283376	0,067301897	ABDEF	0,009616237	0,063397427
CDGH	0,006782491	0,062430508	ABDEG	0,005119787	0,059500316
DEFG	0,014864619	0,076468918	ABDEH	0,006160076	0,06444675
DEFH	0,016823847	0,082651961	ABDFG	0,005299038	0,059570144
DEGH	0,010718321	0,077780572	ABDFH	0,006329599	0,064516578
EFGH	0,011144628	0,077245273	ABDGH	0,004892692	0,060619467
ACDE	0,006837999	0,054568212	ABEFG	0,005404512	0,059072077
ACDF	0,007115472	0,054655497	ABEFH	0,006434713	0,064018511
ACDG	0,0034421	0,049784108	ABEGH	0,004939396	0,0601214
ACDH	0,005069223	0,05596715	ABFGH	0,005026801	0,060191228
ACEF	0,007280316	0,054032913	ACDEF	0,009572527	0,059833028
ACEG	0,00351568	0,049161524	ACDEG	0,005080136	0,055935917
ACEH	0,00514224	0,055344567	ACDEH	0,006113585	0,060882351
ACFG	0,003664844	0,049248809	ACDFG	0,005257961	0,056005745
ACFH	0,005276204	0,055431852	ACDFH	0,006281682	0,060952179

ACGH	0,006292102	0,050560463	ACDGH	0,004848833	0,057055068
ADEF	0,014530885	0,07000556	ACEFG	0,005362732	0,055507678
ADEG	0,007252873	0,065134171	ACEFH	0,006386092	0,060454112
ADEH	0,00896767	0,071317214	ACEGH	0,004894835	0,056557001
ADFG	0,007530037	0,065221457	ACFGH	0,004980813	0,056626829
ADFH	0,009229634	0,071404499	ADEFG	0,009820284	0,068285796
ADGH	0,006732156	0,06653311	ADEFH	0,010900116	0,07323223
AIEFG	0,007697291	0,064598873	ADEGH	0,007160298	0,069335119
AIEFH	0,009396324	0,070781915	ADFGH	0,007328196	0,069404947
AIEGH	0,006807583	0,065910526	AIEFGH	0,00743415	0,06890688
AIFGH	0,006941238	0,065997812	BCDEF	0,009550561	0,060115346
BDEF	0,014450482	0,070358457	BCDEG	0,00505193	0,056218235
BDEG	0,007162721	0,065487068	BCDEH	0,006202272	0,061164668
BDEH	0,009060163	0,071670111	BCDFG	0,005229754	0,056288063
BDFG	0,007439884	0,065574354	BCDFH	0,006370368	0,061234497
BDFH	0,009322126	0,071757396	BCDGH	0,00493128	0,057337386
BDGH	0,006814899	0,066886007	BCEFG	0,005333808	0,055789996
BEFG	0,007606016	0,06495177	BCEFH	0,006474061	0,06073643
BEFH	0,009487695	0,071134812	BCEGH	0,004976564	0,056839319
BEGH	0,006889205	0,066263423	BCFGH	0,005062542	0,056909147
BFGH	0,007022858	0,066350709	BDEFG	0,009750681	0,068568113
CEFG	0,007576857	0,060496271	BDEFH	0,010947406	0,073514547
CEGH	0,006855698	0,061807925	BDEGH	0,007201348	0,069617436
CEFH	0,009447847	0,066679313	BDFGH	0,007369246	0,069687264
CFGH	0,006987124	0,06189521	BEFGH	0,007474481	0,069189197
CDEFG	0,00972938	0,065003714	ACDEFH	0,007800584	0,064217341
CDEFH	0,010919265	0,069950148	ACDEGH	0,005319613	0,060969749
CDEGH	0,007177265	0,066053037	ACDFGH	0,005436334	0,061027939
CDFGH	0,007343737	0,066122865	ACEFGH	0,005508236	0,060612883
CEFGH	0,00744827	0,065624798	ADEFGH	0,008514472	0,071261315
DEFGH	0,011986097	0,078402916	BCDEFG	0,007069839	0,060330578
ABCDEF	0,007016486	0,056021672	BCDEFH	0,007853936	0,064452606
ABCDEG	0,004010076	0,05277408	BCDEGH	0,005368632	0,061205013
ABCDEH	0,004685537	0,056896108	BCDFGH	0,005485353	0,061263204
ABCDFG	0,004134681	0,05283227	BCEFGH	0,005556756	0,060848148
ABCDFH	0,004803386	0,056954298	BDEFGH	0,008534743	0,071496579
ABCDGH	0,003921659	0,053706706	CDEFGH	0,008514727	0,068526247
ABCEFG	0,00420625	0,052417214	ABCDEFH	0,005566493	0,056790968
ABCEFH	0,004874705	0,056539242	ABCDEFH	0,005245353	0,060324135
ABCEGH	0,003952416	0,05329165	ABCDEGH	0,003504249	0,057540484
ABCFGH	0,004013239	0,05334984	ABCDFGH	0,003591069	0,057590361
ABDEFG	0,007128489	0,063065646	ABCEFGH	0,003643157	0,057234599

ABDEFH	0,007836161	0,067187674	ABDEFGH	0,005726626	0,066361826
ABDEGH	0,005352372	0,063940081	ACDEFGH	0,005700114	0,063815827
ABDFGH	0,005470083	0,063998271	BCDEFGH	0,005730033	0,064017482
ABEFGH	0,005542473	0,063583216	ABCDEFHG	0,005279345	0,06045946
ACDEFG	0,007097663	0,060095313			

Çalışanların Örgütsel Güven Algılamalarının Özdeşleşme Düzeyleri Üzerindeki Etkisi: Ampirik Bir Çalışma^{*†}

Durdu Mehmet BİÇKES

Yrd. Doç. Dr., Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi
İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi

Celal YILMAZ

Okt., Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi
Yabancı Diller Yüksekokulu

Özet

Çalışanın örgütsel kimlik özellikleri ile kendini bütünleştirme düzeyi olarak tanımlanabilecek olan örgütsel özdeşleşme, yol açtığı sonuçlar nedeniyle (çalışan tatmini, müşteri memnuniyeti, bireysel ve örgütsel performans gibi) örgütsel işleyiş açısından önemli bir değişkendir. Örgütsel yaşamda tutum ve davranışlar kendiliğinden ortaya çıkmamakta, bazı öncüllerin varlığını gerektirmektedir. Çalışanların örgütsel özdeşleşme düzeylerinin artırılması noktasında, öncül olarak değerlendirilebilecek değişkenlerden birisi de örgütsel güvendir. Çalışanların örgütsel güven ve örgütsel özdeşleşme düzeyleri bütün sektörler için önemli olmakla birlikte, müşteri memnuniyetinin çalışan performansına bağlı olduğu sektörlerde (eğitim, danışmanlık, eğlence gibi) ayrıcalıklı bir öneme sahiptir. Bu çalışma, çalışanların örgütsel güven algılamalarının örgütsel özdeşleşme düzeyleri üzerindeki etkisini ortaya koymayı amaçlamaktadır. Araştırmanın örneklem çerçevesini Nevşehir ilindeki resmi liselerde görev yapmakta olan öğretmenler oluşturmaktadır. Veriler, katılımcılarla yüz yüze iletişim kurularak anket yöntemiyle toplanmıştır. Araştırma bulguları, örgütsel güven ve yöneticiye güven ile örgütsel özdeşleşme arasında orta düzeyde ve örgüte güven ile örgütsel özdeşleşme arasında zayıf düzeyde, anlamlı ve pozitif yönlü ilişkilerin olduğunu ortaya koymuştur.

Anahtar Kelimeler: Örgütsel Güven, yöneticiye güven, örgüte güven, özdeşleşme.

* Bu çalışma, Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme Yüksek Lisans programında Yrd. Doç. Dr. Durdu Mehmet BİÇKES danışmanlığında, Celal YILMAZ tarafından hazırlanan "Örgütsel Güven ile Tükenmişlik Arasındaki İlişkide Algılanan Örgütsel Özdeşleşmenin Aracılık Etkisi: Uygulamalı Bir Çalışma" başlıklı yüksek lisans tezinden uyarlanmıştır.

† Gönderi/Kabul Tarihi: 30.03.17/10.08.17

The Effect of Employees' Organizational Trust Perception on Their Identification: An Emprical Study

Abstract

Organizational identification stands for the level of employees who define themselves within the identity of their organization and is a significant factor due to its function in organizational activities and processes. It leads to job satisfaction, customer satisfaction, individual and organizational performance and other behavioral outputs. Any attitude and behavior do not emerge without a reason in organizational life, but they require some antecedents. One of the antecedents, to be regarded as a variable to increase the level of employees' organizational identification is organizational trust. Organizational trust and organizational identification play an important role in all sectors; however they have more importance in the sectors such as education, consultancy, hospitality and entertainment in which customer satisfaction depends on heavily employee performance. This study aims to determine the effect of employees' organizational trust perception on their organizational identification level. The sample of the study is composed of the teachers working in the state high schools in Nevşehir. Data were gathered by contacting the participants face to face via questionnaire. The findings reveal that there is a moderate positive and significant relationship between organizational trust and trust to manager however weak one between trust to organization and organizational identification.

Keywords: Organizational trust, trust to manager, trust to organization, identification.

GİRİŞ

Çeşitli amaçları gerçekleştirmek için kurulan örgütler, amaçlarını gerçekleştirmek için öncelikle mevcut kaynaklarını etkin ve verimli bir şekilde kullanmanın yolunu aramak durumundadırlar. Kaynaklar içerisinde insan unsuru diğer kaynakları yönlendirebilme gücüne sahip olması nedeniyle örgütsel başarıda belirleyici bir role sahiptir. Dolayısıyla, örgütler fiziki kaynaklara ek olarak temel yeteneklere sahip nitelikli personeli istihdam etmek, eğitmek, geliştirmek ve elinde tutmak durumundadır. Bu nedenle örgütsel davranış kapsamına giren konular gerek bilim insanlarının gerekse yöneticilerin uzun yıllardır dikkatini çeken bir konu ola gelmiştir.

Çalışma arkadaşlarına, yönetime ve nihayetinde örgüte güven olarak teşekkül eden örgütsel güven; örgüt hedeflerini gerçekleştirmede belirleyici bir unsurdur. Çalışmanın bağımsız değişkenlerini oluşturan, yöneticiye güven ve örgüte güven kavramları literatürde üzerinde yoğun olarak durulan örgütsel davranış konuları arasındadır. Örgütsel güven kavramı; “yapılan iş öncesinde ve işin yapılması sürecinde güvenilenin, ortak çıkarlar doğrultusunda hareket edeceğine dair güvenen tarafın inancı ve savunmasız kalmaya rıza göstermesi” şeklinde tanımlanabilir (Yılmaz, 2014: 2). Örgütsel güven düzeyi yüksek personelin bilgi alış veriş ve paylaşımı, örgütsel destek, örgütsel bağlılık ve performans düzeylerinin arttığı ve örgütsel özdeşleşme, iş tatmini, işbirliği, sürekli iş ilişkileri ve örgütsel vatandaşlık davranışları sergiledikleri görülmektedir (Fulmer ve Gelfand, 2012: 1181-1182).

Örgütsel özdeşleşme, bireyin örgüte olan üyeliği çerçevesinde örgütün özellikleri ve hedefleri doğrultusunda kendini tanımladığı sosyal özdeşleşmenin spesifik bir formu olarak belirtilmektedir (Mael ve Ashforth, 1992: 105; Galvin, Lange ve Ashforth, 2015: 165). Uygulamalı çalışmalar, örgütsel özdeşleşmenin örgütsel vatandaşlık davranışı, iş tatmini, işte kalma niyeti (Wegge ve diğ., 2006: 64), örgütsel güven (Hameed, Arain ve Farooq, 2013: 673), iletişim, liderlik (Çeri-Booms, 2012: 182), tükenmişlik (Maslach, Schaufeli ve Leiter, 2001: 403), çalışan memnuniyeti ve performansı (Karabey ve İşcan, 2010: 239; Turunç ve Çelik, 2010: 200) gibi değişkenlerle ilişki içerisinde olduğunu ortaya koymaktadır. Bu bulgular, örgütsel kimliği daha belirgin hale getiren işletmelerin örgütü ile bütünleşmiş çalışanların örgütsel özdeşleşmelerini bir kaldıraç gibi kullanabildiklerini göstermektedir. Buradan hareketle, yöneticiye ve örgüte güven duyan bireylerin kendilerini örgütün bir üyesi olarak görecekları ve kendilerini örgüt kimliği çerçevesinde tanımlamaya başlayacakları söylenebilir.

Yapılan açıklamalardan, örgüt ve yöneticiler açısından, çalışanların örgütsel güven ve örgütsel özdeşleşme düzeylerinin birlikte ele alınması ve özenle takip edilmesi gereken konular arasında olduğu anlaşılmaktadır. Bu çalışmanın amacı,

yöneticiye güven ve örgüte güvenin çalışanın örgütsel özdeşleşme düzeyi üzerindeki etkisini, dolayısıyla bu iki değişken arasındaki ilişkiyi incelemektir. Müşteri memnuniyetinin çalışan performansına bağlı olduğu çalışma alanlarının başında gelmesi nedeniyle, araştırmanın örnekleme öğretmenler arasından seçilmiştir.

Çalışma üç bölümden oluşmaktadır. İlk bölümde, araştırmanın değişkenleri olan örgütsel güven ve örgütsel özdeşleşme kavramları teorik olarak açıklanmış ve aralarındaki ilişkiye değinilmiştir. İkinci bölümde, araştırmanın metodolojisi açıklanmıştır. Son bölümde ise, araştırma bulguları, tartışma ve öneriler aktarılmıştır.

KAVRAMSAL ÇERÇEVE

Örgütsel Güven

Güvenin literatürde birçok tanımının yapıldığı görülmektedir. Bu tanımlardan birinde güven, bireyin aldığı kararların kendi çıkarları doğrultusunda yürüyeceğine yönelik beklentisi şeklinde tanımlanmaktadır (Polat, 2015: 32). Mishra'ya (1996: 260) göre güven, bir tarafın inanca dayalı olarak açık, yetkin, güvenilir ve ilgili olan diğer tarafa karşı kendini savunmasız bırakmaya gönüllü olmasıdır. Benzer şekilde güven, diğer tarafın yetkinliğine, iyi niyetine ve davranışlarına yönelik olarak bir diğer tarafın olumlu beklentileridir (Blomqvist ve Stahle, 2000). Güven, örgüt üyeleri arasında sosyalleşmeyi artırmakta, işlem maliyetlerini azaltmakta ve en uygun yapıların oluşmasına katkı sağlamaktadır (Fukuyama, 2001: 7-8).

Güven tanımlarında görülen unsurlara örgütsel güven tanımlarında da rastlanmaktadır. Örneğin; Bachmann'a (2001: 338) göre örgütsel güven, ekonomik aktörler arasındaki beklentileri ve etkileşimleri koordine etmeye yönelik etkili çözümler yaratmaya izin veren merkezi bir mekanizmadır. Örgütsel güven güvenilirliğe, adalete, iyi niyete ve yardımseverliğe dayalı bir yapılanma olarak ifade edilmektedir (Dyer ve Chu, 2003: 58). Cohen ve Dienhart (2013: 1) örgütsel güveni, risk ve savunmasızlık içeren durumlar karşısında rasyonel kararlar alabilme ve stratejik davranışlar sergileyebilme olarak tanımlamaktadırlar. Yapılan örgütsel güven tanımlarından hareketle, ilgililik, yeterlilik/yetenek, açıklık, yardımseverlik, özdeşleşme, güvenilirlik ve doğruluk gibi kavramların örgütsel güvenin belirgin özellikleri olduğu söylenebilir (Mishra, 1996: 270; Ellonen, Blomqvist ve Puumalainen, 2008: 163; Mayer, Davis ve Schoorman, 1995: 715).

Literatürde örgütsel güven, yöneticiye, örgüte ve çalışma arkadaşlarına güven olmak üzere üç alt boyutta (Ellonen ve diğ., 2008: 161; Tokgöz ve Seymen, 2013: 68) ele alındığı gibi, yöneticiye güven ve örgüte güven şeklinde iki alt boyutta da

ele alınmaktadır (Nyhan ve Marlowe, 1997: 624). Bu çalışmanın örneklem çerçevesini öğretmenlerin oluşturması ve öğretmenlerin çoğu zaman bir grupta veya takımla çalışmak durumunda olmamaları nedeniyle, Nyhan ve Marlowe'nin (1997: 624) sınıflandırması benimsenmiştir. Dolayısıyla, burada örgütsel güvenin alt boyutlarından yöneticiye güven ve örgüte güven başlıklarına değinilmiştir.

Yöneticiye Güven: Örgütteki prosedürlerin çalışanlar tarafından bilinmesini, adil ve güvenilir olarak algılanmasını ifade eder. Yöneticiye güven, çalışanların iş tatminlerini ve yöneticiyi değerlendirmelerini etkilemektedir. Dolayısıyla kararların alınış biçimi, çalışanlara adil yaklaşım ve uygulamaların tarafsızlığı yöneticilere duyulan güvende, çalışanların performanslarında ve hedeflere duyulan bağlılıklarında rol oynamaktadır (Büte, 2011: 175; İşcan ve Sayın, 2010: 203). Örgütte yönetici ve çalışanlar arasındaki güvenin karşılıklı olması, çalışanların gelecekte elde edecekleri olası faydalara yönelik motivasyonlarını artıracaktır. Güvenin azaldığı durumlarda ise fazladan gayret göstermemekte ve güvenilmez bir yönetici ile çalışma neticesinde asgari performansı bile yerine getirmeye karşı gönülsüz olabilmektedirler.

Örgüte Güven: Çalışanların örgüte yönelik hissettikleri kişisel güvenlerini genellemelerinden doğmaktadır (Lewicki ve Bunker, 1996: 137). Sağlıklı iletişim, fikir ve düşüncelerin rahatlıkla ifade edilebilmesi, bilgiye kolay erişim ve şeffaflık örgüte karşı güven oluşumunda kayda değer bir rol oynamaktadır (Shockley-Zalabak, Ellis ve Winograd, 2000: 39). Örgütün prosedür ve adalet dağılımından etkilenen örgüte güven, yüksek örgütsel bağlılık ve düşük işten ayrılma isteği doğurmaktadır (Tan ve Tan, 2000: 248).

Örgütsel Özdeşleşme

Örgütsel özdeşleşme; bireyin bir örgüte olan üyeliği çerçevesinde kendini tanımladığı sosyal özdeşleşmenin özel bir formu olarak ifade edilmektedir (Mael ve Ashfort, 1992: 105). Haslam (2004: 271) kavramı; “bireyin nispeten kalıcı olarak belirli bir sosyal grubun üyesi olarak kendini tanımlamaya gönüllü olması” şeklinde ele almaktadır. Bununla birlikte, Lee (1971: 214-215) örgütsel özdeşleşmeyi aidiyet, sadakat ve ortak özellikler gösterme olarak üç temel olgu üzerinden ele almıştır. **Aidiyet olarak özdeşleşme;** örgütteki diğerleri ile paylaşılan ortak hedeflerden doğan bir olguya atıfta bulunmaktadır. **Sadakat olarak özdeşleşme;** örgütü destekleyen tutum ve davranış noktasında tartışılmaktadır. Bu tutum ve davranışlar, örgütsel amaçları benimsemeyi ve desteklemeyi, örgütün başarılarından gurur duymayı ve örgütü dışarıdakilere karşı savunmayı kapsar. **Ortak özellikler olarak özdeşleşme** ise, çalışanlar arasındaki benzerlikleri ifade etmektedir. Bu benzerlikler, demografik özellikler, tutumsal özellikler, eğitim düzeyi, deneyim, cinsiyet, ırk, yaş, başarı, iş seviyesi, iş tipi ve benzerleri şeklinde olabilir (Lee, 1971: 215).

Örgütsel özdeşleşme, bireyin üyesi bulunduğu örgüt açısından benliği ile ilişkili olan “ben kimim?” sorusuna vermiş olduğu cevaba katkı sağlamakla birlikte paylaşılan kader ve anlam temelinde gelişmiş bir tanımlamadır (Mael ve Ashforth, 1992: 104-105). Burada bireyin sosyal kimliğinin oluşmasına yönelik bir ihtiyaçtan bahsedilebilir. Birey yüksek düzeyde özdeşleme ihtiyacı duyduğunda örgüt üyeliğini anlamlı kılmaya yönelik arayışları artmaktadır. Dolayısıyla örgütsel özdeşleşme ihtiyacı bireyi örgütün bir parçası olmaya yöneltmekle kalmayıp bireyin öz benliğini de desteklemektedir (Mignonac, Herrbach ve Guerrero, 2006: 481). Bireyin öz benliğinin gelişmesine katkı sağlamaya yönelik bir tanımlamada örgütsel özdeşleşme; bireyin üyesi olduğu örgüte aidiyeti veya örgütle bir olma algısı olarak ele alınmıştır (Mael ve Ashfort, 1992: 104). Kısaca örgütsel özdeşleşme, bir örgüt üyesinin kendisini tanımlarken kullandığı ifadeleri örgütünü tanımlarken de kullanmasıdır (Dutton, Dukerich ve Harquail, 1994: 239).

Literatür incelendiği zaman örgütsel özdeşleşmenin bilişsel, değerlendiren, duygusal ve davranışsal olmak üzere dört boyutu olduğu görülmektedir (Van Dick ve Wagner, 2002: 131). Bu dört boyut özetle şu şekilde açıklanabilir (Van Dick ve Wagner, 2002: 131): *Özdeşleşmenin bilişsel boyutu*; bireyin kendisini belirli bir sınıfın üyesi olarak tanımlaması ve gruba üyeliğine dair bilgisini ifade eder. *Özdeşleşmenin değerlendiren boyutu*; bireyin belirli bir sınıfı değerlendirme algısıdır. Özellikle iç ve dış gruplara atfedilmiş değer çağrışımlarını ifade eder. *Özdeşleşmenin duygusal boyutu*; bireyin üyesi olduğu gruba yüklediği değer ve duygusal olarak bağlılığıdır. *Özdeşleşmenin davranışsal boyutu* ise grup davranışlarına bireyin katılımını ifade etmektedir.

Bu boyutlara özdeşleşmenin odak noktaları açısından bakıldığında, *i-* bireyin kendi kariyeriyle özdeşleşmesi, *ii-* bireyin çalıştığı birim veya grupla özdeşleşmesi, *iii-* örgütün bütünüyle özdeşleşmesi ve *iv-* meslek, meslek grubu veya sendika grupları ile özdeşleşmesi şeklinde sıralanan dört temel odak tespit edilmiştir. Bu odak noktalar, özdeşleşme düzeyleri ile ele alındığında kariyerle özdeşleşmenin kişisel özdeşleşme düzeyinde olduğu görülürken, diğer üç özdeşleşme odağının ise grupla ya da örgütle özdeşleşme düzeyinde olduğu görülmektedir (Van Dick ve Wagner, 2002: 132; Van Dick ve diğ., 2004: 173).

Yukarıda da belirtildiği gibi çalışmanın örneklem çerçevesini oluşturan öğretmenlerin büyük bir çoğunluğu bir grupla veya takımla çalışmak durumunda değillerdir. Buradan hareketle bu çalışmanın odağını, örgütle özdeşleşmenin oluşturması uygun görülmüştür. Çünkü örgütle özdeşleşme, kariyerle, meslekle veya işle özdeşleşmeden farklıdır. Bu farkı, Mael ve Ashforth (1992: 106); “örgütsel özdeşleşme bireyin kendini bir örgüt açısından tanımladığı nokta iken, meslekle veya işle özdeşleşme bireyin kendini yaptığı iş açısından değerlendirdiği noktadır” diyerek açıklamaktadırlar. Ayrıca iş ya da meslek bir

örgüt için icra edilebileceği gibi birden fazla örgüt için de icra edilebilir. Örneğin, hem okulda hem dersanede çalışan veya özel ders veren öğretmenler, yazılım hazırlayan bilgisayar mühendisleri, serbest lisanslı avukatlar ve doktorlar gibi.

Örgütsel Güven ile Örgütsel Özdeşleşme Arasındaki İlişki

Güven diğer tarafın niyetine ve davranışlarına yönelik olarak olumlu beklentileri temel alan savunmasız kalma niyetidir (Mayer ve diğ., 1995: 716). Örgütsel özdeşleşme ise örgütün hedefleri ile bireylerin kendilerini bağdaştırmaları olarak ifade edilmektedir (Edwards, 2005: 208). Bir örgütün hedeflerine ulaşması için hedeflerin çalışanlar tarafından benimsenmiş olması gerektiği söylenebilir. Örgüt hedeflerinin benimsenmesinde ve hedeflere yönelik olarak gayret gösterilmesinde rol oynayacak önemli faktörlerden biri örgütsel güvendir. Açıklamalardan hareketle, örgütsel güvenin örgütsel özdeşleşme üzerinde pozitif bir etkiye sahip olduğu söylenebilir.

Literatürde örgütsel güvenin, yöneticiye güven, örgüte güven ve çalışma arkadaşlarına güven olmak üzere üç boyuta ayrıldığı gibi hesap tabanlı, biliş tabanlı ve özdeşleşme tabanlı olarak da boyutlara ayrıldığı görülmektedir (Lewicki ve Bunker, 1996: 119). Yapılan literatür incelemesinde, bu boyutlar ile örgütsel özdeşleşme arasındaki ilişkiyi irdeleyen bazı araştırmalara rastlanmıştır. Bu araştırmalara ait bulgular, bütünsel bir yapı arz etmesi için Tablo 1’de özetlenmiştir.

Tablo 1: Örgütsel Güven ile Örgütsel Özdeşleşme Arasındaki İlişkiyi İrdeleyen Çeşitli Çalışmalara Ait Bulgular

Değişkenler	Korelasyon ve/veya Regresyon değerleri	Kaynak
Örgütsel güven ile örgütsel özdeşleşme	($r=.53$, $p<.001$; $r=.66$, $p<.001$)	(Agarwal, 2013)
	($\beta=.40$, $p<.01$)	(Edwards ve Cable, 2009)
	($r=.533$, $p<.01$)	(Tokgöz ve Seymen, 2013)
	($\beta=.46$, $p<.05$)	(Khattak ve diğ., 2014)
	($\beta=.48$, $p<.05$)	(Tüzün ve Çağlar, 2009)
	($\beta = .41$, $p < .01$)	(Ng, 2015).
	($r=.507$, $p<.001$)	(Campbell ve Im, 2015).

Örgüte güven ile örgütsel özdeşleşme	($r=.396, p<.01$)	(Tokgöz ve Seymen, 2013)
Yöneticiye/lidere güven ile örgütsel özdeşleşme	($r=.70, p<.001$) ($r=.269, p<.01$) ($r=.27, p<.01$) ($r=.74, p<.01$) ($r=.31, p<.001$) ($r=.413, p<.01$)	(Agarwal, 2013) (Çeri-Booms, 2012) (Chughtai ve Buckley, 2009) (Bouquillon ve diğ., 2005) (De Cremer ve van Knippenberg, 2005) (Tokgöz ve Seymen, 2013)
Çalışma arkadaşlarına güven ile örgütsel özdeşleşme	($r=.400, p<.01$)	(Tokgöz ve Seymen, 2013)
Lidere duygu tabanlı güven ile örgütsel özdeşleşme	($r=.32, p<.01$); ($\beta=.39, p<.01$) ($\beta=.15, p<.05$)	(Ertürk, 2010) (Schaubroeck ve diğ., 2013)
Lidere biliş tabanlı güven ile örgütsel özdeşleşme	($r=.55, p<.01$) ($\beta=.48, p<.01$)	(Ertürk, 2010)
Biliş tabanlı örgütsel güven ile örgütsel özdeşleşme	($r=.51, p<.05$)	(Tüzün ve Çağlar, 2009)
Duygu tabanlı örgütsel güven ile örgütsel özdeşleşme	($r=.21, p<.05$)	(Tüzün ve Çağlar, 2009)
Örgütsel güven ile grupla özdeşleşme	($r=.377, p<.01$)	(Tokgöz ve Seymen, 2013)

Tablo 1’de görüldüğü üzere örgütsel güven ve tüm alt boyutları ile örgütsel özdeşleşme arasında pozitif yönlü ilişkilerin olduğu anlaşılmaktadır. Örgütsel güven ve örgütsel özdeşleşme arasında teorik zeminde dile getirilen ve uygulamalı çalışma bulgularıyla da desteklenen ilişkiye bağlı olarak çalışmanın hipotezleri aşağıdaki gibi geliştirilmiştir:

Hipotez 1: Örgütsel güven ile örgütsel özdeşleşme arasında anlamlı ve pozitif yönlü bir ilişki vardır.

Hipotez 2: Yöneticiye güven ile örgütsel özdeşleşme arasında anlamlı ve pozitif yönlü bir ilişki vardır.

Hipotez 3: Örgüte güven ile örgütsel özdeşleşme arasında anlamlı ve pozitif yönlü bir ilişki vardır.

YÖNTEM

Evren ve Örneklem

Tanımlayıcı ve açıklayıcı bir çalışma olarak planlanan bu çalışmanın evrenini Nevşehir ilindeki resmi liselerde görev yapmakla olan 1210 öğretmen oluşturmaktadır (<http://www.meb.gov.tr>, 2014). Örneklem büyüklüğünün belirlenmesi aşamasında aşağıdaki formül kullanılmıştır (Yazıcıoğlu ve Erdoğan, 2004: 48):

$$n = Nt^2 pq / d^2 (N - 1) + t^2 pq$$

Formülde;

N: Ana kütleli,

n: Örneklem hacmini,

p: İncelenen olayın gerçekleşme olasılığını,

q: İncelenen olayın gerçekleşmeme olasılığını,

t: Belirli bir anlamlılık düzeyinde, “t” tablosundan bulunan teorik değeri,

d: Olayın oluş sıklığına göre kabul edilen +/- örnekleme hatasını göstermektedir.

Ana kütleli homojen bir yapı sergilemesi (öğretmenlerden oluşması) nedeniyle, incelenen olayın oluş (p) sıklığı 0.9 ve olmayış (q) sıklığı 0.1 olarak alınmıştır (Yazıcıoğlu, Erdoğan, 2004: 47). Çalışmada örnekleme hatası %5 ve güven düzeyi %95 olarak kabul edilmiştir. %95 güven aralığında ve 0,05

anlamlılık düzeyinde teorik t değeri 1.96'dır. Değerler formüldeki yerlerine konulduğunda çalışmanın örnek hacmi 124 olarak hesaplanmıştır.

$$n = \frac{1210 \cdot (1,96)^2 \cdot 0,9 \cdot 0,1}{(0,05)^2 \cdot (1210 - 1) + (1,96)^2 \cdot 0,9 \cdot 0,1} = 124$$

Araştırmada okullardaki öğretmen sayısı ile orantılı olmak kaydıyla, tabakalı örnekleme yöntemiyle belirlenen toplam 300 kişiye anket formu dağıtılmıştır. Geri dönüşü sağlanan 290 adet anketin 18'i değerlendirmeye alınmamıştır ve 272 anket formu istatistiksel olarak incelemeye tabi tutulmuştur.

Veri Toplama Araçları ve Teknikleri

Veri toplama aracı olarak iki bölümden oluşan soru formu kullanılmıştır. İlk bölümde katılımcıların demografik değişkenleri araştırılmıştır. İkinci bölümde ise katılımcıların örgütsel güven ve örgütsel özdeşleşme düzeyleri ölçülmeye çalışılmıştır. Bu bölümde beşli likert tipi ölçekten yararlanılmıştır. Katılımcıların örgütsel güven ve örgütsel özdeşleşme düzeylerini ölçmek için ilgili ölçeklerde yer alan ifadeleri, (1) kesinlikle katılmıyorum, (2) katılmıyorum, (3) kararsızım, (4) katılıyorum ve (5) kesinlikle katılıyorum şeklinde cevaplamaları istenmiştir.

Kontrol değişkenleri: Soru formunun bu bölümünde katılımcılardan cinsiyet, medeni durum, yaş, mesleki deneyim süresi, idari görev, branş ve çalıştıkları okul türünün ne olduğunu belirtmeleri istenmiştir.

Örgütsel güven ölçeği: Katılımcıların örgütsel güven düzeylerini ölçmek için Nyhan ve Marlowe'un (1997) geliştirdikleri ve Demircan'ın (2003) Türkçe'ye uyarladığı örgütsel güven ölçeği kullanılmıştır. Ölçeğin güvenilirlik, açıklayıcı faktör analizi ve geçerlilik testleri Nyhan ve Marlowe (1997) tarafından gerçekleştirilmiş ve iç tutarlılık katsayısı (Cronbach Alpha) 0.96 olarak tespit edilmiştir. Ölçek, yöneticiye güven ve örgüte güven olmak üzere iki boyuttan oluşmaktadır. 12 ifadeden oluşan örgütsel güven ölçeğinin ilk 8 ifadesi yöneticiye güveni son 4 ifadesi ise örgüte güveni ölçmeye yönelik ifadelerdir.

Örgütsel özdeşleşme ölçeği: Katılımcıların örgütle (kurumla/okula) özdeşleşme düzeylerini ölçmek için Van Dick, Wagner, Stellmacher ve Christ (2004: 181) tarafından geliştirilen ve Yetim (2010) tarafından Türkçe'ye uyarlanan örgütsel özdeşleşme ölçeğinin örgütle özdeşleşme boyutu kullanılmıştır. Yetim (2010) tarafından geçerlik ve güvenilirlik analizleri yapılan ölçeğin iç tutarlılık katsayısı 0.92 olarak bulunmuştur. İlgili boyutta 7 ifade yer almaktadır.

Verilerin Analiz Teknikleri

Soru formlarının dağıtımı ve verilerin derlenmesi bizzat araştırmacı tarafından gerçekleştirilmiştir. Bilimsel açıdan kullanılabilir durumdaki 272 anket değerlendirilmeye alınmış ve verilerin analizinde SPSS 20 istatistik programı kullanılmıştır. Çalışmada öncelikle eğitimcilerin demografik özelliklerine yönelik tanımlayıcı analizler gerçekleştirilmiştir. Bağımsız değişken örgütsel güven ile bağımlı değişken örgütsel özdeşleşme arasındaki ilişkilerin belirlenmesinde Pearson korelasyon analizinden ve bağımsız değişkenin bağımlı değişken üzerindeki etki düzeyini belirlemek için çoklu regresyon analizinden yararlanılmıştır.

ARAŞTIRMA BULGULARI

Katılımcıların Demografik Özellikleri

Anketi cevaplayan 272 eğitimcinin demografik özellikleri ile ilgili araştırma bulguları Tablo 2’de verilmiştir. Araştırmaya katılan eğitimcilerin %42,3’ünü kadınlar ve %57,7’sini erkekler oluşturmaktadır. Katılımcıların %82’si evli iken, %18’i bekârdır. Katılımcıların %4,4’ü 25 yaş ve aşağısı, %39,3’ü 26-35 yaş arası, %44,1’i 36-45 yaş arası, %11,1’i 46-55 yaş arası ve %1,1’i 56 yaş ve üzerindeki gruplarda yer almaktadır. Anketi cevaplayan eğitimcilerin %14,3’ünün 5 yıl ve daha az, %21,7’sinin 6-10 yıl, %25’inin 11-15 yıl, %21,3’ünün 16-20 yıl ve %17,7’sinin 21 yıl ve üzeri mesleki deneyim süresine sahip oldukları görülmektedir. Araştırmaya katılan öğretmenlerin %28,3’ünün sayısal, %48,9’unun sözel, %19,1’inin meslek dersleri ve % 3,7’sinin ise güzel sanatlar alanlarında ders verdikleri tespit edilmiştir. Katılımcıların %14’ünün idari görevi bulunurken, %86’sının idari görevi bulunmamaktadır. Bunun yanında katılımcıların %10,3’ü genel liselerde, %4’ü fen liselerinde, %23,9’u Anadolu liselerinde, %57,4’ü meslek liselerinde ve %4,4’ünün de diğer liselerde görev yaptıkları belirlenmiştir.

Tablo 2: Ankete Katılan Öğretmenlerin Demografik Özellikleri

Özellikler	f	%	Özellikler	f	%
<u>Cinsiyet</u>			<u>Medeni Durum</u>		
Erkek	157	57,7	Evli	223	82
Kadın	115	42,3	Bekâr	49	18
<u>Yaş Aralığı</u>			<u>Mesleki Deneyim</u>		
25 yaş ve aşağısı	12	4,4		39	14,3

26-35 yaş arası	107	39,3	5 yıl ve daha az	59	21,7
36-45 yaş arası	120	44,1	6-10 yıl arası	68	25
46-55 yaş arası	30	11,1	11-15 yıl arası	58	21,3
56 yaş ve üzeri	3	1,1	16-20 yıl arası	48	17,7
			21 yıl ve üzeri		
<u>Brans</u>			<u>Okul Türü</u>		
Sayısal	77	28,3	Genel Lise	28	10,3
Sözel	133	48,9	Fen Lisesi	11	4
Mesleki dersler	52	19,1	Anadolu Lisesi	65	23,9
Güzel sanatlar	10	3,7	Meslek Lisesi	156	57,4
			Diğer Liseler	12	4,4
<u>İdari Görev</u>					
Var	38	14			
Yok	233	86			

Örgütsel Güven ile Örgütsel Özdeşleşme İlişkisine Dair Bulgular

Araştırmanın değişkenleri arasındaki ilişkiye yönelik tanımlayıcı istatistikler, korelasyon ve Cronbach's Alpha değerleri tablo 3'de verilmiştir.

Tablo 3: Değişkenlere İlişkin Aritmetik Ortalama, Standart Sapma, Korelasyon ve Cronbach's Alpha Değerleri

Değişkenler	Ortalama	Standart sapma	Örgütle özdeşleşme (r)	Cronbach's alpha
1. Örgütsel güven	3,43	,67134	,577**	(.91)
2. Yöneticiye güven	3,51	,71977	,552**	(.90)
3. Örgüte güven	3,27	,77081	,476**	(.83)
4. Örgütle özdeşleşme	3,74	,71146		(.79)

** p<0,01 (çift yönlü), r=Korelasyon değerleri.

Değişkenler arasındaki ilişkileri, bu ilişkilerin yönünü ve derecesini ortaya koyan pearson korelasyon analizi sonuçlarına göre, örgütsel güven ile örgütsel özdeşleşme arasında orta düzeyde, anlamlı ve pozitif yönlü bir ilişki olduğu tespit edilmiştir ($r= ,577$; $p< .01$). Yine analiz sonuçları örgütsel güvenin alt boyutları olan yöneticiye güven ($r= ,552$; $p< .01$) ile örgütsel özdeşleşme arasında orta düzeyde, anlamlı ve pozitif yönlü ve örgüte güven ($r= ,476$; $p< .01$) ile örgütsel özdeşleşme arasında zayıf düzeyde, anlamlı ve pozitif yönlü ilişkiler olduğunu ortaya koymuştur. Bu bulgular, araştırma hipotezlerinin tamamının (hipotez 1, hipotez 2, hipotez 3) desteklendiğini göstermektedir. Ayrıca, değişkenler için hesaplanan Cronbach's alpha değerleri ölçeklerin güvenilir olduğunu göstermektedir. Çünkü bir ölçeğin güvenilir kabul edilebilmesi için Cronbach's alpha değerinin 0.70 veya üzeri olması yeterli olarak görülmektedir (Nunnally ve Bernstein, 1994: 261).

Örgütsel güvenin alt boyutlarının örgütsel özdeşleşme üzerindeki etkisini tespit etmek amacıyla regresyon analizi uygulanmıştır. Örgütsel güvenin alt boyutları olan yöneticiye güven ve örgüte güvenin bağımsız değişken, örgütsel özdeşleşmenin bağımlı değişken kabul edildiği çoklu regresyon analizi sonuçları Tablo 4'te aktarılmıştır.

Tablo 4. Örgütsel Güvenin Alt Boyutları ile Örgütsel Özdeşleşme Arasındaki Çoklu Regresyon Analizi Sonuçları

Bağımsız Değişkenler	β	Standart Hata	t	Sig.	Tolerans	VIF
Yöneticiye Güven	0,418**	0,063	6,549	0,000	0,608	1,645
Örgüte Güven	0,213**	0,059	3,341	0,001	0,608	1,645
F			67,021			
R ²			0,333			
Düzeltilmiş R ²			0,328			
Std. Error of the Estimate			0,58339			
Anlamlılık Düzeyi			0,000			
Durbin Watson			1,976			

Bağımlı Değişken: Örgütsel Özdeşleşme. ** $p<0.01$

Örgütsel güvenin alt boyutları olan yöneticiye güven ve örgüte güven bağımsız değişken olarak girildiğinde, yöneticiye güven boyutunun örgütsel özdeşleşme üzerinde ($\beta = 0,418$) pozitif yönlü bir etkiye sahip olduğu görülmüştür. Benzer şekilde, örgüte güven boyutunun da örgütsel özdeşleşme üzerinde ($\beta = 0,213$) pozitif yönlü etkiye sahip olduğu tespit edilmiştir. Tablo 4'teki veriler, modelin bir bütün olarak anlamlı olduğunu göstermektedir (Düzeltilmiş $R^2= 0,328$; $F= 67,021$ $p<0,00$). Bu çerçevede, çalışanların örgütsel özdeşleşme düzeylerinde yaşanan değişimin %32,8'inin bağımsız değişkenler tarafından açıklandığı söylenebilir.

SONUÇ VE TARTIŞMA

Günümüzde sosyal yaşamın her alanında gerçekleşen değişim ve dönüşümlerin çalışma hayatına ve dolayısıyla örgütlere olan yansımaları bulunmaktadır. Yaşanan değişim ve dönüşümler, çalışanların örgütlerine yönelik tutum ve davranışlarını daha önemli hale getirmiştir. Örgütlerin belirlemiş oldukları hedeflerine ulaşmaları için ellerindeki insan kaynaklarını etkin kullanabilmeleri noktasında, örgütsel güven ve özdeşleşme gibi değişkenler motive edici unsurlar olarak kullanılabilir. Örgütsel özdeşleşmenin temelinde çalışanların bireysel hedefleri ile örgüt hedeflerinin örtüşmesi yatmaktadır. Bu da örgütü ile özdeşleşmiş bireyin örgüt hedeflerine yönelik daha fazla gayret göstermesi ve aynı zamanda kendi hedefleri için de çaba sarf etmesi anlamına gelmektedir. Dolayısıyla örgüt hedeflerinin çalışanlar tarafından benimsenmesinin önem arz ettiği söylenebilir. Hedeflere yönelik icra edilen faaliyetlerin etkinliği ve başarısı açısından çalışan hedefleri ile örgüt hedefleri arasında paralellik sağlamak gerekmektedir. Bu noktada güven faktörünün ortaya çıktığı söylenebilir. Çünkü birey ancak güven duyduğu tarafın hedefleri ile kendi hedeflerinin aynı paralel doğrultusunda ilerlediğine inanabilir ve böylece örgüt hedeflerini benimseyebilir. Örgütüne karşı güven hisseden çalışanlar, örgüt başarısı için rol alma ve başarısızlığını sahiplenme noktasına gelebilmektedirler. Kısacası, örgüt içerisinde güvenin ve özdeşleşmenin oluşturulması ve sağlam temeller üzerine oturtulması örgüt ve çalışan performansında etkilidir (Harvey, Kelloway ve Duncan-Leiper, 2003).

Örgütsel güven ve alt boyutları olan yöneticiye güven ve örgüte güven ile örgütsel özdeşleşme arasında pozitif yönlü ve anlamlı ilişkilerin olduğu pearson korelasyon analizi sonuçlarından anlaşılmaktadır. Bu ilişki, bireylerin örgütsel güven düzeylerinde meydana gelen artışın örgütsel özdeşleşme düzeylerinde de artışa neden olacağı şeklinde yorumlanabilir. Ayrıca regresyon analiz sonuçları da bu ilişkiyi doğrulamaktadır. Analizler sonucunda ortaya konan bu bulgular, araştırma hipotezlerinin tamamını doğrulamıştır. Bu bulgular, değişkenler arasındaki ilişkilere yönelik olarak gerçekleştirilmiş çalışma sonuçlarıyla da paralellik göstermektedir (Lee, 2004; Maguire ve Phillips, 2008; Edwards ve

Cable, 2009; Agarwal, 2013; Hameed ve diğ., 2013; Tokgöz ve Seymen, 2013: 70; Khattak, Shah ve Said, 2014; Ng, 2015; Campbell ve Im, 2015). Takıma güven ile takımla özdeşleşme arasında pozitif yönlü bir ilişkinin bulunduğu sonucuna ulaşmış çalışmalar da vardır (Han ve Harms, 2010; Wu, Tsai ve Hung, 2012). Literatürde örgütsel güveni yöneticiye, lidere, müdüre ve/veya öncüye güven olarak ele alan çalışmalar da bulunmaktadır. Bu çalışmalarda yöneticiye güven ile örgütsel özdeşleşme arasında anlamlı ve pozitif yönlü bir ilişkinin olduğu ifade edilmektedir (Connaughton ve Daly, 2004; Bouquillon, Sosik ve Lee, 2005; De Cremer ve Van Knippenberg, 2005; Chughtai ve Buckley, 2009; Çeri-Booms, 2012: 182; Agarwal, 2013). Örgütsel güveni biliş tabanlı, duygu tabanlı ve özdeşleşme tabanlı güven boyutları ile ele alan çalışmalarda da yine değişkenler arasında anlamlı ve pozitif yönlü ilişkilerin bulunduğu dair bulgular elde edilmiştir (Tüzün ve Çağlar, 2009; Ertürk, 2010; Schaubroeck, Peng ve Hannah, 2013).

Öneriler

Bu çalışmada örgütsel güven ve alt boyutlarının örgütsel özdeşleşme üzerinde anlamlı bir etkisinin olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Çalışanların, örgütsel özdeşleşme düzeylerinin güçlenmesi bir başka deyişle örgütsel hedefleri benimsemeleri, bireysel hedefleri ile örgütsel hedefler arasında uyum sağlamaları ve örgütün devamını kendi devamları olarak görmeleri için yönetsel açıdan şu öneriler yapılabilir:

- Örgütsel güvenin teşkil edilebilmesi, yetenek, yardımseverlik, dürüstlük ve öngörülebilirlik gibi özelliklerin, örgüt vizyon ve stratejilerine, teknolojik altyapısına, ticari yeterliliğine, süreç ve yapılarına ve aynı zamanda insan kaynakları politikalarına yansıtılmasını gerektirmektedir (Ellonen ve diğ., 2008: 164). Buradan hareketle, örgüt yapısı, uygulamaları ve bireylerin dâhil oldukları örgütsel algı sistemleri incelenerek örgütün ne derecede güven verdiği dair bir kanıya sahip olunabilir.
- İnsan kaynaklarının niteliğini artırmak için eğitim, konferans ve seminer gibi faaliyetler yapılabilir. Bu yolla, örgütün sürekliliğini sağlayacak yeteneğe sahip olduğu algısı güçlendirilebilir. Ayrıca yönetici ve çalışanların yaptıkları işin olumsuz sonuçlarına sahip çıkmaları ve sorumluluk almaları örgütsel özdeşleşme seviyelerinde önemli bir rol oynayabilir.
- İş gereklerini yerine getiren bireylerin kendilerini daha iyi geliştirebileceklerine dair algının tüm örgüte yayılması ve anlamlı ödüllendirmelerin yapılması örgütsel özdeşleşme seviyesinin yükselmesine katkı sağlayabilir.

- Bilgiye kolay erişim, şeffaflık ve açıklık anlayışı güven ve özdeşleşme düzeyinin yükselmesine olanak tanıyabilir.
- Örgütün karar alma süreçlerinde çalışanların fikir ve düşüncelerini açık bir şekilde ifade edilebilecekleri ortamın sağlanması güven ve özdeşleşme düzeyinin artmasında önemli rol oynayabilir.
- Örgütün iç ve dış çevresi ile gerçekleştireceği açık ve sağlıklı bir iletişim örgütsel güven ve özdeşleşmenin oluşumuna katkı sağlayabilir.
- Eşitlik, güvenlik, korunma, güvence ve adil politikalar örgütsel özdeşleşmenin tesis edilmesine yardımcı olabilir.
- Sözleşmelere riayet etme ve finansal, yapısal ve etik açıdan örgütü güç duruma düşürmeyecek başarılı bir liderlik anlayışı örgütsel özdeşleşmenin oluşumunda etkili olabilir.

Gelecek Çalışmalar İçin Öneriler

Nevşehir ilindeki resmi liselerde görev yapan eğitimcilerin örgütsel güven ve örgütsel özdeşleşme düzeylerinin incelendiği bu çalışmada bir takım sınırlılıklar bulunmaktadır. Ortak yöntem varyans sorununun olup olmadığını görmek için değişkenler faktör analizine tabi tutulmamıştır. Araştırma katılımcıların ölçeklerdeki ifadelerine verdikleri yanıtlarla sınırlıdır. Görgül uygulama sonuçları sadece Nevşehir ilindeki resmi liselerde görev yapmakta olan eğitimcilerle sınırlıdır. Dolayısıyla bu araştırma sonuçlarını tüm eğitim kurumlarına genellemek şu aşamada mümkün değildir. Türkiye genelinde tüm eğitim kurumlarını kapsayacak bir çalışma yürütülmesi, örgütsel güven ile örgütsel özdeşleşme arasındaki ilişkinin genellenmesine yardımcı olabilir. Çalışmanın örgütsel güven ölçeğine çalışma arkadaşlarına güven boyutunun dâhil edilmemesi bir sınırlılık olarak görülebilir. Sonraki çalışmalarda bu boyut özellikle grup veya takım içerisinde görev yapan işgörenlere yönelik araştırmalarda örgütsel güven ölçeği kapsamına alınabilir ve gruba veya takıma güven şeklinde yeni bir boyut dâhil edilerek bir araştırma yürütülebilir. Grup veya takım çalışması bulunan örgütlerdeki çalışanlara yönelik gerçekleştirilecek araştırmalarda, grupla veya takımla özdeşleşme boyutunun da ölçeğe dâhil edilmesi yerinde olacaktır.

KAYNAKÇA

- Agarwal, Vinita (2013). **“Investigating the convergent validity of organizational trust”**, Journal of Communication Management, 17(1), pp. 24-39.
- Bachmann, Reinhard (2001). **“Trust, power and control in trans-organizational relations”**, Organization Studies, 22(2), pp.337-365.
- Blomqvist, Kirsimarja and Stahle, Pirjo (2000, September). **“Building organizational trust”**, In A paper submitted for the 16th Annual IMP Conference. 37.
- Bouquillon, Edward A., Sosik, John J. and Lee, Doris (2005). **“It’s only a phase’: examining trust, identification and mentoring functions received across the mentoring phases”**, Mentoring & Tutoring: Partnership in Learning, 13(2), pp. 239-258.
- Büte, Mustafa (2011). **“Etik iklim, örgütsel güven ve bireysel performans arasındaki ilişki”**, İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, 25(1), 171-192.
- Campbell, Jesse W. and Im, Tobin (2015). **“Identification and trust in public organizations: A communicative approach”**, Public Management Review, 17(8), pp. 1065-1084.
- Chughtai, Aamir Ali and Buckley, Finian (2009). **“Linking trust in the principal to school outcomes: The mediating role of organizational identification and work engagement”**, International journal of educational management, 23(7), pp. 574-589.
- Cohen, Marc A. and Dienhart, John (2013). **“Moral and amoral conceptions of trust, with an application in organizational ethics”**, Journal of businessethics, 112(1), pp. pp. 1-13.
- Connaughton, Stacey L. and Daly, John A. (2004). **“Identification with leader: A comparison of perceptions of identification among geographically dispersed and co-located teams”**, Corporate Communications: An International Journal, 9(2), pp. 89-103.
- Çeri-Booms, Meltem (2012). **“How can authentic leaders create organizational identification? An empirical study on Turkish employees”**, International Journal of Leadership Studies, 7(2), pp. 172-190.

- De Cremer, David and Van Knippenberg, Daan (2005). **“Cooperation as a function of leader self-sacrifice, trust, and identification”**, Leadership & Organization Development Journal, 26(5), pp. 355-369.
- Demircan, Nigar (2003). **“Örgütsel güvenin bir ara değişken olarak örgütsel bağlılık üzerindeki etkisi: Eğitim sektöründe bir uygulama”**, Yayınlanmamış Doktora Tezi. Gebze Yüksek Teknoloji Enstitüsü Sosyal Bilimler Enstitüsü, Gebze.
- Dutton, Jane E., Dukerich, Janet M. and Harquail, Celia V. (1994). **“Organizational images and member identification”**, Administrative Science Quarterly, pp. 239-263.
- Dyer, Jeffry H. and Chu, Wujin (2003). **“The role of trustworthiness in reducing transaction costs and improving performance: Empirical evidence from the United States, Japan, and Korea”**, Organization Science, 14(1), pp. 57-68.
- Edwards, Jeffrey R. and Cable, Daniel M. (2009). **“The value of value congruence”**, Journal of Applied Psychology, 94, pp. 654-677.
- Edwards, Martin R. (2005). **“Organizational identification: A conceptual and operational review”**, International Journal of Management Reviews, 7(4), pp. 207-230.
- Ellonen, Riikka, Blomqvist, Kirsimarja and Puumalainen, Kaisu (2008). **“The role of trust in organisational innovativeness”**, European Journal of Innovation Management, 11(2), pp. 160-181.
- Ertürk, Alper (2010). **“Exploring predictors of organizational identification: Moderating role of trust on the associations between empowerment, organizational support, and identification”**, European Journal of Work and Organizational Psychology, 19(4), pp. 409-441.
- Fukuyama, Francis (2001). **“Social capital, civil society and development”**, Third world quarterly. 22(1), pp. 7-20.
- Fulmer, C.Ashley and Gelfand, Michele J. (2012). **“At what level (and in whom) we trust: Trust across multiple organizational levels”**, Journal of Management. 38(4), pp. 1167-1230.
- Galvin, Benjamin M., Lange, Donald and Ashforth, Blake E. (2015). **“Narcissistic organizational identification: Seeing oneself as central to the organization's identity”**, Academy of Management Review, 40(2), pp. 163-181.

- Hameed, Imran, Arain, Ghulam Ali and Farooq, Omer (2013). “**Identity-based trust as a mediator of the effects of organizational identification on employee attitudes: An empirical study**”, International Journal of Management, 3(2), pp. 666-677.
- Han, GuoHong and Harms, Peter D. (2010). “**Team identification, trust and conflict: a mediation model**”, International Journal of conflict management, 21(1), pp. 20-43.
- Harvey, Steve, Kelloway, E. Kevin and Duncan-Leiper, Leslie (2003). “**Trust in management as a buffer of the relationships between overload and strain**”, Journal of Occupational Health Psychology, 8(4), pp. 306-315.
- Haslam, S. Alexander (2004). **Psychology in organizations: The social identity approach**. Sage Publications, London.
- <http://www.meb.gov.tr/baglantilar/okullar/index.php?ILKODU=50> (17.2.2014).
- İşcan, Ömer Faruk ve Sayın, Ufuk (2010). “**Örgütsel adalet, iş tatmini ve örgütsel güven arasındaki ilişki**”, Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, 24(4), ss. 195-216.
- Karabey, Canan Nur ve İşcan, Ömer Faruk (2010). “**Örgütsel özdeşleşme, örgütsel imaj ve örgütsel vatandaşlık davranışı ilişkisi: Bir uygulama**”, Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, 21(2), ss. 231-241.
- Khattak, Mohammed Nisar, Shah, Tazeem Ali and Said, Bahadar (2014). “**Significant predictor and outcome of interpersonal trust: Empirical evidence from Pakistan**”, Business and Management, 6(2), pp. 153-168.
- Lee, Hyun-Jung (2004). “**The role of competence-based trust and organizational identification in continuous improvement**”, Journal of Managerial Psychology, 19(6), pp. 623-639.
- Lee, Sang M. (1971). “**An empirical analysis of organizational identification**”, Academy Of Management Journal, 14(2), pp. 213-226.
- Lewicki, Roy J. and Bunker, Barbara Benedict (1996). **Developing and maintaining trust in work relationships**. In Kramer, R. M. and Tyler, T. R., (Eds.), Trust in organizations: frontiers of theory and reach (pp. 114-139). Sage Pub., London.

- Mael, Fred and Ashforth, Blake E. (1992). “**Alumni and their alma mater: A partial test of the reformulated model of organizational identification**”, Journal of Organizational Behavior, 13, pp. 103–123.
- Maguire, Steve and Phillips, Nelson (2008). “**“Citibankers’ at Citigroup: A study of the loss of institutional trust after a merger”**”, Journal of Management Studies, 45(2), pp. 372-401.
- Maslach, Cihristine, Schaufeli, Wilmar B. and Leiter, Michael P. (2001). “**Job burnout**”, Annual review of psychology, 52(1), pp. 397-422.
- Mayer, Roger C., Davis, James H. and Schoorman, F. David (1995). “**An integrative model of organizational trust**”, Academy of Management Review, 20, pp. 709–734.
- Mignonac, Karim, Herrbach, Olivier and Guerrero, Sylvie (2006). “**The interactive effects of perceive dexternal prestige and need for organizational identification on turnover intentions**”, Journal of Vocational Behavior, 69(3), pp. 477-493.
- Mishra, Aneil K. (1996). **Organizational responses to crisis: The centrality of trust**. In M. In Kramer, R. M. and Tyler, T. R., (Eds.), Trust in organizations: frontiers of theory and reach. Sage Pub., London.
- Ng, Thomas W. (2015). “**The incremental validity of organizational commitment, organizational trust, and organizational identification**”, Journal of Vocational Behavior, 88, pp. 154-163.
- Nunnally, Jum and Bernstein I. H. (1994). **Psychometric Theory**. McGraw-Hill Higher, INC., New York.
- Nyhan, Ronald C. and Marlowe, Herbert A. (1997). “**Development and psychometric properties of the organizational trust inventory**”, Evaluation Review, 21(5), pp. 614-635.
- Polat, Mehmet (2015). “**Örgütsel kültürün örgütsel güven üzerine etkisine yönelik alan araştırması**”, Social Sciences Studies Journal, 1(1), ss. 29-41.
- Schaubroeck, John M., Peng, Ann Chunyan and Hannah, Sean T. (2013). “**Developing trust with peers and leaders: Impacts on organizational identification and performance during entry**”, Academy of Management Journal, 56(4), pp. 1148-1168.

- Shockley-Zalabak, Pamela, Ellis, Kathleen and Winograd, Gaynelle (2000). **“Organizational trust: What it means, why it matters”**, Organization Development Journal. 18(4), 2000, pp. 35-48.
- Tan, Hwee Hoon and Tan, Christy S. (2000). **“Toward the differentiation of trust in supervisor and trust in organization”**, Genetic, Social, and General Psychology Monographs. 126(2), pp. 241-260.
- Tokgöz, Emrah ve Seymen, Oya A. (2013). **“Örgütsel güven, örgütsel özdeşleşme ve örgütsel vatandaşlık davranışı arasındaki ilişki: Bir devlet hastanesinde araştırma”**, Öneri Dergisi, 10(39), ss. 61-76.
- Turunç, Ömer ve Çelik, Mazlum (2010). **“Çalışanların algıladıkları örgütsel destek ve iş stresinin örgütsel özdeşleşme ve iş performansına etkisi”**, Yönetim ve Ekonomi, 17(2), ss. 183-206.
- Tüzün, İpek Kalemci ve Çağlar, İrfan (2009). **“Investigating the Antecedents of Organizational Identification”**, Doğu Üniversitesi Dergisi, 10(2), pp. 284-293.
- Van Dick, Rolf and Wagner, Ulrich (2002). **“Social identification among school teachers: Dimensions, foci, and correlates”**, European Journal of Work and Organizational Psychology, 11(2), pp. 129-149.
- Van Dick, Rolf, Wagner, Ulrich, Stellmacher, Jost and Christ, Oliver (2004). **“The utility of a broader conceptualization of organizational identification: Which aspects really matter?”**, Journal of Occupational and Organizational Psychology, 77(2), pp. 171-191.
- Wegge, Jürgen, Van Dick, Rolf, Fisher, Gary K., Wecking, Christiane, and Moltzen, Kai (2006). **“Work motivation, organisational identification, and well-being in call centre work”**, Work & Stress, 20(1), pp. 60-83.
- Wu, Shih-Hao, Tsai, Ching-Yi Daphne and Hung, Chung-Chieh (2012). **“Toward team or player? How trust, vicarious achievement motive, and identification affect fan loyalty”**, Journal of Sport Management, 26(2), pp. 177-191.
- Yazıcıoğlu, Yahşi ve Erdoğan, Samiye (2004). **SPSS Uygulamalı Bilimsel Araştırma Yöntemleri**, Detay Yayıncılık, Ankara.
- Yetim, A. Ece (2010). **“Genel liselerde örgütsel iletişim ile örgütsel özdeşleşme arasındaki ilişki”**, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

Yılmaz, Celal (2014). **“Örgütsel güven ile tükenmişlik arasındaki ilişkide algılanan örgütsel özdeşleşmenin aracılık etkisi: Uygulamalı bir çalışma”**, Yüksek Lisans Tezi, Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İşletme Ana Bilim Dalı, Nevşehir.

Örgütsel Ustalık Performans Yönetimi Üzerindeki Etkisi: Bir Alan Çalışması*†**İsmail BAKAN**

Prof. Dr., Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi

Buket SEZERDoktora Öğrencisi, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi,
buketsezer86@gmail.com**Özet**

Örgütler, çoğunlukla buldukları piyasalarda rekabet üstünlüğü sağlayabilmek için yenilik yapma yolunu seçerek çeşitli girişimlerde bulunmaktadır. Buna karşın, rekabet üstünlüğünün elde edilmesi sürecinde çeşitli zorluklarla karşılaşmaktadır. Örgütlerin, hem mevcut yeteneklerinden faydalanmaları hem de yenilerini araştırıp keşfetmeleri, rekabet avantajı sağlama açısından oldukça önemli olmaya başlamıştır. Örgütsel ustalığın performans yönetimi üzerindeki etkisini araştırmak, bu çalışmanın ana amacını oluşturmaktadır. Birincil veri toplama aracı olarak ilgili literatürden türetilen anket yöntemi kullanılmıştır. Hazırlanan anketler, Kahramanmaraş'ın ana sektörlerinde uygulanmıştır. Başlangıçta 200 anket dağıtılmış olup, toplamda 142 kullanılabilir veriye ulaşılmıştır. Anketlerin cevaplanma oranı % 71 olarak gerçekleşmiştir. Toplanan veriler SPSS programında değerlendirilmiş olup, ölçeklerin güvenilirlikleri test edilmiş, frekans analizi, korelasyon ve regresyon analizleri kullanılmıştır. Araştırma sonucu, örgütsel ustalığın, performans yönetimini anlamlı ve pozitif yönde etkilediğini göstermektedir.

Anahtar Kelimeler: Örgütsel Ustalık, Performans Yönetimi, Performans Hedef Yönelimi

The Effects of Organizational Ambidexterity on Performance Management: An Empirical Study**Abstract**

Organizations often undertake a variety of initiatives, choosing the way to innovate to provide competitive advantage in the markets . However, various

*Bu çalışma, Prof. Dr. İsmail BAKAN danışmanlığında, Buket SEZER tarafından hazırlanan "Örgütsel Ustalık Performans Üzerindeki Etkisi: Bir Alan Araştırması" isimli Yüksek Lisans Tezinden uyarlanmıştır.

† Gönderi/Kabul Tarihi: 19.04.17/20.07.17

difficulties are encountered in the process of achieving competitive advantage. Both exploiting existing abilities and exploring and discovering new ones have become important in terms of providing competitive advantage for organizations. The effects of organizational ambidexterity on performance management is the main purpose of this study. Questionnaire techniques was used derived from existing literature as the primary data collection. The prepared questionnaires were applied in the main sectors of Kahramanmaraş. Initially, 200 questionnaires were distributed, but we obtained totally 142 usable questionnaires with a response rate of 71%. First of all, scales' reliability was tested, frequency, correlation and regression analysis were used to analyze the data. The results indicate that organizational ambidexterity affect performance management in a meaningful and positive way.

Keywords: Organizational Ambidexterity, Performance Management, Performance Goal Orientation

GİRİŞ

Uzun bir süre başarılı bir şekilde var olmak isteyen şirketler, literatürde “örgütsel ustalık” olarak bilinen ve farklı iki yeteneği aynı anda kullanabilme becerisine sahip olmak anlamına gelen bu kavramı iyi anlamak zorundadırlar. Örgütsel ustalığın bir gereği olarak, içinde bulunulan zamanın şartları göz önünde bulundurulurken ve buna uygun işletme politikaları uygulanmaya çalışılırken; diğer yandan geleceğin neler getirip neler götüreceğinin tahmininin ustaca yürütülüp; şirketi olası durumlara hazır hâle getirmek oldukça önemlidir. Bu noktada örgütsel ustalığın önemi daha çok anlaşılmalıya başlanacaktır çünkü örgütsel ustalık, daha sonra ele alınacak olan boyutlarıyla, şirketlerin veya organizasyonların beceri ve yetenekleri arasında bir denge kurulması gerektiğini öngörmektedir (Birkinshaw ve Gibson, 2004).

Bu bağlamda rekabet avantajını kaybetmek istemeyen ve pazar payını sürekli kılmak isteyen şirketler ve organizasyonlar için, örgütsel ustalık kavramı oldukça önemli bir kavram olarak gündeme gelmektedir. Örgütsel ustalık kavramını etkin bir şekilde analiz ederek ve uygulamaya dökülebilen organizasyonlarda, işletme performansında da artış gözlenmektedir (Tushman ve O'Reilly, 1996).

İşletmelerde rekabet avantajı sağlayan faktörlerin başında hiç şüphesiz çalışanlar gelmektedir. Rekabet üstünlüğü sağlanmak için yöneticilerle birlikte tüm çalışanların standartların üzerinde bir performans göstermeleri önem arz etmektedir. Çalışanların gelişimi ve yüksek performans gösterebilmeleri ise iyi hazırlanmış bir performans yönetimi sistemini gerekli kılar. Ancak iyi bir performans yönetimi sistemi sayesinde çalışanlar yeteneklerinin farkına varabilir,

ne gibi bir eğitim desteğine ihtiyaçlarının olduğu belirlenebilir ve performans değerlendirmeleri yapılabilir (Uysal, 2015: 33).

Örgütsel ustalık kavramı farklı stratejiler içinde sadece birini seçip uygulamak değil, farklı stratejileri aynı anda kullanabilmeyi gerektirir. Bunun başarılması için ise hem yetenek hem de deneyim gereklidir. Nitekim günümüzde pek çok işletme rekabeti sürdürebilmek için zaten bir çok stratejiyi beraber uygulamaya çalışmaktadır. Yani bu anlamda bir örgütsel ustalıkta çalışma arzusunda oldukları söylenebilir. Ancak bu konuda başarılı olan işletmelerin sayıca fazla olmadığı da görülmektedir (Fettahlıoğlu vd., 2016: 398).

Bu çalışmada, örgütsel ustalığın performans yönetimi üzerindeki etkisi araştırılmıştır. Örgütsel ustalık ve ilgili kavramlar açıklanmıştır. Buna dayalı olarak hipotezler geliştirilmiş ve bu hipotezleri test etmek için ise Kahramanmaraş ilinin önde gelen sektörlerinde bir alan araştırması yapılmıştır. Sonraki bölümlerde alan araştırması ve sonuçlarına yer verilmiştir.

ÖRGÜTSEL USTALIK (AMBIDEXTERITY) TANIMI

Ustalık tanımı, daha çok ne “solak (left handed)” ne de “sağlak (right handed)” olarak ayırt edemeyeceğimiz, her iki elini birden yani hem sol hem sağ elini aynı beceri ile kullanabilen kişiler için kullanılmaktadır (Bodwell ve Chermack, 2010: 196). Oxford’un İngilizce sözlüğünde ise, sözcüğün İngilizce karşılığı “ambidexterity” olarak geçmektedir. “Ambi” her ikisi anlamında, “dexter” ise “sağ” anlamında kullanılmaktadır. Buradan çıkarılabilecek anlam ise, genelde insanların sağ elini daha iyi kullanabiliyor olmasından dolayı, sol elini de sanki sağ elini kullanıyormuşçasına marifetli bir şekilde kullanabilme becerisine sahip olması, şeklinde açıklanabilmektedir. Birkaç yeteneği aynı anda bir arada kullanmak olan örgütsel ustalık kavramının yazında çift yeteneklilik şeklinde adlandırıldığı da görülmektedir (Çiftçi, 2017: 189).

Örgütsel ustalık ile ilgili yapılan çalışmalar artış gösterse de teori yeterli olgunluğa ulaşmamış bir kavram olup, Türkiye’de yapılan çalışmalar ise sınırlı sayıdadır (Attar, 2015: 61). Örgütsel ustalık olarak kullanılan “ambidexterity” kavramı ilk defa 1976 yılında Robert Duncan tarafından kullanılmıştır. Bu kavramı işletme literatürüne kazandıran Duncan, örgütsel ustalığı inovasyon faaliyetleri olarak ele almıştır (Raisch vd., 2009: 685; Akt. Erşahan vd., 2014: 615). Örgütsel ustalık, dünyada yıllardır kullanılan bir kavram olmasına rağmen, Türkçe literatüre yeni girmiş bir terim olarak karşımıza çıkmaktadır (Akdoğan vd., 2009: 18).

Örgütsel ustalık, işin yerine getirilmesiyle ilgili tanımlamaların yokluğu ya da bilgi eksikliği gibi durumlarla başa çıkmak için yeni bilgi yaratırken (araştırmacı); aynı zamanda örgütün elinde bulunan, baskın olduğu alan bilgisini işlemesi

(faydacı), kısaca her ikisini birden kullanma yeteneği, olarak tanımlanmaktadır (Turner vd. 2011: 2; Jansen vd., 2005: 57).

Tushman ve O'Reilly (1996), hem maliyetin, verimliliğin ve artan inovasyonun önemli olduğu olgunlaşmış pazarda, hem de yeni ürün ve hizmet gelişiminin, esnekliğin, tecrübenin ve hızın önemli olduğu mevcut pazarda, yeteneğini gösterebilen örgütleri örgütsel usta olarak adlandırmakta, ayrıca bu örgütler için "akrobat" kavramını kullanmaktadırlar (Akt. He ve Wong, 2004: 482). Örgütsel ustalık, şirketin uzun dönemde ürün, pazar ve teknolojik gelişim arasındaki uyumu sağlayabilme, kısa dönemde de kârlılık ve koordinasyonu yürütebilme kapasitesi olarak tanımlanmaktadır (Chaharmahali ve Siadat, 2010: 6-7; Akt. Erşahan vd., 2014: 615).

Tushman ve O'Reilly (1996: 8) örgütsel ustalığı, hem artan (faydacı) hem de kökten (araştırmacı) değişimleri birlikte uygulayabilme, şeklinde yorumlarken; He ve Wong (2004: 483) ise, örgütsel ustalığı faydacı ve araştırmacı boyutunun eş zamanlı olarak işletilmesi olarak ele almaktadırlar.

Bir şirket uzun soluklu bir başarı yakalamak istiyorsa, hem uyarılma yeteneğini hem de uyum yeteneğini çok iyi yönetmelidir. Bu ikisini yönetebilmek "örgütsel ustalık" olarak adlandırılmaktadır (Birkinshaw ve Gibson, 2004: 47). Hem gidilecek yeni bir yol belirlemek için araştırmacı, hem de mevcut kapasiteden faydalancı yeteneği, örgütsel ustalık kavramını açıklamaktadır (Reeves vd., 2013: 1). Kısacası, örgütsel ustalık, kısa dönemli günlük faaliyetler ile uzun dönemli köklü değişimleri aynı anda dengeli bir şekilde yürütebilme yeteneğidir (Attar, 2015: 55).

Örgütsel ustalığın başarılabilmesi, yöneticilerin, her iki faaliyet karşısında (uyum ve uyarılma) zamanlarını nasıl ayarlamaları gerektiğine kendi genel yargılarıyla karar verebilmeleriyle olmaktadır (Birkinshaw ve Gibson, 2004: 47). Örgütlerin, uyum ve uyarılma yeteneğini eş zamanlı olarak uygulamayı becerebilmeleri, örgütsel ustalığı başarabileceklerini göstermektedir (Lubatkin vd., 2006).

Örgütsel ustalığı her bir araştırmacı yukarıda da bahsedildiği üzere farklı boyutlarla ele almaktadırlar. Yapılan literatür çalışması sonucu hangi araştırmacıların, örgütsel ustalığı, hangi boyutları ile ele aldığı kronolojik olarak aşağıdaki tabloda özetlenerek sunulmaktadır.

Tablo 1. Bazı Araştırmacıların Örgütsel Ustalığa Dair Yaklaşımları

Araştırmacılar	Tarih	Örgütsel Ustalığa Getirdikleri Yaklaşım
March	1991	Araştırmacı ve Faydacı Yetenek

Benner ve Tushman	2003	Araştırmacı ve Faydacı Yetenek
Birkinshaw ve Gibson	2004	Uyum ve Uyarlama Yeteneği
He ve Wong	2004	Araştırmacı ve Faydacı Yetenek
Lubatkin vd.	2006	Araştırmacı ve Faydacı Yetenek
Mengüç ve Auh	2008	Araştırmacı ve Faydacı Yetenek
Raish ve Birkinshaw	2008	Araştırmacı ve Faydacı Yetenek
Chen ve Katila	2008	Araştırmacı ve Faydacı Yetenek
Cao vd.	2009	Araştırmacı ve Faydacı Yetenek
Akdoğan vd.	2009	Araştırmacı ve Faydacı Yetenek
Turner vd.	2011	Araştırmacı ve Faydacı Yetenek
Bodwell ve Chermack	2010	Araştırmacı ve Faydacı Yetenek
Lee ve Huang	2012	Araştırma ve Faydalanma
Chang ve Hughes	2012	Araştırmacı ve Faydacı Yetenek
Baumgerdan vd.	2012	Araştırmacı ve Faydacı Yetenek
O'Reilly ve Tushman	2013	Araştırmacı ve Faydacı Yetenek
Clerq vd.	2013	Uyum ve Uyarlama Yeteneği
Paliokaite ve Pacesa	2014	Araştırmacı ve Faydacı Yetenek
Kortman vd.	2014	Uyum ve Uyarlama Yeteneği
Tansley vd.	2014	Araştırmacı ve Faydacı Yetenek
Javier vd.	2014	Araştırmacı ve Faydacı Yetenek

Yukarıdaki Tablo 1’de görüldüğü üzere, bazı araştırmacılar örgütsel ustalığın araştırmacı ve faydacı faaliyetlerin eş zamanlı olarak dengeli bir şekilde yürütülmesiyle örgütsel ustalıkla ulaşılabileceğini belirtirken; diğer bazı araştırmacılar ise uyum ve uyarlama yeteneğini eş zamanlı olarak dengeli bir şekilde uygulayabilmenin örgütsel ustalık olarak adlandırılabilirliğini savunmaktadırlar.

Örgütsel Ustalık İki Boyutu Olan Araştırmacı ve Faydacı Kavramlarının Tanımları ve Kapsamları

Yönetim dünyasında, örgütsel ustalık iki boyutu olarak nitelendirilen araştırıcı ve faydacı kavramları ilk olarak March (1991) tarafından öne sürülmüştür. Ona göre, bu iki kavram tek bir bütünün iki sonucu olarak ele alınması gerekmektedir. March'ın tanımına göre, araştırıcı ve faydacı boyutlar, örgütün istekleri ve kaynakları arasında oluşan doğal çatışmanın bir ürünü olarak karşımıza çıkmaktadır. Araştırmacı ve faydacı boyutlar arasındaki dengeyi kurmak kaçınılmazdır ve örgütsel ustalık zaten büyük oranda bu ikisi arasında uygun eşitliğin kurulması ve kurulan bu dengenin yönetilmesi faaliyetlerini içermektedir (Akt. Cao vd., 2009:3).

Duncan (1976), inovasyon faaliyetlerini benimseyen firmalara iki boyutlu bir yapı önermektedir. Bu boyutlardan ilki inovasyon faaliyetlerini başlatmak ve geliştirmek için çaba göstermek (araştırmacı inovasyonu); diğer boyut ise mevcut inovasyon faaliyetlerinden yararlanmak veya bunları harekete geçirmektir (faydalanıcı inovasyonu). Yani, firmaların eş zamanlı olarak hem yeniliklerin peşinden koştukları ve bunları geliştirdikleri faaliyetlere, hem de sahip olunan yeteneklerden yararlanma faaliyetlerine odaklanmayı dengeli bir şekilde izleyebilmeleridir (Raisch vd., 2009: 685; Akt. Erşahan vd., 2014: 615).

O'Reilly ve Tushman (2013: 15)'e göre ise, araştırmacılığın ve faydacılığın, örgütün hayatta kalmasının önemini açıklamakta yetersiz kaldığını; fakat örgütlerin hayatta kalması için firmaların ve yöneticilerin karşılaştıkları tehditlerle nasıl başa çıkmaları gerektiğini anlamaları bakımından giderek önem kazanmaya başladıklarını dile getirmektedirler.

March (1991) hem mevcut varlıklar ve yeteneklerden faydalanmak hem de değişen teknoloji ve pazara ilgisiz kalmaktan kaçınarak yeterli araştırıcı faaliyetlerin yürütülmesinin, firmaların esas yüzleşmeleri gereken konu olduğuna değinmiştir (Akt. O'Reilly ve Tushman, 2013: 4).

March (1991), faydacılığı etkinlik, kontrol, kesinlik ve değişimi azaltma yöntemi olarak; araştırmacılığı ise keşfetmek, aramak, otonomi ve inovasyon olarak tanımlamaktadır (Akt. O'Reilly ve Tushman, 2013: 4). Ayrıca, araştırmacılık, yeni marketler ve inovatif teknolojiler yaratarak, gizli çevresel trendleri yönlendirmenin yanı sıra bunlara cevap vermeyi de hedeflemektedir (Lubatkin vd., 2006: 648).

Örgütlerin hem mevcut pazarda hem de gelişen pazarda işleyişine devam ederken mevcut yeteneklerini kullanması ve mevcut müşteri memnuniyetini artırması faydacı; piyasaya yeni ürün ve teknoloji sürmek için var olan gücünü

harekete geçirmesi araştırmacı faaliyetler olarak adlandırılmaktadır (Reeves vd., 2013: 1; Voss ve Voss, 2012: 3).

Örgütsel Ustalığa Uyarılama (Alignment) ve Uyum (Adaptibility) Yeteneğinin Katkıları

Şirket yöneticileri, son zamanlarda uyarılama yeteneğinin önemini fark etmeye başlamışlardır. Uyarılama, görev alanı içinde değişen talepleri karşılamak için işletme birimlerince yerine getirilen faaliyetlerin hızla yapılandırılmasıdır (Akdoğan vd., 2009: 19). Uyarılama yeteneği, yeni fırsatlara doğru hızla hareket edebilme, değişken pazara uyum sağlayabilme ve bulunulan durumdan memnun olmaktan kaçınma, şeklinde açıklanabilir. Uyarılama yeteneği önemli olmakla birlikte, tek başına yeterli değildir (Birkinshaw ve Gibson, 2004: 47).

Uyum yeteneği ise, işletme birimlerinin faaliyetleri arasında uyum olması ve aynı hedef için birlikte çalışmayı ifade eder (Akdoğan vd., 2009: 19). Başarılı şirketler sadece atik değil; aynı zamanda yenilikçi ve proaktif olmak zorundadırlar. Ayrıca, sahip oldukları varlıkların değerinden faydalanmayı veya istifade etmeyi bilmeli, mevcut işletme modelini hızla yayabilmelidirler. Başka bir deyişle uyarılama yeteneği kadar önemli olan uyum yeteneğine de sahip olmalıdırlar. Uyum yeteneği, kısa sürede bir değer nasıl yaratılabileceği ve bu değere ulaşmak için faaliyetlerin birbirleriyle nasıl koordine ve modernize edileceğini kavrayabilmektir (Birkinshaw ve Gibson, 2004: 47).

Örneğin, Ericson şirketinin araştırmacı faaliyetlere çok fazla odaklanmış olması; giderek artan pazara uyum yeteneğini azaltmıştır ve firma performansı düşüşe geçmiştir. Bu gibi örnekler de bizlere neden araştırmacıların son zamanlarda, ısrarla araştırmacı ve faydacı faaliyetlerin dengede tutulması gerektiğinin önemini açıklamaya çalıştıklarının göstergesidir (Lee ve Huang, 2012: 1098).

Yine aynı şekilde uyarılama yeteneğine fazla odaklanmak da, bugünün masraflarıyla, yarının işletmesini inşa etmek demek olacaktır. İsviçre’de bulunan Ericsson şirketinin durumu düşünüldüğünde, mobil telefon endüstrisinin teknolojik gelişimini elinde bulduran ve analog mobil sistemini ilk olarak geliştiren şirket Ericson’dur. Küresel sistemde mobil iletişimin gelişimini sağlayan, hatta üçüncü kuşağın mobil teknoloji standartlarını belirleyen ve genel paket radyo sistemlerinin öncüsü olan Ericsson şirketinin satışlarındaki bu etkileyici büyüme, gereğinden fazla büyük olmaya başlamış örgütsel yapıyı ve yüksek maliyetleri maskeleymiştir. İşte bu yüzden, uyarılama yeteneğini aşırı kullanması, 2000’li yıllarda zirvede olan Ericsson’un 60.000 işçisini işten çıkartmasıyla ve birçok teknoloji merkezini kapatmasıyla sonuçlanmıştır (Birkinshaw ve Gibson, 2004: 47).

PERFORMANS YÖNETİMİ TANIMI

İşletmelerin uluslararası arenada kendilerini gösterebilmeleri ve fark yaratabilmeleri için yüksek performans göstermeleri olmazsa olmaz bir ihtiyaçtır. Bunu uluslararası alandan işletme düzeyine indirgediğimizde; yüksek performans gösterebilmek, tüm birimlerin göstermiş olduğu çabaya bağlıdır. Dolayısıyla, birimlerde bulunan çalışanların çaba ve performansları izlenmeli ve yüksek performans gösterip göstermedikleri bu yolla değerlendirilmelidir. (Mirze, 2010: 193).

Her işletmenin bir varoluş nedeni vardır. Var olma nedenini oluşturan bu misyon ve amaçları gerçekleştirmek ve daha ileriye taşımak adına işletmeler faaliyet gösterirler. Bu misyon ve amaçları en iyi şekilde gerçekleştirmek ise çalışanlara ve işletme yöneticilerine düşmektedir. En iyiden kasıtın ne olduğunu, işletme yönetiminin performans anlayışı belirleyecektir. İşletmenin sürekliliği ve uzun ömürlü olması da bu anlayışın olumlu bir getirisi olacaktır (Akal, 2002: 5). Bu nedenle, öncelikle performans kavramının daha etraflı bir şekilde tanımlanması gerekmektedir.

Planlanmış bir etkinliğin amaca ulaşma derecesi olan performans, birey açısından hedefle ilgili bireysel verimlilik ve etkinlik düzeyini ifade ederken; kurum açısından belirli zamanda üretilen mal veya hizmetin miktarı olarak tanımlanır (Tutar ve Altınöz, 2010: 201).

Performans, bir işin belirlenen durum ve şartlara göre yerine getirilip getirilmediğinin bir ölçütü ya da iş görenin, kendisine verilen işi yerine getirme biçimine verilen isimdir (Tunçer, 2013: 89). Performans bir faaliyetin yerine getirilmesi sonucunda elde edilen verileri matematiksel ya da niteliksel olarak açıklayan bir kavramdır (Karahana ve Özgür, 2011: 3). Akal (2002: 1)'a göre ise, önceden planlanmış ve amacı olan bir faaliyetin sonucunda elde edilen bulguların, sözlü veya sayısal bir şekilde belirtilmesidir.

Performans, önceden belirlenmiş kriterlerle bir kıyas yapıldığında, çalışanın çalışma düzeyinin ne olduğunun belirlenmesidir. İşlerini beklenen şekilde yerine getirmiş, istenen sonuçlara ulaşmış, sorumluluklarının gereğini yerine getirmiş bir çalışan başarılı ve yüksek performanslı olarak addedilirken; tam tersi sorumluluklarını yerine getirmeyen ve işletmeyi istenmeyen durumlarla karşı karşıya bırakan, özverisiz bir çalışan başarısız ve dolayısıyla düşük performans sergileyen biri olarak ifade edilmektedir (Şimşek ve Öge, 2007: 279, Bingöl, 2014: 367).

Günümüzde işletmelerin ve işletme yöneticilerinin ilgilenmesi gereken en önemli konuların başında çalışanlarının performanslarını yönetmek gelmektedir (Şimşek ve Öge, 2007: 279). Yirminci yüzyılın son çeyreği gelişim ve

değişmelerin olduğu yıllardır. Örgütlerin yapı ve işlevlerinin değişmesi, rekabetin artması, örgüt içinde iş görenin artan önemi ile birlikte iş görenlerin kurumlara katkısının artırılması, kişisel ve mesleki açıdan gelişimin önemini artırmakta ve dolayısıyla iş görenin performansının etkin bir şekilde yönetilmesi ihtiyacını ortaya çıkarmaktadır (Helvacı, 2002:156).

Çalışanların performanslarını planlama, önceden belirlenmiş standartlar çerçevesinde performansları değerlendirme ve çalışanların kendi potansiyellerinin farkına varmasını sağlamak amacıyla eğitimlerinin verilmesi ve geliştirilmeleri sürecini kapsamaktadır (Bingöl, 2014: 370).

Performans Yönetimi, örgütlerin başarı elde etmeleri ve rekabet üstünlüğünü bu yolla ellerinde tutmaları bakımından son derece önem ve öncelik verilmesi gereken bir konudur (Şimşek ve Öge, 2007: 279). Birkinshaw ve Gibson (2004: 51)'e göre ise, performans yönetimi esnekliğin ve disiplinin bir bileşimi olup; çalışanları yüksek kalitede sonuçlara ulaşmak için şartlandıran, faaliyetlerinde sorumlu hareket etmelerini ve çalışan güvenliğini sağlayan ve performans sergilerken çalışanların ihtiyaçları olan hoşgörünün sağlanmasını da içeren bir sistemdir.

Performans Yönetimi, stratejik hedeflere tutarlı bir şekilde ulaşmak için ve bu hedefleri başarmak için organizasyonlar tarafından kullanılan bir yaklaşımdır. Performans yönetimi 1980'li yıllarda rağbet görmeye başlamıştır. 1990'lı yıllarda insan kaynakları yönetimi uygulayıcılarının ve araştırmacılarının performans yönetimine olan ilgileri giderek artmıştır. Performans yönetimi, çalışanların işlerinin gerektirdiği performansın ne olduğunu bildikleri; yöneticilerinin ve üstlerinin bu beklentilerini başarmak için kendilerini destekledikleri, süreklilik isteyen bir süreçtir (Pinnington ve Edwards, 2000: 160).

Performans Yönetimi, örgütsel performansın artmasında en önemli role sahip olan insan kaynakları yönetiminin potansiyel alanıdır. Takımların ve bireylerin performans gelişimini sürekli kılmak, örgütsel etkililiğin devamını sağlamak ve stratejik odak noktalarının gelişmesini tasarımılamak gibi birçok faaliyeti bünyesinde barındırır (Philpott ve Sheppard, 1992: 98). Ulaşılmak istenen hedeflerle ilgili iş görenin neler yapması gerektiğini, gelecekteki gelişimini ve hangi eğitimlere ihtiyaç duyduğunu ortaya çıkarır ve kendini geliştirmesini sağlar (Helvacı, 2002: 157).

Performans Yönetimi, daha öncede bahsedildiği gibi, üzerinde önceden anlaşmaya varılmış, hedef ve amaçlar doğrultusunda, çalışan performansını en iyi ve verimli bir şekilde kullanarak, istediği hedeflere ulaşmak için ve sonuca daha hızlı gitmek için kullanılan bir araçtır. Performans değerlemeyi, durağan bir süreç

olarak görmek yanlıştır; çünkü bu süreç her an çalışan takibi gerektiren dinamik ve aktif bir yapıyı da içinde barındırmaktadır (Şimşek ve Öge, 2007: 280).

PERFORMANS HEDEF YÖNELİMİ KAVRAMI

Hedef yönelimi kavramının kökeni eğitim psikolojisine dayanmaktadır. Fakat araştırmacılar örgütsel alanda yaptıkları çalışmalarda da bu kavrama başvurmuşlardır (Shamim v.d., 2017: 23). Şu ana kadar yapılan pek çok çalışma hedef yönelimini, performansın önemli öncülerinden bir olarak görmektedir (Farr, Hofmann, & Ringenbach, 1993; Akt. Bipp v.d., 2012: 280)

Hedef yönelimi, örgütün örgütsel yeteneklerini konuşurarak, önceden belirlediği amaçlara üstün performans göstererek varmasını sağlayacaktır (Che-Ha v.d., 2014: 2811). Hedef yönelimi, personel seçimi, işe alım, performans değerlendirme, eğitim gibi örgütlerin almış oldukları kararların çoğunda oldukça önemli bir rol oynamaktadır. Hatta hedef yöneliminin satış performansı, görev performansı ve eğitim performansı üzerinde etkisinin olduğu belirtilmektedir (Kohli vd., 1998; Akt. Shamim v.d., 2017: 23).

Öğrenme hedefi güçlü olan bir insan, yeni şartları anlamak ve yeni bilgi ve yetenekler kazanmak gibi kendi yeteneklerinin gelişmesini sağlayacak hedeflere konsantre olur ya da yönelir. Güçlü performans hedef yönelimi olan insanlar ise yüksek yeteneklerini göstermek ve olumsuz yargılardan kaçınmak için çaba gösterir (Bipp v.d., 2012:280; (Janke v.d., 2016:133). Performans hedef yöneliminde amaç, kişinin kendi yetkinliğini ve yeteneklerini başkalarına kanıtlamak ve olumlu yargılar elde etmektir (Medina, 2017: 287).

Performans hedef yönelimi olan kimselerde başkalarını etkilemek gibi güçlü bir arzu vardır, bu nedenle performanslarının sonucuna odaklanırlar. Çünkü başkalarından daha iyi performans göstermenin, kişiyi daha yetenekli göstereceği inancı vardır. Öğrenme hedef yöneliminde ise yeni bir şeyler öğrenmek, yeteneklerini ve becerilerini geliştirmek ve hatalarından ders çıkarmak söz konusudur (Gardner v.d., 2016:322).

Yüksek performans göstermek iyi düşünülmüş ve ana hatları önceden belirlenmiş hedefler sayesinde mümkün olmaktadır. Kolay ve belirsiz hedefler ya da hiçbir hedefin olmayışı düşük performans gösterilmesine neden olacaktır. Çünkü her hangi bir hedefe odaklanmamak bireyleri amaçsız bırakacaktır. Hedef ne kadar yüksek olursa, performans da o kadar yüksek olacaktır. Hedefin zorluk derecesi ve performans sonucu arasında doğrusal bir ilişki olduğu açıklanmaktadır (Latham, 2016: 271).

ARAŞTIRMANIN AMACI VE ÖNEMİ

Bu çalışmanın amacı, Kahramanmaraş ilinde faaliyet gösteren sektörlerde bulunan üst düzey, orta düzey ve alt düzey yöneticilerin çalıştıkları firmalara dair örgütsel ustalık algılarını belirlemek ve örgütsel ustalığın, performans üzerindeki etkisini ölçmektir.

Daha önce yapılan literatür çalışmaları incelendiğinde, örgütsel ustalık yaklaşımlarından olan yapısal ustalığı oluşturan araştırıcı ve faydacı inovasyonların işletme performansı üzerinde etkisinin olup olmadığı ya da aralarında bir ilişki olup olmadığını araştıran çalışmalara rastlanmıştır (He ve Wong, 2004; Katila ve Ahuja, 2002; Lubatkin vd., 2006; Auh ve Menguc, 2005). Bunun yanı sıra, örgütsel ustalık yaklaşımlarından diğeri olan içeriksel ustalığı oluşturan uyum ve uyarlanabilirlik alt boyutlarının işletme performansı üzerindeki etkisi ya da aralarındaki ilişkiyi araştıran çalışmalara rastlanılmıştır (Birkinshaw ve Gibson, 2004). Ama hem yapısal ustalığın alt boyutları olan araştırma ve faydalanma inovasyonu; hem de içeriksel ustalığı oluşturan uyum ve uyarlama değişkenlerinin her ikisinin performans üzerindeki etkisini ve aralarındaki ilişkiyi ölçen sadece bir çalışma bulunmaktadır (Cao vd., 2009). Dolayısıyla bu çalışmanın, kendi araştırma amacı kapsamındaki öncü bir araştırma olması nedeniyle Türkçe yazına anlamlı bir katkı sağlayacağı tarafımızdan öngörülmektedir.

ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ

Çalışmada öncelikli olarak, örgütsel ustalık, performans ve performans yönetimi ile ilgili literatür taraması yapılmıştır. Veri toplama aracı olarak anket yöntemi kullanılmıştır. Daha sonra Kahramanmaraş'ta bulunan sektörlerde, firmaların üst, orta ve alt düzey yöneticileri ile firma sahiplerine hazırlanan anketler uygulanmıştır. Anket verilerini elde edebilmek için bizzat firmalara gidilerek, firma yöneticileri ve sahipleri ile yaptığımız görüşmeler sonucunda anket formlarını doldurmaları talep edilmiştir.

Anket soruları ilgili literatür taraması yapıldıktan sonra, daha önce kullanılmış olan İngilizce ölçekler Türkçe'ye çevrilerek oluşturulmuştur. Anket formunda açık ve kapalı uçlu soruların yanı sıra, Likert tarzı önermelere yer verilmiştir. Anketin açık ve kapalı uçlu soruları ile sektörde yer alan üst, orta ve alt düzey yöneticilerin demografik özellikleri ve firmalara ilişkin özellikler ortaya konulmaya çalışılmıştır. Ayrıca ankette katılımcıların birey ve firma olarak tanınmasını sağlayacak hiçbir bilgi istenmemiştir. Böylelikle daha sağlıklı verilere ulaşmak amaçlanmıştır.

Hazırlanan anket iki bölümden oluşmaktadır. Anketin birinci bölümünde, 11 sorudan oluşan katılımcıların demografik özelliklerini ölçmeye yarayan sorular

yer almaktadır. İkinci bölümde, örgütsel ustalığın iki boyutundan biri olan yapısal ustalığın alt boyutlarından araştırmacı ve faydacı inovasyon soruları yer almaktadır. Araştırmacı ve faydacı inovasyonla ilgili 8 önerme Kortmann (2014)'nin çalışmasından, içeriksel ustalığı oluşturan uyum ve uyarılama ile ilgili 6 önerme Clerq vd. (2013)'nin, performans yönetimi ile ilgili 4 önerme Chang ve Hughes (2012)'in, performans hedef yönelimi ile ilgili 6 önerme ise Che-Ha vd. (2014)'nin çalışmalarından uyarlanmıştır.

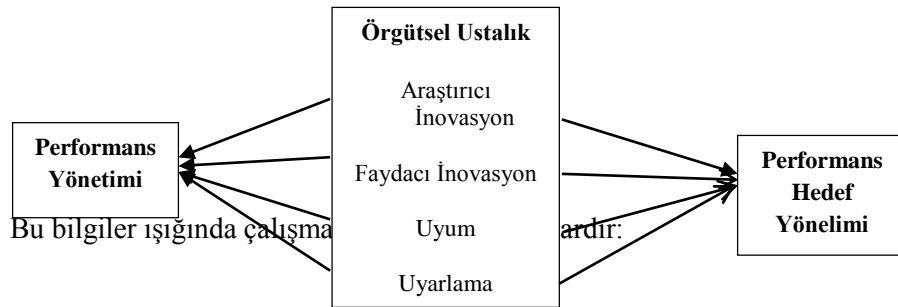
Kahramanmaraş' ta bulunan tekstil, metal-mutfak, gıda, enerji, eğitim ve finans gibi sektörlerde faaliyet gösteren firmalara anketin uygulanması ile ilgili olarak izin konusunda zorluklar yaşanmıştır. Ancak anketin yapılmasını kabul eden firmalarda tesadüfi örnekleme ile seçilen üst, orta ve alt düzey yöneticiler ile firma sahiplerine anket uygulanabilmiştir. Bu firmalara toplamda 200 anket gönderilmesine karşın, cevaplanan anket sayısı 142 olarak gerçekleşmiştir.

142 katılımcının vermiş olduğu bilgiler doğrultusunda elde edilen verilerin SPSS paket programına girişi yapılmıştır. Öncelikle güvenilirlik analizi yapılarak anketlerin güvenilirlik düzeyleri belirlenmiştir. Örgütsel ustalık, performans yönetimi, performans hedef yönelimi arasındaki ilişkiyi belirleyebilmek için korelasyon testi yapılmıştır. Ve yine birbirleriyle olan etkilerini görmek için regresyon analizi yapılmıştır. Bütün bu analizler tablolar hâlinde hazırlanmış ve yorumlanarak çalışmanın sonucu ortaya konmuştur.

ARAŞTIRMANIN MODELİ

Araştırmada performans yönetimi ve performans hedef yönelimi değişkenleri bağımlı değişken, örgütsel ustalık ise bağımsız değişken olarak ele alınmıştır. Bu bağlamda bağımlı değişken olan performans yönetimi ve performans hedef yönelimi değişkenleri; bağımsız değişken olan örgütsel ustalık ise araştırmacı ve faydacı inovasyon, uyum ve uyarılama boyutlarıyla ayrı ayrı incelenmiş ve analizlere dahil edilmiştir. Bu kapsamda hazırlanan araştırma modeli Şekil 1'de görülmektedir.

Şekil 1. Araştırma Modeli

H1: Örgütsel ustalık performans yönetimi üzerinde pozitif etkisi vardır.

H1a: Araştırmacı inovasyon boyutunun performans yönetimi üzerinde pozitif etkisi vardır.

H1b: Faydacı inovasyon boyutunun performans yönetimi üzerinde pozitif etkisi vardır.

H1c: Uyum boyutunun performans yönetimi üzerinde pozitif etkisi vardır.

H1d: Uyarlama boyutunun performans yönetimi üzerinde pozitif etkisi vardır.

H2: Örgütsel ustalık performans hedef yönelimi üzerinde pozitif etkisi vardır.

H2a: Araştırmacı inovasyon boyutunun performans hedef yönelimi üzerinde pozitif etkisi vardır.

H2b: Faydacı inovasyon boyutunun performans hedef yönelimi üzerinde pozitif etkisi vardır.

H2c: Uyum boyutunun performans hedef yönelimi üzerinde pozitif etkisi vardır.

H2d: Uyarlama boyutunun performans hedef yönelimi üzerinde pozitif etkisi vardır.

ARAŞTIRMA BULGULARI

Ankette yer alan araştırma değişkenlerinin güvenilirliği, Cronbach Alfa değerleri ile ölçümlenmiştir. Değişkenlerin tamamının değeri Nunally (1978)'nin kabul edilebilir düzey olarak tanımladığı 0,70 ve üzerinde bir değerde bulunmuştur.

Tablo 2. Araştırmada Yer Alan Ölçeklere İlişkin Güvenilirlik Analizi Sonuçları

<i>Ölçekler</i>		<i>Önerme Sayısı</i>	<i>Cronbach's Alpha Değeri</i>
Örgütsel İnovasyon)	Ustalık (Faydacı	4	0,90
Örgütsel İnovasyon)	Ustalık (Araştırmacı	4	0,81

Örgütsel Uсталık (Uyarlama Yeteneği)	3	0,84
Örgütsel Uсталık (Uyum Yeteneği)	3	0,80
Performans Yönetimi	4	0,85
Performans-Amaç Uyumu	6	0, 86

Ankete katılanların cinsiyet, yaş, medeni durum, eğitim durumu, işletmede buldukları pozisyon, işletmede toplam çalışma süreleri gibi demografik değişkenlere göre durumları ortaya konulmaktadır. Demografik değişkenlere ait veriler Tablo 3'te sunulmaktadır.

Tablo 3. Katılımcılara İlişkin Demografik Özellikler

	Frekans	Yüzde		Frekans	Yüzde
Cinsiyet			Medeni Durum		
Kadın	25	17,6	Bekâr	42	29,6
Erkek	117	82,4	Evli	100	70,4
Yaş			Eğitim Durumu		
20-25	18	12,7	İlköğretim	1	0,7
26-30	34	23,9	Lise	18	12,7
31-35	43	30,3	MYO	26	18,3
31-40	21	14,8	Lisans	81	57,0
41-45	16	11,3	Lisansüstü	16	11,3
46-50	8	5,6			
51 ve üzeri	2	1,4			

Pozisyon		İşletmede Çalışma Süresi			
Üst	32	22,5	1yıldan az	11	7,7
Düzen Yönetici	53	37,3	1-3 yıl arası	40	28,2
Orta Düzey Yönetici			4-6 yıl arası	40	28,2
Alt Düzey Yönetici	22	15,5	7-9 yıl arası	25	17,6
Diğer	35	24,6	10 yıl ve üstü	26	18,3
Faaliyet Alanı		Faaliyet Alanı			
Finans	21	14,8	Tekstil	51	35,9
Mühendislik	6	4,2	Telekominasyon	3	2,1
Enerji	8	5,6	Lojistik	2	1,4
Kimya	2	1,4	Gıda	14	9,9
Eğitim	3	2,1	Diğer	32	22,5
Firmanın					
Sahibi	5	3,5			
Çalışanı	137	96,5			

Araştırma hipotezleri test edilmeden önce modelde bulunan değişkenlerin birbirleri ile ilişkilerinin istatistiksel açıdan derecesine bakılmıştır. Değişkenler arası korelasyon analiz sonuçları Tablo 4'te gösterilmiştir:

Tablo 4. Araştırma Değişkenleri Arasındaki Korelasyon Değerleri

	1	2	3	4	8	9
1.Örg. Ustalık	1					
Faydacı Boyut						

2. Örg. Uсталık Araştırıcı Boyut	,789**	1			
3.Öüiçuyum	,770**	,713**	1		
4.Öüiçuyarlama	,691**	,684**	,792**	1	
8.Perfyönetim	,665**	,633**	,783**	,725**	1
9.Perfamaçuyum	,716**	,659**	,647**	,633**	,668** 1

** 0.01 düzeyinde anlamlılık ilişkisi

Yapılan korelasyon analizi sonucuna göre, örgütsel ustalığın alt boyutları ile performans yönetimi ve performans hedef yönelimi arasında $p < .01$ düzeyinde anlamlı ilişkiler olduğu anlaşılmaktadır. Alt boyutlar arasında bir kıyaslama yapıldığında, performans yönetimi ve uyum arasında en güçlü ilişki, araştırıcı inovasyonla ise daha düşük bir ilişkiye sahip olduğu görülmektedir. Performans hedef yönelimi ve araştırıcı inovasyon arasında güçlü bir ilişki varken; performans hedef yönelimi ve uyarlama boyutu arasında ise daha düşük bir ilişki olduğu söylenebilmektedir. Korelasyon analizi sonuçları araştırmanın hipotezlerini destekler doğrultuda çıkmış olup, performans yönetimi ve performans hedef yönelimi değişkenlerinin, örgütsel ustalık boyutları ile arasında anlamlı, pozitif ilişkiler olduğu görülmektedir.

Bu çalışmada öne sürülen hipotezleri test etmek amacıyla regresyon modelleri oluşturulmuş ve bulgular Tablo 5 ve Tablo 6'da sunulmuştur.

Tablo 5. Örgütsel Uсталık Boyutlarının Performans Yönetimi Üzerindeki Etkisine Yönelik Regresyon Analizi

Değişkenler	Beta	t değeri	p değeri
Araştırıcı İnovasyon	,633	9,678	,000
	$R^2 = ,397$	F=93,665	,000
Faydacı İnovasyon	,665	10,533	,000
	$R^2 = ,438$	F=110,948	,000
Uyum	,783	14,894	,000
	$R^2 = ,610$	F=221,839	,000

Uyarlama	,725	12,471	,000
	R² =,523	F=155,538	,000

Araştırmanın birinci hipotezini test etmek amacıyla yapılan regresyon analizi sonuçlarına göre, örgütsel ustalık bağımsız değişkeninin alt boyutları olan araştırmacı inovasyon ($\beta = ,633$; % 39,7), faydacı inovasyon ($\beta = ,665$; % 43,8), uyum ($\beta = ,783$; % 61) ve uyarlama ($\beta = ,725$; % 52,3); performans yönetimi bağımlı değişkenini $p < .001$ düzeyinde, anlamlı, pozitif yönde etkilemektedir. Bu verilerden hareketle örgütsel ustalık boyutları olan araştırmacı inovasyon (H1a), faydacı inovasyon (H1b), uyum (H1c) ve uyarlamanın (H1d), performans yönetimini etkilediği sonucuna ulaşılarak, araştırmanın birinci hipotezi kabul edilmiştir.

Tablo 6. Örgütsel Ustalık Boyutlarının Performans Hedef Yönelimi Üzerindeki Etkisine Yönelik Regresyon Analizi

Değişkenler	Beta	t değeri	p değeri
Araştırmacı İnovasyon	,659	10,362	,000
	R² =,430	F=107,364	,000
Faydacı İnovasyon	,716	12,119	,000
	R² =,508	F=146,860	,000
Uyum	,647	10,038	,000
	R² =,414	F=100,768	,000
Uyarlama	,633	9,681	,000
	R² =,397	F=93,714	,000

Araştırmanın ikinci hipotezini test etmek amacıyla yapılan regresyon analizi sonuçlarına göre, örgütsel ustalık bağımsız değişkeninin alt boyutları olan araştırmacı inovasyon ($\beta = ,659$; % 43), faydacı inovasyon ($\beta = ,716$; % 50,8), uyum ($\beta = ,647$; % 41,4) ve uyarlama ($\beta = ,633$; % 39,7); performans hedef yönelimi bağımlı değişkenini $p < .001$ düzeyinde, anlamlı, pozitif yönde etkilemektedir. Bu verilerden hareketle örgütsel ustalık boyutları olan araştırmacı inovasyon (H1a), faydacı inovasyon (H1b), uyum (H1c) ve uyarlamanın (H1d), performans hedef

yönelimi etkilediği sonucuna ulaşılarak, araştırmanın ikinci hipotezi de kabul edilmiştir.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Örgütsel ustalık kavramı, yıllardır kullanılmakta olup; birçok şirket bu uygulamayı kendi şirket bünyelerine taşıyabilmek ve uygulamak için çaba sarf etmektedir (Birkinshaw ve Gibson, 2004: 49) çünkü sürdürülebilir rekabet elde etmenin temel elementlerinden biri örgütsel ustalığa erişmektir (O'Reilly ve Tushman, 2008: 188).

Ancak bununla birlikte, örgütsel ustalığın performans üzerinde önemli bir etkisinin olduğu yapılan araştırma sonuçlarında mevcuttur. Örneğin, He ve Wong (2004), araştırma ve faydalanma inovasyonunun firma performansını etkilediğini belirtmektedirler. O'Reilly ve Tushman (2013), örgütsel ustalığın performansı arttırdığını dile getirmektedir. Örgütsel ustalığın performansla pozitif bir ilişkisi olduğuna ilişkin literatürde görüşler bulunmaktadır (Katila ve Ahuja, 2002; Lubatkin vd., 2006; Markides ve Charitou, 2004). Örgütsel ustalık ile performans arasındaki ilişkide, firma boyutunun olumlu bir ara rol oynadığını ifade eden araştırmacılar da yer almaktadır (Lee ve Huang, 2012: 1102).

Tushman ve O'Reilly (1996), araştırma ve faydalanma faaliyetlerinin eş zamanlı olarak yürütülmesinin üstün performansı beraberinde getireceğini belirtmektedirler. Birkinshaw ve Gibson (2004) ise uyum ve uyarlama yeteneğinin eş zamanlı olarak uygulanmasının performansı arttırdığını söylemektedirler. Auh ve Menguc (2005)'te yapmış oldukları çalışma sonucu, araştırma ve faydalanma faaliyetleri ile firma performansı arasında olumlu ve anlamlı bir ilişkinin olduğunu; araştırma faaliyetlerinin firma performansı üzerinde daha yüksek etkiye sahip olduğunu saptamışlardır. Daha sonra yaptıkları çalışmada ise, araştırma ve faydalanma inovasyonunun her ikisinin de firma performansı ile olumlu ve anlamlı bir ilişkisinin olduğunu, firma üzerinde, araştırma inovasyonunun faydalanma inovasyonundan daha yüksek etkisinin olduğunu tekrar belirtmişlerdir (Menguc ve Auh, 2008). Javier vd., (2014)'te yapmış oldukları çalışmada, araştırma ve faydalanma stratejilerinin, örgütsel ustalıkla olumlu ilişkisi olduğunu belirtmişlerdir. Daha önce çeşitli araştırmacılar tarafından yapılan bu çalışmalar, çalışmamızın bulgularını destekleyen bir nitelik taşımaktadırlar.

Bu çalışmada yapılan ilk regresyon analizine göre, örgütsel ustalığın tüm boyutlarının performans yönetimi üzerinde anlamlı ve pozitif bir etkiye sahip olduğu görülmektedir. Performans yönetimi üzerindeki en yüksek etkiye sahip olan değişkenin % 61 ile uyum yeteneği olduğu, en düşük etkiye sahip değişkenin ise %39,7 ile araştırıcı inovasyon olduğu görülmektedir. Firmaların

çalışanlarından, iddialı hedeflere ve gelişmelere karşı hazırlıklı olmalarını istemeleri, firmalarda çalışanlar için dar anlamda tanımlanmış görevler yerine, daha yaratıcı ve gelişime açık görevler tanımlanması, çalışanların terfi etmelerinden çok, işlerini iyi yapıp yapmadıkları üzerine daha çok odaklanması, çalışanlarını gelişim yönünde teşvik etmesi gibi performans yönetimini arttıracak için bu değişkenlerin örgütsel ustalıkla pozitif yönlü etki ilişkisinin olması da beklenen bir durumdur.

İkinci regresyon analizi sonucuna göre, örgütsel ustalığın tüm boyutlarının performans hedef yönelimi üzerinde anlamlı ve pozitif bir etkiye sahip olduğu görülmektedir. Regresyon sonucuna göre, örgütsel ustalık boyutlarının içinde, performans hedef yönelimi üzerindeki en yüksek etkiyi faydacı inovasyon gösterirken ($R^2 = ,50,8$); en düşük etkiyi ise %39,7 ile uyarılma yeteneğinin gösterdiği görülmektedir. Örgütsel ustalık arttığında, firmada yüksek yeterlilik düzeyine ulaşılmasının herkesi memnun etmesi, çalışanların belirlenen hedeflere ulaşma noktasında, nasıl bir performans gösterdiğiyle ilgilenilmesi, yapılan işte, en iyi olarak algılanmanın önemi, çalışanların, işe başlamadan önce, verilen görevi başarma noktasında, kendilerinden oldukça emin olmaları konusunda üst yönetim tarafından cesaretlendirilmeleri, firma başarılarının başkaları tarafından fark edilmesi ve tanınması, firmanın genel performansının sektördeki diğer rakiplere göre değerlendirmeleri işletmenin performans hedef yöneliminin yükselmesine neden olacaktır.

Örgütsel ustalık konusunun yeni bir kavram olması nedeniyle, yabancı literatürde çok fazla örneği bulunmamakla birlikte, Türkiye’de yapılan çalışmalar da sınırlı sayıdadır. Yabancı literatürde yer alan teorik çalışmaların ise birçoğu, örgütsel ustalığı genel bir çerçevede ele almışlardır. Uygulamanın yer aldığı çalışmalar açısından ele aldığımızda ise, hem yerli hem de yabancı literatürde çeşitli sektörlerde yapılmış bazı çalışmalar mevcuttur. Ama hem yapısal ustalığın alt boyutlarının bulunduğu, hem de içeriksel ustalığın alt boyutlarının bulunduğu çalışma ilk olarak Chang ve Hughes (2012) tarafından uygulanmıştır. Aynı değişkenlere bu çalışmada da yer verilmiştir. Ancak hem teorinin hem de uygulamanın detaylı olarak yer aldığı bu çalışma, Türkiye’de yapılan ilk çalışmaların arasında yer alması nedeniyle Türkiye’deki literatüre katkı sağlayabileceği öngörülmektedir.

KAYNAKÇA

- Akal, Z (2002), **İşletmelerde Performans Ölçüm ve Denetimi, Çok Yönlü Performans Göstergeleri**, Milli Produktivite Merkezi Yayınları, 5. Basım, No: 473, Ankara.
- Akdoğan, Ş., Akdoğan, A., and Cingöz, A (2009), **“Organizational Ambidexterity: An Empirical Examination of Organizational Factors as Antecedents of Organizational Ambidexterity”**, Journal of Global Strategic Management, No:6, ss. 17-27.
- Attar, M (2015), **Üst Düzey Yöneticilerin Liderlik Özelliklerinin Örgütsel Uсталık (Organizational Ambidexterity) Düzeyine Etkisi: Türk Bankacılık Sektörü Üzerine Bir Araştırma**, Gazi Kitabevi, 1. Baskı, Ankara.
- Auh, S. and Menguc, B (2005), **“Balancing Exploration and Exploitation: The moderating Role of Competitive intensity”**, Journal of Business Research, No:58, ss. 1652-1661.
- Benner, M. J. and Tushman, M. L (2003), **“Exploitation, Exploration and Process Management: The Productivity Dilemma Revisited”**, Academy of Management, Vol.28, No:2, ss. 238-256.
- Bingöl, D (2014), **İnsan Kaynakları Yönetimi**, Beta Basım Yayım Dağıtım, 9. Baskı, İstanbul.
- Birkinshaw, J. and Gibson, C (2004), **“Building Ambidexterity Into an Organization”**, MIT Sloan Management Review, Vol.45, No:4, ss. 47-55.
- Bodwell, W. and Chermak, T. J (2012), **“Organizational Ambidexterity: Integrating Deliberate and Emergent Strategy with Scenario Planning”**, Technological Forecasting & Social Change, No:77, ss. 193-202.
- Boumgarden, P., Nickerson, J. and Zenger, T (2012), **“Sailing Into the Wind: Exploring the Relationships Among Ambidexterity, Vacillation and Organizational Performance”**, Strategic Management Journal, No:33, ss. 587-610.
- Cao, Q. , Gedalovic, E. and Zhang, H (2009), **“Unpacking Organizational Ambidexterity: Dimensions, Contingencies, and Synergistic Effects”**, Organization Science, ss.781-796.

- Chang, Y. and Hughes, M (2012), “**Drivers of Innovation Ambidexterity in Small- to Medium-Sized Firms**”, European Management Journal, 30, ss.1– 17.
- Che-Ha, N., Mavondo, F. and Said, S (2014), “**Performance or Learning Goal orientation:Implications for Business Performance**”,Journal of Business Research, No:67, ss.2811–2820.
- Chen, E.L. and Katila, R (2008), “**Rival Interpretations of Balancing Exploration and Exploitation: Simultaneous or Sequential?**”, Handbook of Technology and Innovation Management, John Wiley.
- Clercq, D., Thongpapanl, N. and Dimov, D (2013), “**Shedding New Light On The Relationship Between Contextual Ambidexterity And Firm Performance: An Investigation Of Internal contingencies**”, Technovation, No:33, ss.119–132.
- Çiftçi, G.E (2017), “**Örgütsel Ustalık Çalışmalarının Personel Güçlendirme Üzerine Etkisi**”, International Journal of Academic Value Studies, Vol.3,No: 10, ss.188-202.
- Erşahan, B., Büyükbeşe, T., Bakan, İ. ve Sezer, B (2014), **Çağdaş Yönetim Yaklaşımları**, Edt. İsmail BAKAN, Beta Yayıncılık, 5. Basım, İstanbul.
- Fettahlıoğlu, Ö., Fettahlıoğlu, S. Ve Birin, C (2016), **Pazarlama Sektöründe Örgütsel Ustalığa Ulaşabilme Yolunda Otantik Liderlik Davranışlarının Rolü**”, 3rd International Congress On Social Sciences, China To Ardiatic, Ekim, 27-30, Antalya.
- He, Z. and Wong, P (2004), “**Exploration Vs. Exploitation: An Empirical Test Of The Ambidexterity Hypothesis**”, Organization Science, Vol.15, No:4, ss.481-493.
- Helvacı, M.A (2002), “**Performans Yönetimi Sürecinde Performans Değerlendirmenin Önemi**”, Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi, Vol.35, No:1.
- Jansen, J.J.P., Bosch, A. J. and Volberda, H. W (2005), “**Managing Potential And Realized Absorptive Capacirt: How Do Organizational Antecedents Matter?**”, The Academy Of Management Journal, ss.1-41.
- Javier, T., Leopoldo, G. and Antonia, R (2014), “**The Relationship Between Exploration And Exploitation Strategies, Manufacturing Flexibility**

- And Organizational Learning: An Empirical Comparison Between Non-ISO And ISO Certified Firms**", European Journal Of Operational Research, 232, ss.72–86.
- Karahan, A. ve Özgür, E (2011), **Hastanelerde Performans Yönetim Sistemi ve Veri Zarflama Analizi**, Nobel Yayın Dağıtım, 2. Basım, Ankara.
- Kortmann, S., Gelhard, C., Zimmermann, C. and Piller, F.T (2014), **“Linking Strategic Flexibility And Operational Efficiency: The Mediating Role Of Ambidextrous Operational Capabilities”**, Journal Of Operations Management, Vol.32, ss.475–490.
- Lee, C. and Huang, Y. (2012), **“Knowledge Stock, Ambidextrous Learning And Firm Performance”**, Management Decision, Vol. 50, No:6, ss.1096-1116.
- Lubatkin, M.H., Sımsek, Z., Ling, Y. and Veiga, J.F (2006), **“Ambidexterity and Performance in Small to Medium-Sized Firms: The Pivotal Role of Top Management Team Behavioral Integration”**, Journal of Management, Vol.32, No:5, ss.646-672.
- March, J. G (1991), **“Exploration and Exploitation in Organizational Learning”**, Organizational Science, Vol.2, No:1, ss.71-87.
- Menguc, B. and Auh, S (2008), **“The Asymmetric Moderating Role of Market Orientation On The Ambidexterity- Firm Performance Relationship For Prospectors and Defenders”**, Industrial Marketing Management, 37, ss.455-470.
- Mirze, S. K (2010), **İşletme**, Literatür Yayıncılık, İstanbul.
- Nunally, J.C (1978), **Psychometric Theory**, McGraw-Hill, New York.
- O'Reilly, C. A. and Tushman, M. L (2008), **“Ambidexterity as a Dynamic Capability: Resolving the Innovator’s Dilemma”**, Organizational Behaviour, 28, ss.185-206.
- O'Reilly, C. A. and Tushman, M. L (2013), **“Organizational Ambidexterity: Past, Present and Future”**, Academy of Management Perspectives (in press), ss.1-30.
- Paliokaite, A. and Pacesa, N (2014), **“The Relationship Between Organizational Foresight and Organizational Ambidexterity”**, Technological Forecasting & Social Change, 20, ss.1-17

- Philpott, L. and Sheppard, L (1992), **Managing for Improved Performance**, Edit. Michael Armstrong, "Strategiesfor Human Resource Management",British Library Cataloguing in Publication Data, British Library, London.
- Pinnington A. and Edwards, T (2000), **Human Resource Management**, Oxford University Press Inc., New York.
- Raisch, S., Birkinshaw, J., Probst, G. and Tushman, M.L (2009), "**Organizational Ambidexterity: Balancing Exploitation and Exploration For Sustained performance**", Organization Science, Vol.20, No:4, ss.685-695.
- Raisch, S. and Birkinshaw, J (2008), "**Organizational Ambidexterity: Antecedents Outcomes, and Moderators**", Journal of Management, 34, ss.1-36.
- Raisch, S., Birkinshaw, J., Probst, G., and Thusman, M (2009), "**Organizational Ambidexterity: Balancing Exploitation and Exploration for Sustained Performance**", Organization Science, Vol.20, No:4, ss.685-695.
- Reeves, M., Haanas, K., Hollingsworth, J. and Pasini, F. L. S (2013), **Ambidexterity: The Art of Complex Environments**, Perspectives, The Boston Colsulting Group.
- Şimşek, M.Ş. ve Öge, H.S (2007), **Stratejik ve Uluslararası Boyutları ile İnsan Kaynakları Yönetimi**, Gazi Kitabevi, Ankara.
- Tansley, C., Kirk, S., Williams, H., and Barton, H (2014), "**Tipping the scales: Ambidexterity Practices On E-HRM Projects**", Employee Relations, Vol.36, No:4, ss. 398-414.
- Tunçer, P (2013), "**Örgütlerde Performans Değerlendirme Ve Motivasyon**", Sayıştay Dergisi, 88.
- Turner, N., Maylor, H. and Swart, J (2011), "**Ambidexterity-as-Practice: Understanding the Role of the Manager in IT-Services Projects**", School of Management, ss.1-17.
- Tushman, M.L. and O'Reilly, C (1996), "**Ambidexterious Organizations: Managing Evolutionary and Revolutionary Change,**" California Management Rev. 38, ss.8-30.

- Tutar, H. ve Altınöz, M (2010), “**Örgütsel İklimin İşgören Performansı Üzerine Etkisi: Ostim İmalât İşletmeleri Çalışanları Üzerine Bir Araştırma**”, Ankara Üniversitesi SBF Dergisi, 65, 2.
- Uysal, Ş (2015), “**Performans Yönetimi Sisteminin Tanımı, Tarihçesi, Amaç Ve Temel Unsurlarına Genel Bir Bakış**”, Electronic Journal of Vocational Colleges-October/Ekim.
- Voss, G. and Voss, Z.G (2012), “**Strategic Ambidexterity In Small And medium sized Enterprises: Implementing Exploration Andexploitation In Product And Market Domains**”, Organization Science, Articles In Advance, ss.1-9.

Annelik Rolü Ve Çocuk İçin Tüketime Yansımaları: Kadınların Ebeveynlik Tutumları Ve Hedonik Tüketim Eğilimi Üzerine Bir Araştırma*†

Şerife ŞEN

Gaziosmanpaşa Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İşletme ABD Yüksek Lisans Öğrencisi, serifesen011@gmail.com

Elif BOYRAZ

Yrd. Doç. Dr., Gaziosmanpaşa Üniversitesi İİBF İşletme Bölümü Üretim Yönetimi ve Pazarlama ABD, elif.boyraz@gop.edu.tr

Özet

Bu araştırmanın amacı annelerin ebeveynlik tutumlarının çocukları için yaptıkları alışverişlerde hedonik tutum sergilemeleri üzerine etkisini ortaya koymaktır. Araştırmanın anakütlesini Tokat il merkezinde ikamet eden 2-12 yaş arası çocuğa sahip anneler oluşturmaktadır. Kolayda örnekleme yöntemiyle belirlenen 456 anneye yüz yüze anket uygulanmıştır. Elde edilen veriler SPSS paket programı yardımıyla tanımlayıcı istatistiksel analizlere, faktör analizi, kümeleme analizi, tek yönlü varyans analizi ve ki-kare testine tabi tutulmuştur. Araştırma sonuçları annelerin ebeveyn tutumları açısından beş kümeye ayrıldıklarını göstermektedir. Bu kümeler tutarsız/endişeli, izin veren, sınırlayıcı, ilgisiz ve koruyucu/müşfik olarak isimlendirilmiştir. Çocuklarına yönelik alışverişlerde hedonik davranma eğilimi en yüksek kümeler koruyucu/müşfik ve tutarsız/endişeli kümeleri iken, en az olan küme ilgisiz kümesidir.

Anahtar Kelimeler: Ebeveyn Tutumu, Annelik Rolü, Hedonik Alışveriş, Hazcı Tüketim

Motherhood Role And Its Reflection To Shopping For Children: A Research On Parenting Attitudes Of Women And Hedonic Consumption Tendency

Abstract:

The purpose of this study is to examine the relationship between mothers' parental attitudes and hedonistic attitudes on shopping for their children. The

* Bu çalışma, 20-22 Nisan 2017 tarihlerinde Bursa'da düzenlenen 2. Lisansüstü İşletme Öğrencileri Sempozyumu'nda sunulmuş, geliştirilerek makale formatına getirilmiştir.

† *Gönderi/Kabul Tarihi: 30.05.17/06.09.17*

space of study is consisted of the mothers in the provience of Tokat who have a child between the age 2-12. 456 questionnaires were applied to the sample that was selected by convenience sampling. The data was analyzed by SPSS pocket program. Descriptive statistics, factor analysis, cluster analysis, One-Way-ANOVA and chi-square test were used to analyze the data. The results showed that the mothers could be divided into five clusters. These clusters were named as inconsistent/anxious, permissive, restrictive, neglective and protective/kind. The most hedonic clusters about shopping for children are protective/kind and inconsistent/anxious clusters. The less hedonic cluster is neglective mothers.

Keywords: Parental Attitudes, Motherhood Role, Hedonic Shopping, Hedonic Consumption

GİRİŞ VE ÇALIŞMANIN AMACI

Son yıllarda işletmelerin faaliyet gösterdiği ve tüketicilerin de önemli bir aktör olduğu dış çevrede yaşanan en önemli sosyokültürel değişimlerden biri, kadının iş yaşamında eskiye nazaran daha fazla yer almasıdır. Bu durum kadının gün içerisinde sergilediği rolleri çeşitlendirmekte, çeşitlenen roller zaman zaman çatışmalara yol açmaktadır. Çalışan kadın hem kariyer basamaklarında ilerlemeye, hem de evliyse ev içerisindeki sorumluluklarını yerine getirmeye çalışmaktadır. Evli çalışan kadınlar bir de çocuk sahibi iseler hayat tiyatrosunda üstlendikleri roller ve bu rollerin taşıdığı statüler; işler ve sorumluluklar arasında çarpıp durmaları sonucunu doğurmaktadır. Gün içerisinde çok sayıda ve birbiriyle zaman zaman ilgisiz rollerin gereğini yerine getirmeye çalışan kadın, iş-aile ve aile-iş çatışmalarıyla baş etmeye çalışmakta ve belki de en yoğun çabasını çocuklarını ihmal etmemiş olmak için harcamaktadır.

Çalışan kadından beklenen rollerin çalışmayanlardan beklenen rollerden farklı değil, fazla olması çalışan annenin çocuklarının yetişmesi sürecinde zaman zaman pişmanlıklar, zaman zaman vicdan azabı yaşaması sonucunu da doğurmaktadır. Evde kalıp çocukları için harcayabileceği vaktini; işinde, başkalarına faydalı olmak için harcayan anne bu durumun muhasebesini yaptığında kendini zaman zaman çocuklarına karşı mahcup ve pişman hissetmektedir. Bunun sonucunda çocuklar için harcanan “daha az vakit” karşılığında “daha çok para” gibi bir çare arayışına girmekte, bu arayış çalışan annenin genellikle çocukları için yaptığı alışverişlerde daha kontrolsüz, daha plansız davranmasına sebep olabilmektedir. Bu noktada çalışan anne, çocuğunun eksik kalan yanını daha çok ürüne ve daha müreffeh bir hayata sahip olarak tamamlayabileceği inancına kapılmaktadır. Bu inanç bir bakıma çocuğa “annelik rüşveti” verme sonucunu doğurmaktadır. Çocukları için daha çok şey satın alan anne çalışıyor olmasının rasyonel ilk sebebi gibi görünen gelir elde etme amacını makul göstermiş hissetmekte ve “Çocuklarım için çalışıyorsam, önce onlar için

harcamalıyım.” diye düşünmektedir. Bu durum çalışan annenin çocukları için yaptığı alışverişte çalışmayan anneden daha hedonik davranması sonucunu doğurmaktadır.

Çalışan kadının çocuklarına yönelik tutumları da çalışmayan kadından farklı olabilmektedir. Hedonik davranmasıyla sonuçlanan sebepler çalışan annenin aynı zamanda çocuklarına karşı daha demokratik ve daha müsamahakar olmasına da sebep olmaktadır. Bu bağlamda bu araştırmanın amacı annelerin ebeveynlik tutumları ve çocuklarına yönelik alışverişlerde hedonik eğilimleri arasındaki ilişkiyi ortaya koymaktır. Bunun yanı sıra çalışan anneler ile çalışmayan annelerin hem ebeveynlik tutumları hem de hedonizm eğilimleri arasında fark olup olmadığı da incelenmektedir.

KAVRAMSAL ÇERÇEVE

Bu başlıkta öncelikle araştırmanın değişkenlerinden ebeveyn tutumları ve özellikle tüketici sosyalleşme sürecindeki etkileri incelenecek sonrasında hedonik satın alma kavramı açıklanacaktır.

Ebeveyn Tutumu ve Tüketim

Çocuğun psikolojik ve fiziksel gelişiminde içinde yaşadığı ailenin psikolojik atmosferi çok önemli rol oynamaktadır. Darling ve Steinberg'e (1993) göre bu ortam ebeveynlik bağlamını, başka bir deyişle ebeveynlerin çocuk yetiştirme konusundaki değerlerini, tutumlarını ve davranışlarını kapsamaktadır (Sümer, Aktürk ve Helvacı, 2010: 43). Çocuğun kişiliğinin biçimlenmesinde ebeveynlerinin tutumlarının önemi büyüktür. Kişilik özelliklerini ebeveynlerin çocukla ilişkilerinde gösterdiği davranış örüntüleri belirlemektedir (Özben ve Argun, 2002: 18). Çocuğun, bir ferdi olduğu ailenin tutum ve davranışlarını model alarak davranış ve tutum geliştirdiği düşünülürse, ebeveynlerle arasındaki iletişim ve etkileşimin hayati öneme sahip olduğu söylenebilir. Çocuk anne babasının hayata bakışını, davranışlarını, tutumlarını modelleyerek sosyalleşmekte; bu aile içerisinde bir birey olmayı öğrenmektedir. Çocuğun bir tüketici olarak sosyalleştiği ilk ortam da ailesidir ve tüketim alışkanlıkları da büyük ölçüde aileyi modelleyerek şekillenmektedir.

Ebeveynler çocuklarını kendi varlıklarını geleceğe taşıyarak onlara bir bakıma ölümsüzlük bahşeden varlıklar olarak tanımladıkları için (Cox vd., 2008 akt. Sümer, Aktürk ve Helvacı, 2010: 43) kendi değerler ve inançlar sistemini güvence altına alacak bir ebeveyn tutumu, çocuk yetiştirme tarzı belirlemeye çalışırlar. Bu çaba sosyalizasyon olarak isimlendirilmekte ve çocuğun içinde yaşadığı kültüre ve aileye uyum sağlaması için elde etmesi gereken kazanımların, çocuk yetiştirme tarzı, eğitim ve disiplin gibi yollarla çocuğa aktarılmasını ifade

etmektedir (Darling ve Steinberg, 1993, akt. Sümer, Aktürk ve Helvacı, 2010: 43).

Darling ve Steinberg'e (1993) göre ebeveynlik tutumu ile ebeveyn uygulamaları aynı şey değildir. Ebeveynlik tarzı çocuğun yetiştiği duygusal iklimi ifade ederken, ebeveynlik uygulamaları çocuğun sosyalizasyon sürecinde başvurulan belli başlı uygulamaları ifade etmektedir. Ancak yerli yazında ebeveynlik tutum, uygulama ve davranışlarının birbiri yerine kullanıldığı gözlenmektedir (Sümer, Aktürk ve Helvacı, 2010: 43).

Ebeveyn tutumları ile ilgili yazın Baumrind'in (1971) çocuk yetiştirme stilleri ve bunların çocukların gelişimi üzerine etkisini ele alan çalışmaları ile gelişmeye başlamıştır. Baumrind (1980; 1991) çalışmalarında demokratik/dengeli, yetkeli ve izin verici olmak üzere üçlü bir sınıflandırmadan bahsetmektedir (Sümer, Aktürk ve Helvacı, 2010: 43).

Demokratik ebeveyn çocuğundan olgun davranış beklemekte ve gerektiğinde kurallara uymasını istemektedir. Sıcak ve ilgilidir, samimiyetle çocuğunu dinler, aile içi kararlarda çocuğa söz hakkı tanır (Karabulut Demir ve Şendil, 2008: 16) Demokratik tutuma sahip ebeveynlerin çocukları aile değerlerini içselleştirebilmekte ve psikolojik uyum süreçleri daha sorunsuz gerçekleşmektedir (Sümer, Aktürk ve Helvacı, 2010: 43-44). Ebeveynler çocuklarını sevmekte ve benimsemektedir. Aile içi sorunlar buyruklarla değil konuşarak çözülmeye çalışılır. Aile içi kurallar belirlidir ve söz konusu kurallara tüm aile üyeleri gönüllü olarak uyarlar, cebir yoluyla kuralları uygulatmaya gerek kalmaz. Çocuğa ceza uygulansa dahi ılımlı ve eğitici (Özben ve Argun, 2002: 19).

Otoriter ebeveynler kendi koydukları kurallara çocuğun koşulsuz itaatini isterler. Çocuk kurallara uymadığında cezalandırılır ve çocukla pek görüş alışverişinde bulunulmaz (Karabulut Demir ve Şendil, 2008: 16). Otoriter ebeveynler çocuklarını kendi tasarladıkları kalıba göre yoğurmak istemektedirler (Özben ve Argun, 2002: 18). Koyulan bu kurallar mutlak bir standarttan, dini bir motivasyondan veya daha güçlü bir otoriteden güç almaktadır ve bu doğrultuda çocukların davranış ve tutumları değiştirilmeye, kontrol edilmeye ve şekillendirilmeye çalışılmaktadır (Sak vd., 2015: 973). Otoriter ebeveyn tutumunda çocuk katı bir disiplin altında ve duygusal destekten yoksun yetişmektedir. Bu durum çocuğun düşük özsaygı ve yüksek kaygı gibi benlik problemleri yaşamasına sebep olmaktadır. Çocuk insanlarla iletişimde onay aramakta ve uyum sorunları yaşamaktadır (Sümer, Aktürk ve Helvacı, 2010: 43-44).

İzin verici ebeveyn tutumunda demokratik ailelerdeki gibi aile ortamında sıcak ilgi ve onay mevcuttur ancak çocuk yeterince kontrol edilmemekte, sınır koyulmamaktadır. İzin verici ailelerde disiplin ya hiç yoktur ya da tutarsızdır, çocuğun dayanaksız isteklerine dahi boyun eğilir. Bu tip ailelerde yetişen çocuklarda ise stresle başa çıkma, öz kontrol, duygu kontrolü ve sorumluluk alamama gibi sorunlar gözlenmektedir. (Sümer, Aktürk ve Helvacı, 2010: 43-44).

Baumrind sonrası araştırmalarda (Darling ve Steinberg, 1993, akt. Sümer, Aktürk ve Helvacı, 2010: 43-44; Maccoby ve Martin, 1983 akt. Karabulut Demir ve Şendil, 2008: 16) ebeveynlik tutumunun sıcak ilgi ve kontrol boyutları ile ve bu boyutların kesişmesinden oluşan dördü bir tasnifle incelenebileceği üzerinde durulmuştur. Dört kategori iki boyutun yüksek ve düşük düzeyleri ile tanımlanmaktadır. Yüksek ilgi ve düşük kontrol bir arada ise izin verici; düşük ilgi ve düşük kontrol bir arada ise ihmalkar, düşük ilgi ve yüksek kontrol bir arada ise otoriter; yüksek ilgi ve yüksek kontrol bir arada ise demokratik ebeveyn tutumundan bahsedilmektedir (Sümer, Aktürk ve Helvacı, 2010: 44). Maccoby ve Martin (1983, akt. Karabulut Demir ve Şendil, 2008: 16) ebeveyn tutumlarını ilgi/kabul ve talep olmak üzere iki boyutta incelemişlerdir. İlgi/kabul boyutu bir ebeveynin çocuğunu kabul etme, çocuğun ihtiyaçlarını önemseme ve sıcaklık ile ölçülmektedir. Talep boyutu ise ebeveynin çocuğundan talepte bulunmasını ve çocuğu üzerinde kontrol kurma, disiplin çabasını ifade etmektedir. Talep ve kabul düzeyi yüksek ebeveynler demokratik, talep ve kabul düzeyi düşük ebeveynler ihmalkar, talep düzeyi yüksek kabul düzeyi düşük ebeveynler otoriter, talep düzeyi düşük kabul düzeyi yüksek ebeveynler izin verici olarak tanımlanmaktadır (Karabulut Demir ve Şendil, 2008: 16). Otoriter, demokratik ve izin verici ailelerin özellikleri Baumrind'in sınıflandırmasındaki karşılıklarıyla aynı özellikleri göstermektedir. İhmalkar ailelerde ise ebeveynler tamamıyla ilgisizdir, disiplin yoktur veya tutarsızdır, aile bireyleri çatışmayı problem çözme yolu olarak kullanmaktadır (Sümer, Aktürk ve Helvacı, 2010: 44). İhmalkar ebeveyn çocuğu ihmal etmenin de ötesine geçerek onu psikolojik olarak reddetme eğilimindedir. Bu reddediş açık ya da örtük olarak gerçekleşebilir. Gereksiz yere ceza uygulama, çocuğu terk etme ya da onu bununla tehdit etme, çocuğa hırçın davranma ve şiddet uygulama gibi tavırlar reddetmenin en sık görülen örnekleridir (Özben ve Argun, 2002: 19).

Literatürde yer alan çalışmalarda bu iki sınıflandırmaya yakın başka sınıflandırmalar da görülmektedir. Baumrind, Larzelere ve Owens (2010) otoriter, yönlendirici, izin verici, demokratik, yeterince iyi, ilgisiz ve güvenilir ebeveyn tutumlarından bahsederken; Hibbard ve Walton (2014) demokratik, otoriter, izin verici-düşkün ve ihmalkar-reddedici sınıflandırmasını kullanmışlardır (akt. Sak vd., 2015: 973).

Ebeveyn tutumlarının kültürden bağımsız olduğu düşünülemez. Her kültür ve o kültürün ebeveynleri kendi değerler sistemini geliştirmeye ve bu değerler sistemi aracılığıyla geliştirilen kültürel ebeveyn tutumları ile söz konusu değerleri çocuklarına aktarmaya çalışmaktadır (Kağıtçıbaşı, 2007 akt. Sümer, Aktürk ve Helvacı, 2010: 43). Başka bir deyişle konu bağlamdan bağımsız incelenemez. Örneğin Kağıtçıbaşı (2007 akt. Sümer, Aktürk ve Helvacı, 2010: 45) Türk kültürü ve benzeri toplulukçu kültürlerde ebeveyn disiplini ve ilgisinin çatışmayan boyutlar olduğunu ifade etmektedir. Benzer şekilde Batı toplumlarında aşırı korumacı ebeveyn tutumu olumsuz olarak değerlendirilirken, Türkiye’de ebeveynde olması gereken olumlu bir tutum olarak algılanmakta ve çocuklar üzerinde de genellikle olumsuz sonuç doğurmayacağı düşünülmektedir. Bu nedenle ebeveyn tutumlarının toplumsal rollerle de yakından ilgili olduğu hatta toplumsal cinsiyete bağlı olarak anne baba arasında bile farklı seyir izleyebileceği söylenebilir. Bu durum ebeveyn tutumlarının konu edildiği çalışmalarda özgün ölçeklerin kullanılması gerekliliğine işaret etmektedir.

Ebeveyn tutumu tüketim araştırmalarında da üstünde durulan konulardandır. Ancak pazarlama literatüründe ebeveyn tutumunu konu edinen çalışmalar kavramı ağırlıklı olarak çocukların tüketici olarak sosyalleşmeleri ile ilişkilendirmiştir. Moschis’in (1985) çalışması bu konu üzerine yapılan ilk çalışmalardan biridir ve ebeveyn tutumunu aile iletişimi bağlamında ele almıştır. Yazar McLeod ve Chaffee’nin (1972) aile iletişiminde kavram odaklılık ve sosyal odaklılık boyutları ve bunların düşük ve yüksek düzeylerinin kesişimleriyle açıklanan dörtlü matrisinden yola çıkmıştır. Söz konusu matriste kavram odaklılık ve sosyal odaklılığın her ikisinin de düşük olduğu aileler “bırakınız yapsınlar” aileleri; yüksek sosyal odaklılık düşük kavram odaklılık gösterenler koruyucu aileler; yüksek kavram odaklılık düşük sosyal odaklılık gösterenler çoğulcu; sosyal odaklılık ve kavram odaklılığın her ikisinin de yüksek olduğu aileler katılımcı olarak isimlendirilmiştir.

Carlson ve Grossbart (1988) çalışmalarında Becker’ın (1964) sosyalizasyon boyutlarını kullanmışlardır. Söz konusu modelde sıcaklık-ilgisizlik, izin vericilik-sınırlayıcılık eksenlerinde dörtlü bir sınıflandırmaya gidilmiştir. Sıcak ve sınırlayıcı ebeveynler aşırı korumacı, sıcak ve izin verici ebeveynler müsamahakar, ilgisiz ve izin verici ebeveynler kaygılı nevroitik, sınırlayıcı ve ilgisiz ebeveynler ise otoriter olarak isimlendirilmiştir. Yazarlar bu sınıflandırmayı esas aldıkları çalışmaları neticesinde otoriter, izin verici, aşırı koruyucu, yetki verici ve ihmalkar ebeveyn tipleri ile karşılaşmışlar ve çocuğun sosyalizasyonunda etkilerinin farklı olduğunu tespit etmişlerdir. Carlson, Grossbart ve Stuenkel’in (1992) çalışmalarında söz konusu kümeler aynı şekilde gözlenmiştir. Carlson, Lacznia ve Wertley’in (2011) çalışması ise aynı düzlemde yetki verici, otoriter, ihmalkar ve izin verici ebeveyn tipleri üzerinde durmaktadır.

Aile toplumsal cinsiyetin yeniden inşa edildiği ve toplumsal değişimin izlerinin en belirgin olarak takip edilebildiği ortamdır. Geleneksel cinsiyet rolleri bağlamında kadından beklenen kendi özel alanında kalarak, çocuklarına annelik yapmak, onların bakımından ve gelişiminden sorumlu olmak, aile içi ilişkileri düzenlemek gibi anlamsal rollerdir. Yani kadın; bakan, büyüten, besleyen, evi çekip çevirendir. Babanın geleneksel rolleri ise geçimi sağlama, ailenin dış çevreyle ilişkilerini yönetme ve aileyi koruma gibi araçsal rollerdir (Dündar, Durugönül ve Arıkan, 2011: 27). Bu sebeple ebeveyn tutumları açısından çocuğun gelişiminde annenin tutumları çok daha fazla düzenleyici etkiye sahiptir. Bu durum annenin çalışmasına ya da evde olmasına bağlı olarak da farklılık göstermektedir. Bu nedenle bu çalışmada annelerin ebeveynlik tutumları konu edilmektedir.

Ebeveynlik tutumu daha çok eğitim ve psikoloji alanında çalışılmakla birlikte pazarlama alanında da çalışmalar mevcuttur. Ancak bu çalışmalarda da ebeveynlik tutumları ağırlıklı olarak çocukların tüketici olarak sosyalleşmeleri (Mikeska, Harrison, Carlson, 2016; Rose, 1999; Kim, Yang, Lee, 2015; Bao, Fern ve Sheng, 2007) üzerine odaklanmıştır. Ebeveynlik tutumlarını ebeveynlerin çocuklarına yönelik alışverişleri ve bu alışverişlerdeki hedonik tutumları ile ilişkilendiren çalışmaya ise rastlanmamıştır. Bu araştırmanın bu yönüyle literatüre katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Hedonik Satın Alma

Hazcılık veya diğer adıyla hedonizm Sokrates'in öğrencilerinden Aristippos'un öğretilerine dayandırılmaktadır. Hazzın mutlak anlamda iyi olduğunu, insan davranışlarının haz arayışına yönelmesi gerektiğini, haz arayışının en rasyonel tavır olduğu görüşünü savunan felsefi akımdır (<https://tr.wikipedia.org/wiki/Hazcılık> Erişim Tarihi: 14.03.2017). TDK'ya göre haz felsefi bir terim olarak "Bir şeyden duygusal veya manevi sevinç duymak" demektir (Erişim tarihi: 02.01.2017). Hedonizm akımının üstünde durduğu haz kavramı ise daha çok metalden elde edilen bir hazdır ve tüketim bağlamında düşünüldüğünde, bireyin daha fazla mal ve hizmet tüketerek daha mutlu olabileceği önermesine dayanır. Geleneksel yaklaşımda hedonizm felsefi ve psikolojik hedonizm olarak sınıflandırılırken, başka bir yaklaşımda geleneksel ve modern hedonizm olarak isimlendirilmektedir. Geleneksel yaklaşımdaki felsefi hedonizm bireylerin en yüksek düzeyde haz için çabalamalarını ifade ederken, psikolojik hedonizm güdüler yoluyla bir açıklamaya gitmektedir. İkinci yaklaşımdaki geleneksel hedonizm duyum aracılığıyla elde edilen hazdan bahsetmektedir. Modern hedonizmde ise haz fiziksel tatminden ziyade hayaller, düşler ve fanteziler yoluyla elde edilen hazdır (Ünal ve Ceylan, 2008: 266-267).

Pazarlama açısından önemli olan hedonik tüketim kavramı ise ilk kez Hirschman ve Holbrook (1982) tarafından dillendirilmiştir. Yazarlara göre tüketiciler ürünleri yalnızca fonksiyonel faydaları için değil alışveriş deneyiminin sağladığı zevk ve eğlence için de satın alabilmektedir. Söz konusu çalışmada hedonik tüketim tüketicilerin ürünlere ilişkin hayal, fantezi ve duygusal deneyimlerinin farklı görünüşleri olarak tanımlanmıştır (Hirschman ve Holbrook, 1982: 92-101). Esasında tüketimden elde edilen bu hazda duyuşsal uyarımın etkisi oldukça büyüktür. Ancak sadece duyuş yoluyla elde edilen çoklu algılama çıktıları hedonizmi tanımlamakta yeterli olmamaktadır. Hedonik tüketim eğiliminde tüketiciler marka ve ürün tarafından gönderilen uyarıcıları kendi hayal dünyalarında imajlara dönüştürmekte, fonksiyonel fayda algısı sembolik fayda algısıyla güçlenmekte ve tüketicinin tüketimden duyduğu hoşnutluk artmaktadır.

Pazarlama literatüründe hedonik tüketimin ölçümüne yönelik çok sayıda ölçek mevcuttur. Bu ölçeklerin bir kısmı satın alma kararlarında hedonik ve faydacı güdülerin karşılaştırmasına odaklanırken, bir kısmı sadece hedonizmin boyutları üzerinde durmaktadır. Batra ve Ahtola'nın (1991) geliştirdikleri ölçek faydacı ve hedonik satın alma davranışlarını dörder ifadeyle ölçmektedir. Bu ifadeler sıfatlar şeklinde ifade edilmiş ve ölçekte iki zıt uç arasında değerlendirilmeleri istenmiştir. Benzer şekilde Spangenberg, Voss ve Crowley'in (1997) çalışmalarında da faydacı ve hedonik tüketici tutumları sıfatlardan oluşan ölçek ifadeleri ile ölçülmüştür. Her iki tutumu da ölçmek için 12 ifade geliştirilmiştir. Literatürde sık kullanılan ölçeklerden biri olan Babin, Darden ve Griffin'in (1994) ölçeğinde de hedonik ve faydacı tüketim motivasyonları birlikte incelenmiştir. Geliştirilen ölçeğin 11 ifadesi hedonik eğilimi, 4 ifadesi ise faydacı eğilimi ölçmektedir. Araştırma amacına en uygun ölçeğin bu olduğu düşünülmüş, ölçek annelerin çocukları için yaptıkları satın almalarındaki hedonik tutumlarını ölçecek şekilde uyarlanmıştır.

Literatürde sık kullanılan ölçeklerden biri de Arnold ve Reynolds'ın (2003) geliştirdiği ölçektir. Söz konusu ölçek yalnızca hedonik satın alma eğilimini konu edinmektedir ve hedonik tüketimi altı farklı nedene bağlamaktadır. Bu nedenler macera temelli alışveriş, rahatlamak için alışveriş, sosyal amaçlı alışveriş, ürünler hakkında fikir edinmek amacıyla alışveriş, başkalarını mutlu etmek ve değer temelli alışveriş eğilimleridir. Söz konusu ölçek literatürde en sık kullanılan ölçeklerden biri olmakla birlikte araştırmada konu edilen çocuklar için alışverişte hedonik olma eğilimini ölçmede yetersiz kalacağı düşünülmüştür. Bu sebeple annelerin çocuklarına yönelik alışverişlerinde hedonik veya faydacı davranma eğilimlerini ölçmek amacıyla Babin, Darden ve Griffin'in (1994) ölçeği kullanılmıştır.

Yerli ve yabancı literatürde hedonik tüketimi ebeveynlerin çocuklar için yaptıkları alışverişte inceleyen herhangi bir çalışmaya rastlanmamıştır. Arnold ve Reynolds'ın (2003) ölçeklerinde başkaları için alışverişte hedonizm gibi bir boyut olmakla birlikte bireyin tüm sosyal çevresi için alışverişten zevk almasını ifade etmektedir. Bu davranışın çocuklara yönelik alışverişlerdeki davranıştan farklı olduğu düşünülmektedir.

Ebeveynlerin kendileri için alışveriş yaparken hedonik davranışlar da zaman zaman çocuklarına yönelik alışverişlerde hedonik tutum sergiledikleri gözlenmektedir. Ebeveynler çocuklarının ihtiyaçlarını karşıladıklarında veya aldıkları ürünlerle onları mutlu ettiklerinde kendileri de tarifi mümkün olmayan bir mutluluk yaşamaktadır. Bu tutum çalıştığı için gün içinde çocuklarından ayrı kalmak zorunda kalan annelerde daha da baskın gözlenmektedir. Çalışan anne bir bakıma çocuğu için daha çok şey satın alarak, ondan uzak kalmanın bedelini ödemekte ve bu bedel onun kendini az da olsa rahatlatmasını sağlamaktadır. Bu sebeple bu araştırma annelerin ebeveynlik tutumları ile çocuklarına yönelik alışverişlerde hedonizm eğilimleri arasındaki ilişkiyi konu edinmenin yanı sıra çalışan annelerle çalışmayan annelerin söz konusu alışverişlerdeki hedonizm eğilimlerinin farkını da incelemektedir.

ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ

Araştırma tanımlayıcı nitelikte nicel bir araştırmadır. Araştırmanın anakütlesini Tokat il merkezinde ikamet eden 2-12 yaş arası çocuğu olan kadınlar oluşturmaktadır. Söz konusu anakütle içinden kolayda örnekleme ile belirlenen 456 kadına yüzyüze anket uygulanmıştır. Araştırmanın verileri 25 Şubat 2017-15 Mart 2017 tarihleri arasında toplanmıştır.

Veri toplama aracı üç bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde annelere anne olma yaşları, çocuk sayıları ve çocukların yaşlarının yanı sıra; medeni durumlarını, eğitim ve gelir düzeylerini, çalışıyorlarsa mesleklerini, daha önce çalışmışlarsa işten ayrılma nedenlerini sorgulayan kapalı veya açık uçlu sorular yöneltilmiştir. İkinci kısımda ebeveyn tutum ölçeği bulunurken üçüncü bölümde ise hedonik alışveriş ile ilgili 5'li Likert tipi ölçek yer almaktadır.

Bu araştırmada annelerin ebeveyn tutumlarını ölçmede Karabulut Demir ve Şendil'in (2008) geliştirdikleri ölçek kullanılmıştır. Söz konusu ölçek yabancı literatürde bahsi geçen çalışmalardaki otoriter, demokratik ve izin verici ebeveyn tutumunu içermekte, bunun yanı sıra Türk ailelerinde sık gözlemlenen aşırı korumacı ebeveyn tutumunu da ölçmektedir. Söz konusu ölçekte ilgi/kabul boyutu ele alınırken ebeveynin sıcaklığı kullanılmamıştır. Bu boyut yalnızca ebeveynin çocuğun ihtiyaçlarıyla ilgilenme derecesini ve onu kendinden ayrı özgün bir birey olarak algılamasını ifade edecek şekilde irdelenmiştir. Zira Türk

kültüründe ebeveynler sevgi ve kontrol unsurlarını birbirlerinden bağımsız değerlendirmemektedirler (Kağıtçıbaşı, 1990, akt. Karabulut Demir ve Şendil, 2008: 16). Aşırı koruyucu ebeveyn tutumunun ölçeğe dahil edilmesinin sebebi ise yine Türk ailesinde sık gözlemlenmesidir. Aşırı koruyucu ebeveyn tutumu çocuğa gerektiğinden fazla özen gösterilmesini ifade etmektedir. Bunun sonucunda çocuk aşırı bağımlı, güvensiz, duygusal kırgınlıkları olan bir kişilik yapısı geliştirmektedir (Sak vd., 2015: 974).

Annelerin çocukları için yaptıkları alışverişlerde hedonik eğilimlerini ölçmek amacıyla Babin, Darden ve Griffin'in (1994) ölçeğinden uyarlanmış 15 ifadeli ölçek kullanılmıştır.

Araştırmada 2-12 yaş arası çocuğa sahip anneler anakütle olarak belirlenmiş, ancak örneklem çerçevesini belirlemek mümkün olmamıştır. Bu sebeple tesadüfi olmayan örnekleme metodlarından kolayda örnekleme kullanılmış; örneklemdaki annelere ağırlıklı olarak okul öncesi eğitim kurumları ve ilkokullar aracılığıyla ulaşılmıştır. Bu durum sonuçların evrene genellenememesi sebebiyle araştırmanın en önemli kısıtıdır. Bunun yanı sıra zaman ve maliyet kısıtı sebebiyle merkez ilçenin kırsalında ikamet eden annelere ulaşılamamış olması da bir kısıttır.

BULGULAR VE YORUMLAMA

Katılımcıların demografik bilgilerine ilişkin frekans analizi sonuçları aşağıdaki tabloda özetlenmektedir.

Tablo 1. Katılımcıların Demografik Özellikleri

D.		f	%	D.		f	%
M.dur	Evli	447	98	Meslek	Memur	25	15,6
	Evli değil	4	0,9		İşçi	13	8,1
	Cevapsız	5	1,1		Özel sek. çalış.	13	8,1
	Toplam	456	100		Öğretmen	71	44,3
Çoc.s.	1	81	17,8		Serb.Mesl.Erb.	4	2,5
	2	232	50,9		Esnaf	6	3,8
	3	111	24,3		Ev İçi Çalışan	2	1,3
	4	28	6,2		Akademisyen	6	3,8
	5 ve üstü	3	0,6		Cevapsız	20	12,5

	Cevapsız	1	0,2		Toplam	160	100
	Toplam	456	100		Çocuk	32	50,7
T. An O. D.	Evet	93	20,4	İş br. n.	Eşin istememesi	2	3,2
	Hayır	268	58,7		Evlilik	3	4,8
	Belki	91	20,0		Diğer	6	9,6
	Cevapsız	4	0,9		Cevapsız	20	31,7
	Toplam	456	100		Toplam	63	100
	Çalışma durumu	Çalışıyorum	160		35,1	Gelir	1000 TL'den az
Çalışmadım		230	50,4	1000-2000 TL	152		33,3
Ayrıldım		63	13,8	2001-3000 TL	79		17,3
Cevapsız		3	0,7	3001-4000 TL	59		12,9
Toplam		456	100	4001-5000 TL	39		8,6
Eğitim	Okur yazar	3	0,7	5001-6000 TL	46		10,1
	İlkokul	113	24,8	6001 TL ve üstü	32		7,0
	Ortaokul	68	14,9	Cevapsız	39		8,6
	Lise	109	23,8	Toplam	456		100
	Önl./Lisans	138	30,3				
	Lisansüstü	21	4,6				
	Cevapsız	4	0,9				
	Toplam	456	100				

Tanımlayıcı istatistikler ve frekans analizi sonuçları incelendiğinde katılımcıların yaş ortalamalarının 34,07; anne olma yaş ortalamalarının ise 23,37 olduğu görülmektedir. Medeni durum açısından evliler, çocuk sayısı açısından sırasıyla 2 ve 3 çocuklu anneler, meslek açısından öğretmenler ve diğer memurlar, eğitim durumu açısından önlisans/lisans ve ilkokul ve lise mezunları, gelir grubu açısından 1000-2000 TL ve 2001-3000 TL aralığı ağırlıktadır. Katılımcıların yaklaşık %59'u tekrar anne olmayı düşünmezken, %20'si düşünmekte, %20'si ise bu konuda kararsızdır. Daha önce çalıştığını ama şu an çalışmadığını beyan eden katılımcıların işten ayrılma nedeni ağırlıklı olarak çocukların bakımı problemidir. Bu durum annelerin çocuk sahibi olduklarında hayat amaçlarına yönelik önceliklerin değişebildiğini göstermektedir.

Katılımcıların annelik tutumları ve çocuklara yönelik alışverişlerde hedonik olma eğilimleri 5'li Likert tipi ölçeklerle belirlenmiştir. İfadelerin aritmetik ortalamaları incelendiğinde ebeveyn tutumları ölçeğinde katılımcıların en çok katıldıkları ifadelerin “Çocuğumun duygularını serbestçe ifade etmesine izin veririm.”, “Çocuğumu bir şeyleri kendisi yapması konusunda cesaretlendiririm.”, “Çocuğuma kurallara neden uyması gerektiğini açıklarım.”, “Çocuğum yanlış davrandığında bunun neden yanlış olduğunu ona açıklarım.” ve “Çocuğuma yaptığı şeyin önemli olduğunu hissettiririm.” ifadeleri olduğu görülmektedir. En az katıldıkları ifadeler ise “Fiziksel cezayı çocuğumu disipline sokmanın bir yolu olarak kullanırım.”, “Çocuğumun yanlış davranışını görmezden gelirim.”, “En ufak bir hatasında çocuğumu cezalandırırım.”, “Çocuğumun şımarıklıklarına göz yumarım.” ve “Çocuğum söz dinlemediğinde ona vururum.” ifadeleridir. Katılımcıların çocukları disipline etme isteğinde olduğu, bunun için fiziksel cezaya başvurmadığını, çocuğun görüşlerine ve duygularına önem verdiğini söylemek mümkündür.

Hedonizm ölçeğinde katılımcıların en çok katıldıkları ifadeler “Çocuklara yönelik yeni ürünleri keşfetmeyi severim”, “Çocuklarım için alışveriş yapmak benim için adeta bir eğlencedir.” ve “Çocuklarım için bir şeyler almak beni heyecandırıyor.” ifadeleridir. En az katıldıkları ifadeler ise “Çocuklar için bir şeyler almak benim için vakit kaybıdır.”, “Çocuklarım için alışverişe çıktığımda ihtiyaçları olan şeyleri alamam.” ve “Çocuklarım için ihtiyaç olmasa da sadece istediğim için alışveriş yapabilirim.” ifadeleridir. Bu sonuçlar katılımcıların çocukları için alışveriş yapmaktan hoşlandıklarını, onlar için bir şeyler aldıklarında kendilerinin de mutlu olduklarını göstermektedir.

Ölçeklerin yapı geçerliliğinin test edilmesinde açıklayıcı faktör analizinden faydalanılmıştır. Ebeveyn tutumlarına ilişkin ölçeğin faktör analizi neticesinde ifadeler yedi faktör altında toplanmıştır. Açıklanan varyans değeri %57,579'dur. KMO değeri %78,8, Barlett test sonuçları istatistiksel açıdan anlamlıdır. Bu sonuçlara göre veri setine faktör analizi uygulanması uygundur. Ebeveyn tutumları ölçeğine ilişkin faktör analizi sonuçları aşağıdaki tabloda özetlenmektedir.

Tablo 2. Ebeveyn Tutumları Ölçeği Faktör Analizi Sonuçları

Faktör	Özdeğer	Açıkl.Vary.	Faktör Yüğü	α
Faktör 1: Uzlaşmacı/demokratik tutum	5,054	19,438		%83,2

Çocuğumu bir şeyleri kendisinin yapması konusunda cesaretlendiririm.			,844	
Çocuğumun kişisel görüşlerine saygı gösteririm.			,785	
Çocuğumun iyi ve kötü davranışları karşısında neler hissettiğimi ona açıklarım.			,656	
Çocuğum iyi davrandığında onu överim.			,636	
Çocuğumun cinsel konularda sorduğu soruları anlayacağı bir dilde doğru olarak cevaplarım.			,619	
Çocuğumun duygularını serbestçe ifade etmesine izin veririm.			,541	
Ebeveynlik konusunda bir yanlış yaptığımda çocuğumdan özür dilerim.			,464	
Faktör 2: Şımartan tutum	2,432	9,355		%73,1
Çocuğumun şımarıklıklarına göz yumarım.			,814	
Çocuğumu şımartırım.			,760	
Çocuğumun yanlış davranışını görmezden gelirim.			,757	
Çocuğumun her şeyi yapmasına izin veririm.			,501	
Faktör 3: Dinleyen tutum	1,999	7,687		%71,4
Çocuğumun kendi başına becerebileceği şeyleri denemesi için ona fırsat veririm.			,741	
Çocuğuma bir şey alırken onun da fikrini alırım.			,729	
Çocuğum bana bir şey anlatırken sözünü kesmeden dinlerim.			,588	
Faktör 4: Tahammülsüz tutum	1,715	6,598		%62,9
Fiziksel cezayı çocuğumu disipline sokmanın bir yolu olarak kullanırım.			,667	
Çocuğuma karşı sabırsızım.			,606	
Çocuğumu başka çocuklarla kıyaslarım.			,595	
Çocuğuma karşı çabuk öfkelenirim.			,520	
En ufak bir hatasında çocuğumu cezalandırırım.			,488	

Faktör 5: Koruyucu tutum	1,364	5,245		%65,5
Çocuğumu kendisi için yorucu olabilecek işlerden korurum.			,830	
Çocuğumu kendisi için zor olabilecek işlerden korurum.			,780	
Çocuğumun hayal kırıklığına uğramaması için elimden geleni yaparım.			,631	
Faktör 6: Öfkeli tutum	1,253	4,820		%54
Çocuğumu yola getirmek için onu azarlarım.			,766	
Çocuğum yanlış bir davranış sergilediğinde ona bağırırım.			,736	
Faktör 7: İzin veren tutum	1,153	4,436		%59,3
Ben bir başkasıyla konuşurken çocuğumun araya girmesine izin veririm.			,828	
Çocuğumun başkaları konuşurken araya girmesine izin veririm.			,822	

Ebeveyn tutumlarına ilişkin faktör analizi sonucunda Carlson vd.'nin (1992) çalışmasındaki boyutlara yakın boyutlar elde edilmiştir. Sıcak ve sınırlayıcı bölgesinde uzlaşmacı/demokratik ve koruyucu tutumun; sıcak ve özgürlükçü bölgesinde şımartan ve dinleyen tutumun; ilgisiz ve sınırlayıcı bölgesinde tahammülsüz ve öfkeli tutumun; ilgisiz ve özgürlükçü bölgesinde izin veren tutumun yer aldığı söylenebilir.

Araştırmada kullanılan hedonik satın alma ölçeğinin yapı geçerliliği de açıklayıcı faktör analizi ile test edilmiştir. Yapılan analizde KMO değeri %84,1, Barlett test sonuçları anlamlı çıkmıştır. Analiz neticesinde iki faktör oluşmuştur. Hedonik satın alma ölçeğine ilişkin faktör analizi sonucunda Babin, Darden ve Griffin'in (1994) ölçeğindeki faydacı satın alma ifadeleri binişiklik ve güvenilirlik problemi nedeniyle ölçekten çıkmış; hedonik satın alma ifadeleri ise iki faktör altında toplanmıştır. Söz konusu faktörler eğlence/heyecan ve plansız/dürtüsel satın alma olarak adlandırılmıştır. Faktör analizi çıktıları aşağıdaki tabloda özetlenmektedir.

Tablo 3: Hedonik Satın Alma Ölçeği Açıklayıcı Faktör Analizi Sonuçları

Faktörler	Özd.	Açıkl.Vary.	Faktör Yüğü	α
Faktör 1: Eğlence/Heyecan	3,632	40,354		%77,7
Diğer işlerle karşılaştırdığımda çocuklarım için alışveriş yapmak gerçekten çok eğlencelidir.			,822	
Çocuklara yönelik yeni ürünleri keşfetmeyi severim.			,749	
Çocuklarım için bir şeyler almak beni heyecanlandırıyor.			,710	
Çocuklarım için alışveriş yapmak benim için adeta bir eğlencedir.			,673	
Çocuklarım için bir şeyler alırken sorunlarımı unutabiliyorum.			,593	
Faktörler	Özdeğer	Açıkl.Vary.	Faktör Yüğü	α
Faktör 2: Plansızlık/dürtüsellik	1,392	15,470		%71,8
Çocuklarım için alışverişe çıkmak başlı başına hoşlandığım bir aktivitedir, ne aldığım önemli değil.			,772	
Çocuklarım için alışveriş yapmak düşünmeden harekete geçebildiğim için keyiflidir.			,768	
Çocuklarım için ihtiyaç olmasa da sadece istediğim için alışveriş yapabilirim.			,728	
Çocuklarım için alışveriş yapmak benim için bir maceradır.			,558	

Farklı ebeveyn tutumlarını ortaya koyabilmek için ölçekten elde edilen yedi faktör ışığında kümeleme analizi yapılmıştır. Uygun küme sayısını belirlemek amacıyla öncelikle Ward yöntemiyle hiyerarşik kümeleme analizi kullanılmış ve elde edilen dendrogram çıktısından uygun küme sayısının beş olduğu tespit edilmiştir. Sonrasında K-means kümeleme analizi beş küme üzerinden gerçekleştirilmiştir. Aşağıdaki tabloda her bir kümede yer alan katılımcı sayısı görülmektedir.

Tablo 4.Küme Üyeliği

Küme	Büyükük
Küme 1	45
Küme 2	103
Küme 3	102
Küme 4	28
Küme 5	176

Tablo incelendiğinde en çok katılımcının yer aldığı kümenin beşinci küme olduğu, bunu ikinci ve üçüncü kümelerin izlediği görülmektedir. Kümelerin birbirinden farklarını belirlemek için ANOVA analizi yapılmıştır. Final küme merkezlerine ilişkin bilgiler aşağıdaki tabloda sunulmaktadır.

Tablo 5.Final Küme Merkezleri

Kümeler					
	Küme 1	Küme 2	Küme 3	Küme 4	Küme 5
Uzlaşmacı/demokratik tutum	4,28	4,24	4,16	2,97	4,30
Şımartan tutum	2,01	2,09	2,43	2,21	1,74
Dinleyen tutum	3,79	4,29	4,07	2,67	4,38
Tahammülsüz tutum	2,09	1,97	2,55	2,68	1,82
Koruyucu tutum	4,10	3,20	3,68	2,74	3,81
Öfkeli tutum	3,63	2,13	3,35	2,93	2,05
İzin veren tutum	3,20	3,35	1,85	1,93	1,62

Kümelerin faktörlere ilişkin ortalamaları incelendiğinde birinci kümenin uzlaşmacı/demokratik bir tutum sergilemekle birlikte, koruyucu da olduğu ancak diğer dört kümeden daha öfkeli olduğu görülmektedir. Birbiriyle çelişen bu özellikler dikkate alınarak birinci kümenin “tutarsız/endişeli” olarak adlandırılması uygun görülmüştür. İkinci kümedeki anneler hem demokratik bir tutum sergilemekte, hem çocuklarını dinlemekte hem de diğer dört kümeden daha fazla izin veren tutum sergilemektedir. Bu özellikler dikkate alınarak ikinci küme “izin veren” olarak adlandırılmıştır. Üçüncü kümenin en belirgin özellikleri uzlaşmacı, dinleyen, koruyucu ve öfkeli tutum sergilemesidir. Bir başka özelliği de diğer kümelere nispetle tahammülsüz olmasıdır. Bu sebeple söz konusu küme

“sınırlayıcı” olarak isimlendirilmiştir. Dördüncü küme tutum boyutları itibarıyla düşük ortalamalar göstermektedir. Bununla birlikte tahammülsüzlük tutumu diğer kümelerden yüksektir. Bu sebeple ilgili küme “ilgisiz” olarak isimlendirilmiştir. Beşinci kümedeki annelerin en belirgin özellikleri uzlaşmacı, dinleyen ve koruyucu tutum sergilemeleridir. Öfke, tahammülsüzlük ve izin verme tutumu diğer kümelerden daha düşüktür. Bu sebeple söz konusu küme “koruyucu/müşfik” olarak isimlendirilmiştir.

Kümelerin çocuklara yönelik alışverişlerde hedonik davranma eğilimleri arasındaki farkları incelemek için tek yönlü varyans analizinden faydalanılmıştır. Analiz sonuçları plansızlık/dürtüsellik açısından kümeler arasında anlamlı fark olmadığını ($p=0,236$), eğlence/heyecan boyutu açısından kümeler arasında fark olduğunu ($p\leq 0,0001$) göstermektedir. Farkın yönünü tespit etmek amacıyla LSD testi kullanılmıştır. LSD testi sonuçları aşağıdaki tabloda sunulmaktadır.

Tablo 6. LSD Test Sonuçları

Bağımlı Değişken	Küme (I)	Küme (J)	Ortalama Farkı	Standart Hata	p
Eğlence/heyecan	Tutarsız/endişeli	İzin veren	,20101	,13204	,129
		Sınırlayıcı	,25954*	,13223	,050
		İlgisiz	,86861*	,17785	,000
		Koruyucu/müşfik	,05554	,12343	,653
	İzin veren	Sınırlayıcı	,05853	,10322	,571
		İlgisiz	,66760*	,15748	,000
		Koruyucu/müşfik	-,14547	,09167	,113
	Sınırlayıcı	İlgisiz	,60907*	,15764	,000
		Koruyucu/müşfik	-,20400*	,09195	,027
	İlgisiz	Koruyucu/müşfik	-,81307*	,15034	,000

Kümelerin çocuklarına yönelik alışverişlerde eğlence/heyecan hissiyle hedonik davranma eğilimleri arasındaki farklar incelendiğinde tutarsız/endişeli annelerin; sınırlayıcı ve ilgisiz annelerden daha hedonik davrandıkları görülmektedir. İzin veren anneler ilgisiz annelerden daha hedoniktirler. Sınırlayıcı annelerin hedonizm eğilimleri ilgisiz annelerden daha yüksek, koruyucu/müşfik annelerden ise daha düşüktür. İlgisiz anneler koruyucu/müşfik annelerden de daha az hedoniktirler. Kümeler arası farklar birlikte

değerlendirildiğinde çocuklarına yönelik alışverişlerinde en hedonik grupların tutarsız/endişeli, koruyucu/müşfik anneler olduğu görülmektedir. Hedonizm eğilimi en düşük anneler ilgisiz anneler iken, onları sınırlayıcı anneler takip etmektedir. Tutarsız/endişeli annelerin hedonizm eğilimleri koruyucu/müşfik annelerin hedonizm eğilimlerinden farksızdır. Söz konusu iki grup çocuklar için yaptıkları alışverişlerde diğer gruplardan daha çok eğlenmekte, çocuklarına bir şeyler almaktan daha mutlu olmakta ve bu alışveriş esnasında diğerlerinden daha çok heyecan hissetmektedir. Bu sebeple diğer gruplardan daha çok çocuklarına yönelik alışveriş yaptıkları söylenebilir. İlgisiz annelerin hedonizm eğiliminin de diğer kümelerden oldukça farklı olduğu görülmektedir. İlgisiz anneler belirgin bir ebeveyn tutumu olmayan, çocuklarına karşı diğerlerinden daha tahammülsüz bir küme olarak çocuklara yönelik alışverişten de diğer kümeler gibi zevk almamaktadır. Sınırlayıcı annelerin çocuk yetiştirme konusundaki sınırları tüketim davranışlarına da yansımaktadır. Söz konusu kümenin çocuklara yönelik alışverişlerde ihtiyaçlardan güdülendikleri ve gereksiz; eğlence ya da zevk için alışveriş yapmaktan çocukları için de olsa kaçındıkları söylenebilir.

Annelerin çalışma durumları ile ait oldukları küme arasında anlamlı ilişki olup olmadığı ki-kare analizi ile test edilmiş, anlamlı ilişki olmadığı tespit edilmiştir ($p=0,237$). Bununla birlikte çapraz tablolar incelendiğinde çalışan annelerde de çalışmayan annelerde de, daha önce çalışmış şu anda çalışmayan annelerde de en baskın küme koruyucu/müşfik kümesidir. Bu sonuç koruyucu/müşfik kümesindeki katılımcı yoğunluğundan kaynaklanmaktadır. Bununla birlikte çalışan annelerde koruyucu/müşfik kümesinden sonra en yoğun küme izin veren kümesidir. Çalışmayan annelerde koruyucu/müşfik annelerden sonra en yoğun küme sınırlayıcı kümesidir. Bu durum çalışan annelerin çocuklarına karşı daha müsamahakar, daha sabırlı ve hoşgörülü oldukları yönündeki öngörüyü destekler niteliktedir. Çalışan anneler çocuklarına yeterince vakit ayıramadıkları düşüncesiyle onlarla iletişimde daha olumlu bir dil geliştirmekte ve vakit kaybını daha sıcak bir iletişimle telafi etmektedirler.

Annelerin eğitim durumları ile ait oldukları küme arasında ilişki olup olmadığı ki-kare analizi ile test edilmiş ve anlamlı ilişki olmadığı belirlenmiştir ($p=0,175$). Bununla birlikte çapraz tablo sonuçları incelendiğinde lisansüstü dışında tüm eğitim düzeylerinde en ağırlıklı kümenin koruyucu/müşfik anneler olduğu görülmektedir. Okuryazar, ilkokul ve ortaokul düzeyinde eğitime sahip annelerin bu kümeden sonra en yoğun oldukları küme sınırlayıcı kümesi iken; lise, önlisans/lisans düzeyinde eğitime sahip annelerde en yoğun ikinci küme izin veren kümesidir. Lisansüstü eğitime sahip annelerin en yoğun oldukları küme ise izin veren kümesidir.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Haz arayışı temelinde ortaya çıkan hedonik satın alma eğilimi kadınlarda erkeklerden daha sık rastlanan bir tüketim davranışıdır. Kadınların hedonik eğilimleri sanıldığı gibi aksine yalnızca kendileri için yaptıkları satın almalarda değil, yakın çevreleri, sevdikleri için yaptıkları alışverişlerde de daha baskındır. Esasında kadının alışverişe düşkün olduğu düşüncesi; büyük ölçüde yakın çevresinin özellikle de aile fertlerinin ihtiyaçlarının da onun tarafından karşılanmasının bir sonucudur. Kadın aile içerisinde tüketimin baş aktörlerinden biri olarak çocukların tüketici olarak sosyalleşmelerinde de en önemli rol modeldir. Çocuk satın almayı ve tüketmeyi genellikle ilk kez annesi ile deneyimlemekte ve bu yolla öğrenmektedir. Bu yönüyle kadının satın alma davranışı detaylı incelenmesi gereken bir konudur.

Kadınların özellikle çocuklarına yönelik alışverişlerden daha fazla zevk aldıkları, çocuklarını mutlu ederek mutlu oldukları, çocuğun ihtiyacını karşılamının hazzını yaşadıkları söylenebilir. Çocuklara yönelik alışveriş davranışının önemli belirleyicilerinden biri de annenin çocuk ile iletişim tarzının bir göstergesi olan ebeveyn tutumlarıdır. Çocuklarına karşı daha katı ve sınırlayıcı bir tutum sergileyen anneler, tüketim kararlarında da daha katı bir tutum sergilemekte iken; daha müsamahakar anneler çocukları için daha sık ve daha çok alışveriş yapmaktadır. Bu bağlamda bu araştırmada annelerin ebeveynlik tutumları ile çocuklarına karşı alışverişlerinde hedonik satın alma eğilimleri arasındaki ilişki belirlenmeye çalışılmıştır.

Kullanılan ebeveyn tutumları ölçeği faktör analizine tabi tutulmuş ve yedi faktör elde edilmiştir. Bu faktörler uzlaşmacı/demokratik, şımartan, dinleyen, tahammülsüz, koruyucu, öfkeli ve izin veren ebeveyn tutumları olarak adlandırılmıştır. Elde edilen faktörlere dayanarak öncelikle hiyerarşik kümeleme, sonrasında K-means kümeleme kullanılmış ve katılımcılar ebeveynlik tutumları açısından sınıflandırılmıştır. Analiz sonucunda beş ebeveyn kümesi elde edilmiş; bu kümeler tutarsız/endişeli, izin veren, sınırlayıcı, ilgisiz ve koruyucu/müşfik anneler olarak adlandırılmıştır.

Kullanılan hedonik satın alma ölçeği faktör analizine tabi tutulmuş, analiz sonucunda faydacı satın alma ile ilgili ifadeler ölçekten çıkarılmış, hedonik satın alma ise eğlence/heyecan ve plansız/dürtüsel satın alma olarak adlandırılan iki faktör altında toplanmıştır. Elde edilen bu faktörler açısından kümeler arasında anlamlı fark olup olmadığı tek yönlü varyans analizi ile test edilmiş ve eğlence/heyecan boyutunda anlamlı fark olduğu gözlenmiştir. Çocuklarına yönelik alışverişlerde eğlence ve heyecan hissinin en baskın olduğu gruplar koruyucu/müşfik ve tutarsız/endişeli annelerdir. Buna karşılık hedonizm eğilimi en düşük kümeler ilgisiz ve sınırlayıcı kümeleridir. Sonuçlar annelerin

çocuklarıyla iletişim stillerinin onlara yönelik alışverişlerindeki tutumlarını etkilediğini göstermektedir. Çocuğa karşı sabır ve tahammül eğilimi arttıkça, onlara yönelik alışverişlerde haz hissi de artmaktadır. İletişimi olumlu olan ebeveynler çocukları için daha sık ve daha çok satın alma yapmakta ve bu deneyimlerden pişmanlık yaşamamaktadır.

Araştırmanın bir başka önemli bulgusu ise çalışan annelerle çalışmayan annelerin ebeveyn tutumları arasındaki farktır. Araştırma sonuçları annelerin çalışma durumlarından bağımsız olarak Türk ailesinde en sık rastlanan anne tipinin koruyucu/müşfik anne tipi olduğunu göstermektedir. Bununla birlikte çalışmayan annelerde en baskın ikinci grup sınırlayıcı kümesi iken, çalışan annelerde izin veren kümesidir. Annenin çalışması çocuk üzerinde otorite kurma çabasını zayıflatmaktadır. Çalışan kadın çocuğuyla daha olumlu bir iletişim geliştirmeye çalışırken aslında daha koruyucu ve daha müsamahakar bir tutum sergileyerek adeta çocuğun tahakkümüne girmektedir.

Annelerin eğitim düzeyi yükseldikçe de çocuğa karşı müsamahakar ve sabırlı olma eğilimleri artmaktadır. Lise ve daha üst eğitim düzeyine sahip annelerde en baskın ilk grup koruyucu/müşfik, en baskın ikinci grup ise izin veren kümesidir. Buna karşılık çalışmayan annelerde en baskın ikinci grubun sınırlayıcı kümesi olduğu görülmektedir.

Tüm sonuçlar birlikte düşünüldüğünde işletmeler ve pazarlamacılar için en karlı hedef pazarın çocuklu, eğitilmiş, çalışan kadınlar olduğu söylenebilir. Söz konusu pazar bölümü kendi gelirini elde etmekle birlikte, bu geliri kazanmak için çocuğundan ayrı kaldığını düşünmekte ve kazandığını çocuğu için harcamanın rasyonel bir tercih olduğuna inanmaktadır. Bu algı tutundurma çabaları ile desteklendiğinde satın alma eğiliminin daha da artacağı söylenebilir. Bu pazarı hedeflemek pazarlamacı için fırsatçı değil akılcı bir yaklaşımdır. Çünkü söz konusu hedef pazar çalışması sonucu elde ettiği geliri, çocuğu için daha çok satın alarak harcadığında mutlu olmakta, haz almakta ve vicdan azabını hafifletmektedir.

Katılımcılarda en yoğun kümenin koruyucu/müşfik anneler kümesi olduğu ve bu kümenin hedonizm düzeyinin yüksekliği düşünüldüğünde çocuklu kadınların pazarlamacılar için doğru bir hedef kitle olduğu söylenebilir. Kadın kendisi için alışveriş yaparken aldığı hazdan daha fazlasını çocuğu için alışveriş yaparken almaktadır. Nitekim yüzyüze anket uygulaması esnasında anneler çocukların istedikleri bir ürüne sahip olduklarında yüzlerinde beliren mutluluk ifadesinin dünyaya değer bir şey olduğunu dile getirmişlerdir. Pazarlamacılar özellikle tutundurma faaliyetlerinde annelere yönelik mesajlarda çocuğuyla birlikte mutlu olma temasına ağırlık verdiklerinde hedef kitlenin dikkatini daha kolay çekebilecektir.

Araştırma zaman ve maliyet kısıtı nedeniyle Tokat ili merkez ilçede ikamet eden anneler ile gerçekleştirilmiştir. Özellikle metropollerde ikamet eden çalışan kadınların çocuklarına yönelik alışverişlerde hedonik satın alma eğilimlerini konu edinen araştırmaların farklı sonuçlar verebileceği düşünülmektedir. Bunun yanı sıra özellikle çalışan kadınlara yönelik nitel araştırmaların kadının yaşadığı ikilemler, vicdan azabı, başa çıkma stratejilerinin gün yüzüne çıkarılması açısından büyük katkılarının olacağı umulmaktadır.

KAYNAKÇA

- Arnold, M. ve Reynolds, K. (2003), "Hedonic Shopping Motivations", **Journal of Retailing**, Vol: 79, ss. 77-95.
- Babin, B. J., Darden, W. R., Griffin, M. (1994), "Work and/or Fun: Measuring Hedonic and Utilitarian Shopping Value", **Journal of Consumer Research**, Vol: 20, ss. 644-656.
- Bao, Y., Fern, E. F., Sheng, S. (2007), "Parental Styles and Adolescents Influence in Family Consumption Decisions: An Integrative Approach", **Journal of Business Research**, Vol: 60, ss. 672-680.
- Batra, R. ve Ahtola, O. (1991), "Measuring the Hedonic and Utilitarian Sources of Consumer Attitudes", **Marketing Letters**, Vol: 2, No:2, ss. 159-170.
- Baumrind, D. (1966), "Effects of Authoritative Parental Control on Child Behavior", **Child Development**, Vol: 37, No: 4, ss. 887-907.
- Baumrind, D. (1971), "Harmonious Parents and Their Preschool Children", **Developmental Psychology**, Vol: 4, No:1, ss. 99-102.
- Baumrind, D. (1980), "New Directions in Socialization Research" **American Psychologist**, Vol: 35, No: 7, ss. 639- 652.
- Baumrind, D. (1991), "Parenting Styles and Adolescent Development", J. Brooks, R. Lerner ve A. C. Petersen, (Ed.), **The Encyclopedia on Adolescence** içinde, New York, Garland, ss. 758-772.
- Baumrind, D., Larzelere, R. E., Owens, E. B. (2010), "Effects of Preschool Parents' Power Assertive Patterns and Practices on Adolescent Development", **Parenting: Science and Practice**, Vol: 10, ss. 156-201.
- Becker, W. C. (1964), "Consequences of Different Kinds of Parental Discipline" içinde **Review of Child Development Research**, eds. Martin L. Hoffman ve Lois W. Hoffman, New York, Vol.1, Russell Sage, ss. 169-204.
- Carlson, L., Grossbart, S. (1988), "Parental Style and Consumer Socialization of Children", **Journal of Consumer Research**, Vol: 15, ss. 77-94.
- Carlson, L., Grossbart, S., Stuenkel, K. J. (1992), "The Role of Parental Socialization Types on Differential Family Communication Patterns Regarding Consumption", **Journal of Consumer Psychology**, Vol: 1, No: 1, ss. 31-52.

- Carlson, L., Laczniak, R. N., Wertley, C. (2011), "Parental Style The Implications of What We Know (and Think We Know)", **Journal of Advertising Research**, June 2011, ss. 427-435.
- Cox, C. R., Arndt, J., Pyszczynski, T., Greenberg, J., Abdollahi, A., Solomon, S. (2008), "Terror Management and Adult's Attachment to Their Parents: The Safe Haven Remains", **Journal of Personality and Social Psychology**, Vol: 94, No:4, ss. 696-717.
- Darling, N., Steinberg, L. (1993), "Parenting Styles As Context: An Integrative Model", **Psychological Bulletin**, Vol: 113, No: 3, ss. 487-496.
- Dündar Zeybekoğlu, Ö., Durugönül, E., Arıkan, A. (2011), "Anne ve Baba Sözcüklerine Yüklenen Anlamların Bir İncelemesi", **Contemporary Online Language Education Journal**, Vol: 1, No: 2, ss. 25-34.
- Hibbard, D. R., Walton, G. E. (2014), "Exploring the Development of Perfectionism: The Influence of Parenting Style and Gender", **Social Behavior and Personality**, Vol: 42, No: 2, ss. 269-278.
- Hirschman, E., Holbrook, M. (1982), "Hedonic Consumption: Emerging Concepts, Methods and Propositions", **Journal of Marketing**, Vol: 46(Summer), ss. 92-101.
- Kağıtçıbaşı, Ç. (2007), **Family, Self and Human Development Across Cultures: Theory and Applications**, Hillsdale, NJ, Genişletilmiş 2. Baskı, Lawrence Erlbaum.
- Kağıtçıbaşı, Ç. (1990), **İnsan-Aile-Kültür**, Remzi Kitabevi, İstanbul.
- Karabulut Demir, E., Şendil, G. (2008), "Ebeveyn Tutum Ölçeği", **Türk Psikoloji Yazıları**, Vol:11, No: 21, ss. 15-25.
- Kim, C., Yang, Z.; Lee, H. (2015), "Parental Style, Parental Practices, and Socialization Outcomes: An Investigation of Their Linkages in the Consumer Socialization Context", **Journal of Economic Psychology**, Vol: 49, ss. 15-33.
- Maccoby, E., Martin, J. A. (1983) "Socialization in the Context of Family: Parent-Child Interaction", E. M. Hetherington ve P. H. Mussen, (Ed.), içinde **Handbook of Child Psychology: Socialization, Personality and Social Development**, 4. Baskı, Wiley, New York, ss. 1-101.

- McLeod, J. M., Chaffee, S. H. (1972), "The Construction of Social Reality" içinde **The Social Influence Process**, ed. J. T. Tiedeschi, Aldine-Atherton, Chicago, ss. 50-99.
- Mikeska, J., Harrison, R. L., Carlson, L. (2016), "A Meta-Analysis of Parental Style and Consumer Socialization of Children", **Journal of Consumer Psychology**, Article In Press.
- Moschis, G. P. (1985), "The Role of Family Communication in Consumer Socialization of Children and Adolescents", **Journal of Consumer Research**, Vol: 11, ss. 898-913.
- Özben, Ş., Argun, Y. (2002), "Okul Öncesi Çocukların Anne-Babalarının Çocuk Yetiştirme Tutumları ile İlgili Değişkenlerin İncelenmesi", **Dokuz Eylül Üniversitesi Buca Eğitim Fakültesi Dergisi**, Vol: 14, ss. 18-28.
- Rose, G. M. (1999), "Consumer Socialization, Parental Style, and Developmental Timetables in the United States and Japan", **Journal of Marketing**, Vol: 63, ss. 105-119.
- Sak, R., Sak Şahin, İ. T., Atli, S., Şahin, B. K. (2015), "Okul Öncesi Dönem: Anne Baba Tutumları", **Mersin Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi**, Vol: 11, No: 3, ss. 972-991.
- Spangenberg, E. R., Voss, K. E., Crowley, A. E. (1997), "Measuring The Hedonic and Utilitarian Dimensions of Attitude: A Generally Applicable Scale" içinde Merrie Brucks ve Deborah J. MacInnis (Eds.), **Advances in Consumer Research**, Provo, UT, Association for Consumer Research, ss. 235-241.
- Sümer, N., Aktürk Gündoğdu, E.; Helvacı, E. (2010), "Anne-Baba Tutum ve Davranışlarının Psikolojik Etkileri: Türkiye’de Yapılan Çalışmalara Toplu Bakış", **Türk Psikoloji Yazıları**, Vol: 13, No: 25, ss. 42-59.
- Ünal, S., Ceylan, C. (2008), "Tüketicileri Hedonik Alışverişe Yönelten Nedenler: İstanbul ve Erzurum İllerinde Karşılaştırmalı Bir Araştırma", **Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi**, Vol: 22, No: 2, ss. 265-283.

Finansal Performansın TOPSIS ve MOORA Yöntemleri İle Belirlenmesi: BİST Enerji Firmaları Üzerine Karşılaştırmalı Bir Uygulama^{*†}

Sevda METİN

Yüksek Lisans, Mersin Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İşletme Anabilim Dalı, sevda.metin06@gmail.com

Serdar YAMAN

Öğr. Gör., Şırnak Üniversitesi, Cizre Meslek Yüksekokulu, Muhasebe ve Vergi Uygulamaları Bölümü, srdr73@gmail.com

Turhan KORKMAZ

Prof. Dr., Mersin Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, İşletme Bölümü, korktur@gmail.com

Özet

Bu çalışmada, Borsa İstanbul'da işlem gören 11 enerji firmasının finansal performansları TOPSIS ve MOORA çok kriterli karar verme yöntemleri ile analiz edilmiştir. Analiz kapsamında 11 enerji firmasının 2010-2015 dönemine ilişkin yıllık mali tabloları kullanılmıştır. İlk olarak, enerji firmalarının finansal oranları hesaplanmıştır. Sonrasında, finansal oranların kriter olarak kullanıldığı TOPSIS ve MOORA yöntemleri kullanılarak firmaların finansal performansları tek bir değere dönüştürülmüştür. Analiz sonucunda, firma finansal performanslarının uygulanan iki yonteme göre değişkenlik gösterdiği tespit edilmiştir. TOPSIS ve MOORA yöntemleri kullanılarak 66 adet performans sıralaması hesaplanmıştır. Her iki yöntemde de, sadece üç firmanın performans sıralaması birbirine eşit çıkmıştır. Çalışmanın diğer bir bulgusu da, finansal performans sıralamalarında tüm yıllarda en iyi veya en kötü performansı sergileyen tek bir firmanın olmamasıdır.

Anahtar Kelimeler: BİST Enerji Firmaları, Finansal Performans, TOPSIS, MOORA, ÇKKVY

* Bu çalışma, 20-22 Nisan 2017 tarihlerinde Bursa Uludağ Üniversitesi'nde düzenlenen 2. Lisansüstü İşletme Öğrencileri Sempozyumu'nda sunulmuş, geliştirilerek makale formatına getirilmiştir.

† Gönderi/Kabul Tarihi: 06.06.17/07.08.17

Determination of the Financial Performance by TOPSIS and MOORA Methods: A Comparative Application on BIST Energy Companies

Abstract

In this study, the financial performances of 11 energy companies that are traded in Borsa Istanbul were analyzed by TOPSIS and MOORA multi criteria decision making methods. Within the scope of the analysis, the annual financial statements of 11 energy companies for the period 2010-2015 have been used. Firstly, the financial ratios of energy companies are calculated. After that, the financial performances of the companies have been transformed into a single value by using TOPSIS and MOORA methods where financial ratios are used as criteria. As a result of the analysis, it has been determined that the firm's financial performances vary according to two methods applied. 66 performance ranking were calculated using TOPSIS and MOORA methods. In both methods, the performance rankings of only three firms were equal. Another finding of the study is that, there is no single firm that shows the best or worst performance for all years.

Keywords: BIST Energy Companies, Financial Performance, TOPSIS, MOORA, MCDMM

GİRİŞ VE ÇALIŞMANIN AMACI

İnsan hayatında köklü bir geçmişe sahip olan enerji, ekonomik ve sosyal hayatın sürdürülebilirliği açısından vazgeçilmez bir unsurdur. Nüfus artışı, teknolojik gelişmeler ve sanayileşme ile birlikte her geçen gün enerjiye duyulan ihtiyaç ve önem artmaktadır. Hem insan hayatı hem de ekonomilerde önemli bir yere sahip olan enerji, üretim yapma, günlük hayatı devam ettirme, ısınma, aydınlatma gibi birçok alanda hayati bir öneme sahiptir. Enerjinin toplumsal hayatta neredeyse her alanda kullanılması, enerji kaynaklarına sahip olan ülkelere stratejik bir önem kazandırmaktadır. Türkiye gibi enerji kaynakları yeterli olmayan ülkeler de ithalatçı konumunda yer almakta ve bu ülkelerin enerji kaynaklarına ihtiyaç duymaktadır.

Enerji kaynakları ve türevleri, ülkelerin ekonomik gelişmişliği, toplumsal refahı ve yaşam standartları üzerinde belirleyici etkiye sahip faktörlerden birisi olarak görülmektedir. Enerjinin günlük yaşamda önemli bir yere sahip birçok ürünün girdisi olması, enerji sektörünün ülke ekonomilerinin gelişmişliği üzerindeki etkisini artırmaktadır. Bu bağlamda, ülke ekonomilerinin gelişimi, bireysel ve toplumsal ihtiyaçların karşılanması adına enerji sektörü ve bu sektörde yer alan firmaların başarısı birçok kesim için önem arz eden bir konudur.

Türkiye’de enerji kaynaklarının etkin kullanımı, enerji sektöründe rekabetin düzenlenmesi, istikrarlı, şeffaf ve finansal açıdan güçlü bir piyasanın oluşturulması ve sürdürülmesi amacıyla 20 Şubat 2001 tarihinde Enerji Piyasası Düzenleme Kurulu (EPDK) kurulmuştur (Sakarya ve Yıldırım, 2016: 72). EPDK’nın kurulması ile beraber enerji sektörü, kurumsallaşarak organize bir yapı içerisinde düzenlenme ve denetlenme imkânı elde etmiştir.

Türkiye’nin enerji açısından dışa bağımlılığı 2014 yılı sonu itibarıyla %75 olarak gerçekleşmiştir (TP, Ham Petrol ve Doğal Gaz Raporu, 2016). Türkiye’de 2015 yılında, 261.783 GWh elektrik enerjisi üretilirken 265.724 GWh elektrik enerjisi tüketilmiştir. Aynı yıl 398,7 milyon m³ doğal gaz üretilirken, 47.999 milyon m³ doğal gaz tüketimi gerçekleştirilmiştir. Diğer bir birincil enerji çeşidi olan ham petrolde ise, 2015 yılında 17,5 milyon varil üretime karşılık 27,2 milyon ton (yaklaşık olarak 171 milyon varil) ham petrol tüketim gerçekleşmiştir. Dünya birincil enerji tüketiminde ise Türkiye %1’lik tüketim payı ile 19. sırada yer almaktadır (www.enerji.gov.tr, 15.03.2017). Türkiye enerji sektörüne dair bu istatistikler, Türkiye’de enerji sektörünün gelişimine duyulan ihtiyacı ortaya koymaktadır.

Enerji sektöründe yer alan firmaların etkin ve verimli bir şekilde çalışmaları için finansal açıdan güçlü olmaları gerekmektedir. Dolayısıyla enerji firmalarının finansal performansları ülke ekonomisine olan etkisi açısından üzerinde durulması gereken konulardan birisidir. Dünya da ve Türkiye’de enerji yatırımları artmaya devam etmektedir. Bu alanda faaliyette bulunan işletme sayısı da artış göstermektedir. Enerji şirketlerinin bir kısmı yatırımlarını finanse edebilmek için borsada halka açılmaktadır. Yatırımcılar ise enerji firmalarının paylarına yatırım yaparak büyüyen ve gelişen bu sektörden faydalanmayı beklemektedirler. Yatırımcılar sektör içerisinde hangi enerji firmasına yatırım yapacaklarına karar verirken, firmaların finansal performanslarına bakmaktadırlar.

Finansal performans, firmaların sahip oldukları varlık ve kaynakları ne denli etkin kullandıklarını ifade eden bir kavramdır. Finansal performansın çeşitli finansal oranlar aracılığı ile ölçülmesi ve değerlendirilmesi mümkündür. Bir firmanın finansal performansı, firmanın yatırımlarının verimliliği, risk derecesi, kaynak kullanımı ve firma geçmişinin sağlıklı bir şekilde değerlendirilmesinde kullanılır ve gelecek yatırımlar için yol gösterici bir nitelik taşır. Performansın ölçümünde göz önünde bulundurulacak kriterler araştırmacılara veya yatırımcılara göre değişiklik gösterebilir. Firmalarda, kar, üretim ve iş gücü gibi önemli fonksiyon ve araçların etkin kullanımı ve denetimi performans ölçüm ve değerlendirmesi ile sağlanabilir (Uygurtürk ve Korkmaz, 2012: 96).

Finansal performans ile ilgili literatür incelendiğinde finansal performansın ölçümünde firmanın mali tablolarından elde edilen veriler ile hesaplanan finansal oranların sıklıkla kullanıldığı görülmektedir. Finansal performans ölçümünde birbiri ile uyuşmayan birden çok kriterin kullanılması durumunda Çok Kriterli Karar Verme Yöntemleri (ÇKKVY) kullanılmaktadır.

Bu çalışmanın amacı, Borsa İstanbul'da (BİST) işlem gören enerji firmalarının finansal performanslarının çok kriterli karar verme yöntemlerinden olan TOPSIS (Technique for Order Preference by Similarity to Ideal Solution) ve MOORA (Multi-Objective Optimization on basis of Ratio Analysis) yöntemleri ile ölçülmesidir. Çalışmanın diğer bir amacı ise, literatürde finansal performans ölçümünde en sık kullanılan ÇKKVY olan TOPSIS yöntemi ile gerçekleştirilen performans sıralamaları ve ÇKKVY arasında en az matematiksel işlem gerektiren ve en yüksek güvenilirliğe sahip yöntem olarak bilinen MOORA yöntemi ile gerçekleştirilen performans sıralamalarının karşılaştırılmasıdır.

Çalışma, 6 bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde, çalışmanın giriş ve amacı anlatılmıştır. İkinci bölümde, finansal performans ölçümünde finansal oranların kullanımı üzerinde durulmuştur. Üçüncü bölümde, TOPSIS ve MOORA yöntemleri ile finansal performans ölçümü ve değerlendirilmesinin yapıldığı ve finansal oranların kriter olarak kullanıldığı çalışmaları kapsayan literatür araştırmasına yer verilmiştir. Dördüncü bölümde, oluşturulan veri seti ve finansal performans ölçümünde uygulanan yöntem anlatılmıştır. Beşinci bölümde, araştırmanın bulgularına yer verilerek, TOPSIS ve MOORA yöntemleri sonucunda elde edilen sıralamalar karşılaştırılmıştır. Altıncı ve son bölümde ise, sonuç ve önerilere yer verilmiştir.

PERFORMANS ÖLÇÜMÜNDE FİNANSAL ORANLARIN KULLANILMASI

Performansın ölçümünde göz önünde bulundurulmuş kriterler araştırmacılara veya yatırımcılara göre değişiklik göstermekle beraber finansal performans ölçülürken firmaların mali tablolarından elde edilen finansal oranlar sıklıkla kullanılan araçlardır.

Oran analizi, finansal performans ölçümünde uygulaması kolay ve sıklıkla kullanılan yöntemlerdendir. Oran analizinin çekirdeğini oluşturan finansal oranlar, tek girdinin tek çıktıya bölünmesi ile ifade edilir. Hesaplanan her bir oran finansal performansla ilgili ayrı bir boyutu ifade eder (Sakarya ve Yıldırım, 2016: 72).

Finansal oranlar, işletmelerin likidite, büyüme, karlılık ve finansal yapıları gibi temel konularda güçlü ve zayıf yönlerinin belirlenmesi için kullanılan göstergelerdir (Uygurtürk ve Korkmaz, 2012: 100). Finansal oran analizi yöntemi

ile firmalarda mali yapı, verimlilik, karlılık, varlıkların etkin kullanımı ve likidite gibi konularda önemli bilgiler elde etmek mümkündür (Çabuk ve Lazol, 2016: 199). Finansal oranlar tek başlarına bir anlam ifade etmeyen, ancak işletmenin amaçları dikkate alınarak genel bir standart ile karşılaştırıldığında yorumlanabilen oranlardır. Finansal oran analizi ile firmaların performanslarını kendi içinde karşılaştırmak ya da diğer firmaların performansları ile karşılaştırmak mümkündür. İki işletmenin finansal performanslarının karşılaştırılması durumunda her iki işletmeye ait finansal oranların hesaplanması gerekmektedir.

Finansal oranlarla firmaların performansı ölçülürken geçmiş dönemlere ait oranları kullanılarak bu oranların yıllar itibariyle sergilediği değişiklik dikkate alınır ve firmanın ne denli başarılı olduğu ölçülebilir. Öte yandan bütçe hedeflerinin karşılanıp karşılanmadığı bu şekilde tespit edilebilir. Firmalar finansal performans açısından karşılaştırılırken ele alınan finansal oranlar aynı dönemler için hesaplanır.

LİTERATÜR ARAŞTIRMASI

İşletmelerin finansal performansları farklı modellerle ölçülebilmekte ve sonuçlar karşılaştırılabilmektedir. Özellikle son on yılda finansal performansın ölçümünde ÇKKVY kullanılmaya başlanmış ve bu konuda çok sayıda araştırma yapılmış ve yayınlanmıştır. Bu çalışmalar değişik dönemlerde değişik ülkelerde ve değişik sektörlerdeki firmalar üzerine yapılmıştır. Özellikle de performans ölçümünde ÇKKVY'lerden TOPSIS yönteminin yaygın olarak kullanıldığı görülmektedir. Bu çalışmanın literatürdeki diğer çalışmalardan farkı, finansal performans ölçümü ile ilgili literatürde en sık kullanılan yöntemlerden birisi olduğu gözlemlenen TOPSIS yöntemi ve ÇKKVY arasında güvenilirlik düzeyi en yüksek kabul edilen yöntem olan MOORA yöntemi ile ölçülen finansal performans sıralamalarının karşılaştırılması ve Borsa İstanbul'da işlem gören enerji şirketlerine uygulanmasıdır.

Feng ve Wang (2000), yaptıkları çalışmalarında, Tayvan'da faaliyette bulunan 5 hava yolu firmasının finansal performansını ölçmek için, firmalara ait 22 finansal değişkeni kullanarak TOPSIS yöntemini uygulamışlardır. Çalışmada, finansal oranların firmaların finansal performanslarını belirlemede etkili bir yöntem olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Akkaya (2004) çalışmasında, 2002 yılında Türkiye'de faaliyette bulunan bir havayolu firmasının finansal rasyolarını dikkate alarak gri bölge ve TOPSIS yöntemi ile performans değerlendirmesi yapmıştır. Çalışmanın sonucunda, TOPSIS yönteminin havayolu işletmeleri için performans değerlendirmede bir yol haritası olabileceğini vurgulamıştır.

Dumanoğlu ve Ergül (2010) alışmalarında, İMKB’de işlem gören 11 teknoloji firmasının 2006-2009 dönemi mali tablolarından yararlanarak elde edilen 8 adet finansal oranın kriter olarak kullanıldığı TOPSIS yöntemi ile performans ölümü yapmışlardır. Yazarlar çalışmada teknoloji şirketlerinin mali performanslarının temel analiz sonuçlarını doğruladığını savunmuşlardır.

Dumanoğlu (2010) yaptığı çalışmasında, 2004-2009 döneminde İMKB’de işlem gören 15 imento firmasının mali tablolarından yararlanarak 8 adet finansal oranı kriter olarak belirleyip TOPSIS yöntemini uygulamıştır. Çalışmada öncelikle finansal oranlar hesaplanmış ardından TOPSIS yöntemi uygulanmıştır. TOPSIS skorları firmaların derecelendirilmesinde kullanılmıştır. Ele alınan her bir dönem için finansal performans değerlemesi yapılmış ve sonuçlar birbirleriyle kıyaslanmıştır.

Akyüz vd. (2011), İMKB’de 1999-2008 yılları arasında seramik sektöründe işlem gören bir işletmenin finansal performansını ölçmek için 19 adet finansal oran kullanarak TOPSIS yöntemini uygulamışlardır. Çalışmanın sonucunda yıllar itibari ile işletmenin performansı sıralanmış ve yıllar itibari ile istikrarsız sonuçlar elde edilmiştir.

Uygurtürk ve Korkmaz (2012), BİST’te işlem gören 13 ana metal sanayi firmasının 2006-2010 dnemeine ait mali tabloları kullanılarak finansal oranlar hesaplamışlar ve TOPSIS yöntemini uygulamışlardır. Çalışmanın sonucunda, ele alınan firmaların dönemler itibariyle sıralamalarının değerliklik gösterdiği sonucuna ulaşılmıştır.

Aytekin ve Sakarya (2013), BİST gıda içki ve tütün sektöründe faaliyette bulunan 20 firmanın 2009-2012 dnemeine ait finansal performansları, firmaların finansal tablolarından elde edilen 10 adet finansal oran kullanarak TOPSIS yöntemi ile değerlendirmişlerdir. Çalışma sonucunda, incelenen dönemlerde st üste en iyi performansı sergileyen bir firmanın olmadığını tespit etmişlerdir.

Ege vd. (2013) yaptıkları çalışmada, BİST Kurumsal Yönetim Endeksi’nde yer alan 18 firmaya ait mali tablolardan elde edilen 9 finansal oran ile TOPSIS yöntemini kullanarak finansal performans ölümü yapmış ve llen TOPSIS skorları ile kurumsal yönetim notlarını karşılaştırmışlardır. Analiz sonucunda firmaların finansal performanslarının endeks notları ile aynı yönde hareket ettiği tespit edilmiştir.

Mandic vd. (2014) alışmalarında 2005-2010 döneminde Sırbistan’da faaliyette bulunan 35 bankanın 5 finansal göstergesini kullanarak, bulanık AHP ve TOPSIS yöntemleri ile firmaların finansal performanslarını ölçmüşlerdir.

Sakarya ve Akkuş (2015) çalışmalarında, geleneksel oranlar ile nakit akım oranlarını karşılaştırarak performans ölçümü yapmışlar. Yazarlar 2010-2013 yılları arasında BİST’te işlem gören 19 çimento firmasının finansal tablolarını kullanarak hesaplanan finansal oranlar ve nakit akım oranlarının kriter olarak kullanıldığı TOPSIS yöntemi ile finansal performansı tek bir değere dönüştürmüşlerdir. Çalışmanın sonucunda, geleneksel oranlar ile nakit akım oranların finansal performanslarında farklılık olduğu tespit edilmiştir.

Yükçü ve Kaplanoğlu (2015) çalışmalarında, BİST gözaltı pazarındaki gıda maddeleri sanayi firmalarının finansal performansını tespit etmek için TOPSIS, MOORA, VIKOR ve GİA yöntemlerini kullanmışlardır. Çalışmada firmaların 2008-2013 dönemi mali tablolarından elde edilen 30 adet finansal oran kriter olarak kullanılmıştır. Çalışma sonucunda, kullanılan yöntemlere bağlı performansların yakınsama gösterdiği kanısına varılmıştır.

Sakarya ve Yıldırım (2016) çalışmalarında, BİST’te işlem gören 14 enerji firmasının finansal performansını ölçmek için, 10 adet finansal oran belirlemiş ve TOPSIS yöntemini kullanarak sıralama yapılmıştır. Elde edilen sonuçlara göre, TOPSIS skorları ile hisse senedi getirileri arasında karşılıklı bir nedensellik ilişkisine rastlanılmamıştır.

Şişman ve Doğan (2016) çalışmalarında, 2008-2014 yılları arasında BİST’te işlem gören 10 mevduat bankasının performansı bulanık AHP ve bulanık MOORA yöntemiyle tespit edilmeye çalışılmıştır.

Temizel vd. (2016) çalışmalarında, BİST XKURY’de yer alan 34 firmanın 2011-2015 dönemi finansal performans sıralamaları için 10 adet finansal oranın kriter olarak kullanarak TOPSIS yöntemini uygulamışlardır. Elde edilen sonuçlara göre, yıllar itibari ile firmaların finansal performanslarındaki değişim TOPSIS sıralaması ile incelenmiştir.

METODOLOJİ

Araştırmanın Amaç ve Kapsamı

Bu çalışmanın temel amacı, BİST’te işlem gören enerji firmalarının finansal performanslarının TOPSIS ve MOORA çok kriterli karar verme yöntemleri ile değerlendirilmesidir. Çalışmanın diğer bir amacı ise, nicel verilerin kullanıldığı iki ÇKKVY olan TOPSIS ve MOORA yöntemlerine ait sonuçların karşılaştırılmasıdır. Finansal performansın ölçümünde bu iki ÇKKVY’nin seçilmesinin temel nedeni, TOPSIS yönteminin ilgili literatürde en sık kullanılan yöntem olması, MOORA yönteminin ise, ÇKKVY’ler arasında en yüksek güvenilirlik düzeyine sahip yöntem olmasıdır (Vatansever ve Uluköy, 2013: 283; Kıyıcı vd., 2016: 6; Sakarya ve Yıldırım, 2016: 77).

Bu amaçlar doğrultusunda, 2010-2015 döneminde BİST’te işlem gören ve verilerine düzenli olarak ulaşılan 11 enerji firması çalışma kapsamına dâhil edilmiştir. Çalışmada firmaların yıllık bilanço ve gelir tabloları kullanılmıştır. Araştırma kapsamındaki firmalara ait 6 yıllık bilanço ve gelir tabloları Kamu Aydınlatma Platformu (KAP)’nun resmi internet sitesinden elde edilmiştir. Bu çalışmanın uygulama kısmının yapıldığı dönemde, 2016 yılı verilerinin henüz yayınlanmamış olması nedeniyle 2016 yılının verileri kullanılamamıştır.

Ülke ekonomileri için stratejik bir öneme sahip olması ve ülke ekonomilerini güçlendiren özelliğe nedeniyle enerji sektöründe yer alan firmalar çalışma kapsamına dâhil edilmiştir. Çalışma kapsamına dâhil edilen firmalar ve firma kodları Tablo 1’deki gibidir.

Tablo 1. Araştırmaya Dâhil Edilen Firmalar

No	Firma Kodu	Firma Adı
1	AKENR	AKENERJİ ELEKTRİK ÜRETİM A.Ş.
2	AKSUE	AKSU ENERJİ VE TİCARET A.Ş.
3	AYEN	AYEN ENERJİ A.Ş.
4	AYGAZ	AYGAZ A.Ş.
5	EMKEL	EMEK ELEKTRİK ENDÜSTRİSİ A.Ş.
6	GEREL	GERSAN ELEKTİRİK TİCARET VE SANAYİ A.Ş.
7	PETKM	PETKİM PETROKİMYA HOLDİNG A.Ş.
8	PRKME	PARK ELEKTRİK ÜRETİM MADENCİLİK SANAYİ VE TİCARET A.Ş.
9	TRCAS	TURCAS PETROL A.Ş.
10	TUPRS	TÜPRAŞ-TÜRKİYE RAFİNERİLERİ A.Ş.
11	ZOREN	ZORLU ENERJİ ELEKTRİK ÜRETİM A.Ş.

Veri Seti ve Yöntem

Çalışmada Tablo 1’de yer alan 11 enerji firmasına ait 10 adet finansal oran kullanılmıştır. Çalışmada kullanılan finansal oranlar, işletmelerin likidite durumlarını, varlıklarını ne derece etkin kullandıklarını, mali yapılarını ve karlılıklarını ölçmek için kullanılan oranlardır. Çalışmada kullanılan oranların her biri finansal performans ile ilgili farklı bir boyutu göstermektedir. Bu bağlamda, analiz sonuçları yorumlanırken finansal performansın dört ayrı boyutu da göz önüne alınmaktadır.

Çalışmada kullanılan finansal oranlar belirlenirken konu ile ilgili literatür dikkate alınmıştır. Firmaların finansal performanslarını çok kriterli karar verme yöntemleri ile ölçmeyi amaçlayan çalışmalar dikkate alındığında, mali tablolardan elde edilen likidite, faaliyet, finansal yapı ve karlılık oranlarının sıklıkla kullanıldıkları görülmektedir. Bu bağlamda, firmaların finansal performanslarını ölçmek için likidite oranlarından cari oran ve asit-test oranı, faaliyet oranlarından aktif devir hızı ve alacak devir hızı, finansal yapı

oranlarından toplam borç/toplam aktif, toplam borç/öz sermaye, kısa vadeli borç/toplam aktif ve kısa vadeli borç/toplam borç oranı, son olarak karlılık oranlarından aktif karlılığı ve özkaynak karlılığı oranları kullanılmıştır. Bu oranlar aşağıda kısaca açıklanmıştır.

Cari Oran: Dönen varlıkların kısa vadeli yabancı kaynaklara bölünmesi ile elde edilen bu oran, literatürde finansal performansların analizinde en sık kullanılan oranlardan birisidir. Bu oran firmaların kısa vadeli yükümlülüklerini karşılayabilme gücünü göstermektedir (Van Horne ve Wachowicz Jr., 2009: 138).

Likidite Oranı: Dönen varlıklardan stokların çıkarılması ve elde edilen sonucun kısa vadeli borçlara bölünmesi ile elde edilen bu oran ödeme gücünde stokların paraya çevrilememe riskini ortadan kaldırmaktadır (Ömürbek ve Kınay, 2013: 350).

Aktif Devir Hızı Oranı: Net satışların toplam aktiflere bölünmesi ile elde edilen bu oran, firmanın aktif varlıklarının kaç katı kadar satış yaptığını gösterir. Bu oranın yüksek olması firma açısından olumlu bir durumu ifade eder (Çabuk ve Lazol, 2016: 219).

Alacak Devir Hızı Oranı: Net satışların ticari alacaklara bölünmesi ile elde edilen bu oran, alacakların yılda kaç defa tahsil edilebildiğini gösterir. Başka bir ifadeyle bu oran, firmanın alacaklarının paraya dönüşüm hızını yani likiditesini gösterir (Çabuk ve Lazol, 2016: 217).

Toplam Borç Oranı: Toplam borçların toplam aktiflere bölünmesi ile elde edilen bu oran, firmaların kaynak yapısını gösterir. Firmaların toplam kaynaklarının ne kadarının borç ile finanse edildiğini gösteren bu oranın yüksek olması firmanın kaldıraç etkisini kullanma derecesini ifade eder. Diğer yandan bu oranın yüksek olması firmanın alacaklılarına karşı zor duruma düşmesine sebep olacağından toplam borç oranının %50'nin üzerine çıkması alacaklılar tarafından bir tehlike sinyali olarak görülmektedir (Sakarya ve Yıldırım, 2016: 76).

Borç/Özsermaye Oranı: Toplam borçların öz sermayeye oranlanması ile hesaplanan bu oran, işletmenin büyümesinin nasıl finanse edildiğini ve kimlerin finanse ettiğini gösterir. İşletmeye kredi verenler bu oranın düşük olmasını isterken, işletme ortakları bu oranın yüksek olmasını isterler (Ceylan ve Korkmaz, 2010: 57-58).

Kısa Vadeli Borç/Toplam Aktif Oranı: Firma varlıklarının yüzde kaçının kısa vadeli kaynaklarla finanse edildiğini gösteren bu oran, kısa vadeli borçların toplam aktiflere bölünmesi ile hesaplanır. Bu oranın yüksek olması, dönen

varlıkların yanı sıra duran varlıkların bir kısmının da kısa vadeli borçlarla finanse edildiğini ifade eder. Bu durum gerek sermayedarlar gerekse alacaklılar tarafından istenmeyen bir durumdur. Bu oranın 1/3 seviyesini aşmaması uygun görülmektedir (Çabuk ve Lazol, 2016: 211; Sakarya ve Yıldırım, 2016: 76).

Kısa Vadeli Borç/Toplam Borç Oranı: Bu oran, kısa vadeli borçların toplam borca oranlanması ile hesaplanır. Bu oranın genel olarak 2/3 oranında olması istenir. Başka bir ifade ile toplam borç içerisinde kısa vadeli borcun daha yüksek olması istenir (Çabuk ve Lazol, 2016: 212-213). Bunun temel nedeni, kısa vadeli borçların uzun vadeli borçlara kıyasla daha düşük maliyetli olmasıdır. Firmaların yabancı kaynak maliyetlerini düşürmeleri finansal performansları açısından oldukça önemlidir.

Toplam Varlıkların Karlılığı: Firmanın sahip olduğu varlıklardan ne kadar kar elde ettiğini gösteren bu oran, net karın toplam aktiflere bölünmesi ile elde edilir. Bu oranın yüksek olması istenen bir durumdur (Brigham ve Gapenski, 1991: 882).

Özsermaye Karlılığı Oranı: İşletme varlıklarının ne ölçüde verimli kullanıldığını ölçen bu oran, net karın özsermayeye bölünmesi ile elde edilir. Bu oran başarı ve karlılık durumu analizinde önemli bir göstergedir ve yüksek olması arzu edilir (Akdoğan ve Tenker, 2007:671).

Çalışmada finansal performans ölçümünde kriter olarak kullanılan finansal oranlar, formülleri ve kısaltmaları ile beraber Tablo 2’de verilmiştir.

Tablo 2. Çalışmada Kullanılan Finansal Oranlar

Oran	Oran Adı	Formül
CO	Cari Oran	Dönen Varlıklar/KVB
LO	Likidite Oranı	(Dönen Varlıklar-Stoklar)/KVB
AKDH	Aktif Devir Hızı	Net Satışlar/Toplam Aktif
ALDH	Alacak Devir Hızı Oranı	Net Satışlar/Ticari Alacaklar
TB/TA	Toplam Borç Oranı	Toplam Borç/Toplam Aktifler
TB/OZ	Borç/Öz Sermaye Oranı	Toplam Borç/Öz Sermaye
KVB/TA	Kısa Vadeli Borç/Toplam Aktif Oranı	Kısa Vadeli Borç/Toplam Aktif
KVB/TB	Kısa Vadeli Borç/Toplam Borç Oranı	Kısa Vadeli Borç/Toplam Borç
ROA	Aktifler Karlılığı Oranı	Net Kar/Toplam Aktifler
ROE	Öz sermaye Karlılığı Oranı	Net Kar/Öz sermaye

Çeşitli yatırım alternatifleri arasından en iyisinin seçilmesinde, dikkate alınan kriterler kadar kullanılan yönteminde dikkate alınması gerekir. Karar verme problemlerinde birden çok kriterin dikkate alındığı bazı ÇKKVY’leri ve bazı özellikleri Tablo 3’teki gibidir.

Tablo 3. Çok Kriterli Karar Verme Yöntemleri ve Özellikleri

ÇKKV Yöntemi	Hesaplama Zamanı	Basitlik	Matematiksel Hesaplama	Güvenilirlik	Veri
AHP	Çok Fazla	Çok Kritik	Maksimum	Zayıf	Karışık
ELECTRE	Fazla	Orta Kritik	Orta	Orta	Karışık
MOORA	Çok Az	Çok Basit	Minimum	İyi	Nicel
PROMETHEE	Fazla	Orta Kritik	Orta	Orta	Karışık
TOPSIS	Orta	Orta Kritik	Orta	Orta	Nicel
VIKOR	Az	Basit	Orta	Orta	Nicel

Kaynak: Vatansever ve Uluköy, 2013: 283; Kıyıcı vd., 2016: 6; Sakarya ve Yıldırım, 2016: 77.

Çalışmada, enerji firmalarının finansal performanslarını ölçmek için literatürde finansal performans ölçümünde en sık kullanılan yöntem olan TOPSIS ve en yüksek güvenilirlik düzeyine sahip yöntem olan MOORA çok kriterli karar verme yöntemleri kullanılmıştır. Çok kriterli karar verme yöntemlerinden olan TOPSIS ve MOORA yöntemlerinde amaç önceden belirlenen kriterler doğrultusunda farklı alternatifleri kıyaslayarak varlık boyutlardaki verileri toplamaktır. Bu yöntemlerde, öncelikle ölçütler veya kriterler belirlenir, sonrasında ise bu kriterler kullanılarak alternatifler arasında seçim yapılır.

Çok kriterli karar verme yöntemlerinden biri olan ve Hwang ve Yoon (1981) tarafından geliştirilen TOPSIS yönteminin temelinde, pozitif ideal çözüm noktasına en kısa mesafe ve negatif ideal çözüm noktasına en uzak mesafede olan alternatifin seçilmesi yer almaktadır. TOPSIS yöntemi altı adımdan oluşur. Bu adımlar aşağıdaki gibi formüle edilebilir (Opricovic ve Tzeng, 2004: 448-449; Jahanshahloo vd. 2006: 1547-1548; Mahmoodzadeh vd., 2007: 327-328; Park vd. 2011: 2546-2551; Özdemir, 2015: 136-139; Sakthivel vd., 2015: 244-245).

1. Adım: Karar matrisini oluşturulması

Karar matrisini satırında üstünlükleri sıralanmak istenen karar noktaları yer alırken sütunlarda ise karar vermede kullanılan kriterler yer almaktadır:

$$A_{ij} = \begin{bmatrix} a_{11} & a_{12} & \dots & a_{1n} \\ a_{21} & a_{22} & \dots & a_{2n} \\ \vdots & \vdots & \ddots & \vdots \\ a_{m1} & a_{m2} & \dots & a_{mn} \end{bmatrix}$$

2. Adım: Normalize edilmiş karar matrisi

Karar matrisindeki kriterlere ait özelliklerin kareleri toplanır ve toplanan karelerin karekökü alınarak hesaplama işlemi gerçekleştirilir.

$$n_{ij} = \frac{a_{ij}}{\sqrt{\sum_{i=1}^m a_{ij}^2}} \quad (i = 1, \dots, m \text{ ve } j = 1, \dots, p)$$

Normalize matris aşağıdaki gibi elde edilir:

$$N_{ij} = \begin{bmatrix} n_{11} & n_{12} & \dots & n_{1p} \\ n_{21} & n_{22} & \dots & n_{2p} \\ \vdots & \vdots & \ddots & \vdots \\ n_{m1} & n_{m2} & \dots & n_{mp} \end{bmatrix}$$

3. Adım: Ağırlıklandırılmış karar matrisini oluşturulması

Normalize edilmiş karar matrisindeki kriterlere verilen önem doğrultusunda ağırlıklandırılır. $n_i = \sum_{j=1}^n w_j = 1$ burada N matrisinin her bir sütundaki elemanları ile ilgili w_j değeri çarpılarak V matrisi oluşturulur.

$$V_{ij} = \begin{bmatrix} w_1 n_{11} & w_2 n_{12} & \dots & w_p n_{1p} \\ w_1 n_{21} & w_2 n_{22} & \dots & w_p n_{2p} \\ \vdots & \vdots & \ddots & \vdots \\ w_1 n_{m1} & w_2 n_{m2} & \dots & w_p n_{mp} \end{bmatrix}$$

4. Adım: Pozitif ideal ve negatif ideal çözümünün belirlenmesi

Ağırlıklandırılmış karar matrisindeki her bir kolonda maksimum ve minimum değerler tespit edilir.

$$A^+ = V_1^+, V_2^+ \dots \dots V_p^+ \text{ (maksimum değerler)}$$

$$A^- = V_1^-, V_2^- \dots \dots V_p^- \text{ (minimum değerler)}$$

5. Adım: Alternatifler arasındaki mesafe ölçülerinin hesaplanması

Bu adımda maksimum ideal noktasına olan uzaklık ve minimum ideal noktalara olan uzaklık hesaplanır.

$$S_i^+ = \sqrt{\sum_{j=1}^n (v_{ij} - v_j^+)^2} \quad S_i^- = \sqrt{\sum_{j=1}^n (v_{ij} - v_j^-)^2}$$

6. Adım: ideal çözüme görelî yakınlığın hesaplanması

Her bir alternatifin göreceli sıralaması ve puanı hesaplanarak işlem gerçekleştirilir.

$$C_i^+ = \frac{S_i^-}{S_i^- + S_i^+}$$

Çok kriterli karar verme yöntemlerinden bir diğeri ise MOORA'dır. Bu yöntemde, oran metodu ve referans nokta yaklaşımı olarak iki uygulama vardır. Çalışmada kullanılan oran yönteminde TOPSIS yönteminde olduğu gibi; $i = 1, 2, \dots, m$ alternatif sayısı, $j = 1, 2, \dots, n$ kriter sayısı olmak üzere, her bir alternatifin karelerinin toplamı alınır ve toplamın kare kökü alınır daha sonra standart karar matrisinde yer alan değerler toplamın kareköküne bölünerek normalizasyon işlemi tamamlanır. Daha sonra TOPSIS yönteminden farklı olarak işletmeye sağlayacağı fayda yönünden maksimum ve minimum olması istenen kriterler kendi aralarında toplanır ve bu toplamın farkı alınarak MOORA skorları hesaplanır. MOORA yöntemine ilişkin adımlar aşağıdaki gibi formüle

edilebilir (Brauers ve Zavadskas, 2006:447; Brauers ve Zavadskas, 2009: 356-357; Önay, 2015: 246-257; Kıyıcı vd., 2016: 7-8).

1. Adım: Karar matrisini oluşturulması

Karar matrisini satırında üstünlükleri sıralanmak istenen karar noktaları yer alırken sütunlarda ise karar vermede kullanılan kriterler yer almaktadır.

$$A_{ij} = \begin{bmatrix} a_{11} & a_{12} & \dots & a_{1n} \\ a_{21} & a_{22} & \dots & a_{2n} \\ \vdots & \vdots & \ddots & \vdots \\ a_{m1} & a_{m2} & \dots & a_{mn} \end{bmatrix}$$

2.Adım: Normalize edilmiş karar matrisi

Karar matrisindeki kriterlere ait değerlerin kareleri toplanır ve toplanan karelerin karekökü alınır. Daha sonra karar matrisindeki her değer ilgili sütunun kareleri toplamının kareköküne bölünerek normalizasyon işlemi tamamlanır.

$$x^*_{ij} = \frac{x_{ij}}{\sqrt{\sum_{i=1}^m x_{ij}^2}}$$

3. Adım: Kriterlerin maksimum ve minimum olarak belirlenmesi ve MOORA skorunun hesaplanması

Bu adımda normalize edilmiş karar matrisinde yer alan kriterler, işletmeye sağlayacağı faydaya göz önüne alınarak maksimum veya minimum olmalarına göre belirlenip toplanırlar ve toplanan maksimum kriterlerin değerinden toplanan minimum kriterlerin değeri çıkartılır. $j = 1, 2, \dots, g$ maksimize edilecek kriterler ve $j = g + 1, g + 2, \dots, n$ minimize edilecek kriterler olmak üzere MOORA skoru aşağıdaki gibi hesaplanır.

$$y_i^* = \sum_{j=1}^g x^*_{ij} - \sum_{j=g+1}^n x^*_{ij}$$

Tüm bu işlemlerin sonrasında y_i^* değerleri büyükten küçüğe göre doğru sıralanır. y_i^* sıralaması sonucunda ilk sırada yer alan alternatif en uygun seçenek olarak değerlendirilir.

Araştırmanın Bulguları

Çalışmada 11 enerji firmasına ait 10 adet finansal oran 2010-2015 dönemi için incelenmiştir. Dolayısıyla oluşturulan karar matrislerinde 11 adet alternatif ve 10 adet değerlendirme kriteri bulunmaktadır. Örnek olarak sadece 2010 yılına ilişkin TOPSIS ve MOORA uygulamalarına yer verilmiştir. Aynı işlemler diğer dönemler için de tekrarlanarak her dönem için firmalara ait TOPSIS ve MOORA skorları hesaplanmıştır. Çalışmanın bulguları aşağıdaki gibidir.

Tablo 4. 2010 Dönemi Standart Karar Matrisi

Firma	CO	LO	AKDH	ALDH	TB/TA	TB/OZ	KVB/TA	KVB/TB	ROA	ROE
AKENR	0.4000	0.3700	0.2300	6.2500	59.980	150.490	24.660	41.1100	-1.380	-3.440
AKSUE	12.750	11.860	0.0700	9.5900	11.560	13.0700	1.2700	11.0000	5.9200	6.6900
AYEN	1.4500	1.1300	0.2600	11.700	47.180	93.4500	11.840	25.0800	8.2800	16.400
AYGAZ	1.9000	0.9300	1.7100	15.900	28.170	39.9300	20.370	72.3100	8.5400	12.110
EMKEL	0.5300	0.1900	0.6400	14.460	66.230	196.150	42.080	63.5400	-3.470	-8.810
GEREL	1.6000	0.9400	0.9200	6.0700	56.840	132.310	30.050	52.8600	-3.470	-8.090
PETKM	1.6200	0.9200	1.2900	8.2200	32.640	48.4600	28.700	87.9300	5.4800	8.1300
PRKME	11.590	10.820	0.2400	8.7900	7.5200	8.13000	6.3700	84.7200	10.030	10.850
TRCAS	6.1900	5.8100	0.0900	11.520	2.4200	2.48000	1.6200	66.8700	10.050	10.300
TUPRS	1.0500	0.7600	1.9800	36.720	71.970	258.950	63.570	88.3300	5.3000	19.060
ZOREN	0.4900	0.3900	0.1700	5.2200	93.990	1583.09	30.080	32.0100	-2.560	-43.04
Kareler top.	347,88	296,26	9,9800	2419,8	29509,5	2664776	9651,4	42707,8	468,80	3120,9
Toplamın	18,650	17,210	3,1600	49,191	171,780	1632,41	98,241	206,658	21,651	55,865

Tablo 4'te yer alan standart karar matrisindeki her bir kritere (CO, LO, AKDH,...) ait değerlerin kareleri alınmış ve bu kareler toplanmıştır. Daha sonra her bir sütun için, hesaplanan kareler toplamının karekökleri alınmıştır. Karar matrisindeki ham değerler ilgili kritere ait toplamın kareköküne bölünerek Tablo 5'te yer alan normalize karar matrisi oluşturulmuştur.

Tablo 5. 2010 Dönemi Normalize Karar Matrisi

Firma	CO	LO	AKDH	ALDH	TB/TA	TB/OZ	KVB/TA	KVB/TB	ROA	ROE
AKENR	0.0214	0.0215	0.0728	0.1271	0.3492	0.0922	0.2510	0.1989	-0.0637	-0.0616
AKSUE	0.6836	0.6890	0.0222	0.1950	0.0673	0.0080	0.0129	0.0532	0.2734	0.1198
AYEN	0.0777	0.0657	0.0823	0.2378	0.2746	0.0572	0.1205	0.1214	0.3824	0.2936
AYGAZ	0.1019	0.0540	0.5412	0.3232	0.1640	0.0245	0.2073	0.3499	0.3944	0.2168
EMKEL	0.0284	0.0110	0.2025	0.2940	0.3855	0.1202	0.4283	0.3075	-0.1603	-0.1577
GEREL	0.0858	0.0546	0.2912	0.1234	0.3309	0.0811	0.3059	0.2558	-0.1603	-0.1448
PETKM	0.0869	0.0535	0.4082	0.1671	0.1900	0.0297	0.2921	0.4255	0.2531	0.1455
PRKME	0.6214	0.6286	0.0760	0.1787	0.0438	0.0050	0.0648	0.4100	0.4632	0.1942
TRCAS	0.3319	0.3375	0.0285	0.2342	0.0141	0.0015	0.0165	0.3236	0.4642	0.1844
TUPRS	0.0563	0.0442	0.6266	0.7465	0.4190	0.1586	0.6471	0.4274	0.2448	0.3412
ZOREN	0.0263	0.0227	0.0538	0.1061	0.5471	0.9698	0.3062	0.1549	-0.1182	-0.7704
Ağırlık	0.0983	0.0918	0.1114	0.1266	0.1290	0.0717	0.1229	0.1403	0.0914	0.0167

Normalize karar matrisindeki değerler, kritik metot kullanılarak ağırlıklandırılmıştır. TOPSIS uygulamalarında kriterler ağırlıklandırılırken sıklıkla kullanılan yöntemlerden birisi, araştırmacının kriterlere verdiği önem derecesine göre yapılan ağırlıklandırma. Bu yöntem subjektif bir yaklaşım içerdiği için bu çalışmada tercih edilmemiştir. Sık kullanılan diğer bir ağırlıklandırma yöntemi ise tüm kriterlerin eşit önem düzeylerine sahip olduklarının varsayılması ve eşit ağırlıklandırılmasıdır. Kriterlerin subjektif veya varsayımsal yöntemler ile ağırlıklandırması yerine her bir kriterin tüm kriterlerin toplam değeri içerisindeki yerlerine göre yapılacak bir ağırlıklandırmanın daha uygun olacağı düşünülmüştür. Kritik metot uygulanırken kriterlere ilişkin ağırlıklar aşağıdaki formül yardımı ile hesaplanır (Kazan ve Özdemir, 2014: 209-2010).

$$W_{ij} = \frac{c_j}{\sum_{k=1}^c c_k} \quad (j = 1, \dots, c)$$

Kriterlere ilişkin ağırlık derecelerinin hesaplanması için öncelikle Tablo 5'teki ağırlık satırı hariç tüm değerler toplanarak toplam kritik değer (21,5898398) hesaplanmıştır. Daha sonra her bir sütun değeri toplamı, toplam kritik değere bölünerek ilgili kriterin ağırlık derecesi hesaplanmıştır. Örneğin; CO kriterine ait ağırlık derecesi $W_{CO} = 0,0983 = 2,1215 / 21,5898398$ şeklinde hesaplanmıştır. Bu işlem her bir kriter için gerçekleştirilmiştir. Her bir kriterle ilişkin ağırlık derecesi Tablo 5'in en alt satırında yer almaktadır.

Tablo 5'teki her bir kriterin her bir değeri ilgili kriterin ağırlığı ile çarpılarak Tablo 6'da yer alan ağırlıklandırılmış normalize matris elde edilmiştir. Daha sonra pozitif ve negatif ideal uzaklıkların hesaplanabilmesi için Tablo 6'da yer alan ağırlıklandırılmış normalize matrisin her sütunundaki en yüksek ve en düşük değerler (MAX ve MIN) tespit edilmiştir. Tablo 7'de ağırlıklandırılmış normalize matrisin her bir sütunundaki her bir değer MAX ve MIN değerlerinden farkının karesi alınarak her bir alternatif için pozitif ve negatif ideal uzaklıklar hesaplanmıştır.

Tablo 6. 2010 Dönemi Ağırlıklandırılmış Normalize Matrisi

Firma	CO	LO	AKDH	ALDH	TB/TA	TB/OZ	KVB/TA	KVB/TB	ROA	ROE
AKENR	0.0021	0.0020	0.0081	0.0161	0.0450	0.0066	0.0308	0.0279	-0.0058	-0.0010
AKSUE	0.0672	0.0633	0.0025	0.0247	0.0087	0.0006	0.0016	0.0075	0.0250	0.0020
AYEN	0.0076	0.0060	0.0092	0.0301	0.0354	0.0041	0.0148	0.0170	0.0349	0.0049
AYGAZ	0.0100	0.0050	0.0603	0.0409	0.0212	0.0018	0.0255	0.0491	0.0360	0.0036
EMKEL	0.0028	0.0010	0.0226	0.0372	0.0497	0.0086	0.0526	0.0431	-0.0146	-0.0026
GEREL	0.0084	0.0050	0.0324	0.0156	0.0427	0.0058	0.0376	0.0359	-0.0146	-0.0024
PETKM	0.0085	0.0049	0.0455	0.0212	0.0245	0.0021	0.0359	0.0597	0.0231	0.0024
PRKME	0.0611	0.0577	0.0085	0.0226	0.0056	0.0004	0.0080	0.0575	0.0423	0.0032
TRCAS	0.0326	0.0310	0.0032	0.0296	0.0018	0.0001	0.0020	0.0454	0.0424	0.0031
TUPRS	0.0055	0.0041	0.0698	0.0945	0.0541	0.0114	0.0795	0.0599	0.0224	0.0057
ZOREN	0.0026	0.0021	0.0060	0.0134	0.0706	0.0695	0.0376	0.0217	-0.0108	-0.0129
MAX	0.0672	0.0633	0.0698	0.0945	0.0706	0.0695	0.0795	0.0599	0.0424	0.0057
MİN	0.0021	0.0010	0.0025	0.0134	0.0018	0.0001	0.0016	0.0075	-0.0146	-0.0129

Tablo 7. 2010 Dönemi Pozitif ve Negatif İdeal Uzakhklar Tablosu

Pozitif İdeal Uzakhklar										
Firma	CO	LO	AKDH	ALDH	TB/TA	TB/OZ	KVB/TA	KVB/TB	ROA	ROE
AKENR	0.004233	0.003757	0.003807	0.006148	0.000652	0.003958	0.002368	0.001027	0.002327	0.000045
AKSUE	0	0	0.004535	0.004874	0.003833	0.004754	0.006071	0.002754	0.000304	0.000014
AYEN	0.003544	0.003276	0.003677	0.004145	0.001236	0.004279	0.004186	0.001843	0.000056	0.000001
AYGAZ	0.003268	0.003399	0.000091	0.002870	0.002444	0.004592	0.002919	0.000118	0.000041	0.000004
EMKEL	0.004145	0.003875	0.002232	0.003281	0.000435	0.003710	0.000722	0.000283	0.003256	0.000070
GEREL	0.003451	0.003393	0.001397	0.006221	0.000779	0.004059	0.001758	0.000579	0.003256	0.000066
PETKM	0.003438	0.003406	0.000592	0.005379	0.002123	0.004542	0.001902	0.000000	0.000372	0.000011
PRKME	0.000037	0.000031	0.003763	0.005166	0.004218	0.004784	0.005118	0.000006	0.000000	0.000006
TRCAS	0.001194	0.001042	0.004440	0.004205	0.004730	0.004818	0.006003	0.000212	0	0.000007
TUPRS	0.003800	0.003506	0	0	0.000274	0.003381	0	0	0.000402	0
ZOREN	0.004172	0.003744	0.004072	0.006571	0	0	0.001754	0.001461	0.002833	0.000345

Negatif İdeal Uzakhklar										
Firma	CO	LO	AKDH	ALDH	TB/TA	TB/OZ	KVB/TA	KVB/TB	ROA	ROE
AKENR	0	0.000001	0.000032	0.000007	0.001869	0.000042	0.000856	0.000418	0.000078	0.000140
AKSUE	0.004233	0.003875	0	0.000126	0.000047	0.000000	0	0	0.001571	0.000221
AYEN	0.000031	0.000025	0.000045	0.000278	0.001130	0.000016	0.000175	0.000091	0.002460	0.000316
AYGAZ	0.000062	0.000016	0.003343	0.000755	0.000374	0.000003	0.000571	0.001731	0.002570	0.000272
EMKEL	0.000000	0	0.000404	0.000565	0.002297	0.000072	0.002605	0.001271	0	0.000105
GEREL	0.000040	0.000016	0.000898	0.000005	0.001671	0.000033	0.001296	0.000807	0	0.000109
PETKM	0.000041	0.000015	0.001850	0.000060	0.000515	0.000004	0.001177	0.002726	0.001427	0.000234
PRKME	0.003475	0.003215	0.000036	0.000084	0.000015	0.000000	0.000041	0.002503	0.003247	0.000260
TRCAS	0.000930	0.000899	0.000000	0.000263	0	0	0.000000	0.001438	0.003256	0.000255
TUPRS	0.000012	0.000009	0.004535	0.006571	0.002729	0.000127	0.006071	0.002754	0.001370	0.000345
ZOREN	0.000000	0.000001	0.000012	0	0.004730	0.004818	0.001298	0.000203	0.000015	0

Not: Tabloda '0,000000' şeklinde yer alan değerler gerçek sıfır değerini ifade etmeyip virgülden sonra altı sıfırdan fazla rakam içerdiği için bu şekilde gösterilmektedir. Tabloda sadece '0' şeklinde gösterilen değerler, gerçek sıfır değerini ifade eden değerlerdir.

Pozitif ve negatif ideal uzaklıklar tablosunun elde edilmesinden sonra, her satır kendi içinde toplanarak karekökü alınmış ve pozitif ve negatif ideal uzaklık değerleri (S^+ ve S^-) hesaplanmıştır. Daha sonra, $S^+/(S^++S^-)$ formülü ile TOPSIS skorları (C_i^*) elde edilmiştir. 2010-2015 dönemi için hesaplanan TOPSIS skorları ve firmalara ait sıralamalar Tablo 8'de verilmiştir.

Tablo 8. 2010-2015 Dönemi TOPSIS Skorları ve Sıralamaları

Firmalar	2010	Sıra	2011	Sıra	2012	Sıra	2013	Sıra	2014	Sıra	2015	Sıra
AKENR	0.259	11	0.313	11	0.245	10	0.324	10	0.348	7	0.388	10
AKSUE	0.379	5	0.398	6	0.416	3	0.415	6	0.279	11	0.411	9
AYEN	0.294	10	0.319	10	0.265	9	0.401	9	0.323	9	0.419	8
AYGAZ	0.412	3	0.435	2	0.401	4	0.432	4	0.398	4	0.500	2
EMKEL	0.366	7	0.389	7	0.305	7	0.408	8	0.361	6	0.429	6
GEREL	0.306	9	0.382	8	0.300	8	0.410	7	0.377	5	0.484	3
PETKM	0.378	6	0.419	4	0.373	6	0.417	5	0.346	8	0.467	4
PRKME	0.427	2	0.416	5	0.391	5	0.455	3	0.447	2	0.441	5
TRCAS	0.340	8	0.347	9	0.184	11	0.188	11	0.284	10	0.283	11
TUPRS	0.595	1	0.573	1	0.505	2	0.543	1	0.525	1	0.557	1
ZOREN	0.400	4	0.421	3	0.530	1	0.459	2	0.425	3	0.424	7

Tablo 8'de yer alan TOPSIS sıralamaları incelendiğinde, TUPRS firmasının 2012 yılı dışında tüm yıllarda en iyi finansal performansı sergilediği görülmektedir. AYGAZ firması ise 2, 3 veya 4. en iyi performansları sergilemiştir. Ele alınan dönemlerde en kötü performansı sergileyen firmalar ise AKENR, TRCAS ve AYEN firmalarıdır. AKENR firması tüm yıllarda 7-11 arası sıralarda yer alırken, TRCAS 8-11 arası sıralarda yer almıştır.

Daha önce belirtildiği gibi MOORA yönteminde de, TOPSIS yönteminde olduğu gibi önce karar matrisi sonra da normalize matris oluşturulur. Diğer bir ifadeyle, Tablo 4 ve Tablo 5 MOORA yöntemi içinde geçerlidir. Fakat Tablo 4'ün en alt satırında yer alan ağırlıklar sadece TOPSIS yönteminde kullanılmaktadır. MOORA yönteminde ise, kriterlerin maksimizasyonunun mu yoksa minimazyonunun mu faydalı olduğu göz önüne alınarak işlem yapılır. Bu bağlamda Tablo 5'te yer alan, maksimum olması istenen CO, LO, AKDH, ALDH, KVB/TB, ROA ve ROE kriterlerinin toplamından, minimum olması istenen TB/TA, TB/ÖZ, KVB/TA kriterlerinin toplamı çıkarılmıştır. 2010-2015 dönemi için hesaplanan MOORA skorları (Y_i^*) Tablo 9'daki gibidir.

Tablo 9. 2010-2015 Dönemi MOORA Skorları ve Sıralamaları

Firmalar	2010	Sıra	2011	Sıra	2012	Sıra	2013	Sıra	2014	Sıra	2015	Sıra
AKENR	-0,38	9	-1,24	11	-0,02	9	-0,64	9	-1,94	11	0,09	8
AKSUE	1,95	2	0,98	5	2,81	1	1,28	3	0,76	4	1,41	5
AYEN	0,81	7	0,00	9	-0,07	10	-1,10	10	-0,28	9	-0,97	10
AYGAZ	1,59	4	1,89	2	1,63	3	1,75	2	1,66	2	1,87	2
EMKEL	-0,41	10	0,06	8	-0,17	11	0,07	7	0,16	8	0,09	9
GEREL	-0,21	8	-0,29	10	0,03	7	-0,33	8	0,37	7	2,04	1
PETKM	1,03	6	0,82	6	0,56	6	0,68	5	0,60	6	1,39	6
PRKME	2,46	1	2,50	1	2,00	2	2,91	1	2,33	1	1,69	3
TRCAS	1,87	3	1,66	3	0,62	5	0,50	6	0,69	5	0,31	7
TUPRS	1,26	5	1,19	4	1,02	4	1,09	4	1,55	3	1,46	4
ZOREN	-2,35	11	0,57	7	-0,01	8	-1,96	11	-1,88	10	-1,59	11

Tablo 9’da yer alan MOORA sıralamaları incelendiğinde, PRKME firmasının sürekli en iyi finansal performans sergileyen ilk üç firma arasında olduğu görülmektedir. AYGAZ firması ise 2010 yılında en iyi performansı sergileyen 4., 2011 yılında 3., diğer yıllarda ise sürekli 2. sırada yer almıştır. Ele alınan dönemlerde diğer firmalara göre daha düşük finansal performansı sergileyen firmalar ise AKENR, AYEN, EMKEL ve ZOREN firmalarıdır. AKENR firması tüm yıllarda son 4 firma arasında yer alırken, AYEN firması 2010 yılı dışındaki tüm yıllarda son 3 firma arasında yer almıştır. EMKEL firması 2013 yılı dışında tüm yıllarda son 4 firma arasında yer alırken, ZOREN firması ise 2011 yılı dışındaki tüm yıllarda son 4 firma arasında yer almıştır.

Tablo 10. 2010-2015 Dönemi TOPSIS ve MOORA Sıralamaları

Firma/Yıl	T	M	T	M	T	M	T	M	T	M	T	M
	2010	2010	2011	2011	2012	2012	2013	2013	2014	2014	2015	2015
AKENR	11	9	11	11	10	9	10	9	7	11	10	8
AKSUE	5	2	6	5	3	1	6	3	11	4	9	5
AYEN	10	7	10	9	9	10	9	10	9	9	8	10
AYGAZ	3	4	2	2	4	3	4	2	4	2	2	2
EMKEL	7	10	7	8	7	11	8	7	6	8	6	9
GEREL	9	8	8	10	8	7	7	8	5	7	3	1
PETKM	6	6	4	6	6	6	5	5	8	6	4	6
PRKME	2	1	5	1	5	2	3	1	2	1	5	3
TRCAS	8	3	9	3	11	5	11	6	10	5	11	7
TUPRS	1	5	1	4	2	4	1	4	1	3	1	4
ZOREN	4	11	3	7	1	8	2	11	3	10	7	11

Not: Tablodaki ‘T’ harfleri ilgili yıla ait TOPSIS sıralamalarını, ‘M’ harfleri ise MOORA sıralamalarını ifade etmektedir.

Tablo 10’da 2010-2015 döneminde TOPSIS ve MOORA yöntemlerine göre elde edilen sıralamalar karşılaştırmalı olarak yer almaktadır. Tablo 10 incelendiğinde, firma sıralamalarının TOPSIS ve MOORA yöntemlerine göre önemli farklılıklar gösterdiği görülmektedir. Örneğin, 2010 yılında TOPSIS yöntemine göre yapılan finansal performans sıralamasında ilk sırada yer alan

TUPRS firması MOORA yöntemine göre 5. sırada, yine 2010 yılı TOPSIS sıralamalarına göre 4. sırada yer alan ZOREN firması MOORA sıralamalarına göre son sırada yer almıştır. 2010 yılında her iki yönteme göre aynı sırada yer alan tek firma PETKM firmasıdır. Diğer dönemler için yapılan sıralamalarda da benzer farklılıklar söz konusudur. Dolayısıyla her iki yöntemin genel olarak bir birine eşit sonuçlar vermediği ve sıralamalar arasında önemli farklılıkların olduğu söylenebilir.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Finansal performans ölçümünde çoklu kriterlerin dikkate alınmasına olanak sağlayan ve finansal performans ölçümü ve değerlendirmesinde en sık kullanılan yöntemlerden biri TOPSIS çok kriterli karar verme yöntemidir. Bu çalışmada, finansal performansın ölçümü ve değerlendirilmesinde en sık kullanılan ÇKKVY'lerinden olan TOPSIS ve en basit ve en güvenilir olduğu düşünülen MOORA yönteminden faydalanılmıştır.

Analiz sonucunda, TOPSIS ve MOORA yöntemleri ile ölçülen finansal performans skorları ve ele alınan örneklem içerisindeki sıralamaların birbirinden farklı olduğu tespit edilmiştir. Her iki yönteme göre, 2011 yılında AKENR firması 11. sırada, 2012 yılında PETKM firması 6. sırada, 2014 yılında ise AYEN firması 9. sırada yer almaktadır. Diğer dönemlerde ise, firmalar iki yönteme göre farklı sıralarda yer almaktadır.

Analiz sonuçları incelendiğinde, AKENR firması, hem TOPSIS hem de MOORA yöntemine göre tüm dönemlerde finansal performans açısından son sıralarda yer almıştır. AKENR firması özelinde her iki yöntem sonuçlarının birbirlerine yakın olduğu söylenebilir. Her iki yöntem sonucunda birbirine yakın sıralamalara sahip olan bir diğer firma ise AYEN firmasıdır. Yine TUPRS ve AYGAZ firmaları her iki yöntem için de tüm yıllarda en iyi firmalar arasında yer almıştır. ZOREN, AKSUE, TRCAS firmalarına ait sıralamaların ise her iki yönteme göre önemli farklılıklar gösterdiği gözlenmiştir.

Analiz sonuçlarına göre, TOPSIS ve MOORA sıralamalarının bazı firmalar için birbirlerine yakın, bazı firmalar için ise oldukça uzak olduğu tespit edilmiştir. Sonuçlar incelendiğinde TOPSIS ve MOORA yöntemleri ile belirlenen sıralamaların tüm dönemler için genel olarak bir birinden farklı sonuçlar verdiği söylenebilir. Çalışma kapsamında 11 firma ve 6 dönem ele alındığından toplamda 66 TOPSIS ve MOORA sıralaması elde edilmiştir. Söz konusu 66 TOPSIS ve MOORA sıralamasından sadece PETKM firmasına ait 2010, AKENR firmasına ait 2011 ve AYEN firmasına ait 2014 sıralamaları birbirine eşit çıkmıştır. Diğer eşleşmelerde ise, sıralamalar birbirinden farklı gerçekleşmiştir. Analiz sonuçlarına göre, TOPSIS ve MOORA yöntemleri ile yapılan finansal

performans ölçümlerinin genel olarak farklı sonuçlar verdiği yorumu yapılabilir. Çalışmanın diğer bir bulgusu da her iki yöntem ile gerçekleştirilen finansal performans sıralamalarında da tüm yıllarda en iyi veya en kötü performansı sergileyen tek bir firmanın olmamasıdır.

TOPSIS ve MOORA yöntemleriyle yapılan finansal performans karşılaştırmaları bazı varsayımlar altında yapılmaktadır. Finansal performans değerlendirmesi yapan yatırımcıların TOPSIS yöntemini uygularken kriterlere verdiği önem derecesine göre ağırlıklandırma yaparken, MOORA yöntemini uygularken ise, hangi kriterlerin maksimizasyonu veya minimizasyonu durumunda daha yüksek fayda sağlayacağını belirlerken dikkatli olmaları gerekmektedir. Dönem aralığının değişmesi, farklı finansal oranların kullanılması, kriterlere verilen önem derecesi, TOPSIS ve MOORA dışındaki diğer ÇKKVY'lerin kullanılması performans sıralamasını değiştirebilecek sonuçlar verebilecektir.

KAYNAKÇA

- Akkaya, Göktuğ C. (2004), “**Finansal Rasyolar Yardımıyla Havayolları İşletmelerinin Performansının Değerlendirilmesi**”, D.E.Ü.İ.İ.B.F. Dergisi, S. 19, No:1, ss. 15-29.
- Akdoğan, Nalan ve Tenker, Nejat (2007), **Finansal Tablolar ve Mali Analiz Teknikleri**, 12. Baskı, Gazi Kitabevi, Ankara.
- Akyüz, Yılmaz - Bozdoğan, Tunga - Hantekin, Emin (2011), “**TOPSIS Yöntemiyle Finansal Performansın Değerlendirilmesi ve Bir Uygulama**”, Afyon Kocatepe Üniversitesi İİBF Dergisi, S. 13, No: 1, ss. 73-92.
- Aytekin, Sinan ve Sakarya, Şakir (2013), “**BIST’deki Mevduat Bankalarının Finansal Performanslarının 2001 Ve 2008 Finansal Krizleri Çerçevesinde CAMELS Derecelendirme Sistemi İle Değerlendirilmesi**”, Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, S. 13, No: 2, ss. 25-58.
- Brauers, Willem K. M. ve Zavadskas, Edmundas K. (2006), “**The MOORA Method and Its Application to Privatization in a Transition Economy**”, Control and Cybernetics, Vol. 35, No: 2, ss. 445-469.
- Brauers, Willem K. M. ve Zavadskas, Edmundas K. (2009), “**Robustness of the Multi-objective MOORA Method with a Test for the Facilities Sector**”, Technological And Economic Development of Economy, Vol. 2, ss. 352-375.
- Brigham, Eugene F. ve Gapenski, Louis C. (1991). **Financial Management: Theory and Practice**, 6th Edition, Dryden Press, Orlando.
- Ceylan, Ali ve Korkmaz, Turhan (2010), **İşletmelerde Finansal Yönetim**, 11. Baskı, Ekin Yayınevi, Bursa.
- Çabuk, Adem ve Lazol, İbrahim (2016), **Mali Tablolar Analizi**, 16. Baskı, Ekin Yayınevi, Bursa.
- Dumanoğlu, Sezayi (2010), “**İMKB’de İşlem Gören Çimento Şirketlerinin Mali Performanslarının TOPSIS Yöntemi İle Değerlendirilmesi**”. Marmara Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, S. 29, No: 2, ss. 323-339.

- Dumanoglu, S. ve Ergul, Nuray (2010), “**İMKB'de İşlem Gören Teknoloji Şirketlerinin Mali Performans Ölçümü**”, Muhasebe ve Finansman Dergisi, S. 48, ss. 101-111.
- Ege, İlhan - Topaloğlu, Emre E. - Özyamanoglu Murat, (2013). “**Finansal Performans ile Kurumsal Yönetim Notları Arasındaki İlişki: BİST üzerine bir uygulama**”, Akademik Araştırmalar ve Çalışmalar Dergisi (AKAD), S. 5, No: 9, ss. 100-117.
- Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı, (1 Ekim 2016), “Dünya ve Ülkemiz Enerji ve Tabii Kaynaklar Görünümü”, <http://www.enerji.gov.tr/tr-TR/Enerji-ve-Tabii-Kaynaklar-Gorunumleri> (15.03.2017).
- Feng, Cheng-Ming ve Wang, Rong-Tsu, (2000), “**Performance Evaluation For Airlines Including the Consideration of Financial Ratios**”, Journal of Air Transport Management, Vol. 6, No: 3, ss. 133-142.
- Hwang, Ching-Lai, ve Yoon, Kwangsun, (1981), **Multiple Attribute Decision Making Methods and Applications**, Springer-Verlag, Berlin.
- Jahanshahloo, G.R. - Hosseinzadeh Lofi, F. - Izadikhah, M. (2006), “**Extension of the TOPSIS Method for Decision-making Proglems with Fuzzy Data**”, Applied Mathematics and Computation, Vol. 181, ss. 1544-1551.
- Kazan, Halim ve Ozdemir, Omer (2014), “**Financial Performance Assessment of Large Conglomerates via TOPSIS and Critic Methods**”, International Journal of Management and Sustainability, Vol. 3, No: 4, ss. 203-224.
- Kıyıcı, Umut - Korkmaz, Turhan - Uygurtürk, Hasan (2016), “**Türkiye'deki Bireysel Emeklilik Yatırım Fonlarının TOPSIS, VIKOR ve MOORA Yöntemleri İle Karşılaştırmalı Performans Değerlendirmesi**”, Sosyal Bilimler Metinleri, S. 2, 1-16.
- Mandic, Ksenija - Delibasic, Boris - Knezevic, Snezana - Benkovic, Sladjana (2014), “**Analysis of the Financial Parameters of Serbian Banks through the Application of the Fuzzy AHP and TOPSIS Methods**”, Economic Modelling, Vol. 43, ss. 30-37.
- Mahmoodzadeh, S. - Shahrabi, J. - Pariazar, M. - Zaeri, M.S. (2007), “**Project Selection by Using Fuzzy AHP and TOPSIS Technique**”, International Journal of Social, Vol. 1, No: 6, ss. 324-329.

- Opricovic, Serafim ve Tzeng, Gwo-Hshiung (2004), “**Compromise Solution by MCDM Methods: A Comparative Analysis of VIKOR and TOPSIS**”, European Journal of Operational Research, S. 156, ss. 445-455.
- Ömürbek, Vesile ve Kınay, Bülent (2013), “**Havayolu Taşımacılığı Sektöründe TOPSIS Yöntemiyle Finansal Performans Değerlendirmesi**”, Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, S. 18, No: 3, ss. 343-363.
- Önay, Onur (2015), MOORA. Bahadır, F. Yıldırım ve Emrah, Önder (eds.). “**Çok Kriterli Karar Verme Yöntemleri**”, (ss. 245-257), 2. Baskı, Dora Yayınevi, Bursa.
- Özdemir, Muhlis (2015), TOPSIS. Bahadır, F. Yıldırım ve Emrah, Önder (eds.). “**Çok Kriterli Karar Verme Yöntemleri**”, (ss. 133-153). 2. Baskı, Dora Yayınevi, Bursa.
- Park, Jin H. - Park, Il Y. - Kwun, Young C. - Tan, Xuegong (2011), “**Extension of the TOPSIS Method for Decision Making Problems under Interval-valued Intuitionistic Fuzzy Environment**”, Applied Mathematical Modelling, Vol. 35, ss. 2544-2556.
- Sakarya, Şakir ve Akkuş, Hilmi T. (2015), “**Finansal Performansın Ölçülmesinde Geleneksel Oranlar ile Nakit Akım Oranlarının Karşılaştırmalı Analizi: BİST Çimento Şirketleri Üzerine TOPSIS Yöntemi ile Bir Uygulama**”, Afyon Kocatepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, S. 17, No: 1, ss. 109-123.
- Sakarya, Şakir ve Yıldırım, Hasan H. (2016), “**Borsa İstanbul’da İşlem Gören Enerji Şirketlerinin Finansal Performansları İle Hisse Senedi Getirileri Arasındaki İlişkinin Panel Veri Analizi İle Belirlenmesi**”, Journal of Economics, Finance and Accounting, S. 3, No: 1, ss. 17-88.
- Sakthivel, G. - Ilangkumaran, M. - Gaikwad, Aditya (2015), “**A Hybrid Multi-criteria Decision Modeling Approach for the Best Biodiesel Blend Selection Based on ANP-TOPSIS Analysis**”, Ain Shams Engineering Journal, Vol. 6, ss. 239-256.
- Şişman, Bilal ve Doğan, Mesut (2016), “**Türk Bankalarının Finansal Performanslarının Bulanık AHP ve Bulanık MOORA Yöntemleri ile Değerlendirilmesi**”, Yönetim ve Ekonomi: Celal Bayar Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, S. 23, No: 2, ss. 353-371.
- Temizel, Fatih - Doğan, Hamza - Bayçelebi, Berfu E. (2016), “**Kurumsal Yönetim Endeksi Kapsamındaki İşletmelerin Finansal Performans**

Analizi”, Uluslararası İşletme ve Yönetim Dergisi, S. 4, No: 2, ss. 185-202.

Türkiye Petrolleri, (Mayıs, 2016), “Ham Petrol ve Doğal Gaz Raporu”, <http://www.tpao.gov.tr/tp5/?tp=m&id=57> (15.03.2017).

Uygurtürk, Hasan ve Korkmaz, Turhan (2012), “**Finansal Performansın TOPSIS Çok Kriterli Karar Verme Yöntemi ile Belirlenmesi: Ana Metal Sanayi İşletmeleri Üzerine Bir Uygulama**”, Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İİBF Dergisi, S. 7, No: 2, ss. 95-115.

Van Horne, James C. and Wachowicz Jr. John M. (2009), **Fundamentals of Financial Management**, 13th Edition, Pearson Education, London.

Vatansever, Kemal ve Uluköy, Metin (2013), “**Kurumsal Kaynak Planlaması Sistemlerinin Bulanık AHP ve Bulanık MOORA Yöntemleri ile Seçimi: Üretim Sektöründe bir Uygulama**”, CBÜ Sosyal Bilimler Dergisi, S. 11, No: 2, ss. 274-293.

Yükçü, Süleyman ve Kaplanoğlu, Emre (2015), “**Çok Kriterli Karar Verme Yöntemleriyle Gözaltı Pazarı Şirketlerinin Finansal Performanslarının Belirlenmesi**”, Muhasebe Bilim Dünyası Dergisi, S. 17, No: 3, ss. 587-616.

Satış Faaliyetlerinde Hizmet İçi Eğitim Ve Müşteri Odaklı Satış İlişkisi¹**Gülsüm VEZİR OĞUZ**

Yrd.Doç.Dr., İstanbul Gelişim Üniversitesi, İİBF,
Uluslararası İşletmecilik ve Ticaret Bölümü, gvezir@gelisim.edu.tr

Özet

Bu araştırmanın amacı Satış Faaliyetlerinde Hizmet İçi Eğitim ve Müşteri Odaklı Satış İlişkisini araştırmaktır. Araştırmanın modeli betimsel tarama modelidir. Araştırmada veri toplama aracı olarak anket formu kullanılmıştır. Anket formu demografik bilgileri içeren beş sorudan, Clemenz (2001) tarafından geliştirilen Hizmet İçi Eğitim Algısı Ölçeği'den ve Müşteri Odaklı Satış Ölçeği'den meydana gelmektedir. Hizmet içi eğitim ve müşteri odaklı satış arasındaki ilişki incelendiğinde, tüm alt boyutlar arasında istatistiksel ve pozitif yönde ilişki olduğu tespit edilmiştir. Hizmet içi eğitim çalışanların satış becerilerini ve müşteri odaklılıklarını olumlu yönde etkilemektedir.

Anahtar Kelimeler: Hizmet İçi Eğitim, Müşteri Odaklı Satış, Satış, Satış Performansı, Satış İlişkisi

In Service Training And Customer Focused Sales Relations Over Sales-Related Activities**Abstract**

The aim of this study is to research the relation between in service training and customer focused sales relations over sales related activities. The model of the research is descriptive. As data collection tool survey has been used. The survey consists five question of demographic information, two Scale Factors of which are In service Training Perception Scale and Customer Focused Sales Scale. After the relation has been examined it is confirmed that there is both statistical and positive relation among the all subdimensions. In service training positive effects the employees both sales skills and customer focality.

Keywords: In Service Training, Customer Focused Sales, Sales, Sales Performance, Sales Relation

¹ Gönderi/Kabul Tarihi: 20.06.17/11.09.17

GİRİŞ

Pazarlama, üretim öncesinden başlayıp üretim sonrasına kadar uzanan bir süreç iken satış, bu sürecin önemli bir parçasını oluşturmaktadır. Satış, pazarlamanın temel amaçlarından biri olmakla birlikte, müşteri memnuniyeti, kârlılık, verimlilik, sürdürülebilirlik vb. amaçlarla beraber ele alınmalıdır. İşletmeler satış performanslarını artırmak üzere, kurumsal düzeyde birçok iyileştirmeye başvurdukları gibi, satış elemanlarının bireysel gelişimlerinde de işe alımdan eğitime kadar her süreçte yeni beklentileri karşılamaya çalışmaktadırlar. Bu noktada bireysel, kurumsal ve çevresel birçok faktörün performans üzerinde etkili olduğu ve işletmelerin müdahale edebileceği faktörleri iyileştirme yönünde büyük çaba sarf ettiklerinden söz edilebilir. Günümüzde rekabetin her alanda yoğun yaşandığı inkar edilemez bir gerçektir. Dolayısıyla işletmeler farklılık yaratabildikleri ölçüde başarılı olabilmektedir. Özellikle teknolojik alanda yaratılan farklılıklar, rakipler tarafından kolayca taklit edilebilmektedir. İşletmeler bu yoğun rekabet ortamında tüketici tatminini yaratabildikleri oranda başarılı olmakta ve bu farklılığın etkileri de uzun sürmektedir (McCasland 2003). Artan rekabet koşulları altında müşteri her alanda hareket noktası olmuştur. Bu anlayış ile müşteri odaklılık kavramı gelişmiştir. Müşteri odaklı düşünmek, müşteri tatminini hedeflemeyi sağlamaktadır. Organizasyon yapılarını müşteri odaklı olarak kuran işletmeler, rekabette avantaj elde edebilmektedir. İşletmeler bu sayede üstünlük sağlamakta ve farklılık yaratabilmektedir. Müşteri odaklılık kavramı, genel olarak işletmenin müşteri tatmini ve memnuniyeti yaratmayı hedef aldığını açıklamaktadır. Ancak sadece firma düzeyinde değil, çalışanlar ve yöneticiler boyutunda da ele alınmaktadır.

HİZMET İÇİ EĞİTİM

Bilim dünyasındaki gelişmeler, çalışanları meslekleri ile ilgili yenilikleri öğrenmeleri ve ilgili konularda kendilerini geliştirmelerini gerekli kılmaktadır. Böylece, çalışanların mesleki gelişimlerinin sürekli güncel tutulması söz konusudur. Çalışanların yeni gelişmeleri takip edebilmeleri ve değişmelere ayak uydurmaları için sürekli eğitime ihtiyaç duymaktadırlar.(Ekinci & Yıldırım, 2009). Dolayısıyla kalifiye insan gücünün yetiştirilmesinde eğitim, ön planda yer almaktadır. Hizmet içi eğitim, söz konusu sürekli eğitimin önemli hususlarından birisi olmakla birlikte çalışanların her yönden gelişmesini kapsamaktadır (Kaya, Ünalı & Artvinli, 2013). Diğer bir deyişle personelin verimliliğini arttırmaktır (Kaya, Küçük & Çepni, 2004). Çalışanların yeteneklerinin ve niteliklerinin gelişmesiyle birlikte hizmet içi eğitim yoluyla, işletmelerin verimliliklerini artırmak (Şahin & Güçlü, 2010), üretimde yapılan hataları en aza indirmek, iş kazalarını azaltmak hedeflenmektedir (Özalan,

2015). Tüm bunların yanı sıra işletmelerde hizmet içi eğitimlerin planlanması ve uygulanması da önem arz etmektedir. Hizmet içi eğitim planları sayesinde, işletme ve çalışanların bilgi ve becerileri karşılaştırılarak ihtiyaçlar belirlenmektedir. Bu nedenle de hizmet içi eğitimlerin ihtiyaca yönelik gerçekleştirilmesi gerektiği vurgulanmaktadır (Gültekin, Çubukçu & Dal, 2010; Görmüş & Kahya, 2014; Özalan, 2015; Şahin & Güçlü, 2010; Tiyek & Peker, 2015; Yalın, 2001). İşletmeler, iyi üretim veya hizmet gerçekleştirme hedeflemektedirler. Bunu sağlayabilmek içinse çalışanın motivasyonunun artırılması esas gündeme gelmektedir. Kaldı ki insanların motive olması, arzu, istek ve ihtiyaçları karşılandığı takdirde gerçekleşmektedir (Görmüş & Kahya, 2014). Bu durumda işveren, çalışanların motivasyonunu ihtiyaca dayalı eğitimlerle artırabilmektedir. Çalışanların ihtiyaçlarına öncelik verilmesi, onları özel hissettirip motive edecektir. Eğitim, çalışanların çalışma ortamında kendilerini yetersiz hissetmelerinin önüne geçmesini sağlamakla birlikte öğrendiklerini uygulamaya koyabilecekleri düşünülmektedir (Tiyek & Peker, 2015). Uygulamalarda ise, sürekli bir geri besleme sistemi kurulmakta, böylece işletmelerde gereksinimlerin doğru belirlenmesi sağlanmaktadır (Bilgin vd., 2007).

MÜŞTERİ ODAKLI EĞİTİM

Müşteri odaklılığın temeli, pazarlama konseptinin gelişimine dayanmaktadır ve yüksek kârlı iş tanımları ile birlikte müşteri ihtiyaçlarının tam olarak karşılanması olarak ifade edilmektedir (Yang, Zhang & Dong, 2006). Müşteri odaklı yaklaşıma göre, tüm pazarlama faaliyetlerinin odak noktasını müşteri ihtiyaçları, istek ve beklentileri oluşturmaktadır (Bilgen & Kara, 2014). Petersand ve Waterman da, müşteri odaklılığı kavramını, müşteri yakınlığı olarak açıklamaktadır (Petersand & Waterman, 1982). Shapiro ise, müşteri odaklılık ve pazar odaklılık arasında bazı önemli farklılıklar olduğunu ifade ederek, müşteri odaklılığı organizasyon içerisinde müşteri ile ilgili bilgilerin dağılımı ve pazarın ihtiyaçlarının tatminine yönelik plan, strateji ve taktiklerin fonksiyonlar arasında ve organizasyonun genelinin başarısı için oluşturulması olarak tanımlamaktadır (Shapiro, 1988). Kohli ve Jaworski'ye göre müşteri odaklılık, işletme birimleri tarafından toplanan ve kullanılabilen müşteri bilgilerinin derecesi olarak tanımlanmaktadır (Kohli & Jaworski, 1990)

Müşteri odaklılık, yalnızca firma düzeyinde değil, çalışanlar ve yöneticiler boyutunda da ele alınabilir. Bireysel düzeyde müşteri odaklılık, "hizmet sağlayıcıların (çalışanların), müşterilere, onların belirli durumlarının gerektirdiği biçimde hizmet sunmada istekli olmaları" olarak tanımlanmaktadır. Bu durum çalışanların empati kurabilme, dinleme, yanıt verebilme, gülyüzlü olma vb. özellikleri bünyelerinde barındırmalarını gerektirir (Pimpakorn & Patterson, 2010). Ancak, ne kadar istekli olursa olsun, iş yapabilme

becerisinden yoksun bir çalışanın başarılı olabilmesi söz konusu değildir. Bu nedenle işletmeler, özellikle işe alımlarda, adayların istekli ve becerikli olmalarını ön planda tutmaktadır.

İşletmelerin kurumsal düzeyde bir felsefe yaygınlaştırmanın yanı sıra, resmi olarak süreçler ve faaliyetlere ilişkin talimatları, işin müşteri odaklı işleyeceği şekilde düzenlemeleri çalışanları motive etmek açısından oldukça önemlidir. Bu noktada yönetim desteği, eğitim, insan kaynakları, işletme içi ve dışındaki iletişim vb. konularda işletmelere büyük görevler düştüğü bir gerçektir (Fu, 2013). Örneğin, müşteri odaklı olacağını öne süren bir işletmenin satış personeline verdiği eğitimlerde, bütün müşterilerle iletişim kurarken kullanılması gereken belirli kalıplar olduğunu vurgulaması, esasen müşteri odaklı anlayışı tam olarak benimseyemediğinin göstergesi olacaktır.

Müşteri odaklı satış, işletmelerin satış gücü ve satış departmanlarıyla müşteri memnuniyetini ve hizmet kalitesini artırmaya çalışma yöntemleridir (Bilgen, 2017). Bu süreçte, müşteri gereksinimlerinin karşılanması, herhangi bir sorun yaşandığında, sorunun müşteriyi tatmin edecek şekilde çözülmesi hedeflenmektedir. Müşteri odaklı satış anlayışının ün kazanmasıyla birlikte, uzun soluklu başarı için satış yapan işletme ile müşteri arasındaki etkileşimlere ilişkisel bakış açısıyla yaklaşma gerekliliği oluşmaktadır. Bu yaklaşımda satışçılar, işletmelere daha fazla yol gösteren, işletmelerin gereksinimlerini ortaya koyan bir rehber rolüne sahiptir. Ayrıca işletmeler de, satış gücünü kabul edilebilir ve kârlı ilişkileri temel alan bir satış anlayışına yönlendirmektedirler. Ancak birçok işletmenin, müşteri odaklı satış anlayışını benimsediğini ileri sürmesine karşın, bu anlayışın gereklerini yerine getirmediği bilinmektedir.

Müşteri odaklı satışın genel özellikleri (Schwepker, 2003);

- Müşterilere memnuniyet verici satın alma kararlarında yardımcı olma yönünde isteklilik,
- Müşterilere gereksinimlerini belirleme yönünde yardımcı olmak,
- Bu gereksinimleri karşılayacak ürünler sunmak,
- Ürün özelliklerini müşterilere açık bir şekilde anlatmak,
- Müdahale ederek etkileme yöntemlerinden kaçınmak,
- Satış baskısından kaçınmak olarak sıralanabilir.

SATIŞ PERFORMANSI

Satış performansı denildiği zaman, başta satış gelirleri olmak üzere, çoğunlukla finansal performans göstergeleri akla gelmektedir. Ancak satış performansı, davranışsal girdi ve çıktıları da içeren çok geniş kriterlerin bir arada değerlendirilmesi sonucu belirlenmektedir. Geleneksel satış yönetimi yaklaşımında satış yöneticileri satış performansını değerlendirirken satış hacmini ve bazen bunun yanında geçmiş satışları dikkate almaktadırlar. Hatta bazı yöneticiler satış temsilcisinin günde kaç müşteri ziyareti gerçekleştirdiğini performansın en önemli belirleyicisi olarak görmektedirler. Ancak performansın “iyi” ya da “kötü” olarak nitelendirilebilmesi için birçok ölçütün bir arada kullanılmasına ihtiyaç duyulmaktadır. Bu nedenle satış performansı değerlendirilirken nicel ve nitel ölçütlerin bir arada kullanılması daha verimli olacaktır.

Performans değerlendirmede direkt finansal performans üzerinde etkili olmayan kriterleri de göz önünde bulundurmak gerekmektedir. Örneğin, müşteri memnuniyeti doğrudan performansı etkilemiyor olsa da, müşteri memnuniyetinin sonuçları performansı olumlu yönde etkileyecektir (Mueller, 2011). Bu nedenle performans üzerinde dolaylı etkisi bulunan unsurları da performans değerlendirmede sürece dâhil etmek gerekir.

Farklı sektörlerde faaliyet gösteren firmaların satış performansları kıyaslanırken, ortak bir ölçüm yönteminin belirlenmesi ve performansa etki eden tüm kriterlerin karşılaştırılması gerekmektedir. Örneğin, hizmet sektöründe faaliyet gösteren firmaların hizmetleri, somut ürünlerle büyük ölçüde farklılık göstermektedir. Farklı sektörlerde performans belirlenirken üretimden satış sonrasına kadar tüm alanlarda ortak bir payda oluşturmak önemlidir (Mitchel, 2002). Performans değerlendirmede geçmiş satışları referans almak da tek başına yeterli olmayacaktır. Günümüz rekabet koşulları dikkate alındığında, firmanın kendi performansı tek başına bir gösterge oluşturamamaktadır. Ancak kendi performanslarını rakiplerin performanslarıyla karşılaştıran işletmeler gerçekçi bir yaklaşım sergilemiş olacaklardır.

Her bir satış elemanının bireysel performansı son derece büyük öneme sahiptir; çünkü kurumsal performans, satış elemanlarının bireysel performanslarının kümülatif toplamından oluşmaktadır (Schultz & Good, 2000). Bu anlamda satış yöneticilerinin her bir satış elemanının performansını doğru değerlendirebilecek düzeyde bilgi sahibi olması ve sahayı yakından izliyor olması gerekmektedir.

Satış personeline ilişkin performansın değerlendirilmesinde çeşitli taraflar söz sahibi olabilir. Değerlendirmeyi kimin yapacağı işletmenin örgüt kültürü ile

yakından ilişkilidir. Performans; bireyin yöneticisi tarafından, kendisine bağlı çalışan/çalışanlar tarafından, kendisi tarafından, iş arkadaşları tarafından, müşterisi/müşterileri tarafından veya değerlendirme komiteleri tarafından değerlendirilebileceği gibi, 360 derecede değerlendirme yöntemi de tercih edilebilir. 360 derece değerlendirmede tüm paydaşlar sistemli bir şekilde değerlendirme sürecine dahil olmaktadır (Çetin, Arslan & Dinç, 2015).

YÖNTEM

Araştırmanın modeli betimsel tarama modelidir. Araştırmada veri toplama aracı olarak anket formu kullanılmıştır. Anket formu demografik bilgileri içeren beş sorudan, Hizmet İçi Eğitim Algısı Ölçeği’den ve Müşteri Odaklı Satış Ölçeği’den meydana gelmektedir.

“Hizmet İçi Eğitim Algısı Ölçeği”, Clemenz (2001) tarafından geliştirilen 30 soruluk ölçek ile değerlendirilmiştir. Bu ölçek üç boyutu ölçümlemek üzere yapılandırılmış ve eğitim koşulları, eğitim esnasındaki ilişkiler ve eğitimin faydaları olarak adlandırılmıştır. İlk boyut 9, ikinci boyut 8, üçüncü boyut ise 13 soru önermesinden oluşmaktadır. Ölçekte cevaplar 5’li likert ölçeği ile alınmıştır (1: Kesinlikle katılmıyorum, 5: Kesinlikle katılıyorum). Bu çalışmada Cronbach’s Alfa katsayısı “eğitim koşulları” alt boyutunda 0,80, “eğitim esnasındaki ilişkiler” alt boyutunda 0,78, “eğitimin faydaları” alt boyutunda 0,76 olarak tespit edilmiştir.

“Müşteri Odaklı Satış Ölçeği” tarafından geliştirilmiş olup toplam iki boyutludur. 22 soru önermesinden oluşan söz konusu ölçek satış becerileri ve müşteri odaklılık olarak adlandırılmıştır. Satış becerileri alt boyutu 12 sorudan ve müşteri odaklılık alt boyutu 10 sorudan oluşmaktadır. Bu çalışmada Cronbach’s Alfa katsayısı “satış becerileri” alt boyutunda 0,78 ve “müşteri odaklılık” alt boyutunda 0,80 olarak tespit edilmiştir.

Araştırmanın evrenini İstanbul ilinde faaliyet gösteren perakende giyim mağazalarda çalışan personeller oluşturmaktadır. Araştırma evrenini temsilen, tesadüfi örneklem yoluyla belirlenmiş olan 400 çalışan üzerinde anket uygulaması yapılmış olup, söz konusu 400 çalışan araştırmanın örneklemini oluşturmaktadır. Örneklem sayısının tespit edilmesinde Yazıcıoğlu ve Erdoğan (2004) tarafından hazırlanan örneklem büyüklüğü hesaplama formülünden faydalanılmıştır. Veriler SPSS 16 paket programında analiz edilmiştir. Verilerin çözümlenmesinde tanımlayıcı istatistiklerden, t testi ve ANOVA testi analizinden faydalanılmıştır.

BULGULAR

Araştırma kapsamında yer alan örneklemin demografik özellikleri tablo 1’de yer almaktadır.

Tablo 1. Kişisel Bilgilere İlişkin Bulgular

	Frekans	%
Cinsiyet		
Kadın	216	54,0
Erkek	184	46,0
Toplam	400	100,0
Yaş		
18-29	227	56,8
30-39	97	24,2
40-49	44	11,0
50 ve üzeri	32	8,0
Toplam	400	100,0
Eğitim durumu		
Lise	72	18,0
Önlisans	88	22,0
Lisans	192	48,0
Yüksek lisans	48	12,0
Toplam	400	100,0
Medeni durum		
Bekar	280	70,0
Evli	120	30,0
Toplam	400	100,0
Deneyim yılınız		

6 aydan az	80	20,0
6 ay-1 yıl	95	23,8
1-3 yıl	98	24,5
3-5 yıl	85	21,2
5 yıl üzeri	42	10,4
Toplam	400	100,0

Araştırmaya katılanların %54'ü kadın, %56,8'i 18-29 yaş aralığında, %48'i lisans mezunu, %70'i bekar ve %24,5'i 1-3 yıllık deneyime sahiptir (Tablo 1).

Kişisel bilgilere göre hizmet içi eğitim algısı ilişkisi incelenmiştir. Buna göre cinsiyet ve medeni duruma göre hizmet içi eğitim algısı farklılık göstermemektedir ($p>0,05$). Bununla beraber yaş, eğitim durumu ve deneyim yılına göre hizmet içi eğitim algısı alt boyutları arasında istatistiksel olarak anlamlı ilişki tespit edilmiştir ($p<0,05$). Farklılıkların hangi değişkenden kaynaklandığı Post Hoc testlerinden Tukey testi ile araştırılmıştır. Yaşa göre hizmet içi eğitim algısındaki farklılık 40-49 yaşındaki bireylerden kaynaklanmaktadır. 40-49 yaş aralığındaki bireylerin eğitim koşulları, eğitim esnasındaki ilişkiler ve eğitimin faydaları algıları diğer çalışanlara göre daha düşüktür. Eğitim durumuna göre hizmet içi eğitim algısındaki farklılık yüksek lisans mezunu bireylerden kaynaklanmaktadır. Yüksek lisans mezunu bireylerin eğitim koşulları, eğitim esnasındaki ilişkiler ve eğitimin faydaları algıları diğer çalışanlara göre daha yüksektir. Deneyim yılına göre hizmet içi eğitim algısındaki farklılık 5 yıl üzeri deneyime sahip bireylerden kaynaklanmaktadır. 5 yıl üzeri deneyime sahip bireylerin eğitim koşulları, eğitim esnasındaki ilişkiler ve eğitimin faydaları algıları diğer çalışanlara göre daha yüksektir (Tablo 2).

Tablo 2. Kişisel Özelliklere Göre Hizmet İçi Eğitim Algısı

	Eğitim Koşulları*	Eğitim Esnasındaki İlişkiler*	Eğitimin Faydaları *
Cinsiyet			
Kadın	34,88	31,30	51,15
Erkek	33,91	30,43	51,13
t	1,551	1,282	1,346
p	0,101	0,200	0,179
Yaş			
18-29	35,70	30,59	50,67
30-39	34,50	31,28	53,18
40-49	31,20	29,22	44,88
50 ve üzeri	36,50	34,25	51,00
F	4,771	3,878	13,501
p	0,003	0,009	0,000
Eğitim durumu			
Lise	34,00	29,88	49,33
Önlisans	35,81	30,90	50,09
Lisans	34,29	30,29	50,26
Yüksek lisans	37,66	35,60	53,66
F	3,188	7,969	2,592
p	0,024	0,000	0,038
Medeni durum			
Bekar	34,82	31,02	50,11
Evli	33,00	30,57	51,93
t	1,279	0,607	1,215

p	0,210	0,544	0,281
Deneyim yılınız			
6 aydan az	34,50	30,40	48,55
6 ay-1 yıl	33,96	30,20	49,61
1-3 yıl	34,30	29,16	49,12
3-5 yıl	32,87	31,22	50,02
5 yıl üzeri	36,54	34,39	55,75
F	3,015	7,817	14,438
p	0,018	0,000	0,000

* Kolmogorov-Smirnov testi sonucunda parametrik testlere (T-Testi ve Anova) tabi tutulmuştur.

Kişisel bilgilere göre müşteri odaklı satış algısı ilişkisi incelenmiştir. Buna göre medeni duruma göre müşteri odaklı satış algısı farklılık göstermemektedir ($p>0,05$). Bununla beraber cinsiyet, yaş, eğitim durumu ve deneyim yılına göre müşteri odaklı satış algısı alt boyutları arasında istatistiksel olarak anlamlı ilişki tespit edilmiştir ($p<0,05$). Farklılıkların hangi değişkenden kaynaklandığı Post Hoc testlerinden Tukey testi ile araştırılmıştır. Cinsiyete göre müşteri odaklı satış algısındaki farklılık incelendiğinde satış becerileri alt boyutunda kadın çalışanların ve müşteri odaklılık alt boyutunda erkek çalışanların algıları daha yüksektir. Yaşa göre müşteri odaklı satış algısındaki farklılık 50 ve üzeri yaşındaki bireylerden kaynaklanmaktadır. 50 ve üzeri yaşındaki bireylerin satış becerileri ve müşteri odaklılık algıları diğer çalışanlara göre daha düşüktür. Eğitim durumuna göre müşteri odaklı satış algısındaki farklılık yüksek lisans mezunu bireylerden kaynaklanmaktadır. Yüksek lisans mezunu bireylerin satış becerileri ve müşteri odaklılık algıları diğer çalışanlara göre daha yüksektir. Deneyim yılına göre müşteri odaklı satış algısındaki farklılık 5 yıl üzeri deneyime sahip bireylerden kaynaklanmaktadır. 5 yıl üzeri deneyime sahip bireylerin satış becerileri ve müşteri odaklılık algıları diğer çalışanlara göre daha yüksektir (Tablo 2).

Tablo 3. Kişisel Özelliklere Göre Müşteri Odaklı Satış Algısı

	Satış Becerileri*	Müşteri Odaklılık*
Cinsiyet		
Kadın	46,03	33,70
Erkek	44,38	37,04
t	2,173	4,841
p	0,030	0,000
Yaş		
18-29	45,07	35,06
30-39	44,37	34,32
40-49	44,56	31,97
50 ve üzeri	52,66	42,50
F	9,091	17,545
p	0,000	0,000
Eğitim durumu		
Lise	42,88	31,00
Önlisans	43,90	36,90
Lisans	45,12	34,43
Yüksek lisans	53,40	41,33
F	22,542	29,097
p	0,000	0,000
Medeni durum		
Bekar	45,85	35,21
Evli	43,92	35,06
t	1,959	0,191
p	0,052	0,849

Deneyim yılı		
6 aydan az	44,30	34,12
6 ay-1 yıl	44,50	33,51
1-3 yıl	45,02	32,57
3-5 yıl	43,56	31,09
5 yıl üzeri	47,84	37,74
F	2,859	14,149
p	0,023	0,000

* Kolmogorov-Smirnov testi sonucunda parametrik testlere (T-Testi ve Anova) tabi tutulmuştur.

Hizmet içi eğitim ve müşteri odaklı satış arasındaki ilişki incelendiğinde, tüm alt boyutlar arasında istatistiksel ve pozitif yönde ilişki olduğu tespit edilmiştir. Hizmet içi eğitim çalışanların satış becerilerini ve müşteri odaklılıklarını olumlu yönde etkilemektedir ($p < 0,05$) (Tablo4).

Tablo 4. Hizmet İçi Eğitim ve Müşteri Odaklı Satış İlişkisi Korelasyon Testi

		Eğitim Koşulları	Eğitim Esnasındaki İlişkiler	Eğitimin Faydaları
Satış Becerileri	r	,432**	,221**	,164**
	p	,000	,000	,000
	N	400	400	400
Müşteri Odaklılık	r	,383**	,265**	,221**
	p	,000	,000	,000
	N	400	400	400

SONUÇ

Bu araştırmada perakende giyim sektöründe çalışan personelin hizmet içi eğitim algısı ve müşteri odaklı satış aktiviteleri arasındaki ilişki incelenmiştir. Perakende giyim sektöründe satış için çalışanların gösterdikleri performans önem kazanmaktadır.

Müşteriyle birebir iletişim ve etkileşim kurularak satışın yapılması nedeniyle, müşteriyle kurulacak ilişkiler önem kazanmaktadır. Burada personelin satışla ve müşteri odaklılıkla ilgili hizmet içi eğitimin sunulması, performansın artırılması adına önemli olacaktır.

Bu araştırma sonucunda hizmet içi eğitim ve müşteri odaklı satış arasında pozitif yönlü ilişki tespit edilmiştir. Hizmet içi eğitimde eğitim koşulları, eğitim esnasındaki ilişkiler ve eğitimin faydaları, personelin satış becerilerini ve müşteri odaklı olmalarını olumlu yönde etkilemektedir.

KAYNAKÇA

- Bilgen, İ. (2017). **Güncel Bir Satış Yaklaşımı Olarak Müşteri Odaklılık ve Satış Performansını Etkileyen Diğer Unsurlar**. İstanbul: Beta.
- Bilgen, İ. & Kara, A. (2014, Mayıs). **Çevreci Ürünlerde Tüketim Değerleri ve Marka Sadakatinin Satın Alma Niyeti Üzerindeki Etkisi ve Bir Araştırma**. 13. Ulusal İşletmecilik Kongresi, 875-883.
- Bilgin, K. U., Akay, A., Koyuncu, E., & Haşar, E. Ç. (2007). **Yerel yönetimlerde hizmet içi eğitim**. Ankara: TEPAV Yay.
- Clemenz, C.E., (2001). **Measuring Perceived Quality of Training in the Hospitality Industry**, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Virginia Polytechnic Institute and State University, Blacksburgh/Virginia.
- Çetin, C., Arslan, M.L. & Dinç, E. (2015). **İnsan Kaynakları Yönetimi**. 4. Baskı, İstanbul: Beta.
- Ekinci, Ö. & Yıldırım, A. (2009). **İl Eğitim Denetmenleri ve İlköğretim Okulu Yöneticilerinin Hizmet İçi Eğitim Faaliyetlerine Yönelik Beklentileri**. Ege Eğitim Dergisi, 10(1), 70-91.
- Fu, Y.K. (2013). **The Influence of Internal Marketing by Airlines on Customer – Oriented Behavior: A Test of the Mediating Effect of Emotional Labor**. Journal of Air Transport Management, 32(50), Erişim Tarihi: 13.04.2017 <http://dx.doi.org/10.1016/j.jairtraman.2013.06.014>.
- Görmüş, A. Ş., & Kahya, V. (2014). **Hizmet İçi Eğitim Programlarının Kamu Çalışanlarının Motivasyonuna Etkisi: Eti Maden İşletmelerinde Bir Uygulama**. Optimum: Journal of Economics ve Management Sciences/ Ekonomi ve Yönetim Bilimleri Dergisi, 1(1).
- Gültekin, M.; Çubukçu, Z., & Dal, S. (2010). **İlköğretim Öğretmenlerinin Eğitim- Öğretimle İlgili Hizmetiçi Eğitim Gereksinimleri**. Selçuk Üniversitesi Ahmet Keleşoğlu Eğitim Fakültesi Dergisi, 29, 131-152.
- Kaya, A.; Küçük, M.; & Çepni, S. (2004). **Fizik Laboratuvarlarına Yönelik Hazırlanan Bir Hizmet İçi Eğitim Programının Değerlendirilmesi**. Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 16(2),89-103.
- Kaya, N.; Ünalı, Ü.E. & Artvinli, E. (2013). **Coğrafya Öğretmenlerine Yönelik Hizmet İçi Eğitim Faaliyetlerine Tarihsel Bir Bakış: 1923-2012**. Marmara Coğrafya Dergisi, 27,41-57.

- Kohli, A. K., & Jaworski, B. J. (1990). **Market orientation: the construct, research propositions, and managerial implications.** *The Journal of Marketing*, 1-18.
- McCasland, M., 2003, **Why CRM Wastes Customer's Time**, www.brandinquiry.com
- Mitchel, J.O. (2002). **Comparison of Sales Performance Across Financial Service Sectors.** *Journal of Financial Services Marketing*, 7(2),178-179.
- Mueller, F. (2011). **Sales Management Control Strategies in Banking: Strategic Fit and Performance Impact.** 1. Baskı, Almanya: Gabler.
- Özalan, F. (2015). **İnsan Kaynakları Yönetimi Eğitim İhtiyaç Analizinin Hizmet İçi Eğitimde Önemi ve Yeri.** İstanbul: Bahçeşehir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Petersand, T. & Waterman, R. H. (1982). **Insearch Of Excellence: Lessons From America's Best-Run Companies.** New York: Harper&Row.
- Pimpakorn, N. & Patterson, P. G. (2010) **Customer – Oriented Behavior of Front – Line Service Employees: The Need to be Both Willing and Able.** *Australasian Marketing Journal*, 18,58, DOI: 10.1016/J.AUSMJ.2010.02.004.
- Schwepker, C. H. (2003). **Customer - Oriented Selling: A Review, Extension, And Directions For Future Research.** *Journal of Personal Selling & Sales Management*, 23(2), 152, ISSN 0885-3134 / 2003.
- Schultz, R.J. & Good, D. J. (2000). **Impact of the Consideration of Future Sales Consequences and Customer-Oriented Selling on Long-Term Buyer-Seller Relationships.** *Journal of Business & Industrial marketing*, 15(4), 200-215.
- Shapiro, B. P. (1988). **What The Hell İs 'Market-Oriented'.** *Harvard Business Review*, 66, 19-25.
- Şahin, L. & Güçlü, C.F. (2010). **Genel Olarak Hizmet İçi Eğitim. Ülker Şirketler Topluluğu Hizmet İçi Eğitim Süreci veUygulamaları.** *Sosyal Siyaset Konferansları*, 59, 217–270.
- Tiyek, R. & Peker, K. (2015). **Sosyal Hizmet Alanında Çalışanların Hizmetiçi Eğitim Programlarını Değerlendirmeleri: Bir Büyükşehir Belediyesinde Araştırma.** *Journal of Administrative Sciences/Yonetim Bilimleri Dergisi*, 13(26).

Yang, Z., Zhang, X. & Dong D. (2006). **A Reexamination of Customer Orientation and Business Performance:** From a Cultural Perspective. Management Science and Engineering ICMSE '06 International Conference, 5-7 Lille, 1355 – 1359.

Yazıcıoğlu, Y. & Erdoğan, S. (2004). **SPSS Uygulamalı Bilimsel Araştırma Yöntemleri.** Ankara: Detay Yayıncılık.

Küresel Neoliberalizmin Kentsel Tasvirinde Kapalı Yerleşmeler ve Sosyo-Mekânsal Ayrışma: Latin Amerika - Türkiye *

Sebahat ÖZKAN

Yüksek Lisans Öğrencisi, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, Kamu Yönetimi Anabilim Dalı

Özet

Küreselleşme ve neoliberalizmin etkisi ile 1980'lerden itibaren değişmeye ve dönüşmeye başlayan kent, yeni bir kentleşme modeli olan kapalı yerleşimlere kucak açmıştır. Kapılar, çitler ve barikatlar vasıtasıyla kapatılan ve güvenlik görevlileri tarafından korunan bu yerleşimler daha çok üst ve üst-orta sınıfa hitaben ortaya çıkmıştır. Heterojen kentin kaotik ortamından uzaklaşmak isteyen ve kendi gibi olanla bir arada olma isteği güden bu sınıflar barınma, çalışma ve sosyalleşme mekânları olarak kapalı yerleşkeleri tercih ederek sosyal ve mekânsal olarak ayrışma eğiliminde bulunmuşlardır. Diğer taraftan şiddet ve suç korkusu nedeniyle güvenlik kaygısı kendini emniyete almak isteyen kesimin kapalı yerleşkelere olan talebini daha da arttırmış. Bu da ayrışma boyutunun derinleşmesine neden olmuştur. Bu bağlamda, bu çalışmanın amacı küreselleşmenin ve neoliberal politikaların Latin Amerika ülkelerini ve Türkiye'yi kentsel düzeyde nasıl etkilediğini ve sosyo-mekansal ayrışma olgusunun kapalı siteler ekseninde nasıl meydana geldiğini tartışmaktır.

Anahtar kelimeler: Küreselleşme, neoliberalizm, kapalı yerleşmeler, sosyo-mekansal ayrışma.

Gated Communities in the Urban Context of Global Neoliberalism and Socio-Spatial Segregation: Latin America and Turkey

Abstract

The city has started to change and transform since the 1980s with the effect of globalization and neoliberalism, and has embraced gated communities as a new model of urbanization. These settlements, which were closed by gates, fences and barricades and guarded by security officers, appeared to address mostly in the upper and upper-middle class. These classes want to move away from the chaotic environment of the heterogeneous city and to be together with oneself. Therefore,

* Gönderi/Kabul Tarihi:14.04.17/26.07.17

they have tended to separate socially and spatially by preferring gated communities as places of accommodation, work and socialization. On the other side, the security concern caused by fear of violence and crime has increased the demand to closed gated communities for those who want to feel secure. This has caused to deepen the depth of segregation. Within this context, purpose of this study is to discuss how globalization and neoliberal politics affect Latin American countries and Turkey at the urban level and how socio-spatial segregation take place within the context of gated communities.

Keywords: Globalization, neoliberalism, gated communities, socio-spatial segregation.

GİRİŞ

1970'ler ile birlikte, neoliberal fikir ve yapıların arkasındaki güç olan iktisadi küreselleşme, yirminci yüzyıla damgasını vuran ulus devlet fikrini zayıflatmaya ve piyasaya devlet müdahalesini en aza indirmeye hatta ortadan kaldırmaya meyilli bir şekilde kendi ideolojik argümanlarını yaymaya başlamıştır. Bu dönemde ulus devletlerin temsilcileri metropol kentler bu çerçevede küresel sürece eklemeye çalışmıştır. Sermayenin devinimi ve dönüşümü bu kentler üzerinden yürütülmüş ve sermaye metropol kentte kendi mekanlarını üretmiştir. Sermayeyi çekmek isteyen ülkeler ise, küreselleşme çabası ile kentsel mekânda bir dizi değişim, dönüşüm ve yenileme yapılması için çeşitli politikalar üretmiş ve kentsel mekân sermaye döngüsünde artı değeri üretir olmuştur. Bu süreçte zenginler daha zengin olurken, emek piyasasında ter dökenler için durum tersine bir hal almıştır. Diğer taraftan gelişen hizmet sektörü dolayısıyla üst-orta sınıf olarak tabir edilen, beyaz yakalılarının oluşturduğu yeni bir orta sınıf metropol kentlerde baş göstermiştir. Sınıflar arasındaki sınırlar ise yeni kentleşme biçimleriyle koyulaştırılarak sosyal ve mekânsal olarak ayrışmaya sebebiyet vermiştir.

İlk olarak Kuzey Amerika'da ortaya çıkan kapalı ve korunaklı lüks siteler küresel dalganın etkisi ile dünya çapında bir trend haline gelmiştir. Üst ve üst-orta sınıfa hitap eden bu yerleşimler sakinlerini, şiddetten, kentin bilinmeyen karanlık yüzünden korumak ve onlara prestij, seçkinlik ve statü sunarak onları kendi gibi olanlarla bir araya getirmektedir. Toplumsal tabakanın üst tarafında yer alan bu yeni seçkinler heterojen kentin kaosundan izole olan bu refah adacıklarında homojen bir topluluk içerisinde konut sahibi olarak kendilerini sosyal ve mekânsal olarak ayrıştırma eğiliminde bulunmuşlardır. Bu ayrışmanın fiziksel olarak görünen kısmı kapılar, duvarlar ve çitler gibi barikatların yanı sıra kameralar gibi güvenlik aygıtları ve üniformalı güvenlik görevlileri vasıtasıyla da sağlamlaştırılmıştır.

Üçüncü dünya ülkeleri olarak da tabir edilen gelişmekte olan ülkeler gelişmiş ülkelerle benzer şekilde çok katmanlı bir kent ve toplum kimliği oluşturma hevesi çerçevesinde küresel ile bütünleşme çabasıyla bu yeni kentleşme biçimini ithal etmiştir. Bu bağlamda, bu çalışmanın amacı küreselleşmenin ve neoliberal politikaların Latin Amerika ülkelerini ve Türkiye'yi kentsel düzeyde nasıl etkilediğini ve sosyo-mekansal ayrışma olgusunun kapalı siteler ekseninde nasıl meydana geldiğini tartışmaktır.

KAPALI YERLEŞMELER VE SOSYO-MEKÂNSAL AYRIŞMA

1980'ler itibarı ile dünya ekonomisinde, politik, sosyal ve mekânsal alanlarda meydana gelen dönüşümleri belli bir açıdan açıklayan küreselleşme söylemi, hâkim sınıf tarafından oluşturulan bir politik ve ekonomik programı meşru göstermek üzere oluşturulup yaygınlaştırılmıştır (Öktem, 2005:25). Serbest piyasa ekonomisine odaklı bu dönüşüm toplumda, ekonomik eşitsizliklerle beraber her alanda kendini hissettiren bir eşitsizlikler dizisini de beraberinde getirmiştir. Dolayısıyla küreselleşme sürecinin bir sonucu olarak ayrışma, toplumsal tabakalaşma sorunları ve bunun sosyal ve mekânsal etkileri de gündeme gelmiştir (Şanlı ve Özdemir Sönmez, 2016:1140).

Küreselleşme ile birlikte üretilen neoliberal politikaların dünyanın tamamını etkisi altına alması, neoliberal kapitalizmi doğurmuş ve bu da kentsel mekânın üretilmesinde kendi kurallarını meydana getirmesini sağlamıştır. Bu sistemde kentler, kapitalizmin kendini temellendirdiği artı değeri yaratan mekânlar olmuştur (Uğurlu, 2013:2). Benzer şekilde Öktem (2011:24) de kentsel mekânın neoliberal küreselleşme projesinin kurucu öğelerinden biri olduğunu belirtmiş ve bu projenin işsizlik, mekânsal ayrışma, kentsel gerilim, vb. olumsuz sonuçlarının da en çok hissedildiği mekanlar olduğunu dile getirmiştir.

Sınıfsal ayrışmanın ve kutuplaşmanın gözle görülen temsilcileri kentsel mekânlar, önceleri sanayi faaliyetleri tarafından biçimlendirilirken şimdilerde ise sermayenin dönüşümü ve neoliberal politikalar ile gündeme gelen kapitalizm ve küreselleşme süreçleri tarafından şekillendirilmektedir. Değişen ekonomik yapılar, kent ve kent kültürünün yanı sıra kentlileri, kentli kültürünü ve alışkanlıklarını da değişime uğratmıştır. Yaşanan değişimin her aşamasındaki sınıfsal farklılık ise dönemin getirdikleriyle birlikte sınıfsal ayrışmanın aynası olan kentsel mekâna yansımaktadır (Şanlı ve Özdemir Sönmez, 2016: 1142-1143).

Evren (2007:13-15)'in iddiasına göre, kentsel mekânda yaşanan ayrışma evrensel olanla bütünleşme süreçlerinin bir bedelidir. Bu sadece üçüncü dünya ülkeleri ya da gelişmekte olan ülkeler olarak da tabir edilen ülke kentleri için değil, küresel ekonominin etkisinde bulunan tüm ülke kentleri için var olan bir

sorundur. Küresel ile bütünleşme çabalarının faturasını ödeyen ise kentler olmaktadır. Bu bedel ise yerelde yaşanan sosyal kutuplaşma, gelir eşitsizliği ve sonuç olarak kentsel gerilimlerdir. Çeşitli toplumsal tabakalardan müteşekkil heterojen kent, bu sorunları aşmak amacıyla bir yandan daha fazla mekânsal kompartımanlara ayrılırken diğer yandan ise yine bu parçaların her birinin içinde bir tümleşme ya da homojenleşme süreci yaşamaktadır. Bu dönüşümde barınma, çalışma, rekreasyon, ve sosyalleşme alanları kendi kendine yeterli yeni sosyo-mekansal formlar halinde yeniden biçimlenmiştir. Barınmanın yeni mekânı olan kapalı sitelerde ayrışmayı tetikleyen sınırlar, kontrollü girişler ve duvarlar ile ön plana çıkarken, getto ve çöküntü alanlarında ise dışarıdan gelenlerin güvenliğini tehdit eden algısal bir boyut kazanmaktadır.

Bir insan ürünü olan kent (Laborit, 1990:21), teknolojik gelişmeler ve yenilikler ile örgütlenme, uzmanlaşma ve işbölümünün ileri düzeyde olduğu, heterojen bir toplum yapısına sahip yüksek entegrasyon düzeyi ile karmaşık ve dinamik bir mekanizmanın sürekli olarak işlediği bir insan yerleşkesi olarak tanımlanmaktadır (Görmez, 1991:1). Bu tanım itibarı ile heterojen ve entegrasyon düzeyinin yüksek olarak betimlendiği kent, kapitalizmin içerisine düştüğü çıkmazdan 1980'lerde kurtulmasının da yeni mekânı olmuştur. Keyder (1999:23-24)'in ifadesi ile bu yeni küresel dalganın parçası olabilen kentler ayrıcalıkları olamayanlar ise mağduriyeti dramatik olarak görselleştirip mekansallaştırmışlardır. Bu noktada geniş kitleleri asla kabul etmeyen, fakat ayrıcalıklı küçük topluluklara kapılarını açan mekânlar, sosyal kutuplaşmayı radikal bir biçimde fizikselleştirmiştir. Bu bağlamda, heterojen kent toplumunun bu yeni ayrıcalıklı mekânlar ile bölünüp parçalanarak kendi içerisinde küçük homojen topluluklar ile yeniden kurgulandığı söylenebilir. Sonuç olarak neoliberal kentlerde kentsel entegrasyon düzeyi düşerken kentsel ya da sosyo-mekansal ayrışma artmaktadır.

Roitman (2005)'a göre ise kent, kamusal alan ve toplu taşıma kullanımı; sağlık, eğitim, eğlence ve iş edinme gibi ortak hizmetlerden faydalanma biçimindeki sosyal pratiklerin gelişmesi vasıtasıyla insanları etkileşime geçiren sosyal bir varlıktır. Buna karşıt olarak, insanlar benzer karakteristiklere göre yoğunlaşma eğilimi içerisinde bulduklarından, sosyal sistem toplumsal ayrışmaya eğilim göstermektedir. Sosyal pratikler vasıtası ile bütünleşme ve ayrışma eğilimleri kentsel mekânda bir arada var olurlar ve bu ikili yapı kentsel mekânın en önemli özelliğidir. Kapalı yerleşim modeli ise kentteki ayrışma eğilimlerine katkıda bulunmaktadır. Kentsel toplumsal ayrışma, belirli bireylerin veya sosyal grupların ayrılmasına neden olan, toplumun geri kalanına veya diğer sosyal gruplarla sınırlı veya mevcut olmayan bir etkileşim yoluyla izole edilmiş bir toplumsal süreç olarak tanımlanabilir. Kapalı yerleşim örneğindeki ayrılma ve ayrışma çoğunlukla gelir seviyesine ve sakinlerinin arzularına dayanmaktadır.

Ve gruplar arasındaki fark, çitler, duvarlar, bariyerler gibi fiziksel engellerin yanı sıra muhafızlar, köpekler ve CCTV kameraları gibi diğer güvenlik cihazlarının kullanımı ile vurgulanır (Roitman, 2005:306).

Sosyo-mekansal ayrışma, sınıfsal grupların ihtiyaç, tüketim, meslek, iş, kentsel faaliyetlerin kullanımı konusundaki talepleri ve bu sınıfsal grupların konumlarını yükseltme ya da stabil durumda tutma anlamında göstermiş oldukları çabaların bir sonucu olarak, sadece barınma mekanlarında değil kentsel hayatın pek çok alanında kendisini göstermektedir (Şanlı ve Özdemir Sönmez, 2016:1143). Ayrıca modern kentteki korku, yabancılaşma ve yalnızlaşma, sosyal sınıfların birbirlerinden büyük bir hızla kopuşu ile birleşerek, kaçınma, ayrışma ve kutuplaşma davranışları ile birlikte çağdaş metropollerde hayatta kalma stratejileri olarak işlemektedir. Bu bağlamda abartılı şehir efsaneleri şeklinde sürekli dozu artırılarak ifade edilen, bireysel şiddet artışı, küresel terörizm, dış şoklara açık olma, güvensizlik ve belirsizlik dinamikleri korkuyu besleyerek kentsel ortamı şekillendirmektedir. İfade edilen söylem dolayısıyla, üst ve orta-üst gelir grubunu temsil eden kent insanı, varoluşunu emniyet altına almak ve sosyal-ekonomik aidiyetlerini netleştirmek amacıyla, kent içinde yeni sınırlara başvurarak kapalı mekânlara sığınmıştır (Yada Akpınar ve Paker Kahvecioğlu 2007:175).

Güvenlik duygusu sonucu oluşan suç korkusu da insanların güvenli yerleri tercih etmesine ve toplumsal iletişimi azaltan davranışların ortaya çıkmasına yol açan bir başka neden olarak karşımıza çıkmaktadır. Şiddet, hırsızlık, kapkaç gibi suçlar ve can ve mal güvenliğinin yeteri kadar sağlanamaması kaygısı, kent merkezinde güvenli hissetmeyen üst gelir grubunun, duvarlar arkasına saklanmak veya korunaklı sitelere kapanmak gibi davranışlar geliştirmelerine zemin hazırlamıştır (Aytar, 2012:205). Artan güvenlik ihtiyacının giderilmesi ise farklılaştırılan ve ayrıştırılan birey ve mekânlar arasındaki sınırları daha da koyulaştırmıştır (Şanlı ve Özdemir Sönmez, 2016:1152). Bu güvensizlik dalgası nedeniyle, güvenlik aygıtları şehrin tamamına kurularak şehri bir hapishaneye çevirmiştir (Roitman, 2005:313).

Sosyal ve mekânsal ayrışma ayrı ayrı düşünüldüğünde; barınılan konut, dâhil olunan sınıfsal grup, konut çevresi komşuluk birimleri ve yaşanan kent görece ağırlıklı olarak mekânsal ayrışmayı niteleyen unsurlar olarak görülmekteyken, sahip olunan iş ya da meslek, arkadaşlar ve dolayısıyla ilişkide bulunan insanlarla kurulan iletişim, bu iletişimi gerçekleştirmekte kullanılan iletişim araçları ve teknolojileri de görece ağırlıklı olarak sosyal ayrışmayı niteleyen unsurlar arasında bulunmaktadır (Şanlı ve Özdemir Sönmez, 2016:1142).

Tablo 2.1. Sosyal ve Mekânsal Ayrışmanın Belirleyicileri (Schnell ve Benjamini, 2005 akt. Şanlı ve Özdemir Sönmez, 2016:1142)

Konut	Göreceli Ağırlık	MEKÂNSAL AYRIŞMA	SOSYO-MEKÂNSAL AYRIŞMA
Sınıfsal Gruplar			
Konut Çevresi Komşuluk Birimleri			
Kent			
İş	Göreceli Ağırlık	SOSYAL AYRIŞMA	
Arkadaşlar			
İletişim			

KÜRESELLEŞME VE NEOLİBERALİZMİN MEKÂNA ETKİSİ Latin Amerika Örneği

Küreselleşme, neoliberalizm, yeni merkezîyetler ve kentsel bölünme çağdaş kentsel gelişmenin Latin Amerika'daki genel çerçevesinin oluşmasına neden olmuştur (Bosdorf vd., 2007:370). Neoliberal kentsel politikalar, kamusal alan üzerinde özel sektör egemenliğinin sağlanması için yeni formüller üretmiş ve kamu ile özel arasındaki fark küçülmüştür (Angotti, 2013:9). Büyüklükleri ve ekonomik güçleri nedeniyle neoliberalizme açık olan ve uluslararası sermayenin oyun alanları olarak öngörülen -ABC devletleri olarak anılan- Arjantin, Brezilya ve Şili bu konuda yeniliğin taşıyıcıları olmuşlardır. Şili örneğinde deregülasyon ve neoliberalizm, devletin normatif gücünü açıkça zayıflatmıştır. İşsizliğin azaltılması, talebin artırılması ve para biriminin istikrara kavuşturulmasında etkileyici bir geçmişe sahip olan devlet, güçlü ekonomik aktörlerin baskı altına aldığı her yerde küçülmüştür. Bununla birlikte, küresel düşünen ve hareket eden bu aktörler dolayısıyla gayrimenkul şirketlerinin ve büyük firmaların çoğu, sadece yerli yatırımcılara ait olmayıp genellikle Kuzey Amerika, Meksika, Brezilya veya İspanyol işletmelerin Şilililerle beraber işlettikleri ortak girişimlerdir. Bu sebeple Şili'deki en son gelişmeler, küreselleşmenin ve neoliberalizmin birbirini destekleyen süreçlerinin sonuçları olarak yorumlanmaktadır. Yaşanan bu gelişmeler kentsel bağlamda kuralları, normları, planlamayı ve yapı mevzuatını aşındırmıştır. Bu aşınma sonucu değişen kent dinamikleri bağlamında ortaya çıkan kapalı yerleşkeler ve kapılanmış kentler, kentsel planlama bazında olduğu kadar kamusal alanların özelleştirilmesiyle birlikte sosyal politika için de bir meydan okuma haline gelmiştir (Bosdorf ve Hidalgo, 2008:155,159).

Kentsel mekânı temsil eden arazi sadece fiziksel alan olarak değil bireyler, sınıflar, sosyal gruplar ve devlet arasındaki bir dizi toplumsal ve siyasal ilişkinin mekânı/uzamı olarak algılandığında, kentsel araziler için mücadelenin temelde topluluk ve sınıf mücadeleleri olarak karşımıza çıktığı görülür. Sınıf savaşı için yeni bir mücadele alanı olan kentsel arazi, zengin seçkinler tarafından kontrol altına alınmıştır ve bu sadece fiziksel anlamdaki bir sahiplik değildir (Angotti, 2013:6). Üst ve orta gelir grubundaki insanlar kendi çıkarlarına göre kentleri inşa ederek yoksulları marjinalize etmekte ve bu insanları, inşa ettikleri mahallelere ait maddi ve sembolik menfaatleri kullanım zevkinden de mahrum etmektedirler. Şehrin belirli mahallelerinden ve alanlarından dışlanan yoksul ve ayrıştırılan gruplar, arsa piyasası, sosyal konut projeleri ve zorunlu yerinden etmeler vasıtasıyla kentin en kötü bölgelerinde yoğunlaşmaya zorlanmaktadır. Bu durum kendi tercihlerinin bir sonucu olmaktan çok uzaktır. Bu grupların kentsel lokalizasyonları, kentsel periferiye ya da kent merkezinde kalmış olan çöküntü alanlarına göreceli olarak dağılmaktadır. Farklı sosyal koşullardaki ailelerin belirgin bir şekilde yokluğunu gösteren bu yerleşim alanları, Latin Amerika şehirlerindeki düşük gelirli grupların ayrıştırılarak sosyo-mekansal olarak homojenlik gösterdiğinin kanıtıdır (Sabatini, 2006:16-18). Bu konuda Marcuse (2005) büyük oranda homojen olan bölgelerin sadece bireysel kararlar sonucu ortaya çıkan bir durum olmadığını öne sürmektedir. Çünkü sosyal-mekansal homojenliğin güç kullanımı olmadan ortaya çıkması bir hayli zordur. Doğrudan ve dolaylı olarak ayrışmanın her türü içinde yerini alan devlet, meşru güç tekeline sahip bulunmak bağlamında bu ayrışma sürecinde de güç kaynağı olarak işlemektedir (Marcuse, 2005:23). Bu bağlamda zengin mahallelerdeki yasal sistemin yanı sıra öne sürülen inşaat ve kent normları, istenmeyen ailelerin bölgeden çıkarılmasında kilit rol oynamaktadır. İmar için kullanılacak arazinin asgari parsel büyüklüğü gibi gereklilikler, teknik ihtiyaçlar dolayısıyla değil sosyal dışlama hedefli olarak belirlenmektedir. Zira fakir aileler bu asgari büyüklükteki araziye birim fiyatı düşük olsa dahi satın alabilecek güce sahip değillerdir (Sabatini, 2006:19). Bundan dolayı ederini karşılayabilecekleri mekânlara, bu anlamda zorunlu olarak sürülmektedirler.

Şili örneğinde *condominios* olarak tabir edilen kapalı yerleşkeler ortak mülkiyete tabidir ve bu yerleşkeler herhangi bir toplumsal tabakayla ilgili değildir. Üst sınıflarla sınırlandırılmış gibi görünen kapalı site tarzındaki bu yerleşkeler daha çok orta sınıflar tarafından işgal edilmekle birlikte, günümüzde kapalı alanlarda sosyal konutlar da inşa edilmektedir. Kapalı yerleşkelerin Latin Amerika'daki gelişimi Kuzey Amerika'daki sürecin ilk evrelerinde olduğu gibidir. Fakat Latin Amerika'daki örnekte kapalı yerleşmelerin karakteristik özellikleri etnik kökenle ilgili değildir. Bu yapıların oluşumunda daha çok sosyal değişkenler rol almaktadır (Bosdorf vd., 2007:366). Bu bağlamda Castells (2014:52-53) mekânsal olarak farklı konut sektörlerinin statü açısından

sınıflandırılmasının, gerçek anlamda bir ayrışmaya yol açtığını ve böylece bu alanların sembolik teşhir alanları haline geldiğini belirtmiştir. Bu yeni konutlaşma biçimleri ise çekirdek aileye atfedilen değer, kitle iletişim araçlarının öneminin artması, ilişkilerin tekilleşmesi diğer anlamda toplumun atomize yapısı ve bireysel istekler açısından çıkarların ayrışmasının ürünü olarak ortaya çıkmıştır. Bosdorf ve Hidalgo (2008:159), Latin Amerika örneğinde kültürel değerler ve zihniyetin de ayrışma sürecini kolaylaştırdığını savunmaktadırlar. Fakat diğer taraftan, kapalı yerleşkeler dolayısıyla sosyo-mekansal ayrışma sürecinin taklidi, kültür kalıplarının da taklit edildiği anlamına gelmemektedir. Çünkü Latin Amerika üst sınıfı kültürel olarak "bağımlı"dır. Bu anlamda gelişmiş ülkelerdeki gerçeği kendi başlarına yeniden yaratmaya çalışan üst ve üst-orta sınıflar diğer grupların hoşnutluğuna da sığınmışlardır. Bu sınıfların sürekli değişen istekleri sahip oldukları zayıf sosyal kimliğe de atıfta bulunmaktadır. Ayrıca, kimliğini yeni geliştiren gruplar ve kimliğinin tehdit altında olduğuna inanan gruplar, genellikle kimliğini istikrara kavuşturmak için mekânsal ayrıma başvurmaktadır. Bu şekilde, farklılıklar ve eşitsizlikler tehdit edildiğinde ya da bunlar küçük veya belirsiz olduklarında, gruplar giderek mekânsal ayrıma başvurmaktadır. Toplumsal farklılıklar açık ve derin olduğunda ise, hakim statü farklılıkları nedeniyle gruplar kentsel alanı etkili bir şekilde paylaşabilmektedir (Sabatini, 2006:14-15).

Roitman (2005:314, 317)'in Arjantin'de yürüttüğü çalışmasında, Mendoza'daki Palmares korunaklı sitesinde yaşayan sakinlere göre burada yaşamının onlara prestij ve statü kazandırdığı görülmektedir. Palmares sakinlerinin çoğu, korunaklı sitelerin kentsel toplumsal ayrımcılığa katkıda bulunduğuna katılmamışlardır. Bazen, örtülü bir ayrımcılığın olduğunu kabul etseler de bunu kapitalist toplumun ya da toplumsal durumun doğal bir şartı olarak görmektedirler. Yerleşim yeri ve ekonomik konum arasında büyük bir uyumun bulunduğundan söz eden, Marcuse (1993:360-361)'e göre ise yaşanan mekân bir güvenlik kaynağından öte bir kişinin kim olduğuna ve toplumda nereye ait olduğuna ilişkin bir kimlik kaynağı haline gelmiştir.

Şiddet, Latin Amerika şehirlerinde günlük yaşamın temel bir parçasıdır. Brezilya, Kolombiya, Venezuela ve diğer Latin Amerika ülkelerinin şehirlerinde, sokaklarında veya yaşanan evlerde saldırıya uğramak gündelik hayatın bir parçasıdır ve şiddet korkusu normal olarak görülmektedir (Angotti, 2013:8-9). Bu bağlamda kentsel şiddet ve suç korkusu korunaklı sitelere yerleşmede ve sosyo-mekansal olarak ayrışmada ana nedenler arasında görülmektedir. Bu durum suç oranının artması ile kuvvetli bir şekilde ilişkilidir. Örnek olarak, gelişmekte olan bir Latin Amerika ülkesi Arjantin'de 1980 ve 2000 yılları arasında elde edilen veriler göstermiştir ki suç oranı %376 artış göstermiştir (Roitman, 2005:305). Bundan dolayı her *condominium*da park alanı, elektrikli

çitler ve 24 saat güvenlik görevlileri ile kameraların bulunması elzem olarak görülmektedir (Angotti, 2013:9). Güvenlik amaçlı alınan bu önlemlerin yanı sıra şiddet ve suç korkusu toplumsal iletişimin azalmasına neden olan davranışların ortaya çıkmasına katkıda bulunmaktadır.

Parçalanma, yalnızca konut sektöründe değil bununla birlikte ticaret, sanayi, arz, hizmetler, gündelik aktiviteler ve ulaşım alanlarında da gözlenmektedir. Bu parçalanma daha önceden kamusal alan olan kentsel arazinin özelleştirilmesinden kaynaklanmaktadır. Şili'nin başkenti Santiago kenti için durum bir örnekle açıklanacak olursa; kentin eteklerindeki bir kapalı yerleşkede yaşayan varsılları şehir merkezindeki ofislerine götürecek ve sadece onların kullanımına ayrılmış olan koca bir otoyol inşa edilmiştir (Bosdorf vd., 2007:367). Bu noktada Castells (2014:50) teknik ilerlemenin metropolün temeli olduğunu ve kentsel modellerin dönüşümünde teknolojinin oynadığı rolün yadsınamaz bir nitelik taşıdığını belirtir. Bir teknik ilerleme ve ulaşım aracı olarak otomobil, kentsel yayılmaya katkıda bulunmuş ve büyük bireysel konut alanlarının oluşmasına ve bunların çeşitli işlev alanlarına hızlı transit yollarla bağlanmasına yol açmıştır.

Bosdorf vd. (2007:373) ayrışmanın çarpıcı bir görüngüsü olarak üst ve orta sınıflar için kapalı yerleşkelerin daha önce fakir olan bölgelerde inşa edildiğini de belirtmişlerdir. Diğer bir anlamda bu yerleşkeler yoksulluk okyanusundaki refah adacıkları olarak görünmektedir. Bu yeni yer eğilimlerinin başlıca etkenleri ise yeni araziye olan talep, daha merkezi bölgelerde arazinin olmaması, arazi fiyatı ve aynı zamanda Castells (2014:49)'in belirttiği üzere ulaşımın örgütlenmesi yoluyla sakinlerin hareketliliğinin arttırılmasıdır. Bu konuda Sabatini (2006:17) de 1980'lerden bu yana, arazi piyasasının serbestleştirilmesi, gayrimenkul sermayesinin yoğunlaşması, kapalı yerleşim toplumu modelinin benimsenmesi ve özellikle yol, ulaşım ve otomobil mülkiyetindeki artışın önemli bölgesel kentsel altyapıların inşasının, geleneksel kentsel ayrışma modelinde kent periferisinde yaşayan yoksulların mekanını yeniden yarattığını savunmaktadır.

Bosdorf ve Hidalgo (2008:159)'a göre, neoliberalizm ve deregülasyon kentsel planlamayı zayıflatabilir, ancak asıl gerçek özel gelişmelere daha fazla kaynak ayrılmasında yatmaktadır. Bu da çok lüks bir konaklama ve hizmet satın alabilecek, parası olan çok zengin bir sınıfın yaratılmasına kolaylık sağlamaktadır aslında. Şili örneğinde gözlemlenen durumlar sadece Şili için geçerli olmayıp, İspanyolca konuşan Latin Amerika ülkelerine ve bazı açılardan da Brezilya'ya özgüdür. Kentsel mekânın yeniden şekillenmesinde rol oynayan gelişmeler, küreselleşmenin bir aşaması olarak var olmuşlardır. Bu aşamadaki ana eğilimler; parçalanma, ayrımcılık, çeşitli derecelerdeki kapalı yerleşkeler ile birlikte, yalnızca kamusal alanın değil aynı zamanda eğitim kurumlarının, üniversitelerin ve otoyolların büyük ölçekli özelleştirilmesi olmuştur. Diğer taraftan ise geleneksel sanayi bölgelerinde sanayisizleşme yaşanırken kent çeperinde

bulunan iş odaklı olarak uzmanlaşmış ticaret ve teknoloji parkları hizmet vermeye başlamıştır (Bosdorf vd., 2007:377).

Angotti (2013:7-8), kentsel planlama ve tasarımın bünyesinde fiziksel determinizmin geçmişinin yatmakta olduğunu belirtir. Ayrıca ona göre bu fiziksel determinizm, inşa edilen çevrenin sonucu olan ekonomik ve sosyal problemleri açıklamakla kalmayıp aynı zamanda fiziksel çevreyi değiştirerek bu problemleri çözmeyi de amaçlamaktadır. Bundan dolayı, alışveriş merkezleri ve kapalı yerleşkeler, ayrımcılığa ve eşitsizliğe neden olmakla suçlanmaktadır. Çözüm olarak ise eşitlik ve katılımı teşvik etmek için fiziksel engelleri yıkmak genel olarak kabul edilmektedir. Fakat her halükarda, şehrin resmi olarak planlanan kısımları zenginlerin ve güçlülerin yerleşim bölgesi olarak kalırken, işgücünü sağlayan büyük çoğunluk ise kendi başına hizmetler üretmek ve sunmak zorunda bırakılmıştır. Diğer taraftan ise kentin büyük orandaki yoksulluğu sermaye için kıymetlidir. Çünkü temel hizmetlerden yoksun şehirlerdeki sefil yaşam koşulları, emeğin yeniden üretimini sermayeye maliyetini düşürmektedir. Bu noktada, Sabatini (2006:9,11-12) konutsal ayrımın, toplumsal farklılıklardan çok toplumsal farklılaştırma ile ilgili bir durum olduğunu belirtmiştir. Ona göre, yoksul ya da ayrımcılığa uğrayan grupların mekânsal izolasyonu ve bu durumu algılaması toplumsal parçalanmayı sürdürecektir. Latin Amerika şehirlerinde görülen büyük ölçekli ayrışma-ayrıştırma süreci ise, var olan toplumsal eşitsizliklerle tutarlı olarak görülmektedir. Ayrışmanın mekânı olan kentsel alan ise, sanki bir ayna aracılığıyla bu toplumsal eşitsizlikleri yansıtmaktadır.

Genel bağlamda; ekonomik dönüşüme, serbestleşmeye, bazı alanlarda devletin geri çekilmesine, kent planlamasının zayıflamasına neden olan küreselleşme, suç oranının yükselmesi ve diğer yandan vatandaşlar tarafından hissedilen savunmasızlık, Latin Amerika ülkelerinde kentsel gelişmeyi yönlendiren güçlü etmenlerdir. Bundan dolayı sosyal dışlama artık sadece üst sınıfların takındıkları bir davranış olmaktan çıkmıştır. Özelleştirme, kapatma ve çitleme davranışları, tüm sosyal sınıflarda ve kent ekonomisinin tüm sektörlerinde görülebilmektedir. Dolayısıyla denebilir ki belli bir dereceye kadar modernite; kentsel ve toplumsal yaşam, sosyal etkileşim ve ortak bir sorumluluk anlamına geliyorsa, çağdaş veya post-modern Latin Amerika şehri bu kentsel nitelikleri kaybediyor gibi görünmektedir (Bosdorf vd., 2007:377).

Türkiye Örneği

1960'lı yıllardan itibaren ithal ikameci bir politika güden Türkiye, 24 Ocak 1980'de almış olduğu çeşitli ekonomik kararlar ile serbest piyasa ekonomisine geçerek, Latin Amerika ülkelerinin yaşadığı deneyime benzer şekilde, bir yeniden yapılanma sürecine girmiştir (Fridin Özgür, 2006:81). Bu dönemde ithal ikameye dayalı ekonomik politikalara son verilerek, ihracata dayalı büyüme

modeli çerçevesinde uluslararası neoliberal sisteme eklemleme hedeflenmiştir (Balaban, 2011:20). 24 Ocak İstikrar Programında temel amaç ekonomide devlet müdahalesini en aza indirmek ve piyasa ekonomisine işlerlik kazandırmaktır. Özel kesimin devletin yerini alması ve ekonomide makro ve mikro dengelerin belirlenmesinde idari kararların yerini fiyat mekanizmasının alması hedeflenmiştir (Öztürk ve Özyakışır, 2005).

Daha önce ithal ikameyi desteklemek amacı ile kaynakları sanayiye ayıran devlet, 1980 ile birlikte neoliberal politikaları benimseyerek kentsel mekân üretimine yönelik olarak müdahalelerde bulunmuştur ve kentsel mekân için de kaynak ayırmaya başlamıştır. Bu dönemde Türkiye’de inşaat ve gayrimenkule dayalı yatırımlarda bir yoğunlaşma yaşanmıştır (Uğurlu, 2013:4). Ekonomideki küresel ve ulusal liberalizasyon Türkiye’nin politik, ekonomik ve sosyal yapısında önemli değişimlere neden olmuştur. Bu dönüşümün mekânsal etkileri ise başta metropoliten alanlarda ortaya çıkmış ve hızla yayılmıştır (Kurtuluş, 2005b:165).

Emek kesimi üzerindeki yükün artması, devletin artan finansman ve kaynak ihtiyacı, serbest piyasa çerçevesinde dönüşen Türkiye ekonomisinin temel yapısal sorunları olarak görülmüştür. 1980 sonrasında, siyasilerin inşaat sektörüne yönelik tutum ve politikalarının belirlenmesinde bu sorunlar etkili olmuştur. Bu dönemde Türkiye’de inşaat ve konut sektörünün faaliyetlerinin gelişimi incelendiğinde, ilki 1982’de başlayıp 1988’e kadar devam eden ve ikincisi ise 2001ekonomik krizini takiben başlayıp 2008’deki bir diğer kriz ile son bulan iki büyüme dönemi yaşanmıştır (Balaban, 2011:21). Bu iki dönem arasında yaşanan ekonomik durgunluk ve siyasal istikrarsızlık ise neoliberal hegemonyayı sekteye uğratmıştır (Öktem, 2011:24). Neoliberal hegemonyanın yükselişe geçtiği bahsi geçen iki dönemin ortak özelliği olarak, devletin kentsel mekânın yeniden üretilmesinde, dönüştürülmesinde ve geliştirilmesinde önemli bir rol oynaması ve içinde bulunulan sektördeki büyüme ve hareketliliği arttıracak olan politikaları hızlı bir şekilde yürürlüğe koyması gösterilebilir. Yürürlüğe konulan bu kentsel politikaların bir tarafında geniş toplum kesimlerinin kentsel rantlardan pay almalarına olanak veren düzenlemeler, yer alırken diğer tarafında ise iki büyüme döneminde çıkarılan imar afları ile birlikte orman, tarım, kıyı, mera gibi alanların imara açılması ve satışına yönelik girişimler bulunmaktadır (Uğurlu, 2013:4).

Küreselleşme ile ortaya çıkan ve mekânsal kategorilerden biri olan küresel kent, küresel ekonominin yönetildiği ve kontrol edildiği mekândır. Aynı zamanda, küresel kent söylemi neoliberal küreselleşme projesinin kent ideolojisi olarak hayat bulurken küresel kent projesinin formasyonu bu büyük küresel politik projenin bir parçası haline gelmiştir. Türkiye’nin en büyük metropolü ve küresel kent söyleminin mekânı İstanbul’un küresel kent projesi de 1980’den

itibaren iktidara gelen hükümetlerin ve diğer elit grupların Türkiye ekonomisini dünya ekonomisine eklemeye yönelik oluşturdukları politik projeler kapsamında oluşturulmuştur. Hakim küreselleşme ve küresel kent söylemlerinin bu projelerde yorumu Türkiye'nin değişen jeopolitik konumuna, iç yapısındaki gelişmelere ve projelerde yer alan ilgili aktörlerin ekonomik, ideolojik, politik ve kültürel yapılarına göre farklılık göstermektedir. Diğer taraftan bu projeler hakim küresel söylem bağlamında sosyal ve kültürel politikalar bazında farklılaşırken, ekonomik politikalar bazında dünyadaki örnekleriyle benzerlik göstererek neoliberal küreselleşme argümanlarını kabul etmişlerdir (Öktem, 2005:25,62-63).

1980'lerde devlet konut sektörüne müdahalede bulunurken, 1980'lerden sonra güçlü serbest piyasa ekonomisi ve politikaları sonucu devletin kaynak sağlayıcı görevi ön plana çıkmış ve devlet konut üretiminde doğrudan rol almamıştır. Bu dönemde, büyük şirketler eliyle kent dışındaki araziler imara açılmıştır. Kentlerin çepere doğru yayılması hızlanırken, geliştirilen projeler üst ve üst-orta gelir gruplarına yönelmeye başlamıştır. Bu bağlamda, Türkiye'nin metropol kentlerinden biri olan ve küresel kent söyleminin de etkisiyle markalaşma çabası içinde bulunan İstanbul, 1980 sonrası dönemde kentsel anlamda yatırımcılar ve inşaat firmaları tarafından yoğun ilgi görmüş ve dönemin kentleşme modeli olan korunaklı siteler kente damgasını vurmaya başlamıştır (Aytar, 2012:200,207). Bunun sağlanmasında; dünyadaki ünlü dekorasyon dergilerinin peş peşe Türkiye'deki yayın hayatına girmeleri, çok uluslu reklam ve tanıtım şirketlerinin Türk ortaklarıyla emlak pazarına katılmaları, sayıları hızla artan mimarlık ve iç mimarlık büroları ve ithal ikamenin kalkmasıyla beraber artan inşaat malzemesi ithalatı gibi çeşitli dinamikler rol oynamıştır. Böylece 1990'ların sonuna doğru bu sektörde gerçek bir patlama yaşanmıştır (Kurtuluş, 2005b:165). Korunaklı siteler, sundukları hizmetler bakımından farklılık gösterebilir de temelde kendilerini farklı bir yaşam tarzı, prestij ve seçkinlik üzerinden pazarlamış ve yerel yönetimler tarafından kentsel dönüşüm politikalarıyla desteklenmişlerdir (Aytar, 2012:207). Bu dönemde belirleyici olan ekonomik önlemler ve politikalar sosyal, kültürel ve sınıfsal dönüşümleri de beraberinde getirmiştir (Fridin Özgür, 2006:81).

Diğer taraftan Kurtuluş (2005a:120-121)'un belirttiğine göre İstanbul kentinin konut açığı problemini çözmek üzere çıkarılan yeni konut politikaları 1980'lerin ortalarında başlayan 1990'larda yoğunlaşan ve toplumun alt sınıflarını dışlayıcı biçimde dışarı kapalı olarak inşa edilen yeni bir alt kentleşme furçasını başlatmıştır. Ancak bu büyük ölçekli alt kentleşme projeleri, kentin alt gelir grubunda bulunanları konut sahibi yapmadığı gibi imara açmış olduğu yeni arazilerin etrafında ise gecekondulaşmayı hızlandırmıştır. Zira emeğin değeri bu politikalara paralel olarak artış göstermemiştir. Bu nedenle alt kent projeleri,

güvenli bir işe ve gelire sahip olan orta sınıfı hedef olarak seçmek zorunda bırakılmıştır. Kentin yeni yükselen sınıflarını hedef alan bazı projeler ise mekânsal farklılaşmanın radikal bir toplumsal ayrışma yarattığı projeler olmuşlardır. Bu projeler Türkiye'nin kentleşme deneyiminde yeni bir aşamayı somutlaştıran öğeleri de barındırmaktadır. Bu aşamada kent, kayırmacı politikalar eşliğinde sermaye birikiminin ve piyahasının denetimine sunulmakta, sınıfların temasının azalmasıyla kamusal mekân parçalara ayrılmaktadır. Ayrıca demokratik toplumlarda önemli bir öğe olarak görülen heterojenlik bir tehlike olarak olumsuzlanarak, homojenliğin bünyesinde taşıdığı eksik çeşitlilik bu aşamada olumlanmaktadır.

Küreselleşme dalgası ile ortaya çıkan yeni yaşam biçimleri, yeni elit tabakanın doğuşu ve deprem korkusunun da tetiklediği depreme dayanıklı konut talebi İstanbul'da korunaklı yerleşmelerin öncü olduğu yeni bir kentleşme biçimini ortaya çıkarmıştır. Sayılan türlü etkenlerin bir sonucu olan kapalı yerleşimler, mekânsal ve sosyal ayrışmanın da itici unsurları haline gelmiştir (Özkan Töre ve Kozaman Som, 2009:121). Diğer taraftan, kamu ve özel sektörün mekânsal tercihlerindeki değişimin yanı sıra inşaat sektöründeki değişimler ve dönüşümler dolayısıyla konut sunumunun farklılaşması ve taleplerindeki sınıfsal farklılaşmalar, artan ekonomik üstünlüklerle değişen tüketim kültürü ve artan özel araç sahipliği de sosyo-mekansal ayrışmanın Türkiye kentlerindeki temel belirleyicileri haline gelmiştir. Bu ayrışma, sınıflar arası mesafelerin ve farklılaşmaların en üst düzeyde görülmesine neden olan bir dönemi de beraberinde getirmiştir. Üst sınıfın gereksinim ötesi istekleri ve farklılaşan talepleri yeni yaşam biçimlerini doğurmuş ve bu da ayrışma dinamiklerini daha da kuvvetlendirmiştir (Şanlı ve Özdemir Sönmez, 2016:1141, 1145).

İstanbul, 1980'lerden bu yana metropoliten gelişim dinamikleri ve mekânsal ayrışma açısından yeni bir boyuta tanık olmuştur. Dünyadaki emsallerine benzer şekilde hızla artan korunaklı site tarzı yerleşimler İstanbul'da, 1990'lı yılların sonlarında ve 2000'li yılların başında ise gerçek bir patlama yaşamıştır. Kentsel kalkınma sektörü çerçevesinde, İstanbul metropoliten alanına akan kamu kaynakları ve ulusal-uluslararası sermaye, kentsel alanlarda radikal bir dönüşüm başlatmıştır. Neoliberal yeniden yapılanma süreci ile birlikte, İstanbul'daki kentsel alan, sermaye birikiminde baskın bir rol oynamıştır. İstanbul, ithal ikame döneminin koruyucu tedbirleri kaldırılarak küresel akışlara açılmış ve kentsel kira büyüklüğünün farkına varan ulusal sermayeye bu vesileyle çekici gelmeye başlamıştır. Merkezi ve yerel siyasi otoriteler, gayrimenkul sermayesi için büyük fırsatlar sağlayan mali krediler, kalkınma planları ve yasal düzenlemeler şeklindeki büyük payları (hisseleri) kentsel gelişim sektörüne aktarmışlardır. Böylece sunulan imkânlar dâhilinde, çok uluslu gayrimenkul yatırım şirketleri,

2000'li yıllarda karlı bir emlak piyasası imkânı elde etmek için İstanbul'a gelmiştir (Kurtuluş, 2011: 51-52).

21. yüzyılın Türkiye'sinin sosyal ve kültürel ortamında, konut ve kimlik politikaları açısından yeni anlamlar kazanan lüks konut inşasında radikal bir artış yaşanmıştır. Küreselleşen İstanbul'un tüketici kimliğini, mekân politikalarını ve daha da önemlisi kimlik politikalarının ipuçlarını reklamlardaki metinsel ve görsel temsiliyet üzerinden okumak mümkündür. Bu reklamların temel odak noktası ise yatırım ve statü aracı olarak sunduğu konutu sattırmaya yönelik albenili sloganlarıdır. Gazete ve dergi sayfalarında boy gösteren bu reklamlar ayrıca, ulaşım mesafelerini gösteren şematik vaziyet planlarını, üç boyutlu ütopyik görsel kurguları abartılı ve duygu yüklü söylemlerle sunmaktadırlar. İstanbul'daki yeni yaşam mekanlarına yönelik olarak kurgulanan reklamların söylemlerinde en çok karşılaşılan iki olgu ise 'prestij' ve 'güvenlik'tir. Seçkinlik, statü ve prestijin yanı sıra bu güvenlik olgusu muhtemel alıcıyı, karanlık kentten ve detayları belirtilmeyen suçlardan; kapılar, yüksek duvarlar, çeşitli teçhizatlar ve üniformalı güvenlik görevlileri vasıtasıyla koruyacaktır. Fakat reklamlardaki temsiliyetler giderek sosyal, mekânsal ve kültürel ayrışma vurgulu söylemlere dönüşmektedir. Üçüncü binyılın Türkiye'sinin sosyal ve kültürel ortamında farklı anlamlar yüklenen korunaklı lüks konutlar, dinamik olarak kentin sosyo-mekansal ve kültürel topografyasını yeniden çizmektedir. Bu bağlamda İstanbul'un kentsel dinamikleri kritik ve sarsıcı olarak değişmiştir. Sosyal, politik ve ekonomik alanlarda bir dizi radikal dönüşüme ve değişime uğrayan İstanbul, kentsel parçalanmışlığı tasvir etmeye başlamıştır. Sosyal ayrıcalıkları keskinleştirecek şekilde mekansallaşan bu yeni korunaklı lüks siteler ise, kentsel mekanların 'parçalanmış'lığını daha da vurgulamaktadır (Yada Akpınar ve Paker Kahvecioğlu, 2007:170-176).

SONUÇ

Küreselleşme ile beraber gelen neoliberal politikalar sonucunda birçok alandan çekilen devlet aygıtının sosyal ve ekonomik işlevinin yerini özel teşebbüsler doldurmaya başlamıştır. Bu süreçte iktisadi küreselleşmenin mekânı kentler olmuştur. Gelişmekte olan ülkeler liginde bulunan Latin Amerika ülkeleri ve Türkiye'de bu dalganın etkisi markalaşma çabasıyla öne çıkarılan metropol kentlerde daha çok hissedilmiştir.

Bu yeniliğin taşıyıcıları olan Latin Amerika ülkelerinde neoliberal politikaların etkisiyle yeni kentsel merkezîyetler ve bölünmeler yaşanmaya

başlamıştır. Kent piyasasının liberalleşmesi sonucu kentsel gayrimenkul sektörü büyümüş ve önemli miktardaki uluslararası sermayeyi çeker olmuştur. Diğer taraftan kentsel araziye sadece rantı çeken fiziksel bir alan olarak tasavvur etmek bir eksikliktir. Çünkü kentsel alan sınıf mücadelelerinin de verildiği sosyal bir yapıdır aynı zamanda. Fakat bu süreçte zengin ve güçlü olanın fiziksel manada sahip olduğu ve üzerinde tasarruf yapabilme hakkı bulunduğu için yoksul ve güçsüz olan dışlanmakta ve ayrıştırılmaktadır. Latin Amerika kentlerinde de varsıl olan kendi gibi olmayanı ötekileştirmekte ve bunu kapılar, çitler ve duvarlar vasıtasıyla araya sınırlar koyarak göstermektedir. Bu ayrışma sadece konut ya da barınma alanlarında değil aynı zamanda ticaret, sanayi, hizmetlerden faydalanma, gündelik aktiviteler ve ulaşım alanlarında da kendini göstermektedir. Sosyal ve mekânsal ayrışmanın temel tetikleyicisi olarak ise artan oranda kentsel şiddet ve hissedilen savunmasızlık duygusu gösterilmektedir. Bu duygulara karşılık seçkin ve iyi bir yaşam sunma gayretiyle ortaya çıkan kapalı yerleşkeler sakinlerini bir taraftan korurken diğer taraftan onlara prestij ve statü de kazandırmaktadır.

1980 ile birlikte serbest piyasa ekonomisini benimseyip ithal ikameci anlayışı terk eden Türkiye ise değişim ve dönüşümü İstanbul kenti üzerinden yürütmeye başlamıştır. Bu süreçte iktidarda bulunan hükümetlerin ve elit grupların ekonomik, ideolojik, politik ve kültürel yapıları kentin kaderini değiştiren ana dinamikler olmuşlardır. Yabancı kökenli ve yerel gayrimenkul firmaları tarafından yoğun ilgi gören İstanbul kentsel alanı değişim ve dönüşümlere sahne olmuştur. Kentin yükselen sınıflarını ve hizmet sektörünün gelişmesiyle ortaya çıkan üst-orta sınıfı hedef alan yeni bir kentleşme modeli olan korunaklı lüks siteler şehrin çehresini değiştirmeye başlamıştır. Latin Amerika kentlerinde olduğu gibi burada da kendini seçkinlik ve prestij üzerinden pazarlayan kapalı yerleşmeler, sakinlerine karanlık ve kaotik şehirden uzakta ama aynı zamanda şehrin yanı başında huzur ve refah adaları olarak sunulmuştur. Diğer taraftan İstanbul'daki olası deprem riskinin de bu tür yerleşimlere olan ilgiyi arttırdığı yadsınamaz bir gerçektir. İktisadi küreselleşmenin ve neoliberalizmin ürünü olan kapalı yerleşimler sakinlerine heterojen kente değmeden yaşamayı vadederek sosyal ve mekânsal ayrışmayı derinleştirmektedirler.

KAYNAKÇA

- Angotti, Tom (2013), “**Urban Latin America**”, Latin American Perspectives, Vol. 40, No. 2, ss.5-20.
- Aytar, İlke (2012), “**İstanbul’da Yeni Konutlaşma Eğilimi: Kapalı Siteler-Dünya’da ve Türkiye’de Kapalı Sitelerin Ortaya Çıkış Nedenleri; Benzerlikler ve Farklılıklarının İncelenmesi**”, Uluslararası Türkiye-Belçika İlişkileri ve Türk-Kültür Sanatı Sempozyumu, Belçika.
- Balaban, Osman (2011), “**İnşaat Sektörü Neyin Lokomotifi**”, Birikim Dergisi, Sayı 270, ss.19-26.
- Bosdorf, Axel - Hidalgo, Rodrigo - Sanchez, Rafael (2007), “**A New Model of Urban Development in Latin America: The Gated Communities and Fenced Cities in the Metropolitan Areas of Santiago de Chile and Valparaiso**”, Cities, Vol. 24, No. 5, ss. 365-378.
- Bosdorf, Axel ve Hidalgo, Rodrigo (2008), “**New Dimensions of Social Exclusion in Latin America: From Gated Communities to Gated Cities, the Case of Santiago de Chile**”, Land Use Policy, Vol. 25, No. 2, ss.153-160.
- Castells, Manuel (2014), **Kent, Sınıf, İktidar**, (Çev. Asuman Türkün), Phoenix Yayıncılık, Ankara.
- Evren, Yiğit (2007), “**İstanbul Merkez Bölge’de Bütünleşme ve Ayrışma: 15. ISoCaRP Genç Profesyonel Plancılar Çalıştayı’nın Düşündürdükleri**”, YTÜ Mim. Fak. E-Dergisi, Cilt 2, Sayı 1, ss. 11-21.
- Firidin Özgür, Ebru (2006), “**Sosyal ve Mekansal Ayrışma Çerçevesinde Yeni Konutlaşma Eğilimleri: Kapalı Siteler, İstanbul, Çekmeköy Örneği**”, Planlama Dergisi, 2006/4, ss.79-95.
http://www.spo.org.tr/resimler/ekler/c1d4df596d01da6_ek.pdf
(20.12.2016)
- Görmez, Kemal (1991), **Şehir ve İnsan**, MEB Yayınları, Araştırma İnceleme Dizisi, İstanbul.
- Keyder, Çağlar (1999), “**İstanbul, Between the Global and the Local**”, Rowman&Littlefield publication, London.
- Kurtuluş, Hatice (2005a) “**Bir ‘Ütopya’ Olarak Bahçeşehir**”, **İstanbul’da Kentsel Ayrışma**, (Ed. Hatice Kurtuluş), Bağlam Yayıncılık, ss.77-126.

- Kurtuluş, Hatice (2005b), “**İstanbul’da Kapalı Yerleşmeler Beykoz Konakları Örneği**”, **İstanbul’da Kentsel Ayrışma**, (Ed. Hatice Kurtuluş), Bağlam Yayıncılık, ss.161-186
- Kurtuluş, Hatice (2011), “**Gated Communities as a Represent of New Upper and Middle Classes in Istanbul**”, *İÜ Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, 44, ss.49-65.
- Laborit, Henri (1990), **İnsan ve Kent**, (Çev. Bertan Onaran), Payel Yayınları, İstanbul.
- Marcuse, Peter (1993), “**What’s so New About Divided Cities?**”, *International Journal of Urban and Regional Research*, 17, ss. 355-365.
- Marcuse, Peter (2005), “**Enclaves Yes, Ghettos No: Segregation and the State**”, **Desegregating the City Ghettos, Enclaves and Inequality**, (Ed. David P. Varady), State University of Newyork Press, Albany, USA
- Öktem, Binnur (2005), “**Küresel Kent Söyleminin Kentsel Mekân Dönüştürmedeki Rolü: Büyükdere- Maslak Aksı**”, **İstanbul’da Kentsel Ayrışma**, (Ed. Hatice Kurtuluş), Bağlam Yayıncılık, ss. 25-76.
- Öktem, Binnur (2011), “**İstanbul’da Neoliberal Kentleşme Modelinin Sosyo-Mekansal İzdüşümleri**”, *İ.Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, (44), ss.23-40. <http://dergipark.gov.tr/download/article-file/5274> (20.12.2016)
- Özkan Töre, Evrim ve Kozaman Som, Senem (2009), “**Sosyo-Mekansal Ayrışmada Korunaklı Konut Yerleşmeleri: İstanbul Örneği**”, *MEGARON*, Cilt 4, Sayı 3, ss. 121-130. http://www.journalagent.com/megaron/pdfs/MEGARON_4_3_121_130.pdf (22.12.2016)
- Öztürk, Salih ve Özyakışır, Deniz (2005), “**Türkiye Ekonomisinde 1980 Sonrası Yaşanan Yapısal Dönüşümlerin GSMH, Dış Ticaret ve Dış Borçlar Bağlamında Teorik Bir Değerlendirmesi**”, *Mevzuat Dergisi*, Yıl 8, Sayı 94, <https://www.mevzuatdergisi.com/2005/10a/01.htm> (24.12.2016)
- Roitman, Sonia (2005), “**Who Segregates Whom? The Analysis Of A Gated Community in Mendoza, Argentina**”, *Housing Studies*, Vol. 20, No. 2, ss. 303-321.
- Sabatini, Francisco (2006), “**The Social Spatial Segregation in the Cities of Latin America**”, <https://publications.iadb.org/handle/11319/716> (20.12.2016)

Şanlı, Tuğçe ve Özdemir Sönmez, Nihan (2016), “**Üst Gelir Grubunun Sosyo-Mekansal Ayrışımı ‘Ankara Bilkent Angora Evleri Örneği’**”, Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, Cilt 9, Sayı 42, ss.1140-1154.

Uğurlu, Örgen (2013), “**Neoliberal Politikalar Ekseninde Türkiye’de Kentsel Mekânın Yeniden Üretimi**”, Türk Tabipleri Birliği Mesleki Sağlık ve Güvenlik Dergisi, ss.2-12. www.ttb.org.tr (20.12.2016)

Yada Akpınar, İpek ve Paker Kahvecioğlu, Nurbin (2007), “**Küresel İstanbul’un Mekansallaşması: ‘Kap(ı/a)lı Özel Siteler’**”, IAPS-CSBE Network Kültür ve Mekan Toplantıları, Kent Kültür ve Konut, Ulusal Sempozyum 1, Bahçeşehir Üniversitesi, İstanbul, ss.168-176.

**Değişen ve Dönüşen Dünyada Politika Transferi ve İdari Reform:
Türkiye ve Yeni Zelanda Karşılaştırması¹**

İ. Ethem TAŞ

Doç. Dr., Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, İİBF Kamu Yönetimi
Bölümü i.ethem.tas@gmail.com

Yeter ÇİÇEK

Arş. Gör., Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, İİBF Kamu Yönetimi
Bölümü y.cicek_01@hotmail.com

Melike KAYIRAL

Tezli Yüksek Lisans Öğrencisi, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi,
Kamu Yönetimi, meliksahleyla5880@gmail.com

Özet

Dünya hızlı bir dönüşüm ve değişim sürecinin etkisi altındadır. İnsanoğlu yaşadığı evrende daima daha iyiyi elde etmeyi hedeflediği sürece söz konusu uğraşlar devam edecektir. Karşılaştıkları problemleri çözmek, eksiklikleri gidermek ve gelişmelere ayak uydurmak isteyen yönetimler de sistemlerini iyileştirmek ve geliştirmek için reform çalışmalarına ihtiyaç duymaktadırlar. Teknoloji ve iletişim alanında yaşanan hızlı gelişmeler siyasal, yönetsel, sosyal ve ekonomik gelişmelere sınırlarını aşan bir nitelik kazandırmıştır. Bu gelişmeler yaşadıkları yönetsel ve ekonomik problemleri çözme bakımından gelişmekte olan ülke yönetimlerinin şeffaflık, hesap verebilirlik ve yönetsel katılım gibi önemli kavramları bünyesinde barındıran iyi yönetim ilkeleri doğrultusunda sistemlerinde ve işleyişlerinde temel değişimlere yönelmelerinde zorlayıcı bir etken olmuştur. Bir yöntem olarak yönetim sistemlerini modernleştirmek ve yeniden yapılandırmak isteyen devletler, diğer devletlerin tecrübesini ve yeteneklerini yol gösterici bir pusula olarak kullanmaktadırlar. Bu durum bir taraftan sorunların çözümünde izlenen yolun kısılmasına diğer taraftan da reform çalışmalarının birbirine benzerlik göstermesine sebep olmaktadır. 1980'li yıllardan itibaren hızla ivme kazanan gelişmeler "yönetim" anlayışını derinden etkilemiş ve ciddi değişimleri beraberinde getirmiştir. Yaşanan bu değişimlerde küreselleşme, teknolojik gelişme, devletlerarasındaki karşılıklı ilişkilerin derinleşmesi, toplumların ihtiyaç ve beklentilerinin çeşitlenmesi, demokratikleşme akımları, karar alma süreçlerinde katılımçılık ve sivil toplum bilincinin gelişmesi gibi etkenler rol oynamaktadır. 1980'lerden günümüze Türkiye ile Yeni Zelanda'yı karşılaştıkları sorunları çözmek ve yönetsel

¹ Gönderi/Kabul Tarihi: 15.06.17/28.07.17

sistemlerini geliştirmek için yürüttükleri idari reformları politika transferi bağlamında karşılaştırmalı bir biçimde ele alan bu çalışma, Yeni Zelanda'nın bu süreci kararlı, zamanında ve başarılı bir şekilde yönettiğini, Türkiye'nin ise çeşitli sebeplerle gecikmeli ve tereddütlü bir şekilde dâhil olduğu süreci yönetmeye çalıştığını ortaya koymaktadır.

Anahtar Kelimeler: İdari Reform, Politika Transferi, Türkiye, Yeni Zelanda.

Administrative Reform And Policy Transfer In The Changing And Evolving World: Comparison Of Between Turkey And New Zealand

Abstract

The world is under the influence of a rapid transformation and change process. These efforts are going to continue as long as human always hope to aims excellence in the universe. The governments which want to solve problems they face, overcome the deficiencies and keep pace with developments, are in need reform efforts in order to enhance and improve their systems. There has been a compelling factor; political, administrative, social and economic developments of global gain a qualification with the effect of rapid developments in the field of technology and communication, furthermore, good governance principles which integrated on the axis of important notions such as transparency in administration, accountability, managerial participation, caused fundamental changes for the systems and functioning of developing countries. States that want to modernize and restructure their management systems as a method, have used as a guiding compass experience and skills of other states. This situation cause both the shortening of the path to be tracked in the solution of problems and showing similarity reform efforts to each other. The developments which have accelerated rapidly since the 1980s, have affected sense of management and have brought serious changes. In this changes, some factors play a role such as globalization, technological developments, deepening of bilateral relations between the states, diversification of the needs and expectations of communities, democratization movements, participation in the decision making process, the development of civil society awareness etc... This study which depicts from the 1980s to the present day, Turkey and New Zealand's ongoing administrative reforms in order to solve problems they face and develop their managerial systems in the context of policy transfer as a comparative format, also it reveals that while New Zealand conduct this process in a way decisive, successful and timely, Turkey manage this process that is involved with delayed and hesitant style.

Key Words: Administrative Reform, Policy Transfer, Türkiye, New Zealand.

GİRİŞ

1980'li yıllardan itibaren hızlı bir değişim ve dönüşüm sürecinin etkisi altına giren dünya, gerek sosyal ve kültürel, gerekse de siyasal ve ekonomik alanlarda yaşanan gelişmelerin etkisiyle global bir kimlik kazanırken, iyi yönetim ilkelerini prensip edinen toplumlar, topyekûn bir kalkınma sürecinin etkisi altına girmişler ve sistemlerinde radikal ve pragmatik anlamda değişimler meydana getirmişlerdir. Yaşanan bu değişimlerde teknolojik gelişmeler, devletlerarasındaki karşılıklı ilişkilerin güçlenmesi, toplumların ihtiyaç ve beklentilerinin çeşitlenmesi, demokratikleşme akımları, yönetime katılma olgusunun temel göstergesi olan karar alma süreçlerinde katılımcılık(Alkan, 2000: 58) ve sivil toplum bilincinin gelişmesi gibi etkenler rol oynamaktadır. Bu süreçle birlikte aslında geçmişi daha eskiye dayanan idari reforma ilgi yeniden canlanmış ve önemi giderek artmış, gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerin başlıca gündem maddesi haline gelmiştir. Ülkeler kamu yönetimlerini idari reformlarla yeniden şekillendirmiş, uygulamaya koydukları kararlarla yönetimden beklentileri karşılayarak ve verimliliği ön plana çıkararak radikal değişimleri şekillendirmişlerdir. Yeniden yapılanmada daha katılımcı, daha şeffaf, daha hesap verebilir, insan hak ve özgürlüklerine saygılı bir kamu yönetimi hedeflenerek kamu hizmetlerinin adil, etkili, verimli, hızlı ve kaliteli sunumu amaçlanmıştır. Bu doğrultuda kamu yönetiminin bireye geniş bir alan tanıyan, bilgi teknolojilerinden yararlanan, efektif çalışan, yatay örgüt yapılarını ve yetki devrini gerektiren, çalışanlarını güçlendiren ve yetkilendiren, katılımcılığa, stratejik yönetim anlayışına, performansa ve kaliteye dayanan bir anlayışla yapılandırılması benimsenmiştir. Günümüzdeki idari reform çabalarının benzer ve ortak nitelikler taşıması, bazı ülkelerin sorunların çözümünde örnek teşkil edecek uygulamalar sunması, diğer ülkelerin bu uygulamalardan faydalanmak istemeleri, ders çıkarmaya çalışmaları politika transferi kavramının önemini dikkatlere sunmaktadır.

Bu kapsamda çalışma, İdari Reform ve Politika Transferi bağlamında kalkınma ve reform sürecinde başarılı olduğu kabul edilen Yeni Zelanda ile Türkiye'yi hem genel anlamda hem de neo-liberal politikalar perspektifinden karşılaştırmalı bir şekilde politika transferi olgusunun reformlar üzerindeki etkisi açısından ele almaktadır.

KAVRAMSAL ÇERÇEVE

İdari Reform

Reform, değişim olgusu ile yakından ilgili bir kavramdır. Genel olarak eksiklikleri giderme yolundaki yöntem belirleme hareketi, hatalara, noksanlıklara yol açan, açabilecek sorunları ortadan kaldırma, iyileştirme veya yeni bir model verme anlamında kullanılan evrimsel, döngüsel bir kavramdır. (Tutum, 1971: 34-40)

İdare de her sosyal kurum gibi değişmek zorundadır. Burada idarenin toplum içindeki yeri ve rolü önemlidir. İdarede reform ihtiyacını gösteren birtakım göstergeler vardır. İdarenin reform ihtiyacı, devletin üstlendiği görevlerle bu görevleri ifa edecek mekanizmanın yeterliği arasındaki farklılıktan doğmaktadır. İdareden çok şey beklendiği ve bunları karşılayacak mekanizmalar yetersiz kaldığı zamanlarda bu ihtiyaç daha fazla hissedilir. İdarenin değişen koşullara ve günün şartlarına uyması gereklidir. (Çakır, 2013: 632-637).

İdari reform kavramının doğumu özellikle İkinci Dünya Savaşı sonrasına denk gelmektedir. Az gelişmişlikten kurtulmak isteyen ülkelerin giriştikleri çabaların sonuçsuz kalması, kalkınmaya engel faktörlerin merkezinde yer alan idarenin yeniden yapılandırılması ihtiyacının gerekliliği fark edilmiştir. Bu dönemde iktisadi az gelişmişlik yanında idari az gelişmişlikten de yakınıldığından söz etmek mümkündür (Çakır, 2013: 632-637).

Yönetim literatüründe, yönetimde reform kavramı genellikle yönetim sisteminde var olanı büyük oranda bir kenara bırakıp yeni nitelikler ve biçimler bulmaya yönelmiş çalışmalarını nihayete erdirmek için kullanılmaktadır (Aydın, 2013: 246).

Yönetimde radikal değişikliklere gidilmeden kalkınma yolunun açılmayacağı net bir şekilde belli olmuştur. Dolayısıyla idarenin kendisinden beklenenleri yerine getirecek şekilde mevcut koşullar çerçevesinde düzeltilmesi ve kalkınmada etkin bir araç durumuna getirilmesi düşüncesi ön plana çıkmıştır. Bu gerekliliğin neticesinde idarede reorganizasyon durumunun zarurieti doğmuştur. Bu durum ekonomi ve verim konularının öncelikli olarak ele alınmasını gerekli kılmıştır. İdari teşkilât bir gayenin gerçekleştirilmesinde belirli fonksiyonların ifa edilmesi için oluşturulmuş bir sistemdir. Teşkilatın, zamanla değişen ihtiyaçlara ve amaçlara göre günün koşullarına uyum sağlaması ve ayakta kalabilmesi için metotlarında ve planlarında güncel değişiklikler yapması gereklidir. Bu değişiklikleri takip edip, elzem ayarlamaları yapacak bir mekanizmaya ihtiyaç vardır (Zifcak, 1994: 137).

On sekizinci yüzyılda gün yüzüne çıkan sanayileşme hareketi devletlerin bürokratik yapılarını etkilerken, modernleşme hareketinin de ivme kazanmasına sebebiyet vermiştir. Sanayi devrimi ile birlikte pazar bulma arayışları hızlanmış, kârların artırılması temel hedef haline gelmiştir. Bu gelişmeler üniter, güçlü

devlet örgütlerini ortaya çıkarırken idare aygıtı bu süreçte ulus devletin merkezindeki önemli bir kavram olmuştur (Yayman, 2005: 26).

Bu süreci takiben Batılı olmayan toplumların dönüşümü, popülaritesi yirminci yüzyıl başlarında yükselen ve değişim olgusunu betimleyen *modernleşme* kavramı benimsenmiştir (Adalı, 1992:4).

Modernleşme sürecinde *Batılı-Modernleşmiş* toplumların hukuksal ve idari yapısına benzemek esasken, genel çerçevesiyle bütün alanda Batı taklit edilmeye başlanmıştır. Bu gelişmelerin on dokuzuncu yüzyılda kapitalizmin ekonomik bir sistem haline dönüşmesi ile daha dominant bir boyut kazandığı görülmektedir (Köker, 1990: 119).

Modern devletlerin ortaya çıkması ile idare kavramının önemi artarken, az gelişmiş devletlerin kalkınma sorunlarını çözmek ve etkin bir idare örgütüne sahip olmak için reform çalışmalarını hızlandırdığı görülmektedir.

Dünya genelinde yaşanan bu durumlar ülkeleri Batılılaşma doğrultusunda adımlar atmaya yöneltmiştir. Bu kapsamda reformlar oluşturulmuş, idari anlamdaki reformların gerçekleştirilmesi önemli bir boyut kazanmıştır. İdari Reform ise, yönetimin sahip olduğu tüm kaynakların, araçların, imkânların yönetimin hedeflediği amaçlar çerçevesinde rasyonel bir biçimde kullanılabilme yollarının incelenip, küresel ve modern düşünceler ekseninde yeni bir biçim, anlayış getirme çabalarının tümü olarak ülkelerin gündeminde yer edinmiştir. Ayrıca idari reform, mevcut düzen ve işleyişin günün koşullarına göre düzenlenmesi ve elzem değişikliklerin yapılmasının yanında organizasyonların hedef ve programlarını 'etkili-verimli-hızlı' idare amacına yönelik olarak her türlü düzenleme için ayrıntılı bir "yöntem belirleme" olgusu olarak da ifade edilebilmektedir (Sürgit, 1972).

İdari Reform Danışma Kurulu, yönetimde reformu "kamu kuruluşlarının amaçlarında, görevlerinde, görevlerin bölünüşünde, teşkilât yapısında, personel sisteminde, kaynaklarında ve bunların kullanım biçiminde, metotlarında, mevzuatında, haberleşme ve halkla ilişkiler sisteminde mevcut aksaklıkları, bozuklukları ve eksiklikleri düzeltmek amacını güden kısa ve uzun vadeli, geçici ve sürekli nitelikteki düzenlemelerin tümü" olarak tanımlamaktadır (Karaer, 1987).

MEHTAP Raporu'nda ise yönetimde reformun bir çerçeve tespiti ve mevzuat değişikliğinden ibaret olmadığı ve başta personel rejiminin düzeltilmesi olmak üzere yönetimin örgütsel yapısını, işlem ve usullerini düzeltmek ve geliştirmek olduğu belirtilmektedir (MEHTAP Raporu, 1966:414).

Yapılan başka bir tanımda ise; "Bir idare sisteminin hedeflerine ilişkin olarak fonksiyonlarını daha kaliteli, ivedi, müsmir ve müessir bir şekilde işleyecek düzeye ulaştırmak üzere örgütsel yapı ve süreçte, idari yöntem ve tekniklerinde ve personel unsurunda yapılan bilinçli dönüştürme, yeniden tertip etme ve uyarlanma teşebbüsleri" olarak ifade edilmektedir (Berkman, 1981: 207).

Yönetimin yeniden yapılandırılması kavramı anlamına gelen idari reform, devletin niteliğinde, işlevlerinde, rolünde, bürokrasi, siyaset ilişkilerinde, karar alma süreçlerinde yeni bir denge arayışını yansıtmaktadır. Yönetim sisteminin hem iç ilişkilerinde, hem de çevresiyle olan ilişkilerinde önemli değişikliklere neden olmaktadır (Aykaç vd., 2003: 155).

Özellikle özel sektörün zayıf olduğu durumlarda, kalkınmanın aracı kamu yönetimidir. Bu yüzden de bürokrasinin içsel yapısından ve çevresel etmenlerden kaynaklanan sayısız ortak engele karşın idari reform, başarılı bir kalkınma için anahtar niteliği taşımaktadır. Buradan da anlaşıldığı üzere idari reform gelişme ve kalkınmanın en önemli aracıdır. Toplum yaşamında çok önemli bir rol oynayan devlet bu politikaları verimli bir şekilde uygulayabilmek için etkin bir kamu yönetimi mekanizmasına ihtiyaç duyar. Başarılı bir kamu yönetimi sistemi de rasyonel ilkeler üzerinde inşa edilebilir.

Politika Transferi

Küreselleşmenin kaçınılmaz bir sonucu olarak dünya üzerindeki bütün ülkeler küresel nitelikli ekonomik, sosyal ve kültürel etkilere maruz kalmışlardır. Özellikle yirminci yüzyılın sonlarından itibaren, devletler kendi iç sistemlerinde çözüm bulma konusunda zorlandıkları ve çözüme kavuşturamadıkları sorunlar ile yüz yüze kalmışlardır. (Salgın hastalıklar, terör, küresel ısınma ve çevresel problemler, suçlar vs.) Bu sorunların ulusal sınırları aşarak, karmaşık sorunlara dönüşmesi bir yandan devletlerin işbirliği içerisinde faaliyete girişmelerini, diğer yandan devletlerin çözüm bulma noktasında diğer ülkelerdeki politikalar, uygulamalar, programlar, ideolojiler, fikirler, tutumlar, teknikler konusunda araştırma yapmalarını ve izlemelerini zorunlu kılmıştır. Bu durum, ders almadan taklit etmeye, teknik bilgi ve deneyimlerden yararlanmaya kadar uzanan geniş bir çerçevede "politika transferi" kavramı ile ifade edilebilmektedir (Dolowitz ve Marsh, 1996: 340-345).

Politika transferi kavramının tarihsel manada ilk esintilerinin aslında klasik sömürgecilik döneminde ortaya çıktığı söylenebilir. Bu dönemlerde sömürgeci ülkeler kolonileştirdikleri ülkelerin ekonomik kaynaklarını uzun süre kontrol altında tutmak için bir sömürü mekanizması kurmak ve sürdürmek üzere siyasal ve kurumsal yapılarını ve politikalarını sömürgelerine dayatmışlardır. Bunun neticesinde ekonomik ve toplumsal yapıların biçimsizliği, kültürel yapıların zarar

görmesi, beşeri zenginliklerin yağmalanması, iktisadi-siyasal ve yönetsel alandaki zenginliklerin tahribatı söz konusu olmuştur (Bosch ve Cantillon, 2008: 296-297).

Tarihsel olarak aslında geçmişi eskiye dayanan "politika transferi" yaklaşık son çeyrek yüzyıldır kapitalist sistemin yaşadığı bunalım sonucu ortaya çıkan ve yeni bir siyasal ve ideolojik yapının inşasına dayanan neoliberal politikaların katkısıyla büyük ivme kazanmıştır. Bu dönemde politika transferini, az gelişmiş ülkelerin dünya güçleri tarafından kolonileştiği siyasal- yönetsel anlamda biçimlendirildiği süreç olarak görenler de vardır. Bu pencereden bakıldığında politika transferinin, uluslararası bir sömürü sistemi olan emparyalizmin çağdaş dünyadaki yöntemler bütününden başka bir şey olmadığı ileri sürülmektedir (Wolman, 1992: 27; Dolowitz ve Marsh, 2000: 5).

Stone (1999) ise, politika transferinde politikaların rasyonelliğini sorgulamıştır. Politika transferinin önerdiği öğrenme ve ders alma eğiliminin artması, özellikle kriz dönemlerinde daha yerinde ve hızlı karar almaya yardımcı olmaktadır. Bunun yanında politika transferinin önemini artıran diğer bir neden ise yeni ortaya çıkan bir problemin iç politika yolu ile etkin bir şekilde çözülememesinden dolayı politika transferine duyulan ihtiyaçtır. Mesela, klonlama ve internet gibi konularla baş etmenin en iyi yolu, diğer ülkelerin bu konularda ne yapıyor olduklarına bakmaktır.

Haas (1980: 369), belirli bir soruna dair bilginin ekonomik ve politik kontrolü, onu ilk kez ortaya koyanların elinden bir kere kaçtığına, o bilginin bir çeşit uluslararası kamu malına dönüştüğünü iddia etmektedir.

Politika transferi günümüz dünyasındaki çağdaş manasıyla ele alındığı zaman, ülkelerin karşılıklı olarak bir şeyleri öğrenme süreci şeklinde tanımlanabilmektedir. Başka ülkelerin tecrübelerinden dersler alma, ülkelerin başarıya ulaşmış politikalarından yararlanarak taklit yönteminden faydalanma, derslerden çıkarım yaparak sorunları çözüme kavuşturma süreci, politika transferi olgusunun en pragmatik, güncel ve küresel tanımıdır. Bu manada politika transferi, belirli bir zaman ya da mekândaki kurumlara, yönetsel düzenlemelere ve politikalara ilişkin bilginin, başka bir zaman veya mekândaki kurumların, yönetsel düzenlemelerin ve politikaların geliştirilmesinde kullanılmasını ifade eden bir süreçtir. Başka bir ifadeyle, diğer kurumların tecrübesini bilgi kaynağı ve yol gösterici unsur olarak kullanan bir karar alma şeklidir (Wolman, 1992: 27; Dolowitz ve Marsh, 2000: 5).

Temelde farklı ülkelerdeki bilgi ve deneyimlerden esinlenilerek kendi politika ve uygulamalarını şekillendirme konusuna odaklanan politika transferi için;

politika yakınsaması (Drezner, 2001; Knill, 2005), politika yayılması (Walker, 1969; Gray, 1973), gibi kavramlaştırmaların yapıldığı da görülmektedir.

Günümüz dünyasındaki çağdaş manasıyla ele aldığımız pencereden politika transferi, ülkelerin karşılıklı olarak bir şeyleri öğrenme sürecidir. Başka ülkelerin tecrübelerinden dersler alma, ülkelerin başarıya ulaşmış politikalarından yararlanarak taklit yönteminden faydalanmak, derslerden çıkarım yaparak sorunları çözüme kavuşturma süreci, politika transferi olgusunun en güncel ve küresel tanımıdır (Evans, ve Davies,1999: 366).

Politika Transferinin Nedenleri

Politika transferine yönelten birçok sebebin varlığından bahsetmek mümkündür. Politika transferinin nedenleri konusunda; bir ülkenin politik aktörlerinin kendi iradelerine dayanarak mı yoksa kendi iradelerinin dışında bazı dış faktörlerin etkisiyle mi bir politika veya programı benimsemeye çalışıp, uygulamaya koymak istemeleri ya da gönüllülük veya zorlayıcılık hususları dikkat çekmektedir. Bu bağlamda politika transferi iki kategoride "gönüllü transfer" ve "zorlayıcı transfer" olarak ikiye ayrılmaktadır Dolowitz&Marsh; 1996: 346).

Gönüllü Transfer: "Policy is its own cause": Sebepleri politikanın kendisinden kaynaklanır; doğru zaman ve mekanda bazı politika teşebbüslerine girişilmesi, eski ve demode düzenden yeni hedeflere doğru yol olarak, net bir görüş rotasıyla daha faydalı ve modern fikirleri deneyimleme fırsatını vermiş olur (The Oxford Hand Book of Public Policy, 2008: 20-21).

Çeşitli sebeplerle; mevcut düzenden memnuniyetsizlik, seçim dönemleri gibi genel olarak, belirli bir politika alanında veya programda yaşanan sorun veya memnuniyetsizlik durumunda, politik aktörlerin rasyonel, bilinçli ve yararlı karar alma adına, sorunu ortadan kaldırmaya yönelik olarak bir programı veya politikayı transfer etmeleridir(Dolowitz&Marsh; 1996: 347).

Politika transferini daha popüler yapan bir diğer neden ise; politik aktörlerin politika transfer etmesi, mevcut düzen adına iyileştirici program uygulamalarına girişme ile ilgili çabaları sonucunda bu durumun onların isimleri ve sistemleri adına uluslararası tanınmışlık etiketi oluşturacağına dair transfer edilen program veya modelin uluslararası topluluk tarafından en yararlı ve çözüm odaklı bir model olarak kabul edilmesidir. Devletler bu kümenin içinde yer alarak yerlerini meşrulaştırma eğilimindedirler (Bulmer and Pagget, 2004: 106).

Zorlayıcı transfer: Zorlayıcı politika transferinde, bir ülkenin diğer bir ülkeye bir politikanın uygulanmasına dair baskı uygulamasıdır. Bu durum uluslararası kuruluşlar (IMF, WB vs.) aracılığıyla mümkün olabileceği gibi, karşılıklı

ilişkilerin zedelenmemesi için de söz konusu olabilmektedir. Mesela, ülkeler arasında oluşacak her hangi bir uyumsuzluk durumu ticari ilişkilerde kotalaşmalara, ekonomi ve alışverişlerde kapalılık durumuna sebep olabilmektedir (Oliver and Lodge, 2003: 185-186).

Bir başka örnek olarak, IMF veya Dünya Bankası gibi uluslararası kuruluşlar özellikle az gelişmiş ülkelere vermiş oldukları krediler karşılığında koşulsallık çerçevesinde bu ülkelerin ekonomi politikaları konusunda doğrudan zorlayıcı etkilerde bulunabilmektedirler (Dolowitz ve Marsh, 1996: 347-348).

Özellikle neoliberal politikaların yayılmasında bu kurumların doğrudan zorlayıcı etkilerinden bahsedilir.

Sonuç olarak devletlerin veya politik aktörlerin, politika transferi için çeşitli sebepleri mevcut bulunarak, politika oluşturma sürecinde tamamıyla rasyonel veya irrasyonel olmak mümkün olmamaktadır. Dolayısıyla çeşitli etkenlerin farklı transfer tiplerine yol açabileceğini söylemek mümkündür.

TÜRKİYE'DEKİ İDARİ REFORM VE POLİTİKA TRANSFERİ

Geçmişin günümüze uzanan değişim serüveninin tarihi sürecinde görülmektedir ki, tüm medeniyetler hem iç sistemlerinde daha istikrarlı, güçlü ve güvenli bir yapıya sahip olmak, hem de uluslararası çerçevede saygın ve itibarlı bir konum kazanabilmek adına yönetimlerinde planlı ve sistemli güncellemeler ve değişimler yaşamışlardır. (Aykaç vd., 2003: 1)."İdari Reform" etiketiyle pragmatik değişimlerin temelinde sağlam bir zemin oluşturan bu kavram sayesinde devletler, daha verimli, etkin ve istikrarlı bir yönetim sistemi oluşturmak adına kayda değer çabalar sarf etmişlerdir. Birçok medeniyetin izini taşımasına rağmen şahsına münhasır bir yönetim modeli oluşturan Osmanlı Devleti'nin sisteminde de kayda değer düzenlemelere rastlanır.

Tarihte altı yüzyıldan fazla bir süre ile egemenliğini devam ettiren Osmanlı İmparatorluğu gerek siyasi ve askeri üstünlüğü gerekse mülki teşkilatı ile dünyanın büyük devletlerinden biri olmuştur. 17. yüzyılın sonuna değin dünyanın büyük devletlerinden biri olarak varlığını devam ettiren Osmanlı İmparatorluğu yüzyılın sonuna doğru tersi yönde bir eğilim göstererek, çözülmeye başlamıştır. Batının süratle yaygınlaşmaya başlayan her alandaki üstünlüğü ve bozulan dünya dengeleri Osmanlı imparatorluğunun çözülmesinde ve zirvedeki konumunun sarsıntıya uğramasında temel sebepler olmuştur. İçinde bulunulan durumun farkına varan bürokratlar dengeyi koruma ve düzeltme çabalarına yönelik arayışlara yönelmişlerdir. Duruma yönelik ilk adım olarak 1720 yılında Avrupa'dan matbaa getirilmiş ve Batıya doğru yönelimler söz konusu olmaya başlamıştır (Karpas, 1996: 31-32).

17. yüzyılın sonuyla birlikte mülki idarede yaşanan aksaklıklar, başarısızlıklar ve askeri teşkilatın güç kaybetmesi Osmanlı imparatorluğunda reform hareketlerini gerekli kılmıştır. Bu doğrultuda bürokratların ve siyasilerin batı merkezli arayışları çeşitli çalışmaların hazırlanmasına imkan vermiştir. Bu çalışmaların özünde, sistemin bütün olarak değerlendirildiği, mevcut koşulların sorunlarına yönelik çözüm yolları geliştirilmeye çalışıldığı ve bu zeminde de Batıyı yakalama ve batılılaşma çabalarının yer aldığı görülmektedir. Bu çalışmalar başlıklar kapsamında şöyle sıralanabilir (Eryılmaz, 1992: 31);

- Kitabı Müstetab 1620,
- Koçi Bey Risalesi, 1631,
- Katip Çelebi Risalesi 1652,
- Defterdar Sarı Mehmet Paşa Risalesi 1742,
- Nizam-ı Cedid Programı 1973,
- Senedi İttifakın ilanı 1804,
- Serbest Ticaret Antlaşması 1838,
- Tanzimat Fermanı 1839,
- Islahat Fermanı 1839,
- Birinci Meşrutiyetin ilanı 1876,
- İkinci Meşrutiyetin ilanı 1908,
- İttihat terakki Dönemi 1908,
- Prens Sabahattin ve Teşebbüs-i Şahsiye ve Adem-i Merkeziye

Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşuyla beraber Cumhuriyet yönetiminde, idari hizmetler kapsamında, Osmanlı bürokrasisinden tam manasıyla kopma olmamış, mevcut koşulların gerekli ve zorunlu kıldığı değişimler dışında, mirasa kısmi olarak bağlı kalınarak, idari hizmetler modernize bir biçimde restore edilmiş ve reform hareketleri başlatılmıştır. Cumhuriyetin ilk yıllarında hızlı bir yasalaşma süreci takip edilerek hukuk ve yönetim alanındaki aksaklıkların düzeltilmesi, mevcut sistemin yeniden inşası, yeni kurumların oluşturulması, özetle mevcut sistemin yeniden yapılandırılması gündemin temel konusu olmuştur (Ergun, 2002: 303).

Türkiye Cumhuriyeti 1930'lu yılların başlarında, ilk olarak hukuk alanında olmak üzere ülkenin çağdaş bir yönetim sistemine ulaştırılması, idari yapının kurumsallaştırılması, laiklik ve eğitim gibi alanlarda başlatılan çalışmalar kapsamında önemli kalkınma adımları ile reform niteliğinde projelere girişmiştir. Bu dönüşümsel süreçte ilerleyen zaman ve mevcut gün koşullarını takiben yaşanan gelişme ve değişimler yeni bir anlayışla çerçevelenmiştir. Siyasal yapıdan ayrı düşünülmeyen yönetsel yapı kendi gelişimini bu döngü içerisinde gerçekleştirmiştir (Yayman, 2005: 70-71).

Türkiye Cumhuriyeti'nin tarihi süreci siyasi açıdan tek partili dönemlere, çok partili hayata ve çok partili dönemlerde askeri müdahalelere; iktisadi açıdan ise kısa süreli liberal ekonomilere, 1930'ların beraberinde getirdiği devletçilik anlayışına, İkinci Dünya Savaşı sonrası serbestleşme dönemine, 1960'ların planlı ekonomisine ve 1980 sonrasında neo-liberal politikalarla şekillenen yeni döneme tanıklık etmiştir.

Bu gelişmelerin bütünsel çerçevesini oluşturan yönetim anlayışının ve kamusal hizmet standartlarının sosyal, ekonomik ve toplumsal değişimler doğrultusunda yeni bir yönetim modeli ile şekillendiği görülmektedir.

Cumhuriyet dönemindeki gelişmeler; a) 1923-1929 özel girişimci dönem, b) 1929-1938 devletçi ve planlı dönem, c) 1938-1945 savaş yılları dönemi ve d) 1945-1950 serbestleşme dönemi olarak incelenebilir (Sencer, 1991: 26).

1923-1929 Özel Girişimci Dönem; Bu dönemde siyasal yapının kendine özgü kimliği ile şekil aldığı görülür. Devlet anlayışında laikliğin benimsenmesi ve hukuka dayalı idare mantığının temellendirilip, uygulamaya koyulduğu radikal düzenlemelere yer verilmiştir. (Sencer, 1986:103).

1929-1938 Devletçi ve Planlı Dönem; Söz konusu dönemde devlet birçok alanda ön plana çıkmıştır. Kamusal alandaki örgütlenmelerin geliştiği ve geniş alanlara yayıldığı görülür. Bakanlık örgütlenmelerinden başlanarak, toplumsal ve iktisadi alandaki gelişimler de dahil olmak üzere devletin merkezi örgütlenmesinin rolüyle bağdaşan türde çalışmalar ve gelişmeler yaşandığı görülmektedir (Köker, 1990: 121).

1938-1945 Savaş Yılları Dönemi; Bu dönemde, mevcut koşullar ve savaşın etkisi göz önünde bulundurulduğunda, devletçilik ve planlı dönem uygulamalarının zayıfladığı görülmesine rağmen, etkileri devam etmiştir (Akyıldız ve Eroğlu, 2004: 50).

Çeşitli bankalar, (İller bankası, Emlak Bankası) iktisadi devlet teşekkülleri gibi kurulumlara da devam edilmiştir. 1945 sonrası dönemde, çok partili yaşama geçişle birlikte sınıf farklılıklarının belirginleştiği ve burjuvazi kesiminin Cumhuriyet iradesine ters bir şekilde eklemlendiği görülmektedir (Yayman, 2005: 75).

1945-1950 Dönemi; Dönemin yansımalarında, devlet ve parti ilişkilerinin esnekleştiği ve bu durumun etkilerini 1950'lere kadar devam ettirdiği ve iktidar partisi CHP'nin dominant bir şekle büründüğü, 'tek ulus, tek şef' anlayışı içinde katı bir tutum sergilediği görülür (acikarsiv.ankara.edu.tr).

Devlet ve parti ilişkilerinin zamanla kopmaya başlamasıyla birlikte rejimin katı bir niteliğe bürünmesi, temel hak ve özgürlüklerin kısıtlanmasına kadar uzanan çerçevede, 'birey yok-cemiyet var' anlayışı, halkla uzaklaşmaya ve arada uçurumlar açılmasına sebebiyet vermiştir (acikarsiv.ankara.edu.tr).

Cumhuriyet rejiminin, idarenin gelişmesi için elzem olduğu savunulurken, gelişimsel ve modernleşme bazındaki çabaların sonuca varmasında yerli ve yabancı uzman heyetlerinin varlığına ihtiyaç duyulduğu savunulmuştur. Bu bağlamdaki yön belirleme ve bulmada pusula görevi gören yabancı uzman raporları ve yerli uzman heyetleri çalışmalarının, beklentilerin gerçekleştirilmesi için modernleştirme çabalarının çatısı altında reformsal bir süreç olduğu görülmektedir.

Yabancı Uzmanlar Tarafından Yapılan İdari Reform Çalışmaları; Türkiye, yapısal sistemindeki temel sorunların çözümlerine yönelik ve gelişimsel çabalar kaydetmek adına çalışmalara girişmiştir. Sarf edilen çabalardan biri de 1929 ekonomik krizinin yaratmış olduğu kaos karşısında ekonomik arayışlara ve çeşitli sorunların çözümü adına yabancı uzmanlardan yararlanma metoduna başvurmak olmuştur. Her ne kadar yabancı uzmanlardan yararlanma fikri, mevcut sorunların çözümü için önemli görülse de ana zeminde bir ihtiyatlılık ve kuşkuculuk tedbirsel kalkan olarak önümüze çıkmaktadır.

Planlı dönem öncesi reform çalışmalarına dair genel çerçevenin büyük bir bölümünün yabancı uzmanlar tarafından hazırlanan raporlar olduğu görülür. Bu kapsamda; Dorr raporu, Hilts raporu, Thornburg raporu, Neumark raporu, Barker raporu, Martin Cush raporu, Roy Blough raporu, Leimgruber raporu, Hanson raporu, Baade raporu, Chailloux-Dantel raporu, Max Porten'in çeşitli alanlarda yaptığı çalışmalar yer almaktadır(Ergun, 2002: 303).

Yabancı uzmanlar tarafından hazırlanan bu çalışmalarda Türkiye'nin yapısal ve yönetim sistemi, iktisadiyatı, sınai ve zirai alanlarına yönelik, bazıları eleştirilse de, iyileştirici tespitler ve önerilerde bulunulmuştur.

2000'li Yıllar Sonrası Reform Gelişmeleri; 1990'lı yılların ikinci yarısından itibaren kamu personel sistemimizin genel olarak ortak sorunları olan ve bir türlü aşılamayan personel politikalarına dair çok sayıda çalışma, proje, rapor, KHK, tasarılar oluşturulmuş ancak uygulamaya geçme evresinde başarılı olunamamıştır. Ancak 1990'lı yılların ikinci yarısından sonraki zaman diliminden bu yana Türkiye için yeni bir dönüşüm söz konusu olmuştur. Bu gelişmeler hükümetler bazında değerlendirildiğinde;

30.06.1997-11.01.1999 Üçüncü Yılmaz hükümeti koalisyon projesinde; Kamu Personel Politika önerilerinin genel çerçevesi sunulmaktadır. "Kamudaki örgütlerin ihtiyaç ve gereksinimleri kıstasında personel alımını" önererek "*Eşit*

işe Eşit ücret" ilkesinin ön planda tutulacağı benimseniyordu. Kamu çalışanlarının sendikal haklarından tam olarak yararlanacaklarından, Milletvekili dokunulmazlığı ve Kamu görevlilerinin yargılanmasına dair imtiyazların sınırlandırılmasına yönelik yasal ve Anayasal değişikliklerin yapılmasına ilişkin atılımlar yapılacağı belirtilmiştir (DPT, 1999: 119).

İşçi-memur ayrımının yapılacağı ve norm kadro çalışmalarının başlatılacağı ifade edilerek 5 Mayıs 1998 tarihinde *1998/16 Sayılı Genelge ile "norm kadrolarının belirlenmesine ilişkin esaslar"* belirlenmek üzere bir komisyon kurulmuş ve bu kapsamda; görev tanımı, iş analizi ve iş gerekleri ile beraber norm kadrolarının tespit edilmesine yönelik proje çalışması yapılması ve bu çalışmaların Devlet Personel Başkanlığı ve Maliye Bakanlığı'na geçişi istenmiştir. Hükümetin üzerinde çalıştığı diğer projeler arasında; Kamu Denetçiliği (Ombudsmanlık) sisteminin kurulması, Memurun yargılanmasına dair kanunun günün koşulları çerçevesinde tekrar düzenlenmesi, idari usul kanunu, bilgi edinme hakkı gibi kanun çalışmaları yer almaktadır. (DPT, 1999: 119-120).

Merkezi sınav sistemi ilk kez 2 Şubat 1999 tarihinde Bakanlar Kurulu'nun kararı ile devlet memurluğuna girecekler için merkezi sınav sistemi zorunlu tutulmuş, Devlet Memurluğu Sınavı (DMS) ismiyle 17 Ekim 1999 tarihinde uygulamaya konmuştur. Ayrıca devlet memurlarının görevde yükselmeleri için eğitim ve yeterlik koşullarının dışında yine merkezi bir sınava tabi tutulmaları tasarısı 15 Mart 1999 Bakanlar Kurulu kararı ile yasalaşmıştır. (Hükümet programı, 1999, V. Ecevit Hük. Programı, www.tbmm.gov.tr).

2002 ve sonrası dönemde ise tek başına iktidara gelen Adalet ve Kalkınma Partisi Gül ve Erdoğan hükümetleri ile birlikte reformcu politikaların ve iyileştirme çabalarının kararlı ve sistematik bir şekilde hayata geçirilmesi açısından ve uygulamaya aktarımında büyük ve hızlı bir ivme yakalanılmıştır.

Kamuda Etkin Yönetimin Geliştirilmesi ve Türkiye'de Saydamlığın Artırılması Eylem Planı: 12 Ocak 2002 tarihinde benimsenen azim ve kararlılığı meydana koymak adına önemli projelerden birisidir. Bu eylem planı ile uygulamaya aktarılması hedeflenen kararlar; Kamusal hizmetlerin icrasında performans standartlarının oluşumu, Kamusal hizmetlerin sunum standardı ve hizmet sürelerinin belirlenmesi, bilgi edinme gibi yönetsel reformlarla istikrarlı ve sürekli bir biçimde hedeflere doğru yol almaya başlanmış ve 2003/50 Sayılı Başbakanlık genelgesi ile "*Türkiye'de Saydamlığın Artırılması ve Kamuda Etkin Yönetimin Geliştirilmesi Komisyonu*" bu devamlılığı ve istikrarı maddesel olarak ortaya sunan bir kodifikasyondur (2003/50 Sayılı Başbakanlık Genelgesi).

18.11.2002 ve 14.03.2003 Gül ve Erdoğan hükümeti ile başlayan AK Parti döneminde **2002 tarihli Acil Eylem Planı** geniş bir çerçevede değerlendirmeye alınan reform politikalarının özeti olarak değerlendirilmektedir. Bu özet kapsamında ise; Devlet Personel Rejimi ile birlikte tüm kamu kurum ve kuruluşlarındaki norm kadro uygulaması tatbik evresine geçirilerek, işe alma ve görevde yükselme kriterlerinde nesnel değerlendirmeler yapılacak, statülerde azaltıma gidilerek benzer statüler için ekonomik ve sosyal farklılıklar kaldırılacak, sadeleşmiş bir maaş ve ücret sistemiyle tüm dengesizlikler çözülecek ve esnek çalışma yöntemleriyle kamuda baştan aşağı bir reform gerçekleştirilecektir (Hükümet Programı, 2002, Gül Hük.Programı, <http://www.tbmm.gov.tr>).

Türkiye'de Saydamlığın Artırılması ve Kamuda Etkin Yönetimin Geliştirilmesi Eylem Planı, Yolsuzlukla mücadelenin güçlendirilmesi stratejisi uygulamaya konması, Kamu Denetçiliği Kurumu (Ombudsman), Kamu Görevlileri Etik Kurulu, Bilgi Edinme, Kamu Mali Yönetimi ve Kontrolü gibi konularda tasarıların yasalaşıp, hayata geçirilmesi AK Parti hükümetinin *Süreklilik Prensipli* gözler önüne sermektedir (Hükümet Programı, 2002, Gül Hük.Programı, <http://www.tbmm.gov.tr/hukumetler/HB58.htm>).

2004'de başlatılan ve kamuoyunda **Kamu Yönetimi Temel Kanunu** ismiyle bilinen **5227 Sayılı Kamu Yönetiminin Temel İlkeleri ve Yeniden Yapılandırılması Kanunu** Anayasaya aykırı olarak nitelendirilip, Cumhurbaşkanı Ahmet Necdet Sezer tarafından veto edilip, bütüncül bir sistem ekseninde İşletmeci Kamu Personel politikalarına geçiş engellenmiş bulunsa da parçacıl metot ve değişimlerle işletmeci modele doğru geçişler devam etmiştir. (Hükümet Programı, 2002, Gül Hük.Programı, <http://www.tbmm.gov.tr>).

YENİ ZELANDA'DA İDARİ REFORM VE POLİTİKA TRANSFERİ

Yeni Zelanda, Yeni Kamu Yönetimi modeli konsepti ışığında özgün çalışmalarını ilgi çekici idari reform projelerinin gerçekleştirildiği bir ülkedir.

1970'lerin sonuna doğru dünya genelini etkisi altına alan ekonomik bunalım, içinde bulunduğu çıkmaz ve kaos ortamından bir an önce kurtulmak isteyen ve çalışmalarını gayrete dökerek hayata geçirmeyi arzulayan kararlı bir çok ülke gibi Yeni Zelanda'yı da bir arayışa yöneltmiş ve reform yapma ihtiyacının farkındalığına doğru iten bir ivme gücüyle özgün çalışmaların ve projelerin pratiğe dökülmesi adına kararlı adımlar atmasını sağlamıştır. Bu bağlamda, ekonomik ve sosyal alanlarda başlatılmış olan reformlar yönetsel alana doğru yayılmaya başlamıştır (Sobacı, 2014: 146).

Yeni Zelanda'nın idari reform stilini bu denli ilgi çekici kılan perspektif; 1980 öncesi dönemde ve sonrası dönem için özümlenen ve gerçekleştirilen ekonomik

ve sosyal politikalar arasındaki büyük ve radikal farklılıklardır. Başka bir ifadeyle, reformlar bu ülkedeki devletin üstlendiği rolünü bir transformasyona uğratmış ve devlet müdahalesi bırakılıp, liberal politikalar sahiplenilmiştir. Bu çerçevede; performans, kamu sektörünün pazarlaştırılması, yetki devri, stratejik yönetim, çıktı ve sonuç odaklı yönetim, hesap verebilirlik, şirketleşme, ticarileştirme ve kontratçılık gibi unsurlar ve tatbikatlar özümsemiş ve nokta atışlar yapılmıştır (Sobacı, 2014: 146).

Yeni Zelanda, 1980 idari reform öncesi dönemde de, "toplumsal refah" devletin karakteristik modeli bağlamında, devletin iktisadi ve sosyal hayattaki etkisiyle, hem iktisadi etkinlikleri tertipleyen hem de birçok bölümde çeşitli mal ve hizmetlerin yetiştiricisi konumunda kuralları koyan ve sahadaki rolünü üstlenen bir aktördür. İkinci Dünya savaşı sonrasında Batı'nın dağılmamış ve korunmuş ekonomilerinden biri olan Yeni Zelanda, "refah devleti" tasarıları kapsamında; yaşlılık, işsizlik ve hastalık gibi vaziyetlerin yaratacağı mali güçlüklerle karşı korunmuş, bu ve diğer sosyal harcamalar devlet tarafından sübvans edilmiş, dış satımlar sübvansiyonlarla desteklenmiş ve dış alımlar kontrol altında tutulmuştur. İletişim, enerji, ziraat ve ulaşım alanlarında devlet üretici konumunda olmuştur. Yeni Zelanda'nın ekonomisi tüm domine edici etkenlere karşı onu zırhla kuşatan bir devlet mekanizmasıyla çevrelenmiştir. Bu dimdik ayakta duran güçlü ekonomi 1973'deki iki derin sarsıntı ile sona ulaşmıştır ki bu şoklar; 1973 petrol krizi ve İngiltere'nin Avrupa Toplumuna girmesiyle tarımdaki dış satımlara yönelik korunmuş bir pazardan yoksun kalmış, diğeri ise yükselen enerji fiyatları dünyanın genelinde iktisadi resesyona sebebiyet vermiştir (Shick, 1996: 11-12).

Yeni Zelanda'nın kaossil bir kriz savaşıyla uğraş verdiği bu arenada, 1984 yılının seçimleri gerçekleştirilmiş, Ulusal Parti parlamentodaki oy kaybıyla konumunu kaybederek, iktidar İşçi Partisinin eline geçmiştir. İşçi Partisi hükümetiyle beraber Hazine sisteme dâhil edilmiş ve "Ekonomi Yönetimi" isimli rapor yeni hükümete takdim edilmiştir. Bu bağlamda bu raporun ana teması; pazar yanlısı bir tutumla birlikte deregülasyon siyasetleri ve kamusal kesimdeki reform anlayışını benimseyip ön plana çıkarmaktadır (Treasury, 1984: 290). Bu rapora göre;

- Birçok kamu kurumunun net bir şekilde belirlenmiş amaçları bulunmamaktadır.
- Kamu kurumlarından birçoğu açıkça belirlenmiş yönetim tasavvurlarına sahip bulunmamaktadır.
- Kamu kesiminin kendinden beklenen sonuçları neticelendirme hususunda gerekli olan başarıyı gösterip

göstermediğini değerlendirmeye tabi tutacak faal bir mekanizma bulunmamaktadır.

- Hedefleri başarıya ulaştırmak adına, kamu kurumu yöneticilerinin kurumun işleyiş tarzını değiştirme hususunda yeterince esnekliğe sahip olmadıkları görülmektedir. En iyi çıktıyı elde edebilmek için bu yöneticilerin kendi kararlarını vermeleri hususunda özerklikleri zayıf bulunmaktadır.

- Girdi kontrolünün önemine vurgu yapılmaktadır.
- Yeteneksiz üst düzey yöneticilerin değerlendirilmesine dair aktif bir sistemin mevcudiyeti bulunmamaktadır.

Yeni Zelanda için 1980 dönemlerindeki reformlar, halkın artan talepleri ve baskısından kaynaklı değil, tamamıyla güçlü ve kararlı bir siyasi destekle yürüyen kamu yönetimini yeniden yapılandırmaya yönelik hedefler bütünüdür. Ayrıca gerçekleştirilen reformlar hiç bir siyasal çıkarla bağdaştırılmamış ve bu reformların üzerinde herhangi bir politik fikir veya baskı unsuru söz konusu olmamıştır. Ülkede harekete geçirilen reformlar ve muhtevası, harici ekonomik baskılara karşı, siyasetçilerin ve seçkin bir kamu görevlisi kümesinin ortak bir noktada buluşmasının yansımasıdır (Pollitt ve Bouckaert, 2000: 298-305).

Yeni Zelanda'daki reform sürecinin en önemli araçları olarak kabul edilen yasalar ve raporlar kapsamında aşağıda belirtilen hususlar ön plana çıkmaktadır:

1986 Kamu İktisadi Teşebbüsleri Kanunu (State-Owned Enterprises Act-1986): İktisadi alanda kamu kaynaklarını etkin bir şekilde kullanmak kaydıyla kurumsallaştırılmış devlet kuruluşlarıdır. Örneklendirme bağlamında; 1 Nisan 1987'de Yeni Zelanda Elektrik Limited Şirketi (Electricity Corporation of New Zeland Limited), ve Yeni Zelanda Havayolları kurulmuş, 2012'de Yeni Zelanda Demiryolu Şirketi (New Zeland Railway Corporation), vb gibi reformsal girişimler yapılmıştır. (State Owned Enterprises Act, 1986: Parliamentary Council Office Schedule 1).

1988 Devlet Sektörü Kanunu (State Sector Act); Hizmet ruhunun öneminin vurgulandığı bu kanunda, hükümetin çıkarlarını korumak ve yürütmek adına uygun ve doğru standartları geliştirmek ve devam ettirmek, siyasal tarafsızlığı muhafaza etmek, etkin bir işgücü ve personel düzenlemeleri mekanizması oluşturmak, işveren yükümlülüklerini belirlemek, mükemmellik kültürü ve verimlilik odaklı bir mekanizmayı sürdürmek, yönetim kültürünü teşvik etmek gibi amaçların ehemmiyetine dikkat çekilmektedir. (www.legislation.govt.nz)

1989 Kamu Maliyesi Kanunu (Public Finance Act-1989); Söz konusu kanun, devletin parasal yönetim sisteminin yasal çerçevesidir. Hükümetin finansal aktivitelerini kontrol etmekte ve parlamentonun kontrolüne tabi olarak

yöneticilerin kamu nakitlerindeki harcamalarının denetimine imkan vermektedir. Ayrıca kamusal kaynakların ödeneğini ve yönetimini sağlamakta, devletin kuruluşları ve departmanları için gerekli yazanakların koşullarını tayin etmektedir. 1989 Kamu Maliyesi Kanunu ile Yeni Zelanda'da devlet sektöründeki en temel yönetsel reform gerçekleştirilmiştir. Bu kanun devletin mali açıdan sorumluluğunu vurgulamakla beraber, durumun gerekliliğine binaen finansal politika hedeflerinin formülasyonunu sağlamakta ve parlamentoya raporlama işlevini yerine getirmektedir (www.legislation.govt.nz).

Mali Sorumluluk Kanunu (Fiscal Responsibility Act-1994); Mali politikaları geliştirmek ve devam ettirmek için gerekli esasların belirlenmesi ve mali yönetimi güçlendirmek adına yapılan çalışmalardır. Bütçe sürecinde karar alma sürecine ilişkin şeffaflık ilkesinin özümsemesini amaçlar ve devletin mali yönden sorumluluğunun önemini vurgular. Söz konusu kanun, devlete bilgilendirme aşamasından raporlama evresine kadar şeffaflık unsurunu bünyesinde barındıran birçok mesuliyet yüklemektedir. Kanunun içeriğinde; yükümlülükleri elverişli seviyelere indirmek, gelirleri aşmayan giderler, mali risklerin ussal yönetimi ve finansal politikaların öngörülebilir sabit vergi oranları ile uyumlu olması gibi ilkelerin önemi vurgulanmaktadır (www.legislation.govt.nz).

Kamu Yönetiminde Ticarileşme, Şirketleşme ve Özelleştirme; Yeni Zelanda'da yaşanan finansal krizin atlatılmasına dair çalışmalar ekseninde, serbest pazar anlayışlı tutumun benimsenmesi, özel sektör tarzı usul ve ilkelerin kamu sektörüne uyarlanması ve kamu kuruluşları tarafından yürütülen aktivitelerin büyük bir kısmının ticarileşme gayretleri çerçevesinde şekillenmesi yer almıştır. Dolayısıyla, kamu kuruluşlarından maliyet ve satış hasıllarını üstlenmeleri kapsamında hizmet ve malları üretmeleri talep edilmiştir (Lewis, Grimes and Wilkinson, 1996: 1876).

Bu kanunun yasallaşması 1986'da "Kamu İktisadi Teşebbüsleri Kanunu"nun kabul edilmesiyle birlikte gerçekleşmiştir. Bu bağlamda kamu kuruluşlarının idare ettiği hizmetlerin içeriğinde, ticari nitelikli olan ve ticari nitelikli olmayan hizmetler kapsamında kategorizeye gidilmiştir. Bunun amacı, ticari nitelik taşıyan hizmetlerin sorumluluğunun, özel sektör anlayışıyla şekillendirme gayesiyle, KİT'lerin bünyesine verilerek ticari değerler üretimini elde etmek ve böylece kamu kurumlarının ve kamu tarafından sunulan ticari hizmetlerin şirketleştirilmesini sağlamaktır. Söz konusu durumu, Dugget'in belirttiği "*Yeni Zelanda Yeni Kamu Yönetimi Modelini tam anlamıyla özümsemiş ve idari birimlerini birer ticari örgüt misali dönüştürmeyi başarmıştır*" şeklinde ifade etmek de mümkündür (Dugget, 2002: 4).

Yeni Zelanda'da Sözleşmecilik Kültürü ve Yetki Devri; Performansın etkin ve işleyen bir biçimde değerlendirilmesi, yönetme özgürlüğü, hesap verebilirlik gibi ilkelerin önemi vurgulanmış ve 1987 dönemindeki reformların değerlendirilmesinde benimsenmiş hedeflerin eylemlere döküldüğü teşebbüsler ve atılımlar görülmektedir (Treasury, 1987: 55-56).

1988'deki Devlet Sektörü Kanunu ile Yeni Zelanda için sözleşmecilik kültürü ve performans odaklı sistemin hayata geçirilmesine dair büyük bir atılım olduğu görülür. Bu bağlamda, geleneksel kamu yönetimi anlayışı önemli ölçüde sarsıntıya uğramış ve üst düzey yöneticiler için önemli ve büyük dönüşümleri ardı ardına getirmiştir (Treasury, 1987: 56-57).

Devlet Sektörü Kanunu öncesi dönemde kendine has terfi sistemi ve ödeme çizelgesi, tek tip kamu personeli kariyer sistemi tarzında mesleki sınıflar vardı. Kamu kurumlarındaki personel, Devlet Hizmetleri Komisyonu istihdamında ve daimi pozisyonlarda çalışmaktaydılar. Çalışma koşulları ve maaş sistemi merkezden yürütülmekteydi. Devlet Sektörü Kanunuyla, üst düzey yöneticilerin (kurum başkanları) istihdam şartları değişmiş ve bu durum özel sektör tarzı anlayışla bezenmiş bir şekilde istihdam edilmelerine sebebiyet vermiştir (Scott, Ball and Dale 1997: 366).

1991'de kabul edilen İstihdam Sözleşme Kanunu ile birlikte sözleşme sistemi sadece üst düzey yöneticilerle kısıtlanmamış, varyasyonun bir modülü durumuna gelmiştir (Laegreid, 2000: 881).

Kurum başkanlarının başarımlarına ait yükümlülükler bakan ve kurum başkanı arasında imzalanan performans sözleşmesi ile senelik bazda bütçeye paralel olarak yürütülmektedir. Ayrıca kurum başkanlarının hesap verebilirliği sonuçlar üzerinden sorgulanmakta ve Devlet Hizmetleri Komisyonu tarafından performans ve değerlendirmelerin neticesinde kurum başkanlarına ödül sistemi ve işten çıkarım metodu uygulanmaktadır (Scott, Ball and Dale 1997: 365).

Yine 1986'da yapılan "Engellerin Ortadan Kaldırılması Uygulaması" ile kurumların yürürlüğüne ait hükümlerin kurumlar düzeyinde alınması çalışmalarını bütünler tarzda uygulamalar geliştirilmiş ve bu kapsamda yöneticilere kılavuzluk sağlayacak "Kamu Personeli Rehberi" bildirgesi hazırlanmıştır (Boston, 1987: 434).

Yeni Zelanda'da Kamu Mali Yönetimi Reformu: Performans ve Sonuç Odaklılık; 1989'da yasalaşan Kamu Maliyesi Kanunu ile çıktı ve performans merkezli mali yönetim ve kaynak ayırma sistemli modele geçiş söz konusu olmuştur. Ayrıca Devlet Sektörü Kanunu ile masaya yatırılan mühim değişikliklerin kapsamı genişletilmiştir. Kurumların performansı açısından hesap verebilirliği dikkate alınarak performans odaklı değerlendirmeler, çıktılar

üzerinden temellendirilmektedir. Performansa dair kriterler çerçevesinde; ücretler ve tahsisatlar, performans ve kaynak ayrımı gibi değerler ilişkiye tabi tutulmuştur (Shick, 1996: 63-64).

Yeni Zelanda'daki yönetim anlayışında, yönetsel hesap verebilirliğin üzerinde önemle durulduğundan, reformcular yönetsel takdir hakkının sınırlarını genişletmek adına örnek ülke tecrübelerinden faydalanmışlardır. Bu kapsamda örnek olarak zikredilen, İngiltere'deki Finansal Yönetim Girişimi, Gelecek Adımlar Girişimi ve Avustralya'daki Finansal Yönetim Geliştirme Programı isimli projeler bir nevi Yeni Zelanda'daki reform teşebbüsçülerine ilham kaynağı ve pusula olmuştur (Shick, 1996: 15-17).

Senelik performans sözleşmesi bazında bakanlar ve kurum başkanları arasında düzenlenen yeni mali yönetim sistemi bazı ülkelerden esin ve ilham kaynağı ile revize edilmiştir (Smith, 1999: 4).

Parasal sistemin en önemli öğelerinden biri olan yıllık performans sözleşmeleri bakan ve kurum başkanları arasında düzenlenmektedir ve temel olarak üç bölümden oluşmaktadır.

Sözleşmenin *birinci bölümünde*; stratejik anlamdaki kilit sonuç alanları (key results areas), daha açık bir ifadeyle, kurum başkanlarının bir mali yıl süresince gerçekleştirecekleri hedefleri ve performanslarının önemi vurgulanmaktadır (www.ssc.govt.nz).

Sözleşmenin *ikinci bölümünde*; satın alma akitlerini içeren ve alım sürecinde var olan çıktılara dair kapsamlı bilgiler yer almaktadır (Smith, 1999:8).

Sözleşmenin *üçüncü bölümünde* ise; devlet politikalarıyla uyumlu bir biçimde kurum ile ilgili bilgiler ve kurumsal yükümlülükler yer almaktadır (Smith, 1999: 8).

Yeni Zelanda yönetim sisteminin en önemli özelliği performans kıstaslarının çıktılar üzerinden gerçekleştirilmesidir. Dolayısıyla, sonuçlanan çıktılarının kalitesine, miktarına, maliyetine odaklanılarak, bu kapsamda, çıktılarının doğruluğu, tam olması, ulaşılabilirliği, standartlar ve ölçümler, kalite ölçümleri, yasalara uygunluğu, müşteri odaklılığı gibi kriterler baz alınmaktadır. Kamu Maliyesi Kanunuyla her kurumun hazırlayacağı ücret, miktar, kalite, çıktı ve zaman ölçütlerine yer verilen senelik raporlarda hizmet performans beyannameleri dikkate alınarak kurumların reel performansı tespit edilir. Bu süreç ve performans ölçme değerlendirmelerinin sonucunda elde edilmiş bilgiler vasıtasıyla bütçeleme süreci ve personele verilecek ödemeler belirlenir. Böylece kurumlara yapılacak kaynak tahsisi ve personel ödemeleri performans ile bağdaştırılarak esnek bir zemine dayandırılmış olacaktır (OECD, 1997b: 82-84).

Yeni Zelanda'da Stratejik Yönetim; Yeni Zelanda'da 1990 yıllarındaki Devlet Hizmetleri Komisyonu'nun tespit ettiği problemler kapsamında kurum başkanlarının performans izlencelerinde ve değerlendirmelerinde bir takım sorunlar olduğu belirlenmiştir. Dolayısıyla komisyonun amacında, kurum başkanlarının performans sisteminin geliştirilmesi adına belirli alanların revize edilmesi uygun görülmüştür. Bunun üzerine Kilit Sonuç Alanları (Key Results Areas) ve Stratejik Sonuç Alanları (Strategic Results Areas) olmak üzere iki olgunun önemi üzerinde durulmuştur (Boston, ve Pallot, 1997: 387-389).

Kilit Sonuç Alanları (Key Result Areas); Bu kapsamda, kurum başkanlarının performans göstergesi dâhilinde bir mali yıl süresi boyunca başarıları değerlemeye tabi tutulur. Bu değerlendirme sürecinin sonunda kurum başkanlarının belirlenen hedefleri gerçekleştirebilme ve gerçekleştirememeye ölçütleri açısından hesap verebilirliği ortaya konulmaktadır. Ayrıca, hükümetin stratejik sonuç alanlarına yönelik olan hedeflerinin gerçekleştirilmesi açısından da, hizmet sunumunda kamu kurumlarına yardımcı olunmaktadır (www.ssc.govt.nz).

Stratejik Sonuç Alanları (Strategic Result Areas); Devletin dokuz belirli alana yönelik, uzun dönemdeki politika hedefleri ve vizyon modelidir. Stratejik sonuç alanlarına yönelik amaçlar kıdemli bakanlar ve kurum başkanlarına danışılarak sonuçlandırılmaktadır. Stratejik sonuç alanları kapsamında; iktisadi büyüme ve devamlılığı sağlama, eğitim ve öğretim, teşebbüsler ve değişimler, dış ilişkiler, toplum güvenliği, sosyal yardım, sağlık hizmetleri, uyumsuzlukların çözümü ve çevreyi koruma gibi kriterler yer almaktadır. Stratejik sonuç alanlarının hedeflerinin gerçekleştirilmesinde Kilit Sonuç Alanları desteğinin amaçlara ulaşma ve tutarlığı her sene kontrol edilerek, bir değerlendirmeye tabi tutulur (www.ssc.govt.nz).

Burada hükümetin niyeti, "Girişim ve İnovasyonu" güçlendirmek adına başarılı bir kurumsal ekonomik sistemi kurmaktır. Bu kapsamda(www.ssc.govt.nz);

- Adil ve etkin bir iş sistemini mümkün kılmak
- Piyasanın verimli çalışmasını mümkün kılmak
- Performansa dayalı ödül sisteminin zeminini kurmak
- Yatırımcı güvenini oluşturmak gibi hedefler yer almaktadır.

Yeni Zelanda KRA ve SRA süreçleriyle stratejik yönetime dair adeta bir model oluşturmuştur. Böylece devletler ülkelerinin geleceği için mühim olan stratejik alanları belirleyerek, öncelikli merkez noktalarını tespit etmişler, durumu güçlendirmek ve desteklemek adına da KRA'larla uzun dönem için organize ve koordinasyonlu bir biçimde hedeflere doğru yol almışlardır.

Görüldüğü üzere, Yeni Zelanda'daki 1980 ve günümüz dönemi için radikal manada hayata geçirilen idari reformların eski dönemle kıyas çerçevesinde ve yapısal uyarlanma sürecinde kararlı ve sert bir kopuşu yansıtmakla birlikte bu yapısal yeniden yapılanma süreci kapsamındaki öncelikleri bazında; bütüncül ve insan odaklı bir hizmet sunum anlayışı, kamusal sektörün ve kamusal kültürün rehabilitasyonu, kamusal hizmetlerin iyileştirilmesi gibi hedeflerle bezenmiş bir stratejik yönetim anlayışı benimsenmiş ve başarılı bir pratik sergilenmiştir.

TÜRKİYE-YENİ ZELANDA İDARİ REFORM POLİTİKALARININ KARŞILAŞTIRMALI ANALİZ

Türkiye ve Yeni Zelanda'daki yapısal dönüşüm, yönetimin yeniden yapılandırılması, refah devleti anlayışı gibi kavramların sağlam bir zemine dayandırılmasına dair sarf edilen çabalar ve ortaya konulan başarıların özünde, iki ülke kıyasında da kimisi için gönüllülük esasıyla, kimisi için de bulunduğu baskı çemberi ve zorlayıcı etkenlerin etkisiyle günümüzdeki durumuna ulaştığı görülmektedir. Burada önemli olan husus gerek gönüllülük gerekse zorlayıcılık esasları çerçevesinde ortaya konulacak başarıların hem devlet ve ülke adına daha müreffeh bir konumun sağlanmasına hem de uluslararası platformda saygın ve itibarlı bir konum elde edilmesine hizmet edecekse amaca ulaştıracak reformlarda gönüllülük esas olmakla birlikte belli bir ölçüde zorlayıcılık da kabul görebilmektedir.

1980'li yılların dünya geneli için yeni bir değişim ve dönüşüm süreci olduğu, ülkelerin mali, ekonomik, toplumsal ve yönetsel sistemlerindeki önemli reform girişimlerinden ve uygulamalarından görülebilmektedir. İncelemeye tabi tutulan değerlendirmeler ve kıyaslamalar kapsamında görülmektedir ki; Türkiye için idari reformlar ve politika transferi çerçevesindeki teşebbüs ve uygulamaların temelinde zorlayıcı etkilerin ağırlığı daha fazladır. Bu kapsamda; AB standartlarına uyum gereklerinden, TBMM'nin kabul ettiği kanunların genel gerekçelerinde bile bu uyum ve koşulların açıkça dile getirildiği görülür. Diğer yandan uluslararası aktörler olan IMF ve WB gibi kuruluşlarla yapılacak olan anlaşma şartlarında çeşitli talep metinlerinden, niyet mektuplarına kadar uzanan geniş bir yelpazede Türkiye'nin etki mekanizması çemberi içinde bulunduğu görülür.

Yeni Zelanda için ise idari reformlar ve politika transferi gönüllülük esasına dayanmaktadır. Bu bağlamda Yeni Zelanda yaşadığı sorunları çözmek, yönetsel ve ekonomik durumunu iyileştirmek ve uluslararası platformda daha itibarlı olmak için reformlar yapmış, uygulamış ve başarılı olmuştur. Bunun yanı sıra, Anglo Sakson ülkeleri ile kültürel anlamda yakın olması ülkeler arası fikir alışverişini kolaylaştıracağı düşüncesinden hareket edilerek İngiltere, Avustralya

ve İsveç gibi ülke tecrübelerinden esinlenerek dersler çıkarmış, yönetsel ve ekonomi politikalarını bu çerçevede şekillendirmiştir.

Elbette gönüllülük esasının yanı sıra kısmi derecede de olsa zorlayıcı etkilerin varlığından söz edilebilir. Bu manada; Business Roundtable (Yeni Zelanda da özel sektör kesiminin üst düzey yönetici grubundan oluşan dernek) etki mekanizmasının "kısmen zorlayıcı" niteliği söz konusu olsa da Yeni Zelanda da çağdaş yönetim sistemi ilkelerinin gönüllülük esasına dayandığı görülmektedir.

Gelişim sürecine bakıldığında, Türkiye'de gerçekleştirilmek istenen reform projelerinin, yabancı uzmanlara raporların hazırlatıldığı dönemde nitelikli personel yetersizliği sebebiyle, sonrasında ise özellikle dünyada değişim ve dönüşümün hızla yaşandığı yıllar itibarıyla çeşitli sebeplerle siyasi ve bürokratik desteğe tam olarak sahip olamadığı görülmektedir. Bu sebepler koalisyon hükümetleri, zayıf iktidarlar ve kamu personel sisteminde yaşanan sorunlar şeklinde sıralanabilir. Yaşanan bu sorunlar kamu yönetiminde gelişimi ve reformu olumsuz etkilemiş, gerçekleştirilmek istenen hedeflere ya engel teşkil etmiş ya da uzun zaman almasına sebep olmuştur.

Bununla beraber Türkiye'de gerçekleştirilmek istenen reformların yeterli siyasi bir destekle bütünleşmemesi ve bürokratik direnç ile karşılaşması gibi sebeplerle bütüncül bir yapı arz edememiştir. Dolayısıyla, geleneksel anlayış bir kenara bırakılıp, yeni anlayış ile uygulanmak istenilen reform çalışmaları daha çok teorik düzeyde kalmış olup, istenilen ölçüde hayata geçirilememiştir.

Türk İdare sisteminin gelişimi bu etkenlerden dolayı gecikmeli bir şekilde uygulamaya yansıtılabilmektedir. Ancak Türk İdari sisteminde reform çalışmaları ve uygulamaya aktarımı 2000'li yıllardan itibaren hız kazanmış ve kararlı bir şekilde sürdürülmüştür.

Yeni Zelanda yapısal dönüşüm sürecinde, Türkiye'deki gibi siyasi destekten yoksunluk ve bürokratik dirençle karşılaşmadığından, güçlü bir siyasi ve bürokratik desteği arkasına almasından dolayı başarılı olmuştur. Hem bürokratik hem de politikacılar mevcut sistemden kaynaklı sorunlardan duyulan memnuniyetsizlik durumundan kurtulmak amacıyla geleneksel yönetim anlayışını terk ederek reform ve kalkınma çalışmalarını başlatmış ve amaçlarını başarılı bir şekilde gerçekleştirmişlerdir.

Türkiye ve Yeni Zelanda için karşılaştırmalı bir bakış açısıyla yapılan açıklamalar neoliberal politikalar ekseninde aşağıdaki tabloda özetle sunulmaktadır:

Tablo 1: İdari Reform Kapsamında Türkiye-Yeni Zelanda Karşılaştırması*

	YENİ ZELANDA	TÜRKİYE
Devletin Küçültülmesi(Özelleştirme, Kurumların kaldırılması, Şirketleşme)	Mevcut/1986 yılında Kamu İktisadi Teşebbüsleri Kanunu	Mevcut/Anayasa madde 47, Devletleştirme ve Özelleştirme
Âdemi Merkeziyetçilik(Yetki Devri ve Sözleşmecilik Kültürü)	Mevcut/1986 Sınırlamaların Ortadan Kaldırılması Uygulaması	Mevcut/2005 yılında 5302 Sayılı İl Özel İdaresi Kanunu,2004 5216 Sayılı Büyükşehir Belediyeleri Kanunu
Özel Sektör Tarzı Yönetim Anlayışı	Mevcut/1986 KİT Kanunu	Mevcut/5449 Sayılı Kalkınma Ajanslarının Kurulması Hakkındaki Kanun
Vatandaş ve Müşteri Odaklı Hizmet Sunumu	Mevcut/Stratejik Yönetim KRA ve SRA	Mevcut/4982 Sayılı Bilgi Edinme Kanunu/6328 Sayılı KDK/5176 Sayılı Kamu Görevlileri Etik Kurulu
Performans Ölçme ve Değerlendirme	Mevcut/1988 Devlet Sektörü Kanunu	Mevcut/5018 Sayılı Kamu Mali Yönetimi ve Kontrol Kanunu
Çıktı ve Sonuç Odaklılık	Mevcut/1989 Kamu Maliyesi Kanunu	Mevcut/5018 Sayılı Kamu Mali Yönetimi ve kontrol Kanunu
Kaynak Kullanımında Ussallık	Mevcut/1989 Kamu Maliyesi Kanunu	Mevcut/5018 Sayılı Kamu Mali Yönetimi ve kontrol Kanunu
Piyasa Değerlerine Önem(Sözleşme, Verimlilik, Rekabet)	Mevcut/1986 KİT Kanunu	Mevcut/5018 Sayılı Kamu Mali Yönetimi ve kontrol Kanunu
Politika Oluşturma ve Hizmet Sunma İşlevlerinin Ayırımı	Mevcut/Bakanlıklar bünyesinde politika oluşturmaya ilişkin 1989 Kamu Maliyesi Kanunu	Mevcut Değil
Hesap Verebilirlik	Mevcut/1988 Devlet Sektörü Kanunu/1989 Kamu Maliyesi Kanunu	Mevcut/5018 Sayılı Kamu Mali Yönetimi Ve Kontrol Kanunu

*Osborne ve Gaebler, 1993: 19-20; Hood, 1991:4-5;Kettl, 2005:1-2 ve Pollitt, 2001: 474, Bale ve Dale, 1998: 103-121 kaynaklarından yararlanılarak tablo oluşturulmuştur.

Yeni Zelanda'da 1980 öncesi döneme dair benimsenen politikalardan keskin bir dönüş yapılarak, neo- liberal politikalar ekseninde iktisadi ve idari sistemin yeniden şekillendirilmesi söz konusu olmuştur. Bu kapsamda devletin küçültülmesi ile ilgili 1986 tarihli Kamu İktisadi Teşebbüsleri Kanunu, yetki devri ve sözleşmecilik kültürüne ilişkin 1986 tarihli Sınırlamaların Ortadan Kaldırılması ve Uygulamasına dair düzenleme, özel sektör tarzı yönetim anlayışı konusunda 1986 tarihli KİT Kanunu, vatandaş ve müşteri odaklı hizmet sunumu bağlamında Stratejik Yönetim KRA ve SRA süreçleri, performans ölçme ve değerlendirmeye ilişkin 1988 tarihli Devlet Sektörü Kanunu, çıktı ve sonuç odaklı ve aynı zamanda kaynak kullanımında ussallık bağlamında 1989 tarihli Kamu Maliyesi Kanunu, Bakanlıklar bünyesinde Politika oluşturma ve hizmet sunmaya ilişkin 1989 tarihli Kamu Maliyesi Kanunu, hesap verebilirlik bağlamında 1988 tarihli Devlet Sektörü Kanunu gibi düzenlemelerle uygulamaya konan reformlar, politika transferiyle bütünleşmiş, sisteme uyarlanmış ve başarılı bir şekilde sürdürülmüştür.

Türkiye'de gerçekleştirilen idari reformlar politika transferi açısından değerlemeye alındığında günümüzdeki reformların politika transferi kavramıyla yakın bir ilişki içinde olduğu görülür. Türkiye'de 1980 sonrası reformlarının çeşitli ekonomik ve mali krizler, AB'ye üyelik etkisi ve yönetim sistemindeki sorunların bir sonucu olarak gerçekleştirildiği düşünüldüğünde idari reformların politika transferiyle ilişkisi net bir şekilde görülür. Bu kapsamda devletin küçültülmesi ile ilgili 1982 tarihli anayasanın 47. maddesi kapsamında, Devletleştirme ve Özelleştirme, yetki devri ve sözleşmecilik kültürüne ilişkin 2005 yılında oluşturulan 5302 Sayılı İl Özel İdaresi Kanunu ve 2004 yılında oluşturulan 5216 Sayılı Büyükşehir Belediyeleri Kanunu, özel sektör tarzı yönetim anlayışı konusunda 5449 Sayılı Kalkınma Ajanslarının Kurulması Hakkındaki Kanun, vatandaş ve müşteri odaklı hizmet sunumu bağlamında 4982 Sayılı Bilgi Edinme Kanunu, 6328 Sayılı KDK ve 5176 Sayılı Kamu Görevlileri Etik Kurulu, performans ölçme ve değerlendirmeye yönelik, çıktı ve sonuç odaklı, aynı zamanda kaynakların rasyonel kullanımı ve hesap verebilirlik bağlamında 5018 Sayılı Kamu Mali Yönetimi Ve Kontrol Kanunu gibi düzenlemelerle uygulamaya konan reformların politika transferi doğrultusunda önemli girişimler olduğu görülmektedir.

Yeni Zelanda'da Yeni Kamu Yönetimi modelinin sisteme yansımalarının en önemli göstergesi olan *Kamu Maliyesi Kanunu* ile sistemin yapılandırılmasına dair temelde beş kategoride ayırma gidilmiştir. Bunlar;

Çıktı-Sonuç Ayrımı; Reformların gerçekleştirilmesinde Hesap Verebilirlik ilkesinin önemini vurgulayan bu ayırma, girdi odaklı mali yönetim ve bütçe süreci yerine *çıktı ve sonuç odaklı* bir mali yönetim ve kaynak tahsisi sistemine geçiş sağlanmıştır. Bu bağlamda, çıktı kamu kurumlarının ürettiği mal ve hizmet

iken, sonuç bu çıktılardan sağlanan fayda ve toplum üzerindeki etkileridir. Bakanlar ve kamu kurumları arasındaki hesap verebilirlik ilişkisinin sergilendiği bu modelde kurum başkanları (Chief Executives), belirlenmiş olan çıktıları üretirken, devlet sonuçların başarımında esas olan çıktıların seçim işlevini gerçekleştirir (Osborne and Gaebler, 1993: 19-20; Hood, 1991: 4-5; Kettl, 2005: 1-2 and Pollitt, 2001: 474, Bale and Dale, 1998: 103-121).

Hesap Verebilirlik-Kontrol Ayrımı; Bu ayırmada, teslim edilecek olan çıktılar daha önceden ve etkili bir biçimde belirlenirse, bu süreç etkin bir şekilde işleyecektir. Bu sebeple, Bakan ve Kurum Başkanları teslim edecekleri yıllık alım sözleşmelerini detaylı bir şekilde hazırlarlar. Bu sözleşmelerle sistem sağlam ve kaliteli bir zemine dayandırılmış olur ve Bakanların bu görev için kendilerine yardımcı olacakları danışmanları bulunmaktadır. Söz konusu ayırmada aynı zamanda kurum başkanlarının sadece performanslarını etkileyecek girdilerin kontrolü üzerinde yetki sahibi olduklarını ve bu çerçevede hesap verme pozisyonunda tutulacakları yer almaktadır (Osborne ve Gaebler, 1993: 19-20; Hood, 1991: 4-5; Kettl, 2005: 1-2 ve Pollitt, 2001: 474, Bale ve Dale, 1998: 103-121).

Sahip-Hizmet Satın Alan Ayrımı; Burada Bakanların üstlenmiş ve yapmakla yükümlü olduğu iki görev bulunmaktadır. Birincisi, hizmeti satın alan aktör (purchaser) olarak Bakan, gerek özel sektörden hizmet alsın, gerekse de kamu kesiminden hizmet alsın, nihayetinde kendi bakanlığını başarıya ulaştıracak şekilde performansını sergilemesi gerekecektir. İkincisi, kamu kurumunun sahibi pozisyonunda olan (owner) Bakan, yapmış olduğu yatırımlardan ve tahsis etmiş olduğu kaynaklardan yine bakanlığı adına en iyi sonucu almak için tüm performansını sergilemesi gerekecektir (Osborne ve Gaebler, 1993: 19-20; Hood, 1991: 4-5; Kettl, 2005: 1-2 ve Pollitt, 2001: 474, Bale ve Dale, 1998: 103-121).

Hükümet ve Departmanların Ayrımı; Bu ayırım, *The Crown* (Krallık) yani Bakanlar ve bölümler kapsamında faaliyetler ve varlıkları barındıran iki kategoriye ayrılmıştır. Krallık bölümünde sorumluluk hükümete aittir. Kurum başkanları, sermaye yatırım kararlarını da içeren tüm girdi kararlarını almakla yükümlü bulunmaktadır. Alınan bu kararlarda hesap verebilirlik adına, verimli çıktılar üreten bir sonuç ile geri dönüş yapılması gerekmektedir. Örnek kapsamında, Sosyal Destek Programı olan Sosyal Refah departmanı yönetimden sorumludur, Bakan ise ödeme boyutundan sorumlu bulunmaktadır (Osborne ve Gaebler, 1993: 19-20; Hood, 1991: 4-5; Kettl, 2005: 1-2 ve Pollitt, 2001: 474, Bale ve Dale, 1998: 103-121).

Politika Tavsiyesi ve Hizmet Sunumu Ayrımı; Politika tavsiyesinin hizmet sunumundan farklı bir işlev olarak görüldüğü bu ayırmada, işin politik boyutu Bakanlıklarda, hizmet sunumu ise departmanlara ait bulunmaktadır. Örnek

kapsamında; Hükümet trafik kazalarını azaltmaya yönelik olarak; hız limitlerinin aşımı konusunda yapılacak yaptırımlar, yüksek alkol vergileri, zorunlu sürücü eğitimi programları gibi alternatif yollarla duruma istediği yasal boyuttan müdahale edebilmektedir (Osborne ve Gaebler, 1993: 19-20; Hood, 1991: 4-5; Kettl, 2005: 1-2 ve Pollitt, 2001: 474, Bale ve Dale, 1998: 103-121).

İdari reform teşebbüsleri ve uygulamaları açısından incelemeye tabi tutulan Türkiye ve Yeni Zelanda için Yeni Kamu Yönetimi Anlayışı modelinin benimsendiği, dahası kamu yönetimi sistemlerinin bu model ekseninde yapılandırılmak ve güçlendirilmek adına hareket edildiği görülmektedir.

Türkiye ve Yeni Zelanda'da idari reformların çeşitli sosyo-ekonomik ve siyasal süreçlerden etkilendiği görülmektedir. Bu bağlamda, Yeni Zelanda için kararlı ve zamanında bir kalkınma ve dönüşüm süreci söz konusu iken Türkiye için ise tereddütlü ve gecikmeli bir süreçten bahsedilebilir.

Nihai olarak Türkiye'nin tek amaçlı örgütler oluşturma kapsamında politika üretme ve hizmet sunma işlevini sistemine entegre etmediği, Yeni Zelanda'nın ise, tek amaçlı örgütlerin özgün yanı olan politika oluşturma ve hizmet sunma fonksiyonu yönünde özellikle ön safhalarda yer almaktadır.

SONUÇ

Toplumsal, siyasal ve iktisadi sahalardaki değişim ve dönüşüm sürecinin tüm toplumları etkisi altına alması noktasında 1980'li yıllar önemli bir dönüm noktasıdır. Çünkü 1980 dönemi, devletlerin gerek yapısal gerek yönetim sistemlerini yeniden yapılandırmaları açısından önemli bir zaman olarak betimlenmektedir. Toplumsal beklenti ve taleplerin çeşitlilik göstermesi, insana ve haklarına verilen önemin artışı, demokratik manada değerlerin kurumsallaştırılması, teknolojik gelişmelerden kaynaklanan etkilerden dolayı idare sistemi de etkilenmiştir. Bu bağlamda 1980 dönemi sonrasında ivme kazanan idari reform uygulamaları bu yoğun değişim sürecine uyum sağlama çabalarının bir sonucudur.

Bugünün dünyasında, devletler idari reform kanalıyla daha şeffaf, hesap verebilir, katılımcı ve insanı odak noktasına alan bir sistem kurmayı ve sistemin etkin, verimli, adil ve hızlı bir biçimde çalışmasını sağlamayı amaçlamaktadır. Dolayısıyla günümüzde, katı ve kuralcı geleneksel yönetim anlayışından uzaklaşan, ondan tamamen farklı ve baskın özellikleri sonuç odaklı, esnek, hesap verebilir, açık ve şeffaf ve piyasa temelli bir sistem olan yeni yönetim anlayışlarının benimsendiği ve kabul gördüğü bir durum söz konusudur.

1980'li yıllardan itibaren hızla ivme kazanan gelişmeler "yönetim" anlayışını derinden etkilemiş ve ciddi değişimleri beraberinde getirmiştir. Yaşanan bu

değişimlerde küreselleşme, teknolojik gelişme, devletlerarasındaki karşılıklı ilişkilerin derinleşmesi, toplumların ihtiyaç ve beklentilerinin çeşitlenmesi, demokratikleşme akımları, karar alma süreçlerinde katılımcılık ve sivil toplum bilincinin gelişmesi gibi etkenler rol oynamıştır. 1980'lerden günümüze Türkiye ile Yeni Zelanda idari ve ekonomik alanda karşılaştıkları sorunları çözmek ve yönetsel sistemlerini geliştirmek için yürüttükleri idari reformlarda politika transferinden yararlanmışlardır. Ancak bu süreçte Yeni Zelanda'nın kararlı, zamanında ve başarılı bir şekilde hareket ettiği, Türkiye'nin ise çeşitli sebeplerle gecikmeli ve tereddütlü bir şekilde dâhil olduğu süreci yönetmeye çalıştığı görülmektedir.

Çalışmada inceleme konusu olan Türkiye ve Yeni Zelanda Yeni Kamu Yönetimi ilkeleri doğrultusunda bir dönüşüm süreci yaşamışlardır. Bu bağlamda idari reform uygulamalarında yaşanan gelişmelerin politika transferi kavramının bir yansıması olarak önemli bir yere sahip olduğu ifade edilebilir. Sonuç olarak, yeni kamu yönetimi anlayışı ve neo-liberal politikalar ekseninde yapılan karşılaştırmalı analizde, her iki ülkenin ister gönüllülük ister zorlayıcı sebeple olsun, zor süreçlerden geçerek ilkinin yeni yönetim anlayışı doğrultusunda hedeflerini gerçekleştirme noktasında çalışmalarını sürdürdüğü, ikincisinin ise hedeflerini büyük ölçüde gerçekleştirdiği görülmektedir.

KAYNAKÇA

- Aydın, A. H., 2011. **Yönetim Bilimi**, Seçkin Kitabevi, 4. Baskı, Ankara, 295ss.
- Alkan, H., 2000. **Karar Alma Süreçlerine Katılım Sistemleri Açısından Türkiye ekonomik ve Sosyal Konseyi** , Amme İdaresi Dergisi, Cilt:33 Sayı:2, 57-77 ss.
- Aykaç, B., Yayman, H. ve Özer, A.,2003, **Türkiye'de İdari Reform Hareketlerinin Eleştirel Bir Tahlili**, Gazi Üniversitesi İ.İ.B.F. Cilt:5, Sayı:2, 153-179 ss.
- Adalı, S., 1992. **İdari Reform ve Reorganizasyon Hareketlerinde Sayıştay'ın Rol ve Fonksiyonu**, Sayıştay Dergisi, Sayı:10, 3-15 ss.
- Akyıldız, H., Eroğlu, Ö., 2004. **Türkiye Cumhuriyeti Dönemi Uygulanan İktisat Politikaları**, Süleyman Demirel Üniversitesi İ.İ.B.F., Cilt:9, Sayı:1, 43-62.
- Berkman Ümit, 1981. **Planlı Dönemde İdari Reform Anlayışı ve Uygulaması: İdari Reformun Yönetilmesi Açısından Bir Değerlendirme**, ODTÜGelişme Dergisi, Özel Sayı, 207 ss.
- Bale, M., and Dale, T., 1998. **Public Sector Reform in New Zealand and Its Relevance to Developing Countries** , The World Bank Research Observer, Issue:13, N:1, 103-121 pp.
- Bulmer, S., and Padgett, S., 2004. **Policy Transfer in the European Union: An Institutionalist Perspective**, Cambridge University Press, Issue: 35, 103-126 pp.
- Boston, J. ve Pallot, J., 1997. **Linking Strategy and Performance: Developments in the New Zealand Public Sector**, Journal of Policy Analysis and Management, Issue:16, N: 3, 383-404 pp.
- Boston, J., 1987. **Transformng New Zealand's Public Sector: Labour's Quest for Improved Efficiency and Accountability, Public Administration**, Issue: 65, N: 4, 423-442 pp.
- Bosch, K.V.D., Cantillon, B., 2008. Policy Impact, (Ed. Moran, M., Rein, M., and Goodin, R. E.,), **The Oxford Handbook of Public Policy**, 996 pp.
- Çakır, M., 2013. **Reform ve İdari Reform Kavramları Üzerine Bir İnceleme**, Tarih Okulu Dergisi, Sayı:16, 627-640 ss.

- Dolowitz, D., and Marsh, D., 1996. **Who Learns What From Whom: A Review of the Policy Transfer Literature**, *Political Studies*, 343-357.
- Dolowitz, D., and Marsh, D., 2000. **Learning from Abroad: The Role of Policy Transfer in Contemporary Policy Making, Governance**, Issue: 13, N:1, 5-24 pp.
- DPT, 1999. 1999 Yılı Programı, Ankara: Devlet Planlama Teşkilatı.
- Drezner, D.W., 2001. **Globalization and Policy Convergence**, *International Studies Review*, Issue: 3 53-75 pp.
- Dugget, M., 2002. **Kamu Yönetiminde Değişim: Sonraki Adımlar**, (Ed. Argun, A. ve Aslan, E.), *Amme İdaresi Dergisi*, Cilt:35, Sayı:2, 9-16 ss.
- Evans, L., Grimes, A., and Wilkonson, B., 1996. **Economic Reform in New Zealand 1984-1995: The Pursuit of Efficiency**, *Journal of Economic Literature*, Issue: 34, N:4, 1856-1902 pp.
- Eryılmaz B., 1992. **Tanzimat ve Yönetimde Modernleşme**, İstanbul, İşaret Yayını, 272 s.
- Ergun Turgay, , 2002. **Türkiye Cumhuriyetinin Devlet Yapısı**, *Türkler Ansiklopedisi*, Ankara, Yeni Türkiye Yayınları, Cilt:17.
- Evans, M. ve Davies, J., 1999. **Understanding Policy Transfer: A Multi-Level, Multi Disciplinary Perspective**, *Public Administration*, Cilt:77 Sayı:2, 362-385 ss.
- Gray, V., 1973. **Innovation in the States: A Diffusion Study**, *The American Political Science Review*, Issue: 67, N:4, 1174-1185.
- Hood, C., 1991. **A Public Management For All Seasons**, *Public Administration*, Issue:69, 3-19 pp.
- Haas, E. B., 1980. **Why Colobrate? Issue Linking and International Regimes**, *World Politics*, Issue: 32, N: 3, 357-405 pp.
- Karpat K.H.,1996. **Türk Demokrasi Tarihi**, İstanbul Timaş yayınları, 560ss.
- Karaer, T. 1987. **Kamu Yönetimini Yeniden Düzenleme ve Girişimleri ve Sonuçları Üzerine Bir Deneme**, *Amme İdaresi Dergisi*, Cilt:20, Sayı:2.
- Kuyaksil A., 1994. **Türkiye’de Yönetimi Yeniden Düzenleme Çalışmaları- Çok Partili Dönem**, İstanbul, Der Kitabevi, 174 ss.

- Köker Levent, 1990. **Modernleşme Kemalizm ve Demokrasi**, İstanbul İletişim Yayınları, 252 ss.
- Kettl, D.F., 2005. **The Global Public Management Revolution**, Washington: **Brooking Instution Press**. 112 pp.
- Knill, C., 2005. **Introduction: Cross-national Policy Convergence: Conseptcs, Approaches and Explanatory Factors**, **Journal of European Public Policy**, Issue:12, N: 5, 764-775.
- Laegreid, P., 2000. **Top Civil Servants Under Contract**, **Public Administration** , Issue:78, N:4, 879-896 pp.
- Mehtap Raporu, 1966. , Ankara, TODAİE Yayını.
- Oliver, J., Lodge, M., 2003, **The Limitations of Policy Transfer and Lesson Drawingfor Public Policy**, **Political Studies Review**, Issue: :, 179-193 pp.
- Osborne, D., Gaebler, T., 1993. **Reinventing Government: How The Entrepreneurial Spirit is Transforming the Public Sector**, New York.
- OECD, 1997b. **Economic Surveys: New Zealand**, 82-84 ss.
- Pollit, C., Bouckaert, G., 2000. **Public Management Reform: A Comperative Analysis**, Oxford: Oxford University Press.
- Pollit, C., 2001. **Clarifying Convergence: Striking Similarities and Durable Differences in Public Management Reform**, **Public Management Review** , Issue:3, N:4, 471-492 pp.
- Rhodes, R. A. W., Binder, S. A., and Rockman, B. A., 2008. **Political Instutions**, (Ed. Moran, M., Rein, M., and Goodin, R. E.,), **The Oxford Handbook of Public Policy**, 996 pp.
- Rose, R. 1993. **Lesson-Drawing in public Policy**, Chatham: Chatham House Publishers.
- Sobacı, M. Z., 2014, **İdari Reform ve Politika Transferi: Yeni Kamu İşletmeciliğinin Yayılışı**, Dora Yayıncılık, 2. Baskı, Bursa, 267 ss.
- Stone, D., 1999.**Learning Lessons and Transferring Policy across Time, Space and Disciplines**, Issue: 19, N:1, 51-59 pp.
- Sürgit, K., 1972. **Türkiye'de İdari Reform**, Ankara: TODAİE Yayınları, 214 ss.
- Shick, A, 1996. **The Spirit of Reform: Managing the New Zealand State Sector in a Time of Change**, pdf, 15-17 ss.

- Smith, S.E., 1999. **Public Sector Performance Contracting in New Zealand**, OECD, State Services Commission.
- Sencer M., 1986. **Türkiye'nin Yönetim Yapısı**, Bursa, Alan Yayıncılık, 327 ss.
- Sencer M., 1991. **Türkiye'de Kalkınma Stratejileri ve Planlama Süreci**, Amme İdaresi Dergisi, Cilt:24, Sayı: 4.
- Scott, G., Ball, L., and Tony, D., 1997. **New Zealand's Public Sector Management Reform: Implications for the U.S.**, Journal of Policy Analysis and Management, Issue: 16, N:3, 357-381 pp.
- Treasury, 1984. **Economic Management: Departmental Management**.
- Treasury, 1987. **Government Management: Wellington**, Government Printing Office.
- Tutum Cahit, 1971. **İdari Reformda Başlıca Yaklaşımlar**, Amme İdaresi Dergisi, Cilt: 4, S: 2.
- TODAİE, 1965. **Türkiye'de İdari Reform Çalışmaları: İdari Reform ve Reorganizasyon Hakkında Ön Rapor**, Ankara, Kardeş Matbaası.
- Walker, J., 1969. **The Diffusion of Innovations Among The American States**, The American Political Science Review, Issue: 63, N: 3, 880-889 pp.
- Wolman, H., 1992. **Understanding Cross National Policy Transfers: The Case of Britain and the U.S**, Volume:5, Issue:1, 27-45 pp
- Yayman, H., 2005. **Türkiye'nin İdari Reform Politikası**, Doktora Tezi.
- Zifcak, S., 1994. **New Managerialism: Administrative Reform in Whitehall and Canberra**, Buckingham: Open University Press.
- State Services Commissions, 2010. <http://www.ssc.govt.nz/node/1323>. Erişim Tarihi: 01.12.2016.
- State Services Commissions, 2010. **The Spirit of Reform: Managing the New Zealand State Sector in a Time of Change**, <http://www.ssc.govt.nz/node/1323>. Erişim Tarihi: 01.01.2017.
- Birinci Bölüm Cumhuriyet Halk Partisine Giden Süreç, <http://acikarsiv.ankara.edu.tr/browse/556/860.pdf>. Erişim Tarihi: 01.02.2017.

State- Owned Enterprises Act- 1986 New Zealand Legislation:
<http://www.legislation.govt.nz/act/public/1986/.../DLM97377.pdf>, Erişim
Tarihi: 01.12.2016.

State- Sector Act-1988 New Zealand Legislation:
<http://www.legislation.govt.nz/act/public/1988/.../contents.pdf>, Erişim
tarihi:01.12.2016.

Public Finance Act- 1989 New Zealand Legislation:
<http://www.legislation.govt.nz/act/public/1989/.../DLM160809.pdf>,
Erişim Tarihi: 02.02.2017.

The Fiscal Responsibility Act- 1994:
http://www.legislation.govt.nz/.../om_isapi.dll?...a1994.pdf, Erişim
Tarihi: 02.02.2017.

Hükümet programı, 1999, V. Ecevit Hük. Programı,
<http://www.tbmm.gov.tr/hukümetler/HB57.htm>, Erişim Tarihi:
01.12.2016.

Hükümet Programı, 2002, Gül Hük. Programı,
<http://www.tbmm.gov.tr/hukümetler/HB58.htm>, Erişim Tarihi:
01.12.2016.

Osmanlı'da Ev ve Ev Eşyaları (17. Yüzyılda 'Ayntâb Örneği)¹**Betül ÇİFTÇİ**

Yüksek Lisans Öğrencisi, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Ana Bilim Dalı,
betulciftci6342@hotmail.com

Özet

Ev insanların barındığı, dışardan gelen tehlikelerden korunduğu yerdir. 'Ayntâb ev ve ev eşyaları hakkındaki bilgileri 49 Numaralı 'Ayntâb Şer' iye sicilindeki tereke ve miras belgelerinden elde ettik. Çalışmada 17. Yüzyılda 'Ayntâb'da kullanılan ev eşyaları, yatak takımları, mutfak eşyaları ve temizlik eşyaları hakkında bilgiler verildi. Tereke kayıtları en çok mutfak eşyaları hakkında bilgi vermektedir. Ancak sicilde geçen yiyecekler mutfak eşyalarına göre oldukça azdır. Kahvenin önemli bir içecek olduğunu kahve aletlerinin çeşitliğinden anlaşılmaktadır. Çalışmanın son bölümünde ev satışları hakkında bilgi verildi. Bu satışlarda evin olduğu mahalle, evin bölümleri ve fiyatları belirtildi. Bu satışlar sayesinde mahallelerin konumu ve dönemin ekonomisi hakkında bilgi sahibi olunmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Şeri'ye Sicili, Tereke, 'Ayntâb, Ev, Mutfak.

House And Household Goods in Ottoman (Example of Ayntab in the 17th Century)**Abstract:**

Home is the place where people are protected from external threats and live. We obtained some information from the documents of number 49 that in 'Ayntâb's Court records. This study give information about cleaning supplies, bed sets, kitchen stuff that was used in 17th century. Heritage record give information mostly about kitchen utensils. But the the food which are in the record are quite less than kitchen utensils. It is understood from the diversity of the coffee items that the coffee is a significant drink. In the last part of Study we informed about home sales. House prices, parts and location are specified in these sales. Thanks to these sales we have knowledge of the location and economy of that period.

¹ Gönderim/Kabul Tarihi: 24.04.17/27.07.17

Keywords: Court Records, Heritage Record, ‘Ayntâb, House, Kitchen.

GİRİŞ

Ev, insanların fizyolojik, sosyolojik, estetik ve ekonomik ihtiyaçlarını karşılandığı yerdir. Başka bir ifade ile toplumun en küçük birimi olan ailenin yaşadığı, coğrafi şartlardan ve dış tehlikelerden korunduğu, barındığı, (Bakır, 1991a: 462-463), kültür alış-verişi yaptığı ve sosyalleştiği yerdir (Cansever, 1999: 441).

“Türk Evi” Orta Asya Türk kültürü ve Anadolu kültürünün sentezi ile meydana gelmiştir. Geleneksel olarak nitelendirilen “Türk Evi” sokaktan bir avlu duvarı ile ayrılmıştır. Meyve ağaçları ve çiçeklerle süslenmiş avlunun ortasında kuyu ve çardak bulunmaktadır. Avlunun etrafında ise mutfak, ahır ve samanlık yer almaktadır (H. Karpuz, 1991: 474-473).

Türk evindeki, tek odada yaşama biçimi Orta Asya kültüründeki otağın, Anadolu evine yansımış halidir (Cansever, 1999: 446). Türk evi, Türk tarihinden beslenmenin yanı sıra sosyal ve kültürel faktörlerden, ekonomiden ve çevresel etkenlerden de beslenmiştir (H. Karpuz, 1999: 451).

Osmanlı'da evlere konak, menzil, hâne, beyt ve dam denilmiştir. Osmanlı evi, iklim, coğrafya, ekonomik güç, mimari bilgi ve ustalık gibi pek çok unsurun sentezi sonucu şekillenmiştir (Demirel, vd., 1992: 703).

Özel yapılarda yerel özellikler bulunmaktadır (Faroqhi, 2010: 186). Bu bağlamda; Güneydoğu Anadolu'da “taş konut mimari”, Doğu Anadolu'da “ahşap hatıllı taş mimari”, Doğu Karadeniz'de “ahşap iskeletli ev mimari”, Ege ve Akdeniz'de “düz damlı kübik taş mimari” Orta Anadolu'da “taş ve kerpiç mimari” tekniği ortaya çıkmıştır (Demirel, vd., 1992: 703).

Osmanlı'da ev inşasında önemli ayrıntılar vardı. Pencerelerin komşu evlerin içini göstermeyecek şekilde konumlandırılması önemliydi. Bu hassasiyete dikkat edilmediği takdirde, mağdurlar mahkemeye de başvurulabilirdi. Halep evlerinde sokağa bakan kısımlara pencere konumlandırılmazdı. Pencereler iç avluya açılırdı. Kahire'de ise iç avlu sadece zengin evlerde yer alırdı (Faroqhi, 2010: 197-196).

İklim, evin yapımını belirleyen ve şehirlerarasında yapıların fonksiyonunu değiştiren önemli unsurlardan biridir. Zira bu bağlamda Gaziantep, Urfa, Mardin, Antakya evlerinde yüksek duvarlarla çevrilmiş olan avlu, Erzurum, Kars, Bitlis evlerinde, kışın uzun sürmesi sonucu zemin katlarda yer edinmiştir (H. Karpuz, 1991: 474).

17. yüzyıldaki ‘Ayntâb evi incelenmeden önce 17. yüzyılda Kayseri ve Ankara evlerine kısa değinilecek olunursa; 17. yüzyılda Ankara/Kayseri

evlerinde genel olarak tek oda bulunurdu. Kışın toplu oturulur, yazın ise üst katta, varsa damda oturulurdu. Kayseri evleri “iki katlı, düz örtülü, kapı ve pencerelerinin kenarları taş oymalarla bezeli”dir. Ankara evleri ise iki veya üç katlı hımış yapılarıdır. Kiler ve hizmetçi odaları alt katta yer almaktadır. Evin alt katı ise dışarıya kapalıdır. Üst katın pencerelerinin çoğu sokağa açılmaktadır. Komşuların ve yoldan geçenlerin evin içini görmemesi için kafesler yapılmıştır (Faroqhi, 2010: 187-186).

Osmanlı belgelerdeki “tarık-ı ‘âmm” tabiri, evlerin ana yolda yer aldığını belirtmektedir (Kıvrım, 2009: 78). Yine “tarık-ı hass” diye tabir edilen evler ise birkaç evle son bulan çıkmaz sokakları tarif etmektedir. Osmanlı şehir mimarisinde genellikle çıkmaz sokaklar bulunmaktadır. Bu şekilde mahremiyetin korunması hedeflenmiştir (Demirel vd., 1992: 704). Bu çıkmaz sokakların birçoğundan herkes geçemezdi.

16. ve 17. yüzyıllarda Anadolu’daki ev mimarisi aile kültürüne de sirayet etmiştir. Zira evlerin küçük olması nedeniyle bir evde genellikle tek bir aile yaşamaktaydı.

Osmanlı’nın ev mimarisine bakıldığında, imparatorluğun neresinde olursa olsun, evden beklenen fonksiyonlar aynıydı (Faroqhi, 2010: 183-185-197).

EV VE EVİN BÖLÜMLERİ

‘Ayntâb evlerinin şekillenmesinde, iklim, jeoloji, yapı malzemelerinin farklılığı, tarih, inanç, gelenek, coğrafya ve ekonomik faktörler etkili olmuştur (Kanalıcı 2012, s.32).

‘Ayntâb evleri dar sokaklar içerisinde bitişik olarak inşa edilmiştir. Komşu evlere bakan cephelere ya pencere konumlandırılmamış ya da yüksek yerlere konumlandırılmıştır. Pencerelerin konumu ve avlulardaki yüksek duvarlar mahremiyeti koruma düşüncesinden kaynaklanmaktadır. Evler sokaktaki konumlarına göre isimler almıştır. Çıkmaz sokağın en sonundaki eve “karşı kapı”, sokağın sonundaki sağ ya da soldaki eve “dip gurna ev”, sokağın başındaki eve “köşe ev”, çıkma olan eve “köşklü ev” denilmiştir (Taşdoğan, 2008: 11).

‘Ayntâb evlerinin hemen hemen hepsi taştan yapılmıştır. Üzerleri ise kısmen kiremitle örtülü kısmen de düz damlıdır (Darkot ve Dağlıoğlu, 1979: 66).

‘Ayntâb evleri genel olarak üçe ayrılmaktadır: Konak tipi evler, açık eyvanlı evler ve katlar arası kot farkı bulunan evler (Nahya, 2012:14). ‘Ayntâb evleri genellikle iki ve bazen de üç katlı olarak planlanmıştır. Katlar arası geçişi sağlayan merdivenler ahşap veya taştan yapılmıştır. Haremlik-selamlık bölümü

büyük evlerde görülürken küçük ve orta halli evlerde böyle odalar-ayrıntılar yoktur (Kanalıcı, 2012: 32-33).

49 Numaralı 'Ayntâb Şer' iye sicilinde tespit edilen evin bölümleri şunlardır; fevkâni (AŞS.49/20-1), tahtâni (AŞS.49/ 48-1), oda (AŞS.49/50-2), hâriciye oda (AŞS.49/65-1), eyvân (AŞS.49/51-1), matbah (AŞS.49/77-3), kilar (AŞS.49/11-1), hazîne (AŞS.49/51-1), ahır (AŞS.49/65-1) ve havludur (AŞS.49/67-1). Çok katlı evlerin alt katında; kışlık oda, ahır, hela, kiler, mutfak, üst katında; sofa ve oda yer almaktadır. Bununla beraber mutfak bazı evlerde üst katlarda yer almıştır (Kanalıcı, 2012: 33). 49 Numaralı 'Ayntâb Şer' iye siciline göre evin bölümleri ve işlevleri şöyledir:

Fevkâni Oda: Üstte olan oda demektir (Kanar, 2011:206, Çakır, 2015: 117).

Tahtâni Oda: Altta olan oda demektir (Devellioğlu,1996:1023, Çakır, 2015: 117).

Oda: Ailenin günlük hayatının geçtiği bölümdür. Çok fonksiyonlu kullanım şekli vardır; gündüz oturma odası, misafir ağırlama odası, yemek odası ve gece yatak odası şeklinde kullanılmıştır (Bakır, 1991b: 471; Kıvrım, 2005: 205). Odaya girilirken ilk karşılaşılan yer eşiktir. Eşik, esas odadan yaklaşık 10-15 cm alçak olarak konumlandırılmış yere denilmiştir (Erbaş, 2012: 45).

Harici Oda: Dışarıdaki oda, demektir (Kanar, 2011:266).

Eyvân: Büyük sofa, salon, demektir (Devellioğlu,1996:244). 'Ayntâb'da eyvana çıkmak için taş merdiven kullanılmıştır (Kıvrım, 2005: 204).

Matbağ (Mutfak): Yemek pişirilen, bulaşık ve çamaşır yıkanılan bölümdür. Matbahların büyük bir kısmında su kuyuları bulunmaktadır (Kıvrım, 2005: 208-209).

Kilâr: Tahılların, yiyeceklerin muhafaza edildiği yerdir (Nahya, 2012:13). Kiler evin serin ve ışsız bölümde yer almaktadır ki burada ki amaç muhafaza edilen ürünlerin bozulmamasıdır (Alkan, 1992: 790).

Hazine: Odaların içerisinde birkaç basamakla inilerek veya çıkılarak ulaşılan bu bölümde kullanılmayan eşyalar yer almaktadır (Kıvrım, 2005:206).

Ahır: Ev halkının beslediği inek, keçi, at, eşek vs. hayvanlar bulunmaktadır (Kıvrım, 2005: 209).

Avlu/Havlu: Yüksek duvarlarla çevrili avluların içerisinde ağaçlar ve çeşitli bitkiler yer alırdı (Kanalıcı, 2012: 57). Yöre halkı yaz mevsiminde günün çoğunu burada geçirirdi. Bu sebeple avluya "hayat" da denirdi. Avlunun içerisinde

çeşme, kuyu ve havuz bulunurdu. Yöre halkı havuza “gane” ismini vermişti. (Taşdoğan, 2008: 16). Ev halkı zamanın büyük kısmını avluda geçirirdi. Kadınlar avluyu, ekmek yapmak, yemek yapmak ve çamaşır yıkamak için kullanırdı. Günlük işlerin dışında avluda misafirler ağırlanır ve çocuklar oyun oynardı (Kıvrım, 2009: 75-76).

‘Ayntâb’da müslim ve gayrimüslimlerin evleri arasında ekonomik durum dışında bir fark bulunmamaktadır (Kanalıcı, 2012: 32).

EV EŞYALARI

Ev eşyalarının çeşitliliği ve sayısı ailenin sosyal, ekonomik ve kültürel durumunu yansıtmaktadır (Demirel vd., 1992: 706). İslam’ın israftan kaçınmayı öğütlemesi Osmanlı ev kültürüne de sirayet etmiştir. Zira ev eşyalarında görülen sadelik bu öğütün tesiridir (Alkan, 1992: 790).

Türklerde halı, inanç felsefesine dayanarak yapılmış ve kullanılmıştır. Bu bağlamda yolculuk esnasında vefat eden Türkler, tabut yerine halı veya kilime sarınmışlardır (Karamağaralı, 1997: 28). Türk halısının zengin ve köklü bir geçmişi vardır. Yerli ve yabancı birçok müzede sergilenen Türk halıları bu köklü mirasın yaşayan kanıtlarıdır (Barışta, 1995: 211).

Halı, Türkler tarafından üzerinde oturulan ve namaz kılınan bir gündelik eşya olarak kullanılmıştır. Pazarcık kurganında Asya Hunlarına ait düğümlü Türk halısının gelişimi Türk Devletleri’nden Osmanlı’ya kadar sürmüştür. Osmanlı saray halısında yaprak, çiçek, lale, sümbül, karanfil ve narçiçekleri gibi yeni motifler kullanılmıştır (Aslanapa, 1997: 18-24).

‘Ayntâb’da halı yerlere ve sedirlerin üzerlerine serilmek için kullanılmıştır. Halı belgelerinde halı, hâlice ve kâlice olarak geçmektedir (Kıvrım, 2005: 214). 49 Numaralı ‘Ayntâb Şer’iye sicilinde tespit edilen halı, hâlice ve kâlice çeşitleri şunlardır: sagîr hâlî, hâlice orta (AŞS.49/74-1), kızıl kâlice (AŞS.49/98-3) ve sagîr cedid kâlicedir (AŞS.49/120-1).

‘Ayntâb’da halı dışında kilim, savan ve keçenin kullanıldığı da görülmüştür. 49 Numaralı ‘Ayntâb Şer’iye sicilinde tespit edilen kilim çeşitleri şunlardır; müsta’mel kilim (AŞS.49/19-4), elvân kilim (AŞS.49/74-1), cedid kilim (AŞS.49/119-2) ve boz kilimdir (AŞS.49/122-3). Savan olarak da köhne savan çeşidi tespit edilmiştir (AŞS.49/98-3). Keçe, yünden yapıldığı için maliyeti daha ucuz olmaktadır. Bu yüzden yaygın olarak kullanılmaktadır (Kıvrım, 2005: 214). Lakin, 49 Numaralı ‘Ayntâb Şer’iye sicilinde sadece yan keçe çeşidi tespit edildi (AŞS.49/13-1). Sicilde seccade çeşidi olarak da köhne seccade çeşidi tespit edildi (AŞS.49/102-2).

'Ayntâb evlerinde, minder (AŞS.49/98-3), gündüz üzerinde oturmak için kullanılırdı (Kıvrım, 2005: 213). 'Ayntâb'da kullanılan perde çeşitleri hakkında ise teferruatlı bilgiler elde edilemedi. Sadece bir belgede çadır perde çeşidi tespit edildi (AŞS.49/102-2).

Evlerde ısınmak amacıyla mangal kullanılırdı (Eken,2000:479). 49 Numaralı 'Ayntâb Şer'ine sicilinde tespit edilen mangal çeşitleri şunlardır; bakır mangal (AŞS.49/102-2) ve demir mangaldır (AŞS.49/119-2).

Evlerin aydınlatılması için de şamdan (AŞS.49/119-2, Eken, 2000:479), mum (AŞS.49/119-2), kandil ve çıra kullanılmıştır (AŞS.49/122-3).

Yatak Takımları

Osmanlı toplumunda yataklar gece serilir, gündüzleri toplanıp yüklüklerde (Demirel vd., 1992: 710, Faroqhi, 2010: 187) veya odalardaki dolaplarda saklanılırdı (Taşdoğan, 2008:21). Bu durum yatmak için özel bir odanın bulunmamasından kaynaklanırdı. Yatak takımı olarak yastık, yorgan, döşek ve çarşaf kullanılırdı. 49 Numaralı 'Ayntâb Şer'ine sicilinde tespit edilen yatak takımları şunlardır;

Yastık çeşitleri; kadife çift yastık (AŞS.49/13-1), kadife yastık, bez yastık çift, bez yastık, beyaz bez yastık, (AŞS.49/74-1), bez tekli yastık, kumaş ve bez yastık (AŞS.49/82-3), köhne münakkaş yastık (AŞS.49/83-2) ve nakışlı elvân kumaş yastıktır (AŞS.49/120-1).

Yorgan çeşitleri; bez yorgan (AŞS.49/82-3), çift yorgan yüzü (AŞS.49/120-1), yorgan şilte (AŞS.49/34-2), ma'i yorgan, kumaş yorgan ve çift yorgandır (AŞS.49/74-1).

Döşek çeşitleri; döşek şilte (AŞS.49/34-2), kadife döşek yüzü ve kumaş döşek yüzüdür (AŞS.49/120-1). Yatağa serilen çarşaf hakkında sadece kumaş çarşaf çeşidi tespit edildi (AŞS.49/74-1).

Mutfak Eşyaları

Mutfak, Arapça "matbağ"dan gelip yemeğin hazırlandığı yer demektir. Geleneksel Anadolu evinde mutfak zemin katta bulunmakla beraber bazen üst katta bazen de evin dışında yer alırdı (Sirel, 1991: 757-758). Matbahta ocağın bulunduğu bölümde yemek pişirme, bulaşık yıkama yeri ve çeşme bulunurdu (E. Karpuz, 1999: 458).

'Ayntâb'da mutfak kültürüne çok önem verildiğini terekelerden anlamak mümkündür. Zira 49 Numaralı 'Ayntâb Şer'ine sicilindeki terekelerde mutfak

kültürü hakkında ayrıntılı bilgiler yer almaktadır. 49 Numaralı ‘Ayntâb Şer’iye siciline göre ‘Ayntâb’da tüketilen yiyecekler;

Kahvaltılık yiyecekler: Peynir (AŞS.49/102-2), hıyar, (AŞS.49/103-1) ve zeytindir (AŞS.49/16-1). Zeytinden ayrıca yağ ve sabun olarak da faydalanılmıştır (Darkot ve Dağlıoğlu, 1979: 66).

Tahıllar: Buğday (AŞS.49/106-1), bulgur (AŞS.49/146-3), nohud (AŞS.49/25-3) ve ak darıdır (AŞS.49/111-2).

Meyveler: Güşne (AŞS.49/25-3), incir (AŞS.49/57-1), üzüm (AŞS.49/ 146-3) ve kuru üzüm (AŞS.49/54-2). ‘Ayntâblılar yetiştirdikleri üzümün kırktan fazla çeşidini saymakla iftihar etmişlerdir. (Darkot ve Dağlıoğlu, 1979: 66).

Diğer yiyecekler: Ceviz (AŞS.49/12-1), bekmez (AŞS.49/6-2), tuz (AŞS.49/148-1), yağ, zeyttir (AŞS.49/102-2). Zeyt, zeytinyağı demektir (Özlu, 2006: 119). İçecek türü olarak da sadece kahve tespit edildi (AŞS.49/99-3).

Türklerin en önemli öğünü akşam yemeğidir (Lajos, 1979: 469). Yemekler yere serilen sofraya üzerindeki sinide yenilirdi (Kıvrım, 2005: 215). “Sini”, bir ayak ya da sehpa üzerine konulan, yemek tabakları için kullanılan bakır veya pirinçten büyük tepsilere denirdi (Özlu, 2006: 123, Aydın, 2008: 86). 49 Numaralı ‘Ayntâb Şer’iye sicilinde tespit edilen mutfak araç-gereçleri ve işlevleri şunlardır:

Tas, bugünkü bardakların işlevini görmektedir. Sicilde tespit edilen tas çeşitleri şunlardır; cam tas (AŞS.49/12-1), sağır tas (AŞS.49/34-1), bakır tas (AŞS.49/98-3), saplı tas, kebir tas (AŞS.49/119-2) ve kapaklı taktır (AŞS.49/120-1). Kadah, bardak olarak kullanılırdı. Kadah çeşiti olarak da sadece sim kadah tespit edildi (AŞS.49/73-2).

Sahan, içinde yemek ısıtılan ya da yumurta vb. şeyler pişirilen derinliği az olan metal kaptır (Özlu, 2008: 122). Sicilde tespit edilen sahan çeşitleri; bakır evâni sahan (AŞS.49/12-1), ayaklı sahan, lengeri sahan (AŞS.49/98-3) ve sefer sahandır (AŞS.49/162-1).

Tabak, yine sofraya kültürünün bir diğer ürünüdür. Tabak çeşidi olarak İznik tabak (AŞS.49/120-1) ve İznik kase tabak tespit edildi (AŞS.49/98-3). Kaşık çeşidi olarak kemik kaşığı tespit edildi (AŞS.49/74-1).

Tencere, yemekleri pişirmek amacıyla günümüzdeki fonksiyonuyla kullanılmıştır. Tencere çeşitleri; kebir tencere, sağır tencere (AŞS.49/98-3) ve kızıl tencedir (AŞS.49/102-2).

Kazan, çok miktarda yemek pişirmek veya bir şeyleri kaynatmak için kullanılan derin kulplu kaplara denir (Özlü, 2006: 121). Kazan çeşidi olarak kulblu kazan tespit edildi (AŞS.49/147-3).

Tepsi, kahve, şerbet, ayran vs. ikramları sunmak için kullanılan mutfak aletidir. Sicilde tespit edilen tepsi çeşitleri; kahve tepsisi (AŞS.49/19-4) ve cam tepsidir (AŞS.49/120-1).

Lenger, yayvan ve kenarları geniş büyük bakır kaptır (Özlü, 2006: 123). Tespit edilen lenger çeşitleri şunlardır; sahan, sagîr lengeri (AŞS.49/19-4) ve kebir lengeridir (AŞS.49/102-2).

Güğüm, (AŞS.49/102-2), bakır, pirinç, gümüş ve altından yapılan testi şeklinde ağzı geniş ve kapalı olan su kabıdır (Pakalın, 1983: 683).

Katremiz, (AŞS.49/34-2) cam şişe veya vazo demektir (Özlü, 2006: 124).

Bakraç, (AŞS.49/12-1) çoğunlukla bakırdan yapılan küçük kova demektir (Aydın, 2008: 88).

Kevgir, (AŞS.49/122-3) uzun saplı yayvan ve delikli kepçe demektir.

Taba, (AŞS.49/120-1) tava demektir.

Badiye, (AŞS.49/74-1) dibi geniş, ağzı dar, kazan, büyük bakır tas, yayvan toprak kap anlamlarına gelmektedir.

Havan, (AŞS.49/12-1) içinde bir şeyleri, dövüp ufalatmaya yarayan tahta, taş, maden veya plastikten yapılan kaptır (Özlü, 2006: 121, 122, 123, 125).

Sac, (AŞS.49/83-1) üstünde ekmek pişirilen ters çevrilip et gibi harlı ateş isteyen yemeklerin pişirildiği çok fonksiyonlu mutfak aracıdır.

Diğer mutfak eşyaları şunlardır; leğen, ibrik, süzgeç (AŞS.49/98-3), çömçe, kebir şiş ve şiş hırdavâtı, (AŞS.49/122-3), kebir testi ve sagîr testidir (AŞS.49/116-3).

Kahve bayramların, misafirlüğün, kız isteme törenlerinin, taziyelerin velhasıl kelimeler ve tatlı günlerin vazgeçilmez içeceği. Süre gelen deyimleriyle bir fincan kahvenin kırk yıl hatırı vardır (Yıldız: 2002:636-638). Evliya Çelebi 'Ayntâb kahvehaneleri hakkında "ve cümle kahvehânelerinde bir mahabbet ve meveddet üzere ihtilâf ederler kim sâ'ir büldân kavmi anlara gıpta ederler", demiştir (Çelebi, 2005: 180).

49 Numaralı 'Ayntâb Şer'îye sicilindeki terekelerde kahve edevatına yönelik ayrıntılı bilgi mevcuttur. Fincân çeşidi olarak; Fağfuri Fincânı ve İznik Fincânı

(AŞS.49/12-1) isimleri tespit edildi (Devellioğlu: 1996:248“*Fağfur*”, Çin’de porselenden yapılan kap-kacak, demektir). Kahve takımının parçaları ise; kahve tepsisi (AŞS.49/19-3), kahve ibriği (AŞS.49/119-2), sefer kahve ibriği (AŞS.49/34-2), sagır kahve ibriği (AŞS.49/ 148-1), kahve ibriği tâbe (AŞS.49/120-1) ve kahve tabağıdır (AŞS.49/74-1).

Temizlik Eşyaları

49 Numaralı ‘Ayntâb Şer’iye sicilinde tespit edilen temizlik eşyaları ve işlevleri şunlardır:

İbrik, karın kısmı şişkin sapı bulunan su kabıdır (Pakalın, 1983: 14). El, yüz ve ayakları yıkamak ve genellikle abdest almak için kullanılırdı (Öztürk, 2008:256). Çeşitleri ise; el ibriği (AŞS.49/19-4) ve leğen ibriğidir (AŞS.49/98-3).

Leğen, abdest almak için kullanılırdı. Çeşitleri ise; el leğeni ve hamam leğenidir (AŞS.49/84-3).

Diğer beden temizlik eşyaları şunlardır; tarak, (AŞS.49/45-2) peştemâl (AŞS.49/83-1), hamam tası (AŞS.49/119-2) ve hamam kasedir (AŞS.49/147-3).

Günlük işlerde kullanılan temizlik eşyaları ve işlevleri şunlardır;

Kazgan (AŞS.49/102-2), su kaynatmak, çamaşır yıkamak gibi işlerde kullanılırdı (Öztürk, 2008: 264-265).

Taşt ise çamaşır, yün vs. şeylerin yıkanmasında kullanılırdı (AŞS.49/34-2).

EV SATIŞLARI

‘Ayntâb’da ev satışları ile alakalı davalarda standart bir usul kullanılmıştır. Davalarda ilk önce satışın yapıldığı şehrin ismi, ardından satıcının ismi ve babasının ismi sonra da satıcının ikamet ettiği yer belirtilmiştir. Kişinin kendisi satışı yapacak ise asaleten, vekil aracılığıyla satış yapılacak ise vekâleten ifadeleri kullanılmıştır. Bu işlemlerin ardından evin konum bilgileri, etrafındaki mülkler ve mülk sahipleri ayrıntılı olarak yazılmıştır. Ardından evin bölümleri yine ayrıntılı olarak yazılmıştır. En sonunda da satış şekli, satış onayı ve şahitlerin isimlerinin tek tek yazılmasıyla satış işlemi sona ermiştir (Koçak, 2010: 59). Bu satış belgeleri hüccet niteliği taşımaktadır. Bu belgeler, ileride çıkabilecek anlaşmazlıkların çözümünü de kolaylaştırmaktadır (Çakır, 2015: 591).

“Bey’-i bât” yani kesin satış işlemi ‘Ayntâb’daki satışlarda yaygın olarak kullanılmıştır (Koçak, 2010: 60, Çakır, 2015: 592). 49 Numaralı ‘Ayntâb Şer’iye sicilindeki ev satışlarının çoğu bu usul üzere yapılmıştır (Ayrıntılı bilgi için

bakınız: AŞS.49/ 5-1/ 20-1/ 20-2/ 48-1/ 51-1/ 65-1/ 83-3/ 96-4/ 100-1/ 101-1/ 110-1/ 113-4/ 122-2/ 124-4/ 133-3/ 138-3). Lakin bu başlık altında bu satışlardan çok satışların sebepleri ve satış fiyatlarının farklılaşma durumları üzerinde durulacaktır.

Ev satışlarında evin mevkisi ve evin bölümleri hakkında ayrıntılı bilgiler verilmiştir. 49 Numaralı 'Ayntâb Şer'îye sicilinde ev için genellikle "menzil" ifadesi kullanılmıştır. "Oda" ifadesi ve yine "beyt" ifadesi de yaygın olarak kullanılmıştır. 49 Numaralı 'Ayntâb Şer'îye siciline göre evin bölümleri şunlardır: fevkânî (AŞS.49/20-1), tahtânî (AŞS.49/ 48-1), oda (AŞS.49/50-2), hâriciye oda (AŞS.49/65-1), eyvân (AŞS.49/51-1), matbah (AŞS.49/ 77-3), kılar (AŞS.49/11-1), hazîne (AŞS.49/ 51-1), ahır (AŞS.49/65-1) ve havludur (AŞS.49/67-1).

49 Numaralı 'Ayntâb Şer'îye sicilinde ev alım-satımlarının sebepleri çoğunlukla belgelere yansımamıştır. Bununla beraber bazı davalarda satışların yapılış sebepleri belirtilmiştir. Bunlardan biri nafaka ihtiyacı için ev satışlarıdır. Beg Mahallesi'nde bir sagîr beyt, bir matbah ve bir havlu nafaka ihtiyacı için 28 esedi guruşa satılmıştır (AŞS. 49/86-1).

Evler bazı durumlarda aile içinde el değiştirmiştir. Bu durumun bir sebebi bazı eşlerin boşanma durumlarında kadınlara ev veya eşya vermesidir. Lakin bu durumun örnekleri çok azdır (Koçak, 2011: 425). Evlerin aile içinde el değiştirmesinin bir diğer sebebi de mehir talepleridir. Zira bazı mehir talepleri davalarında mehrin, gayrimenkul olarak ödendiği tespit edilmiştir. Rukiye bint-i Yûsuf isimli hatuna onbeş guruş mehri mü'eceli karşılığında zevcesinin terekesinden ev, verilmiştir. Davada mehir karşılığında verilen evin bölümleri ise belirtilmemiştir (AŞS.49/154-2).

Ev satışlarının bir kısmı miras paylaşımı sonrası yapılmıştır. Miras kalan evler, bazen hisse olarak satılmıştır. Bostâncı Mahallesi'nde sâkin iken vefat eden el-Hâc Hüseyin bin Mehmed'in Bostâncı Mahallesi'ndeki şimâle nâzır bir fevkânî beyt, bir kılar ve bir havlusu bulunan evi, çocukları el-Hâc Mehmed, Ahmed, 'Âyşe, İmhân ve Fâtıma'ya intikal etmiştir. 'Âyşe, İmhân ve Fâtıma isimli hatunlar kendi hisselerinin kardeşleri Ahmed'e 36 guruşa satmışlardır (AŞS.49/11-1 ve diğer miras ev satışları için bakınız: AŞS.49/ 67-1, AŞS.49/ 152-2).

Ev satışlarının büyük bir kısmı erkekler arasında yapılmıştır. Bununla beraber kadınlar da ev satışlarında yer almıştır. 'Ayntâb'daki ev satışlarında kadınları hem satıcı hem de alıcı konumunda görmek mümkündür (Çakır, 2015: 593-594). 49 Numaralı 'Ayntâb Şer'îye sicilinde de kadınlar hem satıcı (Ayrıntılı bilgi için bakınız: AŞS.49/ 5-1/ 20-2/ 83-3/ 86-1/ 124-4 /138-1/ 138-3) hem de alıcı

konumunda görülmektedir (Ayrıntılı bilgi için bakınız: AŞS.49/ 51-1/ 110-1/ 133-3).

‘Ayntâb’da gayrimüslimler ev satışlarında hem alıcı hem de satıcı konumunda yer almışlardır (Çakır, 2015: 594). 49 Numaralı ‘Ayntâb Şer’iye sicilinde ise gayrimüslimlerin ev satışlarına yönelik bilgi tespit edilememiştir.

Ev fiyatlarının belirlenmesinde pek çok etken bulunmaktadır. Evlerin camilere, mescitlere, vakıflara, çarşılarına yakınlığı (Kıvrım: 2009: 89, Koçak, 2010: 61) ve semtlere göre konumu fiyatlarının da değişmesine sebep olmaktadır (Yılmazçelik, 1998:120). Bostancı Mahallesi, Bostancı Câmî’ Şerîf Vakfı’nın yanında bir tarafı ana yolda olan bir tahtâni beyt, bir fevkâni beyt ve havlusu bulunan ev 42 guruşa (AŞS.49/5-1) yine Bostancı Mahallesi’nde camii şerif vakfının yanında bulunan, bir tahtâni, bir fevkâni beyt, bir ahur ve havlusu bulunan ev 80 guruşa satılmıştır (AŞS.49/48-1). Aynı mahallede bulunan evlerde, ev fiyatlarının değişmesinde pek çok etken bulunmaktadır. Bu etkenlerin başında evin güneşe göre konumları, büyüklük veya küçüklüğü, eski veya yeni olması, evin bölümlerinin azlığı veya fazlalığı gelmektedir.

Ev satışlarında evlerin ana yolda veya çıkmaz sokakta olması fiyatlarda belirleyici olan hususlardandır. Nitekim, Şehreküstü Mahallesi, bir tarafı ana yolda bulunan iki tahtâni beyt, bir fevkâni beyt, bir hazine, bir matbah ve havluyu 50 guruşa satılmışken (AŞS.49/101-1) yine Şehreküstü Mahallesi, iki tarafı çıkmaz sokak olan ve bir tarafı ana yolda bulunan bir fevkâni, bir tahtâni beyt, bir ahır, bir matbah ve bir havlusu bulunan ev 30 guruşa satılmıştır (AŞS.49/138-1).

49 Numaralı ‘Ayntâb Şer’iye sicilinde tespit edilen en pahalı ev Seng-i Hoşkadem Mahallesi’nde 400 guruşa satılmıştır. Fiyatın yüksek olmasının sebebi ise iki tahtâni, iki fevkâni beyt, bir matbah, havlu, hâriciyye, bir fevkâni oda, bir ahur ve havludan oluşmasından kaynaklanmaktadır (AŞS.49/20-1). Sicilde en düşük miktarda satışı yapılan ev/oda ise Tarla-i Atik Mahallesi’nde on esedi guruşa satılan küçük odadır. Hem küçük olması hem de sadece bir odadan oluşması haliyle satış miktarını düşürmüştür (AŞS.49/ 77-1).

SONUÇ

‘Ayntâb’da evin dönemin şartları içerisinde gayet ekonomik kullanıldığı görülmekteydi. Zira bir avlu ve bir oda neredeyse insanların tüm ihtiyaçlarını karşılamaktaydı. Gündüz oturulan, yemek yenilen, misafir ağırlanan oda, gece ebeveyn ve çocukların yatak odasına dönüşmekteydi.

Odanın ekonomik kullanımı avlu/havlularda da görülmektedir. Avlular kadınların dinlendiği, günlük işlerini yaptıkları, misafir ağırladıkları çok işlevsel

yerler olarak karşımıza çıkmaktadır. Ağaçlar ve çiçeklerle süslü bu mekânları, kadınların sosyal ilişkilerini sürdürdükleri mekânlar olarak da nitelendirmek mümkündür.

Ev eşyalarına yönelik bilgilerin çoğu terekelerden tespit edildi. Terekelerdeki ev eşyalarında bir kıyaslama yapılacak olursa, terekelerde en çok mutfak kültürü hakkında bilgi mevcuttur. Bu da bölgenin yeme-içme kültürüne önem vermesinden kaynaklanmaktadır. Terekelerde yine kahve ve kahve edevatına yönelik önemli bilgiler elde edilmiştir. Mutfak kültürü dışında yatak takımlarında en fazla yastık çeşitleri hakkında malumat edinilmiştir.

'Ayntâb'da ev kültürü ile ilgili birçok terim bugün Güneydoğu'da hala kullanılmaktadır. Mutbağ, tas, kadah, sahan, sini, hayat (avlu) gibi kelimeler hala bölge halkının dimağından silinmemiştir.

KAYNAKÇA**49 Numaralı ‘Ayntâb Şer’iye Sicili.**

- Alkan, A. Turan, (1992), “**Ev ve Ailenin Değişimi**”, Sosyo-Kültürel Değişme Sürecinde Türk Ailesi, C.2, T. C. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Yayınları No:71, Ankara, ss.786-801.
- Aslanapa, Oktay, (1997), “**Türk Halı Sanatının Tarihî Gelişmesi**”, Arış Dergisi, (3), ss.18-27.
- Aydın, İhsan, (2008), “**Tanzimat Döneminde Ankara ve Gaziantep Terekelerinin Mukayeseli Bir Çalışması**”, Yüksek Lisans Tezi, Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sivas.
- Bakır, İbrahim, (1991a), “**Ailenin Yaşama Mekanı Ev**”, Türk Aile Ansiklopedisi, C.2, Türkiye Yazarlar Birliği Vakfı, Ankara, ss. 462-469.
- _____, (1991b), “**Ev ve Oda, Oda Çeşitleri**”, Türk Aile Ansiklopedisi, C.2, Türkiye Yazarlar Birliği Vakfı, Ankara, ss. 470-473.
- Barışta, H. Örcün, (1995), “**Sarayönü ve Ladik’te Bulunan Türk Halılarından Bazı Örnekler**”, Vakıflar Dergisi, (XXV), ss.211-234.
- Çelebi, Evliya, (2005), **Seyahatname**, C.9, (Ed.: M. Sabri, Koz), YKY., İstanbul.
- Cansever, Turgut, (1999), “**Osmanlı Evi**”, Osmanlı, C.10, (Ed.: Güler Eren), YTY., Ankara, ss.440-449.
- Çakır, İbrahim Etem, (2015), **16. Yüzyılda Ayntâb Şehri**, Yeditepe Yayınları, İstanbul.
- Darkot, Besim ve Hikmet Turan Dağlıoğlu, (1979), “**Ayntab**”, İA, C.2, MEB, İstanbul, ss. 64-67.
- Demirel, Ömer-Tuş, Muhiddin-Gürbüz, Adnan, (1992), “**Osmanlı Anadolu Ailesinde Ev, Eşya ve Giyim-Kuşam (XVI-XIX Yüzyıllar)**”, Sosyo-Kültürel Değişme Sürecinde Türk Ailesi, C.2, T. C. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Yayınları No:71, Ankara, ss.703-754.
- Devellioğlu, Ferit, (1996), **Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügat**, Aydın Kitabevi Yayınları, Ankara.
- Eken, Galip (2000), “**XVIII. Yüzyıl Ortalarında Antep’te Aile**”, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (6), Konya, ss.477-490.

- Erbaş, Selin Sedef, (2012), “**Gaziantep Evlerinin İç Mekân Tasarımı**”, Yüksek Lisans Tezi, Atılım Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Faroqhi, Suraya, (2010), **Osmanlı Kültürü ve Gündelik Yaşam Ortaçağdan Yirminci Yüzyıla**, (Çev: Elif Kılıç), Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul.
- Kanalıcı, Aysun Kaleoğlu, (2012), “**Geleneksel Gaziantep Evleri Yapı Üretimi Analizi**”, Yüksek Lisans Tezi, Yakın Doğu Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Lefkoşa.
- Kanar, Mehmet, (2011), **Osmanlı Türkçesi Sözlüğü**, Say Yayınları, İstanbul.
- Karamağaralı, Beyhan, (1997), “**Türk Halı Sanatındaki Motiflerin Yorumu Üzerine**”, Arış Dergisi, (3), s.28-39.
- Karpuz, Haşim, (1991), “**Geleneksel Ev**”, Türk Aile Ansiklopedisi, C.2, Türkiye Yazarlar Birliği Vakfı, Ankara, ss.473-475.
- _____, (1999), “**Türk Evi, Osmanlı Evi**”, Osmanlı, C. 10, (Ed.: Güler Eren), YTY, ss. 450-456.
- Karpuz, Emine, (1999), “**Anadolu Türk Mimarisinde Mekan Olarak Mutfak ve Osmanlı Dönemi Örnekleri**”, Osmanlı, C. 10, (Ed.: Güler Eren), YTY, ss.457-463.
- Kıvrım, İsmail, (2005), “**Şer’iye Sicillerine Göre XVII. Yüzyılda Konya ve Ayıntâb Şehirlerinde Gündelik Hayat (1670-1680)**”, Doktora Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- _____, (2009), “**17. Yüzyılda Gaziantep’te Ailenin Yaşadığı Mekân: Ev (Özellikleri ve Fiyatları)**”, Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, (10), ss. 69-97.
- Koçak, Zülfiye, (2010), “**Şer’iye Sicillerine Göre XVII. Yüzyılda Ayntab ve Çevresindeki Gayrimenkul Satışları (1600-1650)**”, History Studies, 2/2, ss.57-70.
- _____, (2011), “**Ayntab Şehrinde Aile Birliğinin Sona Erme Süreci (1600-1650)**”, Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 10 (1), ss.417-435.

- Lajos, Fekete, (1979), “**XVI. Yüzyılda Taşralı Bir Türk Efendi Evi**”, Belleten, C. XLIII, (170), (Çev: Tayyib Gökbilgin), TTK, Ankara, ss. 457-480.
- Nahya, Z. Nilüfer, (2012), “**Gaziantep’te Bir Kültürel Mekân Olarak Mutfak**”, Folklor/Edebiyat Dergisi, C.18, (69), ss.9-24.
- Özlu, Zeynel,(2006), “**XVIII. Yüzyılın İkinci Yarısında Gaziantep Mutfağı**”, Milli Folklor Dergisi, 18, (72), ss.118-128.
- Öztürk, Temel, (2008), “**Kadı Sicillerindeki Bazı Muhallefatlara Göre Trabzon’da Temizlik ve Vücut Bakım Malzemeleri (1700-1750)**”, Osmanlı Araştırmaları XXXII , (TheJournal Of OttomanStudies, XXXII), İstanbul ss.249-282.
- Sirel, Ümit (1991), “**Mutfak**”, Türk Aile Ansiklopedisi, C.2, T. C. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Yayınları, İstanbul, ss.757-758.
- Pakalın, Mehmet Zeki,(1983), **Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü**, C.1-2, MEB, İstanbul.
- Taşdoğan, Ayşegül Deniz, (2008), “**Konut Mobilyasının Gelişimi Üzerine Bir İnceleme, Gaziantep Örneği**”, Yüksek Lisans Tezi, Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adana.
- Yıldız, Cengiz, (2002), “**Türk Kültür Tarihinde Kahve ve Kahvehane**”, Türkler, C.10, (Ed.: Güzel, Hasan Celal Güzel, Kemal Çiçek, Salim Koca) Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, ss.635-639.
- Yılmazçelik, İbrahim, (1998), “**XVIII. Yüzyılda Gaziantep’in İdari, Fiziki ve Sosyo-Ekonomik Durumu**”, Osmanlı Araştırmaları, XVIII, (The Journal Of Ottoman Studies, XVIII), İstanbul, ss.105-123.

Maraş Yerel Basımında 1957 Seçimleri Ve Siyasi Partiler¹**Cengiz ŞAVKILI**Yrd. Doç. Dr., Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi
Fen-Edebiyat Fakültesi**Özet**

1946 seçimleri ile çok partili hayata geçen Türkiye, seçim iradesini birden fazla parti arasında belirleme hakkına erişmiştir. CHP ve DP'nin iki ana kanadı temsil ettiği bu siyasal sistemde birçok farklı siyasi partide kurulmuştur. Ancak iktidar ve muhalefet kanatları bu iki parti tarafından ağırlıklı temsil edilmiştir. 1946-1960 yılları arasında halk, demokratik ilkeler çerçevesinde seçimler yoluyla tarafını ve eğilimini belli etmiştir. 1946 seçimlerinden itibaren 1957 yılına kadar üç seçim dönemi geçiren Türkiye, bu seçimlere oldukça gergin bir siyasi havada girmiştir. İktidar ve muhalefet ilişkilerindeki gerginliğin hat safhaya ulaştığı bu seçim döneminde iç ve dış politik olaylar seçim propaganda araçları olarak kullanılmıştır. Öte yandan DP'nin giderek artan antidemokratik uygulamaları partiler ve kamuoyu nezdinde de tepki ile karşılaşmıştır. Bu atmosferde girilen 1957 seçimleri DP'nin oylarını düşürmesine karşın zaferiyle sonuçlanmıştır. Bu seçimlerde DP'nin kaybettiği 23 vilayetten biri olan Maraş tercihini CHP'den yana kullanmıştır. 1946 seçimlerinden sonra tekrar CHP'ye kayan Maraş'ın seçmen eğiliminin incelendiği makale bu değişimin sebeplerini ortaya koymayı amaçlamaktadır.

Anahtar Kelimeler: 1957, seçim, propaganda, DP, CHP, Maraş.

1957 Elections And Political Parties In Maras Local Press**Abstract**

Turkey, which passed through multi-party life the elections of 1946, has reached the right to choose between multiple parties. Many different political parties have been established in this political system, in which the CHP and DP represent two main groups. However, the ruling and opposition groups were heavily represented by these two parties. Between 1946 and 1960, the people showed their side and tendency through elections in the framework of democratic principles. Turkey, which had undergone three elections to 1957 from the 1946

¹ Gönderi/Kabul Tarihi: 26.05.17/04.07.17

elections, entered these elections in a very nervous political atmosphere. Domestic and foreign political events were used as election propaganda tools in this period that the tension increased between ruling and the opposition. On the other hand, the parties and the public reacted to the increasingly anti-democratic practices of the DP. The election of 1957, entered in this atmosphere, resulted in victory of DP in spite of DP's votes were dropped. Maras, one of the 23 provinces that DP lost in these elections, preferred the CHP. In this paper that examines the voting tendency of Maras, who moved back to the CHP after the 1946 elections, aims to reveal the causes of this change.

Keywords: 1957, Election, Propaganda, DP, CHP, Maras.

GİRİŞ

Her siyasal sistem kendi meşruiyetini sağlamak için topluma dayanmak zorundadır. Seçimler, bu kapsamda demokratik yönetim ya da demokratik olduğu iddiasındaki sistemler tarafından tercih edilen bir olgu olmuştur. Nihayetinde her seçim, demokrasi ile ilişkili olmasa da her demokratik yönetimin seçimle kopmaz bir ilişkisi vardır (Sezen, 2010: 51). Siyasal gücü elinde bulunduran siyasal partiler, uygulama ve icraatlarının toplum nezdindeki kabul ve onanma oranını en iyi seçimler yolu ile sınama fırsatı bulurlar. Bu kapsamda seçimler yoluyla siyasal katılımın sağlanması, bireyin sosyo-ekonomik, psikolojik, kültürel, çevresel, yerleşme biçimi, cinsiyet, meslek, eğitim ve gelir düzeyi gibi çok yönlü etmenler altında iradesini ortaya koyduğu bir metot olarak dikkat çeker (Kapani, 1992: 133). Birey veya çevreden kaynaklı bu faktörler etrafında siyasal katılım ve bunun en iyi yansıyan ifadesi olan oy kullanımı demokratik ölçüler içinde değerlendirilir.

Türk siyasal hayatına Meşrutiyet dönemi ile giren siyasal katılım olgusu, Cumhuriyet Döneminde de vazgeçilmez bir demokrasi unsuru olmuştur. Halkın iktidarı sınama ve deneme aracı olarak kullandığı siyasal katılım yöntemi olarak seçimler, çok partili dönemde asıl anlamı ile uygulamasını bulmuştur. Demokrat Parti ve Cumhuriyet Halk Partisi'nin ana partiler olduğu bu yeni dönemde Türk siyasal hayatının yeni ve renkli bir rekabet kültürünün doğuşuna da şahit olunmuştur. 1946 seçimleri ile beraber Türk Siyasal hayatında çok partili hayata geçilmiş ve 1950 seçimleri ile beraber beyaz ihtilal olarak nitelenen bu seçimlerle 27 yıl süren CHP iktidarı sona ermiştir (Bulut, 2009: 126). Bu seçimlerden sonra muhalefete düşen CHP, bundan sonra iktidara karşı hızlı ve sert tepki göstermeye başlamıştır. Öte yandan CHP ve DP'nin yanı sıra birçok yeni siyasal partinin kurulduğu bu yeni dönemde yaklaşık 10 yıl sürecek bir DP iktidarı başlamıştır.

Hızla ülkenin her yerinde örgütlenen DP'nin yanı sıra, Cumhuriyetçi Millet Partisi ve Hürriyet Partisi de faaliyet göstermektedir. 1946-1957 yılları arasında

1950, 1954 ve 1957 seçimleri olmak üzere üç genel seçim yapılmıştır. Bu seçimlerde tek dereceli seçim sistemi uygulanmıştır. Bu dönemdeki seçimlerde 5 Haziran 1946 tarih ve 4918 sayılı Mebus Seçim Kanunu ile 16 Şubat 1950 tarih ve 5545 sayılı Milletvekili Seçimi Kanunu yürürlükteydi. Bu kanunlar üzerinde 1954 ve 1957 yılında yapılan seçim tartışmalarına neden olmuştur. Buna değişikliklerden en önemlisi 1954 yılındaki düzenleme ile sadece elle yazılı karma listelerin geçerliliği kabul edilmiş, bunun dışında basılı listelere izin verilmemiştir. Yani siyasi partilerin ortak bir liste şeklinde aday göstermesine izin verilmemiştir. 30 Haziran 1954 tarihinde yapılan bir kanun değişikliği ile bir siyasi partiye adaylık için başvurup herhangi bir sebeple adaylığı reddedilen bir aday başka hiçbir siyasi partiden veya bağımsız aday olamayacaktı. Böylece DP kendisinin aday göstermediği kişilerin karşı hareket içinde seçime girmesini engellemiştir (Tuncer, 2012: 16). Böylece karma liste yapılarak oy kullanılmasını zorlaştıran bir değişiklik yapılmıştır. 109. Madde üzerinde 1957'de yapılan değişiklik ile de elle veya her ne suretle olursa çoğaltılmış oy pusulalarının da geçersiz sayılacağı ilan edilmiştir. Okuryazar oranının düşük olduğu ülkede oy kullanma usulü dışında karma liste hazırlanması da engellenerek oy kullanma daha da zorlaştırılmıştır (Tuncer, 2003: 115-116). Bahsi geçen değişikliklere karşın bu seçimlere katılarak meclise giren partiler 1950'de CHP, DP, MP ve bağımsızlar; 1954'te CHP, CMP, DP, TKP ve bağımsızlar; 1957 seçimlerinde ise CHP, CMP, DP, HP ve bağımsızlardan oluşmuştur (Tuncer, 2003: 362-365).

1957 seçimlerine girerken ülkedeki siyasi atmosferin gergin olduğu bilinmektedir. Bu dönemde iktidar ve muhalefet partileri arasındaki ipler kopma noktasına gelmiştir. Bir yandan dış politikada Kıbrıs sorunu ile gündeme gelen 6-7 Eylül olayları ile baş etmek durumunda kalan DP, ekonomik sıkıntılarla ve zorlu bir muhalefet ile karşılaşmıştır (Akşin, 2003: 217-218). Bu iç ve dış gelişmeler nedeniyle genel seçimlerin öne alınması gündeme gelmiştir. Yaşanan hükümet krizi nedeniyle erken seçime hazır olduğunu açıklayan CHP'nin desteği ile seçmen listeleri 28 Nisanda askıya çıkarılmıştır. Bu dönemde DP içinde Orhan Köprülü ile Fuat Köprülü'nün istifaları (Ulus, 1957: 1) ve Turan Feyzioğlu'nun CHP'den aday olacağını açıklaması partiler içinde de sıkıntıya neden olmuştur. Öte yandan seçimlere giden süreçte Basın Kanunu ile basın özgürlüğünün kısıtlanması, Toplantı ve Gösteri Yürüyüşü Hakkı'nın sınırlandırılması, CHP Genel Sekreteri Kasım Gülek ve CMP Başkanı Osman Bölükbaşı'nın tutuklanması (Ulus, 1957: 1) gibi durumlar ortamı daha da gerginleştirmiştir. Bu durum karşısında işbirliği yapma kararı alan muhalefet partilerinin seçim kanunu üzerinde yapılan düzenlemeler ile bu ittifak ihtimali engellenmiştir. CHP, CMP, Hürriyet Partisi tarafından sıklıkla gündeme getirilen işbirliği çağrıları sonunda yapılan görüşmelerde ilk başta bir anlaşma sağlanmış olmakla beraber seçim kanundaki değişiklikler bu ittifakı engellemiştir. İnönü'nün açıklaması ile CHP, seçimlere herhangi bir muhalefet partisi ile ittifak

yapmadan bağımsız olarak girme kararı almıştır (Bulut, 2009: 128-129). 27 Ekimde yapılan seçimlerde ülkenin bazı yerlerinde seçim kavgaları olmuştur (Aslan, 2014: 85-86). Seçim sonuçlarına göre DP kazanmış olmasına karşın oyları düşmüş ve 424, CHP oylarını artırarak 178, CMP ve Hürriyet Partisi ise 4'er milletvekili çıkarmıştır. CHP oylarındaki artış bir önceki seçime göre % 5.71, DP oylarındaki düşüş ise % 10.72 olmuştur (Albayrak, 2004: 299-300). 1957 seçim sonuçları DP'nin iktidarı boyunca en az katılımın olduğu seçimler olmuştur (Türk, 1969: 81). Seçim sonuçlarından güç alan CHP için daha kuvvetli bir muhalefet dönemi başlarken, DP ise iç ve dış çalkantılarla dolu bir döneme girmiştir.

1957'de çekişmeli geçen seçimi, yerel ölçekte de inceleyebilmek mümkündür. Ülkenin genel siyasi durumunun takip edilebildiği yerlerden biri de Maraş'tır. Maraş, 1946 seçimlerinde CHP'den 5, Bağımsız 1 olmak üzere 6 milletvekili çıkarırken, 1950 ve 1954 seçimlerinde DP'den 7 milletvekili çıkarmıştır (Tuncer, 2010: 334). Çok partili hayata geçiş ile beraber siyasi tercihlerinde de açık bir değişim gözlemlenen Maraş için 1957 seçim sonuçları, oldukça ilginç bir tablo ortaya koymuştur. Maraş, 1957 seçimlerinde 9 milletvekilinin tamamını CHP'den çıkararak siyasi tercihlerinde yeni bir değişim evresine girmiştir (Tuncer, 2003: 353). Maraş'ta yerel basında takip edilen 1957 seçimlerinin değerlendirilmesi önemli bir kaynak olmuştur. Dönemin Maraş yerel basınının üç temsilcisi aynı zamanda üç ana partinin de sözcüsü niteliğindedir. Bu gazetelerden Demokrasiye Hizmet gazetesi Demokrat Parti yanlısı tutumu ile dikkat çekmiştir. Oldukça sert eleştirileri ile seçim sonuçları bu gazete üzerinden takip edilebilmektedir. CHP yanlısı bir tutum izleyen Halk Postası gazetesi ve CMP taraftarlığı ve bilhassa parti genel başkanı Osman Bölükbaşının tutuklanması ile beraber daha açık yazılar yazan Maraş'ın Sesi gazetesi diğer önemli yayın organlarıdır. Üç farklı görüşün temsilcisi olan bu yayın organları üzerinden takip edilecek olan Maraş'taki 1957 seçimleri, yerel ve genel sonuçları ile oldukça ilgi çekici bir konu olmuştur.

1957 YILINDA MARAŞ'TA SİYASİ PARTİLERİN GENEL DURUMU

Maraş'ta 1957 yılında mevcut iktidar ve ana muhalefet partileri olan Demokrat Parti ve Cumhuriyet Halk Partisi'nin yanı sıra Cumhuriyetçi Millet Partisi de bulunmaktadır. Bununla birlikte Maraş'ta seçimlere katılacağı beyan etmiş olmakla beraber il veya ilçelerde herhangi bir teşkilatı bulunmayan Türkiye Komünist Partisi'nin ismen varlığı da bilinmektedir. Hürriyet Partisinin ise Maraş'ta bir teşkilatı bulunmamaktadır (Demokrasiye Hizmet, 1 Ekim 1957: 1). CHP anlaşıldığı kadarı ile Maraş'ta uzun süredir etkisiz bir varlık göstermektedir. Ancak 1957 seçimleri CHP Maraş teşkilatında da bir hareket oluşturmuştur. 1956 yılında yapılması planlanan ancak yapılamayan ocak kongreleri 1957 yılı itibarı ile yapılmış ve bu konuda teşkil edilen ekipler hızla çalışmalarına başlamıştır. Bu

konuda bilhassa milletvekilleri ve ileri gelen şahsiler önemli roller üstlenmişlerdir (Halk Postası, 8 Ocak 1957: 1).

CHP Maraş İl Kongresi, 3 Haziran 1957'de Yeni Sinema Salonu'nda gerçekleştirilmiştir. 153 delegeden 102'sinin katılımı ile gerçekleştirilen kongrenin başkanlığı Abdülkadir Sezal tarafından yapılmıştır. Yapılan seçim sonucunda parti il başkanlığına da yine 107 oydan 99'unu alan Abdülkadir Sezal seçilmiştir. İl İdare Kurulu üyeleri ise Şih Mehmet Altın, Nusret Durakbaşa, Nazım Bayazıt, Derviş Şerefoğlu, Mehmet Şişman, Kemal Aksöyek, Mehmet Kocabaş, Ali Kuşçu, Ali Aytemiz, Muharrem Çiferaslan seçilmiştir (Halk Postası, 4 Haziran 1957: 1). Parti il kongresine Mehmet Şişman ve Abdülkadir Sezal arasındaki çatışma yansımış ve Mehmet Şişman ile taraftarları katılmamıştır (Maraş'ın Sesi, 4 Haziran 1957: 1). Parti içindeki çalkantılar sıklıkla yerel basına da konu olmuştur. Muhalif basına göre CHP Maraş il teşkilatı başkanı Mehmet Şişman ile Emin Soysal'ın istifa ettiği duyumu yayılmıştır (Demokrasiye Hizmet, 15 Ağustos 1957: 1). Bu ihtilafın çözülmesi için yenilenmesine karar verilen il kongresi seçimlerinde daha sonradan CHP Maraş İl Başkanlığı'na Kemali Bayazıt seçilmiştir. Parti içinde çekişmeler başlamıştır. Bu çekişmeler sonucunda Kemali Bayazıt'ın İl Başkanlığı'na seçilmesi ile CHP Maraş şubesindeki anlaşmazlıklar son bulmuştur (Halk Postası, 18 Ağustos 1957: 1).

Aynı yıl içinde Maraş'ta seçimlerden biraz önce Demokrat Parti il kongresi yapılmıştır. Sükûnet içerisinde geçtiği belirtilen kongre, 15 Ağustos 1957 tarihinde Yeni Sinema binasında yapılmıştır. Kongre sonunda Demokrat Parti Maraş İl Başkanlığına aynı zamanda milletvekili olan Remzi Öksüz, ikinci başkanlığa ise Ali Hüdayioğlu seçilmiştir. Kongre sırasında yapılan konuşmalara göre parti şehirde aktif bir çalışma yürütmemektedir. Parti faaliyet olarak sadece hükümet icraatlarını anlatmıştır (Demokrasiye Hizmet, 16 Ağustos 1957: 1).

1957 Seçimlerinde Maraş'ta Seçim Propagandaları

DP, 1957 seçimlerinde seçim beyannamesi ve programı ilan etmemiş ve çalışmalarını yedi yıllık iktidarı boyunca ortaya koyduğu ilkelere göre belirlemiştir. Bu durum böyle devam ederken CHP, 10 Ekim'de seçim beyannamesini ilan etmiştir. Beyannamede, CHP'nin iktidarda olmadığı tarihten beri özgürlüklerin giderek kısıtlandığına ve ülkenin içinde bulunduğu ekonomik krize dikkat çekilmekteydi (Aldıkaçtı, 1959: 19).

Seçimlere bir ay süre kala 27 Eylül itibariye şehirde partilerin seçim çalışmaları yoğunlaşmıştır. DP içinde vekiller arasındaki anlaşmazlıklar giderilmeye çalışılmıştır. Bu arada vekillik başvurularının en fazla DP'ye yapıldığı görülmüştür. Ancak eski vekillerin yerlerini koruyacakları ve yeniden aday gösterilecekleri muhalif basın tarafından iddia edilmiştir. Seçimde hızla

çalışmalarına devam eden partilerden biri de CMP olmuştur. Köylere ve Pazarcık'a teşkilat kurmaya çalışan Parti Müfettişi Ahmet Bilgin ziyarette bulunmuştur. TKP faaliyette bulunmadığı halde partinin Belediye Reisinin Vekâletine verilmesi kaygıya neden olmuştur. Etkili bir muhalefet yapan CHP ve CMP taraftarları yerel basında iktidar aleyhinde yazılar yazmışlardır. Bilhassa DP'li seçmenlere kendilerinin yanında yer almalarını istemiştir (Maraş'ın Sesi, 27 Eylül 1957: 1).

CHP yanlısı gazeteler tarafından seçime öncesi yapılan yayınlarda; seçmen kütüklerini incelemeye ve bir yurttaş olarak vazifelerini yerine getirmeye çağırılmıştır.

"Seçmen yurttaş,

Bugünkü gidişatı beğenip beğenmediğini 27 Ekim günü oylarınla ifade edeceksin. Oy vermenin ilk ve yegâne şartı seçmen kütüğüne kayıt olmaktır. Partimiz teşkilatı; Ocaktan ila kadar her kademesiyle seçmen kütüklerinin düzenlenmesinde ve tek seçmen kütüklerinin düzenlenmesinde ve tek seçmen vatandaşın kütük dışı kalmamasında kanunun tanıdığı bütün hakları kullanacaktır." denilerek bütün seçmenlerden kütüklerde isimlerini kontrol ederek ismi bulunmaması durumunda şahsen veya partinin ilgili şubelerine yazılı ve sözlü olarak başvurması gerektiği, bu itiraza iki gün içinde cevap verilmesi, verilmemesi durumunda bağlı bulunduğu sulh hâkimliğine başvurması belirtilmiştir. (Halk Postası, 20 Eylül 1957: 1).

Aynı çağrı diğer gazeteler tarafından da yapılmıştır. Bu çağrıda;

"Sayın Vatandaş,

27 Ekim'de vereceğin reyle hem kendinin hem de Türk Milletinin siyasi kaderini belirleyeceksin. Dört yılda bir kere eline geçen bu hakkından istifade edebilmen için 22 yaşını bitirdi isen seçmen kütüklerini dikkatle oku, ismin yoksa muhalif parti merkezindeki seçme bürolarını ve seçme kurulunu şikâyet et. İsmi mutlaka yazdır. Asıldıktan sonra da ismini ara. Mukaddes hakkını muhtarın gafletine veya kastına kurban etme!" açıklaması yapılmıştır (Maraş'ın Sesi, 28 Eylül 1957: 1).

Seçim öncesinde başlayan propaganda çalışmalarından ilki CHP tarafından Belediye Meydanı'nda yapılmıştır. Burada ilk olarak CHP Milletvekili Adayı Doktor Nusret Durakbaşa dört dakika süren bir konuşma yapmıştır. Ardından sıra ile adaylar iktidar aleyhinde ve yapılacakları işler hakkında konuştular. Oyları CHP'ye vermelerini istediler.

Maraş yerel basınında da yer alan bu propaganda konuşmaları tarafgir bir dille halka yansıtılmıştır. Örneğin DP yanlısı bir tutum sergileyen Demokrasiye Hizmet Gazetesi, bu seçim konuşmalarını ağır bir dille eleştirmiştir. CHP'nin 27 yıllık iktidarının fenalıklarını anlatarak, adayların İnönü'yü över şekilde konuşmalar yaptığını ifade etmiştir. Bu konuşmalar sırasında CHP Milletvekili Adayı Emin Soysal yaptığı konuşmada Demokrat Semeri tabirinin DP'liler adına hakaret anlamı içerdiği belirtilmiştir (Demokrasiye Hizmet, 16 Ekim 1957: 1).

Demokrat Parti'nin 18 Ekim'de yapılan Açık Hava Toplantısı da Belediye Meydanı önünde yapılmıştır. Oldukça kalabalık bir halk kitlesi önünde yapılan seçim çalışmasında ilk olarak söz alan DP Maraş Milletvekili Abdullah Aytemiz olmuştur. Bu konuşmada CHP'nin din ve vicdan hürriyetine yaptığı baskılar, cami ve mukaddesata yaptığı taarruzlar gündeme getirilerek, DP iktidarı ile beraber oluşan din ve vicdan hürriyetine vurgu yapılmıştır. Öte yandan daha sonra söz alan DP Maraş Milletvekili Mahmut Karaküçük, daha evvel CHP mitinginde kullanılan Demokrat Semeri ifadesini yeniden gündeme getirerek bütün akl-ı selim CHP'lileri ve Maraşlıları bu durumu protesto etmeye davet etmiştir (Demokrasiye Hizmet, 19 Ekim 1957: 1).

CMP tarafından da seçim propagandasının yapılmıştır. Maraş'ta bir örgütlenmesi bulunmayan CMP'nin CHP ile işbirliğine giderek, yurt genelindeki birlikteliğini burada da sürdürmüştür. CMP'ye yakınlığı ile bilinen Maraş'ın Sesi gazetesinde bildirildiği kadarıyla CMP ileri gelenleri, başlattıkları "Büyük Anadolu Seyahati" kapsamında Maraş'ı da ziyaret etmişlerdir. İlçe ve köylerden gelen partililerle yapılan görüşmelerde teşkilatın durumu ve yapılan çalışmalar hakkında bilgi almışlardır (Maraş'ın Sesi, 17 Mayıs 1957: 1). DP ile aynı gün yapılan CMP mitinginde oldukça az bir kitle önünde konuşmalar yapılmıştır. Genel görüş CHP'nin Maraş'ta CMP yardımı olmadan kazanamayacağı yönündedir (Demokrasiye Hizmet, 16 Ekim 1957: 1). Bu mitingde ilk olarak CMP Milletvekili Adayı Mustafa Kuşçuoğlu ve sonra Mahmut Ramazanoğlu söz alarak DP iktidarına şiddetle eleştirilerde bulunmuş, hayat pahalılığının söz verildiği gibi sona erdirilemediği belirtilmiştir. Daha sonra söz alanlar tarafından da DP iktidarını devirmenin bir zaruret olduğu ifade edilmiştir (Halk Postası, 8 Ekim 1957).

Partiler şehirdeki bütün teşkilat ağlarını harekete geçirerek seçimler öncesinde halk nezdinde çalışmalar yürütmüştür. Bu anlamda CHP Maraş teşkilatı bütün teşkilatı olanca kuvveti ile seferber etmiş, il ve ilçe teşkilatları sık sık toplantılar yapmış, çalışmalarını bir programa bağlayarak sistemli hale getirmişlerdir (Halk Postası, 25 Eylül 1957: 1).

12 Ekim 1957 tarihinde Şehrimizde DP çöküyor başlığı ile çıkan Halk Postası gazetesi CHP'nin propagandasını yapmaya devam etmiştir. Bu habere göre

Elbistan Belediye ve Umumi Meclisi'nde kitle halinde istifalar olduğu ve DP'nin burada ağır bir kayba uğradığı ifade edilmiştir. Buna göre CHP'li milletvekili adayları da Elbistan ve Göksun'da yaptıkları sistemli çalışma programları ve açık hava toplantıları ile halkın dikkatini çekmeyi başararak iyi bir imaj edinmiştir. Halk Postası 15 Ekim tarihli sayısında da, bu iddiasını Elbistan'da Özsoy Ailesi'nden Başka DP'li Kalmadı başlığı ile pekiştirmiştir (Halk Postası, 12 Ekim 1957: 1). Aynı şekilde şehirdeki ocak istifalarına da genişçe yer veren Halk Postası gazetesi propaganda da etkili olmuştur (Halk Postası, 12 Ekim 1957: 1).

Seçimlere az süre kala şehirde halkla temas ve propagandalar da devam etmiştir. CHP'nin daha aktif olduğu görülen bu propagandalarda ocaklar hala önemli buluşma noktaları olmuştur. Gazipaşa Ocağı'nda Kemali Bayazıt ve Mehmet Şişman tarafından yapılan konuşmalar yoğun bir halk kitlesi tarafından dinlenmiştir. Şişman tarafından DP'ye yapılan eleştirilerden halk memnun olmamıştır. Şişman konuşmasında; "*Yedi senelik kısa bir devrede kendi kendisini neredeyse tamamen ihtiyarlamış hisseden DP, hala Halk Partisi şunu yaptı bunu yaptı diye bizle uğraşmakla meşgul. Ama vatandaş bugün tamamen anlamıştır ki sayet dün yapılan bir haksızlık varsa bunun mesul şahısları da bugün DP saflarında haksızlıklarına devam etmektedirler. 3 gündür köyleri dolaşyorum. Köylü DP'den yüz çevirmiştir. Köylülere nasıl olsa iktidarı vermeyeceğiz diyorlarmış. Arkadaşlar rica ederim bu gibi safsatalar çok gülünç oluyor. Çünkü iktidarı kendileri verecek değil millet verecektir.*" demiştir (Halk Postası, 14 Ekim 1957: 1).

17 Ekim'de Nahir Önü'nde CHP tarafından yapılan açık hava toplantısında da DP aleyhinde konuşmalar yapılmış ve özellikle DP'nin dış politika konularında halk üzerinde bir etki yaratmaya çalıştığı iddia edilmiştir. Gazeteye göre Nahir Önü'nde DP tarafından yapılan mitingde halk, DP'li adayları taşıyarak konuşurmamıştır. Buna mukabil halk tarafından sevgi ile karşılanan CHP'liler propagandalarını rahatlıkla yerine getirmiştir. CHP adayı Halil Gürün, DP'nin Bağdat ve Balkan Paktını imzalamış olmakla bir övünme payı çıkardığını belirterek, her iki paktın da geçersiz ve niteliğini kaybetmiş olduğunu ifade etmiştir. Öte yandan Mısır tarafından kovulan büyükelçi konusuna da değinerek, CHP iktidarı zamanında hiçbir elçinin bu muameleye tabi tutulmadığını ifade etmiştir. İç politika konusunda konuşan Kemali Bayazıt ise yedi yıldır iktidarda bulunan DP'nin Maraş'a hiçbir hizmette bulunmadığını ve yokluk ve pahalılığın halkın belini büktüğünü ifade etmiştir. Son cümleleri ise ister rey verin isterseniz vermeyin fakat şu iktidarı düşürün şeklinde bir çağrı ile son bulmuştur (Halk Postası, 18 Ekim 1957: 1).

Bu siyasi seçim propagandaları boyunca dikkat çeken noktalardan biri de din ve inanç konusunun siyasette bir istismar olarak kullanılmış olmasıdır. Bilhassa mitinglerde halkı etkilemek için kullanılan temel unsurun din konusu olduğu

görülmüştür. Keza Menderes'in Adana yaptığı seçim mitinginde CHP'yi iktidarda kaldığı süre boyunca dini ve Müslümanlığı önemsemediğini, imam hatip sayısının kendi dönemlerinde arttığını ve ezanın CHP tarafından Türkçe okunmasını sağlandığını ifade etmiştir (Zafer, 23 Ekim 1957: 1). Maraş özelinde de adayların söyleminde bu ifadelere rastlamak mümkündür. CHP, DP tarafından kâfir ve dinsiz olarak nitelenmiştir. Adayların konuşmalarından da sürekli olarak görülebilecek bu durum adeta halkı etkilemenin en önemli yolu olmuştur. Buna göre örneğin; CHP adayı Abdullah Aytemiz, kendisine isnat edilen kâfir sözüne karşı CHP'ye kâfir diyenler kâfirdir diyerek düzeltmiştir (Halk Postası, 19 Ekim 1957: 1). Öte yandan Halk Partisi yanlısı yerel basında ulusal medyaya da konu olan Menderes'in Papaz Athenegoras ile olan fotoğrafı paylaşılmış ve altına sayısız camii yaptırdık diyen Menderes'in Papaz Athenegorasla görülüyor yazısı düşülmüştür (Halk Postası, 22 Ekim 1957: 1). Bu durum halkın algısını etkilemek amacıyla kullanılmıştır.

CMP, yeni bir örgüt ağına sahip olmakla beraber Maraş'ta yaptığı olumlu etki aleyhte bazı yorumlar ortaya çıkarmıştır. CMP Maraş İl Başkanlığı tarafından haklarında çıkan milletvekili aday gösterme işlemleri ile ilgili iddialara bu kapsamda bir yanıt verilmiştir. Özellikle bu cevapta partinin süratle gelişmesini desteklemek için ortaya atıldığı şüphe götürmeyen aday belirleme ve parti tüzüğü ile ilgili iddialar yanıtlanmıştır. Buna göre parti milletvekilliği iktisadi tezgâhlarda mamul bir meta olmadığından hiçbir surette hiçbir kimseye garanti edilemez ifadesi ile aday belirleme sürecine yönelik eleştiriler yanıtlanmıştır. Anayasanın bir hak olarak tanıdığı adaylık üzerinde gayr-i meşru yoldan bir tasavvurda bulunulamayacağı belirtilmiştir. Ayrıca partiye üye olup maddi ve manevi her şekilde partiye faydası bulunan bütün şahsiyetlerden adaylık konusunda istifade edilebileceği de belirtilmiştir (Maraş'ın Sesi, 12 Haziran 1957: 1).

Öte yandan CMP Maraş İl Başkanlığı tarafından muhalefet partileri ile yapılması gündemde olan ittifak iddialarına karşı bir tebliğ yayınlanmıştır. Bu tebliğde:

1-CMP bütün vilayetlerimizde olduğu gibi Maraş'ta da seçimlere müstakil olarak girecektir.

2-Herhangi bir parti ile gizli veya aşikâr hiçbir anlaşma ve birleşme mevzubahis olmadığı gibi CMP ile de prensip ve inanışlar bakımından hiçbir mevzuda birleşme imkânı mevcut değildir.

3-Vatandaş önümüzdeki milletvekili seçiminde reylerin CMP'ye vermek suretiyle bundan evvel denenmiş olan her iki partiyi mağlup edecektir.

4-CMP seçim kampanyasını açmış olup, yer yer çalışmalarına devam etmektedir. Muarızlarımızın CMP çalışmıyor, başında adam yok diyerek yaptıkları propagandaya inanmayınız. Üzerinde adalet terazisi taşıyan oy pusulaları yalan yanlış propaganda yapanların yalanlarını size gösterecektir (Maraş'ın Sesi, 24 Eylül 1957: 1).

Bu açıklama 19 Eylül'de İnönü tarafından yapılan açıklamanın ardından işbirliğinin seçimler boyunca gerçekleştirilmeyeceğinin de göstergesi olmuştur. Seçim propagandaları 23 Ekim itibari ile son bulmuştur (Demokrasiye Hizmet, 23 Ekim 1957: 1).

Maraş'ta 1957 Yılı Seçimleri

1957 seçimleri ile ilgili Maraş basınında yer alan ilk haberler, seçimlerin Demokrat Parti Meclis Grubu toplantısında alınan karar ile sonbaharda yapılmasının kararlaştırılmış olduğunun ifade edilmesidir (Demokrasiye Hizmet, 6 Eylül 1957: 1). Öte yandan muhalefet partileri arasında yapılacak işbirliği konusu da yerel basında yer almıştır. İktidarda bulunan Demokrat Partisi karşısında muhalefet partilerinin eşit ve adil koşullarda yarışamayacağı gerekçesi ile 13 Ağustosta yaptıkları liderler toplantısında bu ittifak konusu gündeme gelmiştir. CHP, CMP, Hürriyet Partisi liderleri arasında yapılan görüşmede işbirliği yapılmasının zarureti ortaya konulmuş ve çalışmalar yapılması kararı alınmıştır (Halk Postası, 14 Ağustos 1957: 1). Alınan karar gereğince mecliste temsil yüzdeleri belirlenen partilerin oranlamaları, CHP % 40, CMP % 22, Hürriyet Partisi % 20, Müstakiller % 18 olarak kontenjanlar belirlenmiştir (Halk Postası, 23 Ağustos 1957: 1).

Seçim tarihinin belirlenmesinden sonra ulusal medyada takip edilen haberlere göre iktidar ve muhalefet arasında gerilen ipler sonunda seçimlerde muhalefet partileri birleşme kararı alamaya yakın görünmektedir. Üç muhalefet partisi arasında varılan ortak karara göre her parti en kuvvetli olduğu bölgelerde seçime katılacak ve diğerleri onu destekleyecek bu olmazsa, genel seçimlere partilerden yalnız biri girecek ve diğer partiler destekleyecektir. Ancak bahsedildiği üzere muhalefet partileri bu birleşme kararını alınca DP, yaptığı kanun değişikliği ile seçime katılacak olan siyasi partiler, il ya da ilçe örgütü kurdukları her seçim çevresinde bağımsız olarak seçime katılmak ve o çevrenin seçeceği milletvekili sayısı kadar aday göstermek zorunda bırakılmıştır. Ayrıca altı aydan evvel partisinden ayrılan kimsenin başka partiden aday olması yasaklanmıştır (Resmi Gazete, 13 Eylül 1957: 17.850). Bu durum karşısında Maraş'ta ana muhalefet partisi CHP adına Kemali Bayazıt tarafından bir basın açıklaması yapılmıştır. Bu açıklamada genel hatları ile muhalefet partileri arasında yapılacak olan ittifakın nedenlerine değinilmiştir:

"Ankara'dan geliyorum. Türkiye'nin her tarafından aldığımız haberler vatandaşın muhalefeti takviye ettiği merkezindedir. Muhalefet partileri samimi olarak işbirliğine kararlıdır. Rejimin teminata bağlanması, vatandaş ihtiyaç ve sıkıntılarının bertaraf edilmesi için idealist demokrat partili arkadaşlarında muhalefeti desteklemelerini umuyoruz. Muhalefet partileri beyannamelerinde zikredildiği üzere muhalefet iktidarı kazanırsa yapacağı işler Türk Milletine ilan edilmiştir. ... Bu seçim mücadelesinin bundan evvelki mücadelelerde olduğu gibi şahısları hedef tutan şiddetli ve çirkin bir mücadele olmamasını, siyasi partiler için asılsız iddia ve isnatlardan arı sadece memleketin yüksekmenfaatini hedef tutan bir olgunluk içinde bir mücadele olmasını temenni etmekteyiz. Biz her zaman olduğu gibi buna çok dikkatli olacağız. Temennimiz iktidar partisinin iktidar partisinin de bizim anlayışımızda olmasıdır" açıklamasında bulunmuştur (Halk Postası, 18 Ağustos 1957: 1).

1950 ve 1954 seçim kanunlarında yapılan değişikliklerin muhalefet partilerini eşit ve adil şartlarda bir seçim yarışından mahrum bırakması nedeni ile bu kararın alındığını ifade etmiştir. Sözlerine devam eden Bayazıt, CHP'nin yapı olarak 1950'den bu yana değişerek yenilendiğini ve kalan mevcut kadronun CHP'ye gönülden bağlanmış, kendi kaderini CHP ile bir tutmuş kişilerden oluştuğunu ifade ederek, Maraş'ta da yapılan il kongresi sonunda bütün münakaşa ve sorunların halledilerek seçimlerde birlik içinde hareket edileceğini belirtmiştir (Demokrasiye Hizmet, 18 Eylül 1957: 1).

Aynı tarihli gazetede eski CHP yeni DP Milletvekili Cahit Çubukçu'nun bir yazısına da yer verilmiştir. Buna göre yapılacak seçimlerde yeniden DP iktidarına izin verilirse halka büyük hizmetlere devam edileceği ve geçmişin yılmıklarından uzak durulacağı, iktidara karşı kurulacak olan muhalefet ittifakının bu seçimler sonunda fayda vermeyeceğinin anlaşılacağı ifade edilmiştir (Demokrasiye Hizmet, 18 Eylül 1957: 1).

Milletvekili adaylarının şehre demokrasiye hizmet edebilecek niteliğe sahip kişilerden seçilmesi konusunda 22 Eylül 1957 tarihinde çıkan bir yazıda Partili Vatandaş başlığı altında Maraş halkına çağrıda bulunulmuştur. Bu çağrıda hangi partiden olursa olsun vatandaşlardan aday belirleme sürecinde para ve nüfuzu ile oy satın almaya çalışacak kişilerin etkisinde kalmaması istenmiştir. Buna göre Maraş'ın sorunlarına vakıf, eğitim, kültür ve tahsil bakımından yeterli kişilere oy vermeleri istenerek, bunun aksini yapmaları durumunda vatan ve millete karşı vazifelerini yapmamış olmak, demokrasiyi soysuzlaştırmış olmak ve kendi partinin kazanmasını engellemiş olmak gibi sonuçlar konusunda uyarılmıştır (Demokrasiye Hizmet, 6-22 Eylül 1957: 1).

Dönemin Maraş Valisi İbrahim Öztürk tarafından alınan talimat gereği Maraş halkına yapılan tebliğde milletvekili genel seçimlerinin 27 Ekim 1957 tarihinde

yapılacağı Resmi Gazete’de ilanının (Resmi Gazete, 19 Eylül 1957: 17.877) ardından yerel basın aracılığı ile de duyurulmuştur (Demokrasiye Hizmet, 6-24 Eylül 1957: 1). Hemen ertesi gün yine Vali İbrahim Öztürk tarafından halka yapılan tebliğde de seçmen kütüklerinin gözden geçirilmesi işleminin tamamlandığı ve 25 Eylül Çarşamba günü itibari ile 4 gün süre ile listelerin askıda tutulacağı belirtilmiştir (Demokrasiye Hizmet, 25 Eylül 1957: 1). Gerek muhalif gerek iktidar partili gazetelerin bulunduğu ortak nokta bu seçmen listelerinin seçmenlerce ciddiyetle incelenmesi ve eksik ve noksanların varsa belirlenerek tamamlanması olmuştur. Her iki kanadın Maraş temsilcisi olan gazetelerde bu konunun ciddiyeti ile ilgili sık sık haberlere yer verilmiştir (Halk Postası, 6-18 Mayıs 1957: 1).

Aday belirleme sürecinin başlaması ile partilere akın akın milletvekili adaylık müracaatları başlamıştır. Ancak bu başvuruların muhalefet partilerinden ziyade iktidar partisi DP’ye olduğu görülmüştür. Buna göre partiye başvuru sayısı 40-45’i bulmuştur. Başvuranlar arasında Maraş’ın önde gelen simaları da yer almaktadır. Eski DP milletvekili olup muhalefete geçen Selahattin Hüdayioğlu, Melek Hüdayioğlu, Şeref Hüdayioğlu, Celal Hüdayioğlu, Arkeolog Zekeriya Kürşat, Avukat Selahattin Aydın, Avukat Adnan Karaküçük, Pazarcıklı Matematik Öğretmeni Turgut Arısan gibi isimler bulunmaktadır. Bunlar içerisinde Zekeriya Kürşat tarafından hazırlanan beyannameler kaza ve merkez deneme heyetleri azalarına dağıtılmıştır. Bir seçim propagandası örneği de taşıyan bu beyannamede Kürşat, kendini ve aile köklerini uzun uzadıya tanıtarak, seçilmesi durumunda Maraş için yapacaklarını anlatmıştır (Demokrasiye Hizmet, 26 Eylül 1957: 1-2). Aynı şekilde DP adayı öğretmenlik, hâkimlik yapmış ve hâlihazırda avukatlık yapan Niyazi Zarifoğlu’da Demokrasiye Hizmet gazetesinde yayınladığı beyannamede halktan oy isterken seçilmesi durumunda ilk iş olarak, Kahraman hemşerilerim diye hitap ettiği şehrin Kahraman unvanının sicile işlenmesini sağlamak olacağını belirtmiştir (Demokrasiye Hizmet, 2 Ekim 1957: 1).

1946-1957 yılları arasında yapılan genel seçimlerde tek dereceli ve liste usulü çoğunluk seçim sistemi uygulanmıştır. Buna göre kullanılan oyların salt çoğunluğunu alan parti o seçim bölgesindeki tüm milletvekillerini kazanmış bulunmaktaydı (TÜİK, 2012: 12). Bu kapsamda partiler milletvekillerini bu sisteme göre belirlemekteydi. Seçim sürecinde deneme adı verilen bir ön yoklama sistemi yapılmış, aday başvurularının alınması ve nihai adayların belirlenmesi uygulaması yapılmıştır. Bu uygulama parti bünyesinde kurulan seçim komisyonlarının yapılan ön başvurulardan sonra adaylıkları belirleme işlemi anlamına gelmektedir. Ancak seçim kanunu, parti merkezlerin de % 30 ile % 50 oranında kendi adaylarını belirleme hakkı da tanımıştır. Bu durum özellikle partiler tarafından seçimi kazanma ihtimali zayıf görünen noktalarda merkezden

kendi adaylarını gösterme şeklinde ortaya çıkan bir uygulama olmuştur (Halk Postası, 30 Ekim 1957: 1). Buna göre bu seçimlerde 29 Eylül tarihi deneme uygulaması için belirlenmiştir. Partilere yapılan aday başvuruları bu tarihte değerlendirmeye alınmıştır. Ancak gazete haberlerine göre DP bu tarihte bile bir aday ilanında bulunmamıştır. Buna göre DP adaylarının merkezden gösterileceği ve genel olarak eski milletvekillerinin aday olacağı belirtilmiştir. Öyle ki seçimlere az süre kala hala DP adaylarının belirlenmemiş olması muhalif basında sıkça yer almıştır. DP ancak 7 Ekim tarihinde resmi olarak adaylarını açıklayabilmiştir (Halk Postası, 8 Ekim 1957: 1). Bilindiği üzere 1957 seçimlerinde DP, önceki seçimlerde yapılan hataları tekrar etmemek adına bizzat Menderes'in isteğiyle milletvekili adaylarını parti tarafından belirlemiştir. Bu seçimler sırasında 67 ilden sadece 39'unda aday yoklaması yapılmıştır. Maraş yoklama yapılmayan ve adayların Menderes tarafından belirlendiği 28 ilden biridir (Yaşar, 2014: 530). Aşağıdaki tablodan da anlaşılacağı üzere DP'nin adayları genellikle tecrübeli eski milletvekillerinden seçilmiş ve yeni adaylara pek şans verilmemiştir. Bununla beraber CHP'de belirtilen tarihte adaylar ilan olunmuştur (Halk Postası, 30 Ekim 1957: 1).

CHP'nin ülke genelinde açıkladığı milletvekili adaylarına bakılırsa bu adayların % 85'i yerel örgütler tarafından gösterilmesi dikkat çekicidir. Öte yandan bu adayların mesleki durumuna bakılırsa 211 hukukçu, 59 doktor, 58 tüccar, 57 çiftçi, 36 mühendis, 30 gazeteci, 21 yönetici, 20 sanayici, 18 eğitimci, 12 iktisatçı 10 maliyeci, 9 işçi, 6 eczacı olmak üzere geniş bir meslek yelpazesinden seçim yaptığı görülmüştür. Ayrıca bu grup içinde sanayicilerin azlığı ve eğitim düzeyinin yüksekliği dikkat çekicidir. DP aday listesinde ise daha evvel gösterilmiş olan 140 milletvekilinin bu seçimlerde aday gösterilmemesi tepkilere yol açmıştır (Albayrak, 2004: 296).

CHP Maraş milletvekili adayları listesine 8 Eylül 1957 tarihli gazetede yer verilmiştir. Buna göre; Doktor Kemali Bayazıt, Doktor Halil Gürün, Mehmet Şişman, Avukat Fehmi Evliya, Doktor Nusret Durakbaşa, Kemal Aksöyek, Şih Mehmet Altun, Mahmut Çakmak Maraş'tan; Mevlüt Akçay Ankara'dan; Avukat Hilmi Soydan, Emin Soysal, Avukat Sadettin Erten, Sait Erdoğan Elbistan'dan; Abdullah Yaycıoğlu Andırın'dan; İbrahim Özdemir Afşin'den, Dursun Ateş Göksun'dan adaylıklarını ilan etmiştir (Demokrasiye Hizmet, 8 Eylül 1957: 1). Deneme olarak nitelenen ön uygulamadan sonra adaylıkları kesinleşen milletvekilleri ve partileri aşağıdaki şekilde belirlenmiştir.

Tablo:1-Partilerin 1957 Seçimleri Maraş Aday Listesi
(Demokrasiye Hizmet, 1-3 Ekim 1957: 1).

DP	CHP	CMP	TKP	Hürriyet Partisi
----	-----	-----	-----	------------------

Remzi Öksüz (Mebus)	Kemali Bayazıt (Doktor)	Vedii Bilgin (Doktor)	Maraş teşkilatı bulunmama ktadır.	Maraş teşkilatı bulunmama ktadır.
Ahmet Bozdağ (Mebus)	Mehmet Şişman (Çiftçi)	Sıtkı Kutlu (Em. Albay)		
Ahmet Kadioğlu (Mebus)	Kemal Aksöyek (Mühendis)	Remzi İnce (Doktor)		
Abdullah Aytemiz (Mebus)	Fehmi Evliya (Hukuk Doktoru)	Mustafa Kuşçuoğlu (İktisat Mezunu)		
Hüsnü Göktuğ (Mebus)	Nusret Durakbaşa (Doktor)	Ahmet Ganiyusufoğlu (Emekli Memur)		
Mahmut Karaküçük (Mebus)	Abdullah Yaycıoğlu (Çiftçi- Mebus)	Kamber Riştanoğlu (Av.)		
Mazhar Özsoy (Mebus)	Hilmi Soydan (Avukat)	Sadi Kazancı (Avukat)		
Lütfü Ülkümen (Mebus)	Emin Soysal (Gazeteci, Mebus)	Ali Dayı (Çiftçi)		
Ahmet Dedeoğlu (DP İl Başkanı)	Halil Gürün (Profesör)	Hüsnü Zeki Söylemezoğlu (İstanbul İl Başkanı)		
		Mahmut Ramazanoğlu (Avukat)		

Tablodan da anlaşılacağı üzere DP adayları mevcut milletvekillerinin yeniden aday gösterilmesi şeklinde oluşturulmuştur. CHP adayları arasında Maraş il teşkilatında görevli şahısların ve eğitim düzeyi nispeten yüksek kişilerin aday olduğu görülmektedir. CMP adayları ise yine aynı niteliklere sahip görünürken çiftçilerin çoğunluğu dikkat çekicidir.

Seçimlere çok az bir süre kala partilerden istifalar ve parti değiştirmeler olunmuştur. Konjonktür gereği bu değiştirmelerden en geniş çaplı olanı CHP Maraş Elbistan şubesinde gerçekleşmiştir. Buna göre partiye mensup 50 vatandaş başlarında Seyit Erdoğan'ın imzası ile CHP'den istifa ettiklerini ve DP saflarına geçme isteklerini belirtmiştir (Demokrasiye Hizmet, 4 Ekim 1957: 1). Yine aynı tarihlerde DP saflarından istifalarda ortaya çıkmaktadır. Bu durumu bildiren dilekçelere gazetelerde yer verilmiştir. Bunlardan bir tanesi aşağıda örnek olarak sunulmuştur. Bu örnek bir aşiret yönetiminin DP'den ayrıldığını ifade etmektedir.

Aşağıda adımız yazılı ve imzalarımız mevzu Pazarcık kazasının Atmalı Tilkiler Köyü muhtarı ve ihtiyar heyeti ve aşiretin ileri gelenleri aynı aşirete mensup DP Meclis-i Umumi yedek üyesi DP'den istifa eyledik.Mevcut şartlar altında DP'de çalışmayacağız. Bir partiyede intisap etmeden çalışacağımızın gazetenize neşredilerek katiyetin umumi efkâra duyurulmasını rica ederiz (Halk Postası, 23 Ekim 1957: 1).

Seçimlerde gelenek olarak partilerin dayandığı sosyal yapı eşraf ve şehir ileri gelenleri olmuştur. Partiler bu grupları ve aşiretleri yanına çekmek için yoğun çaba sarf etmiştir. Nitekim genel aday niteliğine bakıldığı takdirde bu isimlerin belirli bir ekonomik ve sosyal statüye sahip kişiler olduğu görülmüştür. Ancak her iki partide birbirini ağa partisi olarak eleştirmiştir. CHP'ye yakınlığı ile bilinen Halk Postası adlı gazetede kendisi de parti adaylarından biri olan Nusret Durakbaşa tarafından kaleme alınan bir yazıda dile getirilenler bu algı şöyle ifade edilmiştir;

"Demokrat Parti iktidarının hususiyetlerinden biri ağa zihniyetini himaye etmek ve menfaatlerini korumak olmuştur. Denilebilir ki ağaların himayesi DP'nin köylüleri ve geniş halk kitlelerini gözetme iddiasına rağmen en geniş ölçüde DP zamanında sağlanmıştır. Oy avcılığı endişesi bu partiyi memleketin en hayati menfaatlerinde bile tavizciliğe ve ağaların gözetilmesi fikrine götürmüştür.

DP'nin iktisadi ilişkileri dolayısıyla ağaların tesirinde bulunan bir kısım halk kütlelerinin oyunu kazanmak için ağaların çıkarlarını geniş ölçüde koruması esasen bu konuda mevcut ahenksizliği daha da artırmıştır. Zira sahadaki bu hatalı gidiş sınai sahada da kendini göstermiştir. Sözde serbest ekonomiyi gerçekleştirmek ve serbest teşebbüse yer vermek amacıyla büyük sermayedarların ağaların fabrikalar hükümetin geniş kredi desteği ile kurdurulmuştur"(Halk Postası, 2 Kasım 1957: 1).

Yoğun bir seçim çalışmaları trafiğinin ardından 27 Ekim'de erkenden kullanmaya başlanan oylar sonunda seçim sonuçları, henüz saat 14.30'dan itibaren radyodan yayınlanmaya başlanmıştır. YSK'nın itirazlarına karşın

sürdürülen radyo yayınları DP yanlısı bir görüntü vermiştir (Albayrak, 2004: 298). 27 Ekim’de yapılan seçim sonuçlarına göre Maraş’ta, 9 milletvekili de CHP’den çıkmıştır (TÜİK, 2012: 11). Ülke genelindeki oy dağılımı ise DP, Bütün bu itham ve iddialar arasında 27 Ekim 1957 tarihinde yapılan seçimlerin sonuçları, Maraş yerel basınında manşetten duyurulmuştur. İktidar gazetesi seçimi DP’nin Üçüncü Büyük Zaferi başlığı ile duyurmuştur (Demokrasiye Hizmet, 29 Ekim 1957; TÜİK, 2012: 71). İki muhalif gazetenin partileri arasındaki ittifaka dayalı olarak birlik içinde hareket ettikleri ve seçimin ertesi günü aynı manşetle çıktıkları görülmüştür. Her iki gazetede seçimin ön sonuçlarını Milli İrade CHP Lehine Tecelli Ediyor, Maraş’ta CHP Adayları 6 Bin Küsur Reyle Kazandılar başlığı ile duyurmuşlardır (Halk Postası, 28 Ekim 1957: 1; Maraş’ın Sesi, 28 Ekim 1957: 1). Ancak nihai seçim sonucuna dair bir yayın yapılmamıştır.

Seçim sonuçlarına göre ülke genelinin aksine DP, Maraş’ta seçimi kaybetmiş ve CHP kazanmıştır. Genel bir şaşkınlık yaratan bu seçim sonuçlarına göre DP, Maraş’ta 25 bine yakın bir oy kaybederken, 9 milletvekilliğinden hiç birini kazanamamıştır. Seçim sonuçlarına göre DP ve CHP arasındaki oy farkı 3.961’dir. DP’nin kalesi olarak görünen Maraş’ta alınan bu sonuç, basında da şok etkisi yaratmıştır. Bu durumun sebepleri üzerinde düşünmeye davet edilen DP’lilere partinin kudretten düşmediği ve halk üzerinde yeniden bir heyecan yaratılması gerektiği belirtilmiştir. TÜİK verileri ile Maraş basınının verdiği oranlar arasında küçük farklar söz konusudur. Buna göre yerel basın ve TÜİK’in resmi rakamlarına göre partilerin Maraş’ta aldıkları oy oranları şu şekildedir:

Tablo:2-Maraş’ta Partilerin Aldıkları Oy Miktarı
(Demokrasiye Hizmet, 31 Ekim 1957: 1).

Parti Adı	Yerel Basına Göre Partinin Aldığı Oy Miktarı	TÜİK Verilerine Göre Partilerin Aldıkları Oylar
Demokrat Parti	45.619	45.890
Cumhuriyet Halk Partisi	49.552	49.252
Cumhuriyetçi Millet Partisi	14.044	13.922

Demokrasiye Hizmet gazetesinin 29 Ekim 1957 tarihinde çıkan sayısının birinci sayfasına göre Maraş ve kazalarında kullanılan oy oranları ise şu şekildedir:

Tablo:3-Maraş ve Kazalarında Kullanılan Oy Oranları
(Demokrasiye Hizmet, 29 Ekim 1957: 1)

Kaza Adı	Seçmen Sayısı	Oy Sayısı
Merkez Kaza	56.654	37.645
Afşin	16.913	12.881
Andırın	10.289	8.877
Pazarcık	25.029	18.995
Elbistan	28.918	20.862
Göksun	13.660	10.617
Toplam	151.563	109.877

Seçim sonuçlarına göre DP ülke genelinde 23 vilayette kaybetmiştir. Bu illerden biri de Maraş'tır. Maraş ve diğer 18 ildeki oy kaybı çeşitli sebeplere bağlanmıştır. Bunlardan ilki mebusların seçildikten sonra seçmenleri ile irtibatlarını ve halk ile temaslarını kesmiş olmalarıdır. Yine bu vilayetlerdeki milletvekillerinin şahsi hesaplar peşine düşerek halkın sorunlarını dikkate almamış olmaları, il ve ilçe teşkilatlarının yetersiz çalışmaları, bazı vilayetlerde aday listelerinin halk tarafından beğenilmemiş olması gibi etkenler sıralanmıştır. CHP'nin seçim zaferi genel olarak CMP'nin varlığı ve desteğine bağlanmıştır (Demokrasiye Hizmet, 30 Ekim 1957: 1). Bu konuda yapılan istatistiki bir çalışmaya göre de DP'nin oylarındaki azalma DP'den CMP'ye kayan % 5'lik bir oy oranına bağlıdır. Genel oy düşüklüğünün % 8 olmasına bakılırsa kalan miktarın kentli DP seçmenin oylarını değiştirmesi ve muhtemelen CHP'ye kaydığı görülmüştür (Alkan-Bağcı, 2008: 218).

Seçimlerin ardından ülke genelinde artan iktidar-muhalefet gerginliği halka da yansımıştır. Maraş'ta adeta basın savaşları şeklinde kendini gösteren iki parti arasındaki mücadele, seçimlerin ardından daha da artmıştır. DP'nin Maraş'ta kaybetmesi ve CHP'nin seçim zaferi basında da geniş oranda taraflı yayınlara sebep olmuştur. Şehir içinde CHP'nin hoparlör ile yaptığı seçim bilgilendirmesi, DP'liler üzerinde olumsuz etkiler yapmış ve karşılıklı yalanlamalar başlamıştır. CHP'nin seçim sonuçlarına dair halka yaptığı bilgilendirme muhalif kanat tarafından yalanlanmış ve seçimin kendileri tarafından kazanıldığı iddia edilmiştir. DP'li basına göre halk bu yorumları büyük bir olgunlukla karşılayarak herhangi bir olay çıkmasına izin vermemiştir (Demokrasiye Hizmet, 31 Ekim 1957: 1). CHP yanlısı olarak bilinen Halk Postası, seçim sonuçlarını Kanuni

Şartların Ağırlığına Rağmen CHP 200 Kusur Mebus Çıkardı manşeti ile duyurmuştur (Halk Postası, 29 Ekim 1957: 1).

Seçimlerin sona ermesinden sonra Maraş'taki seçim sonuçlarına itirazlar yükselmeye başlamıştır. Bunlardan en önemlisi seçmen listelerine kaydedilmeyen 10-15 bine yakın seçmenin var olduğu konusundaki DP tarafından YSK'ya yapılan itirazdır. Keza seçim sonuçlarına göre iki parti arasında çok az olan oy farkı bu kütük ve defterlerin kıyaslanması ve tamamlanması ve seçimlerin yenilenmesi ile çok rahat kapatılabilecektir. Ancak DP tarafından YSK'ya Maraş konusunda yapılan bu itiraz YSK tarafından İl Seçim Kuruluna gönderilmiştir. Ancak İl Seçim Kurulu bu itirazın yersiz olduğuna çoğunlukla karar vermiştir. İl Seçim Kurulunun almış olduğu bu karara da DP tarafından YSK'ya itiraz edilmiştir. (Demokrasiye Hizmet, 14 Kasım 1957: 1; Halk Postası, 13 Kasım 1957: 1). Bu karar muhalif Maraş'ın Sesi gazetesinden şu şekilde duyurulmuştur: "Maraş'ta Seçim Bozulacak Diyenlerin Kulakları Çınlasın Seçim Dün Kat'ileşti" (Maraş'ın Sesi, 13 Kasım 1957: 1). Bu kararın akabinde basına yansıyan haberlerde görüldüğü kadarıyla Maraş Valisi İbrahim Öztürk, tarafsız olmadığı yönünde şikâyetlere maruz kalmıştır. Bilhassa ocak başkanları tarafından hedef gösterilen vali, iki kanat arasında zor durumda kalmıştır (Halk Postası, 25 Kasım 1957: 1).

Öte yandan seçimlerde yapılan usulsüzlük iddiaları yurt genelinde olduğu gibi Maraş'ta da ortaya atılmıştır. Buna göre seçim sonuçlarını etkilememiş olmakla beraber bazı köy ve kasabalarda yapılan ihlaller buralardaki halk üzerinde olumsuz etki bırakmıştır. Buna göre örneğin seçim vaktinden evvel bir köyde açılan sandıktan açık ara CHP'nin üstün bir oy aldığı görülmüştür. Bu oranlar köyden köye duyurularak halk üzerinde bir etki yaratılmaya çalışılmıştır. DP'li basının haberine göre yine başka bir köyde DP'li ve CHP'li iki ağanın anlaşması ile oylar verilmiştir. Ancak çıkan anlaşmazlık üzerine CHP'li ağanın itirazı ve köydeki öğretmen de ikna edilmesi ile yeniden sayılan oylar sonucunda sandıktan DP'nin galip çıktığı belirlenmiştir. Başlangıçta ki anlaşmaya karşın yeniden açılan sandıktan her parti kendi oy adedini belirleyerek oylarını sahiplenmiştir. Bu iki örnek olay halkın içinde bulunduğu kutuplaşmayı göstermiştir (Demokrasiye Hizmet, 8 Kasım 1957: 1).

SONUÇ

Maraş yerel basını üzerinden irdelenmeye çalışılan 1957 seçimleri, Maraş'ta ülke genelinde DP aleyhine değişen siyasi havayı sunması açısından oldukça önemlidir. Anadolu şehri olarak çok partili hayata geçiş devresinin akabinde yapılan üç genel seçimin ardından sert bir geçiş yaparak, CHP yanlısı bir görüntü çizen Maraş'ın siyasi tercihi dikkat çekicidir. Bu durumun ülkenin iç ve dış genel sıkıntılarının yerel düzeye yansımış bir sonucu olarak değerlendirilmesi yerinde

olmakla beraber şehirdeki CHP örgütünün öncekine nazaran daha aktif bir siyaset yürütmesinin ve adeta halka kendini hatırlatmış olmasının da etkisi oldukça büyüktür. Seçim propaganda ve çalışmaları sırasında da görüleceği üzere CHP bütün kanalları ile daha aktif çalışırken seçim propagandasını DP iktidarının getirdiği ekonomik sıkıntılar ve bu iktidar süresi boyunca yerel zenginlerin eleştirilmesi üzerine kurmuştur. Bu durum ataerkil bir görüntü ve eşraf ve ağalar ellinde bir yaşam süren şehir halkı için iyi bir siyasi malzeme olarak kullanılmıştır. Aynı zamanda propagandaların temel hareket noktası, CHP eski idaresinin DP iktidarı ile kıyaslanması olmuştur. Bu noktada DP, propagandasını dini vurgu üzerinde yoğunlaştırmış ve CHP'nin yaptığı dini baskılar dile getirilmiştir. Maraş'ta ifade edilen CHP söylemi ise yedi yıllık DP iktidarı boyunca Maraş için hiçbir çalışmanın yapılmamış olduğu gerçeğidir.

Muhalefet partisi olan CMP'nin yürüttüğü çalışma ve propagandaların da oldukça etkili olduğu aşikârdır. Bilhassa DP iktidarına karşı Maraş özelinde yürüttüğü çalışmalar, Osman Bölükbaşı'nın tutuklanması ve bu durumun seçim malzemesi olarak kullanılması gibi etmenler önemli bir faktör olmuştur.

Maraş yerel basını üzerinden incelenen 1957 seçimleri her şeye rağmen demokratik bir siyaset ve özgür basın politikası varlığını göstermiştir. Bilhassa şehirdeki üç büyük partinin üç temsilcisi konumunda olan gazetelerin muhalif oldukları parti haberlerine de yer vermesi ve yorumların belli bir seviyede tutulması önemli bir göstergedir. Gazetelerle vatandaşa yapılan çağrılar, demokratik bir hakkın kullanımı ve oyunu her ne olursa olsun kullanmaya daveti içermektedir. Gazetelerin bu tutumu henüz yeni bir kültür olmasına karşın demokrasi anlayışı ve kültürünün belli bir seviyede canlı tutulduğunu göstermektedir.

KAYNAKÇA**Resmi Kaynaklar**

Resmi Gazete, Sayı: 9705, 13 Eylül 1957.

Resmi Gazete, Sayı: 9710, 19 Eylül 1957.

Araştırma-İnceleme Eserler

Akşin, Sina, (2003), “Demokrat Parti Dönemi”, **Çağdaş Türkiye 1908-1980**, Cem Yayınevi, İstanbul.

Albayrak, Mustafa (2004), **Türk Siyasi Tarihinde Demokrat Parti (1946-1960)**, Phoenix, Ankara.

Aldıkaçtı, Orhan (1959), “27 Ekim 1957 Milletvekilleri Seçimi”, **İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası**, Cilt: 24, Sayı: 1-4.

Alkan, Haluk- Bağcı, Hakan (2008), “Sosyo-Ekonomik Değişme ve Siyasal Katılma: Kahramanmaraş Örneği 1950-2002”, **İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi**, No: 39, Ekim.

Aslan, Emel (2014), **Türkiye'nin İç Siyasetinde Demokrat Parti (1950-1960)**, Basılamamış Yüksek Lisans Tezi, Ahi Evran Üniversitesi, Kırşehir.

Bulut, Sedef (2009), “Üçüncü Dönem Demokrat Parti İktidarı (1957-1960): Siyasi Baskılar ve Tahkikat Komisyonu”, **Akademik Bakış**, Cilt: 2, Sayı: 4, Yaz.

Kapani, Münici (1992), **Politikaya Giriş**, Bilgi Yayınevi.

Sezen, Saim (2010), **Seçim ve Demokrasi**, Gündoğan Yayınları, Ankara.

Tuncer, Erol (2012), **1957 Seçimleri**, TESAV, Ankara.

Tuncer, Erol (2003), **Osmanlı'dan Günümüze Seçimler (1877-2002)**, TESAV, Ankara.

TÜİK, **Milletvekili Genel Seçimleri 1923-2011**, Ankara, 2012.

Türk, Hikmet Sami (1969), “Türk Seçim Sisteminde Oy Hakkı”, **Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, Cilt: 26, Sayı: 3-4.

Yaşar, Beril (2014), “Demokrat Parti’de Parti İçi Demokrasi (1946-1960)”, **Tarih Okulu Dergisi**, Yıl: 7, Sayı: XVIII, Haziran.

Gazeteler

“Orhan Köprülü Dün D. P.den İstifa Etti”, **Ulus**, Yıl: 36, No: 12318, 19 Temmuz 1957.

“Osman Bölükbaşı Dün Tekrar Tevkif Edildi”, **Ulus**, Yıl: 36, No: 12355, 26 Temmuz 1957.

“Türkiye’nin En Küçük Partisi Halk Kurtuluş Partisi Seçimlere Girecek”, **Demokrasiye Hizmet Günlük Siyasi Gazete**, Yıl: 8, Sayı: 34-1889, 15 Ağustos 1957.

“Şehrimiz D.P. Vilayet Kongresi Dün Sükûn İçinde Yapıldı”, **Demokrasiye Hizmet Günlük Siyasi Gazete**, Yıl: 8, Sayı: 34-1890, 16 Ağustos 1957.

“Seçimlerin Bu Sonbahar’da Yapılması Kararlaştırıldı”, **Demokrasiye Hizmet Günlük Siyasi Gazete**, Yıl: 8, Sayı: 34-1904, 6 Eylül 1957.

“Kemali Bayazıt’ın Basın Toplantısı”, **Demokrasiye Hizmet Günlük Siyasi Gazete**, Yıl: 8, Sayı: 34-1918, 18 Eylül 1957.

“Asil Türk Milleti imtihan günü Sandık Başında Söz Senindir...”, **Demokrasiye Hizmet Günlük Siyasi Gazete**, Yıl: 8, Sayı: 34-1918, 18 Eylül 1957.

“Partili Vatandaş”, **Demokrasiye Hizmet Günlük Siyasi Gazete**, Yıl: 8, Sayı: 34-1922, 22 Eylül 1957.

“Seçmen Kütüklerinin Asıldığı Hakkında Valimizin Halkımıza Tebliği”, **Demokrasiye Hizmet Günlük Siyasi Gazete**, Yıl: 8, Sayı: 34-1924, 25 Eylül 1957.

“DP’ye Aday Akını”, **Demokrasiye Hizmet Günlük Siyasi Gazete**, Yıl: 8, Sayı: 34-1925, 26 Eylül 1957.

“CHP Aday İsteklileri”, **Demokrasiye Hizmet Günlük Siyasi Gazete**, Yıl: 8, Sayı: 34-19272, 28 Eylül 1957.

- “DP’ye Adaylık için Müracaat Eden Niyazi Zarifoğlu’nun Beyannamesi”, **Demokrasiye Hizmet Günlük Siyasi Gazete**, Yıl: 8, Sayı: 34-1930, 2 Ekim 1957.
- “Elbistan’da Başta Seyit Erdoğan Olduğu halde CHP’den 50 Vatandaş Daha İstifa Ederek DP’ye Kayıt Oldu”, **Demokrasiye Hizmet Günlük Siyasi Gazete**, Yıl: 8, Sayı: 34-1931, 3 Ekim 1957.
- “Elbistan’da Başta Seyit Erdoğan Olduğu halde CHP’den 50 Vatandaş Daha İstifa Ederek DP’ye Kayıt Oldu”, **Demokrasiye Hizmet Günlük Siyasi Gazete**, Yıl: 8, Sayı: 34-1932, 4 Ekim 1957.
- “Siyasi Partilerin Adayları”, **Demokrasiye Hizmet Günlük Siyasi Gazete**, Yıl: 8, Sayı: 34-1935, 8 Ekim 1957.
- “CHP’nin Açık Hava Toplantısı Soysal’ın Konuşması İle Karagöz Oyunu Oldu”, **Demokrasiye Hizmet Günlük Siyasi Gazete**, Yıl: 8, Sayı: 34-1942, 16 Ekim 1957.
- “CMP’nin İkinci Açık Hava Toplantısı”, **Demokrasiye Hizmet Günlük Siyasi Gazete**, Yıl: 8, Sayı: 34-1942, 16 Ekim 1957.
- “Demokrat Partinin Dünkü Açık Hava Toplantısı”, **Demokrasiye Hizmet Günlük Siyasi Gazete**, Yıl: 8, Sayı: 34-1945, 19 Ekim 1957.
- “Maraş’ta Seçimi DP Kaybetti”, **Demokrasiye Hizmet Günlük Siyasi Gazete**, Yıl: 8, Sayı: 34-1953, 29 Ekim 1957.
- “DP’nin Zaferi ve Alınacak Dersler”, **Demokrasiye Hizmet Günlük Siyasi Gazete**, Yıl: 8, Sayı: 34-1954, 30 Ekim 1957.
- “CHP Milleti Kıyama mı Sürüklüyor”, **Demokrasiye Hizmet Günlük Siyasi Gazete**, Yıl: 8, Sayı: 34-1955, 31 Ekim 1957.
- “Vilayetimizde Seçimin Kat’i Neticesi”, **Demokrasiye Hizmet Günlük Siyasi Gazete**, Yıl: 8, Sayı: 34-1955, 31 Ekim 1957.
- “İki Seçim Suçu”, **Demokrasiye Hizmet Günlük Siyasi Gazete**, Yıl: 8, Sayı: 34-1962, 8 Kasım 1957.
- “Maraş Seçimleri Kat’i Neticeye Bağlanmak Üzere”, **Demokrasiye Hizmet Günlük Siyasi Gazete**, Yıl: 8, Sayı: 34-1967, 14 Kasım 1957.

- “Şehrimiz CHP Teşkilatının Çalışmaları”, **Halk Postası**, Yıl:3, Sayı: 888, 7 Ocak 1957.
- “Seçmen Kütükleri”, **Halk Postası**, Yıl: 3, Sayı: 986, 6 Mayıs 1957.
- “Seçmen Vatandaşların Dikkatine”, **Halk Postası**, Yıl: 4, Sayı: 997, 18 Mayıs 1957.
- “CHP İl Kongresi”, **Halk Postası**, Yıl: 4, Sayı: 1011, 4 Haziran 1957.
- “Muhalefet Liderleri İşbirliğinin Zarureti Kat’i Olarak Kabul Ettiler”, **Halk Postası**, Yıl: 4, Sayı: 1069, 14 Ağustos 1957.
- “Muhalefet İşbirliğine Karar Verdi”, **Halk Postası**, Yıl: 4, Sayı: 1077, 23 Ağustos 1957.
- “CHP İl Başkanı Dr. Kemali Bayzıt’ın Basın Toplantısı”, **Halk Postası**, Yıl: 4, Sayı: 1099, 18 Ağustos 1957.
- “Yurttaş Kütüklerde Adını Ara”, **Halk Postası**, Yıl: 4, Sayı: 1011, 20 Eylül 1957.
- “CHP’nin Çalışmaları”, **Halk Postası**, Yıl: 4, Sayı: 1105, 25 Eylül 1957.
- Halk Postası**, Yıl: 4, Sayı:1132, 28 Ekim 1957.
- “D. Partide Deneme Yok”, **Halk Postası**, Yıl: 4, Sayı: 1109, 30 Ekim 1957.
- “Ağa Zihniyeti ve Menfaatleri”, **Halk Postası**, Yıl: 4, Sayı: 1111, 2 Kasım 1957.
- “DP Mebus Adayları Nihayet Dün Açıklandı”, **Halk Postası**, Yıl: 4, Sayı: 1116, 8 Ekim 1957.
- “Şehrimiz CMP’si”, **Halk Postası**, Yıl: 4, Sayı: 1116, 8 Ekim 1957.
- “Şehrimizde DP Çöküyor”, **Halk Postası**, Yıl: 4, Sayı: 1120, 12 Ekim 1957.
- “CHP Gazipaşa Ocak Konuşmasını İçerde ve Dışarda Binlerce Kişi Dinledi”, **Halk Postası**, Yıl: 4, Sayı: 1121, 14 Ekim 1957.
- “Elbistan’da Özsoy Ailesinden Başka DP’li Kalmadı”,**Halk Postası**, Yıl: 4, Sayı: 1120, 12 Ekim 1957.

“DP’lerin Taşlandığı Nahir Önünde CHP’liler Alkışlandı”, **Halk Postası**, Yıl: 4, Sayı: 1124, 18 Ekim 1957.

“Aytemiz, Halk Partisine Kafır Diyenler Kafırdır Dedi”, **Halk Postası**, Yıl: 4, Sayı: 1125, 19 Ekim 1957.

“Kanuni Şartların Ağırılığına Rağmen CHP 200 Küsur Mebus Çıkardı”, **Halk Postası**, Yıl: 4, Sayı: 1133, 29 Ekim 1957.

“Maraş Seçimleri Kat’ileşti”, **Halk Postası**, Yıl: 4, Sayı: 1146, 13 Kasım 1957.

“Valimiz DP’liler Tarafından Şikayet mi Ediliyor?”, **Halk Postası**, Yıl: 4, Sayı: 1156, 25 Kasım 1957.

“CMP Milletvekilleri Şehrimize Geldiler”, **Maraş’ın Sesi**, Yıl: 2, Sayı: 328, 17 Mayıs 1957.

“CHP Kongresinde İhtilaf Çıktı”, **Maraş’ın Sesi**, Yıl: 2, Sayı: 342, 4 Haziran 1957.

CMP Maraş İl Başkanlığından Tebliğ Edilmiştir”, **Maraş’ın Sesi**, Yıl: 2, Sayı: 349, 12 Haziran 1957.

“Cumhuriyetçi Millet Partisinden Tebliğ Edilmiştir”, **Maraş’ın Sesi**, Yıl: 2, Sayı: 434, 24 Eylül 1957.

“DP’ye Oy Vereceklere”, **Maraş’ın Sesi**, Yıl: 2, Sayı: 437, 27 Eylül 1957.

“Seçmen Vatandaş, Seçme Hakkını Çiğnetme”, **Maraş’ın Sesi**, Yıl: 2, Sayı: 438, 28 Eylül 1957.

Maraş’ın Sesi, Yıl: 2, Sayı: 477, 13 Kasım 1957.

Zafer, 23 Ekim 1957.

Yazılı Kaynaklara Göre Ege Göçleri'ne Katılan Kavimler¹**Çetin EKİN**Yüksek Lisans Öğrencisi, Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi
cetinekin6@gmail.com**Özet**

M.Ö. XIII. yüzyılın sonları ile XII. yüzyılın başlarına tarihlenen Ege Göçleri, Bronz Çağı'nı bitirip Demir Çağları'nın başlamasına neden olduğu gibi Ön Asya'yı siyasi, sosyal ve etnik açıdan etkilemiştir. Mısır firavunları Merneptah ve III. Ramses göç ederek gelen kavimlerle olan mücadelelerini Karnak ve Medinet Habu'daki yazıtlar ile ölümsüzleştirmiştir. Göçlere katılan kavimleri "Bütün ülkelerden gelen kuzeyliler" olarak niteleyen Mısır yazıtları kökenleri hakkında pek fazla bilgi vermemiştir. Bu çalışma, Ege Göçlerine katılan kavimlerin faaliyetlerini ve etnik kökenlerini yazılı kaynaklardan faydalanarak ortaya koymayı amaçlamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Ege Göçleri, Sherden, Ekwesh, Medinet Habu, Karnak.

The Tribes Who Participated In Sea People Migration According To Cuneiforms**Abstract**

Sea people migration which is dated at the end of XIII. century to the beginning of XII. century B.C. has effected Near East in social and race ways. As it caused the beginning of Iron Age by giving an end to Bronze Age. Egypt pharaoh's Merneptah and Ramses the third has immortalized their fight against the people who came by migration with Karnak and Medinet Habu inscriptions. Egypt inscription which qualify the people that joined migration as "Northerns that came from every country" has not given much knowledge about their origins. This study, aims to bring up, the actions and the ethnic origins of the people by taking the advantage of the inscriptions.

¹Gönderi/Kabul Tarihi: 29.04.16/20.05.16

GİRİŞ

M.Ö. 13. yüzyılın sonları ile 12. yüzyılın ilk dönemlerinde oluşan Ege Göçleri Ön Asya'nın siyasi, toplumsal ve etnik yapısını değiştiren bir kavimler hareketidir. Ege Göçleri'nin nedenleri konusunda çeşitli görüşler ortaya atılmışsa da göçlerin başlamasına şiddetli bir kuraklıktan sonra meydana gelen kıtlığın temel neden olduğu düşünülmektedir. (Issar, 2004: 33-34; Beitzel, 2006: 180; Drews, 2014: 81-82; Mullins, 2015: 522). M.Ö. 12. yüzyılda Doğu Akdeniz havzasının ve Batı Asya'nın tamamındaki iklim değişikliğinin kuraklığa neden olduğu hem Dendrokronolojik hem de Palinolojik olarak ispatlanmıştır. (Langgut v.d., 2013: 149-153). Bu bölgeler için tarım, hayvancılık ve balıkçılık temel yaşam kaynağı olduğundan kuraklık insanların hayatını etkilemiştir (Kaniewski vd., 2013: 1-2).

Ege Göçleri öncesinde Orta Anadolu'da Hitit Krallığı, Kuzey Suriye'de Mitanni Krallığı, Kuzey Mezopotamya'da Asur Devleti, Güney Mezopotamya'da Kassit Hanedanlığı ile güneyde Mısır Devleti yönetim sistemlerini sağlamlaştıran ve Ön Asya siyasetini yönlendiren başlıca büyük güçlerdi (Peczynski, 2009: 6; Yıldırım ve Pekşen, 2013: 38). Ancak Göçlerden sonra bu siyasi denge bozulmuş ve yeni bir siyasal yapı ortaya çıkmıştır. Ege Göçleri esnasında, Orta Anadolu'daki Hitit Devleti yıkılmış, Kuzey Suriye'deki Hurri-Mitanni Devleti ortadan kalkmış, Güney Mezopotamya'daki Kassit Hanedanlığı son bulmuştur. Bu göç hareketinden coğrafi uzaklığı nedeniyle Asur korunabilmişken, Mısır ise deniz kavimleriyle savaşarak onları yenilgiye uğratmış, ancak göçlerden önceki gücünü yitirerek zayıflama sürecine girmiştir (Mieroop, 2004: 224-225; Yıldırım ve Pekşen, 2013: 44-45).

DENİZ KAVİMLERİNİN ANA YURDU

Deniz kavimlerinin hareket noktası olarak kabul edilen ana yurtlarının neresi olduğu ile ilgili tarihçiler farklı görüşler öne sürmüşlerdir. Bunlardan biri olan Manuel Robbins, göçlerin başlangıç noktasının Kıbrıs ve etrafındaki kıyılar olduğunu iddia ederken (Robbins, 2001: 297-298) Gaston Maspero, onların Anadolu'nun yerli kavimleri olduğunu savunmuş, Eduard Meyer ise deniz kavimlerinin ana yurdunun kesin olarak Ege Denizi civarında olduğunu belirtmiştir (Drews, 2014: 59-64).

Amelie Kuhrt, göçlere katılan deniz kavimlerinin ana yurdunun henüz doğru biçimde saptanmadığını ve ana yurt ile ilgili ortaya atılan önerilerin varsayımdan öteye gitmediğini belirtmektedir. Ona göre kim oldukları ve nereden geldikleri kesin olarak bilinirse, asıl o zaman ne tür bir faaliyet içerisinde olduklarını veya göçü zihnimizde nasıl canlandırmamız gerektiği hakkında bir fikir edinebiliriz (Kuhrt, 2013: 5-13). Bazı tarihçiler ise göçlere katılan kavimlerin ana yurtlarının Ege Denizi'nin bulunduğu coğrafya olduğunu ileri sürmektedirler (Wood ve O'Brien, 1986: 45; Rast, 1992: 102; Margalith, 1994: 130; Nelson, 1998: 35; Wright, 2012: 42;). Deniz kavimlerinin göç güzergâhını belirlemek için öne sürülen görüşlere bakıldığında ortak nokta, bu kavimlerin günümüz Balkanlar'ından ve Ege Denizinin bulunduğu coğrafyadan hareket ettikleri fikridir.

EGE GÖÇLERİ'NİN OLUŞUMU

Mısır tarihi ve dili uzmanı olan Gaston Maspero 1881 yılında bu göç hareketine katılan kavimlere "Deniz Kavimleri" ismini vermiş (Lanning, 2005: 5; Stokes v.d., 2009: 611; Killebrew ve Lehmann, 2013: 1), ondan sonraki tarihçiler ise bu göçü "Deniz Halkları Göçü", "Deniz Budunları Göçü" ya da "Ege Göçleri" gibi farklı adlarla da anmıştır (Collins, 2007: 76; Adams ve Cohen, 2013: 645-664; Benzi, 2013: 509-542; Memiş ve Bülbül, 2014: 107-121;).

Ege Göçleri'nin şiddetli kuraklık sebebiyle gerçekleştiği görüşü yaygın olmasının yanı sıra Avrupa'nın kuzeyinden Balkanlar'a gelen İllir göçünün de burada bulunan kavimlerin göç etmesinde bir diğer önemli etken olduğu düşünülmektedir. (Von Rad, 1972: 141; Killebrew, 2005: 34; Drews, 2014: 62). MÖ. 12. yüzyıl başlarında kuzeyden gelen İlliryalıların Balkan yarımadasına göç etmesi buradaki kabileleri güneye göç etmek zorunda bırakmıştır. Bu kabileler göç ettikleri yerlerdeki kavimleri de harekete zorlayarak büyük bir göç dalgası başlatmışlardır. Balkanlardan hareket etmeye başlayan bu kavimler İstanbul ve Çanakkale boğazları üzerinden ilerleyerek Anadolu'nun batısında ve kuzeyinde oturan çeşitli kavimlerle birlikte göçe devam etmişlerdir. Bu esnada Anadolu'nun neredeyse tamamına hâkim olan Hititlere saldırarak onların devletini yıkmışlardır (Mansel, 2014: 94). Anadolu'daki Hitit Devletini yıktıktan sonra güneye ilerleyerek Akdeniz kıyısı boyunca yer alan kentleri ele geçirip Mısır sınırlarına ulaşmışlardır. Bu ilerleme esnasında geçtikleri bölgelerin halkları da onlara katılmıştır. Mısır kaynaklarının ifadesine göre önlerinde bir ateş perdesi bulundurarak Mısır'a ulaşmışlardır. Fakat Mısırlılar onlara karşı büyük bir mücadele vererek bu göç hareketini durdurmuşlardır (Von Rad, 1972: 141; Tekin, 2007: 15; Yıldırım, 2012: 1395).

Ege Göçleri'ne katılan deniz kavimleri hakkındaki esas bilgi kaynağımız Mısır yazıtlarıdır. Mısır yazıtlarından anlaşıldığına göre göç hareketleri M.Ö. 13.

yüzyılın sonları ile 12. yüzyılın başlarında iki aşamada meydana gelmiştir. İlk göç hareketi Merneptah'ın krallığının beşinci yılı olan M.Ö. 1207 yılında meydana gelirken, ikinci göç hareketi ise III. Ramses'in krallığının sekizinci yılı olan M.Ö. 1186 yılında meydana gelmiştir (Ceresko, 1992: 170; Thorpe, 2001: 18-19; Cline, 2006: 19; Davis ve Hamilton, 2006: 232-234;).

Mısır yazıtlarına göre ilk göç hareketine katılan Deniz Kavimleri, Libyalılarla ittifak kurmak suretiyle Nil Deltası'na saldırmışlardır. Merneptah'ın Karnak tapınağı duvarında geçen yazıtta göre Mısır firavunu Merneptah, saltanatının beşinci yılında kralları Mryre önderliğindeki Libyalılara ve onların müttefikleri olan Deniz Kavimleri'ne karşı yaptığı mücadelede düşmanları karşısında büyük bir zafer kazanmıştır (Breasted, 1906a: 238-239; Drews, 2014: 52). Mısır yazıtları, Libya kralı Meryre'nin ittifak kurduğu Deniz Kavimlerinin Ekwesh, Teresh, Lukka, Sherden ve Shekelesh adlı kavimler olduğunu bildirirse de kuzeyden geldikleri dışında kökenlerine veya hangi bölgeden geldiklerine ilişkin herhangi bir bilgi vermemektedir (Breasted, 1906a: 241). Libya kralı Meryre'nin önderlik ettiği bu seferde, saldırganların yanlarında aileleri ve eşyalarını da getirmeleri, onların Mısır'a kalıcı bir şekilde yerleşme niyetinde olduğunu göstermektedir (Faulkner, 1975: 233; Mieroop, 2004: 228). Ancak Libyalılar ve onların müttefikleri olan Deniz Kavimleri amaçlarını gerçekleştirmede başarısız olmuş ve Karnak tapınağı yazıtlarından anlaşıldığına göre çok sayıda kayıp vermişlerdir² (Breasted, 1906a: 248-249; Drews, 2014: 52).

Deniz Kavimleri'nin Libyalılarla birleşerek Mısır'a saldırmaları, Ege Göçleri'nin ilk aşamasını oluşturmuş ve anlaşıldığı kadarıyla bu ilk göç hareketi çok fazla yıkıcı bir nitelik taşımamıştır. Ön Asya'yı etkileyen ve Bronz Çağı'nın sonunu getiren asıl göç hareketi, Ege Göçleri'nin ikinci aşamasını oluşturan göç hareketidir. III. Ramses'in sekizinci iktidar yılına tarihlenen göç dalgası hakkındaki esas bilgi kaynağımız Medinet Habu tapınağının duvarlarındaki yazıtlardır. Medinet Habu tapınağının duvarlarındaki yazıtlar, göç hareketine katılan kavimlerin Peleset, Tjekker, Shekelesh, Denyen ve Wesheshler'den oluştuğunu, bu kavimlerin Hatti (Hitit), Kode (Kilikya), Karkamış, Arzava ve Alaşiya'yı (Kıbrıs) yendiğini, Amurru'da karargâh kurarak buranın halkını mahvettiğini ve Mısır'a ilerlediklerini bildirmektedir (Breasted, 1906b: 37-38; Cline, 2006: 19-20; Kuhrt, 2013: 7).

EGE GÖÇLERİNE KATILAN DENİZ KAVİMLERİ

² Libyalılar: 6.359; Şekeleşler: 222; Tuşalar: 742; Ekweşler: 2.201; (Lukka? Şerden?): 200.

Sherden

Sherden ismi, Ege Göçlerinin gerçekleşmesinden çok daha önce, M.Ö. 14. yüzyılın ortalarına tarihlenen, Mısır firavunu IV. Amenofis ile Biblos kralı Rib-addi arasındaki yazışmalarda geçmektedir. Amarna Arşivinde bulunan ve Sherden isminin geçtiği üç mektuptan birinde Biblos kralı Rib-Addi, Amurrulu Abdi-Aşırtı'yı bir Sherdenli'yi kullanarak kendisine karşı ölüm tertip etmekle suçlamakta ve onu Mısır firavununa şikâyet etmektedir (EA 81, çev: Moran, 1992: 150). Diğer mektuptaki yazışmalardan ise Sherdenli askerlerin Biblos'taki Mısır garnizonunda hizmet ettikleri anlaşılmaktadır. (EA 122, EA 123, çev: Moran, 1992: 201-202). Yaklaşık yüz yıl sonra Sherden ismine Ugarit kralının daha önce Sherden kökenli birine vermiş olduğu araziye geri aldığı tablette rastlanmaktadır. Bu yüzyıllarda Sherdenler hem Biblos ve hem de Ugarit'te büyük bir nüfus içinde ancak küçük bir azınlığı oluşturuyorlardı (Robbins, 2001: 299).

Mısır firavunu II. Ramses döneminde isimlerine yazılı kaynaklarda tekrar rastlanan Sherdenler, Tanis³ ve Assuvan⁴ stellerine göre Mısır'ın düşmanları olarak görülürken (D'amato ve Salimbeti, 2015: 13), II. Ramses'in onları yenilgiye uğratmasından sonra Mısır ordusunda görev alarak Kadeş Savaşı'nda Hititlere karşı Mısır saflarında savaşmışlardır (Woudhuizen, 2006: 111; Tubb, 2014: 40).

Sherdenler, Mısır firavunları Merneptah ve III. Ramses dönemlerinde ise Mısır'a saldıran ve Deniz Kavimleri koalisyonunu oluşturan gruplardan biri olarak görülmektedirler. Medinet Habu tapınağının duvarlarındaki kabartmalarda Pelesetler'le birlikte betimlenmişlerdir (D'amato ve Salimbeti, 2015: 13). Bu kabartmalarda Sherden askerleri sakalsız ve başlarında iki yanında boynuz, tam üstüdeyse yuvarlak bir şekil olan çok özel bir tip miğfer (Aydıngün, 2014: 40) ve diz boyu etekler giyen, kılıçlı kişiler olarak betimlenmişlerdir (Kuhrt, 2013: 8).

Ege Göçleri'nin başlamasından yaklaşık 150 yıl önce Mısırlılarca tanınan ve Mısır yazılı kaynaklarında isimlerine rastlanan Sherdenler'in ana yurtlarının neresi olduğu konusu tartışmalıdır. Mısır yazıtları onların sadece denizlerden geldikleri bilgisini vermektedir. Ana yurtları için farklı coğrafyalar belirtilse de,

³Tanisstelinde “*İsyankar kalpli Sherden*”, “*savaş gemileri denizin ortasından bulunan*” ve “*onların karşısında kimse duramadı*” şeklinde zikredilirler (Woudhuizen, 2006: 111).

⁴Assuvanstelinde “*Büyük yeşilin savaşçıları yok edildi*” denilerek yenilgiye uğradıkları belirtilir. (Cline ve O'connor, 2003: 112; Woudhuizen, 2006: 111).

en çok önerilen iki yer, Batı Anadolu'daki Sardes bölgesi ile Akdeniz'in ortasındaki Sardinya Adasıdır. Birinci görüşü ilk defa ortaya atan kişi olan Gaston Maspero, Sherden ismini Lidyalıların başkenti Sardes şehri ve Sardena Dağı ile Sardonion Ovası gibi yer isimleriyle ilişkilendirmiştir. İsimler arasındaki bu benzerliklere dayanılarak onların Batı Anadolu'dan geldikleri iddia edilmiştir (Woudhuizen, 2006: 112). Eski Grekçe'de kullanılan "sh" sesi zamanla "s" harfine dönüşmüştür. Bu yüzden Sardena Dağı için daha önce Sharden isminin kullanılmış olabileceği iddia edilmiştir (Robbins, 2001: 304). Ancak Sherdenler'in bu bölgeden geldiklerine dair kesin bir bilgi yoktur.

Sherdenler'in Batı Anadolu kökenli olduklarına dair herhangi bir arkeolojik malzeme mevcut olmadığı gibi, antik yazarların eserlerinde de onların bu bölgeden geldiklerini destekleyecek herhangi bir bilgi mevcut değildir. Onların Batı Anadolu kökenli olduklarına dair görüş, tamamen bu bölgedeki yer isimleri ile Sherden ismi arasındaki benzerliklere dayanmaktadır (D'amato ve Salimbeti, 2015: 16).

Sherdenler'in ana yurtlarının Sardinya Adası olduğu görüşünü ise ilk defa Emmanuel de Rouge ortaya atmıştır. Günümüzde çoğu araştırmacılar, Sherdenler için önerilen ana yurt hakkında genellikle Sardinya Adası'nı işaret etmektedirler. Barnett'te Sherdenler için önerilen ana yurtlar içerisinde en makul görünen bölgenin Sardinya adası olduğunu düşünmektedir. Ona göre Sardinya'da bulunan ve M.Ö. 9. yüzyıla tarihlenen Fenike yazıtında adanın isminin Shardan (be-Shardan) olarak geçmesi, Sherdenler'in Sardinya kökenli olduğu yönündeki tezi güçlendirmektedir (Barnett, 1975: 368-369).

Lukka

Lukka kavmi, Ön Asya'daki hiyeroglif ve çiviyazılı kaynaklarda isimleri geçen kavimlerden biridir. Merneptah'ın beşinci iktidar yılında Mısır'a saldıran Deniz Kavimleri'nden biri olarak görülen Lukka kavminin III. Ramses'in sekizinci iktidar yılında Mısır'a saldıran Deniz Kavimleri arasında yer almadığı görülmektedir (Killebrew ve Lehmann, 2013: 2; Kuhrt, 2013: 6).

M.Ö. III. binyılda Anadolu'ya göç yoluyla gelerek Güneybatı Anadolu'daki Tekke Yarımadası'na⁵ yerleşen Lukkalar, Ön Asya'nın siyasi tarihi için önemli bir kavim olmuştur. M.Ö. II. binyıldan itibaren siyasi faaliyetleri ve ekonomik yaşantıları hakkında bilgi edinebildiğimiz Lukka kavminin isminin ilk geçtiği

⁵ M.Ö. III. binyıldan sonra Tekke Yarımadası "Lukka Memleketi" olarak anılmıştır.

yazılı kaynak, M.Ö. XV. yüzyılın son çeyreğinden kalan Hitit kralı II. Tuthaliya dönemine tarihlenmektedir. Bu kaynakta, Hitit Kralı II. Tuthaliya, 22 şehirden oluşan Aşşuva konfederasyonuna karşı kazandığı zaferden bahsetmekte ve yenilgiye uğrattığı düşman şehirlerinin isimlerini vermektedir. Bu düşman şehirlerinin en başında ise Lukka memleketinin (^{KUR}URU Lu-uq-qa) adı geçmektedir (Memiş, 2013: 63-65). Lukka kavminin adının geçtiği bir diğer yazılı kaynak Amarna arşivinde bulunan EA 38 numaralı mektuptur. Bu mektupta Alaşiya kralı, Lukkaları, kendi ülkesinin şehirlerini her yıl işgal ettikleri için Mısır'a şikâyet etmektedir (EA 38, çev: Moran, 1992: 111; Tubb, 2014: 40). Lukkalı bu dönemde korsanlık faaliyetlerinde bulunan yağmacılar olarak tanımlanmakta ve Mısır deniz ticaretine de saldırarak büyük zararlara sebep olmaktadır (Gür, 2010: 31).

Lukkalar'ın adlarının geçtiği bir diğer yazılı kaynak, II. Ramses'in beşinci saltanat yılına tarihlenen ünlü Kadeş savaşını anlatan belgedir. Bu Mısır yazıtında Lukkalı, Mısır kralı II. Ramses'e karşı Hitit kralı Muvatalli'nin safında yer alan askeri birliklerden biri olarak görülmektedirler (Robbins, 2001: 156). Merneptah'ın beşinci iktidar yılına tarihlenen M.Ö. 1207'de ise Lukka kavminin ismi Libyalılarla ittifak kuran ve Mısır Deltası'na saldıran Deniz Kavimleri'nden biri olarak geçmektedir (Breasted, 1906a: 241; Bryce ve Zahle, 1986: 6; Bryce, 2009: 424).

Danuna=Denyen

Danunalar veya Denyenler, Mısır'a saldıran Deniz Kavimleri konfederasyonu içinde yer alan ve en büyük grubu oluşturan savaşçı kavimlerden biri olup, diğer Deniz Kavimleri'yle birlikte Mısır'a saldırmadan önce de isimleri yazılı kaynaklarda geçen kavimlerden biridir. Danunalar'ın isminin en erken geçtiği belge M.Ö. 14. yüzyıla tarihlenen Amarna mektuplarından biridir (D'amato ve Salimbeti, 2015: 21). EA 151 numaralı mektupta, Mısır firavununun vasallarından biri olan Tir'li Abi-Milki, firavuna gönderdiği ve bulunduğu bölgenin durumunu bildirdiği mektubunda, Danuna kralının öldüğünü, onun ölümünden sonra kardeşinin tahta geçtiğini ve ülkenin barış içinde olduğunu belirtmektedir (EA 151, çev: Moran, 1992: 238).

Danunalar'ın isimlerinin geçtiği bir diğer yazılı kaynak, III. Ramses'in sekizinci iktidar yılına tarihlenen ve Deniz Kavimlerine karşı kazandığı zaferin anısına Medinet Habu tapınağının duvarlarına yazdırıldığı yazıtta geçmektedir (Breasted, 1906b: 37-38; Wise, 1981: 25; Hooker, 2014: 157). Bu dönemde Danunalar da Mısır'a saldıran Deniz Kavimlerinden biri olup III. Ramses tarafından yenilgiye uğratılmışlardır. Harris Papirüsü'nde III. Ramses, yenilgiye uğrattığı Deniz Kavimlerini açıklamakta ve Danunalar'ı kendi adalarında kılıçtan

geçirdiğini belirtmektedir (Ganor, 2009: 110; Kuhrt, 2013: 9; Hooker, 2014: 157).

Danunalar'ın ana yurtlarının neresi olduğuyla ilgili asıl olarak önerilen iki yer Anadolu'nun güneyi ile Yunanistan'dır. Homeros destanlarında Aka'lar için Akhaioi (İngilizce'de Akhaians) ismi dışında kullanılan diğer iki alternatif isim Argeioi ve Danaoi isimleridir (Woudhuizen, 2006: 77). Akalar için alternatif isim olarak kullanılan Danaoi isminden hareketle Danunalar'ın da Homeros destanlarında geçen Danaoi kavmi olduğu iddia edilmiştir (Cline ve O'Connor, 2003: 115). Arif Müfit Mansel ise Danuna sözcüğünde iki (n) harfinin bulunması, Ege Göçleri'nden daha eski olan Mısır'daki Amarna arşivinde ve Doğu Kilikya'daki Kara Tepe yazıtlarında bir Danuna kralının isminin geçmesinden dolayı bu kavmin Kilikya ya da Kuzey Suriye'de aranması gerektiğini ileri sürmektedir. (Mansel, 2014: 95). Ayrıca Danunaların anayurdunun Kilikya bölgesi olduğu ile ilgili pek çok varsayım bulunmaktadır (Collins, 2007: 76; Dalley ve Reyes, 1998: 93; Janssen, 1963: 246; Bryce, 2012: 154).

Tjekker=Şikila

Tjekker kavmi, III. Ramses'in sekizinci iktidar yılında Mısır'a saldıran, Medinet Habu tapınağının duvarlarında isimleri zikredilen ve görüntüleri betimlenen Deniz Kavimleri'nden biridir. Merneptah döneminde Mısır'a saldıran Deniz Kavimleri'nin arasında isimleri geçmemektedir (Killebrew ve Lehmann, 2013: 2; Kuhrt, 2013: 6). Tjekker kavmi III. Ramses'in ordusuna yenilen Deniz Kavimlerinden biri olup Harris Papirüsüne göre Pelesetlerle birlikte küle çevrilmişlerdir (Higginbotham, 2000: 55; Hooker, 2014: 157; Tubb, 2014: 38; Cline, 2014: 6).

Medinet Habu tapınağının duvarlarında "Tjkr" olarak geçen ve Mısır Hiyeroglif yazısının yapısından dolayı nasıl isimlendirilmeleri gerektiği konusunda görüş birliği olmayan bu kavim farklı adlarla anılmaktadır. Bu durum Mısır hiyeroglif yazısında bazı hiyerogliflerin ses değerlerinin kesin olmamasından kaynaklanmaktadır. Günümüzde bu kavmin adı genel olarak Tjekker olarak okunmaktadır. Medinet Habu'daki kabartmalarda esir alındığı görülen Tjekker askerlerinin sakallı oldukları, diğer deniz kavimlerinden farklı bir tip şapka giydikleri ve boyunlarında madalyon taşıdıkları göze çarpmaktadır (Robbins, 2001: 307-308).

Tjekker kavminin adının geçtiği bir diğer yazılı kaynak, Ege Göçleri'nin meydana gelmesinden yaklaşık bir asır sonraya tarihlenen (M.Ö. 1100) ve "Wen-Amon'un Fenike'ye Seyahati" diye adlandırılan eserde geçmektedir. Amon tapınağında Mısırlı bir rahip olan Wen-Amon, Fenike'de kereste temin etmek amacıyla çıktığı yolculukta, geçtiği yerlerin isimlerini belirtmekte ve başından

geçenleri anlatmaktadır. Wen-Amon, geçtiği Dor şehrinde ise ‘‘bir Tjekker şehri olan Dor şehrine ulaştım’’ şeklinde bahsetmektedir (Pritchard: 1969: 25-26). Böylece Ege Göçleri’nden yaklaşık 100 yıl sonraya ait olan bu yazılı kaynak sayesinde Fenike kıyılarında yaşadıklarını öğrendiğimiz Tjekker kavmi, Mısır’a yenildikten sonra Kenan bölgesinde yerleşen kavimlerden birisi olarak karşımıza çıkmaktadır. Ayrıca Wen-Amon, başından geçenleri anlattığı bölümde, Biblos limanından Mısır’a dönmek istediği sırada Tjekker gemilerinin yolunu kestiğini belirtmektedir. Bu olay o dönemde bile Tjekker’lerin denizlerde halen önemli bir güce sahip olduğunu göstermektedir (Pritchard, 1969: 25-29; Woudhuizen, 2006: 109; Gür, 2010: 42-43).

Tjekker kavminin ana yurdu veya kökeni için iki farklı görüş vardır. Birinci görüş, Manuel Robbins tarafından da savunulan ancak daha az taraftar bulan, Tjekker kavmini Sami kavimlerle ilişkilendiren ve onların Akdeniz ile Fırat arasındaki Suriye’nin bir bölgesinden geldiklerini iddia eden görüştür. Tjekker’lerin boyunlarına, Mısır kabartmalarında görüldüğü üzere, Sami toplulukların taktığı türden madalyonları takmaları, onların Sami kökenden geldikleri şeklinde değerlendirilmiştir (Robbins, 2001: 311). Diğer görüş ise araştırmacıların çoğu tarafından benimsenen ve onları Troad bölgesindeki kavimlerle ilişkilendiren görüştür. Buna göre Tjekker’ler, Troya savaşı sona erdikten sonra yer değiştiren Teukroi ile aynı kavim olmalıydılar. Bu kavmin bir ferdi olan Teukros ise büyük bir kahraman ve Kıbrıs’taki Salamis kentinin kurucusu idi. Sanders’a göre Tjekker’ler, Troad bölgesinden Kenan’a Kıbrıs yoluyla gelmişlerdir. Kıbrıs’ta bulunan ve bazı Tjekker askerlerini betimlediği düşünülen görseller ise Tjekker halkının Anadolu ve Ege halklarıyla ortak bir kültürden gelmiş olabileceklerini düşündürmektedir. Bu kavmin Medinet Habu kabartmalarında ‘‘Tiakkkr’’ olarak adlandırılan ve daha çok ‘‘Ege Stili’’ olarak bilinen gemilerle betimlenmeleri ise bu görüşün doğruluğunu daha da güvenilir kılmaktadır (D’amato ve Salimbeti, 2015: 19).

Weshesh

Mısır’a III. Ramses’in sekizinci iktidar yılında saldıran Deniz Kavimleri’nden biri olan Weshesh kavmi (Breasted, 1906b: 38; Drews, 2014: 54; Tubb, 2014: 38), hakkında en az bilgi sahibi olduğumuz Deniz Kavimleri’nden biridir. Mısır kabartmalarında dahi görsel olarak ayırt edilememiş ve dolayısıyla diğer Deniz Kavimleri’ne göre karanlıkta kalmıştır (Kuhrt, 2013: 8). Weshesh kavmi de III. Ramses tarafından yenilgiye uğratılan Deniz Kavimleri arasında gösterilmektedir. Weshesh kavminin yenilgiye uğradığını ve sonrasında nasıl bir muameleye tabi tutulduğunu, Harris Papirüsü’nden öğreniyoruz. Buna göre Weshesh kavmi Sherdenlerle birlikte Mısır’a tutsak olarak getirilmiş, kalelere yerleştirilerek her yıl düzenli olarak vergi vermeye mahkum edilmişlerdir (Barnett, 1975: 377; Killebrew, 2005: 204; Gitin, 2010: 311).

Weshesh kavminin kökeni için ortaya atılan görüşlerden biri, onların Troya ile ilişkili oldukları şeklindedir. Diğer bir görüş ise onları bir İsrail kabilesi olan Asher kabilesi ile ilişkilendirmektedir (D'amato ve Salimbeti, 2015: 32). Ancak her iki görüş de arkeolojik olarak kanıtlanamadığından şüphe ile yaklaşmamız gerekmektedir. Weshesh kavmi için ortaya atılan bir başka görüş, onların İtalya'da yaşamış olan Oscan'lar olabileceği yönündedir. Buna göre Avrupa Urnfield kültürünün taşıyıcıları olan insanların İtalya'yı istila etmeleri, bu bölgedeki halkların yerlerinden hareket etmelerine ve göç etmelerine neden olmuştur (Woudhuizen, 2006: 119; Aydınğün, 2014: 41). Wesheshler'in İtalya'daki Oscanlar oldukları şeklindeki görüş arkeolojik olarak da kanıtlanmaya çalışılmıştır.

Geç Bronz Çağı sonunda İtalya yarımadasına gelen ve proto-villanovan olarak tanımlanan kültüre ait materyaller ile Avrupa'daki Urne kültürüne ait materyaller arasında yakın bir benzerlik vardır. Bunun yanı sıra, Medinet Habu tapınağının duvarlarında deniz savaşlarının betimlendiği kabartmalarda görülen deniz kavimlerine ait kuş başlı pruvallı gemi figürleri ile bölgedeki Urne kültürünün özellikleri arasında benzerlikler olduğu ileri sürülmüştür. Bu görüşe göre, Urne kültürü çevreye yayılırken, bu kültürü benimsemiş bir grup İtalya'ya ulaşmış ve bu grup daha sonra buradan göç hareketlerine katılarak Mısır'a saldırmıştır (Woudhuizen, 2006: 115-116; Gür, 2010: 43).

Ekwesh

Mısır Firavunu Merneptah döneminde Mısır'a saldıran Deniz Kavimleri'nden biri olarak isimleri geçen Ekwesh'lerin Ege Göçleri'nin ikinci aşamasını teşkil eden göç hareketlerine katılan kavimler arasında isimlerinin geçmediği görülmektedir (Cline ve O'Connor, 2003: 114; Killebrew ve Lehmann, 2013: 2; Kuhrt, 2013: 6). Ekwesh'ler, genellikle Homeros'un belirttiği Aka'larla (Hitit yazılı belgelerinde Ahhiyava olarak geçer) eşleştirilmektedir. Ancak Bronz Çağı'nın sonlarına doğru Aka'lar sadece Girit'te değil, aynı zamanda Anadolu, Kıbrıs ve Rodos adasında da yaşadıkları için Mısır'a saldıran bu grubun hangi Aka'lar olduğu tartışma konusudur. Bununla birlikte Anadolu kıyılarında yaşayan Aka'ların Deniz Kavimleri arasında yer aldığı düşünülmektedir. Anadolu kıyılarında yaşayan Aka'lar, Deniz Kavimlerinden biri olan Lukkal'la komşuydu ve bu iki halk birçok konuda ortak hareket etmiş olmalıydılar. Grek mitolojik anlatımlarında da Grekler ile Lukkal arasında yakın bir ilişki olduğu görülmektedir. Deniz Kavimleri göçü başladığı zaman olasılıkla bu iki halk birlikte göç hareketine katılmışlardır (Robbins, 2001: 158-159).

Mısır zafer yazıtlarından anlaşıldığına göre Ekweshler, Deniz Kavimleri konfederasyonu içinde sayısal olarak büyük bir çoğunluk oluşturmaktaydı. Çünkü zayıfa uğratılan kavimlerin sayısı sıralandığı zaman, diğer Deniz

Kavimleri'nin zayıtı yüzlerle ifade edilirken, Ekweşler'in zayıtı binlerle ifade edilmiştir. Bu durum Ekweşler'in Merneptah'ın beşinci iktidar yılında Mısır'a saldıran diğer Deniz Kavimleri'ne öncülük ettiği şeklinde yorumlanabilir (Barnett, 1975: 367; Gür, 2010: 36-37).

Shekelesh

Shekelesh kavminin Mısır yazılı kaynaklarında isimlerinin ilk defa geçmesi Merneptah'ın beşinci iktidar yılına tarihlenmektedir (Cline ve O'Connor, 2003: 113; Suzie Park, 2016: 33). Bu dönemde Shekeleshler de diğer Deniz Kavimleri'yle birlikte Libyalılarla ittifak kurarak Mısır Deltası'na saldıran Deniz Kavimleri'nden biri olarak görülmektedirler (Breasted, 1906a: 238-241; Bryce, 2009: 638; Manassa, 2013: 131).

Shekelesh'ler hakkında bilgi sahibi olmamızı sağlayan bir sonraki belge, Kalavassos ve Enkomi'de ele geçen Kıbrıs-Minos silindir mühürleridir. Bu mühürlerden Shekelesh'lerin, deniz ticaretiyle uğraştıkları anlaşılmaktadır. Bundan sonra Shekelesh ismine Ras Şamra'da (Ugarit) bulunan bir mektupta (RS. 34.129) rastlıyoruz. II. Şuppiluliuma olduğu düşünülen Hitit kralı, Ugarit kralına yazdığı bu mektupta gemilerde yaşayan Şikila⁶ kavmi ve onların ana yurdu hakkında kendisinin acilen bilgilendirilmesini ve İbnaduşu adındaki kaçırılan kişinin iade edilmesini istemektedir (Mieroop, 2004: 227-228; Woudhuizen, 2006: 114; Gür, 2010: 35-36).

III. Ramses'in sekizinci iktidar yılına tarihlenen Deniz Kavimleri'nin ikinci saldırısında Shekelesh kavmi, konfederasyon içinde yer alan ve Mısır'a ikinci kez saldıran kavimlerden biri olarak görülmektedir (Killebrew ve Lehmann, 2013: 2; Kuhrt, 2013: 6). Medinet Habu tapınağının duvarlarındaki kabartmalarda Shekelesh askerleri, diğer Deniz Kavimleri arasında bir tür türban sayılabilen başlık-başörtü giyen, boyunlarına madalyon takan, iki mızrak ve yuvarlak bir kalkan taşıyan kişiler olarak göze çarpmaktadırlar (D'amato ve Salimbeti, 2015: 25).

Shekelesh'lerin ana yurdu için Anadolu ve Sicilya adası, olası ana yurtlar olarak önerilmektedir. Trevor Bryce'ye göre Shekelesh'ler olasılıkla Anadolu kökenlidir (Bryce, 2005: 336). Bryce, Hitit kralı II. Şuppiluliuma'nın Ugarit kralına gönderdiği mektupta Şikila olarak bahsettiği kavmin Shekelesh olduğunu

⁶ Burada ismi sayılan Şikila kavminin Shekelesh'ler ile aynı kavim olduğu düşünülmektedir (Bryce, 2009: 638; Collins, 2007: 77)

düşünmektedir. Ona göre Shekelesh kavminden bazıları Mısır'a saldırdıktan sonra batıya hareket ederek önce Güney İtalya'ya, daha sonra da Sicilya'ya yerleşmiştir (Bryce, 2009: 638). Gaston Maspero da Shekelesh kavminin ana yurdunun Anadolu olduğunu düşünmekte ve onların Pisidia'daki Shagalassos'lu olduğunu iddia etmektedir (Drews, 2014: 63). Manuel Robbins'e göre, Shekelesh ismi Shakalasha olarak da okunabilir. Maspero ise Shakalasha ismini biraz daha farklı okuyarak Shagalasya ismine ulaşmış ve Shagalasya ismini de Anadolu'nun güneybatısındaki Shagalassos ile ilişkilendirmiştir (Robbins, 2001: 160; Aydingün, 2014: 40).

Shekelesh kavminin Anadolulu olduğu ve daha sonra Sicilya'ya göç ettiği şeklindeki görüşe bazı araştırmacılar karşı çıkmaktadırlar. Bunlardan biri olan Woudhuizen, Shekelesh kavminin Anadolu kökenli olamayacağını düşünmektedir. Ona göre, Shekelesh kavmi Anadolulu olmuş olsaydı, Batı Anadolu üzerinde tam hâkimiyet sağlamış olan Hitit kralı II. Şuppiluliuma'nın bu kavim hakkında bilgi sahibi olması lazımdı (Woudhuizen, 2006: 114). Robert Drews'e göre ise 12. yüzyıl başında Sicilya'ya yapılmış muhtemel bir göçe dair arkeolojik malzeme mevcut olmadığı gibi, Sicilya kültüründe de herhangi bir kesinti söz konusu olmamıştır (Drews, 2014: 69). Shekelesh kavminin Anadolu kökenli olduğuna dair görüşün karşısında onların Sicilya kökenli olduğuna dair görüş vardır. Bu görüş, Shekelesh ve Sicilya isimleri arasındaki benzerlikten dolayı araştırmacıların büyük çoğunluğu tarafından öne sürülmüştür (Cline ve O'Connor, 2003: 113). Woudhuizen, Geç Bronz Çağı'nda, Yunanistan, Girit ve Kıbrıs ile münasebet kuran Shekelesh'lerin Sicilya adası kökenli olabileceğini düşünürken (Woudhuizen, 2006: 119), Drews, Shekelesh'lerin Sicilya'dan gelmiş olabileceklerini iddia etmektedir (Drews, 2014: 75). Sanders'a göre de Shekelesh'ler, güneydoğu Sicilya'dan gelmişlerdir (D'amato ve Salimbeti, 2015: 25).

Teresh=Tursha

Bu kavim, Mısır hiyerogliflerinde T-R-Sh olarak geçmektedir. Günümüzde ise bu kavmi isimlendirmede en çok Teresh ve Tursha vokalizasyonları tercih edilmektedir (Robbins, 2001: 163). Teresh ismine Mısır yazıtlarında ilk defa Merneptah'ın Karnak yazıtında rastlanmaktadır. Bu yazıtta göre, Teresh kavmi Merneptah'ın beşinci iktidar yılında Libyalılarla ittifak kuran Deniz Kavimleri'nden biridir (Breasted, 1906a: 238-241; Drews, 2014: 52; Cline ve O'Connor, 2003: 111). Bir diğer belge olan Athribis Steli'nde ise yenilgiye uğrayan kavimlerden biri olarak gösterilir ve 2200 Tereshli savaşının esir alındığı belirtilir (Barnett, 1975: 367; Cline, 2014: 7).

Tereshler'in ana yurdunun neresi olduğu ile ilgili yapılan tartışmalarda, onların Anadolu kökenli oldukları şeklindeki varsayım en çok kabul edilen

görüşür (Thorpe, 2011: 19; Howard, 2012: 207; Janssen, 1963: 246; Collins, 2007: 76; Bryce, 2009: 700). Ancak Anadolu'nun hangi bölgesinden oldukları konusunda araştırmacılar mutabık değildir. Bir görüşe göre Teresh'lerin kökeni Anadolu'nun güneyinde aranmalıdır. Bu görüş, bir Hitit belgesiyle desteklenmeye çalışılmıştır. Bazı şehirlerin isimlerini içeren bir belgede, Kummani, Zannahara, Adaniya ve Tarsa gibi şehir isimleri sıralanmıştır. Adı geçen son iki şehrin sırasıyla günümüzdeki Adana ve Tarsus olduğu düşünülmektedir. Tereshler'in ana yurdu, Likya/Lukka kıyılarına çok uzak olmayıp, olasılıkla bu bölge ile iletişim halindeydi (D'amato ve Salimbeti, 2015: 30).

Bir başka görüş, Tereshleri Troyalı'lar ile özdeşleştirir. Troya bir Hitit belgesinde Tarusia şeklinde geçmektedir. Muhtemelen bu yörenin halkı da kendilerini bu isme yakın biri isimle adlandırmışlardır. Ege Göçleri'nin meydana geldiği tarih ile Troya'da yaşanan olayların tarihi birbirine yakın olduğu için buradan kaçan Troyalı'ların da göçe katıldıkları ileri sürülmektedir (Robbins, 2001: 160). Bu konudaki bir diğer görüş ise Teresh'leri Batı Anadolu'nun orta kesiminde yaşamış ve daha sonra İtalya'ya göç etmiş olan Tyrseniler ile özdeşleştirir. Bu görüş Herodotos'un anlatımlarına dayanıp Tyrseniler, Batı Anadolu'nun orta kesiminden İtalya'ya göç etmişlerdir. Daha sonra ise bu halk Etrüskler olarak adlandırılmışlardır (Cline ve O'Connor, 2003: 113).

Peleset

Peleset ismi ilk defa III. Ramses dönemine tarihlenen yazıtlarda geçmektedir (Vanschoonwinkel, 1999: 85; Manassa, 2013: 138; Tubb, 2014: 40; Suzie Park, 2016: 33). III. Ramses'in hem beşinci hem de sekizinci yıl yazıtlarında isimleri geçen Deniz Kavimleri'nden biri olan Peleset kavmi, Mısır hiyeroglif yazısının çözülmesinden kısa bir süre sonra Jean-François Champollion tarafından Tevrat'taki Filistinlilerle idantifiye edilmiştir (Woudhuizen, 2006: 95; Ganor, 2009: 110). Champollion'un ortaya attığı bu görüş, daha sonra birçok tarihçi tarafından da kabul görmüştür. Medinet Habu tapınağındaki kabartmalarda esir alınan Pelesetli esirler, püsküllü etekler giyen, dairesel desenli kafa bantlarıyla desteklenmiş tüylü başlıklarla betimlenmişlerdir (Manasaa, 2013: 138). Ayrıca bu betimlemelerden anlaşıldığı kadarıyla Pelesetler hem kara ve hem de deniz yoluyla Mısır'a doğru ilerlemişlerdir. Çünkü betimlemelerde bir yandan Peleset'lerle denizlerde savaşıldığı görülürken, diğer yandan ise Pelesetli kadın ve çocukların öküzlerin çektiği arabalara bindikleri görülmektedir (Barako, 2003: 163)

Harris Papirüsü'ne göre Pelesetler yenildikten sonra, Sina Yarımada'sının kuzeyindeki kalelere yerleştirilmişlerdir. M.Ö. 12. yüzyıla tarihlenen ve Amenope'nin Onomastiği olarak bilinen belgede, Mısır hegemonyasının etki

sahasında bulunan bu bölgede Peleset'lere ait olan Aşkelon, Aşdod ve Gaza gibi yerleşimlerden söz edilmektedir (Vanschoonwinkel, 1999: 85; Gitin, 2010: 311). Bazı bilim adamları ise Harris Papirüsü'nde geçen bilgiye dayanarak Pelesetlerin Mısır nezaretinde Kenan'a yerleştiğini düşünmektedirler (Woudhuizen, 2006: 95; D'amato ve Salimbeti, 2015: 18).

Pelesetler Kenan'a yerleştikten kısa bir süre sonra, sayıca çoğalmaya başlamış ve yavaş yavaş Mısır'ın kontrolü altından çıkmaya başlamışlardır (Barako, 2003: 164). Bölgedeki Mısır hâkimiyeti zayıflamaya başlayınca da bölgedeki kontrolü ele almaya çalışmış ve kıyı bölgesini işgal etmeye başlamışlardır. 11. yüzyıla kadar Kenan'daki önemli Peleset yerleşimleri olan Aşdod, Aşkelon, Ekron ve Gath gibi şehirler önemli oranda gelişirken, Tell Qasile ve Azor gibi yeni Peleset yerleşimleri ortaya çıkmıştır (Lipinski, 2006: 49-54).

Pelesetlerin ana yurtları yüzyıllardan beri tartışılırken Balkanlarda Adriyatik kıyısındaki İllirya bölgesi, Yunanistan, Batı Anadolu ve Girit gibi yerler önerilmiştir (Singer, 1988: 241; Robbins, 2001: 316-336). Araştırmacılar tarafından adı geçen yerler içerisinde en çok önerilen yer Girit'tir. Chabas, 1972 yılında Merneptah ve III. Ramses'in savaşlarına dair bütün metinlerin ilk çevirisini yayımladığında, kabartmalarda temsil edilen Peleset'lerin Sicilyalı ve Sardinyalıları gibi "Avrupalı" halkların tarzında giyindiğini ve silahlandığını görerek onları Egeli Pelasglar ile özdeşleştirmiştir (Drews, 2014: 58). Trakya bölgesi kökenli olan Pelasglar önce güneye göç etmiş ve Yunanistan'a ulaşmışlardır. Daha sonra buradan da göç ederek Girit'e yerleşmişlerdir. En sonunda ise buradan Kenan'a göçmüşlerdir (D'amato ve Salimbeti, 2015: 19). Tevrat'ta da Filistinlilerin Girit'ten geldikleri belirtilmektedir. (Amos 9: 7):

"Ey İsraililer, benim için Kûşlular'dan⁷ ne farkınız var?" Diyor Rab. İsraililer'i Mısır'dan, Filistliler'i Kaftordan⁸, Aramlılar'ı Kîr'den çıkararak ben değil miyim"

SONUÇ

Bronz Çağları'nın sona ermesine Demir Çağları'nın başlamasına neden olan Ege Göçleri, demirin Ön Asya'da kullanımı ile gelişen teknoloji sayesinde yeni

⁷ Mısır'da Yukarı Nil bölgesinden bir halk olarak bilinir.

⁸ Kaftor, günümüzde birçok araştırmacı tarafından Girit ile idantifiye edilmektedir (Ellis, 2006: 107; Loudon, 2006: 245; Morris, 1995: 94)

bir dünya düzeninin oluşmasına yol açmıştır. Ege Göçleri, Bronz Çağına kıyasla daha gelişmiş bir medeniyete kapı açmış olmasına rağmen Bronz Çağında oluşan siyasi yapıyı neredeyse ortadan kaldırmış Ön Asya'nın büyük devletlerini yıkmıştır. Ön Asya, Hitit ve Mısır gibi iki büyük gücün etrafından şekillenmişken Ege Göçleri'nden sonra etnik kimlik etrafında toplanmış bölgesel devletler oluşmuştur. Ön Asya'nın siyasi durumunun kökten değişmesinde Ege Göçleri ile gelen kavimlerin varlığı büyük rol oynamıştır. Bu kavimler beraberlerinde getirdikleri kültürlerini ulaştıkları bölgelerin gelişmiş değerleri ile birleştirerek Doğu Akdeniz dünyasını etkileri günümüze kadar ulaşacak şekilde değiştirmişlerdir.

Pelesetler, Doğu Akdeniz sahilinin güneyine yerleşmiş ve Tevrat'a göre Mısır'dan geri dönüp bu bölgeye yerleşmeye çalışan Yahudiler ile hakimiyet mücadelesine girmiştir. Bölgenin hakimiyeti için iki halk arasında başlayan bu çatışma günümüze kadar devam etmiştir. Pelesetlerin yanı sıra, Tjekker ve Sherdenler'in bir kolu da Doğu Akdeniz kıyılarına yerleşmiştir. Bunlardan Tjekkerler sahil bölgesinde denizcilik yaparak geldikleri bölgenin kültürünü sürdürmüştür. Danunalar veya Denyenler, Anadolu'nun güneyinde Seyhan ve Ceyhan Irmakları'nın oluşturduğu verimli topraklarda yaşamış fakat siyasi bir güç haline gelememişlerdir. Ege Göçleri'ne katılan diğer kavimlerin göç hareketleri sonucunda nereye yerleştiği hakkında Mısır yazıtlarında herhangi bir bilgi bulunmamasına rağmen büyük çoğunluğunun Doğu Akdeniz kıyılarına yerleşip siyasi bir yapı oluşturmayıp yerel halk ile kaynaşmıştır.

Yaklaşık yüz yıl gibi bir süre devam eden Ege Göçleri ile gelen kavimler yerleştikleri bölgelerin siyasi yapılarını yıkmış ve oluşan otorite boşluğu Üçüncü Arami Göçüne neden olmuştur. Üçüncü Arami Göçü'ne katılan Aramiler sızma şeklinde, nesilleri aşan sürelerde, güneydeki çöl bölgelerinden çıkarak Mezopotamya, Anadolu ve Suriye-Filistin bölgesine göç etmiş ve sahip oldukları Arami kültürünü yerleştikleri bölgelerde hâkim kılmayı başarmışlardır.

Sonuçta, Ege Göçleri'ne katılan kavimlerin büyük çoğunluğu Ön Asya'da yerleşmelerine rağmen, Pelesetler dışındaki kavimler birbirinden bağımsız küçük gruplar halinde yaşamış ve yerleştikleri bölgelerde devlet kuramamışlardır. Ege Göçleri'yle gelen kavimler ile yerel halk siyasi ve sosyal olarak farklılaşan Ön Asya'da bir arada yaşamaya devam etmiştir.

KAYNAKÇA

Aydingün, Haldun (2014), **Uygar Dünyanın İlk Yıkılışı 1200**, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul.

Barako, Tristan J (2003), **“The Changing Perception of the Sea Peoples Phenomen: Migration, Invasion or Cultural Diffusion?”**,

Interconnections in the Mediterranean 16th – 6th c. BC Proceedings of the International Symposium, held at Rethymnon, Crete, September 29th – October 2nd 2002, Ed.: Nicholas Chr. Stampolidis – Vassos Karageorghis, Athens, pp. 163-171.

Barnett, R.D (1975), “**The Sea Peoples,**” CAH, II/2, Cambridge University Press, Cambridge, ss. 359-378.

Beitzel, Barry J (2007), **Biblica: The Bible Atlas: A Social and Historical Journey Through the Lands of the Bible.** New Holland Publishers. London.

Benzi, Mario (2013), “**The Southeast Aegean in the Age of the Sea Peoples**”, **The Philistines and Other Sea Peoples in Text and Archaeology**, Ed.: Ann E. Killebrew and Gunnar Lehmann, Society of Biblical Literature, USA, ss. 509-542.

Breasted, James Henry (Ed.) (1906a), **Ancient Records of Egypt: The Nineteenth Dynasty** (Vol. 3), The University of Chicago Press, Chicago.

Breasted, James Henry (Ed.) (1906b), **Ancient Records of Egypt: The Twentieth through the Twenty-sixth Dynasties** (Vol. 4), The University of Chicago Press, Chicago.

Bryce, Trevor (2005), **The Kingdom of the Hittites**, Oxford University Press, New York.

Bryce, Trevor (2012), **The World of the Neo-Hittite Kingdoms: A Political and Military History**, Oxford University Press, Oxford.

Bryce, Trevor (Ed.) (2009), **Handbook of the Peoples and Place of Ancient Western Asia: The Near East from the Early Bronze Age to the Fall of the Persian Empire**, Routledge, New York.

Bryce, Trevor ve Zahle, Jan (1986), **The Lycians: The Lycians in Literary and Epigraphic Sources**, Museum Tusulanum Press, Denmark.

Ceresko, Anthony R. (1992), **The Old Testament: A Liberation Perspective**, St Pauls BYB, New York.

Cline, Eric H. (2006), **Archaeology and the Iliad: The Trojan War in Homer and History**, Recorded Books.

Cline, Eric H. (2015), **1177 BC: The Year Civilization Collapsed.** Princeton University Press, New Jersey.

- Cline, Eric H. ve O'Connor, David (2003), “**The Mystery of the Sea Peoples,**” *Mysterious Lands*, Ed.: David O'Connor and Stephen Quirke, UCL Press Institute of Archaeology, London, ss. 107-138.
- Collins, Billie Jean (2007), **The Hittites and Their World**, Society of Biblical Literature, Atlanta.
- D'amato, Raffaele ve Salimbeti, Andrea (2015), **Sea Peoples of the Bronze Age Mediterranean c. 1400 BC-1000 BC**, Osprey Publishing.
- Dalley, Stephanie ve A. T. Reyes (1998), “**Mesopotamian Contact and Influence in the Greek World.**” *The Legacy of Mesopotamia*, Ed.: Stephanie Dalley, Oxford University Press, Oxford, ss. 85-124.
- Davis, Paul K ve Hamilton, Allen Lee (2006), **Encyclopedia of Warrior Peoples and Fighting Groups**, Grey House Publishing.
- Drews, Robert (2014), **Tunç Çağı'nın Sonu: Askeri Değişim ve Antik Akdeniz'de Çöküş**, Çev.: Tolga Ersoy ve Gürkan Ergin, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul.
- Ellis, Ralph (2009), **Scota**, Egyptian Queen of the Scots, Edfu Books, UK.
- Faulkner, R. O (1975), “**Egypt: From the Inception of the Nineteenth Dynasty to the Death of Ramses III**”, *CAH, II/2*, Cambridge University Press, Cambridge, ss. 217-251.
- Ganor, N. R. (2009), **Who were the Phoenicians?**, Kotarim International Publishing.
- Gitin, Seymour (2010), “**Philistines in the Books of Kings**”, *The Books of Kings: Sources, Composition, Historiography and Reception*, (Vol. 129), Ed.: André Lemaire, Baruch Halpern, Brill, Matthew Joel Adams, Boston, ss. 301-364.
- Gür, Barış (2010), **Yazılı Kaynaklar ve Arkeolojik Veriler Işığında Anadolu'daki Deniz Kavimleri Sorunu** (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.
- Higginbotham, Carolyn R (2000), **Egyptianization and Elite Emulation in Ramesside: Governance and Accommodation on the Imperial Periphery** (Vol. 2), Brill.
- Hooker, John T (2014), **Mycenaen Greece** (Routledge Revivals), Routledge, Abingdon.

- Howard, Michael C. (2012), **Transnationalism in Ancient and Medieval Societies: The Role of Cross-Border Trade and Travel**, McFarland, USA.
- Issar, Arie S. (2004), **Climate Changes during the Holocene and their Impact on Hydrological Systems**, Cambridge University Press, New York.
- Janssen, Jozef M.A. (1963), **Annual Egyptological Bibliography** (Bibliographie Egyptologique Annuelle) 1961, Brill, Leiden.
- Kaniewski, David, Van Campo, Elise, Guiot, Joel, Le Burel, Sabine, Otto, Thierry, Baeteman, Cecile, (2013), “**Environmental Roots of the Late Bronze Age Crisis**”, PLoS One, 8(8), ss. 1-10.
- Killebrew, Ann E. (2005), **Biblical Peoples and Ethnicity: An Archaeological Study of Egyptians, Canaanites, Philistines, and Early Israel, 1300–1100 BCE** (No. 9), Society of Biblical Literature, USA.
- Killebrew, Ann, E., ve Lehmann, Gunnar (2013), “**The World of the Philistines and Other Sea Peoples**”, The Philistines and Other Sea Peoples in Text and Archaeology, Ed.: Ann E. Killebrew ve Gunnar Lehmann, Society of Biblical Literature, USA, ss. 1-17.
- Kuhrt, Amelie (2013), **Eskiçağ’da Yakınoğu** Cilt I, Çev.: Dilek Şendil, Türkiye İŞ Bankası Kùltür Yayınları, İstanbul.
- Kutsal Kitap (Tevrat, Zebur, İncil), 2015. **Kitabı Mukaddes** Yayınları, İstanbul.
- Langgut, Dafna, Finkelstein, Israel, ve Litt, Thomas (2013), **Climate and the Late Bronze Collapse: New Evidence from the Southern Levant**. Tel Aviv, 40(2), 149-175.
- Lanning, Michael Lee, (2005), **Mercenaries: Soldiers of Fortune, from Ancient Greece to Today’s Private Military Companies**, New York.
- Lipinski, Edward, (2006), **On the Skirts of Canaan in the Iron Age: Historical and Topographical Researches**, Peeters Publishers, Paris.
- Louden, Bruce (2006), **The İlliad: Structure, Myth and Meaning**, The Johns Hopkins University Press, Baltimore.
- Manassa, Colleen, (2013), **Imagining the Past: Historical Fiction in New Kingdom Egypt**, Oxford University Press, New York.

- Mansel, Arif Müfit (2014), **Ege ve Yunan Tarihi**, Türk Tarih Kurumu Yayınları, İstanbul.
- Margalith, Othniel, 1994. **The Sea Peoples in the Bible**, HarrassowitzVerlag, Wiesbaden.
- Matthew, J. Adams ve Cohen, Margaret E. (2013), “**The Sea Peoples in Primary sources**” The Philistines and Other Sea Peoples in Text and Archaeology, Ed.: Ann E. Killebrew and Gunnar Lehmann, Society of Biblical Literature, USA, ss. 645-664.
- Memiş, Ekrem (2013), **Eskiçağ Türkiye Tarihi**, Ekin Kitabevi Yayını, Bursa.
- Memiş, Ekrem ve Bülbül, Cemil (2014), **Eskiçağda Göçler**, Ekin Kitabevi Yayını, Bursa.
- Mieroop, Marc van de (2004), **Antik Yakınoğu'nun Tarihi**, Dost Kitabevi, Ankara.
- Moran, William L. (1992), **Amarna Letters**, The Johns Hopkins University Press, USA.
- Morris, Sarah P., (1995), **Daidalos, and the Origins of Greek Art**, Princeton University Press, Princeton, New Jersey.
- Mullins, Robert A. (2015), “**The Emergence of Israel in Retrospect**” Israel's Exodus in Transdisciplinary Perspective: Text, Archaeology, Culture, and Geoscience, Ed.: Thomas E. Levy, Thomas Schneider, William H.C. Propp, Springer. Switzerland, ss. 517-526.
- Nelson, Richard D. (1998), **The Historical Books: Interpreting Biblical Texts Series**, Abingdon Press, Nashville.
- Peczynski, Shell (2009), **The Sea Peoples and Their Migration** (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Rutgers University.
- Pritchard, James Bennet (Ed.) (1969), **Ancient Near East Texts Relating to the Old Testament**, Princeton University Press, New Jersey.
- Rast, Walter E. (1992), **Through the Ages in Palestinian Archaeology: An Introductory Handbook**, Trinity Press International, Philadelphia.
- Robbins, Manuel (2001), **Collapse of the Bronze Age: The Story of Greece, Troy, Israel, Egypt, and the Peoples of the Sea**, iUniverse Publishing, New York.

- Singer, Itamar (1988), “**The Origin of the Sea Peoples and their Settlement on the Coast of Canaan,**” Society and Economy in the Eastern Mediterranean (c. 1500-1000 B.C.), Ed.: M. Heltzer and E. Lipinski, Proceedings of the International Symposium held at the University of Hafia from the 28th of April to the 2nd of May 1985, Leuven, ss. 239-250.
- Stokes, Jamie, (Ed.), Gorman, Anthony and Newman, Andrew (Cons.) (2009), **Encyclopedia of the Peoples of Africa and the Middle East**, Facts On File, New York.
- Suzie Park, Song-Mi (2016), “**Israel in Its Neighboring Context**”, The Wiley Blackwell Companion to Ancient Israel, Ed.: Susan Niditch, John Wiley & Sons, ss. 28-46.
- Tekin, Oğuz (2007), **Eski Anadolu ve Trakya: Ege Göçlerinden Roma İmparatorluğu’nun İkiye Ayrılmasına Kadar (MÖ 12. – MS 4. Yüzyıllar Arası)**, İletişim Yayınları, İstanbul.
- Thorpe, Earl Raymond (2011), **The Other Truth About the Middle East Conflict**, Lulu.com.
- Tubb, Jonathan N. (2014), “**Sea Peoples and Philistines**”, Assyria to Iberia at the Dawn of the Classical Age, Ed.: Joan Aruz, Sarah B. Graff, Yelena Rakic, Metropolitan Museum of Art, New York, ss. 38-45.
- Vanschoonwinkel, Jacques (1999), “**Between the Aegean and the Levant: Philistines,**” Ancient Greeks West and East, Ed.: R. Tsetschladze, Brill.
- Von Rad, Gerhard (1973), **Genesis: A Commentary**, Westminster Press, Philadelphia.
- Wise, Terence (1981), **Ancient Armies of the Middle East** (Vol. 109), Osprey Publishing, USA.
- Wood, Leon J. (1986), **A Survey of Israel's History**, Zondervan, Michigan.
- Woudhuizen, Frederik Christiaan (2006), **The Ethnicity of the Sea Peoples** (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Erasmus University Rotterdam.
- Wright, Paul H. 2012. **Rose Then and Now BibleMap Atlas with Biblical Backgrounds and Culture**, Rose Publishing Inc, Jerusalem.
- Yıldırım, Ercüment (2012), “**M.Ö. II. Binde Paylaşılmayan Topraklar: Kuzey Suriye**” The Journal of Academic Social Science Studies, Sayı: 5/8, Sayfa: 1385-1406.

Yıldırım, Ercüment ve Pekşen, Okay (2013), “**Üçüncü Arami Göçü’nün Anadolu’nun Güneydoğusuna Yaptığı Etnik ve Siyasi Etkiler**”, Uluslararası Avrasya Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt:4, Sayı:13, ss: 31-55.

**KAHRAMANMARAŞ SÜTÇÜ İMAM ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER DERGİSİ**

Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 2004 yılından itibaren sosyal bilimlerin farklı disiplinlerinin ilgi alanlarına giren, çok yönlü olarak tartışma, araştırma ya da uygulamalar sonucunda üretilen bilimsel çalışmalar ve çözümleri içeren “**hakemli**” bir dergidir. Derginin dili Türkçe'dir; ancak İngilizce, Almanca ve Fransızca yazılar da yayıma kabul edilebilir. Yayımlanan yazıların sorumluluğu tümüyle yazar(lar)a aittir.

Dergi yılda iki kez yayımlanır. Dergiye gönderilecek makaleler başka bir yerde yayınlanmamış ya da yayınlanmak üzere gönderilmemiş olmalıdır. Dergiye makale gönderimi dergipark.gov.tr üzerinden yapılmalıdır.

Sosyal Bilimler Dergisi; sosyal ve beşeri bilimler alanında özgün ve nitelikli çalışmalar değerlendirerek ve yayınlayarak bilimsel ve toplumsal gelişime katkı da bulunmak ve alanında aranan dergiler arasında olmayı vizyonu olarak belirlemiştir.

Sosyal Bilimler Dergisi; vizyonunu gerçekleştirmeye çalışırken dürüstlük ve şeffaflık, bilim ve iş etiği doğrultusunda hareket etmeyi ilke edinmiştir.

YAZIM KURALLARI

1. **Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, sosyal bilimlerin farklı disiplinlerinin ilgi alanlarına giren, çok yönlü olarak tartışma, araştırma ya da uygulamalar sonucunda üretilen bilimsel çalışmaları ve çözümleri içeren “**hakemli**” bir dergidir. Dergi yılda iki kez yayımlanır.
2. Dergiye gönderilecek makaleler başka bir yerde yayınlanmamış ya da yayınlanmak üzere gönderilmemiş olmalıdır.

3. Makalelerin 2500 kelimedenden az, 5000 kelimedenden fazla olmaması (derginin sayfa düzenine göre yaklaşık 8–15 Sayfa aralığında olması), incelemeye alınmasının ön koşuludur.
4. Türkçe ve İngilizce özetler çalışmanın başında yer alacak ve madde 5’te belirtilen marjlar doğrultusunda 11 punto olarak yazılacaktır. Türkçe ve İngilizce başlıklar sayfa ortasında yer almalı, ilk harfler büyük olacak şekilde küçük harflerle ve koyu yazılmalıdır. Yazarların isimleri küçük, soyadları büyük harflerle ve koyu, unvan ve kurumları, ilk harfleri büyük olacak şekilde küçük harflerle ve açık olarak isimlerin altına yazılmalıdır. Bütün ana bölüm başlıkları büyük; alt bölüm başlıkları ilk harfler büyük olacak şekilde koyu; ikincil alt başlıklar ilk harfler büyük olacak şekilde koyu-italik olarak yazılmalıdır. Bölüm ve alt bölüm başlıklarına numara konulmamalıdır.
5. Eser, Times New Roman karakterinde, makale başlığı İlk harfler büyük 12 punto ve koyu; metin ve alt başlıklar 11 punto ve 1 satır aralığı ile yazılmalıdır. Başlıklar ve paragraf başı metinden 0,5 cm içeriden başlamalıdır. Yazılım marjları A4 boyutundaki kağıda, üstten 5 cm, alttan 6 cm, sağdan 4 cm soldan 4,5 cm, üst bilgi için 4 cm ve alt bilgi için 5 cm boşluk bırakılacak şekilde olmalıdır.
6. Metin içindeki göndermeler, ayraç içinde (yazarın/yazarların soyadı, kaynağın basım yılı: ilgili sayfa numarası sırasını izleyerek) verilmeli ve yararlanılan kaynakları eksiksiz ve tam künyesiyle içeren kaynakça listesi, metin sonunda gösterilmelidir.
7. Niteliğine göre, kaynağın metin içindeki göndermelerde ve kaynakçadaki yazılış biçimleri aşağıda örneklenmiştir:
 - a) Tek yazarlı kitaplar ve makaleler:

Metin içinde: (Öktem, 1999: 71)

Kaynakçada: Öktem, Niyazi (1999), **Devlet ve Hukuk Felsefesi Akımları**, Der Yayınları, İstanbul.

Metin içinde: (Van de Walle, 1999: 25)

Kaynakçada: Van de Walle, Nicolas (1999), “**Economic Reform in a Democratizing Africa**”, Comparative Politics, Vol. 32, No: 1, October, ss. 21-41.

b) İki yazarlı kitaplar ve makaleler:

Metin içinde: (Weiss ve Hobson, 1995: 12)

Kaynakçada: Weiss, Linda ve Hobson, John M. (1995), **Devletler ve Ekonomik Kalkınma**, (Çev. Kıvanç Dünder), Dost Kitabevi, Ankara.

Hall, Stuart ve Held, David (1995), "**Yurttaşlar ve Yurttaşlık**", **Yeni Zamanlar 1990'larda Politikanın Değişen Cepheleri**, (Der. Hall, Stuart – Jacques, Martin), Ayrıntı Yayınları, İstanbul, ss.47-68.

c) İki yazarlı çok yazarlı kitaplar ve makaleler

Metin içinde: (Miller vd., 1994: 131)

Kaynakçada: Miller, David - Coleman, Janet – Connolly, William – Ryon, Alan (1994), **Blackwell'in Siyasal Düşünce Ansiklopedisi**, (Çev. Bülent Peker-Nevzat Kıraç), Ümit Yayınları, Ankara.

Makaleler için de aynı sistematik izlenecektir.

d) Derleme yayınlar:

Metin içinde: (Çitci, 1998: xii)

Kaynakçada: Çitci, Oya (Der.) (1998), **20. Yüzyılın Sonunda Kadınlar ve Gelecek**, TODAİE, Ankara.

e) Yazarsız/kolektif yayınlar:

Metin içinde: (TODAİE, 1991: 101)

Kaynakçada: TODAİE (1991), **Kamu Yönetimi Araştırması–Genel Rapor**, TODAİE, Ankara.

f) İkincil kaynaktan yapılan alıntılar:

Metin içinde: (Erer, 1963: 219)

Kaynakçada: Erer, Tekin (1963), **On Yılın Mücadelesi**, Ticaret Postası Matbaası, İstanbul'dan aktaran

Cem Eroğul, **Demokrat Parti (Tarihi ve İdeolojisi)**, AÜ SBF Yayın No: 294, Ankara 1970, s. 102.

g) Elektronik ortamdan yapılan yollamalar:

i) Alıntı bir yazarın eserinden yapılmış ise, metin içindeki yollamalar yazılı kaynaklardaki yöntemle yapılmalı; kaynakçada ise, yazar/yazarların soyadı, adı, yayın ya da gözden geçirilme tarihi, belgenin tam adı, açılı parantez içinde eksiksiz http ya da ftp adresi ile belgeye ulaşma tarihi, aşağıdaki örneğine uygun olarak verilmelidir.

Metin içinde: (Hiro, 1998)

Kaynakçada: Hiro, Philip (1988) “Politics Lebanon: Lebanase Voting Again”, IPS World News, <http://www.oneworld.org/ips2> (10.02.2000).

ii) Alıntı doğrudan bir siteden yapılmış ise, metin içinde sitenin genel adresi, kaynakçada alt adresleri de kapsayan genel bağlantı adresi, bağlantı tarihi ile birlikte verilmelidir.

Metin içinde: (todaie.gov.tr, 1999)

Kaynakçada:<http://www.todaie.gov.tr/inshak/konferans.html> (10.11.1999).

h) Göndermeler dışındaki açıklamalar dipnot olarak ilgili sayfa altında belirtilmelidir.

8. Eserde yer alacak her türlü şekil, grafik, harita ve fotoğraflar bilgisayar ortamında hazırlanmalıdır.
9. Yazarlar, kısa mesleki öz geçmişlerini, iletişim adreslerini ve telefon/faks numaraları ile varsa e-posta adreslerini bildirmelidirler. Öz geçmiş bilgileri, yazarın kurum adresini, akademik ve/veya yönetsel unvanın , çalışma alanlarını içermeli ve yaklaşık 30-40 kelimedenden oluşmalıdır.
10. Yayımlanan eserlerin sorumluluğu yazar(lar)a aittir. Yayımlanan veya yayımlanmayan eserler iade edilmez.
11. Dergiye gönderilen makaleler Yayın Kurulunca ön incelemeden geçirilmekte ve uygun bulunanlar hakemlere gönderilmektedir. Hakemlerden gelen raporlar doğrultusunda, makalenin yayımlanmasına, yazardan rapor çerçevesinde düzeltme istenmesine ya da geri çevrilmesine karar verilmekte ve bu karar yazara bildirilmektedir. Yayımlı uygun bulunan makalelerin, derginin hangi sayısında yayımlanacağına Yayın Kurulu karar vermektedir. Yazar, bu karar konusunda da bilgilendirilmektedir.
12. Yazarlar Garanti Bankası K.Maraş Şubesi 118 6299841 nolu KSÜ Vakfi hesabına **Sosyal Bilimler Dergisi** açıklamasıyla KSÜ Personeli için 15 TL; Üniversite dışı başvurular için 30 TL yatırarak banka dekontunu eserlerine eklemiş olarak başvuru yapmalıdırlar.

Önemli Not: Yukarıdaki yazım kurallarına uymayan öneriler değerlendirmeye alınmayacaktır.

KSÜ SBD Yayın Komisyonu Başkanlığı

DergiPark
AKADEMİK

asos
akademia sosyal bilimler indeksi

TUBITAK
ULAKBİM

SÖBIAD

SCIENCE LIBRARY INDEX

Scientific Indexing Services